

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКА І ВИЩА ОСВІТА

**Тези доповідей
XXXIV Міжнародної наукової конференції
студентів і молодих учених**

Запоріжжя
Класичний приватний університет
2025

Редакційна колегія:

Огаренко В. М., д.держ.упр., професор (головний редактор)

Мащенко О. В., д.е.н., д.ю.н., професор (заст. голов. ред.)

Покатаєв П. С., д.держ.упр., професор

Білоусов С. А., к.політ.н., доцент

Боклаг В. А., д.держ.упр., професор

Абакумова Ю. В., д.ю.н., професор

Пенчук І. Л., д.соц.ком., професор

Зубов В. О., д.філос. н., професор

Кирпиченко О. Е., к.філол.н., доцент

Іноземні члени редакційної колегії:

Хамот М., д.н., професор, ректор Університету економіки в Бидгощі (Республіка Польща)

Собчик-Колбух А., д.н., професор, факультет менеджменту та маркетингу, декан з міжнародної роботи Університету бізнесу в Катовіце (Республіка Польща)

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПОДАТКОВОЇ ТА ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

УПРАВЛІННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИЩНИХ ПРОБЛЕМ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ПРИ ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

МЕХАНІЗМИ І ТЕХНОЛОГІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

НОВІ ВИКЛИКИ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЯХ, ПІДПРИЄМСТВАХ ТА УСТАНОВАХ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ГУМАНІТАРНОМУ, ДУХОВНОМУ ТА ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРАХ

ГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛЬ ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ У ЇХ ВИРІШЕННІ

ПЕРСПЕКТИВНІ КОНЦЕПТИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ТА УПРАВЛІНСЬКОЇ ГАЛУЗІ

В УМОВАХ АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

СУЧАСНИЙ ДИЗАЙН У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ КУЛЬТУРИ

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ У ХХІ СТ.: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

ЛІТЕРАТУРНІ СТУДІЇ ХХІ СТ.: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СУСПІЛЬСТВА

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІО-КОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСАХ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, РЕАБІЛІТАЦІЇ, ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ, СПОРТУ ТА ТУРИЗМУ

СУЧАСНИЙ СТАН ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТУ І ЛОГІСТИКИ

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Арутюнян В. Е.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.е.н., професор Порохня В. М.

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Формування фінансової стратегії підприємства в сучасних умовах розвитку економіки України - це складний, багатовимірний процес, який вимагає інтеграції макроекономічного аналізу, управлінських рішень щодо джерел та структури капіталу, ризик-менеджменту, а також адаптивних механізмів реагування на зовнішні шоки. У тезах нижче я систематизую ключові ідеї, аргументи й практичні рекомендації, які можуть лягти в основу доповіді та стати робочим планом для подальшої розробки конкретної стратегії на рівні підприємства.

Фінансова стратегія повинна починатися з діагностики зовнішнього середовища: оцінки макроекономічних ризиків (інфляція, валютна волатильність, фискальні дисбаланси), стану фінансової інфраструктури й доступності кредитних ресурсів, а також нормативно-правових змін, що впливають на податкове та інвестиційне середовище. Розуміння цих факторів дозволяє побудувати сценарії розвитку бізнесу та визначити критичні точки вразливості, без чого стратегія буде декларативною, а не операційно-реалізовною; на національному рівні огляди фінансової стабільності та стратегії розвитку сектору дають цінні орієнтири для побудови таких сценаріїв.

Визначення цілей фінансової стратегії має бути конкретним, кількісним і горизонтом реалізації - розрізняти оперативні (1 рік), тактичні (2-3 роки) і стратегічні (5+ років) цілі; це стосується показників ліквідності, платоспроможності, рентабельності та структури капіталу.

Джерела фінансування повинні розглядатися у широкому контексті: внутрішня генерація грошового потоку та реінвестиції, банківське кредитування, державно-приватні інструменти, європейські та міжнародні програми підтримки, випуск корпоративних облігацій, факторинг тощо; адаптивна стратегія передбачає диверсифікацію джерел із вимірюванням вартості капіталу та ризиків кожного інструменту.

Управління ліквідністю та буферні механізми є ключем до витривалості: формування політики мінімальної готівкової позиції, сценарні плани для стресових ситуацій, зокрема доступ до резервних кредитних ліній або умовних державних програм підтримки, а також інтеграція прогнозного моделювання грошових потоків у щомісячну або навіть щоденну операційну практику.

Ризик-менеджмент повинен бути органічною частиною стратегії: ідентифікація фінансових ризиків (валютний, процентний, кредитний, контрагентський), застосування хеджувальних інструментів, обмеження концентраційних ризиків і побудова системи раннього попередження на основі ключових індикаторів.

Стратегія капіталовкладень повинна враховувати не тільки рентабельність проєктів, але й їхню роль у підвищенні конкурентоспроможності та стійкості - пріоритизація інвестицій у цифровізацію, кібербезпеку, автоматизацію процесів і диверсифікацію ринків дозволяє знизити експозицію до місцевих негативних шоків.

Фінансова стратегія повинна бути тісно пов'язана з корпоративним управлінням і прозорістю: стандарти фінансової звітності, внутрішній контроль, незалежний аудит і комунікація з інвесторами підвищують довіру та знижують вартість запозичень, особливо коли підприємство орієнтується на міжнародні джерела фінансування.

Важлива роль належить адаптивним підходам і регулярному моніторингу виконання стратегії: встановлення KPI, щоквартальний перегляд сценаріїв, механізми корекції стратегічних рішень у разі матеріалізації ризиків.

У контексті України слід інтегрувати в стратегію оцінку впливу воєнних ризиків, логістичних обмежень, втрат ринків та зміни структури попиту: підприємства, які враховують ці специфічні фактори і мають гнучкі ланцюги постачання, демонструють вищу фінансову стійкість.

Державна політика та інституційні ініціативи (наприклад, програми відновлення, кредитні гарантії, фінансові інструменти підтримки експорту) повинні розглядатися як елемент екосистеми, який підприємство використовує при формуванні власної стратегії фінансування та ризик-менеджменту; координація зі стейкхолдерами дозволяє синхронізувати інтереси та розширити можливості для фінансової стійкості. Практичні рекомендації для менеджменту підприємства включають: впровадження процесу стратегічного фінансового планування з чітко визначеними відповідальними, створення сценарного набору мінімум/базовий/оптимістичний для ключових фінансових показників, регулярний аудит джерел фінансування та пошук можливостей для рефінансування за вигідніших умов, розробка плану дій на випадок валютних і макроекономічних шоків, а також інвестування в аналітичні можливості (фінансове моделювання, BI-системи) для якісного прогнозування і швидкого реагування. Загалом, фінансова стратегія в сучасних українських умовах повинна бути адаптивною, мультиінструментальною та орієнтованою на стійкість через диверсифікацію ризиків, підвищення прозорості та тісну інтеграцію з корпоративною стратегією розвитку; реалізація такої стратегії підвищить здатність підприємства витримувати зовнішні шоки й забезпечить основу для довгострокового зростання. Тези ґрунтуються на аналізі офіційних документів щодо стану фінансового сектору і практичних

рекомендацій з фінансування бізнесу, а також на сучасних академічних дослідженнях, що присвячені фінансовій безпеці підприємств і методам стратегічного планування в умовах високої невизначеності.

Подальші наукові дослідження у сфері формування фінансової стратегії підприємств в умовах розвитку економіки України мають бути спрямовані на поглиблення теоретико-методологічних основ і розробку практичних інструментів забезпечення фінансової стійкості бізнесу в умовах високої невизначеності. Важливим напрямом є вдосконалення моделей стратегічного фінансового планування з урахуванням сучасних ризиків, пов'язаних із макроекономічною волатильністю, воєнними наслідками та структурною трансформацією економіки. Необхідно поглибити дослідження щодо оцінювання впливу державної фінансової політики, податкового навантаження, рівня монетарної стабільності та кредитної активності банків на здатність підприємств реалізовувати власні фінансові стратегії.

Перспективним напрямом є створення інтегрованих моделей управління фінансовими потоками, що поєднують традиційні підходи стратегічного менеджменту з цифровими аналітичними системами та інструментами прогнозування на основі штучного інтелекту. Використання таких систем дозволить моделювати сценарії розвитку підприємства за різних економічних умов, підвищити точність прогнозів та адаптивність управлінських рішень. Також доцільно зосередити наукову увагу на дослідженні взаємозв'язку між фінансовою стратегією та інвестиційною привабливістю підприємства, особливо у контексті залучення іноземних інвесторів і розвитку державно-приватного партнерства.

Подальші дослідження мають враховувати і соціальну складову фінансової стратегії - вплив корпоративної соціальної відповідальності, етичного менеджменту та принципів ESG (Environmental, Social, Governance) на формування довгострокової фінансової стійкості. Сучасна тенденція до інтеграції екологічних і соціальних критеріїв у фінансове планування стає ключовим чинником довіри інвесторів, кредиторів і суспільства.

Окремої уваги потребують методи кількісної оцінки фінансової стійкості підприємства. Перспективним є розроблення національної системи індикаторів та інтегральних показників, що дозволять проводити порівняльний аналіз між підприємствами різних галузей. Це сприятиме створенню єдиної аналітичної бази для формування державної політики у сфері фінансової безпеки бізнесу.

У подальшому варто розширювати емпіричні дослідження, зокрема на базі реальних даних українських підприємств різного масштабу, щоб виявити ефективні практики формування фінансової стратегії, механізми диверсифікації ризиків і адаптаційні моделі виживання в кризових умовах. Такі дослідження мають на меті створення практичних рекомендацій для менеджменту, банківських установ і державних регуляторів, що сприятиме підвищенню фінансової стійкості підприємницького сектору України у післявоєнний період і його сталому розвитку в умовах глобальних економічних змін.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. *Financial Stability Report : June 2025*. Київ : Національний банк України, 2025. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/financial-stability-report-june-2025> (дата звернення: 06.10.2025).
2. National Bank of Ukraine; Ministry of Finance of Ukraine. *Strategy of Ukrainian Financial Sector Development : 2025*. Kyiv, 2024. URL: <https://bank.gov.ua/en/about/development-strategy> (date of request: 06.10.2025).
3. KSE Institute. *Financial Instruments for Business in Ukraine : Practical Handbook*. Kyiv : Kyiv School of Economics, 2024. 84 p. URL: <https://kse.ua/research/financial-instruments-for-business-in-ukraine> (date of request: 06.10.2025).
4. Іоргачова М. Р. Розвиток шляхів вдосконалення стратегічного фінансового планування на підприємстві. *Теорія та практика управління*. 2025. URL: <https://management-theory-practice.com.ua/article/view/2025-iorgachova> (дата звернення: 06.10.2025).
5. Докиєнко Л. В. Вплив фінансової стратегії на підвищення стійкості підприємства. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2025. № 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/3234> (дата звернення: 06.10.2025).

Зінухова В. М.

Класичний приватний університет
к.ю.н., доцент

ЩОДО ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ІТ-СФЕРИ В УКРАЇНІ

Щодо тенденцій розвитку ІТ-сфери в Україні та обґрунтування фінансово-економічних інструментів стимулювання її розвитку на сучасному етапі розвитку економіки України, то вагомий резерв прискорення економічного зростання та зміцнення конкурентоспроможності національної економіки зберігається в активізації розвитку інформаційного суспільства загалом та ІТ-сфери зокрема. А розвиток вітчизняної ІТ-сфери забезпечує досягнення низки макроекономічних ефектів, які вже зараз здійснюють позитивний вплив на соціально-економічний розвиток держави у разі підсилення у середньостроковій перспективі можуть зумовити якісні структурні зміни та модернізацію національного господарства, перетворення ІТ-сфери на потужну «точку зростання» національної економіки. Але це потребує належної фінансово-економічної підтримки подальшого розвитку ІТ-сфери держави, створення певних умов її функціонування, інтеграції з провідними країнами світу [1; 2, с. 45; 3]. А це: інвестиції в стартапи (це фінансування новаторських ідей від інвесторів, що зможе допомогти створити нові продукти та послуги в галузі ІТ); державні програми підтримки (урядові програми, такі як гранти, субсидії та податкові пільги, можуть забезпечити фінансову підтримку компаніям у ІТ-сфері); венчурний капітал (інвестиції від венчурних фондів можуть забезпечити фінансування на різних етапах розвитку компаній, від початкової стадії до етапу зростання); інвестиції в освіту (саме фінансування освітніх програм і тренінгів може допомогти підготувати кваліфікованих кадрів для ІТ-індустрії); доступ до кредитування. Інфраструктура для доступу до кредитів може допомогти компаніям в ІТ-сфері отримати необхідний капітал для розширення бізнесу; міжнародне співробітництво (співпраця з міжнародними організаціями та компаніями може забезпечити доступ до міжнародних ринків та фінансових ресурсів тощо) [4, с. 385-388].

Спільно ці фінансові фактори сприяють створенню сприятливого середовища для розвитку ІТ-сфери, стимулюючи інновації та конкурентоспроможність. У будь-якому випадку, саме фінансування є ключовим елементом розвитку ІТ-сфери.

Так, фінансова політика в інформаційно-технологічній (ІТ) сфері в Україні охоплює широкий спектр питань, включаючи оподаткування, інвестиції, підтримку стартапів та інноваційних проєктів, регулювання ринку тощо. Ось деякі ключові аспекти фінансової політики в ІТ секторі України: оподаткування, тут Україна намагається створити сприятливі умови для розвитку ІТ індустрії шляхом впровадження спеціальних податкових ставок для ІТ-компаній, таких як спрощена система оподаткування для ІТ-підприємств та зменшення податку на прибуток для ІТ-сектору; інвестиції та підтримка стартапів (Уряд підтримує розвиток інноваційних стартапів через різноманітні програми та фінансові інструменти, такі як гранти, кредитування та інвестиційні фонди. Це сприяє створенню сприятливого екосистеми для розвитку ІТ-проєктів); регулювання ринку та правова база, Україна постійно вдосконалює свою правову базу, щоб забезпечити захист інтелектуальної власності, сприяти інноваціям та забезпечити стабільність у ІТ-секторі. Також важливою є боротьба з корупцією та підтримка правил конкуренції; а також освіта та кадри, наша держава активно розвиває систему професійної освіти в ІТ галузі та забезпечує підготовку кваліфікованих кадрів через спеціалізовані навчальні програми та курси[5].

Ці заходи спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку ІТ-сфери в Україні, залучення інвестицій та збільшення конкурентоспроможності на світовому ринку.

Окремо виділимо покращення інтелектуально-кадрового забезпечення як ключового ресурсу подальшого розвитку ІТ-сфери. Для цього Міністерству освіти і науки України необхідно: удосконалити фінансове забезпечення пріоритетних напрямів вищої освіти, які відповідають сучасним вимогам ринку, шляхом збільшення витрат на освіту за напрямками точних наук, збільшення державного замовлення на фахівців ІТ-сфери, зокрема у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, з орієнтацією на реалізацію потенціалу талановитої молоді в регіонах України; модернізувати навчальні програми вищих навчальних закладів шляхом залучення консультаційної допомоги співробітників ІТ-компаній викладачам ВНЗ у питаннях наповнення та зміни навчальних курсів на ІТ-спеціальностях відповідно до сучасних вимог ІТ-галузі, запровадження у навчальному процесі вивчення реальних кейсів та сучасних технологій програмування, які використовуються в ІТ-галузі; - забезпечити дієвий механізм взаємодії ринку освітніх послуг та ринку праці шляхом забезпечення стажування студентів ІТ-спеціальностей в провідних ІТ-компаніях України, проведення літніх студентських та шкільних ІТ-таборів, забезпечення участі працівників ІТ-компаній у навчальному процесі ІТ-спеціальностей; розробити програму, спрямовану на заохочення вітчизняних ІТ-фахівців після отримання диплому або кількарічної кваліфікованої роботи за кордоном до повернення в Україну шляхом надання грантової допомоги для реалізації ІТ-проєкту чи стипендії на період від одного до двох років (позитивний досвід Туреччини). Розмір стипендії залежить від заробітної платні, яку фахівець отримував за кордоном, від рівня кваліфікації та суспільної значимості діяльності, яку фахівець планує реалізовувати по поверненні в державу [6].

Так, для розвитку ринкового середовища функціонування ІТ-сфери та її суб'єктів, зорієнтованого на посилення захищеності ІТ-продуктів та розвиток відносин сфери ІТ й реального сектору економіки. Для цього Міністерству освіти і науки України, Міністерству економічного розвитку та торгівлі України необхідно ще проводити низку заходів з удосконалення діючого законодавства; розробити механізми посилення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності суб'єктів реального сектору економіки; посилити поінформованість суб'єктів реального сектору економіки про можливості вітчизняної ІТ-індустрії шляхом створення інформаційної платформи для забезпечення комунікації між представниками ІТ-сфери, суб'єктами підприємницької діяльності, інвесторами та державним сектором; посилити поінформованість суб'єктів реального сектору економіки про можливості вітчизняної ІТ-індустрії шляхом створення інформаційної платформи для забезпечення комунікації між представниками ІТ-сфери, суб'єктами підприємницької діяльності, інвесторами та державним сектором тощо [7].

Щодо окремої статистики, то під час, наприклад, першого року війни найбільш швидкими темпами кількість активних ІТ-ФОПів зростала в Волинській, Хмельницькій, Кіровоградській, Полтавській, Чернівецькій та Івано-Франківській областях. Високий приріст індивідуальних айті-бізнесменів на рівні 17-20% спостерігався в західних і центральних регіонах відповідно, котрі відносно менше постраждали від агресивних дій ворога.

Звісно, для повноти висновку варто зважати на те, що суттєва частина юридично активних ІТ-ФОПів фактично припинили свою діяльність через такі фактори, як переїзд за кордон і зниження попиту на їх послуги навіть при тривалому розстроченні сплати єдиного податку за умови нульового подання звіту, що певний час не давало стимулів айтівцям визнавати факт припинення своєї бізнес-діяльності в українській юрисдикції тощо [8].

Узагальнюючи зазначимо, що фінансова політика в ІТ-сфері України спрямована на створення сприятливих умов для розвитку індустрії шляхом забезпечення оптимального оподаткування, підтримки інвестицій та стартапів, вдосконалення регулювання ринку та правової бази, а також розвитку освіти та підготовки кадрів.

Ця політика сприятиме залученню інвестицій, створенню нових робочих місць, розвитку інноваційних технологій та підвищенню конкурентоспроможності українських ІТ-компаній на світовому ринку. Вона також сприяє створенню високоякісних продуктів та послуг, що в свою чергу сприяють розвитку економіки країни та зміцненню її позицій у глобальному інформаційному просторі.

Список використаних джерел:

1. Валович В. І., Шехович А. М. Фінансово-економічні інструменти стимулювання розвитку ІТ-сфери України. *Аналітична записка*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-12/IT_sfera-9b344.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

2. Карий О. І., Гальків Л. І., Цапулич А. Ю. Розвиток ІТ-сфери України: чинники та напрями активізації. *Journal of Lviv Polytechnic National University Series of Economics and Management Issues*. 2021. Vol. 5. № 1. 2021. P. 42–55.

3. GlobalStartupEcosystemIndex 2022. URL: <https://www.startupblink.com/startupecosystemreport> (date of request: 15.09.2025).
4. Тимошенко Н. Ю., Ронський Б. Ю. Проблеми та перспективи розвитку ІТ-індустрії в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. № 17. С. 384–388.
5. Рощина Н. В., Черненко Н. О. До питання впливу ІТ-систем на економіку України. *Ефективна економіка*. 2016. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4884> (дата звернення: 15.09.2025).
6. Українська ІТ-галузь у цифрах та фактах. URL: <http://itc.ua/news/ukrainskaya-it-otrasl-v-tsifrah-i-faktah/> (дата звернення: 15.09.2025).
7. Корнілюк Р. Розвиток ІТ в Україні: поточна ситуація та перспективи. *YC.Market.BLOG*. URL: <https://blog.youcontrol.market/rozvitok-it-v-ukrayini-potochna-situatsiia-ta-pierspektivi/> (дата звернення: 15.09.2025).
8. Оновлені дані: ІТ – єдина експортна галузь в Україні, що зростає. URL: <https://itukraine.org.ua/updated-data-it-industry-is-the-only-growing-export-industry-in-ukraine.html> (дата звернення: 15.09.2025).

Стасик А. М.

Класичний приватний університет

НЕСВОЄЧАСНЕ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЯК ЧИННИК ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна стала шоком для фінансової системи України. Банківський сектор, попри збереження базової стійкості, зіштовхнувся з низкою викликів, серед яких проблема несвоєчасного виконання кредитних зобов'язань. Зростання частки непрацюючих кредитів (non-performing loans, NPL) негативно впливає на прибутковість банків, знижує рівень ліквідності, підриває довіру вкладників та інвесторів, а також послаблює здатність банків забезпечувати фінансування реального сектору економіки. Це створює додаткову загрозу фінансовій стабільності держави, особливо в умовах воєнного стану, коли роль банків у підтриманні економічної життєздатності є ключовою.

Під поняттям «несвоєчасне виконання кредитних зобов'язань» розуміють порушення позичальником строків повернення основної суми боргу або процентів, передбачених кредитним договором. Відповідно до нормативів Національного банку України, кредит вважається непрацюючим, якщо прострочення перевищує 90 календарних днів або якщо є ознаки його неповернення без звернення до забезпечення [1]. У науковій літературі зазначається, що несвоєчасне виконання боргових зобов'язань є проявом кредитного ризику – ймовірності фінансових втрат, пов'язаних із неспроможністю контрагента виконати свої обов'язки у встановлений строк [2, с. 66].

Проблема несвоєчасного обслуговування кредитів в Україні має як економічну, так і соціально-психологічну природу. За даними Національного банку, у 2021 р. частка NPL становила 30 %, у 2022 р. зросла до 38 %, у 2023 р. – до 39,5 %, а в 2024 р. дещо знизилася до 37,4 % [3]. Хоча ця динаміка свідчить про певну стабілізацію, рівень проблемних кредитів залишається одним із найвищих у Європі.

Таблиця 1

Динаміка кредитного портфеля та частки NPL у банківській системі України (2021–2024 рр.) [3].

Рік	Кредитний портфель, млрд грн	Обсяг NPL, млрд грн	Частка NPL, %
2021	1 433,0	430,0	30,0
2022	1 136,0	432,0	38,0
2023	1 129,0	422,4	39,5
2024	1 297,0	393,2	37,4

Як видно з таблиці, у 2022–2023 рр. рівень проблемних кредитів стрімко зріс, що пов'язано зі спадом виробництва, падінням ВВП майже на 30 %, зниженням доходів населення, зростанням інфляції та девальвацією гривні. Війна зумовила втрату частини промислових потужностей, порушення логістичних ланцюгів, знищення інфраструктури, а також скорочення ринків збуту для підприємств. У результаті багато позичальників – як бізнес, так і населення – втратили можливість вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання.

Несвоєчасне погашення кредитів має прямий вплив на фінансову стійкість банків. Через зростання кредитних ризиків у 2022 р. банки сформували резерви під знецінення активів на суму понад 119 млрд грн [4], що призвело до скорочення їхнього прибутку та кредитної активності. У корпоративному сегменті частка NPL традиційно перевищує показники роздрібного ринку: у 2024 р. вона сягала 39 %, тоді як серед фізичних осіб – близько 30 %. Це пояснюється більшою залежністю бізнесу від зовнішньоекономічної кон'юнктури, логістичних проблем та повільністю судових процедур із врегулювання заборгованості.

Психологічний фактор також відіграє значну роль. Тривала невизначеність, втрати майна, вимушене переселення, зниження довіри до стабільності фінансової системи зумовлюють небажання позичальників брати або обслуговувати довгострокові кредити. Водночас частина громадян зіштовхується з об'єктивною неможливістю погашення боргів через втрату роботи чи місця проживання.

Уряд і Національний банк України запроваджують низку інструментів, спрямованих на зниження рівня проблемної заборгованості. Серед них – реструктуризація боргів і надання кредитних канікул позичальникам у зонах бойових дій, програми державної підтримки бізнесу («5-7-9 %»), а також співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, такими як МВФ, Світовий банк, ЄБРР. Крім того, діє Закон України «Про фінансову реструктуризацію» № 1414-VIII, що передбачає механізми добровільного узгодження між банками та позичальниками щодо відтермінування або зміни умов погашення боргу [5].

Вирішення проблеми несвоєчасного виконання кредитних зобов'язань має бути комплексним. По-перше, необхідно вдосконалити систему ризик-менеджменту банків, посилити вимоги до оцінювання кредитоспроможності позичальників і забезпечити прозорість процесів реструктуризації. По-друге, важливо розви-

вати інструменти державної підтримки – гарантійні програми, компенсації відсоткових ставок, створення фондів страхування воєнних ризиків. По-третє, потребує вдосконалення правова база щодо роботи з проблемною заборгованістю, зокрема спрощення судових процедур, удосконалення механізмів стягнення застави та підвищення ефективності роботи державних виконавців.

Особливе значення має співпраця між державою, банками та міжнародними партнерами, що може забезпечити довгострокову фінансову стабільність і стале відновлення кредитного ринку після завершення війни. Зниження частки непрацюючих кредитів сприятиме зростанню ліквідності банків, покращенню умов кредитування бізнесу та населення, а також відновленню довіри до фінансової системи загалом.

Список використаних джерел:

1. Національний банк України. Огляд банківського сектору. 2023. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2025).
2. Національний банк України. Основні показники банківської діяльності. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2025).
3. IMF Country Report No. 23/121. Ukraine: Financial Sector Assessment, 2023.
4. НБУ. Звіт про фінансову стабільність, червень 2025. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 15.09.2025).
5. Закон України «Про фінансову реструктуризацію» від 14 червня 2016 р. № 1414-VIII.

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПОДАТКОВОЇ ТА ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Кацюба С. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.е.н., доцент Попова В. Д.

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Податкова система завжди була пов'язана з розвитком держави. Вона є головним джерелом доходів держави та забезпечує фінансування потреб держави. В сучасні часи, коли Україна перебуває в умовах воєнного часу, інтеграції до європейських стандартів її питання є дуже важливим. Основними проблемами так і залишаються: нестабільність законодавства, непрозорість економіки, недостатня автоматизація процесів.

В умовах повномасштабної війни податковій політиці прийшлося пройти через суттєві зміни. Найголовнішою такою зміною стало перенаправлення фінансових ресурсів. Через це виникла вимога запровадження тимчасових податкових змін (спеціальні режими, компенсації) та посилення мобілізації внутрішніх ресурсів (боротьба з ухиленням).

Наразі актуальним є реформування, які стабілізують нормативну базу та зменшать тиск на платників податків. Як зазначає Андрій Серветник, керівник напрямку міжнародного оподаткування Deloitte Private в Україні: «Україна потребує не просто змін у податковій системі, а справжньої податкової трансформації: автоматизації процесів, зменшення бюрократії, стабільності правил гри та створення сприятливого середовища для бізнесу» [2].

Наразі стратегічними напрямками податкової політики повинні бути: підтримка малого та середнього бізнесу, зменшення для них податкового тиску та спрощення процедур. Останнього можна досягти завдяки цифровізації. Якщо цифрові рішення будуть адаптовані до потреб цього сегменту бізнесу це сприяє легалізації підприємницької діяльності та зменшенню частки тіньової економіки.

Вже зараз завдяки ефективній співпраці ДПС та Мінцифри платники вже мають змогу користуватися на Порталі «Дія» такими цифровими послугами як «Малюток», ID14, цифровий податковий номер, шеринг документів, довідка про доходи [1]. І як показує практика ці послуги роблять ці процеси набагато легшими.

Для малого та середнього бізнесу цифровізація повинна виходити за межі простого електронного кабінету. Треба досягти того, щоб електронні послуги інтегрувалися безпосередньо у бізнес-процеси підприємств. Саме зниження адміністративної відповідальності та мінімізація контакту з державними службовцями є найпотужнішими стимулами для виходу бізнесу з тіні.

Легалізація, досягнута через спрощення та цифровізацію, матиме вирішальне значення для економічного відновлення України. Прозора економіка та стабільні правила є важливою сходинкою для залучення іноземних інвестицій в українській бізнес, які як зараз, так і після війни є критично важливими для відбудови.

Успішна податкова трансформація, сфокусована на малому та середньому бізнесі та цифровізації, забезпечить не лише збільшення податкової бази через легалізацію, але й прискорить узгодження українського законодавства зі стандартами ЄС. Саме це перетворить податкову систему з джерела проблем на каталізатор зростання економіки та дасть фундамент для післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. ДПС України. Цифровізація у сфері оподаткування – роль електронних сервісів у зменшенні людського фактору та покращенні адміністрування. *Офіційний вебсайт ДПС України*. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/568593.html> (дата звернення 29.10.2025).

2. Серветник А. «Україна потребує справжньої податкової трансформації» – думка експерта про необхідність автоматизації, зменшення бюрократії та стабільності правил гри. *NV Бізнес*. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/yak-ukrajini-pokrashchiti-podatkovu-sistemu-i-stati-privablivoyu-dlya-povernennya-vlasnih-gromadyan-ekspert-50350372.html> (дата звернення 29.10.2025).

Ходус А. І.

Класичний приватний університет
аспірант

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах цифрової трансформації економіки ефективне управління податковими ризиками на підприємстві стає одним із ключових чинників забезпечення стабільності підприємства. Зміни у податковому законодавстві, посилення податкового контролю та автоматизація процесів адміністрування податків підвищують потребу у впровадженні інноваційних інструментів моніторингу та аналізу податкових ризиків.

Традиційні підходи до управління податковими ризиками, засновані на ручному аналізі даних, уже не відповідають сучасним вимогам швидкості, точності та адаптивності прийняття рішень. У цьому контексті особливої актуальності набуває застосування засобів автоматичних систем які дають змогу виявляти потенційні порушення, прогнозувати ризикові ситуації та оптимізувати податкове планування.

Використання автоматизованих процесів у податковому менеджменті дозволяє не лише знизити ймовірність фінансових втрат і штрафних санкцій, а й забезпечити прозорість, достовірність і своєчасність податкової звітності. Крім того, інтеграція інтелектуальних технологій у системи внутрішнього контролю підприємства сприяє підвищенню рівня податкової комплаєнс-культури та довіри до бізнесу з боку податкових органів.

Водночас, інтелектуальні системи аналізу даних забезпечують швидке опрацювання великих масивів інформації, виявлення закономірностей та аномалій, що значно підвищує якість управлінських рішень у сфері податкової безпеки. Це дозволяє створити підґрунтя для сталого розвитку підприємства в умовах цифрової економіки.

Таким чином, дослідження механізмів управління податковими ризиками із використанням автоматизованих процесів є своєчасним і практично значущим, оскільки поєднує сучасні досягнення інформаційних технологій із нагальними потребами підвищення ефективності податкової політики підприємств.

Концептуальний підхід до управління податковими ризиками підприємства є стратегічною основою ефективної фінансової політики, що поєднує аналітику, інформаційні технології та відповідальне управління, ґрунтується на системному, інтегрованому та аналітичному баченні процесів податкової діяльності підприємства. За для забезпечення фінансової стабільності, законності та прогнозованості податкових зобов'язань через ефективну ідентифікацію, оцінку та мінімізацію ризиків.

Застосування системи управління податковими ризиками Державної податкової служби визнало платників податків з найвищими ризиками, що дійсно відповідає розробленому механізму моніторингу податкових ризиків.

Система управління податковими ризиками, яка в рамках плану цифрового розвитку Державної податкової служби України до 2030 року (1) поки що розвивається і може включати методичний підхід, побудований на даних засадах, рис. 1.

Рис. 1. Механізми управління податковими ризиками підприємства засобами штучного інтелекту

Запропонований концептуальний підхід структурно складається з взаємопов'язаних в рамках системного підходу блоків:

- механізми системи інформаційного управління (MIS);
- механізм покращення комплаєнсу;
- механізм функціонально-структурних взаємозв'язків системи ДПС (АСУПР); механізм сценаріїв; методи прийняття рішень.

Дамо характеристику процесу взаємодії та функціям кожного з них.

Системи інформаційного управління (MIS) містить розробку ефективної інформаційної інфраструктури системи для забезпечення підприємства даними підтримки дій щодо виконання прийнятих рішень в повній взаємодії його з навколишнім середовищем, забезпечуючи повний моніторинг над задіяними механізмами виробничої діяльності.

Після проведеної процедури модернізації ІКС «Податковий блок» у частині адміністрування майновими податками та формування податків (земля, нерухомість, транспорт), де в дію вступає механізм сценаріїв. Основною функцією даного механізму є розробка сценаріїв відносно рекомендації по зменшенню податкових ризиків і поліпшенню фінансового стану підприємства на основі вибору цільового сценарію, до якого бажано наблизитись за вимогами ДПС. Цей процес вибору оптимального сценарію поведінки платника податків досягається шляхом формування рекомендацій по коригуванню статей моніторингу досліджуваного підприємства. Розроблені сценарії акумулюються в блоці прийняття рішень, де по закінченню процедури проводиться їх порівняльна характеристика та вибір оптимального рішення. Класифікація (розпізнавання ситуації) - один із механізмів зменшення податкових ризиків платників податків в межах проведеної перевірки.

Отже, сучасні інформаційні технології підтримки прийняття інтелектуальних рішень повинні використовуватись в управлінні ризиками платників податків. Запропоновані механізми є основними функціонально-структурними елементами системи ДПС (АСУПР) і направлені на вирішення актуальних задач управління податковими ризиками підприємства. Головну роль в цій інформаційно- функціональній системі відіграють методи штучного інтелекту, в основу яких покладений накопичений інтелектуальний капітал ДПС, де машинне навчання, сучасні експертні системи та інші інтелектуальні ресурси приймають відповідальні рішення щодо моніторингу та покращення комплаєнс платників податків.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» від 3 березня 2021 р. № 179 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.09.2025).

Свістунов С. В.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.е.н., професор Порохня В. М.

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ В MATLAB ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах динамічності ринкового середовища та високого рівня конкуренції важливим завданням сучасних підприємств є забезпечення стабільності та прогнозованості фінансових результатів. Одним із дієвих інструментів визначення майбутніх тенденцій доходів є регресійне моделювання, яке дозволяє встановити залежність між ключовими економічними факторами та результативними показниками діяльності підприємства.

Множинна регресійна модель дає змогу оцінити вплив декількох змінних одночасно, що робить її ефективною для економічного аналізу. Для побудови моделі можуть використовуватися такі фактори, як обсяг виробництва, витрати на рекламу, собівартість продукції, рівень цін, чисельність персоналу тощо. Це дозволяє визначити внесок кожного чинника у формування доходу підприємства.

Програмне середовище MATLAB надає широкі можливості для реалізації регресійного аналізу завдяки вбудованим функціям статистичної обробки даних, побудови регресійних рівнянь та перевірки їх адекватності. Зокрема, використання функцій `regress()`, `fitlm()` та інструментарію Curve Fitting Toolbox дозволяє отримати модель, оцінити коефіцієнти, визначити рівень значущості факторів та провести візуалізацію результатів.

Для оцінки якості побудованої моделі застосовуються такі статистичні критерії, як коефіцієнт детермінації R^2 , стандартна похибка оцінки, t - та F -критерії. Високе значення R^2 свідчить про те, що модель адекватно описує реальні дані, а значущі коефіцієнти підтверджують важливість факторів у прогнозуванні доходу.

Отримана модель може бути використана для розрахунку прогнозних значень доходів підприємства за умови зміни факторних показників. Це дозволяє керівництву приймати обґрунтовані рішення щодо оптимізації витрат, планування виробництва та стратегічного розвитку.

Таким чином, застосування множинної регресійної моделі в MATLAB є ефективним інструментом прогнозування доходів підприємства, який забезпечує підвищення точності економічного аналізу та сприяє вдосконаленню процесу управління фінансовими результатами.

Список використаних джерел:

1. Дроздова Т. І. Економетрія. Київ : КНЕУ, 2020.
2. Montgomery D. C., Peck E. A., Vining G. G. Introduction to Linear Regression Analysis. Wiley, 2012.
3. MATLAB Documentation. MathWorks. URL: <https://www.mathworks.com/help/matlab/index.html> (date of request: 15.09.2025).

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКЕТИНГУ, РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Арутюнян О. Е.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.е.н., професор Порохня В. М.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ

У сучасних економічних умовах, коли фінансовий сектор характеризується високим рівнем динамізму, інтенсивною конкуренцією та активною цифровізацією бізнес-процесів, рекламна діяльність банківських установ набуває стратегічного значення. Реклама перестала бути лише інструментом інформування – вона перетворилася на багатофункціональний механізм формування іміджу, довіри, лояльності клієнтів і підтримання стабільного конкурентного становища на ринку. В умовах цифрової економіки реклама стає складовою загальної системи маркетингових комунікацій, що забезпечує інтеграцію традиційних і цифрових каналів просування банківських продуктів, дозволяючи вибудовувати персоналізовану взаємодію з клієнтами.

Аналіз ефективності рекламної діяльності банку вимагає системного підходу, який враховує як кількісні, так і якісні показники. З економічного погляду, ефективність реклами визначається співвідношенням між витратами на рекламні кампанії та отриманими результатами – приростом клієнтської бази, обсягом продажу банківських послуг, зростанням депозитних чи кредитних портфелів, підвищенням рівня прибутковості. Для банків важливо не лише збільшити обсяг операцій, а й оптимізувати рекламний бюджет, досягаючи максимальної віддачі від кожної вкладеної одиниці ресурсу. Це вимагає використання інструментів аналітики, економетричних моделей і показників ROI (return on investment), CPL (cost per lead) чи CAC (customer acquisition cost), які дозволяють кількісно виміряти ефективність рекламних заходів.

Комунікаційний аспект аналізу ефективності реклами пов'язаний із вивченням того, наскільки успішно рекламні повідомлення формують потрібний імідж банку, створюють позитивне сприйняття бренду та забезпечують взаємодію з цільовими аудиторіями. У цьому контексті важливим є вимірювання рівня впізнаваності бренду, індексу довіри, частоти контактів споживачів з рекламними матеріалами, а також показників залучення клієнтів у цифрових середовищах (click-through rate, engagement rate, conversion rate). У сучасних умовах ефективність реклами визначається не лише кількістю охоплених осіб, а й глибиною комунікаційного впливу, який вона здійснює через різні канали – соціальні мережі, мобільні додатки, відеорекламу, контекстні оголошення тощо.

Психологічний аспект управління рекламною діяльністю банків пов'язаний з розумінням мотивацій, потреб і поведінкових моделей клієнтів. Банківська реклама має апелювати не лише до раціональних аргументів, таких як вигідні відсоткові ставки чи зручність обслуговування, а й до емоційних чинників – довіри, стабільності, відчуття безпеки. Саме емоційний компонент є визначальним для побудови довготривалих відносин між клієнтом і банком. Тому ефективність реклами залежить від того, наскільки вона здатна формувати позитивні асоціації, впливати на сприйняття ризику, підвищувати рівень емоційної залученості клієнта. У цьому контексті важливо застосовувати методи нейромаркетингу, поведінкової економіки та психологічного тестування рекламних матеріалів.

Таким чином, управління ефективністю рекламної діяльності банку передбачає комплексний підхід, що поєднує економічні розрахунки, комунікаційний аналіз і психологічну діагностику впливу реклами. Такий підхід дозволяє не лише оцінити результативність рекламних кампаній, а й адаптувати маркетингові стратегії до змін ринкового середовища, технологічних інновацій і поведінкових тенденцій клієнтів. У сучасних умовах цифрової трансформації банки повинні використовувати аналітичні платформи, алгоритми машинного навчання та штучного інтелекту для глибшого розуміння ефективності реклами, прогнозування реакцій клієнтів і персоналізації рекламних повідомлень. Це забезпечує гнучке управління маркетинговими ресурсами, підвищення рентабельності реклами та зміцнення конкурентоспроможності банківських установ у цифровій економіці.

Узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити, що в сучасних умовах цифрової трансформації, посилення конкуренції та зростання вимог клієнтів до банківських послуг, ефективність рекламної діяльності набуває стратегічного значення для забезпечення сталого розвитку банківських установ. Наукові підходи до аналізу реклами, що поєднують економічні, комунікаційні та психологічні виміри, дозволяють комплексно оцінювати її вплив не лише на фінансові показники, а й на формування довіри, лояльності та іміджу банку в цифровому середовищі. Застосування системного підходу в управлінні рекламною ефективністю сприяє підвищенню рентабельності інвестицій у маркетинг, раціональному використанню ресурсів і стратегічному позиціонуванню на ринку фінансових послуг.

З огляду на тенденції неоіндустріального розвитку економіки, доцільним є перехід від традиційних моделей реклами до інтегрованих комунікаційних стратегій, які використовують можливості штучного інтелекту, аналітики великих даних і автоматизованих систем моніторингу поведінки клієнтів. Такі підходи дозволяють формувати персоналізовані рекламні повідомлення, підвищувати точність таргетингу та зменшувати витрати на залучення клієнтів. Водночас актуальним є питання кібербезпеки та захисту персональних даних, що повинно стати одним із ключових елементів у формуванні довіри до цифрових рекламних ініціатив банків.

Рекомендовано, щоб банківські установи розробляли комплексні стратегії управління рекламною діяльністю, які передбачають гнучке поєднання економічного аналізу, поведінкових досліджень і цифрових технологій. Ефективне управління рекламними процесами має базуватися на постійному моніторингу динаміки ринку, використанні аналітичних платформ для вимірювання ефективності комунікацій та впровадженні механізмів адаптації до швидких змін у споживчих перевагах. Особливу увагу варто приділити

розробці систем внутрішнього аудиту маркетингової діяльності та оцінці довгострокового впливу реклами на фінансову стабільність банку.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на поглиблений емпіричний аналіз ефективності рекламних стратегій банків у посткризовий період, враховуючи специфіку відновлення економічної активності, зміну поведінки споживачів та зростання ролі цифрових каналів взаємодії. Перспективним напрямом є вивчення впливу штучного інтелекту, алгоритмів рекомендаційних систем і машинного навчання на ефективність рекламних кампаній у банківському секторі. Це дозволить сформувати нову парадигму управління рекламною діяльністю – інтелектуально орієнтовану, безпечну та стійку, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності банків і їхній ролі в розвитку інноваційної економіки.

Список використаних джерел:

1. Герасименко Б. О. Концептуальні підходи до управління ефективністю рекламної діяльності підприємства. *Молодий вчений*. 2014. № 4 (07). С. 48–51.
2. Гірченко Т. Д., Панченко О. В. Маркетингові комунікації у забезпеченні ефективності діяльності банків в Україні : монографія / за заг. ред. Т. Д. Гірченко. Львів : Університет банківської справи, 2021. 244 с.
3. Панченко О. В. Удосконалення маркетингових комунікацій у забезпеченні ефективності діяльності банків в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. № 2. С. 80–92.
4. Радченко О. В. Сучасні тенденції розвитку банківського маркетингу та проблеми його впровадження в банках України. *Фінанси, кредитування та дебетування*. 2011. URL: <https://fkd.net.ua/-index.php/fkd/article/download/2656/2694/6205> (дата звернення: 15.09.2025).
5. Покатаєв П. С., Богданов С. М., Арутюнян В. Е. Ефективність управлінських рішень на основі штучного інтелекту: аналіз наукових досліджень. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.3.13>.

Бичков К. В.

Класичний приватний університет
аспірант

МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Віртуальні активи (наприклад, біткоїн, Ethereum, NFT тощо) стають дедалі популярнішими як інструмент інвестування, засіб платежу та елемент фінансових технологій. Обсяги операцій у віртуальних активах зростають у геометричній прогресії, що потребує чітких правил гри.

Державне регулювання віртуальних активів є актуальним і необхідним кроком для забезпечення прозорості, безпеки та стабільності фінансової системи. Воно створює правове поле для учасників ринку, стимулює інновації та дозволяє державі ефективно виконувати свої функції у сфері фінансового нагляду та захисту економічної безпеки.

Державне регулювання економіки – це системне втручання державних органів влади за допомогою різних методів та інструментів задля забезпечення виконання всіх своїх функцій та розвитку основних економічних процесів з метою забезпечення позитивних соціально-економічних результатів [1].

Найважливішою складовою економіки країни є її фінансова система, діяльність якої реалізується у формі фінансового ринку, тому державне регулювання фінансового ринку знаходиться на другому рівні в системі державного регулювання економіки (рис. 1).

Рис. 1. Місце державного регулювання ринку віртуальних фінансових активів в системі державного регулювання економіки

Фінансова система складається з наступних компонентів: державні фінанси, включаючи цільові фонди; фінанси суб'єктів господарювання; фінанси домогосподарств; фінансовий ринок та міжнародні фінанси. При цьому віртуальні фінансові активи відносяться як до фінансових ринків, так і до міжнародних фінансів, тому державне регулювання віртуальних фінансових активів підпорядковується державному регулюванню фінансових ринків.

Визначення дефініції «державне регулювання діяльності з надання фінансових та супровідних послуг» надане у Законі України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [2]:

«державне регулювання діяльності з надання фінансових та супровідних послуг (далі - державне регулювання) - здійснення державою з метою захисту прав і законних інтересів клієнтів заходів щодо створення та вдосконалення системи норм, якими визначаються загальні принципи діяльності з надання фінансових та супровідних послуг, що регулюють діяльність надавачів фінансових та супровідних послуг, встановлюють

порядок здійснення нагляду за здійсненням діяльності з надання фінансових та супровідних послуг, встановлюють відповідальність за порушення законодавства, що регулює відносини між учасниками ринку фінансових послуг».

При цьому ринок фінансових послуг (фінансовий ринок) визначається як сукупність учасників ринку фінансових послуг та відносин між ними, пов'язаних з наданням та отриманням фінансових та супровідних послуг [2].

До основних форм державного регулювання фінансового ринку відносяться: ведення державних реєстрів фінансових установ і реєстрів осіб, які не є фінансовими установами, але мають право надавати окремі фінансові послуги та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правове регулювання діяльності фінансових установ; нагляд за діяльністю учасників ринків фінансових послуг (виключаючи споживачів фінансових послуг); застосування уповноваженими державними органами заходів впливу [3].

Сучасний розвиток фінансового ринку тісно пов'язаний з розвитком інформаційних та комп'ютерних технологій. Впровадження таких технологій (фінтех) відбувається дуже швидко і випереджає створення механізмів регулювання їх застосування. На необхідності поєднання регулювання фінансового ринку та інноваційного розвитку економіки, зокрема державного регулювання розвитку сфери ІКТ наголошує Унінець-Ходаківська В.П [4].

В працях Котелевця Д. О. сформульовано авторське визначення поняття «державне регулювання розвитку інфраструктури цифрової економіки», яке запропоновано розглядати як складний процес цілеспрямованого та багатоаспектного впливу органів державної влади на розбудову системи взаємопов'язаних компонентів, основною функцією якої є формування сприятливих умов для активного створення, модернізації, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в процеси виробництва, обміну, розподілу та споживання [5].

Імперативи розвитку фінансового ринку України в умовах цифровізації досліджували автори [6], які пропонують під цифровізацією фінансового ринку в широкому сенсі розуміти сучасний загальносвітовий тренд розвитку економіки і суспільства, який заснований на перетворенні інформації в цифрову форму і призводить до підвищення ефективності усіх його сегментів.

Пищуліна О. [7] поділяє процес цифровізації на етапи і вважає, що третій етап пов'язаний з поширенням у світовій економіці цифрових валют і технології розподіленого реєстру. На її думку біткоїни та інші цифрові валюти вже завоювали місце на світовому фінансовому ринку, їх кількість (як і масштаби операцій з ними) збільшується, унаслідок чого утворюється новий валютний компонент світової фінансової архітектури, відповідний вимогам часу.

Богачов С. В. [8] зазначає, що державне регулювання ринку являє собою систему, яка поєднує правові та організаційно-економічні форми, методи та інструменти впливу на ринкові процеси з метою захисту прав та інтересів суб'єктів ринку. Ринок віртуальних активів, як будь-який ринок, є складовою економічної системи, що забезпечує задоволення відповідних потреб, повинен включати систему економічних, правових, фінансових відносин, які розвиваються між суб'єктами ринку. В економічній системі цей ринок існує поряд з іншими ринками і розвивається у рамках загальних законів ринкової економіки, тобто на ринку віртуальних активів, як на інших ринках, діють такі явища як попит та пропозиція, видатки та прибутки, кон'юнктура, ціноутворення, конкуренція. Тому особливості структури та інфраструктури ринку, чинники позитивного та негативного впливу на його розвиток, ринкоутворюючі суб'єкти та їх взаємодія – це далеко не повний перелік аспектів, які повинні враховуватися в процесі формування системи регулювання ринку віртуальних активів.

Формування системи регулювання ринку віртуальних активів є актуальним та своєчасним завданням, зважаючи на його достатньо динамічний розвиток, стратегію цифровізації економіки, існуючий зарубіжний досвід та необхідність легалізації діяльності учасників ринку та його інфраструктури. Для цього доцільно створення відповідних умов, пов'язаних із формуванням єдиної методології щодо термінів, визначень та ознак ринку віртуальних активів: здійснення його моніторингу, аналіз існуючих та розробка додаткових законодавчих та нормативно-правових актів, адаптація та використання європейського досвіду, включаючи експериментальні або спеціальні режими господарювання. Особливої уваги в процесі легалізації діяльності учасників ринку віртуальних активів (зокрема виробників, продавців та покупців) потребує узгодження їх інтересів з інтересами органів державного управління та місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Тарнавська О. Б. Особливості державного регулювання в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2016. Т. 18, № 2 (69). С. 230–233.
2. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#n1134> (дата звернення: 15.09.2025).
3. Новіков Н. Б. Щодо питання регулювання фінансового ринку: державне регулювання та його методи. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: ПРАВО*. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С. 72–75.
4. Унінець-Ходаківська В. П. Цифрова трансформація ринку фінансових послуг в контексті розвитку FinTech-індустрії. *Наукові перспективи*. 2022. № 10 (28). С. 208–218.
5. Котелевець Д. О. Державне регулювання розвитку інфраструктури цифрової економіки: сутність та особливості реалізації. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № 3. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-3-03-02>
6. Борисюк О., Дацюк-Томчук М., Ліповська-Маковецька Н. Імперативи розвитку фінансового ринку України в умовах цифровізації. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. № 22. С. 168–176. URL: <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/593> (дата звернення: 15.09.2025).
7. Пищуліна О. Цифрова економіка: тренди, ризики та соціальні детермінанти. Київ, 2020. 274 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf (дата звернення: 15.09.2025).

8. Богачов С. В. Про умови формування системи регулювання ринку криптовалют. *Modern science: problems and innovations*. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2020. P. 341–345. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/06/MODERN-SCIENCE-PROBLEMS-ANDINNOVATIONS-28-30.06.20.pdf> (date of request: 15.09.2025).

Єфременко А. Г.

Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія Управління персоналом»

Малашенко Ю. А.

Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія Управління персоналом»

**ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ
САМОСТІЙНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

Сучасне місцеве самоврядування неможливе без достатнього рівня фінансової автономії, оскільки саме ресурси дозволяють органам місцевої влади виконувати свої повноваження, забезпечувати надання публічних послуг та реалізовувати програми розвитку територій. Фінансова автономія визначає ступінь незалежності місцевих органів влади у прийнятті рішень щодо розподілу ресурсів, пріоритетності інвестицій та соціальних програм.

Фінансова автономія означає здатність органів місцевого самоврядування самостійно формувати та розпоряджатися фінансовими ресурсами, необхідними для виконання покладених на них функцій. Вона передбачає наявність власних джерел доходів, свободу розпорядження бюджетними коштами та мінімальну залежність від трансфертів із державного бюджету.

Ключовими компонентами фінансової автономії є:

- Доходна база громади – податки, збори, платежі та інші власні надходження.
- Бюджетна самостійність – право місцевих органів влади визначати структуру та пріоритети витрат.
- Контроль та звітність – прозорість використання коштів та ефективна система фінансового контролю.

Теоретично фінансова автономія сприяє підвищенню ефективності місцевого управління, оскільки органи влади, які мають ресурси, зацікавлені у раціональному плануванні, підвищенні якості послуг та розвитку інфраструктури.

Основні джерела фінансових ресурсів місцевих громад включають:

1. Податки і збори, що встановлюються місцевою владою: податок на нерухомість, туристичний збір, місцеві торговельні та рекламні збори.
2. Частина державних податків, що розподіляється на користь громад: податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок, податок на прибуток підприємств.
3. Трансферти з державного бюджету: субвенції та дотації на виконання державних програм або компенсацію недоотриманих доходів.
4. Доходи від власної власності та господарської діяльності: оренда комунального майна, доходи від підприємств, що належать громаді.

На практиці ефективність використання цих джерел визначається не лише законодавчими рамками, а й здатністю органів місцевого самоврядування планувати бюджет, впроваджувати механізми контролю та стимулювати місцеву економіку.

Попри важливість фінансової автономії, місцеві громади стикаються з рядом проблем:

1. Недостатня власна доходна база. Більшість громад, особливо сільських та малих міст, не мають достатньої кількості платників податків або економічно активних підприємств, що обмежує їх фінансові можливості.
2. Висока залежність від трансфертів. Субвенції та дотації з державного бюджету часто покривають значну частину витрат, що знижує мотивацію до розвитку власних джерел доходів та формує залежність від централізованого фінансування.
3. Недосконалість законодавчої бази. Інколи законодавство не передбачає гнучких механізмів встановлення місцевих податків або не забезпечує справедливий розподіл державних податків між громадами.
4. Проблеми управління та контролю. Відсутність достатнього професійного рівня фінансових служб громади, слабкий контроль за виконанням бюджетних програм та ризик корупційних схем зменшують ефективність фінансової автономії.

Нижче розглянемо перспективи розвитку фінансової автономії:

1. Розширення власних джерел доходів. Збільшення частки власних податків та зборів, залучення інвестицій, розвиток місцевого бізнесу та туристичної інфраструктури сприяють зміцненню фінансової спроможності громад.
2. Підвищення ефективності використання трансфертів. Впровадження прозорих механізмів розподілу державних субвенцій, планування бюджетів на основі стратегічних цілей та оцінка результативності використання коштів.
3. Використання цифрових технологій. Цифровізація бюджетного процесу, автоматизація податкового адміністрування та аналітика великих даних дозволяють підвищити контроль та ефективність фінансових рішень.

Країни ЄС демонструють приклади успішного поєднання автономії та контролю: пряме фінансування громад, гранти на розвиток інфраструктури та прозорі системи звітності.

Реформа децентралізації, розпочата в Україні у 2014 році, значно змінила фінансовий стан місцевих громад. Об'єднані територіальні громади отримали право на формування власних бюджетів та розподіл доходів від податку на доходи фізичних осіб. Однак на практиці деякі громади залишаються залежними від державних трансфертів, а нерівномірний розвиток економіки територій формує фінансову нерівність.

Приклади успішних громад демонструють, що активна робота з місцевими підприємцями, залучення інвестицій та ефективне планування бюджету дозволяють підвищити фінансову автономію та реалізувати інфраструктурні проекти.

Отже, фінансова автономія місцевих громад є ключовою умовою ефективного самоврядування та сталого розвитку територій. Основні проблеми фінансової автономії пов'язані з недостатньою дохідною базою, високою залежністю від трансфертів та недосконалістю законодавства. Перспективи розвитку включають розширення власних джерел доходів, підвищення ефективності використання трансфертів, застосування цифрових технологій та запозичення міжнародного досвіду. Успіх реалізації фінансової автономії залежить від професійного рівня органів місцевого самоврядування, ефективного планування бюджету та активної участі громади у розвитку територій.

Список використаних джерел:

1. Буй Т. Г., Прімерова О. К. Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Т. 8. № 1. С. 17–24.
2. Возняк Г. В. Бюджетна децентралізація: європейський досвід та перспективи для України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. № 3. С. 56–62.
3. Петленко Ю. Фінансова децентралізація як напрямок підвищення фінансової незалежності місцевих бюджетів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2020. № 4. С. 39–47. URL: <http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wpcontent/uploads/2021/04/211-39-47.pdf> (дата звернення: 14.08.2025).

Сигидова С. В.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.е.н., доцент Попова В. Д.

МАРКЕТИНГ ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ В КОНКУРЕНТНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Сучасна економіка характеризується високим рівнем конкуренції, вдосконаленням бізнес-процесів і глобалізацією ринків. У цих умовах маркетинг виступає ключовим інструментом розвитку. Саме прикладні маркетингові дослідження допомагають адаптувати економічну політику, стратегії розвитку бізнесу та підходи до управління споживчим попитом [1].

Маркетинг – вид людської діяльності, спрямованої на задоволення потреб і бажань за допомогою обміну [2]. Люди стикаються з усе більшою кількістю об'єктів, що пробуджують їхню цікавість, інтерес і бажання. Виробники зі свого боку вживають цілеспрямованих заходів для стимулювання бажання володіти товарами. Вони намагаються сформулювати зв'язок між тим, що вони випускають, і потребами людей [3].

Роль досліджень полягає в обліку та оцінці потреб і запитів споживачів, створенні конкретної програми їх задоволення, враховуючи існуючу ситуацію на ринку, можливості фірми та її потенціал [1].

Дослідження мають спиратися на кількісні та якісні методи аналізу, які дають змогу найбільш повно визначити найважливіші параметри ринкової діяльності (попит, обсяги реалізації, ринкову частку тощо). Аналіз зібраних даних полягає в їх узагальненні визначенням тенденцій і варіацією, а також у виявленні і вимірюванні взаємозв'язків між певними показниками.

Сучасний стан української економіки тривалий час відображає кризові соціальні тенденції та стає першопричиною перегляду довгострокових орієнтирів з ігноруванням базових маркетингових основ [2].

Наприклад, багато виробничих фірм прагнуть заощадити за рахунок механізації та роботизації виробничих процесів, які одночасно обмежують витрати на робочу силу та підвищують ефективність виробництва.

Водночас керівництво підприємств намагається зменшити ступінь невизначеності і ризику, спираючись на маркетингові дослідження для планування та концентрації ресурсів на стратегічних пріоритетах. Однак у контексті економічної нестабільності та дефіциту капіталу, внутрішній ринок відчуває сильний тиск через недостатній рівень платоспроможності населення та невизначеність майбутнього розвитку [2].

Більшість компаній розпочинають свою діяльність з «домашнього» ринку, вони можуть експортувати свої товари, але тільки у відповідь на замовлення іноземних покупців. Перший крок до виходу на міжнародний або світовий ринок – це створення інтернаціональної компанії.

Організація управління міжнародною маркетинговою діяльністю залежить від рівня залучення компанії в операції на зовнішньому ринку. Зазвичай перший етап виходу фірми на зовнішній ринок – міжнародна торгівля (стратегія прямого або непрямого експорту). Якщо обсяг міжнародної торгівлі зростає, компанія організовує експортний відділ, до якого входять менеджер відділу збуту та декілька його помічників. З подальшим зростанням обсягів торгівлі цей відділ розширюється і включає різні маркетингові служби.

Якщо компанія організовує за кордоном СП (спільне підприємство) або робить прямі інвестиції, експортний відділ перестає відповідати вимогам управління міжнародною діяльністю. Тому, для координації міжнародної діяльності доведеться створити міжнародний підрозділ, який буде визначати цілі та бюджет діяльності компанії на зовнішніх ринках.

Багато компаній працюють на декількох зарубіжних ринках і беруть участь у ряді СП. Компанія експортує товар в одну країну, продає ліцензії другій, має СП в третій та дочірню компанію в четвертій [3].

До складу міжнародного підрозділу можуть входити спеціалісти з маркетингу, виробництва, фінансів, планування і трудових ресурсів, що займаються плануванням та обслуговуванням зовнішньоекономічної діяльності.

Прикладні маркетингові дослідження відіграють важливу роль як для бізнесу, так і для державної економічної політики. Вони забезпечують основу для прийняття управлінських рішень, допомагають ефективно використовувати ресурси та підвищувати конкурентоспроможність національної економіки.

Подальший розвиток у цій галузі має бути зосереджений на вивченні споживчих трендів та інтеграції маркетингових стратегій у систему державного управління. Це сприятиме більш точному і ефективному реагуванню на зміни ринку та зміцненню позицій країни в економічному просторі.

Список використаних джерел:

1. Миценко І. М., Решитько Т. В. Маркетингові дослідження національного та світового ринків : навч. посіб. Кропивницький : ЦНТУ, 2017. 66 с.
2. Бутко Н. В., Радзіховська Ю. М. Національна економіка. Черкаси, 2021. 5 с.
3. Котлер Ф. Основи маркетингу : корот. курс. Київ : Прогрес, 1990. 416 с.

Школенко О. Б.

ДУ «Київський авіаційний інститут»
к.е.н., доцент

Камінська Л. В.

ДУ «Київський авіаційний інститут»

ВИКЛИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИХОДУ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ НА ЗАРУБІЖНІ РИНКИ

Процес євроінтеграції України, отримання статусу кандидата на вступ до ЄС та лібералізація торговельних відносин відкривають нові можливості для українських підприємств на міжнародній арені. Водночас, вітчизняні компанії стикаються з низкою специфічних викликів, пов'язаних із воєнним станом, необхідністю відповідності міжнародним стандартам, обмеженістю ресурсів та високою конкуренцією на глобальних ринках.

Для компанії інтернаціоналізація бізнесу пов'язана з необхідністю вирішення низки завдань і досягнення конкретних результатів – зокрема, залучення нових споживачів, оптимізації витрат, підвищення рівня конкурентоспроможності, використання власних ключових компетенцій, зниження країнових ризиків шляхом диверсифікації діяльності, а також збільшення ринкової вартості підприємства [1].

Експорт як вивезення товару за кордон для реалізації товарів та послуг, технологій за мірою ділової активності слід ділити на:

- активний – підприємство само збирається виводити свій товар за кордон;
- пасивний – зацікавленість покупців в імпорті конкретного товару [2].

При врахуванні безпосередньої участі підприємств в експортних операціях можна розрізнити наступні їх форми:

- прямі – вивозяться власні товари. Цю діяльність, як правило, веде або торговий представник фірми за кордоном, або місцевий торговий агент або посередницька фірма, з якими укладається контракт про дистрибуторські послуги на виняткових або невиключних умовах, або торговий філіал фірми-експортера там, де працюють громадяни країни-імпортера;
- непрямі – продаж товару, що вивозиться за кордон, експортно-торгівельним підприємствам на території своєї країни. Перевагами цього способу є зниження витрат фірми-експортера, менш ризикова діяльність;
- спільні – одне підприємств кооперується з іншим/іншими з метою постачання товару на зовнішній ринок. Ця форма експорту допомагає вузькоспеціалізованим підприємствам також брати участь у міжнародній торгівлі [3].

Вихід українських компаній на зарубіжні ринки – це стратегічно важливий, але комплексний процес, обтяжений як універсальними для експорту, так і специфічними викликами, пов'язаними з поточною ситуацією в Україні та особливостями цільових ринків.

Дослідження особливостей та бар'єрів виходу українського бізнесу на зарубіжні ринки є важливим для розробки ефективних стратегій інтернаціоналізації та підвищення конкурентоспроможності національної економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз бар'єрів і викликів виходу українських підприємств на зарубіжні ринки	
Умови виходу	Особливості виходу
<i>Регуляторні та стандартизаційні бар'єри</i>	
Необхідність сертифікації та відповідності вимогам ЄС	Українська продукція має відповідати високим стандартам якості, безпеки та екології (наприклад, регламенти REACH, CE-маркування). Процес сертифікації є довгим і дорогим.
Складні митні та адміністративні процедури	Незважаючи на спрощення торгівлі з ЄС (скасування мит, квот на певні товари), загальний процес оформлення документів, отримання дозволів та проходження митниці залишається часозатратним і дорогим.
Квоти та антидемпінгові заходи	Хоча багато торговельних обмежень було тимчасово скасовано, для деяких груп товарів (наприклад, металургійна продукція, сільськогосподарська сировина) можуть зберігатися або періодично вводитися захисні квоти та мита, які обмежують обсяги експорту.
<i>Фінансові та економічні виклики</i>	
Доступ до фінансування експорту	Українським компаніям часто бракує доступу до дешевого торговельного фінансування, страхування експортних ризиків та кредитування, що ускладнює масштабування виробництва та вкладення у необхідну сертифікацію.
Висока внутрішня собівартість	На тлі інфляції, логістичних проблем та воєнних ризиків, внутрішні витрати на виробництво можуть бути високими, що знижує загальну конкурентоспроможність готової продукції на зовнішніх ринках, незважаючи на девальвацію гривні.

Висока конкуренція	На насичених ринках ЄС українським компаніям доводиться конкурувати не лише з місцевими виробниками, а й з іншими потужними глобальними експортерами.
<i>Операційні та логістичні бар'єри</i>	
Логістичні проблеми в умовах війни	Блокування або ускладнення морських шляхів, значне навантаження на західні залізничні та автомобільні прикордонні переходи призводить до: Збільшення термінів доставки. Значного зростання вартості транспортування. Підвищення ризиків пошкодження або втрати вантажу.
Низький рівень технологій та доданої вартості	Значна частина українського експорту досі складає сировина або продукція низької переробки. Головний прибуток від переробки та створення доданої вартості часто залишається за кордоном.
<i>Маркетингові та культурні виклики</i>	
Недостатнє знання цільових ринків	Поверхневе вивчення поведінкових звичок, культурних відмінностей, особливостей місцевих дистрибуційних мереж та конкурентів призводить до неправильного позиціонування продукту.
Відсутність локального партнера	Труднощі у розвитку дистрибуційної мережі, проблеми з розумінням місцевих регуляторних та ділових норм без надійного місцевого партнера або консультанта.
Адаптація PR та комунікацій	Необхідність адаптувати маркетингову стратегію, PR-кампанії та навіть назви продуктів до локальних мов та культурних реалій.
<i>Внутрішня готовність компанії</i>	
Неготовність до експортної діяльності	Часто компаніям бракує фахівців із досвідом експортної діяльності, належних фінансових ресурсів для початкових інвестицій у вихід на ринок та гнучкості для швидкої зміни позиціонування продукту.
Бюрократія та ведення документації	Навіть у ЄС компанії стикаються з високою бюрократією та труднощами з веденням обліку та документації мовою країни реєстрації.

Вихід українських компаній на зарубіжні ринки є стратегічно важливим напрямом розвитку національної економіки, особливо в умовах воєнного стану та необхідності диверсифікації ринків збуту. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що процес інтернаціоналізації українського бізнесу супроводжується низкою специфічних викликів та особливостей.

Серед основних викликів варто виділити: обмеженість фінансових ресурсів для міжнародної експансії, недостатнє знання специфіки зарубіжних ринків, бар'єри у вигляді міжнародних стандартів якості та сертифікації, складнощі логістичної інфраструктури в умовах війни, а також необхідність адаптації продукції до вимог іноземних споживачів.

Водночас, українські компанії мають значний потенціал для успішної міжнародної діяльності завдяки конкурентоспроможності у певних галузях (агросектор, IT-технології, металургія), кваліфікованій робочій силі, процесу євроінтеграції та розширенню доступу до європейського ринку.

Для підвищення ефективності виходу на зарубіжні ринки українським компаніям необхідно: проводити ретельний аналіз цільових ринків, розробляти довгострокові стратегії інтернаціоналізації, активно використовувати державну підтримку експорту, впроваджувати міжнародні стандарти якості, розвивати партнерські відносини з іноземними компаніями та інвестувати в маркетингові дослідження.

Список використаних джерел:

1. Закрижевська І. В., Полозова В. М. Особливості виходу фірми на міжнародні ринки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. Т. 2. № 6. С. 211–215. DOI: 10.31891/2307-5740-2021-300-6/2-34.
2. Хринюк О. С., Ганіч С. С. Торговельна політика підприємств: стратегії виходу на зовнішній ринок. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-13>
3. Харчук Т. В. Шляхи виходу підприємств на зовнішній ринок. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 8 (98). С. 12–16.

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОНАВЧИХ ПРОБЛЕМ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Зернов В. В.

Класичний приватний університет

РЕФОРМУВАННЯ СІМЕЙНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБІВ

Проблема фактичного шлюбу сьогодні посідає особливе місце у сфері сімейно-правових досліджень. В українському суспільстві зростає кількість пар, які проживають спільно без офіційної реєстрації шлюбу. Така форма сімейного життя набуває соціального визнання, проте залишається майже поза межами чіткої правової регламентації. Це породжує численні спори щодо майнових, спадкових, соціальних і батьківських прав таких осіб [1; 2, с. 314].

Фактичний шлюб – це форма спільного проживання двох осіб, яка має ознаки сімейного союзу (спільний побут, бюджет, взаємна підтримка), але не зареєстрована у державному органі. Чинний Сімейний кодекс України (СКУ) не містить визначення цього поняття, обмежуючись лише ст. 74, яка стосується майна осіб, що проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу [1].

Науковці відзначають, що така регламентація охоплює лише майновий аспект і не враховує соціально-правову природу фактичного шлюбу, де сторони часто перебувають у тривалих і стабільних стосунках, мають спільних дітей і спільно ведуть господарство [2, с. 316; 3, с. 107].

Проблема полягає у відсутності системного підходу: фактичний шлюб визнається лише частково, а правові наслідки настають переважно через судове встановлення факту проживання однією сім'єю.

У країнах Європейського Союзу подібні відносини врегульовані через інститути цивільних партнерств або зареєстрованих співжиттів.

У Франції з 1999 року діє *Pacte civil de solidarité (PACS)* – форма добровільного партнерства, що забезпечує певні майнові та соціальні права без обов'язку реєстрації шлюбу. Партнери підписують угоду, яка визначає взаємні обов'язки, а їхні права щодо спільного майна регулюються цивільним кодексом [4].

У Нідерландах, Швеції та Німеччині також запроваджено різні моделі реєстрації співжиття, які надають партнерам право на спільне майно, податкові пільги та соціальний захист [5]. Мета таких систем – не замінити інститут шлюбу, а створити альтернативну форму правового захисту для осіб, які не бажать або не можуть зареєструвати шлюб.

Цей підхід відповідає Європейській соціальній хартії (переглянутій), що гарантує кожній людині право на захист сімейного життя незалежно від форми спільного проживання [6].

В Україні фактичні шлюби набули широкого поширення, проте їх правовий статус залишається невизначеним.

Основні проблеми полягають у:

- відсутності законодавчої дефініції фактичного шлюбу;
- обмеженому обсязі правових наслідків (визнання лише спільної власності);
- складності доведення факту спільного проживання у судовому порядку [2, с. 317; 3, с. 108].

Для подолання цих проблем пропонується:

1. Визначити у СКУ поняття “фактичного шлюбу” як тривалого спільного проживання двох осіб, яке має ознаки сімейного союзу.

2. Розширити коло правових наслідків:

- закріпити право на утримання після припинення відносин;
- врегулювати спадкові права осіб, що проживали однією сім'єю;
- передбачити соціальні гарантії для непрацездатного партнера.

3. Запровадити добровільну реєстрацію співжиття через нотаріальну заяву або адміністративну процедуру, аналогічну європейським моделям.

4. Гарантувати дотримання принципу свободи шлюбу – тобто відсутність будь-якого примусу до офіційного оформлення відносин [5].

Таке реформування не руйнує традиційний інститут шлюбу, а, навпаки, розширює можливості правового захисту громадян, наближаючи українське законодавство до європейських стандартів.

Фактичний шлюб є реальністю сучасного суспільства і потребує адекватного правового врегулювання. Визнання таких відносин на законодавчому рівні сприятиме забезпеченню рівності сторін, зменшенню судових спорів та узгодженню українського права з європейською практикою. Реформування Сімейного кодексу України має здійснюватися з урахуванням принципів добровільності, рівності сторін і захисту людської гідності.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
2. Кучерук Ю. В. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції “Шерешевські читання”* (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.). Одеса : Фенікс, 2021. С. 314–317.
3. Лаптева М. І. Фактичні шлюбні відносини: теоретико-правовий аспект. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2018. № 4. С. 104–110.

4. Pacte civil de solidarité (PACS). *Service-Public.fr* : офіційний сайт французького уряду. URL: <https://www.service-public.fr/> (дата звернення: 27.10.2025)
5. European Commission. *Study on Registered Partnerships and Equivalence to Marriage*. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2020. 56 p.
6. Європейська соціальна хартія (переглянута) : Міжнародний документ від 03 трав. 1996 р. *Рада Європи*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 27.10.2025).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Абакумов М. Є.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ю.н., доцент Дьоменко С. В.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

З огляду на складні економічні та політичні умови, у яких нині перебуває наразі Україна, особливо важливим є раціональне та ощадливе використання наявних ресурсів, зокрема землі, надр, водних та інших природних багатств. Це завдання набуває ще більшої актуальності в умовах збройної агресії російської федерації, наслідком якої стали численні незворотні та руйнівні зміни як у суспільному житті, так і в екологічній системі нашої держави. Зокрема, йдеться про масштабні пошкодження і навіть повне знищення значної кількості об'єктів критичної інфраструктури, що спричинило суттєві збитки довкіллю.

Екологічні правопорушення, вчинені росією на території України, заслуговують особливої уваги, оскільки вони створюють реальну загрозу життю і здоров'ю людей, а також завдають шкоди рослинному та тваринному світу й цілісності природних екосистем. Законодавство України та інших держав містить норми, спрямовані на притягнення до відповідальності за дії, що мають шкідливі наслідки для довкілля. Водночас сучасна екологічна ситуація в Україні ускладнюється не лише воєнними діями, а й поширенням масштабної екологічної злочинності. Окрім кримінальних правопорушень, вчинюються й інші протиправні діяння проти довкілля, що не тягнуть кримінальної відповідальності, але суттєво погіршують екологічний стан.

Найбільш поширеними правопорушеннями у сфері довкілля є незаконна порубка лісу, браконьєрство, незаконний рибний чи інший водний промисел, незаконне полювання, незаконне видобування бурштину а також порушення правил охорони надр. Натомість екологічні правопорушення, пов'язані із забрудненням природного середовища та становлять особливу небезпеку для екосистем і здоров'я людей, фіксуються значно рідше. Ще меншою є кількість осіб, засуджених за вчинення таких кримінальних правопорушень.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) передбачає низку складів кримінальних правопорушень у сфері охорони довкілля (Розділ VIII КК України), що становлять підвищену суспільну небезпеку та здатні спричинити серйозні, інколи непоправні наслідки.

Аналіз кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти природного середовища є неможливим без дослідження санкцій відповідних кримінально-правових норм. При цьому, у кожному конкретному випадку призначення покарання залежить від сукупності обставин кримінального провадження.

У чинному КК України застосовуються різні види санкцій, зокрема, відносно визначені та альтернативні санкції [1, с. 182]. На думку науковця К. Лановенко, відносно визначені санкції передбачають конкретний вид покарання та визначають його мінімальні та максимальні межі [2, с. 154]. Таким чином, суд, враховуючи особу винного, характер і тяжкість вчиненого та інші істотні обставини, обирає конкретний розмір покарання у межах, встановлених законом.

Основними видами покарань за посягання на довкілля є: позбавлення волі, штраф, громадські роботи, обмеження волі, пробачийний нагляд, а також позбавлення права обіймати певні посади чи здійснювати певну діяльність. Як додаткові покарання застосовуються конфіскація майна та заборона займати певні посади чи види діяльності [3].

Судова практика засвідчує, що найчастіше суди призначають основним покаранням позбавлення волі, а додатковим – позбавлення права обіймати певні посади або здійснювати відповідну діяльність [4; 5]. Вважаємо, що подібний підхід до поєднання основних і додаткових покарань є виправданим, оскільки додаткові санкції посилюють превентивний і карально-виховний ефект. Утім у окремих випадках суди обмежуються лише основним покаранням, зазначаючи, що додаткове не застосовується. Хоча, якщо санкція статті прямо передбачає можливість або необхідність застосування додаткового покарання, його поєднання з основним є доцільним з огляду на цілі кримінально-правового впливу.

Щодо низки кримінальних правопорушень, які посягають на різні об'єкти довкілля, законодавець використовує типові групи кваліфікуючих ознак як засіб диференціації кримінальної відповідальності. Здебільшого йдеться про такі ознаки, як вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням службового становища, повторність, а також спричинення тяжких наслідків. Саме ці обставини істотно підвищують ступінь суспільної небезпеки порівняно з базовим складом та визначають необхідність суворішого покарання. Вони важливі як для диференціації та індивідуалізації покарання, так і для застосування інститутів звільнення від кримінальної відповідальності й покарання. У більшості випадків частини друга (і наступні) статей Особливої частини КК України передбачають більш суворі санкції, за винятком випадків, коли йдеться про окремі самостійні склади кримінальних правопорушень. Посилення покарання чітко прослідковується тоді, коли мінімальний строк покарання, визначений у частині другій статті, дорівнює максимальному строку покарання за частиною першою.

Отже, екологічні правопорушення, особливо в умовах повномасштабної агресії проти України, становлять значну загрозу для природного середовища, здоров'я населення та екологічної безпеки держави. Наявна судова практика та аналіз кримінально-правових норм свідчать, що законодавець приділяє належну увагу диференціації та індивідуалізації покарання за посягання на довкілля, застосовуючи як основні, так і додаткові санкції. Разом з тим ефективність охорони довкілля значною мірою залежить від послідовного та обґрунтованого використання таких санкцій, зокрема у випадках кваліфікованих і особливо кваліфікованих складів кримінальних правопорушень. Врахування кваліфікуючих ознак та застосування суворіших покарань має сприяти підвищенню превентивного потенціалу національного кримінального законодавства та забезпеченню цілісності й стабільності екологічної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Назимко Є. С., Лосич С. В., Данилевська Ю. О. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного, О. М. Джужи. Київ : ВД «Дакор», 2018. 386 с.
2. Лановенко К. С. Суб'єктивний момент при застосуванні оціночних понять у кримінальному законодавстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 9 (177). С. 152–155.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9> (дата звернення: 14.09.2025).
4. Вирок у справі № 760/8755/15-к Солом'янського районного суду м. Києва від 18 травня 2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44222629> (дата звернення: 14.09.2025).
5. Вирок у справі № 127/19700/15-к провадження № 1- кп/127/1180/15 Вінницького міського суду Вінницької області від 18 вересня 2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/50803207> (дата звернення: 14.09.2025).

Безверха Д. К.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 253 КК УКРАЇНИ

У сучасних умовах зростання техногенного навантаження на довкілля питання забезпечення екологічної безпеки при проектуванні та експлуатації промислових, інфраструктурних і інших об'єктів набуває особливої актуальності. Недотримання екологічних вимог на етапах розробки проектною документації або введення споруд в експлуатацію створює реальні ризики виникнення тяжких технологічних аварій, екологічних катастроф, загибелі чи масового захворювання населення. Саме тому кримінально-правова охорона екологічної безпеки є одним із ключових елементів системи запобігання таким загрозам.

Стаття 253 Кримінального кодексу України (КК України) встановлює відповідальність за розробку та передачу замовнику проектів або іншої спеціальної документації без передбачених законом інженерних систем захисту довкілля, а також за введення в експлуатацію споруд, позбавлених таких систем, якщо ці дії створили небезпеку настання тяжких наслідків [1]. Ця норма покликана забезпечити належний рівень дотримання екологічних стандартів та мінімізувати ризики, пов'язані з діяльністю об'єктів підвищеної небезпеки.

Разом з тим практика застосування ст. 253 КК України засвідчує наявність низки проблем: нечітке визначення ознак складу правопорушення, складність установлення факту створення небезпеки тяжких наслідків, необхідність спеціальних знань при оцінці проектних рішень та екологічних ризиків, а також труднощі відмежування цього кримінального правопорушення від суміжних адміністративних і кримінальних правопорушень [2, с. 3]. Усе це зумовлює потребу у ґрунтовному науковому аналізі даної норми, визначенні особливостей її конструкції та шляхів удосконалення кримінально-правового регулювання у сфері екологічної безпеки.

Оскільки за ст. 11 КК України кримінальне правопорушення визначається як передбачене КК суспільно небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), учинене суб'єктом кримінального правопорушення [1], стає очевидним, що для його правильної кваліфікації вирішальне значення має встановлення суб'єкта, особливо коли йдеться про спеціального суб'єкта. Під час кваліфікації будь-якого кримінального правопорушення необхідним є визначення особи, яка його вчинила, адже з'ясування причин та умов вчинення злочину неможливе без урахування індивідуальних характеристик та особливостей особи винного.

Відповідно до чинного кримінального законодавства України, суб'єкт кримінального правопорушення – це фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого, відповідно до КК України, може наставати кримінальна відповідальність. Хоча, також, суб'єкт може бути і спеціальним – фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ст. 18 КК), зокрема і службова [1]. Тож така особа має характеризуватися певними спеціальними ознаками. Як такі ознаки можна розглядати: службове становище особи; її державно-правовий стан (громадянство); професію або рід діяльності особи; особливі відносини між винним та потерпілим (службова залежність, відносини між батьками, дітьми, опікунами, іншими родичами та ін.); відношення особи до військової служби; ознаки, що стосуються фізичних властивостей суб'єкта кримінального правопорушення (вік, стан здоров'я, працездатність тощо); участь особи у судовому процесі (засуджений або взятий під варту, потерпілий, свідок, експерт, перекладач); професійні обов'язки чи якості тощо [3, с. 43-44].

У більшості випадків закон прямо визначає спеціального суб'єкта кримінального правопорушення – у самому формулюванні диспозиції або в назві статті. Подекуди КК України встановлює певну групу складів кримінальних правопорушень, які можуть бути вчинені лише особами зі спеціальними ознаками. В окремих же нормах можливість участі спеціального суб'єкта прямо не зазначена ані в назві, ані в диспозиції, проте логічно випливає з її змісту. Тобто такі ознаки визначаються шляхом тлумачення положень закону. У диспозиції ст. 253 КК України прямо вказується на суб'єкта цього злочинного діяння: службова особа або спеціально уповноважена особа.

Згідно з частинами 3 та 4 ст. 18 КК України, службовою особою вважається той, хто: здійснює функції представника влади або місцевого самоврядування; займає посаду, пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків; виконує такі функції на постійній чи тимчасовій основі або на підставі спеціального повноваження. До службових осіб також належать посадові особи іноземних держав, члени міжнародних парламентських асамблей, до яких входить Україна, а також судді та службові особи міжнародних судових інституцій.

Під спеціально уповноваженою особою можна розуміти службовця (посадову особу) чи іншого працівника установи, на якого покладено виконання певних спеціалізованих функцій, наприклад як організація публічних закупівель (уповноважена особа за Законом України «Про публічні закупівлі») [4] або ж, відповідно

до Наказу «Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції» – реалізація заходів із запобігання корупції (антикорупційний уповноважений) [5]. Повноваження такої особи визначаються розпорядчим актом установи (наказом, рішенням) або трудовим договором чи службовою інструкцією, а діяльність здійснюється від імені організації з метою дотримання вимог законодавства та внутрішніх регламентів. Для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 253 КК України, це може бути, зокрема: архітектор; розробник; особа, яка здає проект (іншу аналогічну документацію замовнику); особи, які беруть участь у введенні (прийомі) в експлуатацію споруд (голова, член приймальної комісії, керівник підприємства) тощо.

Наприкінці можна зазначити, що належне визначення суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 253 КК України, має ключове значення для правильної кваліфікації таких діянь. Оскільки відповідальність за порушення екологічних вимог покладається на службових та спеціально уповноважених осіб, саме їхні професійні функції, обсяг повноважень та характер участі у розробці проектною документації чи введенні споруд в експлуатацію визначають можливість притягнення до кримінальної відповідальності. Чітке окреслення кола таких суб'єктів сприяє підвищенню ефективності кримінально-правової охорони екологічної безпеки та мінімізації ризиків техногенних і екологічних катастроф.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
2. Матвійчук О. В. Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля: кримінально-правова характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя : КПУ, 2020. 23 с.
3. Назимко Є. С., Лосич С. В., Данилевська Ю. О. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за заг. ред. проф. В. М. Бесчастного, О. М. Джузи. Київ : ВД «Дакор», 2018. 386 с.
4. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 9. Ст. 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
5. Про затвердження Типового положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції. Національне агентство з питань запобігання корупції : Наказ від 27.05.2021 р. № 277/21. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 липня 2021 р. за № 914/36536. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0914-21#Text> (дата звернення: 02.09.2025).

Білий В. Д.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ДЕРЖАВНА ЗРАДА

Різке зростання кількості кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України в умовах триваючої збройної агресії та гібридних загроз зумовлює необхідність більш детального дослідження таких злочинних діянь, зокрема і передбаченого ст. 111 КК України (державна зрада). Це один з найнебезпечніших злочинів проти держави, який безпосередньо посягає на її суверенітет, територіальну цілісність, обороноздатність, інформаційну безпеку тощо. Сучасні виклики, зокрема діяльність агентурних мереж, колабораціонізм, передача конфіденційної інформації, сприяння державі-агресору, актуалізують потребу в чіткому правозастосуванні та однозначному тлумаченні положень ст. 111 КК України.

Проблеми кваліфікації цього злочину залишаються предметом активних наукових дискусій і судової практики, оскільки державна зрада часто має прихований, багатоепізодний або технологічно складний характер. Удосконалення кримінально-правових підходів і формування стабільної практики є критичними для забезпечення ефективної протидії внутрішнім загрозам, захисту національних інтересів та зміцнення безпеки держави.

Згідно з ч. 1 ст. 111 КК України кримінально караним є діяння, яке полягає у умисному вчиненні громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Також законодавець передбачає відповідальність за кваліфікований склад даного злочину – його вчинення в умовах воєнного стану [1].

Отже, відповідно до змісту диспозиції даної кримінально-правової норми, державна зрада може виявлятися у наступних формах:

- 1) перехід на бік ворога в період збройного конфлікту або в умовах воєнного стану;
- 2) шпигунство;
- 3) надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України.

Перша форма вчинення розглядуваного злочину – перехід на бік ворога, передбачає, що громадянин України добровільно та усвідомлено (навмисно) надає допомогу державі, з якою Україна перебуває у стані війни або збройного конфлікту. Таке діяння слід вважати закінченим з моменту, коли особа здійснила будь-які дії в інтересах противника та на шкоду Україні. У теорії кримінального права зазначається, що це може, зокрема, проявлятися у добровільному зайнятті посад в окупаційних адміністраціях, участі у складі ворожих збройних чи воєнізованих формувань, передачі матеріальних ресурсів агресору, забезпеченні його діяльності або веденні господарських операцій, спрямованих на підтримку держави-агресора тощо [2]. З іншого боку, ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» передбачає кримінальну відповідальність за подібні ж дії. Основною відмінністю, на нашу думку, є спосіб та місце вчинення злочинного діяння. До обов'язкових ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК, слід відносити: 1) його спосіб вчинення – добровільна співпраця з окупаційною «владою» держави-агресора; 2) місце його вчинення – окупована територія України.

Друга форма вчинення державної зради – шпигунство. Відповідно до ст. 114 КК України шпигунство полягає у збиранні з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства [1]. Враховуючи, що і у ст. 111, і у ст. 114 КК України йдеться, фактично, про один й той самий спосіб вчинення кримінального правопорушення – шпигунство, можна було б сказати, що присутня конкуренція кримінально-правових норм. Однак слід враховувати їх найсуттєвішу відмінність, а саме – шпигунство, передбачене ст. 114, може бути вчинене іноземцем або особою без громадянства, в той час як державна зрада – лише громадянином України. Тож дані кримінально-правові норми відрізняються за суб'єктивними ознаками (суб'єктом кримінального правопорушення).

Третя форма вчинення державної зради – надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України охоплює будь-які форми сприяння діям, спрямованим на завдання шкоди державній безпеці. Така діяльність може включати: дії, спрямовані на зниження обороноздатності держави; спроби незаконної зміни системи державної влади; вербування агенти для іноземних спецслужб; підбір явочних та конспіративних квартир або створення умов для функціонування іноземних спецслужб іншим способом; навмисне втручання у міжнародну або внутрішню політику України, що шкодить державі. Проте такий перелік не може бути вичерпним [3, с. 103-104; 4, 393-394]. Саме тому ретельний кримінально-правовий аналіз відповідних дій, а також удосконалення практики застосування норм про державну зраду та шпигунство є надзвичайно важливими для зміцнення національної безпеки України.

Отже, слід зазначити, що державна зрада в сучасних умовах збройної агресії проти України набуває особливої суспільної небезпеки та вимагає чіткого, послідовного правозастосування. Багатогранність цього злочину, його прихований або технологічно складний характер, а також наявність суміжних складів (зокрема, колабораційної діяльності та шпигунства) зумовлюють необхідність ретельного розмежування кримінально-правових норм та однозначного визначення ознак кожної форми державної зради.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9> (дата звернення: 02.09.2025).
2. Державна зрада: поняття та відповідальність. URL: <https://just-dnipro.gov.ua/derzhavna-zrada-poniattia-ta-vidpovidalnist/> (дата звернення: 02.09.2025).
3. Корогод С. В. Державна зрада і колабораційна діяльність: питання кримінально-правової кваліфікації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2025. № 9. Ч. 4. С. 100–105.
4. Бантишев О. Ф. Державна зрада в умовах військових дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 392–394. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/96.pdf (дата звернення: 02.09.2025).

Важенкова В. В.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Рівень ефективності кримінального провадження значною мірою залежить від чіткого нормативного регулювання процедури оскарження дій і рішень органів досудового розслідування та прокуратури. Відповідний інститут з одного боку забезпечує реалізацію процесуальних прав особи, а з іншого - не повинен перешкоджати оперативному та всебічному розгляду кримінальних проваджень.

Варто зазначити, що законодавством передбачено можливість оскарження рішень, дій або бездіяльності слідчого або прокурора вже на початковій стадії досудового розслідування. Зокрема, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 303 Кримінального процесуального кодексу України, під час досудового провадження може бути оскаржена бездіяльність слідчого або прокурора, яка виражається у:

- а) невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) після отримання заяви чи повідомлення про нього;
- б) неповерненні тимчасово вилученого майна у порядку, визначеному статтею 169 КПК України;
- в) невиконанні інших процесуальних дій, які зазначені посадові особи зобов'язані здійснити у встановлений Кодексом строк.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 303 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), право на подання скарги мають заявник, потерпілий, його представник або законний представник, підозрюваний, його захисник чи законний представник, а також володілець тимчасово вилученого майна. Саме ці учасники на початковому етапі досудового розслідування, оскаржуючи рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, вступають у процесуальні правовідносини з органами правопорядку.

Безпосередньо до оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурора, то, під час досудового провадження, скарги подаються також слідчим чи дізнавачем, які здійснюють розслідування певного кримінального провадження. Вони мають право оскаржити будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, які були вчинені або прийняті у певному досудовому провадженні, окрім випадків, безпосередньо передбачених КПК [4].

Для детального розгляду цього питання наведу думку Л.В. Юрченка, який зазначає, що «кримінально-процесуальна діяльність відповідних органів починається не з моменту початку досудового розслідування - внесення відомостей до Єдиного реєстру досудового розслідування (ч. 2 ст. 214 КПК), а з моменту отримання відомостей про вчинене кримінальне правопорушення (із заяви, повідомлення, безпосереднього виявлення правоохоронними органами ознак кримінального правопорушення тощо)» [1, с. 339].

Виходячи з доктринальних положень теорії кримінального процесу, варто констатувати, що діяльність, яка здійснюється на початковому етапі досудового розслідування, не може розглядатися як

відносно самостійний етап руху кримінального провадження. Цей етап характеризується відсутністю завершального процесуального рішення у розумінні ч. 3 ст. 110 КПК України, оскільки внесення або невнесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань не оформлюється постановою слідчого чи прокурора. Отже, початкова діяльність у межах досудового розслідування не набуває ознак окремої стадії кримінального процесу, проте за своїм змістом і правовою природою відповідає критеріям самостійного провадження.

Відповідно до ч. 2 ст. 214 КПК України, досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Єдиний реєстр досудових розслідувань (ЄРДР) являє собою електронну базу даних, що забезпечує збирання, зберігання, захист, облік, пошук і узагальнення інформації, визначеної у п. 2.1 відповідного Положення, а також використовується для формування звітності та надання відомостей про зареєстровані дані [2].

На думку деяких науковців, початковий етап досудового розслідування має ознаки самостійного процесуального утворення і повинен отримати належне процесуальне закріплення у формі постанови про початок розслідування. Прийняття такої постанови відповідало б вимогам ст. 110 КПК України та відображало б певний результат кримінально-процесуальної діяльності на початковій стадії, не скасовуючи при цьому обов'язку слідчого або прокурора щодо внесення відповідних відомостей до ЄРДР [3].

Аналізуючи Єдиний реєстр судових рішень України, починаючи з 2025 року, можна простежити, що така скарга подавалась лише 1 раз, на бездіяльність прокурора, а саме, невнесення відомостей до ЄРДР. Таким чином ми не можемо проаналізувати тенденцію розвитку інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності прокурорів. А також не бачимо підстави, що спричинили надання такої скарги. Основна маса оскаржень рішень, дій чи бездіяльності, загалом припадає на слідчих або слідчі підрозділи.

Якщо розглядати узагальнений аналіз з розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування за 2015 рік Златопільського міського суду Харківської області, то можемо побачити, що за весь календарний рік було подано 18 скарг. З них 10 скарг на бездіяльність прокурора під час досудового розслідування, з яких: 1 скарга була повернута заявнику, оскільки з її змісту суду неможливо було встановити, яке саме рішення, дія чи бездіяльність прокурора підлягають оскарженню; та 9 скарг державного виконавця ВДВС Первомайського міськрайонного управління юстиції Харківської області на бездіяльність в.о. Первомайського міськрайонного прокурора, яка полягала у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, слідчим суддею залишені без задоволення.

7 скарг, із загальної кількості, на рішення про закриття кримінального провадження, з яких: 3 скарги були задоволені; по 2 скаргам в задоволенні вимог судом було відмовлено; та провадження по 2 скаргам закрито у зв'язку з тим, що прокурор самостійно скасував оскаржувані рішення.

Та 1 скаргу, із загальної кількості, на рішення слідчого про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій було повернуто особі, яка подала скаргу, у зв'язку зі спливом строку оскарження [5].

Скарги подаються слідчим чи дізнавачем, які здійснюють розслідування певного кримінального провадження. Вони мають право оскаржити будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, які були вчинені або прийняті у певному досудовому провадженні, окрім випадків, безпосередньо передбачених КПК [4].

У разі скасування рішення або визнання незаконними вчиненої дії чи бездіяльності прокурор вищого рівня має право здійснити заміну одного прокурора на іншого з числа службових осіб органів прокуратури того самого рівня в досудовому провадженні, де було прийнято або вчинено незаконне рішення, дія чи бездіяльність.

Рішення прокурора вищого рівня є остаточним і не підлягає оскарженню до суду, інших органів державної влади, їх посадових чи службових осіб. [4, ч.3, ч.4 ст. 313]

Список використаних джерел:

1. Юрченко Л. В. Особливості початку досудового розслідування за новим Кримінальним процесуальним законодавством України. *Серія: Юридичні науки*. 2013. № 1. Т. 26 (65). С. 338–343.
2. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань : Наказ Генерального прокурора України від 17.08.2012 р. № 69.
3. Корчева Т. В. Проблемні питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2013. № 5 (2). С. 112–115.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.08.2025 р., підстава 4560-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
5. Зінов'єва. Н. С. Узагальнення. Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування за 2015 рік. *Судова влада України*. 2016. URL: <https://pm.hr.court.gov.ua/sud2030/analiz/13815/> (дата звернення: 26.10.2025).

Васильченко О. Є.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ю.н. доцент Марценюк О. Г.

ВІДМЕЖУВАННЯ МАРОДЕРСТВА ВІД КРАДІЖКИ

Дослідження проблеми відмежування мародерства від крадіжки, виявлення об'єктивних та суб'єктивних ознак цього негативного небезпечного явища є актуальним в умовах воєнного стану.

Досліджуваному питанню приділяється значна увага вітчизняними вченими, такими як: Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін, Ю. А. Дорохіна та інші.

Метою є дослідження об'єктивних та суб'єктивних ознак, що надають можливість визначити відмежування мародерства від крадіжки.

7 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». Він певним чином спричинив неправильне застосування терміну «мародерство», адже цим законом вносилися зміни, зокрема у ст. 185 (крадіжка). Так, до обставин, які обтяжують покарання, додали вчинення злочинів в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Стаття 432 Кримінального кодексу України чітко регламентує поняття «мародерство» [2]. Це викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених. Санкція статті передбачає позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років.

Родовим об'єктом злочинів Розділу XIX Кримінального кодексу України, до якого віднесено мародерство, є порядок несення та проходження військової служби. Основним безпосереднім об'єктом мародерства є бойова слава збройних сил, честь військовослужбовця та порядок дотримання звичаїв та правил війни. Додатковим обов'язковим об'єктом злочину є власність вбитих чи поранених.

Предметом мародерства є тільки приватне майно вбитих чи поранених, до якого, наприклад, можуть бути віднесені грошові кошти, годинники, дорогоцінності тощо. Тобто склад мародерства не включає викрадення на полі бою зброї, боєприпасів, документів, що містять відомості військового характеру, інших предметів, які придатні для їх використання під час ведення військових дій [1].

З об'єктивної сторони злочин виражається у вчиненні таємного чи відкритого заволодіння речами вбитих чи поранених. Обов'язковою ознакою також є місце вчинення злочину, яким є поле бою.

Суб'єкт мародерства – військовослужбовець. Із суб'єктивної сторони такий злочин вчиняється виключно з прямим умислом.

Згідно зі ст. 185 КК України, крадіжка – це таємне викрадення чужого майна [2]. Насамперед слід звернути увагу на спосіб вчинення кримінального правопорушення: мародерство може вчинятися, як таємно, так і відкрито, а крадіжка вчиняється лише таємно.

Друга та третя відмінності полягають в тому, що мародерство – це викрадення речей у вбитого чи пораненого спеціальним суб'єктом (військовослужбовцем чи прирівняною до нього особою), а крадіжка може вчинятися осудною особою, яка досягла 14 років, не лише щодо людей на полі бою.

Предметом крадіжки, вчиненої не військовослужбовцем та не на полі бою, може бути як приватне майно постраждалого, так і вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини тощо. Відповідно такі дії мають бути кваліфіковані за загальним порядком [1].

Отже, можна дійти висновку, що коло суспільних відносин, що підпадають під ознаки мародерства, є значно вужчим, оскільки для кваліфікації кримінального правопорушення як мародерства необхідно, щоб майнове кримінальне правопорушення було вчинено: 1) військовослужбовцем; 2) на полі бою; 3) щодо речей убитих чи поранених.

Без цих, у своїй сукупності, ознак не можна говорити про наявність складу мародерства у діях винного. В іншому випадку, протиправне посягання буде спрямоване саме на відносини власності.

Список використаних джерел:

1. Крижановський А., Обрембальський С. Мародерство як різновид кримінальних правопорушень проти власності: особливості вчинення його в умовах воєнного стану. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*. 2023. № 3 (39). С. 198–202.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26.

Вдовенко О. В.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИН «ДИВЕРСІЯ» ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Актуальність дослідження проблематики відповідальності за злочин «диверсія» зумовлена сучасними умовами національної безпеки України, що перебуває у стані збройної агресії з боку РФ та гібридних загроз. Диверсійні дії, спрямовані на підрив обороноздатності, порушення стабільності функціонування критичної інфраструктури або заподіяння шкоди життю та здоров'ю населення, становлять одну з найнебезпечніших форм злочинного впливу на державу. Ускладнення методів ведення сучасної війни, використання новітніх технологій, а також підвищення вразливості об'єктів стратегічного та народногосподарського значення зумовлюють зростання ризиків здійснення таких посягань. Саме тому наукове переосмислення правової природи диверсії, її кримінально-правових ознак і механізмів протидії має важливе значення для забезпечення ефективної охорони національної безпеки, удосконалення правозастосовної практики та формування комплексної системи запобігання подібним загрозам.

Згідно з ч. 1 ст. 113 Кримінального кодексу України (далі – КК України) диверсією є «вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій» [1]. Таке діяння карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої. Кваліфікований склад цього злочину – його вчинення в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, що карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна [1].

Як зазначають науковці О. З. Мармура та О. Ф. Пасека є певні теоретичні та практичні проблеми, щодо визначення ознак злочину «диверсія» та меж відповідальності за його вчинення. Так, до ключових

питань, що ускладнюють визначення ознак складу цього кримінального правопорушення та його правозастосування належать: труднощі, пов'язані з уточненням видів предмета диверсії та їхнього змістового наповнення; невизначеність щодо форм прояву об'єктивної сторони диверсії, зокрема моменту її закінчення; дискусійність питання про можливість застосування заходів кримінально-правового впливу до юридичних осіб у разі вчинення диверсії; складність встановлення ознак суб'єктивної сторони цього складу злочину; проблеми, що виникають під час кваліфікації та відмежування диверсії від суміжних кримінальних правопорушень; питання, пов'язані з визначенням адекватної міри відповідальності за диверсію [2]. І дійсно, важко не погодитися з таким твердженням. Диспозиція ст. 113 КК України є, дещо неузгодженою та розмитою. І, хоча, у ній визначаються певні об'єктивні та суб'єктивні ознаки диверсії – такі характеристики й принципи доволі важко застосувати на практиці. Це, зокрема, стосується таких елементів складу розглядуваного кримінального правопорушення, як його предмет та об'єктивна сторона.

Специфіка предмета цього злочину є першою і надзвичайно вагомою проблемою. Чинне законодавче визначення предмета диверсії певною мірою не відповідає сучасним безпековим реаліям. До того ж відсутні чіткі законодавчі критерії визначення таких предметів, за винятком об'єктів рослинного та тваринного світу. Практично, ст. 113 КК України має бланкетний (відсылний) характер. Всі окреслені у диспозиції розглядуваної кримінально-правової норми, поняття (об'єкти, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення; радіоактивне забруднення; масове отруєння; епідемії; епізоотії; епіфітотії) – потребують додаткового визначення, зокрема і за допомогою інших нормативних актів. До того ж як наукова доктрина, так і судова практика, не виробили єдиної позиції щодо вичерпного переліку чи характеристик об'єктів, які мають важливе народногосподарське або оборонне значення. Така ситуація свідчить про необхідність законодавчого перегляду предметної ознаки складу цього злочину.

Суттєві дискусії точаться й навколо об'єктивної сторони диверсії (її форм, можливості вчинення шляхом бездіяльності, а також моменту закінчення злочину). Переважна частина дослідників вважає, що диверсію можна вчинити виключно активними діями, оскільки про це прямо свідчить текст диспозиції статті, зокрема вираз «Вчинення з метою...». «Вчинення» означає – «дія, процес здійснення чого-небудь; реалізація певної дії». У мовній практиці термін, зазвичай, використовується для позначення факту здійснення конкретного діяння [3]. А наявність спеціальної мети кримінального правопорушення свідчить про умисел та намір винного. Водночас існують обґрунтовані аргументи на користь можливості вчинення диверсії й шляхом бездіяльності, якщо вона створює небезпеку або безпосередньо спричиняє тяжкі наслідки для охоронюваних об'єктів [4, с. 172-173].

Особливу увагу привертає суб'єктивна сторона складу – мета ослаблення держави, яка є ключовою розмежувальною ознакою диверсії. Практика свідчить, що суди часто або формально констатують наявність такої мети без належного обґрунтування, або взагалі не згадують її у вироках, що суперечить вимогам закону [2].

Проблеми виникають також під час розмежування диверсії з суміжними складами, такими як умисне або необережне вбивство чи спричинення тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна, різноманітні екологічні кримінальні правопорушення тощо. Якщо вважати, що диверсія вчинюється шляхом бездіяльності, то також може виникнути питання щодо кваліфікації за такими статтями КК України як: Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1). Крім того важливо визначати суб'єктивні ознаки цього злочину. Так, оскільки мета є основним критерієм розмежування, складність її доведення призводить до численних колізій у кваліфікації. Не визначення умислу на вчинення диверсії може також призвести до проблем кваліфікації. У цьому контексті особливо актуальним постає питання про службу недбалість (ст. 367 КК України), оскільки помилки, неухважність або неналежне виконання службових обов'язків можуть призвести до наслідків, подібних за зовнішніми ознаками до диверсії, але відсутність спеціального умислу на ослаблення держави унеможлиблює кваліфікацію за ст. 113 КК України. Саме тому важливо розмежовувати випадки, коли шкода спричинена через умисні диверсійні дії, і ситуації, де вона настала внаслідок необережності службової особи, що підпадає під ознаки складу злочину, передбаченого ст. 367 КК України «службова недбалість».

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9> (дата звернення: 02.09.2025).
2. Мармура О. З., Пасєка О. Ф. Проблемні аспекти кримінальної відповідальності за диверсію та можливі способи їх законодавчого вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 487–490. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/119.pdf (дата звернення: 02.09.2025).
3. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980). Словник української мови в 11 томах. URL: <https://sum.in.ua/> (дата звернення: 02.09.2025).
4. Шамсутдінов О. В., Мельник Д. С. Кримінально-правова охорона об'єктів критичної інфраструктури від підривних посягань. *Вісник ХНУВС*. 2022. № 3 (98). С. 170–183.

Гура В. В.

Класичний приватний університет

Абакумова Ю. В.

Класичний приватний університет
д.ю.н., доцент

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКЕ ДОНОРСТВО ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

У сучасних умовах розвитку медичних технологій та зростання попиту на донорські матеріали одним із найнебезпечніших явищ залишається насильницьке донорство – «насильницьке або шляхом обману вилучення крові у людини з метою використання її як донора» (стаття 144 КК України) [1]. Це діяння посягає

не лише на фізичну недоторканність та здоров'я особи, а й на основоположні права людини, гарантовані Конституцією України та міжнародними актами. Попри наявність у Кримінальному кодексі України спеціальної кримінально-правової норми, спрямованої на протидію цьому загрозливому явищу, у правозастосовній практиці виникають певні труднощі з її коректним застосуванням. Вони зумовлені як недосконалістю законодавчої конструкції, так і специфікою доказування факту примусу, кваліфікації способів впливу на потерпілого, відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень та оцінки медичних наслідків заподіяної шкоди. Комплексний науковий аналіз проблем кваліфікації насильницького донорства є необхідним для вдосконалення кримінально-правових підходів до захисту особи від протиправного втручання у її тілесну цілісність.

Питання, пов'язані з насильницьким донорством та відповідальністю за таке діяння, регулюються багатьма нормативно-правовими документами, а не лише Кримінальним кодексом України. Нормативна база охоплює низку актів національного та міжнародного рівня, що встановлюють гарантії недоторканності тіла людини, добровільності донорства та заборони будь-яких форм примусу. І, перш за все – це Конституція України. Так, стаття 28 Основного закону гарантує право на повагу до гідності, заборону катувань, насильницьких медичних дослідів та інших дій без вільної згоди людини, а стаття 49 визначає право на охорону здоров'я та медичну допомогу [2].

Закон України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» містить базові принципи донорства – добровільність і безоплатність, а також забороняє будь-який примус або втягнення людини до донорства проти її волі [3]. Згідно з цим Законом під поняттям «кров» (в аспекті питань донорства) слід розуміти цільну кров, заготовлену від донора, оброблену та призначену для трансфузії або подальшого використання як вихідного матеріалу (сировини) у виробничих цілях. Компонент крові – це терапевтична складова крові (еритроцити, лейкоцити, тромбоцити, плазма), яка може бути приготована різними методами. А донорство крові та компонентів крові представляє собою добровільний акт людини, що полягає у донації крові та/або компонентів крові задля подальшого використання їх для трансфузії, виготовлення лікарських засобів, медичних виробів або використання у наукових дослідженнях [3]. Тобто Закон України «Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові» встановлює чіткі правові засади донорства, конкретизує поняття крові та її компонентів, а також підкреслює, що будь-яке вилучення крові можливе лише за вільною згодою особи. Таким чином даний нормативно-правовий документ формує нормативну основу, яка прямо виключає можливість примусу та слугує важливим інструментом запобігання насильницькому донорству.

Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» від 17 травня 2018 року № 2427-VIII: чітко встановлює, що вилучення анатомічних матеріалів допускається лише за добровільною, поінформованою згодою; забороняє будь-які форми примусу, торгівлі органами чи тканинами, а також отримання неправомірної вигоди у сфері трансплантації [4]. Також даний Закон визначає деякі поняття щодо питань трансплантації, зокрема – «анатомічні матеріали людини» та «донорство анатомічних матеріалів» (ч. 1 ст. 1). Під анатомічними матеріалами розуміються органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини. Донорством анатомічних матеріалів визнається «надання донором анатомічних матеріалів іншій людині за життя (прижиттєве донорство) або вилучення анатомічних матеріалів людини у донора-трупа (посмертне донорство) для трансплантації та/або виготовлення біоімплантів» [4]. В медичній сфері під «анатомічними матеріалами людини» розуміють будь-які тканини, клітини, органи, частини тіла або рідини організму, які використовуються для трансплантації, пересадки чи в медичних цілях для лікування пацієнтів, що потребують заміни пошкоджених або втрачених частин (наприклад, кістки, шкіра, нирки, серце, кістковий мозок) [5].

Як зазначають О. Харитонова та Є. Харитонов, досліджуючи проблеми визначення та співвідношення категорій «біологічні матеріали людини» і «анатомічні матеріали людини» – біологічний матеріал охоплює як анатомічний матеріал людини, так і матеріал людського органічного походження [6]. В той же час поняття «біологічні матеріали людини» визначається рядом нормативно-правових актів, зокрема «Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини, згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я, затверджених Наказом МОЗ України № 286 від 02.03.2016 року», згідно з яким «біологічний матеріал – це тканини, клітини, біологічні рідини, секрети і продукти життєдіяльності, фізіологічні виділення, мазки, зіскоби, змиви, біопсійний матеріал, що отримані від людини, а також матеріал ембріофетального походження» (п. 3 ч. 4) [7]. Кров – одна з видів рідини в організмі людини, яка *складається з рідкої частини плазми*, та «формених» елементів – клітин лейкоцитів, еритроцитів, тромбоцитів [5]. Однак, при цьому Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини» не вказує кров людини, як форму анатомічних матеріалів людини, що суперечить пізнанням в сфері анатомії та медицини.

Також Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначає неможливість проведення будь-яких медичних втручань без добровільної згоди пацієнта та закріплює принцип поваги до фізичної недоторканності людини [8]. А Кримінальний процесуальний кодекс України регулює порядок доказування у справах, пов'язаних із насильницьким донорством, зокрема встановлення факту примусу, шкідливих наслідків та суб'єктивної сторони [9]. Крім того, питання, пов'язані з насильницьким донорством та відповідальністю за нього регулюються наказами, інструкціями та протоколами, які регламентують порядок проведення медичних процедур, оформлення згоди на донорство, дії медичного персоналу.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що регулювання насильницького донорства в Україні здійснюється через комплексну систему нормативно-правових актів. Основою є Конституція України та спеціальні закони, які закріплюють принципи добровільності, безоплатності та заборону будь-якого примусу при донорстві крові, її компонентів та анатомічних матеріалів людини. Додатково регламентуються порядок медичних процедур, оформлення згоди та дії медичного персоналу. Така нормативна база формує правові гарантії захисту фізичної недоторканності особи і слугує основою для кримінальної відповідальності за насильницьке донорство.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
3. Про безпеку та якість донорської крові та компонентів крові : Закон України від 30.09.2020 р. № 931-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/931-20#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
4. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2018. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
5. Головацький А. С., Черкасов В. Г., Сапін М. Р. Анатомія людини підручник : у 3 т. 8-ме вид. доопр. Вінниця : Нова книга, 2019. Т. 1. 368 с. URL: <https://ru.scribd.com/document/734265825/1> (дата звернення: 02.09.2025).
6. Харитонova О., Харитонов Є. Біологічні та анатомічні матеріали людини: до питання визначення та співвідношення. *Юридичний вісник*. 2025. № 3. С. 147–161.
7. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я : Постанова КМ України від 02.03.2016 р. № 286. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2016-%D0%BF/-ed20160302#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
8. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. Ст. 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
9. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9-10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.09.2025).

Денисенко О. Ю.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
наук. кер. – Шиян А. Г.

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Суддя в кримінальному провадженні є тією особою, від якої залежить результат розгляду справи та безпосередньо доля людини, стосовно якої вирішується питання про притягнення до кримінальної відповідальності або звільнення від неї, застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру. Саме тому до судді висуваються максимально підвищені вимоги як щодо особистих, так і професійних якостей.

Недоторканність та незалежність суддів гарантується Конституцією і законами України, зокрема і через закріплення їх функціонального імунітету. Так, передбачено, що суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалені ним судові рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку (ст. 126 Конституції України) [1]. Зважаючи на це, можна зрозуміти, що судді не мають повного імунітету, через що можуть бути притягнутими до кримінальної відповідальності у випадку вчинення кримінального правопорушення. Особливості такого притягнення, що є предметом цього дослідження, окрім Конституції України, визначаються ще й іншими законодавчими актами, а саме Законами України «Про судоустрій і статус суддів» [2], «Про Вищу раду правосуддя» [3], а також Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) [4].

Однією з головних дійових осіб, яка вирішує питання притягнення судді до кримінальної відповідальності, є Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора) або його заступник.

Так, на Генерального прокурора (виконувача обов'язків Генерального прокурора) покладено обов'язок внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення суддею Вищого антикорупційного суду. Вони також зобов'язані невідкладно, але не пізніше 24 годин з моменту внесення таких відомостей, повідомити Верховний Суд про початок досудового розслідування. Виконання подібних дій Генеральним прокурором (виконувачем Генерального прокурора) або його заступником за наявності відомостей, що свідчать про можливу причетність до вчинення кримінального правопорушення судді іншого суду (не ВАКС), законодавець не передбачає.

У разі необхідності проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих (розшукових) дій, дозвіл на яких повинен давати суд (наприклад, обшуку, негласних слідчих (розшукових) дій), то суд може постановити необхідну ухвалу про це лише за результатами розгляду клопотання, внесеного Генеральним прокурором або його заступником, керівником обласної прокуратури або його заступником.

Якщо в ході досудового розслідування здобута достатня сукупність доказів, які свідчать про вчинення суддею кримінального правопорушення, то зробити перший крок в цьому напрямі - повідомити судді про підозру, має право Генеральний прокурор або його заступник. Повідомлення про підозру судді Вищого антикорупційного суду здійснює Генеральний прокурор або виконувач обов'язків Генерального прокурора. Виходячи з цього, є підстави для висновку, що затверджувати обвинувальний акт у разі його надіслання до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК України, мають право ці ж самі посадові особи. У разі необхідності, Генеральний прокурор (виконувач обов'язків Генерального прокурора), його заступник може доручити іншим прокурорам здійснити письмове повідомлення про підозру згаданим вище суддям в порядку, визначеному частинами 1 і 2 ст. 278 КПК України [4].

Ще однією інституцією, до повноважень якої входить вирішення певних процесуальних питань під час притягнення судді до кримінальної відповідальності, є Вища рада правосуддя.

Так, без згоди Вищої ради правосуддя суддя не може бути затриманим чи утриманим під вартою або арештом до винесення обвинувального вироку суду, окрім винятку, коли відбувається затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину.

Якщо ж суддю затримали за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність, він повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи. Водночас, КПК України встановлює два винятки з цього загального правила: 1) якщо є дозвіл Вищої ради правосуддя на затримання судді у зв'язку з таким діянням; 2) суддю затримано під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Однак суддя повинен бути негайно звільнений, якщо зазначена вище мета затримання досягнута (пункти 1, 2 частини 1 ст. 482 КПК України) [4].

Згода Вищої ради правосуддя на затримання судді, утримання його під вартою чи арештом оформлюється рішенням, яке ухвалюється за результатами розгляду подання, внесеного Генеральним прокурором або його заступником, а стосовно судді Вищого антикорупційного суду - Генеральним прокурором (виконувачем Генерального прокурора). Як визначено частиною 2 ст. 58 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» таке подання повинно відповідати вимогам, встановленим КПК України, при цьому щодо кожного виду запобіжного заходу подається окреме подання [3]. У цьому взаємозв'язку слід зазначити, що чинний КПК України взагалі не згадує про такий вид процесуального документа як подання і не визначає його структуру та зміст, тому є підстави вважати, що цей документ повинен відповідати загальним вимогам, які висуваються до складання постанов і клопотань у кримінальному провадженні.

На Вищу раду правосуддя покладено вирішення ще одного процесуального питання, а саме застосування до судді, що притягується до кримінальної відповідальності, одного із заходів забезпечення кримінального провадження – тимчасового відсторонення цього учасника від здійснення правосуддя. Рішення про тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя стосовно судді, який має статус підозрюваного або обвинуваченого, на будь-якій стадії кримінального провадження за результатами розгляду вмотивованого клопотання, поданого Генеральним прокурором або його заступником. Таке ж клопотання може стати підставою для прийняття Вищою радою правосуддя рішення про продовження строку тимчасового відсторонення судді від здійснення правосуддя у зв'язку з притягненням до кримінального відповідальності.

Як висновок слід зазначити, що передбачені законодавством України особливості притягнення суддів до кримінальної відповідальності є додатковими гарантіями щодо незаконного втручання у виконання ними професійних обов'язків, здійснення безперешкодного, незалежного та ефективного правосуддя, а також захисту їх прав, свобод і законних інтересів у разі притягнення до такої відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
3. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 02.09.2025).

Калюга К. В.

Класичний приватний університет
д.ю.н., професор

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ВІЙСЬКОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ

Військова криміналістика як новий науковий напрям вимагає чіткого визначення понятійного апарату, адже саме термінологічна визначеність забезпечує системність знань і методичну точність при їх практичному застосуванні. Сучасний етап розвитку правових наук, що припав на період збройної агресії Російської Федерації проти України, актуалізував потребу у розмежуванні суміжних категорій, які часто використовуються як синоніми у науковому та практичному дискурсі – «воєнна криміналістика», «військова криміналістика», «військова юстиція», «документування воєнних злочинів», «цифрові докази» тощо.

Поняття «військова криміналістика» є більш точним і нормативно виваженим, ніж словосполучення «воєнна криміналістика». Прикметник «військовий» у правовій термінології означає належність до системи Збройних Сил, військової служби або інших утворень, що мають статус військових формувань. У той час як «воєнний» стосується явищ, пов'язаних із війною як соціально-правовим станом – воєнний стан, воєнні дії, воєнні злочини. Тому «воєнна криміналістика» граматично допустима, однак не відповідає науковому розумінню дисципліни, адже її об'єктом є не війна як явище, а військова діяльність та злочини, що вчиняються в її межах. Саме тому вітчизняні дослідники (В. Шепітько, Г. Авдеева, 2023–2024 рр.) у своїх роботах обґрунтовують вживання терміна «військова криміналістика» як коректного позначення наукової галузі, що досліджує закономірності механізму вчинення злочинів у військовій сфері, їх розслідування, доказування та експертизу [1; 2].

За своїм змістом військова криміналістика перебуває на перетині класичної криміналістики, військового права, кримінального процесу та міжнародного гуманітарного законодавства. Її предметом є закономірності виявлення, фіксації, дослідження та використання доказів щодо злочинів, що відбуваються у сфері військової служби або під час збройного конфлікту. Водночас, військова криміналістика є складовою більш широкої правової системи – військової юстиції, яка охоплює органи, процедури і норми, спрямовані на підтримання правопорядку, дисципліни й законності у Збройних Силах. Згідно з визначенням Женевського

центру з питань урядування в секторі безпеки (DCAF), військова юстиція – це «правова підсистема в межах національної системи правосуддя, призначена для забезпечення дисципліни, порядку та справедливості у Збройних Силах» [3].

Тісно пов'язане поняття – «воєнні злочини» (war crimes) – визначено Римським статутом Міжнародного кримінального суду 1998 року як «серйозні порушення законів і звичаїв війни, що тягнуть за собою індивідуальну кримінальну відповідальність за міжнародним правом». До них належать умисні вбивства, тортури, незаконне переміщення цивільних осіб, руйнування цивільної інфраструктури, сексуальне насильство тощо. Саме ці діяння стають головним об'єктом військово-криміналістичного дослідження, адже процес їх фіксації, документування та доказування відбувається у надзвичайно складних умовах – бойових дій, окупації, інформаційних атак і масштабних руйнувань.

У зв'язку з цим у сучасній криміналістиці набуває поширення термін «документування воєнних злочинів», який широко використовується в українському правовому полі та міжнародній практиці (Офіс Генерального прокурора, OSCE, Eurojust, МКС (Міжнародний кримінальний суд (*International Criminal Court, ICC*)). Під цим терміном розуміють системний процес збору, перевірки, збереження та стандартизації доказової інформації про злочини, вчинені під час збройних конфліктів. Відповідно до Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones (ICC, 2022), документування включає три етапи: первинну фіксацію фактів на місці подій; верифікацію та оцінку достовірності; формалізацію доказів відповідно до міжнародних стандартів доказування [4].

Одним із ключових аспектів сучасної військової криміналістики є цифровізація доказової бази, що зумовила появу поняття «електронні» або «цифрові докази». Згідно з Guidelines on Electronic Evidence in Criminal Proceedings (Council of Europe, 2019), цифровими доказами визнаються будь-які дані, які можуть бути використані у кримінальному процесі та які зберігаються, передаються або обробляються у цифровій формі. Це зображення, відеозаписи, метадані, супутникові знімки, геолокаційні координати, електронна комунікація, записи камер спостереження, файли журналів (logs), а також відомості, отримані за допомогою дронів або штучного інтелекту [5].

У воєнний час обіг цифрових доказів породжує нові виклики, пов'язані з проблемою автентифікації, верифікації та допустимості таких даних у суді. У практиці України, зокрема на платформі WarCrimes.gov.ua, створено державний електронний хаб збору доказів воєнних злочинів, який інтегрує фото-, відео- та текстові свідчення громадян. Цей механізм сприяє масовому залученню суспільства до процесу фіксації злочинів, але водночас актуалізує питання стандартизації цифрових доказів і захисту їх достовірності [6].

Окремої уваги заслуговує поняття «криміналістичне забезпечення», під яким розуміють сукупність науково обґрунтованих засобів, прийомів та методів, що забезпечують ефективне розслідування злочинів. У військових умовах криміналістичне забезпечення набуває особливого значення, адже включає не лише традиційні методи огляду місця події чи проведення експертиз, а й використання дистанційних технологій, супутникової аналітики, автоматизованих систем і штучного інтелекту для фіксації доказів у зонах бойових дій [7; 8].

Таким чином, термінологічна структура військової криміналістики формується як комплексна система, що поєднує категорії класичної криміналістики, військового та міжнародного права, інформаційної безпеки та судової експертизи. Її сучасне становлення є не лише лінгвістичним чи доктринальним питанням, а передусім відображенням трансформації правової науки в умовах війни, коли точність термінів стає запорукою ефективного доказування й правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Шепітько В. Ю., Авдеева Г. М. Військова криміналістика: поняття, структура та перспективи розвитку. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики*. 2024. № 2. С. 25–38.
2. Avdeeva H., Żywucka-Kozłowska E. Problems of Using Digital Evidence in Criminal Justice of Ukraine and the USA. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*. 2023. № 1. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.07.
3. Geneva Centre for Security Sector Governance (DCAF). Military Justice in Ukraine: A Guidance Note / Mindia Vashakmadze. Geneva : DCAF, 2018. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/-documents/Military_Justice_Guidance_Note_eng.pdf (date of request: 02.09.2025).
4. International Criminal Court (ICC). Guidelines on Evidence Collection in Armed Conflict Zones. The Hague : ICC, 2022. 64 p. URL: <https://www.icc-cpi.int> (date of request: 02.09.2025).
5. Council of Europe. Guidelines on Electronic Evidence in Criminal Proceedings. Strasbourg : Council of Europe, 2019. 87 p. URL: <https://www.coe.int/en/web/cybercrime/electronic-evidence-guide> (date of request: 02.09.2025).
6. Офіс Генерального прокурора України. WarCrimes.gov.ua: звіт про діяльність з документування злочинів РФ проти України. Київ : Офіс Генерального прокурора, 2024. URL: <https://warcrimes.gov.ua> (дата звернення: 02.09.2025).
7. OSCE. CyberUA: Strengthening Capacities on Electronic Evidence in Ukraine. Kyiv: OSCE Project Coordinator in Ukraine, 2023. URL: <https://rm.coe.int/3769-cyberua-concept-v13/1680ae1fff> (date of request: 02.09.2025).
8. Kuczyńska H. Digital Evidence in Investigations Concerning Russian Crimes in Ukraine. *Digital Evidence and the Law*. London : Routledge, 2024. DOI: 10.4324/9781003493785-10.

Квітко О. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ю.н. Марценюк О. Г.

ТЕОРІЯ ПОМИЛОК ПРИ НЕОБХІДНІЙ ОБОРОНІ

Однією із обставин, що виключає злочинність діяння у кримінальному праві України, є уявна оборона. В науці кримінального права існують різні точки зору відносно її правової природи і досить часто її розглядають лише як помилку при необхідній обороні, яка в деяких випадках може виключати кримінальну

відповідальність. В той же час існують значні проблеми при розрізненні уявної і необхідної оборони не тільки в законодавстві, а і на практиці, що призводить до помилок слідчих та суддів при розслідуванні та розгляді подібних кримінальних справ.

Кримінальний кодекс України визнає необхідну оборону однією з обставин, що виключають злочинність діяння. Так, положення ст. 36 КК щодо необхідної оборони є втіленням у КК конституційних положень про право кожного захищати своє життя, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань та гарантованої недоторканності житла.

На сучасному етапі розвитку суспільства, необхідна оборона як один з ефективних засобів боротьби зі злочинністю набуває все більшої значущості. Таким чином, необхідна оборона є важливим правовим інститутом, який покликаний сприяти попередженню і припиненню злочинів та забезпечувати активність громадян у боротьбі зі злочинністю. Тому важливим і необхідним є аналіз позицій і підходів щодо даного питання, представлених у кримінально-правовій науці.

Уявна оборона як обставина, що виключає злочинність діяння, закріплена у ст. 37 КК України. Частина 1 ст. 37 КК України визначає уявну оборону як дії, пов'язані із заподіянням шкоди за таких обставин, коли реального суспільно небезпечного посягання не було, і особа, неправильно оцінюючи дії потерпілого, лише помилково припускала наявність такого посягання [1, с. 119].

Розглянемо теорію про помилки при необхідній обороні. При здійсненні особою свого суб'єктивного права на необхідну оборону від суспільно небезпечного посягання, вона іноді, в силу різних об'єктивних та суб'єктивних причин, може помилково сприймати ті чи інші ознаки і умови посягання та оборони. В результаті цього вона здійснює помилкові висновки та дії, або, іншими словами, здійснює фактичну помилку, яка має важливе значення для оцінки заподіяної особою шкоди. Взагалі помилка у кримінальному праві – це неправильне (хибне) уявлення особи про юридичне значення та фактичний зміст свого діяння, його наслідків та інших обставин, що передбачені як обов'язкові ознаки у відповідному складі злочину. Помилки бувають юридичними і фактичними.

Юридична помилка - це хиба уявлення особи щодо: злочинності вчиненого нею діяння, кваліфікації вчиненого злочину, меж караності злочину. Фактична помилка - це невірне уявлення особи про фактичні об'єктивні ознаки вчинюваного нею діяння. На відміну від юридичної, вона охоплює не весь склад злочину, а лише його окремі елементи: об'єкт, об'єктивну сторону, причинний зв'язок і особу потерпілого. Тобто юридична та (або) фактична помилка виступає у них в якості окремої обставини, що виключає злочинність діяння. При цьому за своєю правовою природою та змістом фактичні помилки в деяких елементах можуть характеризувати окремі випадки уявної оборони [1, с. 126].

Розглядаючи необхідну оборону як обставину, що виключає злочинність діяння, в науці вітчизняного кримінального права, Ю. В. Баулін зазначав, що особа, яка обороняється, може допускати фактичні помилки при захисті від суспільно небезпечного посягання, і виділяв наступні види помилок:

- в наявності суспільно небезпечного посягання;
- у необхідності негайного нанесення шкоди тому, хто посягає;
- відносно своєчасності оборони;
- відносно особи того, хто посягає;
- відносно оцінки характеру та небезпечності посягання;
- відносно оцінки обстановки захисту [2, с. 256-257].

Така класифікація помилок здійснюється в залежності від виділення певного елемента посягання чи захисту, який викликав у особи помилкове припущення щодо наявності відносно неї суспільно небезпечного посягання. Як зазначав В. Баулін, кримінально-правове значення названих помилок залежить від того, чи є вони «вибачливими» або «не вибачливими». Вибачливою визнається така помилка особи, що захищається, при якій вона сумлінно помилялася відносно певних елементів посягання чи захисту і в силу різних об'єктивних чи суб'єктивних причин не усвідомлювала і не могла усвідомлювати помилковості свого припущення. Не вибачливою визнається така помилка, при якій особа, що захищається, хоча і не усвідомлювала помилковості свого припущення про об'єктивні ознаки і умови оборони, але за обставинами справи повинна була і могла це усвідомлювати, якщо би проявила більше обачності, уважності, дбайливості про інтереси інших осіб. Вказані вище помилки впливають на кваліфікацію завданої шкоди особою, що обороняється, а саме: при вибачливій помилці відповідальність виключається або можлива за перевищення меж необхідної оборони, а при невибачливій помилці відповідальність настає за злочин, вчинений по необережності [1, с.257].

Об'єктивну сторону уявної оборони можна визначити як «дії особи, направлені на заподіяння потерпілому шкоди, яка необхідна і достатня в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення уявного суспільно небезпечного посягання». Відповідно до цього, з об'єктивної сторони уявна оборона характеризується: 1) здійсненням особою, що захищається від уявного суспільно небезпечного посягання, дій, які підпадають під ознаки діяння, передбаченого кримінальним законом; 2) заподіяння потерпілому шкоди в певних межах; 3) причинним зв'язком між діями особи, що захищається від уявного суспільно небезпечного посягання, та заподіянням потерпілому шкоди.

За суб'єктивною стороною уявна оборона відрізняється також від фактичних помилок, здійснених при вчиненні злочину, оскільки вони у кримінальному праві мають одну суттєву ознаку - вони завжди мають місце при умисному скоєнні злочину. Сутність цих помилок полягає у тому, що шкода заподіюється не так, не тій особі, не в той час, як того бажав винний. Але попри різноманітність видів фактичних помилок, незмінною є наявність умислу у діях особи, що їх припустилася, який при уявній обороні відсутній.

Уявна оборона відрізняється і від інших обставин, що виключають злочинність діяння, зокрема, від необхідної оборони, за деякими елементами інтелектуального моменту суб'єктивного контролю. Так, інтелектуальний момент суб'єктивного контролю при необхідній обороні полягає в усвідомленні особою того, що: 1) проти неї або іншої особи відбувається суспільно небезпечне посягання; 2) воно загрожує життю або здоров'ю, правам і свободам, власності її або іншої особи чи суспільним інтересам; 3) для його попередження або припинення потрібне негайне вчинення дій, направлених на заподіяння шкоди особі, що посягає;

4) в даній обстановці для попередження або припинення посягання необхідно вчинити саме ті дії, які відповідають небезпечності посягання або обстановці захисту; 5) у випадку закінчення посягання необхідність у здійсненні необхідної оборони відпадає, але виникає право на затримання злочинця. При уявній обороні виникає помилка особи у перших двох елементах інтелектуального моменту суб'єктивного контролю, яка полягає в помилковому усвідомленні особою: 1) що проти неї або іншої особи відбувається суспільно небезпечне посягання; 2) що воно загрожує життю і здоров'ю, правам і свободам, власності її або іншої особи чи суспільним інтересам. Інші елементи інтелектуального моменту суб'єктивного контролю при уявній обороні залишаються без змін і повторюють відповідні елементи необхідної оборони.

Список використаних джерел:

1. Антологія української юридичної думки : в 10 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. Т. 7: Кримінальне право. Кримінальний процес / відп. ред. О. М. Костенко. Київ : Видавничий Дім «Юридична книга», 2004. 616 с.

2. Баулін Ю. В. Обставини, що виключають злочинність діяння. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 133–149.

Кліндухова Л. В.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
наук. кер. – Ісланкін С. М.

ПРАВИЛА ОГЛЯДУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ЇЇ СЛІДІВ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Огляд вогнепальної зброї та її слідів на місці події є однією з ключових слідчих дій, від правильності проведення якої залежить повнота та достовірність зібраних доказів. Вогнепальна зброя, як джерело підвищеної небезпеки, часто виступає не лише знаряддям кримінального правопорушення, а й важливим носієм інформації про обставини його вчинення, особу правопорушника та механізм події. Процедура огляду зброї вимагає суворого дотримання процесуальних норм, правил безпеки та криміналістичних рекомендацій. Відповідне фіксування слідів пострілу, гільз, куль, частинок пороху та інших матеріальних об'єктів дозволяє встановити вид зброї, напрямки і відстань пострілу, а також підтвердити або спростувати показання учасників події.

Вогнепальна зброя – це пристрій, призначений для ураження цілей снарядами в заданому напрямку, що одержують направлений рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілей, що знаходяться на відстані [1]. Огляд вогнепальної зброї на місці події відіграє чи не найважливішу роль, і без знання заходів безпеки провести якісний огляд зброї неможливо. Під час огляду знайденої зброї необхідно вжити заходів безпеки не тільки для виключення знищення слідів, але в першу чергу, щоб уникнути непередбаченого пострілу.

При безпосередньому огляді зброї також потрібно дотримуватися деяких запобіжних заходів:

- не торкатися спускового гачка;
- тримати зброю стволом вгору;
- не кидати на підлогу [2].

Огляд зброї необхідно проводити в гумових рукавичках дуже обережно, виключаючи мимовільний постріл і знищення на поверхні слідів пальців, а також уникнення залишення слідів своїх пальців. Ретельний огляд зброї здійснюється над чистим білим аркушем паперу або поліетиленовою плівкою. Зброю рекомендується брати за такі місця, де виявлення відбитків пальців малоімовірно (кути рукоятки, спускову скобу та ін.) [4]. Після закінчення огляду здійснюється детальна фотозйомка зброї, магазину і патронів. Перед упакуванням вогнепальної зброї слід ще раз переконатися, що вона (кожен її екземпляр) не заряджена. У випадку, якщо в патроннику знаходиться патрон і його неможливо витягти між бійком і капсулем або між курком та ударником (залежно від виду зброї), потрібно розмістити прокладку зі шкіри або іншого еластичного матеріалу достатньої товщини, після чого плавно спустити курок і ввімкнути запобіжник [3, с. 194-195]. Зброя в неповній розрядженості вигляді (із запобіжними прокладками на деталях ударно-спускового механізму) також відразу упаковується для направлення на судово-балістичну експертизу. Після огляду зброї ствол закривається паперовим ковпачком, який кріпиться до ствола клейкою стрічкою. Упаковується зброя таким чином, щоб при транспортуванні не пошкодити наявні на ній сліди [4].

Кожен етап огляду вогнепальної зброї супроводжується ретельною фіксацією усіх виявлених обставин у протоколі огляду місця події. У документі зазначається точне місце виявлення зброї, її положення відносно інших об'єктів, зовнішні ознаки, маркування, серійний номер, видимі пошкодження, наявність або відсутність нагару, крові, сторонніх речовин. Особлива увага приділяється фіксації індивідуальних ознак зброї, які можуть бути використані для її ідентифікації. Виявлені гільзи, кулі та інші сліди пострілу також підлягають детальному огляду та правильному вилученню. Їх не можна брати голими руками – використовуються пінцети, гумові рукавички або чисті аркуші паперу. Кожен об'єкт упаковується окремо, з обов'язковим маркуванням і зазначенням місця, часу та умов виявлення. Це виключає можливість пошкодження або змішування слідів і забезпечує збереження їх доказової цінності. Після вилучення вогнепальної зброї та її слідів необхідно забезпечити їх належне пакування, маркування та транспортування до експертного підрозділу. Кожен предмет упаковується окремо, із зазначенням місця, часу та умов вилучення, що виключає пошкодження або змішування слідів. Усі дії фіксуються у протоколі огляду місця події, до якого додаються фотографії, схеми та опис зовнішніх ознак зброї. Забезпечення «ланцюга збереження доказів» гарантує достовірність результатів судово-балістичної експертизи та сприяє встановленню істини у кримінальному провадженні.

Отже, правильна організація та дотримання правил огляду вогнепальної зброї і її слідів на місці події є запорукою збереження доказової інформації та встановлення істини у кримінальному провадженні. Ретельне дотримання процесуальних вимог, правил безпеки та криміналістичних рекомендацій дозволяє не

лише уникнути знищення важливих слідів, але й забезпечити об'єктивність подальших експертних досліджень. Саме професійний підхід до огляду зброї сприяє ефективному розкриттю кримінальних правопорушень, пов'язаних із її застосуванням, та притягненню винних осіб до відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Біленчук П. Д., Гель А. Г., Салтєвський М. В., Семаков Г. С. Криміналістика (криміналістична техніка) : курс лекцій. Київ : МАУП, 2001. 216 с.
2. Бодирев Д. А., Давиденко А. Д. Правила поводження з вогнепальною зброєю під час проведення огляду місця події. *Матеріали круглого столу* (ДДУВС, 23.04.2021).
3. Коваленко В. В. Організація й тактика огляду вогнепальної зброї та боєприпасів на місці їх виявлення. *Вісник Луганського державного ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 189–197.
4. Перетятко С. А. Особливості огляду вогнепальної зброї на місці події. *Правові засоби протидії злочинам проти основ національної безпеки в умовах військової агресії* : матеріали круглого столу, м. Київ 26 травня 2022 р. / упоряд : С. І. Бевз, Н. О. Бирса, Ю. О. Серебрякова, В. І. Новошицька. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. 134 с.

Ковалевський М. А.

Запорізька обласна прокуратура
к.ю.н.

Абакумова Ю. В.

Класичний приватний університет
д.ю.н., доцент

**ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
«ПРОПАГАНДА ВІЙНИ» ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Згідно зі ст. 436 Кримінального кодексу України (далі – КК України) кримінально караними є публічні заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів («Пропаганда війни») [1].

У сучасних умовах збройної агресії РФ проти України та трансформації інформаційного простору особливої актуальності набувають питання кримінально-правової протидії пропаганді війни. Публічні заклики до агресивної війни або розв'язування воєнного конфлікту, а також виготовлення й розповсюдження матеріалів із такими закликами становлять підвищену суспільну небезпеку, оскільки спрямовані на підлив засад міжнародного миру і безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави, а також формування в суспільстві толерантного ставлення до насильницького вирішення міждержавних спорів. І, хоча КК України закріплює кримінальну відповідальність за пропаганду війни – практичне застосування цієї норми викликає низку теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних із тлумаченням об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, зокрема предмету даного злочину.

Предмет кримінального правопорушення у кримінальному праві зазвичай визначається як предмет матеріального світу, впливаючи на який винна особа завдає збитку певним суспільним відносинам [2, с. 73].

У ст. 436 КК України акцентується увага на тому, що передбачене нею кримінальне правопорушення може вчинятися, зокрема, шляхом виготовлення матеріалів, які містять заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту, з метою їх подальшого розповсюдження, а також безпосереднього розповсюдження таких матеріалів.

Слід підкреслити, що предмет цього злочину перебуває у тісному взаємозв'язку з його об'єктивною стороною та способом вчинення. Об'єктивна сторона пропаганди війни полягає у вчиненні дій, спрямованих на виготовлення та/або розповсюдження матеріалів із відповідними закликами. При цьому виготовлення як елемент об'єктивної сторони охоплює активну поведінку особи, спрямовану на створення певного інформаційного продукту. У мовному значенні «виготовляти» означає виробляти, створювати щось нове [3]. Водночас виготовлення таких матеріалів передбачає наявність цільової спрямованості дій особи на подальше доведення відповідної інформації до невизначеного кола осіб. Саме поєднання створення інформаційного продукту з його потенційною або реальною публічністю зумовлює підвищену суспільну небезпеку пропаганди війни та обґрунтовує кримінально-правову реакцію держави.

У доктрині кримінального права під виготовленням матеріалів, що містять заборонену символіку або заклики до вчинення злочинних дій, розуміють не лише фізичне створення предметів, а й інтелектуальне авторство, переклад, озвучування текстів, копіювання, створення кіно- та відеопродукції, виготовлення фотографій, розробку інтернет-сторінок та інших цифрових ресурсів [4, с. 102]. Отже, йдеться як про первинне авторське створення, так і про перероблення чи відтворення вже існуючих матеріалів. Таким чином, предмет злочину, передбаченого ст. 436 КК України, може бути створений у будь-який спосіб і з використанням будь-яких матеріальних або нематеріальних носіїв. Інформація із закликами до агресивної війни чи воєнного конфлікту може бути зафіксована або відображена на будь-яких об'єктах матеріального світу: товарах, упаковці продукції, друкованих виданнях, стінах будівель, парканах, фотознімках, кіноплівці, електронних носіях, у мережі Інтернет, на вебресурсах, у соціальних мережах тощо. Важливо, що спосіб нанесення або форма подання такої інформації не мають принципового значення для кваліфікації діяння, якщо зміст матеріалів містить відповідні заборонені заклики. Для такого злочину проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку у формі пропаганди війни предметом є саме матеріали, в яких містяться заклики до вчинення агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту.

Щодо понятійного апарату, то слід зазначити, що під війною, традиційно, розуміють організовану збройну боротьбу між державами або іншими суб'єктами міжнародного права, що характеризується засто-

суванням збройної сили задля досягнення політичних, територіальних, економічних або інших цілей та супроводжується виникненням стану збройного протистояння між сторонами [5]. При цьому будь-який спір між державами, що призводить до використання збройних сил, визнається воєнним конфліктом незалежно від його тривалості, наслідків або формального визнання стану війни однією зі сторін. До актів збройної агресії, зокрема, належать: вторгнення або напад збройних сил однієї держави на територію іншої, військова окупація чи анексія території із застосуванням сили; бомбардування або використання будь-яких видів озброєння проти території іншої держави; блокада портів, берегів чи територіальних вод; напади на сухопутні, морські або повітряні сили іншої держави; незаконне використання збройних сил, що перебувають на території іншої держави за згодою, з порушенням умов відповідних міжнародних угод тощо [6, с. 134]. Метою агресивної війни можуть бути, зокрема, насильницьке відторгнення частини території іншої держави, встановлення контролю над її політичною системою, здійснення військового перевороту або нав'язування власної волі шляхом застосування збройної сили, що ще раз підкреслює підвищену суспільну небезпеку пропаганди таких дій.

Отже, пропаганда війни як злочин, передбачений ст. 436 КК України, характеризується широким колом можливих форм прояву, що зумовлено різноманіттям способів виготовлення та розповсюдження матеріалів із закликами до агресивної війни або розв'язування воєнного конфлікту. Предмет цього злочину тісно пов'язаний з об'єктивною стороною і може бути втілений у будь-яких матеріальних чи цифрових носіях, незалежно від способу їх створення чи форми подання інформації. З урахуванням того, що агресивна війна та воєнний конфлікт становлять грубе порушення основоположних принципів міжнародного права та створюють серйозну загрозу миру і безпеці людства, кримінально-правова заборона їх пропаганди виступає важливим засобом превенції та захисту міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 19.09.2025).
2. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 3-є вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер. 2007. 496 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <http://links.i.ua/site/2054786703> (дата звернення: 19.09.2025).
4. Беклемишева Ю. М. Кримінально-правова характеристика виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганди комуністичного та націоналсоціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя, 2020. 217 с.
5. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14.12.1974 р. «Визначення агресії». URL: https://zakononline.ua/documents/show/169633___169633 (дата звернення: 19.09.2025).
6. Лященко А. М. Поняття «агресивна війна»: сутність і структура феномена. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 2. С. 133–136.

Коваленко А. В.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
наук. кер. – Шиян А. Г.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Міжнародні стандарти у сфері кримінального правосуддя щодо неповнолітніх становлять основу сучасної ювенальної юстиції та визначають фундаментальні положення, яких повинні дотримуватися держави. Ключовим документом, що визначає ці стандарти, є Конвенція ООН про права дитини 1989 року, ратифікована Україною у 1991 році. Її норми гарантують право дитини на гуманне поводження, на ефективну правову допомогу, на участь у судовому розгляді та на застосування до неї заходів, насамперед спрямованих на реабілітацію й соціальну інтеграцію [1].

Важливе значення мають також Мінімальні стандартні правила ООН від 29 листопада 1985 року, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). Вони наголошують на тому, що в рамках кожної національної юрисдикції слід докласти зусиль для ухвалення комплексу законів, правил і положень, які стосуються безпосередньо до неповнолітніх правопорушників, а також установ та органів, до функцій яких входить відправлення правосуддя щодо неповнолітніх [2]. Також варто згадати Керівні принципи ООН щодо попередження злочинності серед неповнолітніх 1990 року, які наголошують на превентивній та виховній ролі держави у зниженні рівня дитячої злочинності.

Українське законодавство упровадило ці міжнародні стандарти в Кримінальний процесуальний (далі – КПК України) і Кримінальний кодекси України (далі – КК України). Зокрема, глава 38 КПК України («Кримінальне провадження щодо неповнолітніх») визначає розширений предмет доказування, який повинен віднайти повне підтвердження під час судового розгляду, порядок допиту неповнолітніх, участь у ньому та інших процесуальних діях законних представників, педагогів і психологів, підстави і порядок обрання до неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) запобіжних заходів, зокрема затримання і тримання під вартою, можливість передання його під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи, застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру замість покарання тощо. Зі свого боку, КК України закріплює систему примусових заходів виховного характеру, які може застосувати суд до неповнолітніх, що відображає міжнародний принцип їх ресоціалізації та гуманізації відповідальності.

Судовий розгляд кримінальних проваджень стосовно неповнолітніх характеризується залученням додаткових учасників, метою яких є забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів неповнолітнього. Так, враховуючи особливий статус неповнолітнього учасника кримінального процесу, законодавець:

1) встановлює режим подвійного представництва інтересів неповнолітнього, котрий здійснюється адвокатом (у ролі захисника) та законним представником;

2) за потреби суд може залучити психолога або педагога для правильного з'ясування обставин справи та забезпечення комфортного перебігу допиту, інших слідчих (розшукових) дій. Залучення зазначених осіб спрямоване на створення особливих умов, у яких дитина не відчуває надмірного психологічного тиску, що відповідає принципу найкращого забезпечення інтересів дитини, закріпленому в Конвенції ООН про права дитини 1989 року [3, с. 85];

3) про час і місце судового розгляду за участю неповнолітнього обвинуваченого суд повідомляє відповідну службу у справах дітей та уповноважений підрозділ органів Національної поліції. Також він може викликати представників цих установ для участі у судових засіданнях, де вони можуть використовувати надані їм процесуальні права (заявляти клопотання, ставити запитання, висловлювати думку з приводу найбільш доцільних заходів щодо неповнолітнього обвинуваченого з метою його перевиховання).

Однією з ключових відмінностей судового розгляду щодо неповнолітніх є підвищений рівень процесуальних гарантій. Відповідно до ст. 485 КПК України, суд має враховувати вік обвинуваченого, рівень його розвитку та умови життя, що безпосередньо впливає на застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження, визначення міри відповідальності, примусових заходів виховного характеру. До неповнолітніх не можуть застосовуватися деякі види покарання, зокрема довічне позбавлення волі. Крім того, строки тримання під вартою для неповнолітніх скорочені, а застосування запобіжних заходів повинно відбуватися з урахуванням принципу мінімального обмеження прав дитини. Це створює спеціальний баланс між охороною прав неповнолітнього та завданнями кримінального судочинства [4, с. 171].

Фінальною стадією судового розгляду є ухвалення вироку, у якому суд має враховувати не лише тяжкість вчиненого діяння, а й особливості особистості неповнолітнього. Відповідно до ст. 105 КК України, суд може застосувати до неповнолітнього не кримінальне покарання, а примусові заходи виховного характеру: попередження, обмеження дозвілля, передача під нагляд батьків чи педагогічного колективу тощо. Видається, що такі примусові заходи виховного характеру суд повинен мати право застосовувати не тільки до неповнолітніх, які обвинувачуються у вчиненні вперше кримінального проступку, необережного нетяжкого злочину, а й до тих, хто вчинив умисний нетяжкий злочин. Такий підхід відповідає міжнародним стандартам, зокрема Мінімальним стандартним правилам ООН щодо здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх, які наголошують на пріоритетності виховання та ресоціалізації перед репресивними методами.

Підводячи підсумок викладеному, слід зазначити, що судовий розгляд кримінальних проваджень щодо неповнолітніх в Україні має специфічний правовий режим, який ґрунтується на забезпеченні пріоритетності інтересів цього учасника кримінального провадження, створенні умов для подальшої інтеграції неповнолітнього в суспільство. У таких справах діють підвищені процесуальні гарантії, зокрема обов'язкова участь захисника, законного представника, педагога або психолога, скорочені строки тримання під вартою та обмеження у видах покарань, тощо. Вирішуючи питання про відповідальність неповнолітнього, суд повинен віддавати перевагу виховним заходам замість репресивних, у зв'язку з чим пропонується законодавчо закріпити право суду застосовувати примусові заходи виховного характеру не тільки до неповнолітніх, які обвинувачуються у вчиненні вперше кримінального проступку, необережного нетяжкого злочину, а й до тих, хто вчинив умисний нетяжкий злочин. Такий підхід узгоджується з положеннями Конвенції ООН про права дитини та Пекінських правил, забезпечуючи орієнтацію судової практики на ресоціалізацію, а не покарання.

Список використаних джерел:

1. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. (ратифікована Постановою ВР № 789-XII (789-12) від 27.02.1991 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 19.09.2025).
2. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice («The Beijing Rules»): resolution / adopted by the General Assembly. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/-instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile> (date of request: 19.09.2025).
3. Ільченко О. В., Ткаченко О. А. До питання специфіки кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2024/ № 3. С. 83–88.
4. Декало П., Бабій В. Процесуальні особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх. *Актуальні проблеми правознавства.* 2023. № 2. С. 167–174.

Коваленко І. А.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ю.н. Марценюк О. Г.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ

Наркоманія і незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів належать до суспільно небезпечних явищ, які тісно пов'язані з організованою злочинністю і мають глобальний характер. Враховуючи це, Україна підтримує ініціативи міжнародної спільноти щодо боротьби з незаконним розповсюдженням зазначених засобів і речовин. Вона ратифікувала відомі Конвенції ООН 1961, 1971, 1988 рр. За ініціативою України Генеральна Асамблея ООН у 1990 р. прийняла політичну декларацію та всесвітню програму дій, оголосивши 90-ті роки десятиріччям боротьби з незаконним виробництвом та розповсюдженням наркотичних засобів і психотропних речовин.

Здавна люди вживають збуджуючі, заспокійливі, занурюючі в сон або викликаючі галюцинації речовини, які називають психотропними або психоактивними (від грец. психо – душа і тропос – зворот). До них належать не тільки наркотики і стимулятори, але й добре відомі всім кава, тютюн, алкоголь, а також деякі лікарські рослини.

Психоактивні речовини, що добувають із рослин, застосовуються багатьма народами у священних обрядах, повсякденних звичаях. Так, про властивості галюциногенних грибів знали шамани Євразії та Америки. Коноплі були відомі ще в Давньому Єгипті, а потім увійшли до ритуального використання скіфів. Священною рослиною інків вважалася кока. Більшість сучасних наркотиків виготовляється хімічним способом – кокаїн, героїн, ЛСД, амфетаміни – мають рослинне походження, традиції, застосування, вживання яких на Сході сягає тисячі років.

Групу наркотиків у вузькому розумінні складають так звані опіати – речовини, які добувають із маку: морфін, кодеїн, героїн, метадон. При їх вживанні виникає ейфорія, тіло стає начебто невагомим, зникають тимчасові та просторові межі. Проте, ціна гострих відчуттів є дуже високою: людина швидко опиняється у фізичній та психологічній залежності від опіатів і набуває толерантності, що змушує її постійно підвищувати дозу. Передозування нерідко призводить до пригнічення діяльності дихального центру та смерті.

Бензедрин був першим амфетаміном. Його застосовували в роки Другої світової війни для подолання втоми солдат. У 70-х роках цей препарат лікарі приписували для зниження апетиту і схуднення. Джон Боулбі описано клінічний стан застосування бензедрина, згідно з яким людина, що приймає цей препарат, не відчуває провини за свої злочини.

Встановлено, що амфетаміни пригнічують апетит, збільшують частоту серцевих скорочень, підвищують кров'яний тиск і у великих дозах викликають почуття ейфорії. Вживання амфетамінів початково викликає відчуття фізичного задоволення, людина почувається у формі. Внутрішньовенна ін'єкція амфетаміну у великій дозі відразу ж викликає спалах гострої насолоди, що можна порівняти із сильним оргазмом. Потім настає стан інтелектуальної збуджуваності, у людини з'являється непереборне бажання говорити, творити, а також – ілюзорне почуття переваги над оточуючими.

Тривале вживання амфетамінів часто призводить до психологічних проявів параноїдального типу: людина може почуватися зацькованою, і навіть незначні дії з боку іншої особи можуть сприйматися як погроза.

Психотропна речовина. Узагальнений термін для позначення будь-якої речовини або лікарського засобу, що впливає на свідомість, настрій і самопочуття. Цей одержав широке поширення і його варто обмежити позначенням речовин, що викликають помітний психологічний ефект.

Наркотики (від грец. *narkotikos* – той, що призводить до заціпеніння, одурманюючий) – група природних і штучних речовин, які діють болезаспокійливо і снодійно та викликають фізіологічне звикання. Наркотики впливають на нервові центри головного мозку, створюють штучне підняття настрою, хворобливу, незвичайну веселість – ейфорію, а іноді й порушення свідомості. У патологічних випадках цей стан може бути цілком нереалістичним, викликати манію величчя та невразливості.

До групи стимуляторів належать кофеїн, нікотин, препарати елеутерококу, лимоннику, левзеї, коріння женьшеню та деякі ін.

Галюциногени, тобто такі лікарські препарати, вживання яких викликає у людини зорові або слухові галюцинації, зміни настрою – від депресії до невиправданої агресивності. Потягуючи до наркотичної залежності, наркоман перебуває у стані підвищеної готовності щодо вчинення злочину з метою відшукування коштів на їх придбання. До них відносяться ЛСД, мескалін, псилоцибін.

Пріоритетними напрямками боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в світі та Україні є:

- максимальне вилучення з незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, перекриття каналів та джерел їх надходження;
- припинення діяльності злочинних угруповань, особливо з ознаками організованості, причетних до незаконних операцій з наркотичними засобами, психотропними речовинами і прекурсорами;
- своєчасне реагування на факти схиляння до незаконного вживання наркотичних засобів або психотропних речовин інших осіб;
- взаємодія з відповідними органами зарубіжних країн у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
- попередження та виявлення порушень законодавства у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, боротьба з корупцією у цій сфері, запобігання надходженню в незаконний обіг наркотичних (психотропних) лікарських засобів та прекурсорів з хіміко-фармацевтичних та хімічних підприємств, а також недопущення використання обладнання підприємств, установ та організацій для незаконного виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин;
- викриття та ліквідація осередків незаконного виготовлення чи вживання наркотичних засобів або психотропних речовин;
- перекриття каналів контрабандного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів через державний кордон;
- запобігання і викриття злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також злочинів, вчинених на ґрунті наркоманії;
- впровадження до практичної діяльності правоохоронних органів нових сучасних методів ведення оперативно-розшукової роботи у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;
- розробка та застосування нових методів виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин.

Колодко І. В.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

ДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 365 КК УКРАЇНИ

Перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів (ст. 365 КК України) становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки посягає не лише на права й свободи громадян,

але й підриває авторитет державних інституцій, довіру суспільства та ефективність правозастосування. Згідно з ч. 1 ст. 365 КК України перевищення влади або службових повноважень полягає в умисному вчиненні працівником правоохоронного органу дій «які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб» [1]. Однак зазначений склад кримінального правопорушення не вичерпується лише основною формою. Ст. 365 КК України також містить кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, які відображають підвищену суспільну небезпеку окремих проявів перевищення влади або службових повноважень. Так, якщо дії працівника правоохоронного органу, передбачені ч. 1 ст. 365 КК, супроводжувалися насильством чи погрозою його застосування, використанням зброї або спеціальних засобів, а також болісними або такими, що принижують особисту гідність потерпілого, діями (за відсутності ознак катування), вони набувають кваліфікованого характеру. У таких випадках кримінальна відповідальність посилюється (ч. 2 ст. 365 КК України). Особливої суспільної небезпеки набувають дії, що спричиняють тяжкі наслідки (ч. 3 ст. 365 КК України) [1]. Останні можуть проявлятися у заподіянні значної матеріальної шкоди, спричиненні тяжких тілесних ушкоджень, істотному порушенні прав і свобод громадян, а також у підриві авторитету та нормального функціонування правоохоронних органів [2]. Таким чином, структура ст. 365 КК України демонструє прагнення законодавця забезпечити диференціацію кримінальної відповідальності залежно від характеру, способу та наслідків протиправних дій працівника правоохоронного органу.

Як зазначає А. О. Собакарь суть кримінального правопорушення, передбаченого ст. 365 КК України, полягає в тому, що посадова особа діє всупереч установленому правовому порядку, використовуючи свої повноваження не за призначенням або поза межами визначеної компетенції. Щоб з'ясувати, чи здійснив працівник правоохоронного органу дії, які очевидно виходять за межі його службових прав та обов'язків, насамперед необхідно встановити ці межі [3, с. 492]. Необхідно визначити коло повноважень, які були надані такій особі. Дії посадової особи можуть вважатися такими, що явно перевищують надані повноваження, якщо відповідне порушення є очевидним і безсумнівним, у тому числі для самого виконавця [3, с. 493]. Тобто, перевищення влади або службових повноважень має місце тоді, коли посадова особа свідомо виходить за межі наданих їй прав та обов'язків, порушуючи встановлений правовий порядок. Визначальним у кваліфікації таких дій є чітке встановлення обсягу службових повноважень та очевидність їх порушення, яке має бути зрозумілим не лише для стороннього спостерігача, а, в першу чергу, для самого винного. Умисне вчинення дій за відсутності законних підстав свідчить про явний характер перевищення повноважень і формує підстави для кримінальної відповідальності.

Схожі склади кримінальних правопорушень є і для військових осіб (ст. 426-1 КК «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень») та інших службових осіб (наприклад статті: 364, 364-1, 365-2, 365-3 КК), що передбачають відповідальність за зловживання владою чи повноваженнями.

Частиною 1 ст. 426-1 КК України також передбачено кримінальну відповідальність за перевищення влади чи службових повноважень, тобто умисне вчинення дій, які явно виходять за межі наданих особі прав чи повноважень (якщо ці дії заподіяли істотну шкоду), але вчинене військовою службовою особою. Тож розглядувані кримінально-правові норми відрізняються за суб'єктом кримінального правопорушення.

Статті Кримінального кодексу України, пов'язані зі зловживанням владою чи повноваженнями, закріплюють кримінальну відповідальність за: Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1); Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (ст. 365-2); Бездіяльність працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей (ст. 365-3). На відміну від перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, при вчиненні зазначених кримінальних правопорушень винні особи вчинюють діяння у межах наданої їм компетенції. Тобто вони формально користуються правами й обов'язками, які дійсно належать до їх службових функцій. Однак подібне використання повноважень здійснюється з протиправною метою, всупереч інтересам служби або з порушенням порядку їх реалізації, що й надає діянню кримінально караного характеру. У таких випадках протиправність полягає не у виході за межі повноважень, а у зловживанні владою або службовим становищем, коли законні за змістом повноваження використовуються особою неправомірно або в корисливих інтересах. Такі зловживання можуть носити характер діяння, тобто бути реалізовані шляхом активних дій або бездіяльності. За виключенням кримінального правопорушення, передбаченого ст. 365-3 КК України, яке виражається у бездіяльності «працівника правоохоронного органу щодо незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор, лотерей» [1]. Тобто умисному, з корисливих мотивів або в інших особистих інтересах чи в інтересах третіх осіб, невжиття передбачених національним законодавством заходів (за заявою/повідомленням) про вчинення незаконної діяльності щодо організації або проведення азартних ігор, лотерей, або ж приховування виявленої працівником правоохоронного органу незаконної діяльності з організації або проведення азартних ігор чи лотерей [1].

Всі розглянуті кримінальні правопорушення вчинюються відповідним суб'єктом (службовою особою; службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; особою, яка надає публічні послуги; працівником правоохоронного органу) умисно. В цьому плані їх необхідно відрізняти від «Службової недбалості» (ст. 367 КК України), яка є необережним кримінальним правопорушенням, і характеризується злочинною самовпевненістю або злочинною недбалістю.

Отже, ґрунтуючись на зазначеному, можна дійти висновку, що склад правопорушення, передбачений ст. 365 КК України, має чітко окреслені ознаки та диференціюється залежно від способу вчинення діяння і тяжкості його наслідків. Важливим є й відмежування цього злочинного діяння від суміжних складів, пов'язаних зі зловживанням владою чи службовими повноваженнями, які характеризуються використанням наданих прав у протиправних цілях, але без виходу за межі компетенції. Таким чином, чітке розмежування відповідних кримінальних правопорушень та встановлення умисного характеру дій суб'єкта має ключове значення для правильної кваліфікації та забезпечення ефективного правозастосування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Макотченко Л. М. Кримінологічна характеристика та запобігання перевищенню влади або службових повноважень працівників правоохоронних органів : дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії). Дніпро, 2019. URL: <https://mydisser.com/en/catalog/view/makotchenko-lyubov-mihaylivna-kriminolo-gichna-harakteristika-ta-zapobigannya-perevischennyu-vladi-.html> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Собакарь А. О. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу: теоретико-правова характеристика. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія юридична*. 2022. № 35. С. 490–495.

Комар Д. Б.

Класичний приватний університет

ІСТОРИЧНІ ТА ГЕНДЕРНІ ВИТОКИ ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї

Проблема насильства в сім'ї є однією з найдавніших і найскладніших соціальних проблем, що супроводжує людство протягом усього його розвитку. Її історичні та гендерні витоки сягають тих часів, коли суспільство тільки формувалося на засадах патріархальних відносин, у яких жінка та діти розглядалися як власність чоловіка. Такі соціокультурні традиції, підкріплені звичаями, релігійними уявленнями та правовими нормами давніх цивілізацій, створили основу для системного утвердження нерівності між статями, що надалі стало підґрунтям для виникнення і поширення насильства в родині.

У давніх суспільствах влада чоловіка над членами сім'ї вважалася природною та законною. Наприклад, у Стародавньому Римі *pater familias* мав абсолютну владу над дружиною, дітьми та рабами, включаючи право карати і навіть позбавляти життя. У багатьох культурах античного світу жінка не мала громадянських прав, не могла самостійно володіти майном або брати участь у політичному житті. Її становище визначала роль дружини й матері, а будь-яке відхилення від прийнятих норм могло розглядатись як привід для насильницького покарання. Таким чином, патріархальна система стала основою соціального контролю, у межах якого насильство виправдовувалося культурними й моральними уявленнями того часу.

У середньовіччі ситуація залишалася подібною. Християнська догматика, хоч і проголошувала духовну рівність людей, на практиці закріплювала підпорядкованість жінки чоловікові. У середньовічних правових збірниках, зокрема в "Домострої", чітко визначалося право чоловіка "виховувати" дружину фізичним покаранням. Такі норми тривалий час формували суспільне уявлення про допустимість насильства як методу підтримання дисципліни в сім'ї. Гендерна асиметрія у владі, економічна залежність жінки від чоловіка та відсутність правового захисту створювали умови для збереження насильницьких практик у побуті [4].

Починаючи з епохи Просвітництва, поступово з'являються перші спроби переосмислення ролі жінки в суспільстві. Філософи-гуманісти, серед яких Мері Волстонкрафт і Джон Стюарт Мілль, піднімали питання про рівність статей і право жінок на освіту та особисту свободу. Однак навіть у XIX столітті домашнє насильство залишалося приватною справою родини, у яку держава не втручалася. Правові системи європейських країн лише частково визнавали жінку самостійним суб'єктом права, тому більшість випадків насильства залишалися безкарними.

У XX столітті ситуація почала змінюватися під впливом соціально-політичних процесів і розвитку руху за права жінок. Феміністичні течії другої половини століття порушили питання про структурну природу насильства – як прояву системної дискримінації та нерівності. Було доведено, що насильство в сім'ї – це не лише особистісна проблема окремих індивідів, а наслідок закріплених у культурі патріархальних норм, що легітимізують владу однієї статі над іншою. Гендерні дослідження виявили тісний зв'язок між соціальними ролями, стереотипами маскуліності й фемінності та формами насильницької поведінки.

Значний внесок у розуміння природи домашнього насильства зробили міжнародні документи – зокрема Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.) та Стамбульська конвенція Ради Європи (2011 р.). Вони закріпили принцип визнання насильства над жінками порушенням прав людини і зобов'язали держави створити дієві механізми захисту постраждалих. Саме з цього періоду насильство в сім'ї почало розглядатися як соціальну патологію, що потребує правового та психологічного втручання [2].

У контексті України гендерні та історичні особливості проблеми насильства мають свої специфічні риси. У традиційній українській культурі сім'я займала центральне місце, але водночас у ній зберігались патріархальні моделі взаємин, де головну роль відігравав чоловік. У радянський період питання насильства в сім'ї фактично замовчувалося, оскільки офіційна ідеологія заперечувала його існування в «соціалістичному суспільстві». Лише з набуттям незалежності Україна почала активно розробляти законодавчі механізми протидії домашньому насильству, що знайшло відображення в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та у відповідних змінах до Кримінального кодексу [1].

Гендерні дослідження сучасного періоду вказують, що причини насильства мають комплексний характер. Вони охоплюють як історично сформовані соціальні стереотипи про "природне" лідерство чоловіка, так і соціально-економічні фактори – безробіття, бідність, низький рівень освіти, алкогольну залежність. Особливу роль відіграє культурне середовище, що часто толерує агресію як прояв "сили" або "авторитету" у родині.

Таким чином, історичні та гендерні витоки проблеми насильства в сім'ї є багатовимірними. Їхнє коріння сягає традиційних соціальних структур, де жінка розглядалася як підлегла чоловікові. Поступовий розвиток прав людини, демократичних цінностей і гендерної рівності став основою для переосмислення цієї проблеми та формування сучасних підходів до її вирішення. Усвідомлення історичних передумов насильства дає можливість ефективніше боротися з ним сьогодні – через освіту, правову культуру, підвищення рівня гендерної обізнаності та утвердження принципу рівності всіх членів сім'ї перед законом [3].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001 (дата звернення: 18.10.2025).
3. Волстонкрафт М. Обґрунтування прав жінки. Київ : Основи, 2020.
4. Міллз Дж. С. Підпорядкування жінок. Київ : Дух і Літера, 2019.

Кононенко С. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

СТАТТЯ 364-1 КК УКРАЇНИ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ІСТОТНА ШКОДА»

Актуальність дослідження, присвяченого кримінально-правовій нормі «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми» (ст. 364-1 КК України), зумовлена низкою важливих обставин. По-перше, сучасний розвиток приватного сектору, розширення корпоративного управління та збільшення обсягу економічних правовідносин підвищують ризики неправомірного використання службових повноважень. Зловживання всередині приватних юридичних осіб часто призводять до істотних збитків не лише для самих підприємств, а й для контрагентів, працівників, кредиторів та інвесторів. По-друге, кримінально-правові норми щодо відповідальності службових осіб приватних структур мають специфічний характер, оскільки регулюють поведінку суб'єктів, які формально не виконують владних управлінських функцій, але володіють суттєвими корпоративними повноваженнями. Це створює складнощі у практичному застосуванні статті 364-1 КК України, зокрема у визначенні ознак такої службової особи, меж її повноважень, наявності корисливого мотиву та спричинення кримінальним правопорушенням істотної шкоди, яка, в багатьох випадках, має дещо оціночний характер. По-третє, судова практика щодо цієї норми є нерівномірною та містить суперечливі підходи до кваліфікації відповідних діянь, що потребує наукового аналізу та узагальнення [1].

Стаття 364-1 КК України наголошує, що кримінально-карним є наступне діяння: «зловживання повноваженнями, тобто умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб» [2]. Для даної кримінально-правової норми категорія «істотна шкода» є ключовим елементом об'єктивної сторони кримінального правопорушення. З цієї причини її правильне встановлення має вирішальне значення для кваліфікації діяння. Але серед юристів (як науковців, так і практиків), не вщухають суперечки щодо змісту цього поняття. Головним предметом дискусії є те, чи слід розуміти під ним виключно матеріальні збитки, чи воно також охоплює нематеріальні порушення інтересів.

Необхідно зазначити, що у КК України термін «істотна шкода» прямо визначений, зокрема у п. 3 примітки до ст. 364 КК України. Ця примітка застосовується до статей 364, 364-1, 365, 365-2, 367, оскільки всі ці норми належать до розділу «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Істотною визнається шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (НМДГ) [2]. Але ж це стосується лише шкоди матеріального характеру. При цьому судова практика наголошує, що істотна шкода – це не лише матеріальні збитки. Вона може полягати у: порушенні прав засновників чи учасників товариства; шкоді діловій репутації юридичної особи; створенні значних ризиків для діяльності підприємства; ненастанні очікуваної вигоди (упущена вигода); перешкодженні господарській діяльності; порушенні корпоративного управління; порушенні охоронюваних Конституцією чи іншими законами прав та свобод людини й громадянина; порушенні громадської безпеки та громадського порядку; підриві авторитету та престижу органів державної влади чи органів місцевого самоврядування; створенні обстановки та умов, що утруднюють виконання підприємством, установою, організацією своїх функцій; приховуванні злочинів [1; 3]. І, звісно, це не вичерпаний перелік. Особливо актуальним є правильне визначення такої шкоди для ст. 364-1 КК України, яка стосується приватних юридичних осіб, де діяльність часто пов'язана з репутацією, договірними зобов'язаннями та корпоративними відносинами. Однак, визначаючи поняття «істотна шкода», деякі науковці та практики висловлюють позицію, що з огляду на попередню редакцію норми, яка прямо дозволяла тлумачити цю категорію як матеріальну й нематеріальну, чинне формулювання фактично звужує зміст цього поняття до виключно матеріального виміру. На їхню думку, відсутність у законі прямої згадки «нематеріальної шкоди» свідчить про намір законодавця саме так обмежити його зміст [4]. До 2014 р. істотною шкодою у статтях 364, 364-1, 365, 365-1, 365-2, 367, якщо вона полягала у завданні матеріальних збитків, вважалась така, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Після зміни законодавства формулювання примітки було змінено, а саме – пункт про «істотну шкоду» зазначає лише, що така шкода це розмір у 100 і більше разів НМДГ, без уточнення про «за умови матеріальних збитків» [5]. При цьому більшість правників наголошують на тому, що законодавець не використав у визначенні словосполучення «лише матеріальна», а тому немає підстав автоматично виключати нематеріальну складову. Крім того, підкреслюється, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених у відповідному розділі КК України, є авторитет державних інституцій, а безпосереднім об'єктом складів, передбачених статтями 364, 364-1, 365, 365-2, 367 КК України, є належне функціонування органів влади та управління [4; 6, с. 213-214]. Шкода авторитету цих органів за своєю природою часто має нематеріальний характер, що робить логічним включення такого різновиду шкоди до змісту «істотної шкоди». Водночас, як відмічає О. В. Авраменко, Верховний Суд України зазначає, що, на його думку, така шкода може становити не лише майнову шкоду, а й включати прояви немайнової шкоди, але тільки

у тому випадку, коли можливо одержати майнове відшкодування [6, с. 213]. У зв'язку з зазначеним, наголошено, що фактично дискусія стосовно характеру та сутності «істотної шкоди» зводиться до питання законодавчої ясності. Поки в нормі відсутні чіткі вказівки на матеріальний чи нематеріальний характер шкоди, існує простір для різних підходів. З іншого боку, слід також відмітити, що у практиці Верховного Суду України, стосовно ст. 364-1 КК України, зазначено – шкода має бути реальною, вимірюваною та прямо пов'язаною з діями службової особи, а не лише гіпотетичною [7]. Отже, істотна шкода для ст. 364-1 (також як для ст.ст. 364, 365, 365-2, 367 КК України) – це, все ж таки, реальна, доведена та суттєва негативна зміна майнового чи немайнового становища юридичної особи, громадян або держави, яка може проявлятися як у грошовому еквіваленті, так і у формі значного порушення прав чи інтересів.

Список використаних джерел:

1. Вищий антикорупційний суд України. Практика Верховного Суду з корупційних злочинів (узагальнення проведено суддею Лесею Федорак станом на 22.08.2022 р.). URL: https://hcac.court.gov.ua/hcac/gromadyanam/supreme_practice/4728?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.10.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. Редакція від 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-03#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
4. Істотна шкода в службових злочинах: причини різночитання. URL: <https://kdkako.com.ua/istotna-shkoda-u-sluzhbovih-zlochinah/> (дата звернення: 18.10.2025).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про інформацію» та Закону України «Про доступ до публічної інформації» : Закон України від 27.03.2014 р. № 1170-VII. *Відомості Верховної Ради. (ВВР).* 2014. № 22. Ст. 816. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1170-18#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
6. Авраменко О. В. Поняття істотної шкоди як наслідку злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2018. № 1. С. 209–216.
7. Огляд судової практики Верховного Суду України (2023–2025 роки). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_pract/Oglyad_KKS_korupc.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 18.10.2025).

Кравець В. М.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
наук. кер. – Ісланкін С. М.

РОЛЬ І ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОБШУКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Обшук як одна із ключових слідчих (розшукових) дій завжди займав особливе місце у кримінальному процесі, оскільки саме завдяки йому слідчий чи прокурор отримує доступ до доказів, які неможливо було б виявити іншим шляхом. Відповідно до ч. 1 ст. 234 Кримінального процесуального кодексу України (КПК), обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини кримінального правопорушення, відшукування знарядь злочину, майна, здобутого злочинним шляхом, а також встановлення місця перебування розшукуваних осіб [1]. У воєнний час ця слідча дія набула ще більшої актуальності, адже злочини, що посягають на національну безпеку, обороноздатність та державність України, вимагають оперативності, гнучкості та процесуальних інновацій.

Нормативно-правове регулювання обшуку побудоване на балансі між завданнями кримінального провадження і гарантіями прав людини. Згідно зі ст. 30 Конституції України, житло є недоторканим, і проникнення до нього можливе лише на підставі вмотивованого рішення суду. Водночас КПК передбачає певні винятки, що стали особливо затребуваними у період воєнного стану. Наприклад, ч. 4 ст. 233 КПК встановлює загальну заборону на проведення слідчих дій у нічний час, але дозволяє робити це у невідкладних випадках, коли існує ризик знищення доказів чи втечі підозрюваного. В умовах воєнного стану такі ситуації виникають регулярно: йдеться, зокрема, про випадки колабораціонізму, диверсійної діяльності чи незаконного зберігання зброї [1].

Особливу увагу слід звернути на новели, що передбачають можливість проведення обшуку без участі понятих. За загальним правилом, інститут понятих є важливим гарантом дотримання процесуальних прав, адже їхня присутність підтверджує належність та об'єктивність процесуальних дій. Проте в умовах воєнного стану, коли обшук може проводитися у зоні бойових дій чи під час комендантської години, залучення понятих стає або небезпечним, або неможливим. У таких випадках закон дозволяє замінювати їх безперервною відеофіксацією, яка здійснюється доступними технічними засобами. Це є логічним кроком у напрямку цифровізації процесуальних дій, проте потребує суворого дотримання правил: будь-які дії чи обставини, що не були зафіксовані технікою, не можуть бути використані як докази. Таким чином, цифрова фіксація перетворюється на новітню форму гарантії прав учасників процесу.

Важливим і водночас проблемним аспектом є положення ст. 615 КПК, яке наділяє керівника органу прокуратури повноваженнями слідчого судді у випадку неможливості здійснення правосуддя. На практиці це означає, що саме прокурор може надати дозвіл на проведення обшуку, якщо суд об'єктивно не функціонує. Хоча така норма виправдана екстраординарними умовами війни, вона породжує дискусію щодо її конституційності. Адже ч. 1 ст. 124 Конституції України прямо забороняє делегування функцій судів іншим органам чи посадовим особам [2]. Тобто, виникає колізія між нормами Конституції та спеціальним процесуальним законодавством, яка потребує вирішення шляхом чіткого визначення критеріїв «неможливості здійснення правосуддя». Без таких уточнень існує ризик свавільного використання прокурором функцій судді та порушення базових прав громадян.

Обшук у воєнний час слід оцінювати також крізь призму стандартів Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). У своїй практиці він неодноразово підкреслював, що будь-яке втручання у приватне життя повинне відповідати так званому «трискладовому тесту»: законність, наявність легітимної мети та пропорційність втручання [3]. Щодо законності, то вона забезпечується положеннями КПК та Конституції, які встановлюють чіткі процедури проведення обшуку. Легітимна мета у воєнних умовах очевидна – захист національної безпеки, громадського порядку та прав інших осіб. Пропорційність же вимагає, щоб втручання було виправданим у кожному конкретному випадку, а отримані результати відповідали поставленій меті. Саме цей критерій часто викликає труднощі на практиці, адже визначення «об'єктивної неможливості» чи «нагальної необхідності» має суб'єктивний характер.

Важливо також враховувати, що проведення обшуку під час воєнного стану нерозривно пов'язане з іншими правовими режимами – зокрема комендантською годиною, обмеженням пересування громадян, підвищеною секретністю певних матеріалів. Це накладає додаткові вимоги до правоохоронців: вони мають забезпечити не лише результативність розслідування, а й суворе дотримання процесуальних гарантій, аби уникнути дискредитації доказів у майбутньому судовому розгляді [4].

Таким чином, обшук у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану – це складний інструмент, що поєднує у собі дві взаємопротилежні функції: з одного боку, забезпечення максимальної ефективності розслідування тяжких злочинів, а з іншого – захист прав і свобод громадян, гарантованих Конституцією та міжнародними договорами. Розвиток нормативної бази у цій сфері є реакцією держави на виклики війни, але водночас ставить перед суспільством та правозастосовною практикою завдання віднайти баланс між потребами національної безпеки та верховенством права. Лише за умови гармонійного поєднання цих чинників можна забезпечити як ефективність досудового розслідування, так і дотримання фундаментальних прав людини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4651-17> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-0#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Довідник із застосування статті 8 Європейської конвенції з прав людини. 2018. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_8_UKR.pdf (дата звернення: 18.10.2025).
4. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : наук.-метод. посіб. для суддів. Київ : ВАПЛІТЕ, 2015. 208 с.

Куратченко Д. І.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ «ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ»: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК

Стаття 241 Кримінального кодексу України (далі – КК) передбачає кримінальну відповідальність за забруднення атмосферного повітря, а саме – забруднення або іншу зміну природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля (ч. 1). Таке діяння карається штрафом від однієї тисячі восьмисот до трьох тисяч шестисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на той самий строк або без такого [1]. Тобто кримінальна відповідальність за забруднення атмосферного повітря спрямована на забезпечення екологічної безпеки та охорону конституційного права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Особливістю цього складу кримінального правопорушення є те, що обов'язковою ознакою є створення реальної небезпеки заподіяння шкоди, навіть за відсутності фактичних шкідливих наслідків. Таким чином, ст. 241 КК України має «превентивний» характер і покликана запобігати екологічно небезпечній діяльності.

Законодавець, також, встановлює кваліфікований склад цього кримінального правопорушення, коли такі ж саме діяння, як зазначено вище, спричинили загибель людей або інші тяжкі наслідки. У даному випадку покарання за вчинене – обмеження волі на строк від двох до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [1]. Зазначене свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпечності таких діянь, оскільки вони посягають не лише на екологічну безпеку, а й безпосередньо на життя та здоров'я людини. Посилення кримінально-правових санкцій у разі настання тяжких наслідків відображає прагнення держави забезпечити ефективний захист атмосферного повітря як важливого об'єкта довкілля. Водночас це підкреслює необхідність неухильного дотримання суб'єктами господарювання встановлених екологічних вимог і стандартів.

Виходячи зі змісту ст. 241 КК України слід відмітити, що як і ч. 1 цієї кримінально-правової норми, так і ч. 2 – характеризуються настанням певних суспільно-небезпечних наслідків, а саме (відповідно): 1) створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля; 2) загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Однак в науці кримінального права погляди на дану проблематику не однозначні. Дехто з науковців вважає, що склад кримінального правопорушення «забруднення атмосферного повітря» є матеріальним. Так, наприклад, В. В. Лактіонова визначає створення небезпеки заподіяння, тобто загрозу спричинення фізичної або екологічної шкоди, як особливий різновид наслідків кримінально караного діяння проти довкілля [2, с. 161]. Такої ж думки дотримується О. І. Омельченко, при цьому наголошуючи, що, оскільки створення небезпеки для життя, здоров'я людей або довкілля визнається суспільно небезпечним наслідком, що посягає на об'єкт кримінально-правової охорони, судам необхідно встановлювати наявність причинного зв'язку

між вчиненим діянням і таким наслідком [3, с. 275]. Згідно з іншим науковим поглядом – діяння, передбачене ч. 1 ст. 241 КК України носить формальний характер, оскільки безпосередньо не тягне за собою настання суспільно-небезпечних наслідків, а лише створює можливість їх настання [4, с. 56].

У вітчизняній теорії кримінального права суспільно-небезпечні наслідки кримінального правопорушення визначаються як передбачена кримінально-правовою нормою матеріальна або нематеріальна шкода, заподіяна суб'єкту посягання злочинним діянням (дією чи бездіяльністю). Така шкода може бути: 1) матеріальною (матеріальні збитки, фізична шкода); 2) нематеріальною (моральна шкода) [5, с. 486]. В деяких випадках у законі зазначається можливі реальні наслідки (смерть, тяжкі тілесні ушкодження, значні збитки, інші тяжкі наслідки тощо). При цьому суспільно-небезпечний наслідок не завжди пов'язується з реальною заподіяною шкодою. У низці складів кримінальних правопорушень законодавець визнає достатньою самою можливістю настання шкоди, яка створює реальну загрозу охоронюваним кримінальним законом благам. З цього приводу М. І. Мельник та М. І. Хавронюк наголошують на наступному – у коментарях до норм, які містять формулювання «створення небезпеки», вказується, що можливість настання суспільно-небезпечних наслідків виконує функцію обов'язкової ознаки об'єктивної сторони [6, с. 328]. Схожої позиції додержуються і інші науковці. Зокрема В. Я. Тацій зазначав, що суспільно-небезпечні наслідки можуть проявлятися як у формі реально заподіяної шкоди, так і у формі створення реальної небезпеки її настання, якщо така небезпека визнається законом достатньою для кримінальної відповідальності [7, с. 106]. А В. О. Навроцький підкреслює, що в окремих складах злочинів сам факт створення можливості заподіяння істотної шкоди визнається законодавцем суспільно-небезпечним наслідком, а злочин – закінченим [8, с. 62]. Окрім того, Кримінальний кодекс України (ст. 25) надає законодавче визначення необережності – необережність є злочиною самовпевненістю, якщо особа передбачала можливість настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності) [1]. Тобто чітко встановлюється, що саме можливість настання суспільно-небезпечних наслідків є предметом правового розгляду у структурі вини та наслідків у кримінальному праві.

Тож можливість настання шкоди означає створення реально існуючої небезпеки заподіяння істотної шкоди життю, здоров'ю людини, громадській безпеці, довкіллю, власності чи іншим об'єктам кримінально-правової охорони, за якої шкода могла настати за звичайного розвитку подій, але фактично не настала з причин, що не залежали від волі винного. Ключовим моментом є те, що настання такої шкоди має бути не абстрактною, а конкретною – об'єктивно обґрунтованою небезпекою. Закон прямо вказує на створення небезпеки, наприклад: «створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля»; «якщо такі дії могли спричинити тяжкі наслідки» та інше. Тож, навіть без прямої вказівки на наслідок, деякі формальні склади злочинів криміналізуються саме через високий рівень потенційної шкоди, як, зокрема у ст. 241 КК України «Забруднення атмосферного повітря», де «створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи для довкілля» виступає як суспільно-небезпечний наслідок діяння, закріпленого у диспозиції даної кримінально-правової норми.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Локтіонова В. В. Суспільно-небезпечні наслідки у злочинах проти довкілля : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2013. 260 с.
3. Омельченко О. І. Суспільно-небезпечні наслідки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 241 КК України «Забруднення атмосферного повітря». *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 268–275.
4. Матвійчук В. К., Харь І. О. Забруднення атмосферного повітря: кримінальна відповідальність, досудове слідство та запобігання : монографія. Київ : Національна академія управління, 2013. 272 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія. Кримінально-правові наслідки злочину : у 20 т. Кримінальне право / відп. ред. В. Я. Тацій та ін. Т. 17. 2017. 948 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
7. Борисов В. І., Тацій В. Я., Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2015. 528 с.
8. Навроцький В. О. Кримінальне право України. Загальна частина : Курс лекцій. Київ, 2000. 236 с.

Кучер М. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ «ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ»: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ

У сучасних умовах розвитку медицини та біотехнологій питання трансплантації анатомічних матеріалів людини набуває особливої суспільної значущості. Трансплантація є одним із найбільш ефективних методів лікування невиліковних або тяжких захворювань, проте водночас потребує чіткого правового регулювання, оскільки пов'язана з високими етичними ризиками, необхідністю забезпечення поваги до гідності людини та недопущенням зловживань. Закон України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» (Закон) [1] визначає комплекс вимог до порядку забору, транспортування, пересадки й використання анатомічних матеріалів, однак практика його застосування свідчить про наявність суттєвих прогалин і неоднозначностей.

Порушення встановленого законом порядку трансплантації є суспільно-небезпечним діянням, що може спричинити тяжкі наслідки для життя та здоров'я пацієнтів, а також підриває довіру до системи охорони здоров'я. Водночас кваліфікація таких правопорушень нерідко викликає значні труднощі через складність

відмежування суміжних складів, необхідність установлення спеціальних суб'єктів, визначення фактичного обсягу порушених правил та конкретизації медичних процедур.

Стаття 143 Кримінального кодексу України (КК України) передбачає кримінальну відповідальність за порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини, а саме за: умисне вчинення вказаних дій, якщо це спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого (ч. 1); вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації (ч. 2) чи такі ж дії, вчинені щодо особи, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного (ч. 3); незаконну торгівлю анатомічними матеріалами людини (ч. 4); всі вказані вище дії, вчинені за попередньою змовою групою осіб (ч. 5); участь у транснаціональних організаціях, які займаються вказаною вище діяльністю (ч. 5) [2].

Дана кримінально-правова норма є бланкетною. Поняття «бланкетна» означає, що це різновид диспозиції кримінально-правової норми, в якій для повного розкриття змісту забороненого діяння недостатньо лише тексту самої статті КК. Така норма «відсилає» до інших нормативно-правових актів (законів, підзаконних нормативних актів, стандартів, правил, інструкцій тощо), які розтлумачують відповідні поняття та містять конкретні вимоги, порушення яких і становить склад кримінального правопорушення. Іншими словами, така норма описує діяння через посилання на зовнішні правила поведінки, встановлені в іншій галузі права, а її зміст неможливо зрозуміти без звернення до цих додаткових документів [3, с. 117-119]. Тобто ознаками бланкетної норми є наступне: неповна або загальна характеристика діяння в диспозиції статті; обов'язкова необхідність звернення до інших нормативних актів для з'ясування конкретних вимог; тісний зв'язок з адміністративним, медичним, будівельним, транспортним, екологічним або іншим спеціальним законодавством; кримінальна відповідальність настає за порушення цих спеціальних правил. Тож стаття 143 КК України є бланкетною, оскільки її зміст розкривається через норми Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 року № 2427-VIII та відповідні підзаконні акти, що визначають порядок здійснення трансплантації. Зокрема даний Закон визначає поняття «анатомічні матеріали» наступним чином – це органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини (ч. 1 ст. 1 Закону) [1]. В свою чергу «орган» – окрема, життєздатна частина тіла людини, утворена різними тканинами, яка зберігає свою будову, васкуляризована та має здатність виконувати фізіологічні функції із значним рівнем автономії (ч. 1 ст. 1 Закону) [1]. Однак інші терміни, такі як «тканини», «анатомічні утворення», «клітини», «фетальні матеріали», не визначаються ні у зазначеному Законі, ні у Кримінальному кодексі, що зумовлює необхідність їх додаткового тлумачення із залученням спеціальної фахової літератури вузького профілю.

В анатомії розрізняють чотири основні типи тканин: епітеліальна, сполучна, м'язова і нервова. Вони утворюють усі органи та системи в організмі людини й тварин, виконуючи різні функції (від покриття до скорочення і передачі сигналів). Епітеліальна тканина вистилає поверхні тіла і порожнини, утворює залози (шкіра, слизові оболонки). М'язова тканина забезпечує скорочення і рух (серце, скелетні м'язи, гладенькі м'язи внутрішніх органів). Сполучна тканина виконує захисну, опорну та трофічну функції, має багато міжклітинної речовини (кров, хрящі, кістки, жирова тканина). Нервова тканина відповідає за передачу нервових імпульсів (мозок, нерви, спинний мозок) [4, с. 115-116].

Анатомічні утворення – це сукупність усіх складових людського тіла (від окремих клітин і тканин до органів та систем органів, зокрема травної, нервової тощо), а також цілих частин тіла, що мають визначену форму, розташування та функції [5, с. с. 148]. Клітини (людини або тварини) – це основні структурні та функціональні одиниці, з яких формуються всі тканини й органи організму. Вони є еукаріотичними (містять ядро та органели), гетеротрофними (споживають готові органічні речовини) та відрізняються від рослинних клітин відсутністю клітинної стінки, хлоропластів і великих центральних вакуолей. У взаємодії між собою ці клітини забезпечують перебіг життєво важливих процесів та підтримання функціонування організму [6]. Фетальні матеріали людини – це анатомічні матеріали мертвого ембріона (плода) людини [7].

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що кримінально-правова оцінка порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини є складним і багатоаспектним процесом, який неможливий без глибокого аналізу спеціального медичного законодавства та суміжних галузей знань. Бланкетний характер диспозиції ст. 143 КК України зумовлює необхідність системного тлумачення її змісту через норми Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» та підзаконних актів, що регламентують порядок трансплантації (а також спираючись на відповідні визначення у документах міжнародного права), визначають перелік анатомічних матеріалів та вимоги до їх забору, транспортування й використання. Відсутність законодавчих визначень низки ключових термінів («тканини», «анатомічні утворення», «клітини», «фетальні матеріали») обумовлює потребу у зверненні до медичної та біологічної літератури, що створює додаткові труднощі для правозастосувачів. Установлення фактичного складу кримінального правопорушення потребує не лише юридичної кваліфікації дії чи бездіяльності, але й спеціальних знань для правильної ідентифікації заборонених об'єктів трансплантації та оцінки наслідків. Таким чином, удосконалення законодавчих дефініцій, деталізація технічних стандартів трансплантації та вироблення єдиної правозастосовної практики є необхідними умовами підвищення ефективності кримінально-правового регулювання у сфері трансплантології та забезпечення належного захисту прав пацієнтів, а також запобігання незаконним діям, пов'язаним з використанням анатомічних матеріалів людини.

Список використаних джерел:

1. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині : Закон України від 17.05.2018 р. № 2427-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 28. Ст. 232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9> (дата звернення: 18.10.2025).
3. Панов М. І., Квасневська Н. Д. Кримінально-правова норма при бланкетній диспозиції закону про кримінальну відповідальність: поняття й особливості застосування. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2016. Т. 1 № 6. С. 113–130.

4. Коц С. М., Коц В. П. Анатомія людини : навч. посіб. Харків : ХНПУ, 2022. 336 с.
5. Коцан І. Я., Гринчук В. О., Велемєць В. Х. Анатомія людини: підручник для студентів вищ. навч. закл. Луцьк : Волин.нац.ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 902 с.
6. Поняття клітини. URL: <https://ua.izzi.digital/DOS/327480/407783.html> (дата звернення: 18.10.2025).
7. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/41930> (дата звернення: 18.10.2025).

Мануйленко А. А.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ю.н. Марценюк О. Г.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ КОЛАБОРАЦІОНІСТА

Дослідження ознак особи колабораціоніста є актуальним в умовах воєнного стану .

Досліджуваному питанню приділяється значна увага вітчизняними вченими, такими як: В.І. Борисова, В.М. Бурдіна, О.С. Володавської, О.О. Дудорова, І.В. Козич, С.П. Кучевської, О.М. Литвинова, І.І. Митрофанова, А.А. Музики, В.А. Мисливого, В.О. Навроцького, О.О. Пашенко, М.І. Панова, Є.О. Письменського, О.П. Рябчинської та інші.

Метою є дослідження сукупності ознак особи колабораціоніста, що дає змогу розробити пропозиції для вирішення теоретичних та практичних проблем боротьби з колабораціонізмом, впровадити їх у практику діяльності правоохоронних органів.

Саме повномасштабна війна та запровадження воєнного стану зумовили введення до Кримінального кодексу (далі-КК) України нової статті, якою передбачено відповідальність за колабораційну діяльність. За для дослідження особи – колабораціоніста було проаналізовано понад 200 повідомлень про підозру про вчинення кримінального правопорушення за ознаками статті 111-1 КК України, які наявні в загальному доступі на сайті офісу Генерального прокурора України [2].

Наслідками аналізу стали наступні показники осіб, яким пред'явлено підозру у вчинення кримінального правопорушення за статтею 111-1 КК України:

1. Віковий ценз: - 1965-1969 роки народження - 50 осіб (25%); 1970-1980 роки народження - 100 осіб (50%); 1981-1990 роки народження - 42 особи (21 %); 1991-1999 роки народження - 8 осіб (4%).

2. Стать: жіноча - 72 особи (36%); чоловіча - 128 осіб (64%).

3. Сфера професійної діяльності: освіта - 20 осіб (10%); державна служба та органи місцевого самоврядування - 50 осіб (25%); правоохоронні органи (зокрема працівники ГУНП, ДФС, пенітенціарної служби тощо) - 48 осіб (24 %); представники суб'єктів господарювання (зокрема працівники обленерго, вкпрошти, лікарень, приватних юридичних осіб публічного права, тощо) - 44 особи (22%); інше (особи без встановленого місця роботи) - 38 осіб (38%).

4. Наявність освіти: повна вища - 188 осіб (94%); середня 12 осіб (6%); повна загальна – 0 осіб.

Зазначене мікродослідження показало невтішні показники в сфері професійної зайнятості потенційних 24 осіб – колаборантів, а саме 46 % – це особи, які присягали на вірність народу України. Тобто, у зазначених осіб були ідеологічні сумніви чи певна невизначеність у своїй громадянській позиції (не виключаємо, що у вказаних осіб наявні інші суб'єктивні причини).

Можливо вказані особи піддалися психологічному впливу, на кшталт зміни ідеологічних та психологічних станів та/або доведення особи до необхідного ідеологічного та психологічного стану. В тому числі і переконанням у перебуванні «російського миру» на окупованій території України «назавжди» тощо. Загалом наразі дослідити мотиви та їх цільовий зміст не має можливості.

Психологи розділяють колаборантів на три групи. Перша – це люди, які наважуються на співпрацю з ворогом, щоби вижити. Ухвалюючи рішення, вони керуються інстинктом самозбереження і не беруть до уваги людські принципи та цінності. Друга категорія колаборантів – ті, хто йде на співпрацю з ворогом, з окупаційною владою заради вигоди. У них немає внутрішніх орієнтирів та базових людських цінностей: «А точніше, ці цінності і орієнтири в них є, але досить специфічні. Їх можна назвати одним словом – це гроші». Третій тип колаборантів, мабуть, найстрашніший, бо його представники керуються бажанням завдати шкоду своїм же співгромадянам.

Невтішним показником є те, що у більшості підозрюваних (94%) наявна вища освіта. Окрім того більшість осіб, потенційних колабораціоністів, раніше не судимі. Так, серед осіб потенційних колабораціоністів домінують чоловіки – 64%, які займають здебільшого посади в незаконно створених правоохоронних органах, органах місцевого самоврядування та керівні посади в утворених суб'єктах господарювання (ТЕЦ, обленерго тощо).

Жінки, яким повідомлено про підозру у вчиненні колабораційної діяльності, здебільшого займають посади в органах місцевого самоврядування, закладах освіти та такі які здійснюють публічні заперечення військової агресії (так звані жінки – блогерши) [1].

Найбільш криміногеним, за дослідженням, є вік від 42 до 52 років (50%), від 53 до 57 років (25%), від 32 років до 41 року (21%). Решта припадає на інші вікові категорії осіб правопорушників. Неповнолітніх серед досліджуваних осіб не виявлено. Якщо розглядати підозрюваних за національною належністю, то серед злочинців: 100,0% – українці, які вчинили кримінальне правопорушення у регіоні свого проживання. Отже, особа – колабораціоніст законодавцем визначена відповідно до способів вчинення колабораційної діяльності, а саме: 1) громадянин України (ч. 1-3, 5, 7 та 8 ст. 111-1 КК України); 2) іноземець чи особа без громадянства (ч. 4, 6 та 8 ст. 111-1 КК України); 3) юридична особа (вчинення будь-якої з зазначених протизаконних дій від імені юридичної особи її уповноваженою особою).

Список використаних джерел:

1. Зубченко О. С. Колабораціонізм на тимчасово окупованих територіях півдня України. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2022. № 3 (55). С. 15–23.

Марченко В. Ю.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ю.н., доцент Марценюк О. Г.

**ПРИЧИНИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ
СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ, НА ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД, НА ВІЙСЬКОВУ
СЛУЖБУ ЗА ПРИЗОВОМ ОСІБ ІЗ ЧИСЛА РЕЗЕРВІСТІВ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД**

Дослідження причин ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період є актуальним в умовах воєнного стану.

Досліджуваному питанню приділяється значна увага вітчизняними вченими, такими як: В.І. Борисова, В.М. Бурдіна, О.С. Володавської, О.О. Дудорова, І.В. Козич, С.П. Кучевської, О.М. Литвинова, І.І. Митрофанова, А.А. Музики, В.А. Мисливого, В.О. Навроцького, О.О. Пашенко, М.І. Панова, Є.О. Письменського, О.П. Рябчинської та інші.

Метою є дослідження сукупності причин криміналізації ухилення від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, на військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період.

В Україні триває війна і чоловіків масово мобілізують до лав Збройних сил України. Будь-яка особа, яка отримала повістку, повинна у визначений термін звернутися до вказаного територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Це стосується і тих осіб, які мають право на відстрочку або є непридатними до служби за станом здоров'я.

У Національної поліції на сьогоднішній (на 04.01.2025 року) день близько 9 тисяч кримінальних проваджень (за фактами ухилення від мобілізації), 2 600 таких справ уже направлено до суду. Це стаття 336 Кримінального кодексу України [2].

Тому варто дослідити причини ухилення. Виділимо наступні:

1. Запит певної частини населення країни на соціальну справедливість. Соціальна справедливість – це і узагальнена моральна оцінка суспільних відносин, і один з основних загальнолюдських соціальних ідеалів

2. Інформаційна війна (пропаганда) російської федерації проти українських громадян.

3. Страх загинути. Страх – нормальна реакція організму на ненормальні умови. Причина виникнення страху в бою – незадоволення потреби в безпеці та стресові стани. Страх – природна та корисна реакція воїна на небезпеку, невідомість та раптовість бойової обстановки. Завдання полягає не в тому, щоб «знищити» страх, а в тому, щоб підкорити його своїй владі та перетворити на ресурс бойової діяльності [1, с.12-16].

4. Негативні соціально-демографічні зміни у чисельності та структурі населення України, що пов'язано із загибеллю, бойовим травмуванням захисників (в своїй більшості) й захисниць України; б) виїздом закордон близько 7 млн. громадян України (станом на 15.07.2022 р.). Із цієї кількості в середньому тільки 150-200 осіб – волонтери, які виїжджають із України за системою «Шлях».

При цьому основну частину становлять водії вантажівок та чоловіки, які супроводжують людей з інвалідністю.

5. Страх поразки. Страх, непевність та сумніви, або FUD (від англ. fear, uncertainty and doubt) – це тактика психологічної маніпуляції, що застосовується в маркетингу та пропаганді і полягає в поданні відомостей про щось (зокрема, продукт або організацію) так, щоб посіяти в аудиторії невпевненість і сумнів у його якостях і таким чином викликати страх перед ним. Для цього можуть використовуватися наклеп, голослівні твердження та натяжки. Може застосовуватися і як антиреклама, і як реклама, що сіє страх перед невизначеним колом альтернативних рішень.

Для цього використовуються різні групи наративів та меседжів: військові, внутрішньополітичні, зовнішньополітичні, економічні, культурно-історичні. Іноді агітпроп просуває відверті фейки, наприклад про те, що нібито у 2022 році західні держави не дозволили Україні укласти компромісну мирну угоду з росією. Або те, що Сили оборони України кинули в бій на запорізькому напрямку останню бригаду і в них більше не залишилось резервів.

Буває і так, що пропагандисти використовують реальні внутрішні проблеми України для своїх цілей. Це передусім стосується корупції, соціальної та правової нерівності, проблем із роботою судів та правоохоронних органів, не завжди збалансований процес мобілізації тощо. Звісно, що це супроводжується масовими маніпуляціями та перекручуванням фактів.

6. Інші фактори. Досить пізно, держава звернула увагу на жінок, що бажають стати професійними військовими, зводячи їх роль до медичних працівниць, прес-офіцерів, працівниць тилового забезпечення. Недавно, з'явилась можливість навчання дівчат у військових навчальних закладах, нарівні з хлопцями. Деякі командири досі упереджено ставляться до жінок-військових, хоча захисниці нарівні поряд з чоловіками захищають державу від агресора. Війна змінює ставлення до цього питання.

Отже, причини є досить різними і потребують комплексного вирішення.

Список використаних джерел:

1. Кокун О. М., Мороз В. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Теорія і практика управління страхом в умовах бойових дій : метод. посіб. Київ : Одеса : Фенікс, 2022. 88 с.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*, 2001. № 25–26.

Матченко Б. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

СТАТТЯ 391 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗЛІСНА НЕПОКОРА»

Забезпечення належного порядку виконання та відбування кримінальних покарань є однією з важливих умов ефективного функціонування системи кримінальної юстиції та реалізації завдань кримінального законодавства України. У цьому контексті особливе значення має кримінально-правова охорона встановленого режиму в установах виконання покарань, що зумовлює актуальність аналізу норм Кримінального кодексу України (КК), спрямованих на протидію порушенням законних вимог адміністрації таких установ.

КК України передбачає відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установи виконання покарань (ст. 391), а саме – злісну непокору законним вимогам адміністрації установи виконання покарань або іншу протидію адміністрації у законному здійсненні її функцій особою, яка відбуває покарання у виді обмеження волі чи у виді позбавлення волі, якщо така особа за порушення вимог режиму відбування покарання була піддана протягом року стягненню у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переводилась на більш суворий режим відбування покарання [1]. Актуальність дослідження даної кримінально-правової норми обумовлена, перш за все, процесами реформування кримінально-виконавчої системи України та приведення її діяльності у відповідність до європейських стандартів поведінки із засудженими, що потребує чіткого визначення меж допустимого державного примусу. Крім того слід звернути увагу на той факт, що диспозиція ст. 391 КК України містить низку оціночних і бланкетних понять, зокрема «злісна непокора», «законні вимоги адміністрації», «інша протидія адміністрації», що ускладнює їх тлумачення та застосування на практиці.

Чинне законодавство України не містить нормативного визначення поняття «злісна непокора». Цей термін використовується як оціночна категорія (зокрема у ст. 391 КК України), зміст якої розкривається через сукупність ознак, передбачених кримінальним і кримінально-виконавчим законодавством. Законодавець у досліджуваній кримінально-правовій нормі опосередковано визначає зміст «злісної непокори» шляхом: 1) вказівки на об'єкт посягання – встановлений порядок виконання та відбування покарань; 2) визначення суб'єкта кримінального правопорушення – особа, яка відбуває покарання у виді обмеження чи позбавлення волі; 3) встановлення умови кримінальної відповідальності – попереднє застосування протягом року дисциплінарних стягнень у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переведення на більш суворий режим відбування покарання. Таким чином, у кримінальному законодавстві України «злісна непокора» пов'язується не з будь-яким порушенням режиму, а лише з таким, що має підвищений ступінь суспільної небезпечності та вчиняється за наявності спеціальних юридичних передумов.

У Кримінально-виконавчому кодексі України (КВК) поняття «злісна непокора» використовується, скоріше, у контексті порушень режиму та дисциплінарної відповідальності засуджених, та фактично слугує передумовою кримінальної відповідальності за ст. 391 КК України. Так, наприклад, ст. 133 КВК визначає злісне порушення встановленого порядку відбування покарання – «вживання спиртних напоїв, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів; виготовлення, зберігання, придбання, розповсюдження інших заборонених предметів, участь у настільних азартних та інших іграх з метою здобуття матеріальної чи іншої вигоди; вчинення дрібного хуліганства; систематичне ухилення від лікування захворювань, що становлять небезпеку для здоров'я інших осіб» [2]. А ст. 134 КВК регулює порядок застосування заходів стягнення до осіб, позбавлених волі, зокрема поміщення засудженого в дисциплінарний ізолятор або в карцер чи його переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) (ч. 8) [2].

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК) не містить прямого використання терміна «злісна непокора». Проте він опосередковано пов'язаний із цим поняттям через процесуальні норми, які забезпечують: розслідування кримінальних правопорушень, учинених у місцях несвободи; процесуальний порядок притягнення до відповідальності за ст. 391 КК України. Наприклад ст. 216 КПК України визначає підслідність кримінальних правопорушень проти правосуддя; ст. 214 КПК України – обов'язок внесення відомостей до ЄРДР, у т.ч. за фактами злісної непокори [3]. Натомість у ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУАП) закріплено відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця [4]. Тож, оскільки, поняття «злісна непокора законним вимогам адміністрації» законодавчо не визначене – це надає адміністрації установ виконання покарань широкі можливості для його трактування, використання та зловживання.

Отже кримінально-правова відповідальність за злісну непокору вимогам адміністрації установ виконання покарань займає важливе місце у системі забезпечення належного порядку відбування покарань, водночас характеризується підвищеним рівнем нормативної невизначеності. Відсутність легального визначення поняття «злісна непокора» зумовлює його оціночний характер і залежність від тлумачення правозастосувачем, що створює ризики неоднакового застосування ст. 391 КК України та можливих зловживань з боку адміністрації установ виконання покарань. Використання цього поняття у кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві як передумови кримінальної відповідальності, за відсутності чітких критеріїв його відмежування від дисциплінарних проступків, актуалізує потребу у доктринальному осмисленні та вдосконаленні законодавчої регламентації. Це, своєю чергою, сприятиме забезпеченню правової визначеності, дотриманню принципів справедливості та пропорційності кримінально-правового реагування, а також більш ефективному захисту прав і свобод осіб, які відбувають покарання.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 18.10.2025).
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 3-4. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР)*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 18.10.2025).

Махова А. М.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
наук. кер. – Шиян А.Г.

ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

В кримінальному провадженні примусові заходи медичного характеру є особливим видом кримінально-правового впливу, які застосовуються виключно судом до осіб, що вчинили суспільно небезпечні кримінально карані діяння, але не можуть нести кримінальну відповідальність через свій психічний стан. Наявність такого стану не дозволяв цим особам усвідомлювати свої дії і керувати ними як під час вчинення суспільно небезпечного діяння, так і після його вчинення (аж до постановлення вироку). Основна мета застосування цих заходів полягає в захисті суспільства від небезпечних посягань психічно хворих осіб.

Згідно зі ст. 503 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що:

- 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, у стані неосудності;
- 2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку [1].

Відповідно до пункту 2 частини 1 ст. 93 Кримінального кодексу України суд також може застосувати примусові заходи медичного характеру і до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності [2].

У кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру як під час досудового розслідування, так і судового розгляду сторона обвинувачення повинна довести: 1) суспільно небезпечне діяння або кримінальне правопорушення вчинено певною особою; 2) особа вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності; 3) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Встановлення факту вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення певною особою здійснюється слідчим, дізнавачем, прокурором безпосередньо шляхом проведення передбачених КПК України слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Що стосується встановлення стану (осудного чи неосудного), в якому особа перебувала під час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення, то сторона обвинувачення може це зробити лише опосередковано за допомогою судово-психіатричної експертизи.

Позитивні висновки цієї експертизи слугують підставами для:

- 1) ухвалення слідчим, дізнавачем чи прокурором постанови про зміну порядку досудового розслідування і його продовження згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України;
- 2) залучення захисника і законного представника у таке кримінальне провадження;
- 3) визначення можливості особою, щодо якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, користуватися процесуальними правами підозрюваного та обвинуваченого в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання як самостійно, так і за допомогою захисника чи законного представника;
- 4) вирішення питання щодо необхідності обрання стосовно особи одного із запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України, а також тих спеціальних, які визначені ст. 508 КПК України;
- 5) вирішення питання про виділення кримінальних проваджень;
- 6) закінчення досудового розслідування складанням постанови про закриття кримінального провадження або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, яке надсилається на розгляд суду першої інстанції. Зазначене клопотання крім відомостей, передбачених ст. 291 КПК України, також повинно містити інформацію: а) про примусовий захід медичного характеру, який пропонується застосувати до особи; б) можливість участі цієї особи під час судового провадження за станом здоров'я. Звичайно, що ці відомості слідчий, дізнавач чи прокурор може отримати лише з висновку судово-психіатричної експертизи;
- 7) здійснення судового розгляду одноособово суддею за участю прокурора, законного представника та захисника особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру. При цьому слід зазначити, що імперативний припис частини 1 ст. 512 КПК України щодо обов'язкової участі в судовому розгляді фізичної особи, стосовно якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру, слід оцінювати критично, бо він не узгоджується з положеннями частини 2 ст. 292 КПК України, яка зобов'язує сторону обвинувачення зазначати в клопотанні про застосування примусових заходів медичного характеру свою позицію щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження за станом здоров'я;
- 8) постановлення судом першої інстанції за результатами розгляду клопотання ухвали про застосування примусових заходів медичного характеру або відмову в їх застосуванні. При цьому, застосування конкретного виду примусових заходів медичного характеру залежить від сукупності трьох критеріїв: медичного

(характер і тяжкість захворювання), юридичного (тяжкість вчиненого діяння) та соціального (ступінь небезпечності психічно хворого для себе чи інших осіб) [3, с. 331]. Медичний та соціальний (частково) критерії встановлюються експертами-психіатрами за результатами проведення судово-психіатричної експертизи.

Як висновок слід зазначити таке: кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру - це складна процесуальна процедура, яка вимагає від слідчого, дізнавача, прокурора та суду широкого використання спеціальних знань у галузі судової психіатрії. Важливе значення в такому кримінальному провадженні має висновок судово-психіатричної експертизи, за допомогою якого вирішується низка процесуальних питань, зокрема й щодо захисту прав, свобод та законних інтересів особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001, № 25–26. Ст. 131.
3. Музиченко О. В., Обловацька Н. О., Карandasь М. В. Особливості здійснення кримінального провадження стосовно неосудних та обмежено осудних осіб. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023, № 9. С. 327–331.

Мороз Т. П.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
наук. кер. – Шиян А. Г.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Змагальність є однією із засад кримінального процесуального права України, що гарантує справедливість судового розгляду, рівність сторін перед судом та можливість ефективного захисту прав і свобод людини. Вона закріплена у статті 22 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), відповідно до якої кримінальне провадження здійснюється на засадах змагальності сторін та свободи у наданні ними суду своїх доказів і доведенні їх переконливості перед судом [1]. Також це фундаментальне положення відображено у статті 129 Конституції України, яка визначає змагальність сторін як одну з основних засад судочинства [2].

Змагальність передбачає наявність трьох основних елементів: 1) функціональне розмежування сторін обвинувачення, захисту та суду; 2) рівність процесуальних можливостей сторін у збиранні та поданні доказів; 3) незалежну, неупереджену позицію суду як арбітра, який оцінює докази та вирішує спір. Законодавець передбачив ці положення у низці статей КПК України: ст. 22 (змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості), ст. 23 (безпосередність дослідження показань, речей і документів), ст. 26 (суд як арбітр), ст. 91 (обов'язок доведення обставин стороною обвинувачення), ст. ст. 87, 88, 88-1, 89 (недопустимість доказів, отриманих незаконно).

Водночас, практична реалізація цієї засади стикається з низкою проблем, які знижують ефективність правосуддя та порушують баланс між стороною обвинувачення і захисту.

Однією з проблем є нерівність можливостей сторін. Органи досудового розслідування та прокуратура мають значно ширші повноваження щодо збирання (отримання) доказів, доступ до оперативного-розшукових ресурсів, технічних засобів, експертних установ і примусових заходів. Натомість, сторона захисту завдяки закріпленню у КПК України положенням обмежена у своїх процесуальних можливостях; крім цього, вказані можливості також залежать і від фінансових ресурсів підозрюваного (обвинуваченого). Це призводить до фактичної переваги сторони обвинувачення у процесі доказування. Наприклад, захисник не має повноважень проводити власні слідчі (розшукові) дії (за винятком окремих процесуальних дій, як-от збір доказів шляхом витребування документів або залучення експертів за власною ініціативою), що ставить його у менш вигідне становище.

Ще однією серйозною проблемою є обмежений доступ сторони захисту до матеріалів кримінального провадження під час досудового розслідування. Хоча стаття 290 КПК України гарантує стороні захисту право на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування після його завершення, на практиці часто трапляються випадки, коли це право порушується або забезпечується формально (особливо, коли таке ознайомлення здійснюється підозрюваним самостійно, без участі адвоката-захисника). Крім того, іноді докази, отримані стороною захисту, не приймаються судом або визнаються такими, що не мають доказового значення, що порушує принцип рівності сторін. Причиною цього є те, що КПК України в багатьох випадках не визначає механізм збирання (отримання) доказів стороною захисту.

Проблемою для реалізації засади змагальності є також надмірно активна роль суду в процесі. У практиці наявні випадки, коли суд виходить за межі ролі нейтрального арбітра та фактично підмінює сторону обвинувачення, ставлячи питання свідкам, ініціюючи дослідження доказів або навіть витребуючи їх за власною ініціативою. Це суперечить статті 26 КПК України, яка передбачає, що суд здійснює правосуддя лише в межах наданих сторонами доказів, а також практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема у справах *Barberà, Messegue and Jabardo v. Spain* та *Dombo Beheer B.V. v. the Netherlands*, де підкреслюється важливість рівності процесуальних можливостей сторін [3].

Сучасні виклики змагальності пов'язані з цифровізацією кримінального процесу. Використання електронних доказів, результатів негласних слідчих (розшукових) дій, відеоконференцій тощо створює нові умови, в яких сторона захисту не завжди має рівні можливості для перевірки достовірності та допустимості таких доказів. Законодавство (зокрема, ст. 99–100 КПК) ще не повністю адаптоване до цих реалій, що створює прогалини у правовому регулюванні [4].

Для подолання існуючих проблем необхідно вжити комплексних заходів:

- удосконалити механізм забезпечення рівних процесуальних можливостей сторін шляхом надання захиснику ширших прав на збір доказів та проведення власних розслідувань;
- забезпечити реальну можливість ознайомлення сторони захисту з усіма матеріалами провадження та механізми судового контролю за цим процесом;
- обмежити активну роль суду до рівня процесуального арбітра;
- удосконалити нормативне регулювання використання цифрових доказів і процедур їх оскарження;
- впровадити стандарти ЄСПЛ щодо «equality of arms» у національну судову практику [5, с. 168].

Отже, засада змагальності є наріжним каменем кримінального судочинства, без реалізації якого неможливе забезпечення права на справедливий суд. Однак в Україні існує низка суттєвих проблем, пов'язаних з дисбалансом процесуальних можливостей сторін, обмеженнями доступу до доказів, активною роллю суду та недостатньою адаптацією законодавства до нових цифрових реалій. Їх подолання потребує не лише змін у кримінальному процесуальному законодавстві, а й формування нової правозастосовної практики, що базується на стандартах ЄСПЛ та міжнародних принципах справедливого судочинства.

Перспективи забезпечення засади змагальності у кримінальному судочинстві України пов'язані насамперед із подальшим удосконаленням процесуального законодавства та гармонізацією його положень із європейськими стандартами справедливого суду.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Barberà, Messegue and Jabardo v. Spain : Judgment of the European Court of Human Rights of 6 Dec. 1988. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57516> (date of request: 19.05.2025).
4. Dombó Beheer B. V. v. the Netherlands : Judgment of the European Court of Human Rights of 27 Oct. 1993. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57863> (date of request: 19.05.2025).
5. Стрілецька О. В., Габрелян А. Ю. Реалізація принципу змагальності в ході проведення досудового розслідування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. С. 168–179.

Откидач Р. Р.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
наук. кер. – Шиян А. Г.

OSINT У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАВОВА ПРИРОДА, ДОПУСТИМІСТЬ ТА ОЦІНКА ДОКАЗІВ

У цифрову епоху інтернет-ресурси, соціальні мережі та онлайн-платформи стали не лише засобом комунікації, а й джерелом значного обсягу інформації, потенційно важливої для кримінального провадження. У цьому контексті відкриті джерела розвідки (OSINT) набувають дедалі більшої уваги як можливий інструмент збору доказової інформації. Водночас, інтеграція OSINT у сферу кримінального процесуального права породжує низку питань щодо правової природи такої інформації, її допустимості та критеріїв оцінки в системі доказування.

Особливої актуальності це явище набуває у кримінальному процесі, де відкриті дані з соціальних мереж, онлайн-платформ, медіа-ресурсів і публічних баз можуть містити відомості, що мають доказове значення. Проте застосування OSINT вимагає ретельного юридичного аналізу щодо його правової природи, процесуальної форми, допустимості та оцінки таких доказів у світлі засад справедливого судового розгляду.

У загальнотеоретичному розумінні OSINT (від англ. open-source intelligence) - це процес збору, обробки та аналізу інформації, отриманої з відкритих, публічно доступних джерел [1, с. 7]. Йдеться не лише про загальнодоступні веб-сайти, а й про соціальні мережі, відеоплатформи, відкриті реєстри, блоги, форуми, онлайн-медіа, а також спеціалізовані бази даних, які не потребують спеціального дозволу на доступ.

У правоохоронній практиці OSINT дедалі частіше використовується як допоміжний інструмент виявлення, документування та перевірки обставин, що мають значення для кримінального провадження. Його перевага - оперативність, гнучкість та можливість доступу до великого обсягу інформації без втручання у приватну сферу.

З правової точки зору важливим є визначення місця OSINT у системі кримінального процесуального доказування. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) відсутнє пряме поняття OSINT-доказу, однак його зміст може бути співвіднесений із категорією електронних доказів або речових доказів, залежно від форми збереження й способу подання.

Науковці пропонують різні підходи до кваліфікації OSINT: одні вважають його окремим типом доказу, інші - способом отримання інформації з уже наявних джерел. Останній підхід видається більш обґрунтованим, адже не зміст інформації, а саме процес її фіксації та джерело визначають доказову цінність. Крім того, необхідно враховувати й фактор автентичності: можливість підтвердити, що інформація дійсно була отримана з певного відкритого джерела в конкретний момент часу, без її спотворення або втручання третіх осіб [2, с. 106].

Питання допустимості доказів є одним із ключових у кримінальному процесі, оскільки саме від нього залежить, чи може зібрана інформація бути використана під час доведення винуватості особи. У контексті OSINT особливої уваги набуває проблема процесуального оформлення такої інформації, дотримання вимог законності при її отриманні та фіксації, а також захисту прав учасників кримінального провадження.

Оскільки інформація, яка отримується за допомогою використання OSINT-інструментів, вважається електронним доказом і попри те, що чинний КПК України взагалі не містить конкретно окреслених відомостей щодо електронних доказів і відповідно не визначає конкретні критерії оцінки їх допустимості, то в таких випадках застосовуються загальні критерії [3, с. 177]. Відповідно до ч. 1 ст. 86 КПК України, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, передбаченому цим Кодексом [4]. Таким чином, навіть інформація, отримана з публічного доступу, повинна бути зібрана у спосіб, що не суперечить нормам КПК України.

Недотримання таких вимог призводить до визнання доказу недопустимим - навіть попри те, що джерело інформації є відкритим. Таким слушним прикладом можна вважати рішення Солом'янського районного суду м. Києва від 21.02.2025 р., де зазначено: «Програма ... може бути придбана будь-яким користувачем, а інструменти OSINT можуть використовуватись будь-ким у будь-якій сфері для дослідження інформації», а також: «... дані протоколу огляду ... не мають самостійного доказового значення у даному кримінальному провадженні, а враховуються судом в сукупності з іншими доказами, дослідженими в судовому засіданні...» [5]. Тобто в контексті питання допустимості доказів, зібраних із застосуванням OSINT, можна зробити висновок, що така інформація як доказ має бути підкріплена іншими джерелами, адже в іншому разі вона не має достатньої доказової сили.

Таким чином, інформація, отримана в межах OSINT, підлягає тим самим правилам допустимості, що й інші докази, - з обов'язковим дотриманням засад законності і надійності та процесуальних гарантій. Згідно з ч. 1 ст. 94 КПК України, жоден доказ не має наперед установленої сили, а всі докази оцінюються з точки зору належності, допустимості, достовірності, а також достатності та взаємного зв'язку з іншими доказами в сукупності [4]. Це положення повною мірою поширюється й на докази, отримані в межах OSINT.

Перш за все, оцінці підлягає автентичність зібраної інформації. Це означає необхідність встановлення, що контент (наприклад, допис у соціальній мережі або відеофайл) дійсно належить певній особі, створений нею і в зазначений час.

Наступний критерій - достовірність: чи є зібрана інформація правдивою і чи не зазнала вона спотворення або монтажу. Наприклад, зображення, вирване з контексту, може бути недостовірним джерелом, якщо не супроводжується повною версією або поясненнями.

У судовій практиці підхід до OSINT-доказів ґрунтується на тому, що відкрито здобута інформація рідко використовується як єдиний доказ вини особи. Найчастіше вона виконує допоміжну функцію - підтвердження або спростування фактів, встановлених іншими засобами.

Отже, можна підсумувати, що в сучасних умовах цифровізації OSINT виступає перспективним джерелом доказів у кримінальному провадженні, що дозволяє оперативно отримувати важливу інформацію з відкритих джерел. Проте правова природа таких доказів вимагає чіткого процесуального оформлення, дотримання вимог законності та забезпечення захисту прав учасників провадження. Допустимість OSINT як доказу залежить не від відкритості джерела, а від способу його отримання відповідно до положень КПК України. У свою чергу, оцінка таких доказів має ґрунтуватися на їх автентичності, достовірності та взаємозв'язку з іншими доказами, без надання їм наперед встановленої сили.

Список використаних джерел:

1. Торбас О. О. OSINT при розслідуванні кримінальних правопорушень : підручник. Одеса : Юридика, 2024. 180 с.
2. Ліхтанська А. П., Михайлов В. О. Використання OSINT в кримінальному праві України. *DICTUM FACTUM. Державний університет інфраструктури та технологій*. 2024. № 1 (15). С. 105–111.
3. Вольвак О. М., Токарська Г. В. Окремі питання використання OSINT у кримінальному судуванні. *XI Юридичні могилянські читання* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф., Миколаїв : ЧНУ ім. Петра Могили, 24 квітня 2025 р. С. 175–179.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n1048> (дата звернення: 19.05.2025).
5. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 21 лютого 2025 року, судова справа № 243/7147/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/-125919734> (дата звернення: 19.05.2025).

Проценко М. А.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМ

Характеризуючи поняття «тероризм», насамперед необхідно зазначити, що воно не має універсального й усталеного визначення ні в міжнародно-правових документах, ні в наукових дисциплінах – юридичній, політичній, філософській чи соціологічній. Кожен дослідник формує власне трактування цього явища відповідно до предмета своїх наукових інтересів. Сам термін походить від латинського «*terro*», тобто страх, жак, а дієслово «тероризувати» означає залякувати, викликати відчуття страху та небезпеки [1, с. 54]. Ці поняття є взаємопов'язаними й часто використовуються у спільному змістовому полі.

Історично слово «терор» уперше почало застосовуватися у XVIII столітті для позначення репресивної політики якобінців під час Великої Французької революції. У радянський період терор трактувався як хибна тактика революційного руху, що зводилася до фізичного усунення державних діячів і не була пов'язана з масовою боротьбою [2, с. 6]. У словниках різних епох поняття «терор» і «тероризм» також варіювали залежно від політичного контексту. Так, наприклад, Українська радянська енциклопедія 1984 року визначала терор як політику залякування та насильницької розправи з політичними противниками [3, с. 521].

Сучасна наукова література пропонує різноманітні класифікації тероризму залежно від масштабу, мотивів, засобів та суб'єктів його здійснення. Дослідники виокремлюють міжнародний, національний і держав-

ний тероризм; політичний і кримінальний; державний і недержавний; лівий і правий; політичний та неpolітичний; демонстративний та інструментальний; етнічний та релігійний; із застосуванням звичайних або ж зброї масового ураження [4, с. 34-36].

Більшість науковців розглядають тероризм крізь призму юридичних і політичних наук. Так, В. П. Ємельянов наполягає, що тероризм має виключно кримінально-правовий характер і не може розглядатися як форма політичної діяльності [5, с. 360]. Це, як вважає науковець, є злочин. Такий підхід підкреслює необхідність жорсткого правового реагування на будь-які прояви тероризму та виключає можливість його виправдання політичними чи ідеологічними мотивами. Він також акцентує на тому, що терористична діяльність повинна розглядатися через призму охорони безпеки суспільства, а не як форма політичного протесту чи боротьби. Натомість В. Ф. Антипенко наголошує на політичному вимірі тероризму, підкреслюючи роль значних політичних мотивів, підсилених ідеологічними, релігійними чи етнічними чинниками [6, с. 93]. І. М. Рижов розглядає тероризм як ідеологію, соціальний процес та конкретні злочинні дії, що залежать від соціальних умов і структури суспільства [7, с. 320]. Відповідно ж до кримінального законодавства України тероризм – це «суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [8]. Тобто ця категорія розглядається як особливо небезпечна форма насильницької діяльності, спрямованої на залякування суспільства чи органів влади та досягнення злочинних цілей. Його сутність полягає у свідомому застосуванні або погрозі застосування насильства щодо невинних людей, що підкреслює високий рівень суспільної небезпеки цього явища та його антигуманний характер. А терористичний акт, відповідно до ст. 258 Кримінального кодексу України – це «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою» [9]. Іншими словами «терористичний акт» – це навмисне вчинення небезпечних насильницьких дій або погрози їх вчинення, які створюють реальну загрозу життю, здоров'ю людей чи майну та мають на меті вплинути на суспільну безпеку або діяльність органів влади. Його ключовою ознакою є спрямованість на залякування населення, дестабілізацію ситуації чи досягнення політичних, релігійних або інших ідеологічних цілей, що підкреслює його особливу суспільну небезпечність.

Отже, тероризм є багатовимірним та складним соціально-політичним явищем, яке не піддається однозначному визначенню. Його природа залежить від історичного контексту, політичної ситуації, ідеологічних передумов та соціальних умов, у яких він проявляється. У наукових підходах переважають два напрями: кримінально-правовий, що зосереджується на конкретних діях та їх правовій оцінці, та політичний, який трактує тероризм як засіб боротьби за владу чи вплив. Водночас сучасні дослідження показують, що тероризм не можна зводити лише до злочинної поведінки чи політичного протесту. Він є складним феноменом, коріння якого лежить у соціальних, економічних, культурних і навіть цивілізаційних протиріччях. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до його вивчення та протидії.

Список використаних джерел:

1. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти : навч. посіб / за заг. ред. В. К. Грищука. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 328 с.
2. Агаїхаджех П. Д. Міжнародний тероризм і його вплив на світову політику : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2006. 18 с.
3. Українська радянська енциклопедія / гол. ред. М. П. Бажан. Київ : Головна редакція Української радянської енциклопедії 1977–1985. Т. 11. Кн. 1. 1984. 604 с.
4. Баличев О. Ю. Дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 244 с.
5. Ємельянов В. П. Понятійний апарат у сфері правової протидії тероризму: теоретичне та практичне значення. *Форум права*. 2011. № 1. С. 348–361.
6. Антипенко В. Ф. Поняття тероризму (кримінально-правове визначення). *Право України*. 1999. № 2. С. 91–96.
7. Рижов І. М. Тероризм: соціально-філософський аспект. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 319–323.
8. Про боротьбу з тероризмом : Закон України № 638-IV від 20.03.2003 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 25. Ст. 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 19.05.2025).
9. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9> (дата звернення: 19.05.2025).

Рогозна А. С.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Актуальність обраної теми зумовлена триваючою збройною агресією проти України, що супроводжується спробами окупації частини її територій та підривом основ державного суверенітету. У цих умовах особливої ваги набуває належне кримінально-правове реагування на діяння, спрямовані проти територіальної

цілісності держави, а також чітке й однозначне застосування норм Кримінального кодексу України (КК). Проблеми кваліфікації таких злочинів залишаються предметом дискусій у науці й практиці, що актуалізує потребу в їх комплексному аналізі та удосконаленні механізмів протидії посяганням на територіальний суверенітет України.

Стаття 110 КК передбачає кримінальну відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, тобто умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій. За вчинення такого діяння передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років з конфіскацією майна або без такої [1]. Безпосереднім об'єктом цього злочину є територіальна цілісність і недоторканність України, як обов'язкові конституційні основи державності. Його об'єктивна сторона охоплює дві групи діянь:

1. Умисні (активні) дії, спрямовані на зміну меж території чи державного кордону України всупереч встановленому Конституцією порядку. Таке діяння може, наприклад, виражатися у наступному: 1) організація та проведення референдуму щодо приєднання частини території України до іншої держави всупереч Конституції України; 2) створення та керівництво незаконними органами влади на окупованій території, які проголошують незалежність регіону або його входження до іншої держави; 3) підписання або підготовка договорів чи інших документів, що передбачають зміну кордонів України без конституційної процедури; 4) передача територій або сприяння їх передачі іншій державі шляхом незаконних домовленостей, рішень чи дій тощо [2, с. 81-90].

2. Публічні заклики або розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій. Зокрема публічні заклики до вчинення таких дій можуть мати вигляд: виступів на мітингах або в засобах масової інформації із закликами відокремити певний регіон України; публічних заяв про необхідність змінити кордон на користь іншої держави; прямих гасел або лозунгів, що спонукають до порушення територіальної цілісності держави та інше. Головне, щоб вони мали публічний характер – спрямовувались на широке коло осіб [3, с. 143]. В свою чергу розповсюдження матеріалів із подібними закликами передбачає, зокрема: поширення листівок, брошур, газет чи інших друкованих матеріалів із пропагандою відокремлення частини території; публікацію у соціальних мережах текстів, відео, зображень із такими закликами; масову розсилку електронних матеріалів, які містять пропозиції змінити кордони держави та інше.

Суб'єктивна сторона розглядуваного кримінального правопорушення характеризується прямим умислом і спеціальною метою – зміною меж території або державного кордону України [4, с. 190-191]. Відповідно ж до статей 18 та 22 КК України суб'єктом даного злочину є фізична осудна особа, яка досягла 16 років.

Крім того, досліджувана кримінально-правова норма передбачає підвищену відповідальність за дії: 1) вчинені: за попередньою змовою групою осіб; з використанням службового становища (представник влади); повторно; поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі (ч. 2 ст. 110); 2) дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які призвели до: загибелі людей; інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110) [1].

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 110 КК України слід відрізняти від інших (подібних) складів злочинів. Так, наприклад, статтею 109 КК передбачено відповідальність за вчинення: дії, з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також змови про вчинення таких дій (ч. 1); або публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 2) [1].

Хоча статті 109 та 110 КК України належать до кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, але вони мають різний безпосередній об'єкт, різні цілі та характер діянь. Відрізняються вони за такими ознаками:

1. За безпосереднім об'єктом. Ст. 109 КК України захищає конституційний лад і державну владу, тобто основи політичної системи України. Ст. 110 КК України захищає територіальну цілісність і недоторканність, тобто кордони та єдність державної території.

2. За характером діянь. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 109 КК виражається у: насильницькій зміні чи поваленні конституційного ладу, захопленні державної влади, публічних закликах або розповсюдженні матеріалів із такими закликами. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 110 КК охоплює: дії щодо зміни меж території або державного кордону всупереч Конституції, публічні заклики до таких дій, розповсюдження матеріалів із відповідними закликами.

3. За метою. Ст. 109 КК – мета: повалити чи змінити конституційний лад (форми та механізми державної влади). Ст. 110 КК – мета: змінити територію, відокремити частину держави, приєднати її до іншої країни тощо.

4. За характером наслідків. Діяння, передбачене ст. 109 КК впливає на політичну систему і стабільність влади. Діяння, передбачене ст. 110 КК – впливає на державні кордони, єдність території та суверенітет.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що ст. 110 КК України відіграє ключову роль у системі правових механізмів захисту територіальної цілісності та недоторканності держави, особливо в умовах триваючої збройної агресії. Її норма охоплює широкий спектр суспільно небезпечних діянь, чітка кримінально-правова кваліфікація яких має важливе значення як для забезпечення невідворотності покарання, так і для запобігання зловживанням та розмежування суміжних складів, зокрема зі ст. 109 КК України. Відмінності між цими статтями дають змогу точніше визначати спрямованість протиправного діяння – проти конституційного ладу чи проти територіального суверенітету держави. Це підкреслює необхідність подальшого наукового опрацювання та практичного вдосконалення підходів до кваліфікації кримінальних правопорушень, що посягають на основи національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9> (дата звернення: 19.05.2025).

2. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України : монографія. Харків : Право, 2016. 288 с.
3. Баличев О. Ю. Дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2019. 244 с.
4. Рубашенко М. А. Суб'єктивна сторона посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 189–193. URL: http://lsei.org.ua/5_2015/53.pdf (дата звернення: 19.05.2025).

Сердюк А. М.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ю.н. Марценюк О. Г.

ПРАВОВА ПРИРОДА АМНІСТІЇ І ПОМИЛУВАННЯ

Кримінальний закон може діяти зовсім нетривалий час, що аж ніяк не зменшує його юридичної сили і не свідчить про відсутність ознаки нормативності. Тому видається послідовним і достатньо аргументованим погляд на акт амністії як нормативно-правовий акт (на відміну від помилування, яке є індивідуальним, персоніфікованим актом застосування права).

Ми можемо говорити про те, що акт амністії є особливим, специфічним документом, але в будь-якому випадку він є нормативним. Його особливість, зокрема, пов'язана з дією такого акту в часі, – акти про амністію поширюють свою дію на осіб, які вчинили злочини до моменту набрання ними законної сили, і не поширюються на осіб, винуватих у вчиненні злочинних діянь після цього моменту. Акти про амністію можуть застосовуватися судами і через багато років після його видання, але в цих випадках амністія також стосується лише тих осіб, які вчинили злочини до її оголошення. Амністія не скасовує караність певних діянь, а лише стосовно встановлених категорій осіб допускає відмову від застосування кримінального покарання.

Єдиним суб'єктом проголошення амністії є законодавчий орган державної влади, який надає повноваження судам для прийняття рішення про звільнення від кримінальної відповідальності та покарання на підставі акта амністії: засуджених, які перебувають у місцях позбавлення волі; осіб, справи про злочин яких перебувають у провадженні судів і до набрання чинності закону про амністію не розглянуті, а також осіб, справи про злочин яких розглянуто, але вироки не набрали законної сили; осіб, яких засуджено судами України і які відбувають покарання на території іншої держави; осіб, яких засуджено до виправних робіт, а також до інших покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, тощо.

Помилування має персоніфікований характер, умови для його застосування не встановлюються – сам акт про помилування є юридичною підставою для звільнення засудженого від покарання. Укази Президента України про помилування надсилаються для виконання Державному департаменту України з питань виконання покарань; судам; Міністерству оборони України. Органам, яким надсилаються такі укази, залишається лише виконати їх.

На відміну від акту помилування, в акті амністії не перераховуються певні особи, а вказуються їх категорії. Законодавець не знає, до кого персонально буде застосована амністія. Як правило, амністуванню підлягають особи, які не становлять великої суспільної небезпеки, або вчинили злочини невеликої чи середньої тяжкості, або засуджені до нетривалих строків покарання. Актом про амністію також визначаються категорії осіб, на які дія амністії не поширюється. Наприклад, це особи, яким покарання у виді довічного позбавлення волі в порядку помилування замінено на позбавлення волі на певний строк; які мають дві і більше судимості за вчинення тяжких та особливо тяжких умисних злочинів; до яких застосовувалося звільнення від відбування покарання з випробуванням і які під час іспитового строку знову вчинили новий умисний злочин.

Помилування здійснюється щодо індивідуально визначеної особи, тобто акти про помилування завжди персоніфіковані. Вони видаються стосовно конкретної особи або групи персонально вказаних у ньому осіб. Помилування не ставиться в залежність ні від ступеня небезпечності особи засудженого, ні від тяжкості вчиненого ним злочину і суворості призначеного покарання. За умови відбуття певного строку покарання, можуть бути помилувані як особи, засуджені за вчинення тяжкого злочину, так і у випадках засудження до довічного позбавлення волі. Засуджені, які не стали на шлях виправлення, відбули незначну частину призначеного їм строку покарання, теж мають можливість бути помилувані за наявності надзвичайних обставин.

Сливка В. В.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
наук. кер. – Шиян А. Г.

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Цифровізація докорінно змінює архітектуру досудового розслідування: від реєстрації відомостей у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР), збору та оцінки електронних доказів – до дистанційних слідчих (розшукових) дій і процесуальної комунікації зі сторонами. Водночас саме на цьому стику виникають найбільш гострі проблеми процесуальних строків, доступу до матеріалів, таємниці зв'язку й персональних даних, збереження цифрових слідів, дотримання прозорості й змагальності тощо. Деякі з цих гострих проблем є предметом проведеного дослідження.

Порядок початку розслідування визначає ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України [1] (далі – КПК України), відповідно до якої внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР є процесуальним збудником усіх подальших дій. До моменту реєстрації таких відомостей проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій (окрім огляду місця події у невідкладних випадках) є незаконними. Оцифрування процедур і автоматизація обліку підвищили прозорість, але створили ризики можливих технічних маніпуляцій. Відтак, аудит журналів ЄРДР мають стати невід'ємними умовами законності процесу.

Дистанційні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст. 232 КПК України, мають важливе значення, особливо в умовах дії воєнного стану. Використання відеоконференцій для допиту осіб, впізнання осіб чи речей підвищило оперативність і безпеку, але водночас створило ризики ідентифікації, безперервності запису та збереження оригіналу відеозапису. Тому необхідне уніфіковане нормативне регулювання технічних вимог до таких процесуальних дій для гарантії допустимості доказів.

Не можна не бачити ще й те, що електронний документообіг і кваліфікований електронний підпис (КЕП) стали базовими інструментами цифрового кримінального процесу. При цьому слід мати на увазі, що Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визнає юридичну силу електронних документів, а урядові постанови 2023–2025 років заклали інфраструктуру електронної ідентифікації. Проте досі актуальними залишаються проблеми сумісності форматів, довготривалого зберігання мультимедіа та перевірки чинності сертифікатів КЕП при ретроспективному аналізі [2, с. 25].

Збирання й фіксація електронних доказів охоплює широкий спектр: від OSINT-досліджень до цифрової криміналістики мобільних пристроїв та носіїв інформації, на яких вони зафіксовані. Однак, при цьому виникають проблеми з отриманням даних із соціальних мереж і месенджерів, а також наданих міжнародною правовою допомогою та перевіркою автентичності контенту. З огляду на зростання ризиків deepfake-контенту потрібні експертні механізми перевірки цифрових маніпуляцій. Оцінка цифрових доказів повинна забезпечувати можливість їх незалежної перевірки стороною захисту. Це означає збереження еталонних копій, доступ до віртуальних образів та повну фіксацію середовища, у якому проводився аналіз. Недотримання цих вимог порушує принцип змагальності процесу [3, с. 400].

Відповідно до ст. 99 КПК України електронні докази належать до категорії документів, тому вони мають відповідати вимогам належності, допустимості, достовірності та цілісності. Ключовим у цьому є забезпечення збереження доказів від моменту їх вилучення і до дослідження в суді.

Закон України «Про електронні комунікації» [4] разом із КПК України регулює права операторів, провайдерів і державних органів у частині доступу до трафікових даних. Для слідчих, дізнавачів, прокурорів це означає обов'язок забезпечити безпечні канали обміну запитами та аудит звернень, законність і пропорційність втручання у приватне спілкування, дотримання процедури отримання згоди на це. У цьому взаємозв'язку проблематика персональних даних набуває особливого значення, адже відеозаписи з камер, білінг і дані геолокації мають чітко визначену мету обробки та строки зберігання. Хоча Україна в цьому питанні поступово гармонізує своє законодавство з європейським правом, однак на практиці все ще залишаються труднощі у забезпеченні прозорості та законності отримання таких даних.

Належна цифровізація кримінального процесу залежить також і від технічної підготовки осіб, на яких покладається обов'язок здійснення кримінального судочинства, проведення експертних досліджень. Необхідно забезпечити системне навчання експертів, слідчих, дізнавачів, прокурорів, слідчих суддів і суддів у сфері цифрової криміналістики та використання штучного інтелекту. Під час воєнного стану особливо важливо мати резервні механізми для продовження розслідувань у разі збоїв систем. Можливість довгострокової перевірки достовірності КЕП, цифрових документів також є одним із важливих завдань, яке потрібно вирішувати вже сьогодні.

Електронна форма кримінального провадження не може звужувати обсяг процесуальних прав сторін. Представники сторони захисту та інших заінтересованих сторін кримінального провадження повинні отримувати електронні матеріали у форматах, придатних для їх відтворення та перевірки. Будь-яке посилення органів розслідування на технічні обмеження чи проблеми є порушенням принципів рівності сторін.

Отже, цифровізація відкрила нові можливості для досудового розслідування у збиранні доказів щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, причетності до цього певних осіб. Це проявляється у швидкому доступі до інформації, можливості проведення дистанційних дій, підвищенні точності доказів. Однак відсутність єдиних стандартів, недостатній рівень захисту електронних даних сприяє їх процесуальній вразливості та порушення прав людини.

Є підстави вважати, що цей перспективний напрям розвитку кримінального судочинства надалі має ґрунтуватися на гармонізації національного законодавства з європейськими нормами, стандартизації цифрових процедур і підвищенні компетентності всіх учасників кримінального процесу, що забезпечить достатній баланс між ефективністю розслідування, верховенством права та гарантіями прав людини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
2. Гюльмагомедов Д. О. Стратегічне управління результативністю діяльності органів досудового розслідування в умовах цифровізації. *Diss. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*, 2025. С. 25–38.
3. Шевчук В. Технологізація та пріоритезація як перспективні напрями оптимізації процесу розслідування. *The 8 th International scientific and practical conference «Global trends in science and education» (August 25-27, 2025) SPC «Sci-conf. com. Ua»*. Kyiv, Ukraine. 2025. С. 396–403.
4. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 27. Ст. 222.

Стоматова С. Е.

Класичний приватний університет

ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ» В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Приватність (повага до приватного та сімейного життя людини й його недоторканність) як соціально-правовий феномен підлягає охороні як на міжнародному рівні, так і в національному законодавстві. Оскільки в жодному нормативно-правовому акті не визначено поняття «сімейне життя людини», воно підлягає докт-

ринальному та судовому тлумаченню. Зокрема, Конституційний суд України визначає сімейне життя як особисті майнові та немайнові відносини між подружжям, іншими членами сім'ї, яке здійснюється на засадах, визначених у Сімейному кодексі України: кожна особа має право на повагу до свого сімейного життя (частина четверта статті 4); ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України (ч. 5 ст. 5); регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя (ч.4 ст.7) та інше. КСУ виходить з того, що право на приватне та сімейне життя є засадничою цінністю, необхідною для повного розквіту людини в демократичному суспільстві, та розглядається як право фізичної особи на автономне буття незалежно від держави, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб [1].

Враховуючи, що сім'я є утворенням не виключно внаслідок укладення шлюбу, доцільним є визначення кола осіб (учасників), які ведуть сімейне життя. Так, з аналізу ст. 4 СКУ слідує, що такими особами визнаються: подружжя, батьки та діти, усиновлювачі та усиновлені особи, баба, дід, прабаба, прадід, внуки, правнуки, рідні брати та сестри, мачуха, вітчим, падчерка, пасинок. СКУ регулює сімейні особисті немайнові та (або) майнові відносини між цими та іншими членами сім'ї, визначеними у ньому. Водночас СКУ не регулює сімейні відносини між двоюрідними братами та сестрами, тіткою, дядьком та племінницею, племінником і між іншими родичами за походженням. У зв'язку з

цим виникає питання чи є стосунки між зазначеними особами сімейними стосунками, які підлягають кримінально-правовій охороні, чи якимось іншими?

Зокрема ряд законів України поряд з поняттям «сім'я», «члени сім'ї» використовує поняття «близькі родичі». Так, в ст. 12 КПК згадуються «близькі родичі» та «члени сім'ї» (ст.12) [2]. В ЗУ «Про запобігання корупції» визначається коло осіб, які є близькими родичами і до яких віднесено зокрема: члени сім'ї суб'єкта декларування, а також чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний та двоюрідний брати, рідна та двоюрідна сестри, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки), усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням зазначеного суб'єкта (п.3ч.1 ст.1) [3]. В такому тлумаченні сім'я, члени сім'ї визнаються близькими родичами поряд з іншими.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України 20.01.2012 р. № 2–рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text> (дата звернення 28.10.2025).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. *Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12. № 13. Ст. 88.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700–VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056.

Сюсюкало В. Ю.

Дніпровський державний університет внутрішніх справ
наук. кер. – Шиян А. Г.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Для України приватне обвинувачення як кримінальний процесуальний інститут має тривалу історію розвитку. Багато науковців присвятили свої праці дослідженню проблем цього правового інституту та виробленню пропозицій щодо його вдосконалення. При цьому, сутність і правова природа приватного обвинувачення й надалі залишаються предметом наукових дискусій.

Інститут приватного обвинувачення передбачає право потерпілого, щодо якого було вчинено кримінальне правопорушення, звернутися безпосередньо до органу досудового розслідування або прокурора із заявою про притягнення особи до кримінальної відповідальності. Лише за наявності такої заяви слідчий, дізнавач, прокурор можуть розпочати кримінальне провадження і здійснювати у ньому досудове розслідування, а суд – судовий розгляд. У такому разі потерпілий одночасно виступає й стороною обвинувачення у кримінальному провадженні. У визначених кримінальним процесуальним законом випадках і порядку він може збирати докази вини підозрюваного (обвинуваченого), а також заявляти клопотання про витребування додаткових доказів, якщо їх неможливо отримати самостійно. Подальша діяльність органів досудового розслідування і суду щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності також залежить від волі потерпілого.

Для кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення характерна відсутність ініціативи з боку держави – саме потерпілий вирішує, чи звертатися до органу досудового розслідування і прокурора із заявою про вчинення щодо нього певною особою кримінального правопорушення та притягнення її до кримінальної відповідальності, чи ні. Тобто це означає, що якщо такої ініціативи від потерпілого не надходить, то ні слідчий, ні дізнавач, ні прокурор не мають права відкривати кримінальне провадження і вирішувати питання про притягнення до кримінальної відповідальності особи у випадку вчинення нею кримінальних правопорушень, передбачених ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [1]. Потерпілий самостійно визначає доцільність притягнення конкретної особи до кримінальної відповідальності як під час досудового розслідування, так і в ході судового розгляду. Якщо позиція потерпілого у кримінальному провадженні змінюється, то воно підлягає закриттю.

Науковці Крушинський С.А. та Оборонна І.В. виділяють такі особливості провадження у формі приватного обвинувачення: 1) наявність приватного обвинувача – потерпілого, який самостійно формує, змінює

та підтримує обвинувачення (п. 4 ч. 3 ст. 56 КПК України); 2) примирний характер діяльності суду, який полягає лише в роз'ясненні сторонам можливості примирення; 3) можливість відшкодування шкоди потерпілому як на підставі угоди про примирення, так і без неї; 4) право відмови від обвинувачення, яке обмежене у справах, пов'язаних із домашнім насильством (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України)) [2, с. 338].

Як зазначає В. Гершун, в умовах воєнного стану питання забезпечення участі сторін у судовому провадженні набуває особливої актуальності. Через вимушене переміщення учасників процесу, зокрема внутрішньо переміщених осіб, суди стикаються з труднощами у повідомленні та виклику потерпілих. Автор підкреслює, що за відсутності відомостей про місцезнаходження потерпілого суд має право доручити органу досудового розслідування встановити його місцеперебування, а також витребувати інформацію від Міністерства соціальної політики чи Державної прикордонної служби щодо статусу ВПО або факту виїзду за кордон [3, с. 72].

В умовах воєнного стану постає питання забезпечення реалізації права на подання заяви про кримінальне правопорушення дистанційно для тих потерпілих, які вимушено змінили своє місце проживання – через електронні сервіси чи за допомогою адвоката за довіреністю.

Додаткову складність становить визначення територіальної підсудності, якщо суди тимчасово не функціонують або переміщені в інші населені пункти. Згідно зі ст. 34 КПК України, такі справи можуть передаватися до найближчих діючих судів, однак це спричиняє затримки та процесуальні труднощі.

Умови воєнного стану призвели до зупинення або продовження строків у низці кримінальних проваджень. Відповідно до практики Верховного Суду, у випадку, коли об'єктивно неможливо забезпечити участь сторін чи проведення судових засідань, процесуальні строки можуть бути призупинені або відновлені після усунення перешкод, зокрема після завершення активних бойових дій у регіоні.

Слід погодитись із думкою Лоскутова Т.О., який вказує на те, що існує ризик зниження ефективності досудового розслідування через необхідність виконання формальних, «письмових» процедур щодо складання процесуальних документів про зупинення, відновлення досудового розслідування і продовження строків досудового розслідування. Тому автор рекомендує для вдосконалення законодавчого регулювання строків досудового розслідування під час правового режиму воєнного стану встановити розумний строк для проведення такого розслідування» [4, с. 16].

На етапі розгляду суди першої інстанції стикаються з численними проблемами – неявкою сторін через евакуацію, мобілізацію або перебування за кордоном, що може стати підставою для закриття кримінального провадження із-за відсутності потерпілого.

Додатково ускладнюється збір і дослідження доказів: багато матеріальних об'єктів знищено або втрачені документи, що підтверджують факт правопорушення. Це потребує більшої гнучкості в оцінці доказів судом, зокрема допущення альтернативних джерел підтвердження (пояснення, електронні листування, цифрові копії документів тощо).

Отже, під час воєнного стану провадження у формі приватного обвинувачення стикається з низкою практичних труднощів. Така ситуація потребує подальшого удосконалення законодавчого регулювання цього кримінального процесуального інституту з метою захисту прав та законних інтересів потерпілих, зокрема уточнення процесуальних механізмів дистанційного звернення до суду, визначення порядку відновлення строків та створення більш гнучких правил доказування, які б відповідали умовам воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 9–10. С. 88.
2. Крушинський С. А., Обороннова І. В. Окремі питання реформування судового провадження у формі приватного обвинувачення. *Актуальні проблеми юридичної науки* : зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. «Двадцять перші осінні юридичні читання», м. Хмельницький, 06 жовтня 2022 року. Хмельницький : ХУУП ім. Лєоніда Юзькова, 2022. С. 338–340.
3. Гершун В. Деякі процесуальні аспекти забезпечення реалізації права на справедливий суд в умовах воєнного стану: підготовче засідання. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів* : матер. Міжнар. науково-практ. конф., м. Дніпро, 23 травня 2025 р. Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. С. 69–72.
4. Лоскутов Т. О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 2. С. 11–18.

Халіп Є. В.

Класичний приватний університет

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Правоохоронна функція держави є однією з найважливіших серед основних функцій, оскільки саме вона забезпечує охорону правопорядку, захист прав і свобод людини та громадянина, боротьбу зі злочинністю і забезпечення виконання законів. Реалізація цієї функції відбувається через систему засобів, які охоплюють нормативно-правові, організаційні, матеріально-технічні, інформаційні та виховно-профілактичні інструменти державного впливу.

Нормативно-правові засоби полягають у прийнятті та дії законодавчих актів, які регулюють діяльність правоохоронних органів, визначають порядок проведення розслідувань, судового розгляду та виконання покарань. Основу становить Конституція України, що закріплює засади правової держави, а також закони «Про Національну поліцію» [2], «Про прокуратуру» [3], «Про Службу безпеки України» [4] тощо. Саме ці акти встановлюють межі застосування примусових заходів, правовий статус правоохоронних органів та гарантії прав громадян.

Організаційні засоби реалізації правоохоронної функції охоплюють створення, реформування і взаємодію державних інституцій, які відповідають за підтримання правопорядку. До них належать поліція, прокуратура, судові органи, прикордонна служба, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро,

Державне бюро розслідувань тощо. Їх діяльність координується Кабінетом Міністрів України та Міністерством внутрішніх справ. Злагоджена робота цих інституцій є гарантією ефективного виконання державою своїх охоронних обов'язків.

Матеріально-технічні та інформаційні засоби включають забезпечення сучасним обладнанням, транспортом, спеціальними засобами, системами відеоспостереження, криміналістичними лабораторіями, базами даних і телекомунікаційними ресурсами. В умовах цифровізації правоохоронна діяльність спирається на сучасні аналітичні технології, які допомагають швидко обробляти інформацію, виявляти злочини та координувати дії між підрозділами.

До важливих складових належать також процедурні засоби, які забезпечують дотримання принципу законності при реалізації заходів державного примусу. Вони охоплюють адміністративні, кримінальні, дисциплінарні та інші правові процедури, передбачені законодавством України, що визначають порядок застосування санкцій, розслідування правопорушень і розгляд справ у суді.

Виховно-профілактичні засоби реалізації правоохоронної функції спрямовані на формування у громадян поваги до закону, розвиток правосвідомості та правової культури. Ці засоби включають проведення освітніх програм, соціальну рекламу, профілактику правопорушень серед неповнолітніх, інформаційні кампанії з метою запобігання насильству, корупції та злочинності [5, с. 28].

Отже, система засобів реалізації правоохоронної функції держави є складною і багаторівневою. Вона забезпечує не лише застосування примусових заходів, але й формування правової культури, що є запорукою стабільності, безпеки та розвитку правової держави. У сучасних умовах воєнного стану особливого значення набуває координація між правоохоронними органами, прозорість їх діяльності та використання інноваційних технологій для забезпечення публічної безпеки й захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Закон України „Про Національну поліцію” від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41, Ст.379.
2. Закон України „Про прокуратуру” від 14.10.2014 р. № 1697-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12.
4. Закон України „Про Службу безпеки України” Відомості Верховної Ради України, 1992. № 27. Ст. 382.
5. Безпалова О. І. Законодавче забезпечення реалізації правоохоронної функції держави. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2013. № 2 (61). С. 22–32.

Хальчевський В. В.

Класичний приватний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ДЕРЖАВІ

Публічна влада є фундаментальною основою державного управління, без якої неможливе існування жодного організованого суспільства. Вона виражає здатність держави та органів місцевого самоврядування здійснювати управління суспільними процесами від імені народу, забезпечуючи реалізацію прав і свобод людини, дотримання законності, стабільність і порядок у державі.

Організація публічної влади визначається Конституцією та законами держави. В Україні публічна влада поділяється на державну владу та місцеве самоврядування. Державна влада реалізується через діяльність законодавчих, виконавчих і судових органів, а місцеве самоврядування – через територіальні громади, їхні ради, виконавчі комітети та інші інституції, що діють у межах Конституції та законів. Такий поділ забезпечує збалансовану систему управління, де кожен рівень влади має власні повноваження і відповідальність [1].

Головним принципом організації публічної влади є поділ влади на три гілки – законодавчу, виконавчу та судову. Законодавча влада ухвалює закони, що регулюють суспільні відносини; виконавча забезпечує їх реалізацію; судова здійснює правосуддя й контроль за дотриманням законності. Між цими гілками встановлюється система стримувань і противаг, що запобігає узурпації влади та гарантує демократичний характер державного управління.

Важливою особливістю функціонування публічної влади є її відповідальність перед народом. Конституція України (стаття 5) визначає, що єдиним джерелом влади є народ, який здійснює її безпосередньо або через органи державної влади та місцевого самоврядування. Це означає, що вся система публічної влади має бути підконтрольною громадянам, діяти відкрито, прозоро й ефективно.

Організація публічної влади передбачає також певну ієрархічність. На центральному рівні діють Президент України, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, судові органи. На місцевому – обласні, районні державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, які реалізують державну політику на своїх територіях. При цьому децентралізація влади дає можливість ефективніше враховувати потреби місцевих громад, посилюючи демократичні засади управління [2].

Функціонування публічної влади базується на принципах законності, гласності, підзвітності, ефективності та професійності. Законність означає, що всі органи влади діють у межах повноважень, визначених законом. Гласність забезпечує відкритість діяльності органів влади для громадян. Підзвітність означає, що посадові особи несуть юридичну та політичну відповідальність за свої рішення. Ефективність і професійність сприяють раціональному використанню ресурсів і досягненню позитивних результатів у державному управлінні [3].

Сучасний етап розвитку України характеризується реформуванням системи публічної влади, зокрема – децентралізацією та розвитком електронного урядування. Це дозволяє забезпечити більш тісну взаємодію між владою і громадянами, підвищити прозорість рішень, мінімізувати корупційні ризики та підвищити якість надання адміністративних послуг.

Значну роль у функціонуванні публічної влади відіграє судова система, яка гарантує верховенство права та захист прав і свобод людини. Ефективне правосуддя є запорукою стабільності всієї системи влади, оскільки забезпечує баланс між законодавчими та виконавчими структурами.

Отже, публічна влада – це складний механізм, що об'єднує державну владу та місцеве самоврядування, забезпечуючи цілісність держави, дотримання прав людини та законності. Її ефективне функціонування можливе лише за умови дотримання принципів демократії, верховенства права, відкритості та відповідальності перед суспільством [4].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.08.2025).
2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 21.08.2025).
3. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р. № 3166-VI – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (дата звернення: 21.08.2025).
4. Грицяк І. А. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація. Київ : Вид-во УАДУ, 1997. 487 с.

Хіхлухо А. С.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ю.н. Марценюк О. Г.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Дослідження досвіду зарубіжних країн у кримінально–правовій регламентації інституту покарання є одним із напрямів пошуку оптимальних кримінально–правових конструкцій, використання яких надає можливість уникнути певних помилок та скористатися найкращим зарубіжним досвідом.

В основі компаративістського дослідження знаходиться метод порівняння. Як відомо, лексема «порівняння» тлумачиться саме як зіставлення чого–небудь з метою виявлення схожості та розбіжностей [1, с. 15]. Порівняльний метод визначається як спосіб визначення невідомого шляхом порівняння з відомим або метод з'ясування (виявлення) якостей і особливостей явища шляхом порівняння з іншими його особливостями або особливостями іншого явища; спосіб встановлення закономірностей шляхом порівняння об'єктів у різний час. Будь–яке наукове порівняння являє собою своєрідне явище, єдність трьох моментів: по–перше, це логічний прийом пізнання; по–друге, це процес, тобто особлива форма пізнавальної діяльності; по–третє, це особливий пізнавальний результат, знання певного змісту і рівня [2, с. 79].

Наука жодної країни не може розвиватися лише на основі інформації, що утримується у межах власної правової системи. Порівняльне правознавство виводить правову науку з партикулярного становища, що перешкоджає її розвитку, на міжнародний рівень. Компаративістський метод є багатофункціональним. Його можна застосовувати як на теоретичному, так і на емпіричному рівнях пізнання. Компаративістський метод має два різновиди: синхронічний (коли порівнянню піддаються об'єкти, локалізовані у певний момент часу, з метою виявлення їх типових, загально значимих рис) і діахронічний (або порівняльно–історичний – коли об'єкт досліджується в історичному плані, і завдяки цьому створюється уявлення про еволюцію змісту того чи іншого правового феномена) [3, с. 97].

Основою ідеї правової компаративістики є твердження про можливість запозичення більш якісних юридичних норм у правовій реалії певної держави, суспільства. Застосування методу компаративістики загалом має бути спрямоване на те, щоб більш ефективні правові норми і рішення продовжували діяти та запозичувались іншими державами, а менш ефективні – мають зникати шляхом їх усунення, або вдосконалення.

Компаративістське дослідження є аксіологічним, оціночним. Тому його застосування має бути чітко вивіреном. Дослідник, що використовує цей метод, має критично ставитися до результатів проведеного порівняння. Критерії такого критичного ставлення.

У разі необґрунтованого зловживання цим методом у дослідників може скластися хибне усвідомлення того, що результатом проведення компаративістського дослідження є лише запозичення більш ефективних, на їх думку, правових норм (якщо говорити простіше, введення конкретних запозичених норм у текст національного законодавства). Деякі вчені стверджують, що результатом проведення компаративістського дослідження в кращому випадку з однієї культури в іншу може передаватися лише пуста знакова оболонка, що уможлиблює «наповнення її таким змістом, який максимальним чином відповідає даній ситуації і обставинам, обумовленим конкретно–історичним контекстом».

Список використаних джерел:

1. Вереша Р. В. Кримінальне право України. Загальна частина. вид. 12-те, перероб. та допов. Київ : Алерта, 2025. 596 с.
2. Денисова Т. А. Корегування мети покарання як крок до гуманізації кримінальної політики. 2006. № 9. С. 11–15.
3. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу: навч. посіб. Київ : Знання; КОО, 2002. С. 109.

Цапін А. Б.

Класичний приватний університет

МІСЦЕ СИСТЕМИ ПРАВА У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

Система права є однією з основних складових правової системи суспільства, що забезпечує внутрішню упорядкованість, узгодженість і логічну єдність усіх правових норм. Вона відображає структуру, зміст і взаємозв'язки правових приписів, які регулюють суспільні відносини, визначаючи межі поведінки суб'єктів

права. У цьому сенсі система права виступає своєрідним «ядром» правової системи, адже саме через неї реалізуються норми законодавства, правові принципи та загальні цінності держави.

Правова система суспільства – це ширше поняття, ніж система права. Вона включає не лише сукупність норм, а й правову свідомість, правову культуру, правові відносини, законодавчу та правозастосовну діяльність. Тобто система права є її структурним елементом, який визначає внутрішню логіку та зміст правового регулювання. Водночас ефективність функціонування правової системи залежить від рівня узгодженості системи права, відсутності суперечностей між її нормами та галузями [3, с. 366].

Система права формується історично під впливом соціально-економічних, політичних і культурних факторів. Кожне суспільство виробляє власну систему правового регулювання, яка відповідає рівню його розвитку та ціннісним орієнтирам. В Україні система права має змішаний характер, поєднуючи риси континентальної правової сім'ї та національних правових традицій. Її основу становлять конституційне, адміністративне, цивільне, кримінальне та інші галузі права, що взаємодіють між собою на основі принципів верховенства права, законності та справедливості.

Система права поділяється на галузі, інститути та норми права. Галузь права – це сукупність норм, які регулюють певну сферу суспільних відносин, наприклад, трудове, сімейне чи екологічне право. Інститути права є меншими за обсягом утвореннями, що регулюють однорідні групи відносин (наприклад, інститут власності або інститут шлюбу). Норма права – первинний елемент системи, який визначає конкретні правила поведінки. Така багаторівнева структура забезпечує узгодженість і стабільність правового регулювання в суспільстві.

Важливо підкреслити, що система права не існує ізольовано. Вона тісно взаємодіє з іншими елементами правової системи – передусім із законодавством, яке є зовнішньою формою вираження правових норм. Якщо система права відображає зміст, то система законодавства – це форма його реалізації в нормативно-правових актах. Узгодженість між цими системами є необхідною умовою ефективного функціонування правопорядку [2, с. 189].

Суттєвим чинником розвитку системи права є рівень правової культури та правосвідомості населення. Висока правова культура сприяє гармонізації правових норм і підвищує ефективність їх застосування. У демократичній державі система права покликана не лише регулювати поведінку громадян, але й забезпечувати реалізацію їхніх основних прав і свобод, створювати умови для стабільного розвитку суспільства. Саме тому її розвиток тісно пов'язаний із формуванням громадянського суспільства та утвердженням принципу верховенства права [1].

Отже, система права займає ключове місце у правовій системі суспільства, оскільки забезпечує цілісність, стабільність і ефективність правового регулювання. Вона є тією основою, на якій вибудовується законодавство, формується правова культура й забезпечується функціонування механізмів правової держави. Без системи права правова система втрачає свою логічну завершеність і здатність до саморегулювання, що в кінцевому підсумку негативно впливає на розвиток суспільства загалом.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.08.2025).
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник; М-во освіти і науки України. вид. 4-те. Київ: Правова єдність, 2016. 528 с.
3. Теорія держави і права: Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

Швець Р. Ю.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.ю.н., доцент Абакумова Ю. В.

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 258-2 КК УКРАЇНИ

Сучасні виклики національній безпеці України та глобальне поширення у світі терористичних загроз свідчать про особливу актуальність дослідження кримінально-правових аспектів протидії тероризму. Терористична діяльність охоплює широкий спектр суспільно небезпечних діянь, які мають різну правову природу, однак спрямовані на досягнення спільної мети – дестабілізацію державних інституцій, порушення громадської безпеки та залякування населення. Саме тому вельми важливим є чітке визначення й відмежування терористичних злочинів від суміжних складів кримінальних правопорушень відповідно до національного законодавства, що забезпечує правильну правову кваліфікацію діяння та ефективне притягнення винних осіб до відповідальності.

У науковій юридичній літературі досліджуються такі поняття, як: тероризм, злочини терористичної спрямованості, терористична діяльність, терористичні злочини та злочини, пов'язані з тероризмом [1, 2]. Ці категорії є взаємопов'язаними та взаємозумовленими. Фактично, поняття «терористична діяльність» охоплює об'єктивні сторони всіх діянь, передбачених статтями 258–258-6 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Сукупність таких діянь спрямована на досягнення єдиної мети, реалізації терористичного акту (актів). Так чи інакше всі вказані кримінальні правопорушення, так чи інакше, врешті решт сприяють (безпосередньо чи опосередковано) вчиненню злочину, передбаченого ст. 258 КК України. Водночас їх правильна юридична кваліфікація та притягнення винних до відповідальності є складним процесом, оскільки терористичні злочини часто поєднуються з кримінальними правопорушеннями, передбаченими іншими розділами Особливої частини КК України.

У кримінально-правовій науці поширеним є підхід, за яким до злочинів, пов'язаних із тероризмом, відносять діяння, передбачені статтями 109, 110, 110-2, 112, 113, 114-1, 115, 121, 126, 127, 129, ч. 2 ст. 146, 147, 259, 260, 261, 262, 263, 294, ч. 4 ст. 296, 443, 444, 447 КК України [4, с. 112].

Терористичний акт, згідно із законом (ст. 258 КК України), охоплює «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою» [5]. Відповідно, втягнення у вчинення терористичного акту означає дії, спрямовані на схилення особи до участі в такому акті шляхом обману, шантажу, використання уразливого стану чи насильства (ст. 258-1 КК України). Публічні заклики до вчинення терористичного акту – це звернення до невизначеного кола осіб із пропозиціями або вимогами вчинити терористичний акт (ст. 258-2 КК України). Стаття ж 258-3 КК України охоплює створення, керівництво або участь у терористичній групі чи організації, а сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму (258-4 КК України) – вербування, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту, а так само використання особи з цією метою, проходження навчання тероризму [5].

Таким чином, злочин «Публічні заклики до вчинення терористичного акту» (ст. 258-2 КК України) необхідно відмежовувати від суміжних складів, зокрема передбачених: ч. 2 ст. 109, ч. 1 ст. 110, ч. 1 ст. 295 та ч. 1 ст. 436 КК України. Основною ознакою всіх цих складів є здійснення публічних закликів, проте їх зміст та спрямованість різняться. Так, ч. 2 ст. 109 КК України карає заклики до насильницької зміни конституційного ладу або захоплення державної влади, ст. 110 – заклики чи дії щодо порушення територіальної цілісності України, ч. 1 ст. 295 – заклики до погромів, підпалів, насильницьких дій, що загрожують громадському порядку, а ст. 436 – пропаганду агресивної війни чи воєнного конфлікту. Родовими об'єктами цих злочинів є відповідно: національна безпека, територіальна цілісність, громадський порядок і мир. В свою чергу публічні заклики до вчинення терористичного акту становлять собою підбурювання до здійснення терористичного акту, а додатковими об'єктами посягання можуть виступати національна безпека, громадський порядок, міжнародний мир тощо. За рівнем небезпеки цей злочин є більш суспільно небезпечним, оскільки його реалізація безпосередньо може призвести до вчинення теракту [1, с. 4]. При цьому, з огляду на те, що заклики можуть стосуватися не лише терористичного акту, а й інших терористичних злочинів, доцільним видається внесення змін до ст. 258-2 КК України. Це, зокрема, може бути розширення її диспозиції з метою охоплення закликів не лише до вчинення терористичного акту, а й до інших терористичних злочинів, передбачених статтями 258–258-6 КК України. Доцільним є також уточнення форм об'єктивної сторони, зокрема закріплення відповідальності за публічні заклики до створення чи участі в терористичних організаціях, сприяння терористичній діяльності, фінансування тероризму тощо. Таке розширення норми дозволило б більш повно врахувати реальні прояви терористичної пропаганди та підвищити ефективність протидії поширенню терористичної ідеології.

Список використаних джерел:

1. Агаїхаджех П. Д. Міжнародний тероризм і його вплив на світову політику. Автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2006. 18 с.
2. Баличев О. Ю. Дис. на здобуття наукового ступеня к.ю.н. 12.00.08. Запоріжжя. Класичний приватний університет. 2019. 244 с.
3. Ємельянов В. П. Понятійний апарат у сфері правової протидії тероризму: теоретичне та практичне значення. Форум права. 2011. № 1. С. 348–361.
4. Баличев О. Ю. До проблеми кваліфікації злочину створення терористичної групи чи терористичної організації. Держава та регіони. Серія: Право. № 1 (63). С. 110–115.
5. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page9> (дата звернення: 21.08.2025).

Шитлюк О. І.

Класичний приватний університет

МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Міжнародний суд Організації Об'єднаних Націй (МС ООН) є головним судовим органом ООН та одним із ключових елементів міжнародної системи підтримання миру і законності. Його створено з метою забезпечення справедливого вирішення спорів між державами на основі міжнародного права та надання консультативних висновків органам ООН. Функціонування цього Суду є фундаментальним для стабільності міжнародного порядку, оскільки він сприяє мирному врегулюванню конфліктів і формуванню єдиних правових стандартів [1].

Організація Міжнародного суду визначена Статутом ООН і Статутом самого Суду. Він складається з 15 суддів, яких обирають Генеральна Асамблея та Рада Безпеки одночасно та незалежно одна від одної, що забезпечує збалансоване представництво різних правових систем світу. Судді обираються на дев'ятирічний термін із можливістю переобрання. До складу Суду не можуть входити двоє суддів з однієї держави, що гарантує міжнародний характер та неупередженість цієї інституції. Судді діють незалежно, не можуть займати будь-які інші посади та не отримують інструкцій від урядів своїх держав [2].

МС ООН має три основні елементи організації: Пленум суддів, Канцелярія (Секретаріат Суду) та палати, що можуть створюватися для спрощення та прискорення розгляду конкретних справ. Канцелярія забезпечує технічну, аналітичну та документальну підтримку процесу, сприяє комунікації сторін, відповідає за архіви й офіційні публікації. Суд працює у Палаці Миру в Гаазі (Нідерланди), що історично є центром міжнародного правосуддя.

Основними функціями Міжнародного суду є розгляд міждержавних спорів та надання консультативних висновків на запит органів ООН і спеціалізованих установ. Суд вирішує лише ті спори, на розгляд яких погодилися обидві держави. Юрисдикція Суду може бути визнана державами у трьох формах: шляхом спеціальної угоди між державами, через міжнародні договори або за допомогою декларацій про обов'язкове прийняття юрисдикції Суду. Такий механізм відображає принцип суверенної рівності держав і добровільності міжнародного правосуддя.

У своїй діяльності Суд керується Статутом ООН, міжнародними договорами, звичаєвим правом, загальними принципами права, а також судовими рішеннями та доктриною як допоміжними засобами. Процедура розгляду включає письмову та усну стадії, де сторони подають свої позиції, докази, документи та вступають із аргументами. Рішення приймаються більшістю голосів суддів, є остаточними та обов'язковими для сторін, що беруть участь у спорі. Окрема думка суддів може додаватися до рішення, що підвищує прозорість і демонструє різноманітність правових підходів [3].

Важливою особливістю є відкритість діяльності Суду. Пленарні засідання зазвичай є публічними, рішення публікуються на офіційному сайті Суду, включаючи окремі та частково окремі думки. Це забезпечує гласність, довіру та високий рівень легітимності рішень. Суд також зобов'язаний мотивувати свої рішення, наводячи детальний аналіз фактів і норм права, що робить його практику однією з найбільш авторитетних у світі.

Міжнародний суд ООН відіграє ключову роль у забезпеченні міжнародної безпеки. Його рішення допомагають запобігти ескалації, підтримують мирні процеси та сприяють формуванню стабільного правопорядку. Суд розглядав справи щодо кордонів, морських просторів, геноциду, застосування сили, дипломатичних привілеїв та відповідальності держав. Його практика має довготривалий вплив на закріплення міжнародно-правових стандартів.

Сучасний етап розвитку міжнародного права характеризується зростанням складності міжнародних відносин, появою нових викликів, таких як збройні конфлікти, екологічні катастрофи, загрози міжнародному миру. У цих умовах роль МС ООН стає ще важливішою. Суд створює передумови для вирішення спорів правовими, а не військовими методами, сприяючи розвитку цивілізаційних підходів до подолання конфліктів [4].

МС ООН має також консультативну функцію, яка є важливим джерелом інтерпретації міжнародного права. Консультативні висновки часто запитують щодо діяльності міжнародних організацій, відповідності норм міжнародному праву чи тлумачення міжнародних договорів. Вони не мають обов'язкової сили, однак суттєво впливають на практику держав і розвиток правової системи у глобальному вимірі.

Отже, Міжнародний суд ООН – це фундаментальний інститут міжнародного правосуддя, який забезпечує мирне вирішення спорів між державами, сприяє утвердженню верховенства міжнародного права та підтриманню глобальної стабільності. Його діяльність ґрунтується на принципах неупередженості, незалежності, законності та відкритості, що забезпечує довіру світової спільноти та авторитетність прийнятих рішень.

Список використаних джерел:

1. Статут ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 21.08.2025).
2. Статут Міжнародного суду ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_394 (дата звернення: 21.08.2025).
3. International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org> (дата звернення: 21.08.2025).
4. Shaw M. International Law. Cambridge University Press, 2017.

Шпаковський Б. Д.

Класичний приватний університет

ФОРМА СУБ'ЕКТИВНОГО ПРАВА

Форма суб'єктивного права – це спосіб зовнішнього прояву й реалізації належного особі права в конкретних правовідносинах. Суб'єктивне право саме по собі є юридичною можливістю, яку надає закон, але вона стає реальною та дієвою лише тоді, коли особа виявляє свою волю у певній формі. Таким чином, форма є необхідним елементом фактичного здійснення права, адже вона показує, як саме людина або інший суб'єкт права використовує надані законом можливості. Це перехід від абстрактного права до реальної поведінки, дій, заяв, вимог чи механізмів захисту [1].

Форма суб'єктивного права визначає, яким чином особа реалізує своє право: через власні дії, через звернення до інших осіб чи органів, через висунення вимог або через застосування захисних процедур. З одного боку, людина може самостійно скористатися своїм правом, наприклад, укласти договір, перейти до рогу у дозволеному місці, отримати освітню послугу. З іншого – вона може вимагати від іншої сторони виконати юридичний обов'язок: роботодавець виплатити заробітну плату, продавця передати товар належної якості, орган влади надати певну адміністративну послугу. Нарешті, якщо право порушено або є загроза порушення, особа реалізує право на захист через заяви, скарги, позови, запити до компетентних органів [2, с. 325].

Форма суб'єктивного права важлива не лише з практичної точки зору, але й із теоретичної, оскільки вона забезпечує визначеність і юридичну передбачуваність. Допоки особа не виявила свою волю конкретним чином, інші суб'єкти правовідносин не можуть ані оцінити свої дії, ані передбачити можливі наслідки. Наприклад, право на звільнення реалізується не просто бажанням працівника, а поданням письмової заяви; право на спадкування – поданням заяви нотаріусу; право на судовий захист – поданням позовної заяви. Без відповідної форми ці права не матимуть юридичної сили. Тому форма виконує функцію зовнішнього юридичного фіксатора волевиявлення.

Також форма суб'єктивного права є важливою для органів державної влади, роботодавців, установ та інших суб'єктів, які зобов'язані реагувати на звернення, вимоги чи дії особи. Чітко визначена форма дозволяє забезпечити законність та неупередженість у розгляді справ, уникнути суперечностей і забезпечити

належну процесуальну процедуру. Суд, адміністрація або інший орган можуть працювати з конкретними документами, заявами, доказами, а не з абстрактними намірами. Це забезпечує порядок і стабільність у правозастосуванні [3, с. 122].

Функції форми суб'єктивного права полягають у тому, що вона робить право доступним, конкретним, юридично зрозумілим і таким, що підлягає захисту. Право перестає бути декларативним, коли отримує свою форму – дії, вимоги, заяви або юридичного звернення. Саме форма визначає початок реалізації права, межі його здійснення та порядок застосування механізмів захисту. Через форму суб'єктивне право «матеріалізується», входить у юридичний обіг і стає обов'язковим до врахування іншими особами.

Таким чином, форма суб'єктивного права – це необхідний елемент реального здійснення прав людини й інших учасників правових відносин. Вона забезпечує юридичну визначеність, дозволяє фіксувати волю особи, встановлює порядок користування правами й механізми їхнього захисту. Завдяки формі право стає практично дієвим, ефективним і таким, що допомагає захищати інтереси людини в реальних життєвих ситуаціях. Це один із ключових елементів правового механізму, що забезпечує справедливість, стабільність і реальність юридичних можливостей особи [4].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 21.08.2025).
2. Скаун О.Ф. Теорія держави та права: підруч. Харків: Консул, 2016. 656 с.
3. Теорія держави і права: навч. посіб. /С. К. Бостан, С.Д. Гусарев, Н.М. Пархоменко та ін. Київ : ВЦ „Академія”, 2013. 348 с.
4. Юридична енциклопедія: В 6 томах./ Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редколегії) та ін. Київ, 2003. Т.3 792 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ПРИ ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

Бершадська Ю. В.

Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ

Варваринець В. М.

Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РАДІОЧАСТОТНОГО РЕСУРСУ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВИКЛИКИ УПРАВЛІННЯ ТА НАГЛЯДУ

Обмежена частина радіочастотного спектру, що застосовується для передачі електромагнітної енергії, відповідно до статті 1 Закону України «Про електронні комунікації», визначена як радіочастотний ресурс (РЧР) [1]. В умовах глобальних цифрових змін та активного розгортання високошвидкісних систем (наприклад, 5G) належне правове керування та ефективний нагляд за цим ресурсом отримують стратегічне значення як для економічного розвитку, так і для національної безпеки.

Правова основа застосування РЧР ґрунтується на розмежуванні двох груп користувачів, як це передбачено статтею 14 Законом України «Про електронні комунікації», що надає перевагу державним інтересам [1].

– Користувачі зі спеціальним статусом включають такі відомства, як Міністерство оборони України, Служба безпеки України, Державна служба спецзв'язку та захисту інформації, Міністерство внутрішніх справ та інші, котрі задіюють РЧР для виконання завдань, пов'язаних з обороною, забезпеченням безпеки та контролем повітряного руху.

– Користувачі загального профілю – до них належать суб'єкти господарювання, які надають телекомунікаційні послуги чи займаються телерадіомовленням, а також технічні користувачі та радіоаматори, що використовують спектр здебільшого для комерційної діяльності або технологічних потреб.

Конкретизація юридичного статусу цих категорій, а також наявність Національної таблиці розподілу смуг радіочастот України та Плану використання РЧР України [2], формують необхідну нормативну базу для функціонування сектора.

Рациональне застосування радіочастотного ресурсу є як суто технічною, так і юридичною вимогою. Якщо суб'єкт господарювання отримує дозвіл на користування надзвичайно вартісним та обмеженим діапазоном частот, проте не налагоджує там функціонування мережі (тобто відсутнє покриття) протягом адекватного часу, це, по суті, унеможливорює використання ресурсу й тягне за собою фінансові збитки для країни та громадян. Наявні норми права щодо обов'язків із забезпечення покриття (Coverage Obligations) та темпів надання сервісів потребують посилення, і водночас слід запровадити більш вагомий міри покарання (включно з анулюванням ліцензії) за невиконанням повільно чи неповне впровадження.

В цьому контексті, існує фундаментальний концептуальний виклик у правовому регулюванні. Як зазначає Баранов О.А., використання термінів "радіочастотний ресурс" або "радіочастотний спектр" як об'єкта правовідносин призводить до колізій норм і не дозволяє адекватно врегулювати відносини, пов'язані з випромінюванням радіосигналів [5, с. 52]. Замість цього, він пропонує юридично визнати об'єктом правовідносин радіочастотні майнові права – тобто право на випромінювання радіосигналу на радіочастоті конкретного номіналу (або діапазону) та/або право на експлуатацію передавального пристрою [5, с. 53].

Визнання цих прав майновими дозволяє залучити добре опрацьовані цивільно-правові механізми (наприклад, негативні позови для усунення перешкод або виндикаційні позови щодо суб'єктів, які незаконно випромінюють сигнал) для підвищення ефективності використання ресурсу та боротьби зі спекуляцією правами. Покращення системи нагляду має також передбачати такі аспекти:

– Піднесення інвестиційної динаміки: Створення таких умов та інструментів, які б мотивували гравців ринку до прискореного освоєння передових технологічних рішень (скажімо, зменшення фінансових відрахувань за дострокове введення у дію мереж п'ятого покоління).

– Ясність та відкритість інформації: Гарантування вільного доступу громадськості до відомостей щодо реальних показників покриття та фактичного використання радіочастотного ресурсу (за винятком відомостей, які мають гриф державної таємниці).

Попри наявність чинного законодавчого поля, у системах управління та здійснення контролю за РЧР виявляються суттєві недоліки, які сповільнюють просування цифровізації.

Розпорошеність повноважень у сфері державного управління. Компетенції з управління РЧР розділено між Генеральним штабом Збройних Сил України (у частині, що стосується спецкористувачів) та цивільними органами: Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку (НКЕК) [3], та Українським державним центром радіочастот (УДЦР) [4]. Ця дуалістична структура контролю ускладнює оперативний перерозподіл частот (процес рефармінгу) та гармонізацію потреб військових і цивільних структур, що є критично важливими для розгортання сучасних цифрових мереж.

Перерозподіл радіочастотного спектру, який є вкрай важливим для вивільнення так званих "цифрових бонусів" та успішного впровадження стандартів 5G (зокрема, у смугах 700 МГц, 800 МГц, а також 3,4-3,8 ГГц), наразі сповільнюється через заплутані й тривалі бюрократичні процеси узгодження. Тому відсутність централізованої інституції, відповідальної за стратегічне бачення використання радіочастотного ресурсу, несе серйозну загрозу для інтересу інвесторів та своєчасності реалізації загальнодержавних програм цифровізації. Необхідно запровадити чіткі правові норми, які б регулювали порядок спільного планування та оперативної взаємодії, аби гарантувати пріоритети державної безпеки без створення штучних бар'єрів для технологічного розвитку.

Адміністрація зв'язку та радіочастот України (АЗРЧ), функції якої частково виконує НКРЕКП та інші уповноважені органи, як головний орган, що формує державну політику, зобов'язаний невідпинно добиватися, аби національний розподіл радіочастот гармонізувався з міжнародними стандартами Міжнародного союзу електротехніків (МСЕ) та нормативною базою Європейського Союзу (ЄС).

З огляду на стрімкий технологічний розвиток та вектор євроінтеграції, це диктує необхідність створення адаптивної та гнучкої системи регуляторних норм. Процедури з перерозподілу та конверсії частотних ресурсів (тобто перехід їхнього використання від спеціальних користувачів до загального користування) мають бути уніфіковані, відкриті для громадськості та передбачувані. Чинні закони мусять детально прописувати механізми відшкодування збитків для тих спецкористувачів, які звільняють частоти до встановленого терміну, що значно зменшить їхній спротив та пришвидшить впровадження сучасних цифрових мереж. Практика країн ЄС демонструє, що наявність чітких планів-графіків вивільнення частот (як для впровадження технології 5G у смузі 3,4-3,8 ГГц) є критично важливою для стимулювання інвестиційної активності.

Висновок

Для забезпечення успішного проведення цифрової трансформації та раціонального використання РЧР нагальною потребою є уніфікація та вдосконалення процедур розподілу й контролю між військовими та цивільними секторами. Це вимагатиме внесення змін до чинних регуляторних актів з метою чіткого визначення пріоритетів та механізмів оперативного співробітництва, спільного планування та здійснення гнучкого рефармінгу частот. Крім того, варто розглянути імплементацію моделі радіочастотних майнових прав для підвищення ефективності використання ресурсу. Реалізація цих заходів є критичною для мінімізації технологічних ризиків, залучення інвестицій та забезпечення інформаційної стійкості держави в умовах посилення гібридних загроз.

Список використаних джерел:

1. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
2. Про затвердження плану розподілу і користування радіочастотним спектром в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 19.12.2023 № 1340. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-2023-%D0%BF#n251> (дата звернення: 12.09.2025).
3. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку: Закон України 16.12.2021 № 1971-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1971-20#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Статут Державного підприємства "Український державний центр радіочастот" (УДЦР). Офіційний вебсайт УДЦР. URL: <https://www.ucrf.gov.ua/about/statut-pidpriyemstva> (дата звернення: 12.09.2025).
5. Баранов О. А. Правовий режим використання радіочастотного ресурсу. *Правова інформатика*. 2012. № 3 (35). С. 50–57 URL: <https://ippi.org.ua/baranov-oa-pravovii-rezhim-vikoristannya-radiochastotnogo-resursu> (дата звернення: 12.09.2025).

Давидова Л. К.

Національний університет «Запорізька політехніка»

Пуліна Т. В.

Національний університет «Запорізька політехніка»
д.е.н., професор

ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ДЛЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Ключовою передумовою становлення ефективної системи надання адміністративних послуг є створення законодавчої бази, оскільки саме правове регулювання визначає зміст, межі, процедури та стандарти діяльності органів публічної влади. Сформована нормативно-правова база включає комплексне врегулювання адміністративних процедур, упорядкування повноважень суб'єктів надання послуг та забезпечення єдності підходів у сфері публічного сервісу. Відповідна нормативна основа покликана визначити на законодавчому рівні поняття, принципи і загальні засади надання адміністративних послуг.

Характеристику нормативно-правових актів, які утворюють регламентуючу основу надання адміністративних послуг можна здійснювати за хронологією прийняття законодавчого акту. Таким чином, початок сучасної системи надання таких послуг можемо вважати Концепцію розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, яка була затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 р. № 90-р. Концепцією було визначено доктринальні засади надання адміністративних послуг [6].

Тривалий час процедуру надання адміністративних послуг органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в межах делегованих повноважень було визначено лише Тимчасовим порядком надання адміністративних послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2009 р. № 737, що діяв до квітня 2013 року [5]. Зазначений порядок поверхнево окреслював питання визначення суб'єктів надання адміністративних послуг та перелік цих послуг, зазначались питання стосовно оплати за надані адміністративні послуги, передбачалось функціонування центрів за принципом «єдиного вікна» з можливістю проведення всіх процедур, необхідних для надання адміністративної послуги посадовими особами суб'єкта, за умови отримання від одержувача всіх документів, необхідних для надання такої послуги. Такий документ був більше зосереджений на делегуванні повноважень щодо здійснення управлінських рішень іншими владними органами.

Дефіцит нормативно-правового врегулювання умов надання адміністративних послуг органами державної влади та місцевого самоврядування слугував підґрунтям для зловживань та розбіжності уявлень про характер таких послуг з боку посадових осіб названих органів, призводив до кризи довіри громадськості до представницьких політичних інститутів [7]. Зазначене стало підставою для належного юридичного закріплення статусу центрів надання адміністративних послуг, визначення правових засад реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг, а саме у прийнятті Закону України «Про адміністративні послуги» № 5203-VI від 6 лютого 2012 року [1]. В окремих положеннях Закону вперше визначається поняття адміністративної послуги, суб'єктів надання адміністративних послуг, розмежовуються господарські послуги і владні повноваження у сфері надання адміністративних послуг.

Починаючи з 2010-2011 років почала приділятися увага й інтегрованим офісам з надання адміністративних послуг. До таких міст як Вінниця та Івано-Франківська, які ініціативно відкрили перші центри адміністративних послуг, почали додаватися й інші, підтримані державою пілотні міста – Луганськ, Кіровоград та Київ. Ця урядова політика знайшла своє відображення в Законі України «Про адміністративні послуги» [1]. Попри неоднозначність з теоретичної точки зору законодавчої фіксації категорії «адміністративні послуги», наразі може йтися і про його позитивний вплив.

Дерегуляція сфери адміністративних послуг почалася з 05 квітня 2015 року, коли вступив в дію Закон України «Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12.02.2015 № 191-VII. Метою закону була дерегуляція господарської діяльності, що мала дати можливість Україні підвищити позицію у міжнародному рейтингу Світового банку «Doing Business», який відображає умови ведення бізнесу в різних країнах світу.

Незважаючи на недоліки та недосконалість чинної нормативно-правової основи, можна відмітити ряд позитивних змін в сфері адміністративних послуг, а саме: скасування низки документів дозвільного характеру; скорочення термінів надання адміністративних послуг у сфері державної реєстрації суб'єктів господарювання; зроблені кроки щодо впорядкування оплати за адміністративні послуги; розширення повноважень адміністраторів ЦНАП щодо державної реєстрації речових прав на нерухоме майно, а також державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців тощо.

Узагальнюючи, можна зазначити, що Закон України «Про адміністративні послуги» уперше об'єднав проблемні питання надання адміністративних послуг і окреслив стандарти їх надання. Як і будь-який нормативний акт, Закон зазнав законодавчих змін, останні з яких відбулися відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі» від 03.11.2020 р. № 943-IX. Цей Закон спрямований на вирішення однієї з проблем функціонування центрів надання адміністративних послуг, а саме функціонування ЦНАП при районних державних адміністраціях та при органах місцевого самоврядування [2].

Разом з тим, вважаємо, що як і будь-яка сфера економічної діяльності та системи надання послуг на різних рівнях підпорядкування та в різних установах, доцільним є вдосконалення адміністративних послуг, зокрема : в рамках цифровізації та автоматизації процесів можна розширити перелік онлайн-послуг, щоб громадянам рідше доводилося відвідувати ЦНАП фізично, а також створити єдиний цифровий профіль громадянина з відображенням усіх заяв, статусів та отриманих документів підвищення якості обслуговування; забезпечити прозорість та відкритість надання послуг шляхом публікації відкритої статистики; розширити спектр послуг та міжвідомчої взаємодії для забезпечення можливості отримання супутніх консультацій (соціальні виплати, податки, юридична допомога).

Список використаних джерел:

1. Про адміністративні послуги : Закон України від 06.09.2012 р. № 5203-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі : Закон України від 03.11.2020 р. № 943-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-20#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
3. Про внесення змін у деякі законодавчі акти України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) Закон України від 12.02.2015 № 191- VII
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації мережі та функціонування центрів надання адміністративних послуг та удосконалення доступу до адміністративних послуг, які надаються в електронній формі : Закон України від 03.11.2020 р. № 943-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-20#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
5. Про заходи щодо упорядкування адміністративних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лип. 2009 р. № 737. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/737-2009-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
6. Про схвалення Концепції розвитку системи надання адміністративних послуг органами виконавчої влади : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 лют. 2006 р. № 90-р. Офіц. вісн. України. 2006. № 7. Ст. 376.
7. Шпак Ю.В. Правове регулювання діяльності центрів надання адміністративних послуг в Україні. Правова позиція. № 2(31), 2021. С.34–38. DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2021-2.7>

Лазорчик В. Ю.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС У КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сьогодні питання публічного інтересу стає особливо важливим, коли йдеться про діяльність органів безпеки. Адже саме Служба безпеки України виконує одну з найвідповідальніших місій – захищає державу

від зовнішніх і внутрішніх загроз. Усе це відбувається в умовах, коли суспільство очікує не лише ефективності, а й справедливості. Тому важливо, щоб реалізація публічного інтересу не порушувала особисті права громадян.

Закон України «Про Службу безпеки України» визначає, що СБУ – це спеціальний державний орган, покликаний забезпечувати державну безпеку, охороняти суверенітет, територіальну цілісність, конституційний лад, економічний і науково-технічний потенціал країни. Водночас у цьому ж законі підкреслюється, що діяльність Служби має ґрунтуватися на дотриманні Конституції та повазі до прав і свобод людини [1].

На практиці це означає, що навіть у ситуаціях воєнного чи надзвичайного стану держава не може діяти поза межами права. Конституція України дозволяє тимчасово обмежувати деякі права, але тільки законом і лише тоді, коли цього вимагає безпека всієї країни. Так встановлюється тонка рівновага: з одного боку – обов'язок держави захищати громадян, а з іншого – заборона зловживати владою під приводом цього захисту [2].

Служба безпеки України працює в умовах, коли кожна дія може мати серйозні наслідки для суспільства. Саме тому важливо, щоб усі її кроки мали правову основу. Закон передбачає, що обмеження приватних прав можливе лише за рішенням суду. Наприклад, прослуховування чи спостереження не можуть проводитися без чіткої санкції, і це – одна з ключових гарантій проти зловживань [3].

Крім того, діяльність СБУ контролюється Президентом і Верховною Радою. Голова Служби щорічно звітує перед парламентом про діяльність СБУ. Спеціально призначені Президентом України посадові особи здійснюють постійний нагляд за дотриманням СБУ конституційних прав громадян та вимог законодавства. Цей контроль поширюється на оперативно-розшукову діяльність, охорону державної таємниці, а також на відповідність усіх внутрішніх документів (наказів, інструкцій) Служби Конституції та законам України. Такий механізм спеціального контролю дозволяє забезпечити законність усієї діяльності СБУ, гарантуючи, що вона суворо відповідає Конституції та законам України. Водночас це створює постійний нагляд за дотриманням конституційних прав громадян.

На сучасному етапі відбувається активний науково-політичний дискурс щодо законодавчої модернізації та адаптації повноважень СБУ до нових безпекових викликів, зокрема у сферах кібербезпеки, протидії дезінформаційним кампаніям та вдосконалення розвідувальних спроможностей. Частина експертного середовища розглядає ці новації як нагальну потребу для адекватної відповіді на гібридні загрози, тоді як правозахисна спільнота акцентує увагу на тому, що будь-яка екстраполяція повноважень має бути нерозривно пов'язана з імплементацією дієвих механізмів превентивного та подальшого судового контролю, а також гарантіями повної процедурної прозорості.

Наукова новизна даної проблематики полягає у визначенні публічного інтересу як комплексної категорії, що діалектично поєднує зміцнення державного суверенітету із пріоритетом захисту людської гідності. Діяльність Служби безпеки повинна сприйматися суспільством не лише як інструмент захисту національних кордонів, але і як гарант справедливості та верховенства права. Лише за такої умови публічний інтерес слугує кожному громадянину, а не трансформується у формальне виправдання застосування примусу [4].

Таким чином, сила держави вимірюється не лише її військовим чи безпековим потенціалом, але й рівнем її правової культури та дотриманням принципу справедливості у ставленні до власних громадян. Суворе дотримання СБУ правових рамок, повага до фундаментальних прав людини та неухильне слідування принципам справедливості є не просто декларативною вимогою, а ключовим фактором формування суспільної довіри. Саме ця довіра, що базується на правовій визначеності та підзвітності, становить фундаментальну основу публічного інтересу та є головним критерієм стійкості демократичного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII : станом на 31 лип. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 1 серп. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 31.10.2025).
4. Берзанюк Я. Захист суспільного (публічного) інтересу як критерій обмеження конституційних прав та свобод особи. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. 2021. № 68. С. 124–130. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/22.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 30.10.2025).

Неумивака О. О.

Класичний приватний університет

ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ДОГОВОРІВ

У сучасних цивільно-правових відносинах все більшого значення набуває інститут публічного договору, передбачений у Цивільний кодекс України (далі – ЦКУ). Він покликаний забезпечити рівний доступ споживачів до певних товарів, робіт або послуг, коли одна зі сторін - підприємець бере на себе обов'язок обслуговувати «кожного, хто звернеться». Однак, незважаючи на вдосконалене законодавче формулювання, в правозастосовній практиці виступають численні складнощі: виникають питання щодо чітких меж застосування, порушення принципу однакових умов, а також проблеми з оперативним захистом прав споживачів у випадках порушень.

Відповідно до ст. 633 ЦКУ, «публічним є договір, в якому одна сторона - підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (роздрібна торгівля, перевезення транспортом загального користування, послуги зв'язку, медичне, готельне, банківське обслуговування тощо)» [1]. Для публічного договору характерні такі ознаки:

- одна сторона - суб'єкт підприємницької діяльності, який здійснює відповідну діяльність (продаж товарів, надання послуг) у широкому доступі;
- не обмежене коло споживачів – «будь-кому, хто до неї звернеться»;
- умови однакові для всіх споживачів, а пільги надаються лише в установленому законом порядку [2].

Досить часто, у практиці говорять про зв'язок публічного договору з інститутом публічної оферти і договору приєднання (ст. 641, 634 ЦКУ) – коли умови встановлюються односторонньо підприємцем і інші особи «приєднуються» до них. Таким чином, публічний договір має своє місце у системі цивільного права як механізм захисту споживачів та забезпечення доступності послуг/товарів. Однак, застосування цього інституту супроводжується певними труднощами.

Однією з ключових проблем є нечіткість практичних меж застосування публічних договорів. Закон говорить про «кожного, хто звернеться», але не завжди зрозуміло, чи охоплює це ситуації, коли підприємство обмежує доступ через попередню реєстрацію, або коли договір адресований не всім, а певній категорії осіб. Практика показує, що підприємці часто обмежують застосування договору-оферти виключно для юридичних осіб, чи встановлюють додаткові умови (реєстрація, акцепт через сайт) – що породжує ризики некоректного використання інституту. Наприклад, договір оферти часто використовують в електронній комерції, позиціонуючи його як «публічний договір» за ст. 633 ЦКУ [3]. Така практика породжує питання: чи дійсно кожен потенційний споживач має доступ до такого договору, чи підприємство створює бар'єри? І чи умови дійсно однакові – чи відбувається поділ за статусом споживача (фізична/юридична особа)? Тобто виникає колізія між фактичним режимом укладення (часто індивідуальні переговори) і формальним визначенням публічного договору.

Друга значна проблема – забезпечення фактичної рівності умов для всіх споживачів. Закон встановлює, що умови публічного договору мають бути встановлені однаковими для всіх споживачів, за винятком випадків законодавчо передбачених пільг. І насправді, часто зустрічаються ситуації, коли підприємства встановлюють бонуси чи знижки для певних категорій, або навпаки – створюють обмеження для інших (наприклад, умови обслуговування). Додатково виникає питання, чи підприємство може встановлювати дискримінаційні умови (наприклад, обмеження за віком, місцем проживання, статусом) під приводом «внутрішньої політики» – і чи це суперечить ст. 633 ЦКУ. Закон прямо вказує у п. 3 ст. 633 ЦКУ, що суб'єкт не має права надавати перевагу одній особі перед іншою щодо укладення публічного договору, якщо інше не передбачено законом. Проблема також у тому, як контролюється виконання цієї норми. Відсутність ефективного механізму перевірки рівності умов – це одна з практичних перешкод для реального захисту прав споживачів. У випадках, коли споживач повинен доводити, що йому відмовлено в доступі або йому запропоновано гірші умови – процедура захисту залишається складною.

Третя проблема – правова охорона споживача у випадках порушення режиму публічного договору, зокрема коли підприємець необґрунтовано відмовляється укласти публічний договір чи змінює умови в односторонньому порядку. Пункт 4 ст. 633 ЦКУ передбачає, що підприємець не має право відмовитися від укладення публічного договору за наявності можливості надання відповідних товарів (робіт, послуг), і в разі необґрунтованої відмови він має відшкодувати збитки споживачеві. При цьому, саме на підприємця має покладатися обов'язок доказування відсутності у нього можливості надати споживачеві товари, роботи або послуги [4]. Проте на практиці: визначення «наявності можливості» не завжди прозоре – коли підприємство посиляється на технічні чи організаційні причини; механізм притягнення до відповідальності (збитки, штрафи) менш розвинений; споживачеві складно довести факт відмови з мотивів, що суперечать публічному договору, або встановити факт порушення однаковості умов; у випадку електронної комерції чи дистанційного обслуговування застосування публічного договору часто поєднується з іншими договорами, що створює додаткові складнощі щодо зміни умов, акцепту, інформації про зміни умов. Наприклад, сучасні зразки публічних договорів-оферт містять положення про можливість зміни цін чи умов шляхом публікації нової версії на сайті – що ставить під питання реальну однаковість умов та захист споживача. Таким чином, правове регулювання є, але захист залишається слабким.

Публічний договір як інститут цивільного права України виконує важливу функцію забезпечення доступності товарів, робіт і послуг широкій групі споживачів та захисту їх прав. Проте на практиці в його застосуванні виникає низка проблем, які знижують ефективність його реалізації. По-перше, нечіткість критеріїв і меж застосування створює ситуації, коли підприємства формально посиляються на публічний договір, але фактично діють за іншим режимом, або навпаки – уникають публічного режиму. По-друге, проблема забезпечення однакових умов для всіх споживачів залишається значною через практику встановлення різних умов чи дискримінаційних підходів. По-третє, питання правової охорони прав споживачів, відповідальності підприємців за порушення режиму публічного договору є недостатньо врегульованими та складними в реалізації.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20030116#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
2. «Публічний договір: поняття та умови». WikiLegalAid. URL: <https://legallaid.wiki/index.php/> (дата звернення: 12.09.2025).
3. Приклад публічної оферти в електронній комерції. strong-frame. URL: <https://www.strong-frame.com/uk/the-contract-of-a-public-offer> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Коментар до ст. 633 ЦКУ. mego.info. URL: <https://mego.info/80> (дата звернення: 12.09.2025).

Пашенко Я. В.

Придніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується стрімким впровадженням цифрових технологій у сферу державного управління. Цифрова трансформація публічної адміністрації спрямована на спрощення взаємодії громадян і бізнесу з органами влади, підвищення прозорості управлінських процедур, зменшення корупційних ризиків та забезпечення ефективного доступу до адміністративних послуг.

Важливу роль у цьому процесі відіграють адміністративно-правові засади, які визначають порядок функціонування електронних сервісів, правовий статус електронних документів, механізми автентифікації користувачів та захисту їхніх персональних даних. Прикладом успішних кроків є впровадження порталу та мобільного застосунку «Дія», що створили нові стандарти у сфері публічного адміністрування.

Трансформація публічної влади відома як *цифрова трансформація* або *електронне урядування (e-Government)*, є критично важливою з кількох ключових причин, які стосуються ефективності, прозорості, боротьби з корупцією та економічного розвитку.

Підвищення ефективності та швидкості надання послуг. Цифровізація дозволяє автоматизувати рутинні адміністративні процеси, скорочуючи час, необхідний для отримання довідок, дозволів, реєстрації бізнесу чи соціальних виплат. Громадяни та бізнес можуть отримувати послуги 24/7 без необхідності фізично відвідувати державні установи. Це економить час, гроші та ресурси.

Боротьба з корупцією та підвищення прозорості. Цифровізація усуває або мінімізує "людський фактор" у процесах прийняття рішень та надання послуг. Коли всі процедури фіксуються в електронних реєстрах і є прозорими, зменшується простір для хабарництва та зловживань. Це відновлює довіру громадян до влади.

Економія державних коштів та ресурсів. Перехід на електронний документообіг, відмова від паперових архівів та автоматизація адміністративних функцій значно знижують операційні витрати державного апарату.

Створення сприятливого інвестиційного клімату. Швидкі, прозорі та передбачувані державні послуги (наприклад, електронні дозволи та реєстрація) роблять Україну привабливішою для внутрішніх та іноземних інвесторів, стимулюючи економічне зростання.

Покращення взаємодії між державними органами. Створення єдиних державних реєстрів та інтеграційних платформ (наприклад, системи "Трембіта") дозволяє різним органам влади миттєво обмінюватися даними. Це усуває необхідність вимагати від громадян одні й ті ж документи багато разів.

Розвиток демократії та залучення громадян. Електронні інструменти (електронні петиції, електронні вибори, онлайн-обговорення) дозволяють громадянам брати активнішу участь в управлінні державою та місцевими громадами, що зміцнює демократичні інститути.

Національна безпека та стійкість. Надання державних послуг через цифрові канали підвищує стійкість системи управління в умовах криз, надзвичайних ситуацій чи військових дій, коли фізичний доступ до установ обмежений.

У підсумку, цифрова трансформація є необхідною умовою для модернізації української держави відповідно до європейських стандартів, забезпечення її конкурентоспроможності та побудови орієнтованої на людину системи державного управління.

Разом із тим, низка проблем залишається актуальною. Зокрема, законодавство у сфері цифровізації потребує гармонізації з європейськими стандартами та міжнародними зобов'язаннями України. Потребує вдосконалення адміністративно-правове регулювання кібербезпеки, захисту персональних даних, а також забезпечення рівного доступу до цифрових послуг для всіх категорій населення, включно з маломобільними групами та жителями віддалених територій.

Можемо виділити основні причини, чому цей процес залишається складним:

По-перше, це інституційні та бюрократичні бар'єри. Впровадження цифрових систем часто стикається з опором з боку чиновників, які звикли до старих паперових процесів. Цифровізація зменшує їх особистий вплив та можливість для корупції ("людський фактор"), що створює природний спротив.

По-друге, це законодавче та нормативне відставання, оскільки, існуюче законодавство часто не відповідає вимогам "цифрової держави" і потребує постійного оновлення, щоб визнати електронні документи та процедури юридично рівноцінними паперовим.

По-третє, наразі існує величезна кількість державних реєстрів та інформаційних систем, які створювалися в різний час і не можуть легко "гармонізуватись" між собою. Інтеграція цих систем (тобто налагодження обміну даними між відомствами) є технічно та організаційно дуже складною.

Також, велику роль відіграє недостатнє фінансування, тому що, якісна цифрова інфраструктура (захищені центри обробки даних, швидкісний інтернет у віддалених регіонах, сучасне програмне забезпечення) вимагає значних та постійних інвестицій. Зберігання даних мільйонів громадян потребує бездоганного захисту від кібератак. Забезпечення високого рівня кібербезпеки є надзвичайно дорогим і вимагає висококваліфікованих фахівців. Багато органів влади досі використовують застаріле обладнання та програмне забезпечення, яке не може підтримувати сучасні цифрові рішення.

Щодо людських ресурсів, маємо величезну кількість чиновників, які потребують ґрунтового перенавчання для роботи з новими цифровими інструментами, а це тривалий і дорогий процес. В додаток до цього, значна частина населення (особливо літні люди та мешканці сільської місцевості) може не мати доступу до інтернету або необхідних навичок для використання електронних послуг. Держава повинна забезпечити інклюзивність.

Таким чином, цифрова трансформація – це не одноразовий проєкт, а довготривалий, високоризикований марафон реформ, що вимагає постійної політичної волі, ресурсів та боротьби з багатоплановим оппортунізмом.

Цифрова трансформація публічної адміністрації в Україні є не лише технічним, а й правовим викликом. Саме адміністративне право повинно забезпечити ефективне нормативне підґрунтя, яке дозволить поєднати інновації з принципами верховенства права, дотримання прав і свобод громадян та підзвітності органів влади суспільству.

Подальший розвиток цифрової публічної адміністрації в Україні має ґрунтуватися на оновленні адміністративного законодавства, запровадженні механізмів громадського контролю за цифровими сервісами, а також на посиленні гарантій безпеки і захисту прав користувачів. Це дозволить створити сучасну систему публічного управління, орієнтовану на потреби людини та відповідну європейським стандартам.

Список використаних джерел:

1. Загрічук М.Ю. Напрямки покращення організаційноправових засад здійснення цифрової трансформації регіону. Науковий вісник публічного та приватного права. 2021. Випуск 4. С. 178-183.
2. Мигаль, Р. В., Фітяк, Є. М., & Кузик, Д. О. (2024). Адміністративно-правове регулювання цифровізації адміністративних процедур в Україні. *Академічні візії*, (33)
3. Кравченко, М. Г. (2023). Стандарти публічного адміністрування у сфері цифрової трансформації: досвід України та Німеччини. *Київський юридичний журнал* (3), 32–41

Прокопенко М. В.

Дніпровський державний технічний університет

ІННОВАЦІЙНА ТА УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Управління міграційними процесами є важливою частиною державної політики, спрямованої на забезпечення контролю над переміщенням населення, боротьбу з нелегальною міграцією та створення сприятливих умов для громадян, які перетинають кордон. Основними завданнями цієї діяльності є регулювання міграційних потоків, захист прав мігрантів та стимулювання їх повернення на Батьківщину.

Управління міграційною сферою є важливим завданням держави, яке охоплює кілька ключових аспектів. Перш за все, це визначення та реалізація міграційної політики, спрямованої на досягнення цілей, таких як запобігання небажаному виїзду громадян і створення умов для їх повернення.

Регулювання міграційних процесів передбачає нагляд за законністю переміщення осіб, а також впровадження механізмів контролю над міграційними потоками. Держава також приділяє увагу протидії нелегальній міграції, зокрема боротьбі з незаконним переміщенням і перебуванням людей.

Метою управління міграційними процесами є створення ефективної системи організаційних заходів та правового регулювання для контролю міграції як соціального явища. Це включає формування правової бази, яка визначає права та обов'язки учасників міграційних відносин, а також розробку механізмів впливу на чинники, що сприяють порушенню встановлених правил або нелегальній міграції. Державна політика у цій сфері спрямована на запобігання негативним наслідкам міграції та забезпечення безпеки суспільства.

Основні принципи державної міграційної політики складаються з таких важливих елементів: дотримання міжнародних норм співпраці та виконання міжнародно-правових угод, ефективна організація міграційного контролю, впровадження прозорої та чіткої системи візової політики їх нормативне регулювання, узгодженість інституційної структури, яка управляє міграційними процесами. Крім того, значну роль відіграють активні заходи у правоохоронній сфері, організація демографічних і різних реєстрів, інтеграція сучасних технологій у процес контролю міграції, а також забезпечення скоординованої взаємодії між учасниками реалізації міграційної політики [1, с. 368–369].

Інноваційна діяльність у міграційній сфері є важливим інструментом для ефективного реагування на сучасні виклики. Впровадження сучасних технологій, зокрема, цифрові платформи для їхньої інтеграції й підтримки, системи управління даними про мігрантів, а також автоматизовані сервіси для аналізу міграційних потоків, значно покращує цей процес [2, с. 187]. До того, інноваційні рішення сприяють створенню нових послуг, які допомагають мігрантам краще адаптуватися до нового середовища, отримувати доступ до медичної допомоги, якісної освіти та можливості працевлаштування.

Особливо важливо розвивати інструменти, які допомагають мінімізувати негативні аспекти міграції. Це, наприклад, впровадження програм, що стимулюють повернення високоосвічених фахівців до України або їхнє залучення до проєктів, які сприяють соціальному та економічному розвитку. Інноваційний підхід дозволяє не лише вирішувати складнощі, але й створювати передумови для сталого розвитку як для країн, з яких походять мігранти, так і для країн, що їх приймають.

Так, збройний конфлікт в Україні значно вплинув на міграційні процеси, змусивши багатьох українців залишити свою країну в пошуках кращих умов життя та безпеки. Тому Україна зараз стикається з надзвичайно важливими викликами, які потребують комплексного підходу для забезпечення стабільності та повернення наших громадян на Батьківщину.

Наша держава має великий потенціал для відбудови та розвитку після завершення збройного конфлікту. Економічне зростання, інвестиції у соціальну сферу, освіту та інфраструктуру створять сприятливі умови для якісного життя. Це може стати стимулом для багатьох українців, які тимчасово залишили країну, повернутися додому. Відновлення рідної землі та можливість бути частиною її процвітання є сильним мотиваційним фактором для повернення.

Звичайно Україна має зосередитися на розробці стратегії, яка сприятиме поверненню громадян, що перебувають за кордоном. Це може включати заходи для зміцнення зв'язків з українцями за межами країни, підтримку їхньої культурної ідентичності, створення сприятливих умов для переказу зароблених коштів на

Батьківщину, а також їх ефективне використання для розв'язання житлових проблем вимушених переселенців та їх працевлаштування.

Отже, на підставі викладеного матеріалу, можна зробити наступні висновки:

По-перше, український уряд активно працює над планами щодо повернення наших громадян на Батьківщину, попри складні умови, викликані збройним конфліктом та економічною нестабільністю. Ці ініціативи отримують значну підтримку серед українців за кордоном. Українці які вирішили повернутися, допоможуть відбудовувати країну, працюючи задля її розвитку та забезпечення конкурентоспроможності на світовій арені.

По-друге, інновації у сфері міграції є важливим інструментом для ефективного реагування на сучасні виклики. Впровадження сучасних технологій, зокрема, системи управління даними про мігрантів, цифрові платформи для їхньої підтримки та інтеграції, а також автоматизовані сервіси для аналізу міграційних потоків, значно покращують цей процес. До того, інноваційні рішення сприяють створенню нових послуг, які допомагають мігрантам краще адаптуватися до нового середовища, отримувати доступ до якісної освіти, медицини та можливості працевлаштування.

По-третє, дослідження, спрямовані на аналіз життєвих обставин українців, які перебувають у закордонних країнах під тимчасовим захистом та їхніх намірів щодо повернення, є важливим елементом у формуванні політики врегулювання вимушеної міграції. Міжнародні організації та аналітичні центри активно працюють над створенням стратегій, які допоможуть забезпечити підтримку та реінтеграцію мігрантів у післявоєнний період. Ці заходи мають враховувати економічні, соціальні та психологічні аспекти, які впливають на рішення наших громадян щодо повернення на Батьківщину.

Список використаних джерел:

1. Татомир Ю.І. Поняття міграційного контролю у законодавстві та доктрині адміністративного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2024. С. 366–369.
2. Ярошевська Т.В. Охорона об'єктів патентного права та концепція відродження України у післявоєнний час: монографія. Кам'янське: ДДТУ, 2025. 237 с.

Турчин В. Д.

Дніпровський державний технічний університет

МЕХАНІЗМИ ЩОДО НАДАННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ У КРАЇНАХ ЄС

Усі міграційні процеси потребують чіткого регулювання, аби уникнути кризових ситуацій та забезпечити безпеку як для населення європейських країн, так і для самих мігрантів. Крім того, необхідність існування міграційної політики пояснюється тим, що європейський напрямок уже протягом кількох століть є одним з найпривабливіших для біженців і переселенців з інших країн. Основним інструментом у реалізації глобальної міграційної політики виступають: Міжнародна Організація з міграції, Організація Об'єднаних Націй та Міжнародна організація праці. У межах Європейського Союзу регулювання цих процесів здійснюється завдяки діяльності таких установ як Європейський парламент, Рада Європейського Союзу та Європейська комісія.

Так, 20 липня 2001 року була прийнята Директива 2001/55/ЄС [1] про надання тимчасового захисту. Ця Директива передбачає механізм тимчасового захисту для осіб, які масово залишають свої країни через надзвичайні обставини, зокрема збройні конфлікти. Вона діє як винятковий захід, що дозволяє швидко реагувати на кризові ситуації, коли стандартна система надання притулку може бути перевантажена. Директива була прийнята після конфліктів у колишній Югославії, але вперше її застосували у 2022 році у відповідь на масовий приплив вимушених мігрантів через російську агресію та напад на Україну.

Директива 2001/55/ЄС про надання тимчасового захисту передбачає, що мігранти, які отримали тимчасовий захист, матимуть право на дозвіл на проживання протягом усього періоду захисту, який може тривати від одного року до трьох років. Вони також отримують доступ до соціального забезпечення, роботи, страхування, житла, медичної допомоги, освіти, можливості возз'єднання сімей за певних умов, а також до банківських послуг.

Наступна Директива 2009/50/ЄС про порядок отримання Блакитної карти віл 25 травня 2009 року [2] встановлює правила для в'їзду та перебування у країнах-членах ЄС висококваліфікованих громадян третіх країн, зокрема, українців. Ця єдина європейська система спрямована на залучення талановитих професіоналів та збереження їх на ринку Європейського Союзу, особливо в галузях, які стикаються з дефіцитом кадрів.

У травні 2014 року була прийнята наступна Директива 2014/66/ЄС про внутрішньо корпоративні переміщення [3], яка регулює умови тимчасового переміщення працівників та керівників транснаціональних компаній між країнами ЄС. Вона спрямована на спрощення процесу міграції для нерезидентів ЄС, які працюють у міжнародних компаніях, забезпечуючи можливість їх легального перебування та виконання професійних обов'язків в межах ЄС.

Директива 2016/801/ЄС, прийнята 11 травня 2016 року [4], спрощує правила для дослідників і студентів щодо проживання, роботи та мобільності в межах ЄС. Вона також передбачає можливість отримання посвідок на проживання з довшим строком дії. Зокрема, науковці мають покращені умови для мобільності, що дозволяє їм проводити дослідження у різних країнах ЄС.

Після 2016 року Європейська комісія активно працює над запобіганням міграційній кризі, що стало однією з її ключових цілей. Для цього впроваджено низку регуляторних заходів, спрямованих на забезпечення ефективного контролю за потоками мігрантів. Проте, навіть попри існування директив та міжурядових угод, проблема стрімкого зростання масштабів імміграції, особливо нелегальної, залишається актуальною. Це питання стосується не лише сфери національної безпеки, а й особистої безпеки громадян та мешканців країн ЄС.

Європейських Союз стикається з важливими викликами, пов'язаними з міграцією. Одним з ключових аспектів є необхідність забезпечення ефективного регулювання міграційних потоків для підтримки стабільності та безпеки. Особливу увагу слід приділити адаптації мігрантів до нових умов життя, щоб уникнути створення ізольованих етнічних громад, які можуть ускладнити інтеграцію. Крім того, боротьба з нелегальною міграцією є критично важливою для запобігання зростанню організованої злочинності. Спільні дії країн-членів ЄС та розробка комплексних стратегій можуть стати ключем до успішного розв'язання цих проблем.

Отже, механізм тимчасового захисту в ЄС, передбачений Директивою 2001/55/ЄС, забезпечує базові права для осіб, які змушені залишити свої країни через війну. Зокрема, українці отримали можливість доступу до освіти, роботи та медичного страхування, а також запроваджений спрощений процес перебування в країнах ЄС. Цей захист було продовжено до березня 2027 року, що дозволяє людям, які постраждали від війни, почуватися більш захищеними та мати необхідні умови для життя. Проте також наразі рекомендується країнам-членам ЄС створювати умови для легального перебування осіб, які користуються тимчасовим захистом, наприклад, через навчання, працевлаштування або сімейні обставини.

Європейський Союз може розглянути можливість продовження періоду дії тимчасового захисту для українців або створення механізму, який дозволить їм повернутися до країн ЄС навіть після добровільної відмови від цього статусу задля повернення на Батьківщину. Навіть за умови покращення безпекової ситуації в Україні, наслідки війни та привабливіші умови життя за кордоном можуть стати причиною того, що частина біженців вирішить залишитися в країнах ЄС, де вони наразі перебувають. Це також може уповільнити процес повернення тих, хто планує повернутися на Батьківщину.

Список використаних джерел:

1. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:001>.
2. Council Directive 2009/50/EC of 25 May 2009 on the conditions of entry and residence of third-country nationals for the purposes of highly qualified employment. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009L0050>.
3. Directive 2014/66/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on the conditions of entry and residence of third-country nationals in the framework of an intra-corporate transfer. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32014L0066>.
4. Directive (EU) 2016/801 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0801&rid=5>.

МЕХАНІЗМИ І ТЕХНОЛОГІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

НОВІ ВИКЛИКИ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЯХ, ПІДПРИЄМСТВАХ ТА УСТАНОВАХ

Базильчук В. В.

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
наук. кер. – д.е.н., професор Федоришина Л. М.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙ В СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

В умовах цифровізації та глобалізації економіки комунікації відіграють ключову роль у менеджменті, визначаючи ефективність управлінських процесів, узгодженість дій персоналу, а також формуючи імідж і конкурентоспроможність підприємства. Менеджмент комунікацій поступово перетворюється із допоміжної функції на стратегічний ресурс, що забезпечує стабільність, гнучкість та інноваційність підприємства. Науковці підкреслюють, що в епоху інформаційного суспільства успішне управління неможливе без ефективної системи комунікацій, яка об'єднує внутрішнє середовище підприємства із зовнішнім простором, забезпечуючи обмін знаннями, досвідом і цінностями [1].

Сучасний менеджмент переживає суттєві зміни у формах і технологіях комунікацій. Однією з провідних тенденцій є цифровізація управлінських процесів, коли традиційні канали взаємодії поступаються місцем цифровим платформам, корпоративним месенджером, відеоконференціям і соціальним мережам. Це дозволяє скоротити часові витрати на обмін інформацією, підвищити оперативність прийняття рішень та забезпечити безперервність комунікацій у дистанційному або гібридному форматі. Разом з тим, цифрове середовище породжує нові виклики – інформаційне перевантаження, ризики дезінформації, зниження якості міжособистісних контактів, що потребує розвитку медіаграмотності менеджерів і формування нової культури цифрової етики [2].

Крім того, відбувається інтеграція усіх видів комунікацій в єдину систему. Концепція інтегрованих комунікацій передбачає узгодження внутрішніх і зовнішніх інформаційних потоків, забезпечення єдності корпоративного голосу та послідовності повідомлень у різних каналах – від внутрішніх розсилок і зборів персоналу до публікацій у соціальних мережах і PR-активностей. Такий підхід сприяє підвищенню довіри, покращує взаєморозуміння між усіма учасниками управлінського процесу та формує стійкий корпоративний бренд.

Важливою тенденцією є зміщення акценту з формальних, односторонніх комунікацій до діалогових і персоналізованих. Менеджмент сучасного типу орієнтується на залучення персоналу до спільного ухвалення рішень, розвиток внутрішнього зворотного зв'язку, створення середовища відкритості та співпраці. Персоналізація управлінських повідомлень, орієнтація на потреби конкретних працівників чи клієнтів, використання аналітичних даних та інструментів штучного інтелекту підвищують ефективність комунікацій і довіру до керівництва.

Внутрішні комунікації дедалі частіше розглядаються як стратегічний ресурс, що впливає на продуктивність праці, корпоративну лояльність і стабільність кадрового складу. Вони формують інформаційне поле підприємства, в якому розвивається корпоративна культура, підтримується командний дух і забезпечується своєчасне реагування на зміни у зовнішньому середовищі. Дослідження показують, що ефективні внутрішні комунікації сприяють зниженню рівня конфліктності, підвищують інноваційну активність персоналу та покращують репутацію підприємства [3].

Ще однією важливою тенденцією є посилення ролі етичних і соціально відповідальних комунікацій. Прозорість, відкритість, чесність і достовірність інформації стають основними принципами ефективного управління. Комунікації в сучасному менеджменті повинні не лише забезпечувати передачу даних, але й підтримувати довіру, формувати позитивний соціальний імідж підприємства та демонструвати його відповідальність перед працівниками, партнерами й суспільством загалом.

Отже, тенденції розвитку комунікацій у сучасному менеджменті відображають глибоку трансформацію управлінської культури. Цифровізація, інтегрованість, діалоговість, персоналізація та етичність стають основними характеристиками нової моделі управлінської комунікації. Вона базується на взаємоповазі, взаєморозумінні, швидкому реагуванні та здатності підприємства гнучко пристосовуватись до змін середовища. Ефективні комунікації у менеджменті – це не лише засіб впливу, а й чинник розвитку, який визначає успіх підприємства у динамічних умовах сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Гудзь О. Є., Маковецька І. М. Комунікаційний менеджмент : навч. посібник. Львів : «Галицька видавнича спілка», 2021. С. 64-78.
2. Войнаренко С. М. Ключові фактори успіху в комунікаційній політиці підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 6. Т. 1. С. 231-233.
3. Шевченко Л. М. Комунікаційна політика як чинник підвищення ефективності управління персоналом. *Вісник економіки, управління і права*. 2024. № 2. С. 78-84.

Бондаренко К. О.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
наук. кер. – к.т.н. Данилевич Н. С.

НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ТОРГОВЕЛЬНОЇ СФЕРИ

Торгівельну сферу загалом розглядають як джерело зростання, розвитку та створення нових робочих місць. За останні десятиліття торгівля швидко розвивається, значною мірою завдяки досягненням у сфері

логістики та цифрових технологій, а також відкриттю ринків через багатосторонні, регіональні та двосторонні торговельні угоди. Сьогодні ситуація в економіці суттєво змінюється, частина ринкової торгівлі, а також деякі традиційні види її об'єктів скорочуються, а частка нових форматів, в тому числі цифрових платформ, стрімко зростає. Все це свідчить про те, що сьогодні необхідно шукати нові шляхи підвищення ефективності діяльності підприємств торговельного сектору шляхом посилення стратегічного елементу в організації управління як самим підприємством так і персоналом в цілому. Саме тому ця проблема стратегії розвитку персоналу торговельної сфери є актуальною.

Виходячи з функцій торгівлі, всі трудові процеси, що відбуваються в ній, можна розділити на два типи:

- 1) пов'язані зі змінами форм товарної вартості;
- 2) пов'язані з продовженням виробничих процесів у сфері обігу.

У сучасних умовах управління персоналом у торговельній організації має бути системою, що забезпечує стратегічний підхід до управління розвитком людських ресурсів відповідно до довгострокових цілей підприємства.

У сфері торгівлі працівники усіх категорій та рівнів управління стикаються з виникненням виробничих і міжособистісних конфліктів і розвитку на цій основі синдрому емоційного і, як наслідок, професійного вигорання. Це призводить до втрати постійних і лояльних покупців, особливо в умовах посилення розвитку та поширення електронної торгівлі, а також посилення впливу викликів воєнного стану [1].

У рамках нормативно-економічного механізму розвитку потенціалу працівників сфери торгівлі необхідно розуміти сукупність взаємозалежних складових, таких як принципи, методи, форми, стандарти та правила внутрішнього управління. За допомогою цих складових здійснюється управління людськими ресурсами організації. Важливим елементом у формуванні механізму розвитку кадрового потенціалу працівників є повне обґрунтування всіх принципів цього процесу.

Напрями стратегії розвитку персоналу торговельної сфери включають: навчання та розвиток (підвищення кваліфікації, навчання новим навичкам), мотивацію та стимулювання (системи оплати праці, бонуси, кар'єрний ріст), а також покращення робочих умов та корпоративної культури (створення позитивної атмосфери, забезпечення комфортних умов праці). Розвиток персоналу охоплює широкий спектр заходів та ініціатив, спрямованих на покращення індивідуальної та колективної продуктивності, сприяння кар'єрному зростанню та узгодження компетентностей персоналу з цілями організації.

Для управління розвитком персоналу сфери торгівлі слід створити механізм забезпечення цілісності, єдності в різноманітності, який також повинен враховувати спільне розуміння потенціалу розвитку персоналу.

Ефективне управління торговельним персоналом зумовлює етапність, послідовність і комплексність системи внутрішніх зв'язків та стосунків на підприємстві [2].

В умовах високої конкуренції та економічних криз стратегія розвитку персоналу є вирішальним напрямом, оскільки вона спрямована на створення умов, що дозволяють організації залучати та утримувати цінних співробітників та ефективно їх використовувати за допомогою планування людських ресурсів, визначення потреб у кваліфікації та компетентностях; забезпечення ресурсами з внутрішніх резервів. Для цього є необхідність застосування нових інструментів, що працюють на основі гнучких методик універсальної якості, системи постійного вдосконалення та управління. Для успішної адаптації компанія повинна мати кваліфікований людський капітал – з якісною освітою та різними навичками. Розвиток персоналу підтримує довгострокові та стратегічні цілі компанії. Вибір стратегії розвитку персоналу залежить від індивідуальних потреб персоналу підприємства, цілей компанії та вимог постійно мінливого робочого середовища. Ретельно спланована стратегія розвитку персоналу має природний позитивний вплив на персонал компанії. Цілеспрямований та стратегічно впроваджений розвиток персоналу гарантує, що компанія постійно матиме гнучкий резерв кваліфікованих працівників на рівні спеціалістів та керівників. Успіх компанії часто залежить від інновацій та знань її персоналу, тому розвиток персоналу має вирішальне значення для підтримки конкурентоспроможності компанії та забезпечення переваги в знаннях та навичках.

Список використаних джерел:

1. Галайда Т., Мозуль А. Формування ефективної моделі управління персоналом торговельного підприємства в умовах воєнного стану. Галицький економічний вісник. 2024. Том 90. № 5. С. 193-200. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.05.193.
2. Чевганова В.Я., Прийма Ю.О. Формування концепції управління персоналом торговельного підприємства в сучасних умовах. Економіка та управління підприємствами. Інфраструктура ринку. 2020, 41. С.187-193. <https://doi.org/10.32843/infrastruct41-31>.

Бредіхін І. В.

Класичний приватний університет

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА

Швидкі технологічні зміни, посилення конкуренції та необхідність підвищення ефективності виробництва вимагають стратегічного підходу до технічного розвитку. Технічне оновлення є ключовим фактором забезпечення конкурентоспроможності підприємства, оскільки воно прямо впливає на три основні складові конкурентної переваги: якість, собівартість та інноваційність продукції/послуг.

Технічне оновлення (модернізація, технічне переозброєння, впровадження нових технологій) створює стійку конкурентну перевагу через наступні механізми [1]:

1. Зниження собівартості продукції (цінова конкуренція)

– Підвищення продуктивності праці. Нове, більш потужне та швидкісне обладнання дозволяє виробляти більше продукції за одиницю часу, зменшуючи частку витрат на оплату праці у собівартості.

– Економія ресурсів. Сучасні технології є більш енергоефективними, матеріалозберігаючими та мають нижчий рівень відходів. Це прямо зменшує операційні витрати.

– Зменшення простоїв та витрат на ремонт. Нове обладнання менш схильне до поломок і потребує менших витрат на обслуговування, ніж зношені основні засоби.

2. Покращення якості та споживчих властивостей (нецінова конкуренція)

– Точність та стабільність параметрів. Сучасне високоточне обладнання (наприклад, верстати з ЧПК, автоматизовані лінії) забезпечує стабільну якість продукції, мінімізуючи людський фактор та брак.

– Відповідність стандартам. Оновлення дозволяє впроваджувати технології, які відповідають новим галузевим, національним чи міжнародним стандартам якості (ISO, європейські норми).

– Розширення функціоналу продукту. Нові технології дають можливість створювати продукти з поліпшеними характеристиками або абсолютно новими споживчими властивостями, недоступними для конкурентів.

3. Забезпечення інноваційності та гнучкості виробництва

– Швидкість виведення нових продуктів (Time-to-Market). Модернізоване обладнання та цифровізація (наприклад, гнучкі виробничі системи) дозволяють швидше перенастроювати виробництво під нові моделі чи індивідуальні замовлення. Це критично важливо в умовах мінливого ринку.

– Освоєння нових технологій. Технічне оновлення є необхідною умовою для впровадження інновацій, зокрема, концепції "Індустрії 4.0" (IIoT, Big Data, робототехніка).

– Стійкість до "руйнівних інновацій". Підприємство, що постійно оновлюється, менш вразливе до появи на ринку технологій, які можуть повністю знецінити його застарілу виробничу базу.

4. Підтримка іміджу та інвестиційної привабливості

– Надійність для партнерів. Сучасна технічна база свідчить про надійність постачальника, його здатність виконувати великі та складні замовлення, що підвищує довіру клієнтів та партнерів.

– Привабливість для інвесторів. Технічно оновлене підприємство має вищу вартість активів, кращі фінансові показники та вищу інвестиційну привабливість, оскільки його ризики, пов'язані з технологічним відставанням, є мінімальними.

Таким чином, технічне оновлення – це не просто заміна старого обладнання, а стратегічний інструмент, що забезпечує підприємству можливість досягати лідерства у витратах, диференціації продукції та технологічних перевагах. Без нього неможлива довгострокова конкурентоспроможність. Успішна реалізація стратегії технічного розвитку можлива лише за умови її інтеграції у загальну бізнес-стратегію, використання ефективних фінансових інструментів та створення відповідної організаційної структури. Для вітчизняних підприємств критично важливим є перехід від латання "дірок" до системного стратегічного планування та пріоритетне інвестування у цифрову трансформацію та енергоефективні технології [2].

Список використаних джерел:

1. Байдін М.В., Коцюба О.О., Маковецька І.М. Розробка стратегії підприємства в сучасних економічних умовах. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2024. Вип. 1(44). С. 72-77.

2. Фесенко Б.О. Удосконалення формування виробничої стратегії підприємства в умовах невизначеності. *Молодий вчений*. 2024. № 4(128). С. 221-226.

Вересюк К. В.

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
наук. кер. – д.е.н., професор Федоришина Л. М.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасному суспільстві ефективна комунікація є однією з головних умов успішної діяльності людини, особливо у сфері управління. Від здатності керівника встановлювати взаєморозуміння, підтримувати сприятливий психологічний клімат і мотивувати колектив залежить результативність роботи організації. Одним із провідних чинників, що забезпечує таку ефективність, є емоційний інтелект – здатність людини усвідомлювати, розуміти й контролювати власні емоції, а також адекватно сприймати емоційні стани інших. Розвинений емоційний інтелект сприяє гармонійній взаємодії, підвищенню рівня довіри, зниженню конфліктності та формуванню позитивного емоційного середовища, що зумовлює актуальність обраної теми.

Поняття «емоційний інтелект» увійшло до наукового обігу ХХ століття завдяки дослідженням П. Селовея та Дж. Маєра, які визначили його як здатність сприймати, розпізнавати й регулювати емоції власні та чужі. Подальшого розвитку ця концепція набула у працях Д. Гоулмана, котрий довів, що емоційна компетентність може відігравати не меншу, а подекуди й більшу роль в успішності людини, ніж традиційно вимірюваний когнітивний інтелект [1].

За концепцією Д. Гоулмана, емоційний інтелект складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів: самоусвідомлення, саморегуляцію, мотивацію, емпатію та соціальні навички. Самоусвідомлення забезпечує розуміння власних емоцій, причин їх виникнення та впливу на поведінку. Саморегуляція дає змогу контролювати емоційні реакції й уникати імпульсивних рішень. Мотивація підтримує внутрішнє прагнення досягати цілей і долати труднощі. Емпатія пов'язана зі здатністю розуміти емоційні стани інших. Соціальні навички забезпечують ефективну взаємодію, побудову партнерських стосунків і вирішення конфліктів [1]. У своїй сукупності ці компоненти утворюють цілісну систему, що визначає рівень емоційної зрілості та комунікативної компетентності особистості (табл. 1).

Особливого значення емоційний інтелект набуває в управлінській діяльності. Керівник із високим рівнем емоційної компетентності здатний усвідомлювати власні емоції та їхній вплив на прийняття рішень, аналізувати емоційні стани працівників, своєчасно реагувати на сигнали напруженості, вигорання чи демотивації [2]. Такі лідери забезпечують атмосферу довіри, взаємоповаги й підтримки, що сприяє згуртованості колективу та зростанню результативності спільної діяльності.

Таблиця 1

Основні складові емоційного інтелекту

Компонент емоційного інтелекту	Характеристика
Самоусвідомлення	Розуміння власних емоцій, причин їх виникнення та впливу на поведінку і результати діяльності.
Саморегуляція	Уміння контролювати емоційні реакції, уникати імпульсивних дій і зберігати внутрішню рівновагу.
Мотивація	Внутрішнє прагнення досягати цілей, оптимістичне ставлення до труднощів і готовність до саморозвитку.
Емпатія	Здатність розуміти емоційні стани інших, співпереживати та будувати взаємини на основі поваги й розуміння.
Соціальні навички	Уміння ефективно комунікувати, підтримувати взаємодію, вирішувати конфлікти та впливати на соціальне середовище.

Джерело: складено автором на основі [1]

Емоційний інтелект керівника реалізується також через здатність до мотивації, як власної, так і підлеглих. Емоційно компетентні лідери поєднують чітке формулювання завдань із підтримкою, визнанням досягнень і позитивним емоційним підкріпленням, що підвищує рівень залученості працівників і сприяє їхній професійній самореалізації [2].

Розвиток емоційного інтелекту є свідомим, системним і тривалим процесом, спрямованим на гармонізацію емоційної сфери особистості та підвищення ефективності управління персоналом. Він передбачає формування здатності розпізнавати, розуміти та регулювати власні емоції, а також адекватно реагувати на емоційні стани інших. Основні методи формування й розвитку емоційного інтелекту керівника можна представити у табл. 2.

Таблиця 2

Методи формування й розвитку емоційного інтелекту керівника

Метод	Сутність методу	Очікуваний результат
Самоаналіз і рефлексія	Усвідомлення власних емоцій, їх причин і наслідків, формування здатності до самоконтролю.	Розвиток емоційної саморегуляції, підвищення стресостійкості.
Тренінгові програми	Практичні заняття з розвитку емоційної компетентності та комунікативних навичок.	Підвищення рівня емоційної грамотності, ефективності взаємодії.
Коучинг і менторство	Індивідуальна підтримка, спрямована на розкриття потенціалу та розвиток емоційних навичок.	Підвищення мотивації, формування емоційно компетентного лідерства.
Розвиток емпатії	Активне слухання, розуміння почуттів інших, емоційна підтримка.	Покращення взаємовідносин у колективі, зміцнення командної згуртованості.
Зворотний зв'язок	Аналіз власних дій і реакцій на основі оцінок колег та підлеглих.	Корекція поведінки, підвищення ефективності комунікацій.

Джерело: складено автором на основі [3]

Практичне застосування емоційного інтелекту в організаційних комунікаціях підтверджуються досвідом українських і міжнародних компаній. Зокрема, у вітчизняних організаціях запроваджуються тренінги з емоційної компетентності для менеджерів, програми розвитку емоційного лідерства, практики відкритого діалогу з працівниками щодо їхнього емоційного стану та рівня задоволеності працею. У міжнародних корпораціях реалізуються спеціальні програми, спрямовані на розвиток усвідомленості, управління стресом і формування культури взаємної підтримки в команді [4].

Таким чином, емоційний інтелект є важливою основою ефективної комунікації та управління, адже поєднує раціональне мислення з емоційною чутливістю. Він забезпечує розуміння й регуляцію емоцій, сприяє формуванню довіри, позитивного психологічного клімату та згуртованості колективу. Розвинений емоційний інтелект керівника підвищує мотивацію працівників, ефективність управлінських рішень і загальну результативність організації.

Список використаних джерел:

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект: чому він може значити більше IQ/пер. з англ. Київ : Наш формат, 2021. 480 с.
2. Моторнюк У. І., Крохмальна Я. О. Емоційний інтелект у системі управління персоналом: структура та проблеми. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2022. № 2(8). С. 56-64. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/dec/29504/220972maket-56-64.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).
3. Щетиніна Л. В., Рудакова С. Г., Заєць А. І. Емоційний інтелект в управлінні персоналом: підходи до розуміння його та розвитку. *БізнесІнформ*. 2019. № 3. С.385-393. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/be95cae0-8ac4-42a2-bf0e-7f5960106d3f/content> (дата звернення: 05.11.2025).
4. Волошина І., Крупський О. Емоційний інтелект як фактор успішного управління. *Challenges and Issues of Modern Science*. 2024. Vol. 3. URL: <https://cims.fti.dp.ua/j/article/view/246/214> (дата звернення: 05.11.2025).

Гладкова Н. П.

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
наук. кер. – д.е.н., професор Федоришина Л. М.

УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

У сучасному інформаційному просторі кожна організація, суспільна інституція чи державний суб'єкт може зіштовхнутися з кризовою ситуацією – фінансовою, репутаційною, техногенною, соціальною чи військовою. У таких умовах менеджмент комунікацій набуває стратегічного значення, адже саме через комунікації

здійснюється управління сприйняттям, формування довіри й підтримання стабільності. Кризова комунікація визначається у науковій літературі як системна діяльність із поширення достовірної інформації, спрямована на мінімізацію негативних наслідків непередбачених подій, і вона виступає підсистемою антикризового управління та складовою стратегічних комунікацій. Зокрема, як зазначають дослідники, органи влади в умовах кризи мають на меті мінімізувати вплив кризи на їхню діяльність та відповідні аудиторії, скоротити час ліквідації шкоди та оперативно відновити контроль над інформаційними потоками [2].

У кризовому середовищі змінюється сприйняття інформації: аудиторія стає вразливішою до невизначеності, шукатиме підтвердження та емоційні сигнали, що підсилює ризики поширення чуток. У цих умовах усталені комунікаційні ланцюги можуть порушитися, інформаційні потоки стають хаотичними, а надмір інформації провокує ефект «інформаційного шуму». Автори підкреслюють, що однією з основних загроз у кризову фазу є дезінформація та фейки, які здатні підрвати інформаційну стійкість суспільства [2].

У науковому дослідженні О. Даниліної «Стратегії і тактики комунікації в кризових ситуаціях» розглядається багаторівнева природа криз – від глобальних економічних до локальних репутаційних – і роль медіа в їх висвітленні. Авторка підкреслює, що медіа, соціальні мережі та інші платформи стають важливими аренами інформаційних протистоянь, де формуються меседжі й контрмеседжі [1]. Так, під час пандемії COVID-19 було продемонстровано, що застосування антикризових PR-інструментів, навіть за умов обмеженої інформаційної бази, допомагає зберегти довіру репутацію й знизити паніку населення. Локальні органи влади часто використовують «правило трьох шаблонів» – про те, що відомо, що невідомо і що планується робити далі, що допомагає зберегти прозорість і довіру аудиторії [3].

Управління кризовою комунікацією має спиратися на певні принципи: перш за все – оперативність: повідомляти першими (навіть зі згодом уточненнями), щоб запобігти заповненню інформаційного вакууму фейками. Принцип достовірності – перевіряти факти, уникати спекулятивних тверджень. Консистентність – узгодженість між різними каналами та спікерами. Важливо позиціювати себе як частину рішення, а не як джерело проблем, залучаючи аудиторію до співучасті. Двосторонність і емпатія – відкритість до зворотного зв'язку, реагування на емоційні запити аудиторії. Мова повинна бути простою і зрозумілою – уникання зайвої термінології. Крім того, комунікації в кризу повинні доповнюватися постійним моніторингом сигналів і гнучким коригуванням стратегії. Для успіху необхідно мати заздалегідь розроблений план кризової комунікації з відповідальними особами, групою оперативного реагування, сценаріями, каналами інформаційного впливу та запасними засобами зв'язку [2].

Структура плану управління кризовими комунікаціями передбачає певні етапи: ідентифікація інформаційних і репутаційних ризиків; визначення цільових аудиторій; формулювання цілей комунікацій; розробка альтернативних сценаріїв та меседжів; розподіл ролей та визначення спікера(ів); вибір каналів (ЗМІ, інтернет, соцмережі, офіційні звернення); організація внутрішньої комунікації з працівниками та структурними підрозділами; передбачення резервних комунікаційних ланок; моніторинг, збір зворотного зв'язку, аналіз ефективності та корекція стратегії.

Варто відзначити й слабкі місця у кризових комунікаціях – невідповідність темпу реагування темпу розвитку кризи, розбіжності між офіційними заявами і повідомленнями «знизу», інформаційне перевантаження аудиторії, недостатня підготовка спікерів, відсутність або слабкий моніторинг змін у медіа-просторі та емоційні бар'єри, що заважають адекватному сприйняттю інформації. Щоб уникати цих ризиків, слід інвестувати в підготовку кадрів (тренінги, симуляції), зробити кризові комунікації частиною повсякденної роботи організацій, розвивати цифровий моніторинг інформаційного простору, застосовувати сценарне планування з «планами Б», забезпечувати резервні засоби зв'язку (SMS, радіо, офлайн-канали). Після завершення кризи обов'язково проводити ретельний аналіз, підбивати підсумки, актуалізувати план на основі отриманих уроків.

Таким чином, управління комунікаціями в кризових умовах – це не надбудова, а життєво необхідна складова управлінської культури. Лише системний, етичний, адаптивний і прозорий підхід до комунікацій здатен мінімізувати паніку, захистити репутацію підприємства (органу влади) та зберегти довіру персоналу (громадян), що є визначальним фактором стабільності й успіху у кризовий період.

Список використаних джерел:

1. Даниліна О. Стратегії і тактики комунікації в кризових ситуаціях. *Інтегровані комунікації*. 2025. Вип. 1. С. 35-41.
2. Дзяна Г. О., Дзяний Р. Б. Управління комунікаціями в умовах криз. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2022. Вип. 2. С. 13-21.
3. Зубарева М. А. Прикладні антикризові PR-технології : навч. посібник. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 162 с.

Гудіменко Є. Д.

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
наук. кер. – д.е.н., професор Федоришина Л. М.

ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасне бізнес-середовище зазнає кардинальних змін під впливом стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Цифрові комунікації стали невід'ємною частиною ефективного управління бізнесом, оскільки вони забезпечують нові можливості для взаємодії з клієнтами, оптимізації внутрішніх процесів та підвищення конкурентоспроможності компаній [1]. Впровадження цифрових технологій дозволяє підприємствам не лише швидше реагувати на зміни ринку, але й ефективніше використовувати ресурси, підвищуючи продуктивність та знижуючи витрати.

Цифрові комунікації охоплюють широкий спектр інструментів, включаючи електронну пошту, соціальні мережі, мобільні додатки, відеоконференції та платформи для управління проектами. Використання цих інструментів сприяє покращенню інформаційного обміну як всередині підприємства, так і між підприємством

та його зовнішнім середовищем (основними стейкхолдерами), що є основою для ефективної комунікативної політики. Соціальні медіа, зокрема, дозволяють компаніям взаємодіяти з клієнтами в режимі реального часу, отримуючи цінний зворотний зв'язок і вдосконалюючи продукти та послуги на основі отриманих даних [1].

Варто зазначити, що відмінність цифрових інструментів від традиційних полягає у швидкості, масштабі та способі взаємодії. Звичайні методи, такі як друковані оголошення, прес-релізи, публічні заходи, передбачають тривалий зворотний зв'язок і значні витрати ресурсів. Цифрові ж платформи, навпаки, дозволяють підприємству працювати у режимі реального часу, автоматизувати обробку запитів, отримувати аналітичні дані про аудиторію та адаптувати стратегію комунікацій під конкретні потреби. Вони формують двосторонній зв'язок, що базується на відкритості, діалозі та постійному вдосконаленні комунікаційних процесів [4].

Поділяємо думку Осокіна М. та Осокіної А. [1], що цифрові комунікації важливі на різних рівнях управління бізнесом. На макрорівні комунікативна політика підприємства формується завдяки застосуванню цифрових технологій, які дозволяють охоплювати широке зовнішнє середовище – від національного до міжнародного. До таких інструментів належать онлайн-платформи для брендингу та взаємодії зі стейкхолдерами, зокрема соціальні мережі (LinkedIn, Facebook, Instagram), офіційні вебсайти, корпоративні блоги та мобільні додатки. Вони забезпечують компанії відкритість, постійну присутність у публічному просторі та можливість ефективного управління репутацією. Поряд із цим, важливу роль відіграють аналітичні системи на основі великих даних і платформи моніторингу медіаполя, які допомагають підприємствам відстежувати громадські настрої, виявляти ризики та оперативно реагувати на інформаційні виклики. Серед таких інструментів можна виділити Google Analytics, Brandwatch і Talkwalker, що надають змогу аналізувати тенденції в онлайн-комунікаціях і формувати стратегічні рішення на основі цифрових даних.

На мезорівні цифрові інструменти орієнтовані на забезпечення ефективної взаємодії між структурними підрозділами підприємства, його діловими партнерами та клієнтами. Серед найбільш поширених рішень – внутрішні корпоративні платформи для комунікацій (Microsoft Teams, Slack, Workplace by Facebook), системи спільної роботи (Google Workspace, Microsoft 365), а також CRM-системи й контент-менеджмент, що дозволяють централізовано керувати інформаційними потоками, автоматизувати маркетингові процеси та контролювати ефективність комунікацій. Завдяки цим інструментам формується інтегрований цифровий простір підприємства, у якому команди можуть швидко обмінюватися даними, приймати узгоджені рішення й оперативно реагувати на зміни середовища.

На мікрорівні цифрові комунікації стосуються щоденної взаємодії окремих працівників, керівників і клієнтів. Найпоширенішими є мобільні месенджери, онлайн-конференції, чат-боти та інтерактивні опитувальні сервіси, які забезпечують швидкість, зручність і персоналізований зворотний зв'язок. Окрім цього, у практику корпоративних комунікацій активно впроваджуються технології доповненої та віртуальної реальності, а також онлайн-курси й е-тренінги, що сприяють розвитку навичок ефективного спілкування, підвищенню лояльності персоналу та формуванню сучасної цифрової культури на підприємстві.

Особливу увагу слід приділяти надійності цифрової інфраструктури та довірі користувачів до систем, оскільки ці фактори визначають ефективність комунікацій. Досвід цифровізації державного управління показує, що впровадження технологій без чіткого стратегічного бачення та низького рівня довіри може бути неефективним. Тому підприємствам важливо створювати надійну цифрову інфраструктуру, яка дозволяє отримувати достовірну інформацію, оптимізувати процеси та підвищувати якість комунікацій, що, у свою чергу, зміцнює позиції компанії на ринку та підвищує рівень довіри клієнтів [2].

В сучасних умовах цифрові комунікації постійно еволюціонують, приносячи суттєві зміни у взаємодію бізнесу з клієнтами та партнерами. Для забезпечення ефективності комунікативної політики підприємству необхідно, на нашу думку, вибирати оптимальний набір цифрових інструментів, який на макро-, мезо- та мікрорівні створюватиме умови для досягнення стратегічних цілей. Саме тому грамотно розроблена стратегія цифрових комунікацій стає ключовим фактором конкурентної переваги. Оскільки в більшості випадків (за виключенням соціальних організацій) метою діяльності підприємств є отримання прибутку та формування позитивного іміджу, ефективна діджитал-стратегія допомагає покращити позиції підприємства у медійному просторі, генерувати трафік, залучати потенційних клієнтів та забезпечувати нові продажі. Визначення такої стратегії передбачає чітке планування, як бізнес донесе повідомлення до цільової аудиторії за допомогою цифрових інструментів. У процесі впровадження стратегії підприємство має постійно контролювати результати та за необхідності вносити корективи, щоб забезпечити максимальну ефективність комунікацій. Крім того, варто враховувати унікальність бренду, специфіку цільової аудиторії та потребу у креативних рішеннях, що дозволяє підприємству ефективно конкурувати в інтернет-просторі та на ринку загалом [3].

Таким чином, цифрові комунікації відіграють ключову роль у формуванні ефективної комунікативної політики підприємства, оскільки забезпечують оперативний обмін інформацією, налагоджують взаємодію з клієнтами та партнерами, а також сприяють підвищенню продуктивності та його конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Осокін М., Осокіна А. Цифрові комунікації в системі управління бізнесом. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-31>.
2. Пасічник В., Алексиниць В. Інформаційна політика у добу цифрових комунікацій. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. 2025. № 12. С. 133-140. DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2025-12-133-140>.
3. Романченко Н. В., Ніколенко А. О. Стратегія діджитал-комунікацій підприємства. *Економічні студії*. 2021. Т. 32. № 2. С. 44-49. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/30d1e0de-54f5-45ef-b79e-33d39c02eb8a/content> (дата звернення: 30.10.2025).
4. Формування інноваційного потенціалу на макро-, мезо- та мікрорівнях в умовах цифровізації / Шалухіна В. В. та ін. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Т. 8. № 1. С. 41-46.

Краснопортко Ю. О.

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
наук. кер. – д.е.н., професор Федоришина Л. М.

УПРАВЛІННЯ ГЕНДЕРНОЮ РІВНІСТЮ В ЗАКЛАДІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Управління гендерною рівністю у комунальному дитячому закладі охорони здоров'я становить важливий напрям розвитку сучасної системи менеджменту медичної установи. Актуальність цієї проблематики визначається потребою створення збалансованих професійних команд, здатних забезпечувати високоякісну медичну допомогу дітям та їхнім сім'ям у складних умовах сьогодення. Дитячі заклади охорони здоров'я традиційно характеризуються значною питомою вагою жінок у загальній структурі персоналу, проте на рівні керівних посад та у окремих високотехнологічних напрямках педіатрії зберігається гендерний дисбаланс, що негативно впливає на організаційну ефективність установи [1].

Сутність гендерної рівності у закладі охорони здоров'я полягає у створенні таких умов професійної діяльності, за яких кожен працівник незалежно від статі має однакові можливості для реалізації свого потенціалу, кар'єрного зростання та участі у прийнятті управлінських рішень. Це передбачає формування організаційної культури, що цінує різноманітність підходів до вирішення клінічних завдань та визнає рівну цінність внеску представників різних гендерних груп у досягнення місії закладу. У контексті дитячої медичної установи гендерна рівність означає не лише паритетне представництво жінок та чоловіків у різних підрозділах, а передусім створення умов для ефективної командної роботи, де різні погляди та підходи збагачують якість медичної допомоги маленьким пацієнтам [2].

Значення процесу управління гендерною рівністю для комунального дитячого закладу охорони здоров'я визначається його прямим впливом на економічні та соціальні результати діяльності установи. Збалансовані за гендерною ознакою професійні колективи демонструють вищу продуктивність праці, кращу комунікацію з батьками та дітьми, більшу гнучкість у вирішенні нестандартних клінічних ситуацій. Коли у педіатричному відділенні працюють як лікарки, так і лікарі, це забезпечує різносторонність клінічного мислення, адже жінки та чоловіки часто по-різному підходять до діагностики та лікування, що створює додаткову захисну систему для пацієнтів. Гендерно різноманітні команди генерують більше інноваційних ідей щодо організації лікувального процесу, впровадження нових технологій та покращення сервісу для сімей пацієнтів [3].

Принципи управління гендерною рівністю ґрунтуються на визнанні рівної цінності професійного досвіду та компетентностей усіх працівників. Принцип справедливості передбачає, що посадові призначення та розподіл професійних можливостей відбуваються виключно на основі кваліфікації, досвіду та результатів роботи, а не на основі гендерних стереотипів. Принцип збалансованості вимагає цілеспрямованих зусиль керівництва для створення паритетного представництва у різних напрямках діяльності установи, особливо там, де історично склався значний перебік у бік однієї статі. Принцип транспарентності означає відкритість інформації про кадрові рішення, критерії просування працівників та механізми реагування на можливі прояви дискримінації [4]. У дитячому закладі охорони здоров'я ці принципи також знаходять практичне застосування.

Забезпечення гендерної рівності у комунальному дитячому закладі охорони здоров'я (КП «Хмельницька міська дитяча лікарня» Хмельницької міської ради) відбувається через систему конкретних управлінських заходів та механізмів. Насамперед, це стосується кадрової політики установи, яка передбачає створення рівних умов доступу до вакансій для жінок та чоловіків у всіх структурних підрозділах. Керівництво закладу формує прозорі критерії відбору на посади, де враховуються професійні компетенції, клінічний досвід, комунікативні навички та здатність працювати у команді, а не гендерна приналежність кандидата. Особлива увага приділяється залученню чоловіків до роботи у педіатричних відділеннях та жінок до високотехнологічних спеціальностей дитячої хірургії, анестезіології та реаніматології.

Важливим інструментом управління гендерною рівністю виступає система професійного розвитку персоналу закладу. Оскільки заклад забезпечує однаковий доступ працівників різної статі до навчальних програм, конференцій, стажувань та курсів підвищення кваліфікації; формує спеціальні програми менторства, які допомагають молодим фахівцям незалежно від статі швидше інтегруватися у професійне середовище та отримати підтримку досвідчених колег; а також створює умови для поєднання професійних обов'язків із сімейними, що особливо важливо для збереження цінних кадрів та зменшення плинності персоналу [5].

Моніторинг стану гендерної рівності здійснюється через регулярний аналіз кадрових показників закладу. Керівництво відстежує розподіл працівників за статтю у різних підрозділах, аналізує темпи кар'єрного просування жінок та чоловіків, оцінює участь представників різних гендерних груп у прийнятті управлінських рішень. Збирається інформація про рівень задоволеності персоналу умовами праці, можливостями професійного зростання та психологічним кліматом у колективі. Ці дані використовуються для коригування кадрової стратегії та удосконалення механізмів забезпечення рівних можливостей.

Економічний ефект від впровадження політики гендерної рівності у комунальному дитячому закладі охорони здоров'я проявляється у декількох вимірах. По-перше, зменшується плинність кадрів, оскільки працівники відчують справедливе ставлення та мають перспективи професійного зростання незалежно від статі, що економить ресурси на постійний пошук та адаптацію нових співробітників. По-друге, підвищується продуктивність праці завдяки кращій командній взаємодії та використанню різноманітних підходів до вирішення клінічних завдань. По-третє, покращується репутація закладу серед населення, що збільшує потік пацієнтів та надходження коштів від надання платних медичних послуг. По-четверте, знижується ризик конфліктних ситуацій у колективі, що могли б призвести до фінансових втрат через судові позови або відшкодування моральної шкоди.

Соціальний ефект полягає у створенні сприятливого психологічного клімату у колективі, де кожен працівник відчуває повагу та визнання свого професійного внеску. Гендерно збалансовані команди краще розуміють потреби різних категорій пацієнтів та їхніх батьків, що підвищує якість медичної допомоги та рівень

довіри до закладу. Діти отримують можливість взаємодіяти як з лікарками, так і з лікарями, що формує у них правильне розуміння професійних ролей та можливостей. Батьки пацієнтів мають більше варіантів вибору спеціаліста, з яким їм комфортніше обговорювати стан здоров'я дитини.

Таким чином, управління гендерною рівністю у комунальному дитячому закладі охорони здоров'я представляє собою комплексну систему організаційних, кадрових та управлінських заходів, спрямованих на створення рівних можливостей для професійної реалізації всіх працівників незалежно від статі [1]. Успішна реалізація цієї політики забезпечує відчутний економічний та соціальний ефект для установи, підвищує якість медичної допомоги дітям та сприяє формуванню організаційної культури, що відповідає викликам сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Августин Р. Р., Стахів О. В. Визначення стратегічних пріоритетів управління системним розвитком закладів охорони здоров'я. *Академічні візії*. 2023. № 17. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/250> (дата звернення: 30.10.2025).
2. Основи теорії гендеру: юридичні, політологічні, філософські, педагогічні, лінгвістичні та культурологічні засади: монографія / ред. Л. Р. Наливайко, І. О. Грицай. Київ: Хай-Тек Прес, 2018. 348 с.
3. Методичні рекомендації щодо впровадження гендерно орієнтованого підходу у бюджетному процесі: затв. наказом Міністерства фінансів України 02 січня 2019 року № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001201-19#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
4. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 30.10.2025).
5. Федорович І. Посібник із запобігання та протидії дискримінації для державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування й надавачів адміністративних послуг. Київ, 2024. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/guide-to-preventing-discrimination19082024-1.pdf> (дата звернення: 31.10.2025).

Литвинова Р. П.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Зенченко О. О.

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Дослідження антикризового управління як складової системи забезпечення економічної безпеки підприємства є актуальним у сучасний період.

Цьому питанню приділяється значна увага вітчизняними вченими, такими як: В. І. Борзенко, В. О. Василенко, Т. А. Васильєва, Т. В. Гринько, Г. А. Дорашук, А. В. Кальянов, А. В. Коваленко, О. В. Кравченко, Є. С. Кузнецов, Л. О. Лігоненко, О. Л. Польова, Г. М. Романяк, О. М. Скібіцький та інші.

Метою є дослідження сутності антикризового управління як складової системи забезпечення економічної безпеки підприємства.

Антикризове управління не лише є однією з вагомих складових загальної системи менеджменту. Важливе значення таке управління займає і у функціонуванні загальної системи економічної безпеки підприємства (СЕБП). Для більш глибокого розуміння вищезазначених процесів необхідно дослідити загальні підходи до формування системи економічної безпеки підприємства і відповідної управлінської складової.

З позиції логіки і змісту антикризового управління, елементи є об'єктами управлінського впливу менеджерів. Всі складові, які здійснюють вплив на систему економічної безпеки підприємства, створюють загрози у діяльності суб'єктів господарювання і досліджуються у межах антикризового управління з метою мінімізації їх негативного впливу. Загальна система управління підприємством базується на використанні відповідних методів, які є актуальними як для антикризового управління, так і для управління фінансово-економічною безпекою [3, с. 66]. Якщо ж розглядати представлені методи більш детально, то необхідно підкреслити, що організаційно-розпорядчі методи – це система способів і прийомів організаційно-розпорядчої дії, яка використовується для організації і координації об'єктів управління з метою виконання поставлених завдань [3, с. 69]. Отже, з позиції ефективного функціонування антикризового управління вони використовуються саме для регламентації його функціонування та загальної організації процесів управління. Стосовно економічних методів, слід зазначити, що це система економічних важелів і заходів, за допомогою яких здійснюється вплив на керовані об'єкти з метою найбільш ефективного досягнення поставленої мети і забезпечення єдності інтересів суспільства, підприємства і окремих працівників [3, с. 66]. І третя складова методів управління – це соціально-психологічні методи. В межах функціонування антикризового управління до них відносять в основному методи нематеріального стимулювання та методи загального психологічного впливу.

Представлені методи дозволяють інтегрувати загальні підходи і принципи антикризового управління у систему управління економічною безпекою суб'єктів господарювання, що у результаті призводить до симбіотичного існування таких систем. Ця теза є цілком доречною, оскільки антикризове управління спрямоване саме на подолання кризи, а система економічної безпеки націлена на їх попередження. Загальні підходи до взаємодії суб'єктів антикризового управління у системі забезпечення економічної безпеки підприємства представлені на рис. 1.1, де відображено процес ієрархічного управлінського впливу суб'єктів антикризового управління, який передбачає безпосередній вплив за рахунок формування відповідного імпульсу, який безпосередньо стимулює до дії суб'єктів антикризового управління у межах функціональних складових загальної системи менеджменту. Суб'єкти антикризового управління безпосередньо впливають і на інших суб'єктів, що задіяні у формуванні і функціонуванні системи економічної безпеки підприємства. При цьому реакція таких суб'єктів може бути різною – від повного ігнорування до позитивного відгуку на управлінський вплив.

Відповідно, формується зворотній імпульс, який за допомогою окремого підходу до управління системою економічної безпеки дозволяє коригувати дії та рішення менеджменту підприємства. У тому числі і у

сфері антикризового управління. Масштабність реакції суб'єктів СЕБП буде залежати від інтенсивності та «гостроти» кризових явищ, оскільки дія механізмів забезпечення економічної безпеки регламентується саме реакцією менеджменту на актуальний стан системи з урахуванням зовнішнього і внутрішнього впливу.

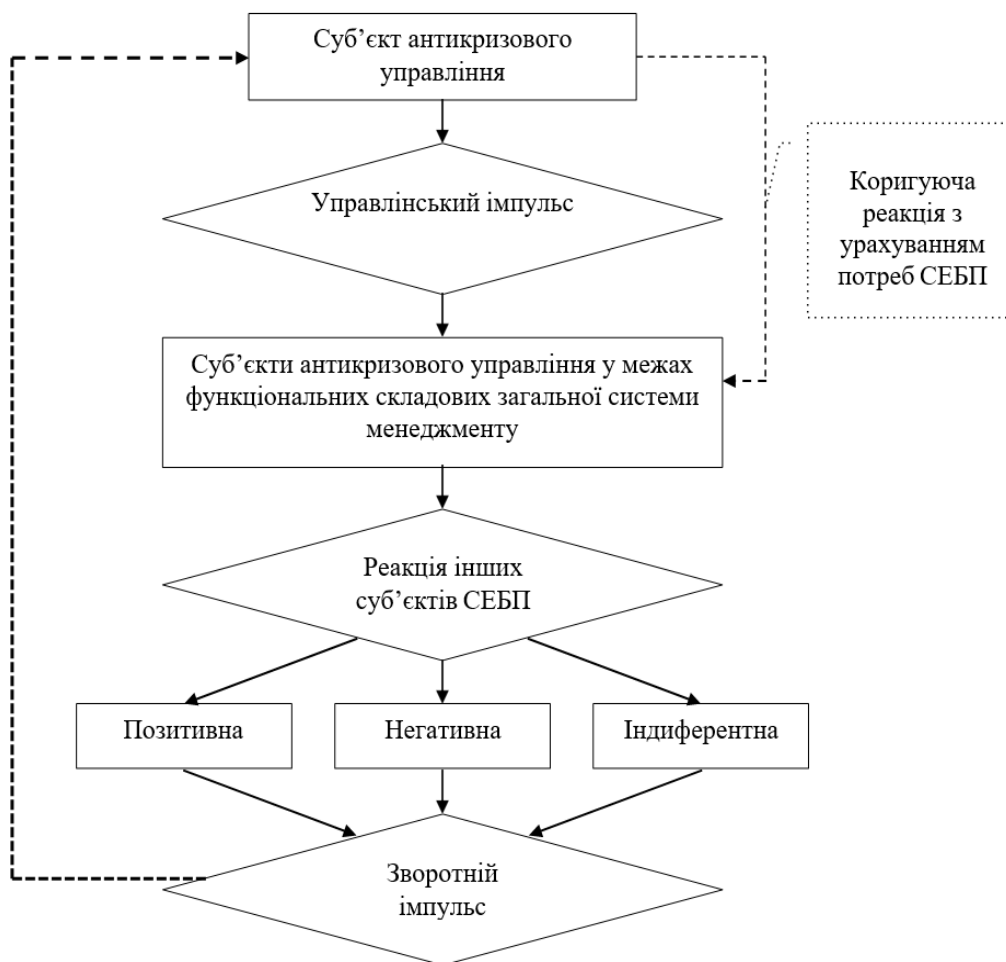

Рис. 1.1. Взаємодія суб'єктів антикризового управління у межах СЕБП (сформовано на основі [1])

Послідовність антикризового управління в умовах забезпечення економічної безпеки має бути наступною: а) проведення комплексної діагностики зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства; б) виявлення причин кризи та рівня загроз; в) обґрунтування антикризової стратегії; г) розробка системи антикризових планів, проектів, програм; д) розробка антикризових заходів; е) вибір методів, інструментів та важелів антикризового управління; ж) контроль антикризових заходів; з) оцінка рівня безпечності функціонування підприємства [2].

Таким чином, в цілому погоджуючись із наведеною послідовністю, необхідно підкреслити актуальність чіткого усвідомлення, що кризу на підприємстві краще попередити, ніж потім долати її наслідки. Функціонування СЕБП має враховувати наявні підходи керівництва до формування базису антикризового управління, яке інтегровано у загальну систему менеджменту і враховує особливості побудови, функціонування системи економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Ілляшенко О. В. Методологічні засади формування та функціонування механізмів системи економічної безпеки підприємства: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04, 21.04.02. Северодонецьк, 2016. 516 с.
2. Сак Т. В., Ющишина Л. О. Механізм антикризового управління в умовах забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. Т. 2. № 18. С. 66–74.
3. Стадник В. В., Йохна М.А. Менеджмент: підручник. Київ: Академвидав, 2017. 472 с.

Литвинова С. М.

Придніпровський інститут ВНЗ «Міжнародна академія управління персоналом»

МОЛОДЬ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ПРАЦІ: ПРОБЛЕМА ПЕРШОГО РОБОЧОГО МІСЦЯ ТА ПАСТКА ВТОРИННОГО СЕГМЕНТА

Парадокси сучасного ринку праці стають особливо гострими, коли йдеться про молодих спеціалістів. З одного боку, бізнес скаржиться на "кадровий голод" та брак кваліфікованих виконавців. За оцінками низки досліджень, дефіцит кадрів у 2024–2025 рр. відчують 60-75 % роботодавців. Зокрема, опитування представників бізнесу, проведене в травні 2025 р., виявило, що 60 % роботодавців стикаються з кадровою кризою

та 40 % очікують погіршення ситуації [7] З іншого – випускники закладів вищої освіти, роблячи перші кроки, стикаються з майже нездоланим бар'єром – вимогою "попереднього досвіду" [6]. Ця ситуація виводить на перший план два взаємопов'язані феномени: нетипово високе безробіття серед молоді та її масовий відтік у вторинний сегмент ринку праці.

Вимушений старт кар'єри на так званих "поганих роботах" (працівники фаст-фуду, кур'єри, оператори кол-центрів) несе значні довгострокові ризики. Ці позиції, хоч і дають швидкий заробіток, фактично нівелюють кар'єрні перспективи та не пропонують ані розвитку професійних навичок, ані соціальних гарантій. Це створює реальну небезпеку "застрягання" (lock-in effect) у низько кваліфікованій праці. Такий стан речей призводить до знецінення інвестицій в освіту та, в ширшому сенсі, до деградації трудового потенціалу нації. Це робить аналіз механізмів інтеграції молоді не просто актуальним, а критично необхідним.

Відповідно, ця стаття ставить за мету проаналізувати ключові бар'єри, що стоять перед молодими спеціалістами, та оцінити реальні ризики вторинного сегмента як стартової площадки. Дослідження фокусується на фрикційних і структурних аспектах безробіття та небезпеці прекарізації (поширення нестабільних форм зайнятості) для довгострокового розвитку кар'єри.

Хоча проблеми працевлаштування молоді часто пояснюють "природним" фрикційним безробіттям (часом, необхідним на пошук першої роботи), такий підхід занадто спрощує реальність. Для випускника без досвіду та сталих професійних зв'язків цей "фрикційний" період перетворюється на справжнє випробування, що затягується на багато місяців. Він стикається з асиметрією інформації: роботодавці не довіряють диплому без практичного підтвердження, а молоді люди часто мають завищені очікування. Головною ж перешкодою стає класична "пастка-22": для отримання роботи потрібен досвід, а для отримання досвіду потрібна робота.

Проте зводити проблему лише до часу на пошук було б помилково. Корінь проблеми значно глибший і лежить у площині структурного безробіття – фундаментальної невідповідності (mismatch) між тим, чого навчає система освіти, і тим, що вимагає сучасний роботодавець. Цей розрив (skills gap) проявляється у двох вимірах [5]

По-перше, йдеться про "тверді навички" (hard skills). Академічні програми оновлюються значно повільніше, ніж розвиваються технології. В результаті випускники, навіть технічних спеціальностей, приходять на ринок із знаннями, що вже є частково застарілими, не володіючи конкретним галузевим програмним забезпеченням чи актуальними методологіями (наприклад, Agile) [5]

По-друге, і цей аспект часто є більш критичним, виникає дефіцит "м'яких навичок" (soft skills). Бізнес ставить у пріоритет критичне мислення, вміння вирішувати проблеми, комунікативні навички та командну роботу. Натомість формальна освіта, особливо в її пострадянській моделі, все ще грішить фокусом на запам'ятовуванні теорії, а не на її практичному застосуванні чи розвитку наскрізних компетенцій. Як наслідок, ринок отримує випускника, який може мати високі бали, але виявляється неготовим до самостійної проектної роботи [5]

Зіткнувшись із неможливістю пробити бар'єр "відсутності досвіду" на первинному ринку, молодь змушена йти у вторинний сегмент. Теорія подвійного ринку праці дає тут чіткий інструментарій, розмежовуючи первинний сегмент ("хороші роботи" зі стабільністю, кар'єрним ростом і соцпакедом) та вторинний (так звані "погані роботи"). До останніх традиційно відносять сферу обслуговування (ритейл, фаст-фуд), логістику "останньої милі" (кур'єри) та різні гнучкі форми гіг-економіки.

Привабливість цих робіт для молоді очевидна: мінімальний поріг входу, гнучкий графік та негайний, хоч і невеликий, дохід. Це виглядає як раціональна стратегія виживання, особливо під час навчання. Проблема в тому, що ця стратегія несе системні ризики. Основна небезпека вторинного сегмента – відсутність накопичення людського капіталу, релевантного для майбутньої кар'єри за фахом. Робота кур'єром чи бариста не додає суттєвих переваг до резюме інженера чи юриста.

Навпаки, тривале перебування на такій роботі починає грати проти кандидата. В соціології праці це відомо як "ефект рубцювання" (scarring effect): роботодавці з первинного ринку, бачачи в резюме багаторічну роботу не за фахом, схильні інтерпретувати це як сигнал низької мотивації або професійної неспроможності [1]

У результаті те, що планувалося як тимчасовий "трамплін" для заробітку, перетворюється на пастку. Людина потрапляє у цикл нестабільної, прекарізованої зайнятості: низька зарплата не дозволяє зощадувати для перенавчання чи тривалого пошуку "хорошої" роботи, а відсутність розвитку знижує її конкурентоспроможність. З кожним роком "вхідний квиток" на первинний ринок стає все дорожчим, а диплом знецінюється. Це веде до маргіналізації освіченої молоді та змарнування інвестицій, вкладених у її навчання.

Очевидно, що подолання цього розриву вимагає комплексних зусиль з боку держави, бізнесу та освітніх установ. Втім, не потрібно "винаходити велосипед" – світовий досвід вже демонструє ефективні моделі, що мінімізують ризики для молоді.

Класичним прикладом успішної державної моделі є німецька система дуальної освіти [4] Вона дозволяє поєднувати теоретичне навчання у професійній школі з оплачуваною практичною роботою на підприємстві. Це забезпечує майже безшовний перехід від навчання до кар'єри та гарантує здобуття саме тих навичок, які потрібні ринку.

З боку бізнесу ключовим інструментом є розвиток інституту реальних стажувань та програм для випускників (graduate programs). Важливо, що йдеться не про формальну "практику" заради "галочки", а про оплачувані, структуровані програми. Вони передбачають залучення стажера до реальних проектів під наглядом ментора. Для компанії це можливість "виросити" лояльного спеціаліста під себе, а для студента – здобути той самий критичний "перший досвід", що відкриває двері на первинний ринок. Так, наприклад, P&G майже ніколи не наймає менеджерів з ринку; вони наймають випускників на позиції початкового рівня (наприклад, Assistant Brand Manager) і системно "прокачують" їх до директорських посад. Це і є "graduate program" у її чистому вигляді. Або Google (STEP - Student Training in Engineering Program): це програма стажування, спеціально розроблена для студентів 1-го та 2-го курсів (часто з груп, недостатньо представлених у технологіях). Вона дає реальний досвід роботи в команді розробників, менторство та професійний розвиток, ефективно готуючи їх до майбутніх, більш складних стажувань та повноцінної роботи.

Отже, проблема першого робочого місця для молоді є глибоким системним викликом, що лежить на стику застарілої освітньої політики та жорстких вимог ринку праці. Як було показано, структурна невідповідність навичок (skills gap) діє як головний каталізатор, що виштовхує випускників у вторинний сегмент.

Для більшості молодих спеціалістів цей сегмент є не "трампліном" до кар'єри, а саме "пасткою". Вона характеризується відсутністю професійного розвитку, нестабільною зайнятістю та "ефектом рубцювання", який блокує подальший шлях за фахом.

Ефективне вирішення цієї проблеми вимагає справжньої тристоронньої співпраці, а не її імітації. Система освіти має стати гнучкою та чутливою до запитів бізнесу [2]. Держава повинна стимулювати компанії до створення якісних програм стажування, можливо, через податкові інструменти. Водночас і корпорації мають взяти на себе активну роль у "докваліфікації" молодих кадрів, розглядаючи це як стратегічну інвестицію у власний людський капітал, а не як статтю витрат.

Список використаних джерел:

1. Tomlinson, M., Tholen, G. Scarring effects for young people in challenging economic times: a conceptual synthesis and future policy and research agenda. *Labour and Industry: a journal of the social and economic relations of work*, 33(3). (2023). Scarring effects for young people in challenging economic times...

2. Андрейченко А., Шикіна О., Кузнєцова О. Роль дуальної освіти у формуванні людського капіталу за умов війни. *Економіка та суспільство*, (74). (2025). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/~journal/article/view/6077?articlesBySameAuthorPage=2>

3. Андрейченко, А. В., Грінченко, Р. В., Жердецька, Л. В. Передумови, проблеми та перспективи впровадження дуальної освіти в навчальний процес. *Вісник соціально економічних досліджень: зб. наук. праць*. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2023. № 3-4 (86-87). С. 135–148. УДК 377.35:378 Андрій Вадимович Андрейченко...

4. Воронкова А.А. Аналіз ефективності дуальної освіти в контексті української вищої освіти. *Академічні візії*, (34), (2024). Воронкова А.А., Цой М.П., Галицька-Дідух Т.В. Аналіз ефективності дуальної освіти в контексті української вищої о - Академічні візії, 12 с.

5. Сидоренко В.В., Кваліфікаційний розрив (skills gap) на ринку праці України. (2023). *Вісник післядипломної освіти*. Випуск 28(57) Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»), 191 Кваліфікаційний розрив (skills gap) на ринку праці України

6. Ситник Й. С., Рогуцька І. В. (2022). Сучасні тенденції працевлаштування молоді в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління, 1(4). <https://reicst.com.ua/~pmt/article/view/2022-4-07-02>

7. Тренди на ринку праці України в умовах війни, Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД, (2025) <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/trendy-na-rynku-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-viyny>

Нічик С. А.

Класичний приватний університет

АДМІНІСТРАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Соціальна відповідальність бізнесу є напрямом підприємництва, що охоплює діяльність націлену на отримання соціальних результатів та створення цінностей, які дозволяють будувати соціально-орієнтовану екосистему, здатною генерувати інтелектуальну додану вартість, із позитивним впливом на довкілля і високим рівнем якості життя населення [1, с.312].

Соціальна відповідальність – є відповідальністю організації за вплив її рішень та діяльності на суспільство і довкілля через прозору та етичну поведінку, що сприяє сталому розвитку, здоров'ю і добробуту суспільства; враховує очікування зацікавлених сторін; відповідає чинному законодавству і узгоджується з міжнародними нормами поведінки; інтегрована у діяльність всієї організації і реалізується нею на практиці взаємовідносин [2].

Соціальна відповідальність як специфічна когнітивна структура має свої власні особливості, як то:

- її значення та роль актуалізуються в ситуаціях невизначеності або конфлікту мотивів чи інтересів;
- сфера прояву – прийняття рішень або виконання дій, що пов'язані з вольовими зусиллями;
- використання в якості критеріїв вибору ієрархії суспільних цінностей та пріоритетів;
- орієнтованість на взаємодію, взаєморозуміння та спільні цілі; – виступає як засіб забезпечення балансу між індивідуальними та суспільними інтересами;
- стратегічна спрямованість [3, с.79].

Як наголошують Л. І. Райчева, Д. О. Набок: „Сьогодні соціальна відповідальність відіграє ключову роль у підвищенні репутації компаній, а в довгостроковій перспективі підприємства з високим рівнем відповідальності набувають суттєвих конкурентних переваг. Вони забезпечують стабільну ділову активність і демонструють тенденцію до економічного зростання. Зростання рівня довіри сприяє збільшенню доходів, що позитивно впливає на розвиток і зміцнення позицій підприємств на ринку [4, с.579].

У Стандарті ISO 26000 „Настанова по соціальній відповідальності” наголошується, що організація, яка застосовує соціально відповідальні трудові відносини, буде мати певні переваги, зокрема: розширення можливостей щодо найму на роботу; покращення мотивації та збереження кадрів; покращення виконання зобов'язань по охороні праці; посилення репутації компанії; скорочення витрат; підвищення продуктивності праці; підтримка морального стану персоналу; покращення співпраці з інвесторами, спонсорами; позитивний вплив на взаємини з урядом, засобами масової інформації, постачальниками, аналогічними за рівнем організаціями, споживачами; розвиток взаємної довіри із зацікавленими сторонами [5].

Можна сказати, що відповідальна поведінка сприяє створенню спільної цінності – економічної цінності для компанії, яка одночасно генерує цінність для суспільства шляхом вирішення його потреб та викликів. Ця стратегічна інтеграція дозволяє підприємству отримати так звану соціальну ліцензію на діяльність, мінімізуючи нефінансові ризики та підвищуючи стійкість до зовнішніх регуляторних чи соціальних шоків. Підвищення рівня довіри з боку ключових стейкхолдерів – інвесторів, споживачів, місцевих громад та державних органів – не лише позитивно впливає на доходи, але й забезпечує преференційний доступ до фінансових ресурсів, оскільки фонди, що керуються критеріями ESG (Environmental, Social, Governance), надають пріоритет соціально відповідальним емітентам. Крім того, цілеспрямована діяльність у сфері соціальної відповідальності – є потужним чинником диференціації та інноваційного розвитку. Вирішення екологічних або соціальних проблем стимулює розробку нових, більш ефективних та ресурсощадних технологій і продуктів, що створює довгострокове монополістичне ренту та захист від копіювання.

Зрештою, репутація відповідального роботодавця є критично важливим нематеріальним активом у боротьбі за таланти, що безпосередньо корелює з підвищенням залученості персоналу, зниженням плинності кадрів та зростанням загальної продуктивності праці. Таким чином, соціальна відповідальність бізнесу є не просто етичним додатком, а ключовим механізмом досягнення сталого економічного зростання та зміцнення довгострокових позицій підприємства на ринку.

Але війна в Україні зумовила появу нових напрямів соціальної відповідальності бізнесу, зокрема: підтримка Збройних Сил України та бійців у зоні військових дій (допомога із спорядженням, збір коштів на озброєння, техніку, харчування, медикаменти тощо); надання житла і працевлаштування вимушених переселенців; соціальне житлове будівництво; забезпеченість лікарень медичним обладнанням та медикаментами; будівництво шкіл і дитячих будинків; реалізація соціальних проєктів; реабілітація та адаптація ветеранів [6].

За результатами дослідження можна зробити висновок, що соціальна відповідальність бізнесу, трансформуючись від етичного додатка до стратегічного імперативу, є критичним чинником конкурентоспроможності та сталого економічного зростання підприємств. Але в умовах військової агресії в Україні, вона набула нового, екзистенційного виміру, охоплюючи пряму підтримку Збройних Сил України, забезпечення гуманітарних потреб внутрішньо переміщених осіб та реалізацію довгострокових соціальних проєктів для відновлення інфраструктури та підтримки життєдіяльності суспільства, що підкреслює її фундаментальну роль у забезпеченні національної стійкості.

Список використаних джерел:

1. Собко О. М. Соціальна відповідальність бізнесу та розвиток підприємництва в Україні в умовах війни. *European scientific journal of economic and financial innovation*. 2024. № 1. С. 308-317. ULR: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esjefi_2024_1_32
2. Керівництво соціальною відповідальністю: Міжнародний стандарт ISO 26000:2010. ULR: [http://csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=633%253A1-iso26000-&catid=41%253A2009-10-16-12-08-07\(=uk](http://csm.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=633%253A1-iso26000-&catid=41%253A2009-10-16-12-08-07(=uk)
3. Ушкальов В. В., Котельникова Ю. М., Мосумова А. К. Соціальна відповідальність як soft skill в бізнесі. *Міжнародний науковий журнал „Інтернаука”. Серія: Економічні науки*. 2025. № 5(1). С. 76-83. ULR: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2025_5\(1\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnjie_2025_5(1)_12)
4. Райчева Л. І., Набок Д. О. Соціальна відповідальність бізнесу як фактор сталого розвитку: світовий та український контекст. *Суспільство та національні інтереси*. 2025. № 7. С. 576-584. ULR: http://nbuv.gov.ua/UJRN/scntint_2025_7_45
5. Стандарт ISO 26000 „Настанова по соціальній відповідальності”. ULR: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://aop.nmu.org.ua.pdf>
6. Соціально-відповідальний бізнес: що це і як це працює сьогодні в Україні? URL: <https://www.forfuture.life/blog/socialno-vidpovidalniy-biznes-shcho-ce-i-yak-vono-pracyuie-sogodni-vukrayini> (дата звернення: 12.09.2025).

Постернак О. С.

Одеська державна академія будівництва та архітектури

Постернак І. М.

Одеська державна академія будівництва та архітектури
к.т.н., доцент

СТАЛИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ : ГАРМОНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «МЕНЕДЖМЕНТ БУДІВЕЛЬНИХ ПРОЄКТІВ» ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЗІ СТАЛОГО БУДІВНИЦТВА

Стале будівництво – це серія сталих та найкращих практик, які починаються задовго до самого етапу будівництва і тривають після того, як будівельна команда залишила об’єкт.

Аспекти сталого будівництва: екологічна якість; економічна складова; соціальний аспект; функціональність та адаптивність [1].

Для сталого планування, будівництва, модернізації та експлуатації будівель важлива регулярна координація між будівельниками, користувачами та групою планувальників з різних спеціалізацій.

Комплексне планування. Розраховане на майбутнє, стійке будівництво та експлуатація потребують цілісного та комплексного планування. На ранній стадії планування встановлюється курс на майбутню стійку якість будівлі. Тому важливо враховувати аспекти стійкості в усіх процесах планування, будівництва та управління, щоб підтримувати та покращувати якість будівлі. Цілісне планування означає врахування великої кількості індивідуальних аспектів відповідних фаз життєвого циклу щодо існуючих взаємодій. З цією метою планувальники з різних сфер повинні бути доручені з самого початку будпроектів і працювати разом над створенням узгоджених підконцепцій.

В Україні реалізується проєкт UKRENERGY, що підтримується Європейською Комісією – “Європейським виконавчим агентством з питань освіти і культури” (EACEA), в рамках програми Еразмус+, за напрямом KA2, спрямованим на підтримку “Розвитку потенціалу вищої освіти (CBHE)” в країнах-партнерах ЄС (ERASMUS-EDU-2022-CBHE-STRAND-2. Project ID101082898) [2,3]. З квітня 2023 року по березень 2026 року проєкт UKRENERGY досягатиме основної мети – сприяння підвищенню якості викладання та навчання в Україні шляхом створення інноваційних магістерських курсів з енергетичної стійкості в будівлях, відповідно до принципів Болонського процесу.

Конкретні цілі проєкту [3] зосереджені на:

перше – дізнатися про сучасні методи навчання в галузі енергетичної стійкості в будівлях відповідно до потреб ринку праці.

друге – підвищення кваліфікації викладацького складу, щоб спрямувати викладацьку пропозицію на вирішення проблем енергетики та ремонту будівель.

третє – поширення та заохочення знань щодо Європейської зеленої угоди та вимог, встановлених ЄС 2030.

Одним з етапів проєкту є курс перепідготовки «Енергоефективні будівлі», організований Словацьким технологічним університетом у Братиславі [4], спрямований на посилення гармонізації академічних підходів і залучення зацікавлених сторін для розробки нових курсів і надання можливості викладачам українських університетів зрозуміти та вивчити сучасні методи оцінювання та впровадження їх у навчальний процес. Результатом тренінгового курсу є те, що викладачі українських ЗВО ознайомились з новими методами викладання-навчання-оцінювання.

Менеджмент будівельних проєктів – це процес планування, координації і контролю всіх аспектів будівельного проєкту від початку до завершення; що включає в себе управління ресурсами, ризиками, термінами, бюджетом і якістю проєкту з метою досягнення поставлених цілей.

Менеджер будівельних проєктів (МБП) має свої відмінності в порівнянні з іншими менеджерами. Ось деякі ключові відмінності [5]: технічний аспект (МБП повинен мати розуміння технічних аспектів будівництва, враховувати інженерні аспекти та взаємодіяти з різними фахівцями); ризики і невизначеність (будівельні проєкти пов'язані з погодними умовами, змінами в законодавстві чи непередбачуваними проблемами на буд.майданчику); процеси замовлення та підяду (управління процесами замовлення матеріалів та виконання підрядних робіт є важливою частиною МБП); різноманітність стейкхолдерів (замовники, архітектори, підрядники вимагають ефективного управління взаємовідносинами); сезонність та тимчасовість (будівельні проєкти мають обмежений час виконання).

Випускник програми з менеджменту будівельних проєктів може очікувати *системні результати*, які допоможуть йому розвивати успішну кар'єру в галузі будівництва та проєктного управління. Деякі з цих результатів включають: професійний розвиток, успішність у роботі, кар'єрні можливості, розвиток особистості, мережа зв'язків, довіра та репутація, вдосконалення навичок управління часом, розвиток емоційного інтелекту, самореалізація та задоволення від професійного зростання, вплив на суспільство.

Основні цілі цієї програми включають [6]: набуття знань та навичок; розвиток професійних компетенцій; розуміння нормативних вимог; управління ресурсами; підготовка до професійної сертифікації.

Завдання програми. Надати студентам глибокі знання у сфері будівництва та менеджменту. Розвинути навички стратегічного планування та управління ресурсами. Ознайомити студентів з сучасними технологіями та методами управління проєктів. Розвинути навички роботи в команді та лідерські якості. Забезпечити практичний досвід через стажування та практики на реальних об'єктах.

Отже, освітньо-професійна програма «Менеджмент будівельних проєктів» має на меті підготовку фахівців, здатних ефективно керувати будівельними проєктами на всіх етапах їх реалізації з врахуванням сталого будівництва.

Список використаних джерел:

1. Кривошеєв Максим, Грищенко Роман. Стале будівництво в Україні: виклики, ризики та рішення. Веб-сайт knuba.edu.ua: Київський національний університет будівництва і архітектури. URL: https://www.knuba.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/kryvosheyev_prezentacziya.pdf (дата звернення: 20.10.2025).

2. Innovative master courses supporting the improvement of the energy and carbon footprint of the Ukrainian building stock – UKRENERGY. Веб-сайт odaba.edu.ua: Одеська державна академія будівництва та архітектури. 26 червня 2024р. URL: <https://odaba.edu.ua/news/page2/842> (дата звернення: 18.10.2025).

3. Інноваційні магістерські курси, що сприяють покращенню енергетичного та вуглецевого сліду українського житлового фонду – E+UKRENERGY. Веб-сайт ukrenergy-erasmusplus.eu: UKRENERGY project is co-funded by the European Union (EU) under the Erasmus+ Programme (Grant Agreement no. 101082898-2022). 26 червня 2024р. URL: <https://ukrenergy-erasmusplus.eu/uk> (дата звернення: 18.10.2025).

4. Intensive retraining course "Energy Efficient Buildings": програма курсу перепідготовки. м. Братислава, Словацька Республіка. 16 – 20 вересня 2024 р.; The Slovak University of Technology in Bratislava: STU, 2024. 9 с.

5. Постернак І.М. Доцільність ОПП "Менеджмент будівельних проєктів" для спеціальності 192 "Будівництво та цивільна інженерія". Управління якістю підготовки фахівців: матеріали ХХІХ Міжнародної науково-методичної конференції, м. Одеса, 18–19 квітня 2024 р.; Одеська держ. академія будівництва та архітектури. Одеса: ОДАБА, 2024. Ч.1., С. 186.

6. Постернак І.М. Започаткування ОПП "Менеджмент будівельних проєктів" для підготовки кваліфікованих кадрів будівельного комплексу м. Одеси. Проблеми та перспективи розвитку будівельного комплексу м. Одеси: збірка тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса, 26–27 вересня 2024 р.; Одеська держ. академія будівництва та архітектури. Одеса: ОДАБА, 2024, С. 133.

Рябок О. І.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Зенченко О. О.

МЕХАНІЗМ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Дослідження стану антикризових перетворень на підприємстві, а також виявлення резервів і розробка стратегії антикризового управління є актуальним у сучасний період.

Досліджуваному питанню приділяється значна увага вітчизняними вченими, такими як: В. І. Борзенко, В. О. Василенко, Т. А. Васильєва, Т. В. Гринько, Г. А. Дорашук, А. В. Кальянов, А. В. Коваленко, О. В. Кравченко, Є. С. Кузнецов, Л. О. Лігоненко, О. Л. Польова, Г. М. Романяк, О. М. Скібіцький та інші.

Метою є дослідження механізм антикризового управління підприємством.

Антикризова стратегія фактично представляє собою план дій на відповідний період часу, який дозволяє в максимальному ступені уникнути небезпечних ситуацій і направити підприємство на шлях зростання і зміцнення позицій на ринку.

Основною метою антикризової стратегії постає вирішення суперечностей і неузгодженості між цілями підприємства, наявними можливостями (зазвичай обмеженими) та впливом (зазвичай негативним) внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства [2].

Антикризову стратегію необхідно вважати способом досягнення підприємством своїх цілей, попри вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, які виступають джерелами виникнення кризових явищ та стимулюючим імпульсом до їх зростання та перетворення на кризові ситуації і кризовий стан.

Характерними рисами антикризової стратегії, як особливого виду управління, виступають:

- обмеженість за строками здійснення (1-3 роки);
- пріоритетність антикризової стратегії;
- підвищена результативність реалізації стратегії;
- звужена функціонально-цільова спрямованість стратегії;
- орієнтація на ретельний пошук і максимальне використання внутрішніх резервів ресурсів підприємства;
- яскраво виражений адаптивний характер.

Антикризова стратегія буде ефективною, якщо буде [3]: диференційована за видами криз; враховано глибину протікання кризи; враховано причини розвитку кризи; враховано стадію життєвого розвитку кризи.

Для антикризового управління особливе значення має перспективність, можливість обрати та реалізувати раціональну стратегію розвитку. Для цього використовують різні стратегії антикризового управління.

I. Стратегія поведінки підприємства на ринку, характер та тактика управління зумовлюють категоризацію за наступними типами антикризових стратегій [1]:

а) стратегія виживання, яка передбачає еволюційний розвиток підприємства з урахуванням становища, що склалося; плавне з мінімальними перебудовами, але надійне поліпшення показників аж до виходу зі стану кризи;

б) стратегія прориву, що забезпечує істотне поліпшення всіх аспектів діяльності підприємства за мінімально короткий час і передбачає орієнтацію на лідируюче положення на ринку.

II. За базисністю визначенням головного напрямку управління

компанією видами антикризових стратегій є [3]:

- стратегія стабілізації; – стратегія скорочення;
- стратегія реструктуризації.

III. Серед стратегій антикризового управління найбільш важливими є наступні [2]: попередження кризи, підготовка до її появи; очікування зрілості кризи для успішного вирішення проблем її подолання; протидія кризовим явищам, уповільнення кризових процесів; стабілізація ситуації за рахунок використання резервів, додаткових ресурсів; розрахунок ризику; послідовне виведення з кризи; передбачення та утворення умов усунення наслідків кризи.

Якщо підприємство своєчасно відстежує появу зовнішньої загрози та має час, щоб виробити ефективну реакцію, то воно може послідовно ліквідувати всі проблеми, що виникають. Однак, в кризовій ситуації реалізацію змін слід здійснювати в жорстко обмежені строки. Саме тому при плануванні антикризової стратегії необхідно намагатися паралельного виконання робіт.

Таким чином, впровадження антикризової стратегії є найбільш оптимальним, коли вона об'єднується вже з адаптованою структурою управління та підкоряється збалансованій системі цілей.

Список використаних джерел:

1. Кривов'язук І. В. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. 396 с.
2. Кульчий І. О. Антикризове управління: навч. посіб. Полтава: ПолтНТУ. 2016. 120 с.
3. Польова О. Л. Вибір стратегії антикризового управління підприємством. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/10.pdf (дата звернення: 12.09.2025).

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Александрова Н. Б.

Класичний приватний університет

Аксьонов О. В.

Класичний приватний університет

ГІС-ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОСТОРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА БУДІВНИЦТВІ

Сучасні процеси урбанізації та розвитку інфраструктури вимагають нових підходів до планування територій, просторової діяльності, будівництва, управління земельними ресурсами, оскільки традиційні методи управління просторовими ресурсами вже не завжди відповідають потребам суспільства. У цьому контексті на перший план виходять географічні інформаційні системи (ГІС), які поєднують картографічні, аналітичні та цифрові технології.

Завдяки ГІС можливо не лише створювати точні карти, а й аналізувати різні сценарії розвитку територій, прогнозувати наслідки проєктних рішень, оптимізувати розміщення інфраструктурних об'єктів і підвищувати безпеку будівництва. Вони стають основою для розвитку систем управління на основі комплексного аналізу геопросторових даних.

Географічні інформаційні системи сьогодні відіграють ключову роль у вивченні, аналізі та управлінні просторовими процесами, оскільки дозволяють інтегрувати різні типи даних (від статистичних до супутникових) у єдине середовище, забезпечують створення інтерактивних картографічних матеріалів і наочну візуалізацію інформації, що робить можливим виявлення просторових закономірностей та взаємозв'язків, які складно систематизуються й виокремлюються у традиційних способах відображення інформації.

Крім збереження даних системи активно використовуються для аналізу природних і соціально-економічних процесів, прогнозування їхньої динаміки, наприклад оцінки ризиків впливу небезпечних геологічних процесів, чи пошуку оптимальних транспортних маршрутів. Завдяки інструментам просторової статистики та моделювання забезпечується науково обґрунтований підхід до вирішення складних завдань інженерних вишукувань для будівництва, просторового проєктування й планування територій, управління просторовими ресурсами. Водночас ГІС підтримують процес ухвалення управлінських рішень: у містобудуванні вони допомагають планувати розвиток територій та інфраструктури з урахуванням екологічних факторів, у сфері природокористування сприяють раціональному використанню ресурсів, в кризових ситуаціях дозволяють оперативно оцінювати обстановку та визначати ефективні заходи реагування.

Будівництво є однією з найскладніших сфер діяльності, оскільки потребує врахування не лише технічних аспектів, а й геологічних, екологічних та соціально-економічних чинників, саме тому використання систем ГІС відкриває нові можливості для точного аналізу та управління процесами.

Завдяки інтеграції картографічних матеріалів, топографічних знімків і геологічних даних вони допомагають обирати оптимальні ділянки для забудови, мінімізуючи ризики затоплень чи зсувів і підвищуючи безпеку об'єктів. У сфері інфраструктурних проєктів дозволяють оцінювати просторові взаємозв'язки, прогнозувати транспортні навантаження та визначати економічно вигідні маршрути прокладання комунікацій, що забезпечує значну економію ресурсів. Важливим напрямом є моніторинг екологічних та геологічних умов, який дає змогу контролювати стан ґрунтів, рівень ґрунтових вод і вплив будівельних робіт на довкілля, особливо у великих містах.

Технології забезпечують ефективне планування й управління територіями та інфраструктурою. У міському розвитку вони допомагають моделювати транспортні потоки, розміщення житлових кварталів і соціальних об'єктів, прогнозувати розвиток інженерних мереж та уникати перевантаження доріг. При будівництві доріг і споруд дозволяють враховувати рельєф, тип ґрунтів, гідрологічні умови та потенційні ризики, що робить об'єкти безпечнішими та економічно вигіднішими, надає можливість оптимізувати ремонт і технічне обслуговування. У сфері управління земельними ресурсами їх застосовують для створення та ведення кадастрів, управління сільськогосподарськими процесами й виробництвом, контролю правового статусу ділянок, аналізу динаміки забудови землеволодінь й землекористувань.

Важлива роль географічних інформаційних систем в екологічному моніторингу – дозволяє оцінювати ризики для повітря, води, ґрунтів та біорізноманіття перед початком будівництва, що відповідає принципам сталого розвитку. Таким чином ГІС є невід'ємною складовою сучасного будівництва та просторового планування, адже вони підвищують прозорість, ефективність і безпеку процесів, сприяючи створенню зручного та екологічно стійкого середовища для людей.

Геоінформаційні системи (ГІС) сьогодні переживають динамічний етап розвитку, що зумовлений інтеграцією з іншими цифровими технологіями та зростанням потреб у якісному просторовому аналізі: від класичних інструментів картографування вони трансформуються у комплексні цифрові платформи, здатні поєднувати величезні масиви даних, автоматично їх обробляти й забезпечувати прогнозування. Одним із ключових напрямів є інтеграція ГІС із BIM-технологіями, що дає змогу створювати цифрові двійники міст, які одночасно враховують інфраструктуру, інженерні мережі, екологічні фактори та соціально-економічні показники, відкриваючи нові перспективи у містобудуванні та управлінні територіями. Трендом є й використання дронів та супутникових даних, які забезпечують швидке отримання високоточних знімків і 3D-моделей місцевості, що разом із багатоспектральними супутниковими зображеннями дозволяє відстежувати зміни довкілля, прогнозувати наслідки катастроф і контролювати урбанізацію.

Ще одним напрямом розвитку є застосування штучного інтелекту та Big Data у просторовому аналізі: алгоритми машинного навчання автоматизують класифікацію зображень, виявлення аномалій і прогнозування тенденцій, а робота з великими масивами даних відкриває нові можливості для моделювання й аналізу транспортних систем та міської інфраструктури, екологічного моніторингу.

Аналіз ролі геоінформаційних систем у просторовій діяльності та будівництві свідчить, що вони є універсальним інструментом, який поєднує просторові дані з аналітичними можливостями й забезпечує ухвалення обґрунтованих рішень в інженерних вишукуваннях, проектуванні, подальшій експлуатації будівель і споруд, ефективне управління просторовими ресурсами й сталий розвиток території.

Список використаних джерел:

1. Аксьонов О. В., Александрова Н. Б. Обзор современных программных решений для оперирования геопросторовыми данными в географических информационных системах. Материали XII Міжнародної заочної науково-практичної конференції 30 грудня 2024 р. Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика / за ред. В. М. Огаренка, О. В. Машенко та ін. Запоріжжя: КПУ, 2024. С. 350-352.
2. Зубик А. І. ГІС в урбаністиці та просторовому плануванні: навчально-методичний посібник для аудиторної та самостійної роботи студентів з курсу «Використання ГІС в урбаністиці та просторовому плануванні». Львів, 2021. 580 с.
3. Світличний О. О., Плотницький С. В. Основи геоінформатики: Навчальний посібник / За заг. ред. О. О. Світличного. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 295 с.
4. Шипулін В. Д. Основні принципи геоінформаційних систем: навч. посібник / В. Д. Шипулін; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Харків : ХНАМГ, 2010. 313 с.

Вовк В. С.

Класичний приватний університет

РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Територіальні громади мають здійснювати стратегічне планування економічного розвитку своїх юрисдикцій. Успішна реалізація цих стратегій стимулює зростання економічного потенціалу суб'єктів господарювання, що є критично важливим для забезпечення фінансової стійкості територіальної громади. Бізнес-сектор є основним генератором власних доходів місцевих бюджетів, формуючи близько 90% їхнього загального обсягу, що формується завдяки частці загальнодержавних податків та зборів (зокрема, податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, рентній платі та акцизного податку з пального), та місцевих (податку на майно, єдиному податку). Громади, які активно впроваджують політику підтримки підприємництва, створюють підґрунтя для формування та розвитку місцевого бізнес сектору. Це призводить до низки позитивних ефектів: генерації нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності виробництва, збільшення експортних можливостей та, як наслідок, зростання надходжень до місцевих бюджетів та розвитку соціальної інфраструктури. Важливим вторинним ефектом є зростання корпоративної соціальної відповідальності з боку успішних компаній. Сукупно ці чинники прискорюють підвищення добробуту населення та забезпечують умови для самореалізації молоді, мінімізуючи її відтік. Зростання економічної активності сприяє залученню нових інвестицій та впровадженню інновацій, що веде до створення більш якісних робочих місць.

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну негативно позначилося на економічному розвитку більшості територіальних громад. Відтепер ключовими стали питання безпеки та виживання, особливо на прифронтових територіях, які щоденно потерпають від обстрілів окупантів. Однак війна показала ще більшу важливість місцевого економічного розвитку. Адже кращі економічні показники громади дозволяють їй мати більшу стійкість в умовах нестабільності, небезпеки, соціальних та інших потрясінь. І навіть у таких умовах місцевий бізнес, який вдалося зберегти, є надійною опорою прифронтових громад. Підприємці забезпечують населення необхідними товарами й послугами, допомагають у відновленні зруйнованої інфраструктури [1, с.1].

Розвиток підприємництва виступає інтегральною складовою стратегії місцевого розвитку та відповідних планів заходів, що зумовлює необхідність формування і реалізації локальних програм підтримки малого та середнього бізнесу. На етапі концептуалізації стратегії головний розробник зобов'язаний відвести цьому питанню пріоритетне значення, що передбачає обов'язкове залучення до робочої групи представників місцевої бізнес-спільноти, підприємницьких асоціацій та громадських організацій, які спеціалізуються на підтримці підприємництва. Ключовим імперативом стратегії – є її відповідність положенням державної та регіональної стратегій розвитку та врахування специфіки функціонального типу відповідної території.

У ст. 3,4 ЗУ „Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” зазначено, що основними принципами державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні – є створення рівних можливостей для доступу суб'єктів малого і середнього підприємництва до загальнодержавних, регіональних та місцевих програм розвитку, до участі у виконанні таких програм та для отримання державної підтримки [2]. Основними напрямками державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні – є залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб [2].

У ЗУ „Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” говориться, що регіональні програми мають на меті системне розв'язання проблем розвитку та підтримки малого підприємництва в межах компетенції місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Ці програми зосереджені на таких ключових напрямках, як:

- вдосконалення нормативно-правової бази, фінансово-кредитного забезпечення, зменшення податкового тиску у сфері малого підприємництва і насамперед з метою підтримки малих підприємств, що здійснюють свою діяльність у сфері виробництва та науки;

- впровадження системи фінансово-кредитної та ресурсної підтримки суб'єктів малого підприємництва, у тому числі створення регіональних гарантієно-кредитних установ, фондів сприяння розвитку малого підприємництва;

- сприяння розвитку регіональної інфраструктури підтримки малого підприємництва;
 - фінансове забезпечення заходів щодо реалізації регіональних програм розвитку підприємництва
- [3].

Визначення напрямів розширення в регіоні сфери застосування праці за рахунок створення робочих місць у пріоритетних галузях економіки, розвитку малого бізнесу, підприємницької діяльності, селянських (фермерських) господарств належить до повноважень місцевих державних адміністрацій (п.11, ст. 24 Закону [4]). Зазначимо, що реалізація цього мандату вимагає від місцевої державної адміністрації комплексного підходу до підтримки малого підприємництва, що не обмежується лише декларативним визначенням напрямів. Це передбачає розробку та імплементацію регіональних програм підтримки, які є стратегічним інструментом для системної оптимізації регуляторного середовища та мінімізації адміністративних бар'єрів для суб'єктів господарювання. Ключовим аспектом діяльності місцевих державних адміністрацій – є забезпечення фінансово-кредитної та ресурсної підтримки, що включає як створення та функціонування спеціалізованих інституцій (наприклад, гарантійно-кредитних фондів або механізмів компенсації відсоткових ставок за банківськими кредитами), так і залучення інвестиційних ресурсів для інноваційних проєктів, особливо у виробничій та науковій сферах. Окрім цього, місцеві державні адміністрації сприяють розбудові інфраструктури підтримки – формуванню бізнес-інкубаторів, акселераторів та консультаційних центрів, а також організації освітніх і тренінгових програм, спрямованих на підвищення кваліфікації та підприємницької компетентності. Кінцевою метою цих заходів є не лише економічне зростання, але й активне створення нових робочих місць, підвищення загальної конкурентоспроможності регіону та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Підтримка розвитку малого і середнього підприємництва (МСП) у територіальній громаді. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpcgclcfndmkaj/https://www.csi.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/vf-instrumenty_pidtrymka-rozvytku-pidpryyemnyctva-1.pdf (дата звернення: 12.09.2025).
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон від 22 березня 2012 р., № 4618-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
3. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон від 21 грудня 2000 р., № 2157-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Про місцеві державні адміністрації: Закон від 9 квітня 1999 р., № 586-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

Діяментович Д. Г.

адвокат

ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

В умовах реформування системи освіти та суспільства, проблему корупції в освітній сфері не можна розглядати лише як правову чи економічну. Вона набуває характеру кризи інституційної довіри та етичних девіацій, що прямо підриває засадничі принципи справедливості, меритократії та якості навчання. Корупційні прояви – від неправомірних фінансових стягнень до фальсифікації результатів оцінювання та академічної недоброчесності – деформують соціальну та професійну ієрархію, нівелюють цінність знань і створюють хибну модель взаємодії між суб'єктами (адміністрацією, викладачами, студентами).

Незважаючи на існування законодавчих антикорупційних механізмів, їхня ефективність часто обмежується формальним підходом і недостатньою увагою до превентивних заходів, спрямованих на зміну суспільної свідомості. Це особливо стосується просвітницько-виховної діяльності, яка, будучи інструментом м'якої сили, має критичний потенціал для інтерналізації нульової толерантності до корупції та формування громадянської чесноти як невід'ємного компонента професійної та особистісної ідентичності.

Просвітницько-виховна діяльність визначається як комплексний, систематизований та інституціо-налізований соціально-педагогічний процес, що функціонально об'єднує когнітивний та аксіологічний компоненти з метою формування цілісної, соціально адаптованої та етично зрілої особистості. На когнітивному рівні просвітницько-виховна діяльність являє собою просвіту, спрямовану на поширення об'єктивної, науково достовірної та нормативно-правової інформації, що забезпечує адекватне розуміння суб'єктами суспільних, професійних та правових реалій. Паралельно, на аксіологічному (ціннісному) рівні здійснюється виховання, сутність якого полягає в інтерналізації (глибинному засвоєнні) універсальних та громадянських цінностей – чесності, відповідальності, справедливості та доброчесності. Таким чином, просвітницько-виховна діяльність є регулятивним механізмом соціалізації, який трансформує зовнішні норми права і моралі у внутрішні етичні переконання та свідомі моделі поведінки, сприяючи формуванню стійкої громадянської позиції та етичного самоврядування особистості в умовах суспільної взаємодії.

У світлі необхідності системної протидії корупції набувають ключового, ціннісного значення міжнародні нормативно-правові акти, особливо в контексті просвітницько-виховної діяльності, які виступають інтегративною базою для формування національної антикорупційної культури. Вони не лише закладають глобальні стандарти доброчесності та превентивних заходів, але й забезпечують концептуальну узгодженість української просвітницько-виховної діяльності із міжнародними найкращими практиками.

Так, у Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції вказано, що кожна Держава-учасниця прагне, створювати, підтримувати й зміцнювати систему приймання на роботу, набору, проходження служби, просування по службі державних посадових осіб, яка: сприятиме здійсненню освітніх і навчальних програм, з метою забезпечення того, що ці особи задовольняли вимоги щодо правильного, добросовісного й належного виконання державних функцій, а також забезпечити їм спеціалізовану й належну підготовку, щоб поглибити усвідомлення ними ризиків, які пов'язані з корупцією та стосуються виконання ними своїх

функцій. Такі програми можуть містити посилання на кодекси або стандарти поведінки у відповідних галузях [1].

Крім того, Положення міжнародного права імперативно зобов'язують кожну Державу-учасницю забезпечувати реалізацію превентивних антикорупційних заходів через активне залучення інститутів громадянського суспільства та неурядових організацій у межах національного правового поля. Це зобов'язання передбачає не лише вжиття заходів щодо широкого інформування населення з метою створення атмосфери нульової толерантності та суспільного несприйняття корупційних проявів, але й інституціоналізацію освіти – тобто впровадження та реалізацію програм державної освіти антикорупційного спрямування, які мають бути інтегровані у навчальні плани як на рівні загальноосвітніх закладів, так і в закладах вищої освіти.

У ЗУ „Про запобігання корупції” вказано, що до повноважень Національного агентства належать інформування громадськості про здійснювані Національним агентством заходи щодо запобігання корупції (далі – НАЗК), реалізація заходів, спрямованих на формування у свідомості громадян негативного ставлення до корупції (п.16, ч.1, ст. 11 Закону [2]). Повноваження щодо інформування громадськості та формування негативного ставлення до корупції є ключовим елементом превентивної антикорупційної політики і реалізуються через комплексні просвітницько-виховні заходи. Ці заходи охоплюють широкий спектр діяльності: від когнітивного рівня – шляхом розробки та проведення наскрізних антикорупційних навчальних програм і модулів у закладах усіх рівнів освіти та систематичних тренінгів для публічних службовців з питань етичної поведінки, до ціннісно-поведінкового рівня – через масштабні медійні та комунікаційні кампанії. Зокрема, НАЗК використовує інструменти соціальної інженерії та цифрової просвіти, включаючи створення спеціалізованих інформаційних ресурсів та поширення соціальної реклами, спрямованої на делегітимізацію корупційних практик у суспільній свідомості. Додатковою формою реалізації цих повноважень є партисипативний підхід, що передбачає активну співпрацю з інститутами громадянського суспільства та підтримку викривачів шляхом їхнього інформування про правові гарантії та функціонування Єдиного порталу повідомлень, що, зрештою, сприяє вкоріненню нульової толерантності до корупції та підвищенню соціальної відповідальності усіх суб'єктів суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ратифікована Законом України від 18.10.2006 р., № 251-V). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 12.09.2025).
2. Про запобігання корупції: Закон від 14 жовтня 2014 р., № 1700-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

Кавилін О. А.

Класичний приватний університет
к.політ.н.

ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Відповідно до ст. 4 ЗУ „Про місцеве самоврядування” місцевого самоврядування має базуватися на принципах: народовладдя; законності; гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування [1].

Принцип державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування закріплює автономію та незалежність органів місцевого самоврядування. Він означає, що держава зобов'язана створювати умови для ефективного функціонування місцевого самоврядування та гарантувати його права.

Основні положення принципу державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування закладені у ст. 142 Конституції України, де вказано, що держава бере участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування, фінансово підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою [2].

Державна підтримка може здійснюватися у наступних формах:

- матеріальна підтримка. Держава гарантує достатність фінансових ресурсів місцевим громадам для виконання їхніх повноважень, зокрема через систему надання міжбюджетних трансфертів у вигляді дотацій та субвенцій;

- юридичні гарантії. Органи місцевого самоврядування мають право звертатися до суду для захисту своїх прав. Оскарження рішень, що порушують права місцевого самоврядування можуть відбуватися у Конституційному Суді України та адміністративних судах. Крім того, вони мають можливість звернення до Європейського суду з прав людини в разі порушення прав громади. У свою чергу, держава гарантує їх захист від незаконного втручання у їхню діяльність. Держава не може скасовувати рішення органів місцевого самоврядування, якщо вони ухвалені в межах законодавства. А органи місцевого самоврядування мають право на самостійне вирішення питань місцевого значення;

- організація стажування та обмін досвідом. На сьогодні задіяні Фонди міжнародної солідарності для організації стажування. Так, наприклад, регулярно оголошується набір на проходження стажування для представників органів місцевого самоврядування та виконавчої влади України в органах місцевого самоврядування Польщі „Добре самоврядування”. Під час стажування учасники мають можливість отримати: навички організації економічної сфери розвитку гмін, підтримки розвитку підприємництва; досвід управління екологічними напрямками розвитку гмін, в т.ч. щодо організації роздільного збирання сміття; порядок роботи з молоддю; провадження діяльності із забезпечення сфери цивільного захисту, зокрема, функціонування Добровільних пожежних команд; забезпечення комунікації з мешканцями; організації та функціонування освітньої мережі в органах місцевого самоврядування Польщі;

– кадрова та організаційна підтримка. Підготовка кадрів для місцевого самоврядування може здійснюватися через систему формальної освіти у вищих навчальних закладах за спеціальністю „Публічне управління та адміністрування” на бакалаврських, магістерських програмах, а також курсах підвищення кваліфікації (шляхом організації тренінгів, семінарів з управління громадою, фінансами; вивченню основ цифровізації, правових аспектів місцевого самоврядування, діяльність органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану). Так, наприклад Національним агентством України з питань державної служби було створено Портал управління знаннями для забезпечення професійного розвитку державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій та посадових осіб місцевого самоврядування.

На основі проведеного аналізу встановлено, що принцип державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування є необхідною конституційно-правовою засадою ефективного функціонування органів місцевого самоврядування. Цей принцип реалізується комплексно та багатоаспектно, охоплюючи ключові форми: фінансово-матеріальну (міжбюджетні трансферти та компенсація витрат), юридичну (судовий та конституційний захист автономії та прав), а також кадрову та організаційну (система професійної підготовки, підвищення кваліфікації та міжнародний обмін досвідом). Така системна державна підтримка забезпечує правову, фінансову та організаційну самостійність територіальних громад, виступаючи критичною умовою для виконання ними своїх повноважень та досягнення поєднання місцевих і державних інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон від 21 травня 1997 р., № 280/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

2. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.09.2025).

Коломієць О. В.

Класичний приватний університет

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ

Громадський контроль покликаний сприяти вирішенню низки завдань, як-то: визнанню, забезпеченню і захисту основних прав і свобод людини і громадянина; підвищенню рівня участі громадян та їх об'єднань у діяльності держави; забезпеченню прозорості та підвищенню ефективності органів державної влади та органів самоврядування; здійсненню громадянських ініціатив, спрямованих на просування та захист громадських інтересів, попередженню та вирішенню соціальних конфліктів; зниженню ризиків прийняття та реалізації органами державної влади та місцевого самоврядування протиправних рішень і таких, що суперечать суспільним інтересам [1, с.8-9].

А. О. Собакар наголошує, що: „Громадський контроль – це наочний прояв соціального контролю як свого роду протиставлення з боку активної частини суспільства можливим та існуючим зловживанням діями (бездіяльністю), рішеннями та поведінкою осіб, наділених владними повноваженнями, спроба досягти соціальної рівності, справедливості, суспільного консенсусу, захисту” [2, с.31].

Т. Гжибовська уточнює, що: „Громадський контроль як механізм впливу на державні інститути дозволяє своєчасно виявляти і усувати фактори, що перешкоджають ефективній реалізації прав і свобод людини і громадянина, особливо у період воєнного стану в країні, коли ряд прав та свобод можуть бути обмежені” [3, с.199], що на сьогодні є дуже актуальним питанням.

У сфері містобудування, також, здійснюється громадський контроль, і він є не лише правом громадян, але й інституціоналізованим механізмом забезпечення легітимності та стійкості управлінських рішень. Він являє собою системний процес моніторингу, оцінки та впливу громадськості на дії суб'єктів владних повноважень та забудовників на всіх етапах життєвого циклу об'єкта: від розробки територіальних і містобудівних документацій (генеральних планів, детальних планів територій) до стадії будівництва та введення об'єкта в експлуатацію. Згідно з принципами партисипативного (учасницького) планування, такий контроль виступає запобіжником корупційних ризиків та гарантом дотримання публічного інтересу, оскільки він забезпечує прозорість процедур і врахування соціально-економічних, екологічних та культурних потреб громади, тим самим підвищуючи соціальну відповідальність усіх учасників містобудівної діяльності.

Правові та організаційні основи містобудівної діяльності, спрямовані на забезпечення сталого розвитку територій з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів забезпечує ЗУ „Про регулювання містобудівної діяльності”, де вказано, що планування і забудова територій передбачає взаємоузгодження державних, громадських та приватних інтересів під час її здійснення (п.4, ч.1, ст. 2 Закону [4]); комплексний план просторового розвитку території територіальної громади передбачає узгоджене прийняття рішень щодо цілісного (комплексного) просторового розвитку населених пунктів як єдиної системи розселення і території за їх межами, який розробляється та затверджується з дотриманням принципу збалансованості державних, громадських та приватних інтересів (ч.2, ст. 16-1 Закону [4]); генеральний план населеного пункту розробляється та затверджується, також, в інтересах відповідної територіальної громади з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів (ч.3, ст. 17 Закону [4]).

Крім того, основні положення ст. 20 Закону [4] зосереджені на інституті архітектурно-містобудівних рад, які створюються як дорадчі органи, що діють на громадських засадах, при центральному органі влади або уповноважених органах містобудування та архітектури з метою професійного обговорення проектних рішень у цій сфері. Ключова функція рад полягає в розгляді проектів містобудівної документації, а їхні результати обов'язково враховуються під час подальшого доопрацювання та затвердження таких проектів, що підкреслює їхню значущість у процесі планування. Архітектурно-містобудівні ради також надають рекомендації щодо планування та забудови територій у межах історичних ареалів та зон охорони пам'яток з урахуванням рішень консультативних рад з питань охорони культурної спадщини. Важливо, що Рада також може

розглядати проекти будівництва об'єктів за зверненням замовників, проте результати цього розгляду мають виключно рекомендаційний характер.

Правове регулювання містобудівної діяльності на місцевому рівні імперативно вимагає громадського обговорення розробленої містобудівної документації, включаючи проекти програм комплексного відновлення, що є аксіомою демократичного управління та сталого розвитку територій, при цьому затвердження будь-якої документації без такої процедури суворо заборонено. Процедура обговорення, метою якої є забезпечення легітимності, прозорості та врахування публічного інтересу, покладає на замовників – обласні державні адміністрації та виконавчі органи місцевих рад – ключовий обов'язок щодо оприлюднення як самого рішення про розроблення проекту, так і повного тексту проекту з усіма супутніми розділами (зокрема, звіт про стратегічну екологічну оцінку) на своїх офіційних веб-сайтах та в електронній системі. Громадськості надається фіксований термін для подання пропозицій: не менш як 30 днів для містобудівної документації та не менш як 15 календарних днів для програм комплексного відновлення, а пропозиції, подані поза встановленим терміном, розгляду не підлягають. Центральним елементом процесу є громадські слухання, які проводяться не раніше ніж через 10 днів після оприлюднення проекту. Для розв'язання спірних питань, зафіксованих у протоколі слухань, передбачається утворення погоджувальної комісії, яка розглядає спірні питання та ухвалює рішення про врахування або мотивоване відхилення пропозицій протягом двох тижнів, тоді як остаточне рішення в разі неможливості врегулювання приймає замовник. Можна сказати, що процедура громадського обговорення функціонує як важливий інструмент партисипативного планування, що забезпечує збалансованість інтересів влади, бізнесу та територіальної громади, підвищуючи таким чином соціальну відповідальність та стійкість містобудівних рішень.

А в ст. 25 ЗУ „Про архітектурну діяльність” вказано, що громадяни та громадські організації, які не беруть безпосередньої участі у створенні об'єктів архітектури, мають право: одержувати в органах влади інформацію щодо підготовки і прийняття рішень з планування, забудови та реконструкції населених пунктів, окремих територій і конкретних об'єктів архітектури на предмет додержання вимог законодавства про збереження пам'яток історії та культури, довкілля та брати участь в обговоренні архітектурних рішень проектів [5].

Можна зробити висновок, що представлені наукові положення та норми законодавства підтверджують, що громадський контроль є інституціоналізованою основою партисипативного планування та забезпечення легітимності рішень у сфері містобудування. Цей контроль реалізується через обов'язкові процедури громадського обговорення документації на місцевому рівні (включно з програмами відновлення) та функціонування дорадчих архітектурно-містобудівних рад. Мета цих механізмів – досягнення збалансованості державних, громадських та приватних інтересів, мінімізація зловживань і корупційних ризиків, а також підвищення соціальної відповідальності та стійкості просторового розвитку територій, що є особливо актуальним в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Косінов С. А. Громадський контроль над державною владою як принцип демократії. Юрист України. 2012. № 4. С. 5-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uy_2012_4_3 (дата звернення: 12.09.2025).
2. Собакарь Громадський контроль як засіб забезпечення законності та дисципліни застосування заходів адміністративного примусу (адміністративної відповідальності) в діяльності поліції. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 2. С. 30-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2024_2_7 (дата звернення: 12.09.2025).
3. Гжибовська Т. Громадський контроль як інструмент впливу на органи публічної влади в умовах воєнного стану. Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії. 2024. Вип. 54. С. 196-203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2024_54_25 (дата звернення: 12.09.2025).
4. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон від 17 лютого 2011 р., № 3038-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
5. Про архітектурну діяльність: Закон від 20 травня 1999 р., № 687-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

Малашенко Ю. А.

Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія Управління персоналом»

Єфременко А. Г.

Придніпровський інститут Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія Управління персоналом»

БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Сучасна економіка характеризується високим рівнем конкуренції, динамічними змінами ринкових умов та глобалізацією. У таких умовах компанії потребують ефективних інструментів управління, що дозволяють не лише забезпечити прибутковість, а й створити стійкі конкурентні переваги. Одним із таких інструментів є бренд-менеджмент, який включає системний підхід до формування, розвитку та контролю бренду.

Бренд виконує кілька ключових функцій у бізнесі: він формує ідентичність компанії, підвищує довіру споживачів, сприяє лояльності клієнтів та створює додаткову цінність для підприємства. У контексті цифровізації та розвитку онлайн-ринку бренд стає не просто символом товару, а комплексним ресурсом, що інтегрується у стратегію розвитку бізнесу.

Бренд-менеджмент, як визначають провідні вчені – це процес планування, реалізації та контролю стратегій, що спрямовані на створення та підтримку позитивного образу бренду. Бренд, у свою чергу, визначається як комплекс асоціацій, цінностей і вражень, які формуються у свідомості споживачів щодо конкретного товару, послуги або компанії. Важливим елементом бренду є його ідентичність, що включає позиціонування на ринку, корпоративну культуру та ключові цінності.

Однією з центральних концепцій бренд-менеджменту є цінність бренду (Brand Equity), яка визначається як додаткова вартість товару або послуги завдяки впізнаваності та репутації бренду. Висока Brand Equity дозволяє компанії встановлювати преміальні ціни, зменшувати маркетингові витрати на залучення нових клієнтів і забезпечувати стабільність доходів у довгостроковій перспективі.

Ефективне управління брендом передбачає розробку комплексної стратегії, яка включає позиціонування, комунікацію та розвиток бренду. Позиціонування бренду – це визначення унікального місця компанії на ринку та в свідомості споживачів. Воно може базуватися на функціональних характеристиках продукту, емоційній привабливості або цінностях, що відображають соціальну відповідальність компанії. Наприклад, компанія Apple використовує емоційне позиціонування, створюючи у споживачів асоціації із інноваційністю та престижем, тоді як бренд Nike акцентує увагу на мотивації, успіху та соціальній активності.

Розширення бренду є ще одним важливим напрямом стратегічного управління. Лінійне розширення передбачає випуск нових продуктів під існуючим брендом, що дозволяє мінімізувати маркетингові витрати та використовувати наявну впізнаваність. Категорійне розширення передбачає вихід у нові сегменти ринку, а глобальне позиціонування орієнтоване на формування міжнародного бренду з уніфікованою стратегією комунікації.

З розвитком цифрових технологій і соціальних мереж бренд-менеджмент набуває нових форм. Цифрові канали дозволяють компаніям активно взаємодіяти зі споживачами, створювати емоційний зв'язок та формувати позитивний імідж. Соціальні мережі, контент-маркетинг та онлайн-реклама стають важливими інструментами для просування бренду. Крім того, використання аналітичних систем і Big Data дозволяє компаніям збирати та обробляти інформацію про споживчу поведінку, оцінювати ефективність маркетингових кампаній та прогнозувати попит.

Цифровізація також відкриває нові можливості для управління репутаційними ризиками. Завдяки інструментам моніторингу соціальних мереж та аналітики відгуків компанія може швидко реагувати на негативні сигнали, мінімізуючи потенційні втрати та зберігаючи довіру клієнтів.

Важливою складовою розвитку бізнесу через бренд є практичне застосування стратегій управління. Міжнародні компанії, такі як Apple, Nike та Coca-Cola, демонструють високий рівень інтеграції бренд-стратегії у загальну бізнес-модель. В Україні прикладом успішного локального бренду є Rozetka, яка забезпечила впізнаваність та довіру споживачів через якість обслуговування, швидку доставку та ефективну комунікацію через цифрові канали.

Управління брендом передбачає не лише створення позитивного образу, а й оцінку економічної ефективності. Основними показниками є рівень впізнаваності бренду, лояльність клієнтів, повторні покупки та доходи, які можна прямо пов'язати з активами бренду.

Сучасні компанії стикаються з численними викликами у сфері бренд-менеджменту. Головним є висока конкуренція на ринку та швидкі зміни у поведінці споживачів. Цифрове середовище створює ризики, пов'язані з негативними відгуками та кризами репутації, що можуть швидко поширюватися через соціальні мережі. Крім того, компанії мають вкладати значні ресурси у маркетингові та цифрові кампанії, щоб підтримувати впізнаваність та актуальність бренду.

Перспективи розвитку бренд-менеджменту пов'язані з інтеграцією цифрових технологій та нових методів аналітики. Використання штучного інтелекту дозволяє прогнозувати поведінку споживачів та персоналізувати маркетингові пропозиції. Технології AR/VR відкривають нові можливості для взаємодії зі споживачами та формування унікального досвіду бренду. Соціальна відповідальність і екологічна стійкість стають важливими складовими сучасного бренду, що підвищує лояльність та довіру споживачів.

Бренд-менеджмент є ключовим елементом стратегічного розвитку бізнесу. Він дозволяє компанії створювати додаткову цінність, підвищувати конкурентоспроможність та забезпечувати довгострокову лояльність споживачів. Сучасні цифрові технології розширюють можливості управління брендом, але одночасно створюють нові виклики. Ефективна стратегія бренд-менеджменту повинна поєднувати традиційні методи формування іміджу з інноваційними цифровими інструментами, інтегрувати соціальну відповідальність та орієнтуватися на довгострокове зростання бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Підгурська В.О. Бренд-менеджмент :визначення сутності та місця і системи пов'язаних категорій. Бізнес Інформ.2021.№ 7.С.242-247
2. Янковець Т.М. Технології цифрового маркетингу: підручник. Київ : ДТЕУ, 2024.260 с.

Пенчук В. О.

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ, ЯК СПОСІБ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ МІГРАНТІВ

Нелегальна міграція набула критично важливого значення, враховуючи глобалізаційні тенденції у світі. В якості однієї з головних причин переходу цього явища на глобальний простір варто виокремити неоднорідність розвитку регіонів світу та розподіл світових країн на країни високого та середнього достатків. Іншим важливим фактором є збройні конфлікти, які підштовхують мільйони людей до переміщення в межах своєї країни та бігства за її межі. Сприяння зростанню “міграційного тиску” також обумовлюється розробкою нелегальних схем переміщення людей та торгівлі людьми. У той же час, міграція та демографічні зміни, навіть у країнах з розвинутим економічним становищем, можуть спричинювати критичні зміни у традиційних соціальних структурах, що у свою чергу може призводити до підвищення соціальних та політичних протиріч [1]

Демографічне становище країн-членів Європейського Союзу характеризується трьома основними проблемними сторонами, а саме зниженням коефіцієнта народжуваності, населенням, яке в середньому знаходиться в процесі стрімкого старіння, та скороченням економічно активної когорти населення [2]. Згідно з даними Євростату за 2021 р., загальний коефіцієнт народжуваності ЄС становив 1.53 народжень на кожну жінку, причому ці значення значно варіюють в залежності від країни, сягаючи від 1.13 у випадку з Мальтою

та до 1.84 у випадку з Францією [3]. Станом на 1 січня 2022 р., середній вік громадян ЄС відповідав 44.4 рокам, що вказує на те, що половина населення вже знаходиться за цією віковою межею. Ба більше, згідно з даними за 2023 рік, більш ніж 21.1% мешканців ЄС знаходяться за віковою межею у 65 років та більше [4].

Задля стабілізації окресленої тенденції, урядом ЄС проводиться планування багатобічної міграційної політики, яка має передбачати умови для залучення працездатних мігрантів, особливо тих, які мають високий рівень кваліфікації; запобігання нелегальній міграції; та реалізації підходів з приводу рішення питань, пов'язаних з асиміляцією біженців та шукачів тимчасового захисту, що особливо актуально для громадян України, які були вимушені покинути країну у зв'язку зі збройною агресією РФ у 2022 році. Особливо боротьба з нелегальною міграцією постає в якості проблематичного завдання в рамках міграційної політики ЄС.

Аспект, пов'язаний з українською демографічною кризою має не менш важливе значення у цьому питанні, оскільки ступінь потенційних міграційних втрат коливається від 600,000 до 5.5 мільйонів громадян. Також варто зазначити, що в країнах ЄС перебувало близько 3 мільйонів громадян перед початком війни у 2022 році з метою навчання та роботи [5]. Наприкінці травня 2023 р., на території ЄС перебувало вже більш ніж 4 млн українців під статусом отримувачів тимчасового захисту.

Список використаних джерел:

1. Smutchak Z. Nelehalna mihratsiia v Ukraini: peredumovy, osoblyvosti ta mozhlyvi naslidky [Illegal migration in Ukraine: prerequisites, features and possible consequences]. 2017. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems. No. 16. PP. 609–613. (in Ukrainian).
2. Kortukova T., Tokar V. Comparative analysis of immigration policy in EU member-states and Ukraine. 2024. Academy Review. № 2 (61). PP. 256–267. DOI:10.32342/2074-5354-2024-2-61-18.
3. Eurostat. Fertility statistics. 2023. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics
4. Eurostat. Population structure and ageing. 2023. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_structure_and_ageing
5. Libanova E., Pozhniak O. War-driven wave of Ukrainian emigration to Europe: an attempt to evaluate the scale and consequences (the view of Ukrainian researchers). 2023. A New Role for Statistics: Joint Special Issue. No. 1. PP. 257–274. DOI:10.59170/stattrans-2023-014.

Покатаєв П. С.

Класичний приватний університет
д.ю.н., д.держ.упр., професор

ПРАВОВЕ ТА УПРАВЛІНСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: МЕХАНІЗМИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Відновлення місцевого самоврядування в Україні після завершення воєнних дій є однією з ключових передумов стабілізації державного управління та сталого розвитку регіонів. Система місцевого самоврядування, як базова ланка публічної влади, зазнала значних викликів унаслідок воєнної агресії, втрати територій, переміщення населення та руйнування інфраструктури. У сучасних умовах виникає необхідність не лише у відбудові інституційної спроможності органів місцевої влади, але й у переосмисленні механізмів правового, фінансового та управлінського забезпечення їх діяльності [1].

Метою роботи є аналіз правових і управлінських аспектів відновлення місцевого самоврядування в Україні у післявоєнний період, визначення ключових проблем і перспектив формування ефективної моделі місцевої влади відповідно до європейських стандартів.

Основою правового відновлення місцевого самоврядування є Конституція України (ст. 7, 140–146), Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР, а також Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 року, ратифікована Україною у 1997 р. [2; 3].

В умовах післявоєнної трансформації важливого значення набуває принцип субсидіарності, закріплений у Хартії, який передбачає наближення управлінських рішень до громадян. Зміни у законодавстві повинні враховувати децентралізаційні реформи, забезпечуючи баланс між державним контролем і автономією громад [4].

Серед актуальних правових викликів – відновлення спроможності місцевих рад на деокупованих територіях, формування правових механізмів управління тимчасово переміщеними громадами, а також створення гарантій безперервності місцевого управління у кризових ситуаціях [5].

Післявоєнне управління вимагає адаптації моделі публічного адміністрування до нових соціально-економічних умов. На практиці це означає необхідність створення єдиної системи стратегічного планування, управління фінансами громад, цифровізації адміністративних процесів і підвищення прозорості діяльності органів влади.

Особливу роль відіграють регіональні стратегії відновлення, які повинні базуватися на принципах багаторівневого управління (multi-level governance). Залучення громадян, бізнесу та інститутів громадянського суспільства до процесів планування і контролю рішень посилює легітимність місцевої влади [6].

Водночас зберігається проблема кадрового дефіциту у місцевих радах, що вимагає розроблення державних програм підготовки управлінських кадрів для громад, зокрема через систему підвищення кваліфікації державних службовців [7].

Основні виклики відновлення пов'язані з: асиметрією фінансових можливостей громад; нерівномірністю відбудови інфраструктури; відсутністю єдиного механізму правового захисту комунальної власності; ризиками політичного впливу на місцеві рішення.

Перспективним напрямом є подальша гармонізація українського законодавства з нормами ЄС, зокрема через реалізацію положень «Європейської хартії регіональної демократії» та ініціативи Ради Європи щодо доброго врядування.

Також важливим завданням залишається впровадження інноваційних управлінських технологій – електронного урядування, систем «розумного міста», відкритих даних, які підвищують ефективність рішень органів місцевої влади [6].

Висновки. Відновлення місцевого самоврядування в Україні після війни є стратегічним напрямом державної політики, що поєднує правові, управлінські й соціально-економічні аспекти. Система місцевої влади має бути адаптована до нових умов через оновлення законодавства, децентралізацію фінансів і модернізацію публічного адміністрування. Необхідним є формування дієвого механізму стратегічного планування, який забезпечить узгодженість державних і регіональних програм відновлення. Особливого значення набуває принцип багаторівневого урядування, що передбачає партнерство між державою, громадами, бізнесом та громадянським суспільством. Важливим напрямом виступає цифровізація місцевого управління, розвиток електронних сервісів та інструментів прозорості, що підвищують ефективність і довіру громадян до влади. Для зміцнення кадрового потенціалу слід запровадити систему підготовки й перепідготовки фахівців у сфері публічного управління на засадах європейських стандартів. Перспективи розвитку місцевого самоврядування пов'язані з гармонізацією українського законодавства з нормами ЄС, реалізацією положень Європейської хартії місцевого самоврядування та ініціатив Ради Європи щодо доброго урядування. Комплексність цих заходів дозволить створити оновлену модель публічної влади, орієнтовану на стійкий розвиток територій, демократичну участь громадян і підвищення ефективності управлінських процесів.

Список використаних джерел:

1. Авер'янов В. Б. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Рада. Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. *Рада. Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Європейська хартія місцевого самоврядування м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року. *Офіційний переклад. Рада. Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 12.09.2025).
5. Ключковський Ю. Б. Місцеве самоврядування в Україні під час і після війни: між децентралізацією та відновленням. Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня 2024 року, м. Львів) С. 34-40.
6. OECD (2018), Підтримання темпу процесу децентралізації в Україні, Видавництво ОЕСР, Париж. URL : <http://dx.doi.org/10.1787/9789264301481-uk>
7. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки від 5 серпня 2020 р. № 695 *Рада. Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text> (дата звернення: 12.09.2025).

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ГУМАНІТАРНОМУ, ДУХОВНОМУ ТА ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРАХ

ГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛЬ ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ У ЇХ ВИРІШЕННІ

Арешкін Є. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Білобрам О. С.

ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ЛІДЕРІВ ПОМІСНИМИ ЦЕРКВАМИ

Сучасне українське суспільство перебуває у стані глибоких трансформацій, спричинених війною, розчаруванням у елітах, моральними викликами та пошуком нових орієнтирів. У таких умовах особливої актуальності набуває питання виховання лідерів, здатних не лише керувати, а й формувати духовне та зріле середовище, впливаючи на суспільство прикладом особистого життя. Саме помісні церкви, як спільноти духовного формування, покликані стати осередками підготовки таких лідерів – людей із твердими моральними переконаннями, зрілим характером і біблійними цінностями. І християнська спільнота може відповісти на суспільний запит формування суспільних лідерів на основі біблійних цінностей.

Біблійне розуміння лідерства ґрунтується не на авторитеті чи владних повноваженнях, а на служінні, покорі й відповідальності перед Богом. Адже саме Ісус Христос дав унікальний приклад лідера, який «прийшов, не для того щоби служили Йому, а щоби послужити» (Мт.20:28). Таким чином, церква покликана виховувати не лише гарних людей, керівників, адміністраторів, а й служителів, здатних впливати через приклад любові, жертвності та духовної зрілості.

Формування лідерів починається із формування християнського характеру, який, згідно з богословською традицією, є поєднанням духовних чеснот і моральної цілісності. На жаль, усвідомлене та фундаментальне формування характеру як основи справжнього лідерства стало рідкісним явищем. У контексті церковного та суспільного життя це призводить до кризи довіри, де брак моральної цілісності в лідерах породжує розчарування у людях та знецінення ролі духовності. Саме тому, сьогодні на перший план виходить необхідність формування лідерів, які не просто ведуть за собою, а живуть згідно з євангельськими принципами. Лідерів, які не шукають визнання, а прагнуть служити. Лідерів, які готові вкладати себе в інших через наставництво, приклад і жертвність, розуміючи, що справжній вплив вимірюється не зовнішніми досягненнями, а глибиною сформованих сердець.

Благочестя, як внутрішній стан серця, формує основу для будь-якої форми лідерства. Воно виявляється у щоденному житті віруючого, у його ставленні до праці, служіння, сім'ї та суспільства. Благочестиве життя має практичний вплив на різні сфери суспільства: від сплати податків, до активної громадської позиції. Особливої ваги набуває дослідження зв'язку між формуванням християнського характеру, історичною традицією благочестя та біблійними вимогами до лідерства. Такий аналіз дозволяє переосмислити сучасну практику наставництва, церковної освіти і підготовки служителів. Актуальним також є звернення до психологічних факторів формування характеру, які доповнюють духовний підхід і дозволяють краще зрозуміти особистісний розвиток християнина.

Помісна церква є не лише місцем літургії чи поклоніння, але й школою духовного та морального зростання. Через виховання дітей, наставництво, спілкування в малих групах, спільну молитву та практичне служіння помісна церква формує нове покоління лідерів. Лідерів, які здатні розвивати свій потенціал далеко за межами культової споруди. У такому середовищі відбувається процес духовного зростання: від спостереження до участі, від участі до відповідальності, від відповідальності до впливу.

Ефективне формування лідерів у церкві можливе лише тоді, коли навчання поєднане з практикою, а духовне зростання із реальним служінням людям. Теоретичні знання, навіть найкращі, не можуть самі по собі сформувати зрілого християнського лідера. Лідерство не народжується у класі, а формується в процесі життя, служіння та випробувань. Навчання має створювати не лише інтелектуальне розуміння біблійних принципів, але й умови для їх практичного застосування у конкретних сферах церковного та суспільного життя. Саме у служінні людина стикається з реальними викликами, які виявляють глибину її характеру, щирість мотивів і рівень духовної зрілості. Те, що засвоюється через досвід служіння, стає не просто інформацією, а переконанням втіленим у житті.

Таким чином, процес навчання має супроводжуватися наставництвом, залученням до реальних проєктів, практикою служіння в громаді, що дозволяє формувати відповідальність, ініціативу й уміння працювати з людьми. Духовне зростання без практики призводить до пасивності, тоді як діяльність без духовного коріння перетворюється на активізм без сенсу. Тільки гармонійне поєднання навчання, духовного виховання і служіння створює основу для появи справжніх лідерів – людей, які не лише говорять про віру, але живуть нею.

Таким чином, ефективна система підготовки лідерів у помісній церкві має передбачати інтеграцію трьох компонентів: біблійного навчання, особистого наставництва та практичного служіння. У поєднанні вони створюють процес цілісного формування, у якому знання переходять у досвід, а віра у дію. Саме тому роль наставників і пасторів є вирішальною: вони не лише навчають, але й відтворюють у своїх учнях приклад життя, культуру поведінки, що ґрунтується на Писанні.

Сьогоднішнє суспільство характеризується кризою моральних орієнтирів, коли успіх і самореалізація часто замінюють глибинні духовні цінності. Церква покликана дати відповідь на цей виклик, виховуючи лідерів, які прагнуть служити. У цьому контексті формування духовного лідерства стає не лише церковним, але й суспільним завданням, адже духовно зрілі люди здатні впливати на різні сфери життя, такі як освіта, культура, медицина, політика, бізнес, військо та інші.

Історичний досвід свідчить, що пієтична традиція сприяла усвідомленню того, що справжнє лідерство починається з особистого духовного відродження, а не з організаційних чи адміністративних якостей. Завдяки цьому рухові в протестантських країнах посилювався акцент на практичному благочесті, місійному служінні, соціальній відповідальності віруючих та благодійній діяльності.

Усе це і сьогодні лишається основою ефективного християнського лідерства. Таким чином, пієтизм не лише сформував певну духовну традицію, але й започаткував модель виховання служителів, де віра поєднана з дією, а знання з життям. Психологічні аспекти формування характеру також відіграють роль, адже духовна зрілість потребує усвідомлення внутрішніх мотивів, емоційної стабільності та навичок взаємодії з людьми.

Отже, помісна церква має унікальний потенціал у формуванні суспільних лідерів. Її місія полягає не лише у проповіді Євангелія, а й у вихованні покоління людей, здатних бути моральними та духовними орієнтирами для суспільства. Лідерство, побудоване на біблійних принципах, є відповіддю на виклики сучасності, адже воно зосереджується на служінні, характері, довготривалому впливі через приклад життя.

Список використаних джерел:

1. Біблія. Сучасний переклад з давньоєврейської та давньогрецької мов, К.: Українське Біблійне Товариство, 2023.
2. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. К.: Основи, 1994. 261 с.
3. Гонсалес Х. Л. Історія християнства. Від епохи Реформації до наших днів / [пер. з англ.]. Львів: Свічадо, 2005. 400 с.
4. М'ясоїд П.А. Загальна психологія. Київ: Вища школа, 2000. 79 с.
5. Мак'рат А. Небезпечна ідея християнства. Протестантська революція: історія від шістнадцятого до двадцятого першого століття. Київ: Видавництво «Дух і літера», 2017. 664 с.
6. Максвелл Д.К. П'ять рівнів лідерства – Харків: Фабула, 2018. 304 с.
7. Олесницький М. Моральне богослов'я чи християнське вчення про моральність. Київ: Типографія Г. Т. Корчак-Новицького, 1892. 289 с.
8. Сандерс О. Духовне лідерство. Тернопіль: Християнське видавництво Кана, 2022. 240 с.
9. Шеллі Б. Історія церкви простою мовою. Херсон: Таврійський християнський інститут, 2024. 596 с.

Бабенко Є. І.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.практ.богосл., доцент Білобрат О. С.

РОЛЬ ЦЕРКВИ В СУСПІЛЬСТВІ: БАЧЕННЯ, ФУНКЦІЯ ТА МІСІЯ

Навіть з історії можна звісно побачити вплив Церкви на суспільство, на соціальний, навіть політичний, та освітні рівні. Де вона відіграла, та відіграє дуже важливу роль. Не можна сказати що Церква Божа, була остороною людини, та була відокремлена від соціуму. Навпаки вона завжди була стовпом, духовно-моральних принципів людини з історії церкви. Виступаючи як гарантом громадських інститутів, створюючи різні благодійні фонди, та різні соціально-духовні проекти, формуючи світогляд людини.

Церква завжди мала також вплив, на формування особистості, та звісно культуру, брала участь у соціальному, і громадському житті суспільства. «Аналіз основних досліджень і публікацій. Уплив церкви на процес формування та розвиток громадянських інституцій у суспільстві, діяльність релігійних організацій у процесі утвердження ідеології громадянського суспільства завжди цікавили філософів та релігієзнавців. До цієї теми в тому чи іншому плані звертались Т. Гоббс, Р. Белла, Е. Дюркгейм, Г. Зіммель та інші. Значний доробок у цьому плані мають українські дослідники: М. Бабій, В. Бондаренко, А. Колодний, Б.Лобовик, Л. Пилипович» [1]. Так, дійсно, це завжди була актуальна тема досліджень навіть для відомих науковців, філософів, та політиків. Тема: «церкви, та суспільства» піднімалася, завжди, ще з того часу як була заснована перша Божа Церква, часів Апостолів, учнів Ісуса Христа. З впливом часу можна було спостерігати, що релігія стала, однією з найважливіших, спектрів життя людства, та почала дуже виокремлюватися на різних сферах впливу. Вплив Церкви загалом займає дуже важливе місце в історико-культурному прогресі, виокремлюючи головні політичні та з рештою соціальні зміни. Все ж таки людство усвідомлює, що є духовний принцип, та авторитет, маючи значний вплив, на свідомість, та розум людини. Навіть інколи не можливо усвідомлювати, той факт, що все людство та світ, почало своє існування з нічого, що в всесвіті немає Того, хто все тримає в своїй руці. Що ж стосується християнства загалом то: «одним з найважливіших аспектів християнства був його вплив на соціальні зміни. Церква вважала, що люди повинні служити Богу, бути послухними і доброчесними, а також дбати про тих, хто потребує допомоги. Це призвело до виникнення соціальних інститутів, таких як громадські харчовальні, лікарні, та інше...» [2]. Сміло можна стверджувати, що дійсно, вплив релігії на населення, обов'язково, є, та завжди буде. Віруючі люди звісно мають вплив, на формування культурних цінностей, соціальних норм, та інших аспектів життя людини. Релігія, або ж духовні цінності, завжди надавали людям сенс життя, та звісно сприяли створенню глибокої соціальної ідентичності. «Усе вищезазначене доводить, що роль релігії в історії людства є дуже важливою та складною. Від неї залежить багато аспектів нашого життя, від культури та мистецтва до моральних цінностей та політичної стабільності» [2].

Також це звісно стосується і сучасного часу, особливо зараз під час війни в нашій державі, де країна зіштовхнулася з дуже сильними випробуваннями на шляху до своєї повної незалежності. Що Святіня обов'язково, просто повинна також відігравати значущу роль в духовно-моральному, та соціальному впливі на оточення. Не закриватися від суспільства, не відштовхувати людей, та казати що ми не граємо в політичні

ігри, а навпаки, відповідально ставитися до проблем в соціумі. Як було зазначено, Народ Божий завжди мав вплив, на оточення, але в проблемі актуальності вибраної теми, хотілося підкреслити, що Церква повинна бути з населенням, та відігравати в ньому дуже важливу роль, впливаючи на соціальний, духовний світ людини. Є дуже велика мотивація в тому, щоб Тіло Христове, дійсно мало великий вплив та авторитет в державі, та світу, де люди дійсно будуть знаходити для себе вихід, соціально-духовну підтримку, та зрештою мати загальне добре відношення до себе. Адже якщо загалом, людина ще й отримує розпач від Церкви, та віруючих в ній, то де саме вона зможе знайти захист, духовну складову, та любов до ближнього. Тіло Христове створює простір, для спілкування, та наближення людини до Бога, що дає змогу також більш, об'єднуватися в духовній сфері, молитві, посту, зміцненню між особистих зав'язків.

Леонід Кондратик, доктор філософських наук, професор, та декан соціальних наук, дуже цікаво також описує в своїй науковій статті: «релігія як соціальний інститут», цікаві речі про вплив релігії, на соціальне середовище, та важливість цього питання загалом. «У такій якості релігія – один зі способів упорядкування суспільного життя. Обґрунтовано думку, що релігія як соціальний інститут є сукупністю своєрідних норм і цінностей, у яких утілено значущість певних зразків поведінки як для окремого індивіда, так і для суспільної системи, а отже, його вимоги є важливими, суттєвими для абсолютної більшості представників взаємодії певної суспільної системи. Оскільки релігійні символи належать до макрорівня соціального життя, то інститут релігії «працює» на соціальному рівні й «відповідає» за ті цінності та ритуали, за допомогою яких у суспільстві підтримуються солідарність і згода». [3, с 9].

Дуже хотілося донести, що «Роль Церкви, та вплив на суспільство», на духовно-моральну складову, завжди відіграло значну роль, та дуже хочеться щоб ще більше було цього впливу в наш час. Щоб ще більше церкви об'єднувалися в служінні іншим, мали великий вплив та авторитет в суспільстві, виконуючи свою загальну функцію та місію в ньому.

Список використаних джерел:

1. Самойленко О. А. Роль церкви в сучасному суспільстві: проблеми та перспективи <https://studentam.net.ua/content/view/7290/97/> (дата звернення: 12.09.2025).
2. Історичне сее на тему: Роль релігії в історії людства <https://www.studik.dp.ua/uk/ese/rol-relihii-v-istorii-ljudstva> (дата звернення: 12.09.2025).
3. Леонід Кондратик. Релігія як соціальний інститут. Луцьк, 2016. 14 с.

Демиденко М. В.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.пед.н., доцент Облєс І. І.

БІБЛІЙНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЯК ЗАПОРУКА МІЦНОЇ ЦЕРКВИ МАЙБУТНЬОГО

Виховання дітей є важливою сферою батьків, тому що від цього залежить ким і як виросте дитина. В даній роботі розглядається християнське виховання, його важливість та як правильне християнське виховання може вплинути на майбутню долю церкви.

Проблема впливу сімейного виховання на формування особистості широко розглядається у педагогічній та психологічній літературі. На відміну від радянських часів, коли основою формування особистості вважався колектив, сучасні дослідники і вчені виділяють сім'ю як первинний інститут виховання і соціалізації особистості. Все починається з батьків з їхнього прикладу та правильній ролі в сім'ї. Батько – це голова сім'ї, він є пастором для своєї сім'ї, він повинен мати бачення від Господа стосовно сім'ї, бути вірним та бути готовим «вмирати для себе» для того щоб зерно яким є його дитина в майбутньому виросте та було гарним деревом яке буде підтримкою та прикладом для інших. «Поправді, поправді кажу вам: коли зерно пшеничне, як у землю впаде, не помре, то одне зостається; як умре ж, плід рясний принесе. Іншу притчу подав Він їм, кажучи: Царство Небесне подібне до зерна гірчичного, що взяв чоловік і посіяв на полі своїм. Воно найдрібніше з увсього насіння, але, коли виросте, більше воно за зілля, і стає деревом, так що птаство небесне злітається, і кублиться в віттях його.» [1]

Роль матері теж не менш важлива для дитини, вона вкладає у дитину м'якість, приклад любові яка все покриває, любить навіть коли дитина не заслуговує на це. Існують різні особливості виховання сина та доньки, важливо це враховувати кожному члену родини.

За основу як приклад сім'ї та виховання розглядається приклад біблійних сімей: Йосифа та Марії, Аврама та Сари, Якова та Лії та інші.

Кожна родина вибирає свій стиль виховання: авторитетний, нехтуючий, дозвоільний та авторитарний. Спостерегання дітей за поведінкою батьків є автоматично процесом, вони навчаються і відтворюють її. Діти, особливо дошкільного віку, уважно спостерігають та інстинктивно наслідують поведінку дорослих. Тому не варто очікувати від дитини, що вона буде доброю до людей, коли її батьки ставляться до них упереджено, з неприязню. Неможливо виховати дитину чесною, якщо батьки самі брешуть. Діти миттєво помічають розходження між тим, що говорять і що роблять їхні батьки. І коли настає час їм самим обирати той чи інший спосіб поведінки, то вони, як правило, ігнорують настанови, віддаючи перевагу наслідуванню прикладів. Ось чому одним із самих важливих методів батьківського виховання є власний позитивний приклад.

Але у будь-якій дитини є право власного вибору і не завжди її вибір позитивний, навіть у християнських сім'ях. Це дуже болісно переживають батьки.

В ХХІ столітті перед християнською сім'єю та вихованням повстають різні сучасні виклики такі як гендерні шлюби, війни, велика кількість розлучень, розвиток технологічних соціальних медій (звідки дитина може черпати різну інформацію) – тому християнські батьки повинні бути дуже міцними та вірними перш за все Господу, люди які не йдуть на компроміси, люди які сильні за істину, і виховують в душі істини своїх дітей. Тільки тоді вони зможуть добре вплинути на майбутнє своїх дітей. Церква складається з сімей які залишаються вірними Ісусу Христу.

Список використаних джерел:

1. Біблія в пер. Івана Огієнка. Біблія Онлайн, 2003-2025. URL: <https://only.bible/bible/ubio/jhn-12/> (дата звернення: 12.09.2025).

Джаман В. Я.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – к.і.н., доцент Палилюлько О. М.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ДОБУ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У добу посилення національно-демократичних трансформацій процес державотворення в українському просторі набуває глибокого історичного виміру, що сягає корінням як до давньоруських державних практик, так і до модернізаційних підходів східноєвропейських сусідів. Зокрема, етапи становлення Київська Русь, поява національної ідеї у політичній думці XIX-початку XX століття, а також події революційної доби 1917–1921 рр. утворюють структурний фундамент для усвідомлення необхідності державної самостійності й громадянського суверенітету [2].

У цьому контексті національне відродження, яке набуло імпульсу у період імперських трансформацій, стало каталізатором для поширення ідеї державності серед українських еліт і мас, ідей, що знаходили вираження у формуванні політичних рухів, культурницьких ініціатив та соціальної мобілізації народу.

Події Українська революція 1917–1921 стають переломним моментом, коли національно-демократичні прагнення українців були реалізовані у вигляді реальної державної конструкції – утворенням нових політичних утворень, конституційних проектів, законодавчих актів, які надали правовий і соціально-політичний зміст ідеї української державності [3].

Упродовж кількох століть на українських землях формувалася національна ідея, яка згодом стала підґрунтям для процесу державотворення й набула особливої динаміки у добу національно-демократичних трансформацій. Зокрема, за часів діяльності під владою двох імперій – Литовсько-Руської, а згодом Польсько-Литовської та Російської – поступово вироблялася свідомість окремішності українського народу, котра в міжімперський період проявилася як ідея національної автономії і права на самовизначення.

Революційний вибух 1917–1921 рр., що охопив і українські простори, став важливим етапом: в цей час виникли перші спроби сформувати державні інститути – як-от Українська революція 1917–1921, створення Українська Народна Республіка, її декларації, а також підписання Акт Злуки 22 січня 1919 р., що символізував прагнення об'єднання українських земель [4].

У процесі державотворення велике значення мала демократична трансформація політичної культури – дослідження підкреслюють, що становлення демократії в Україні супроводжувалося розвитком громадянського суспільства, формуванням політичних партій, свободою слова та виборчою активністю, що створювало підґрунтя для народовладдя [1].

Ці історичні передумови – накопичення національної ідентичності, революційні змагання за самовизначення, становлення демократичних практик – виступають фундаментом для сучасного українського державного проекту, підкреслюючи, що процес державотворення не був одномоментним, а мав глибоке коріння і низку трансформацій.

Отже, історичні передумови українського державотворення у добу національно-демократичних трансформацій засвідчують тяглість і закономірність розвитку української державницької ідеї. Від витоків у політичних традиціях Київської Русі до формування модерних концепцій державності XIX – початку XX століття простежується безперервна еволюція прагнення до самовизначення, яке стало основою політичного та духовного відродження нації. Події Української революції 1917–1921 рр. підтвердили, що ідея незалежності мала не лише культурно-ідеологічне, а й практичне втілення у створенні державних інститутів і конституційних засад української держави. У ході демократичних трансформацій було закладено засади громадянського суспільства, політичного плюралізму та свободи волевиявлення, що утвердили ідею народного суверенітету. Таким чином, українське державотворення є результатом багатовікового історичного процесу, у якому поєдналися традиції, національна самосвідомість і демократичні цінності, що визначають подальший розвиток незалежної України.

Список використаних джерел:

- 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / [Г.В. Боряк (кер. авт. кол.), В.В. Головка (координатор проекту), В. М. Даниленко, С.В. Кульчицький, О. М. Майборода, В. А. Смолій (відп. ред.), Л.Д. Якубова, С. О. Янішевський] ; НАН України ; Ін-т історії України. Київ. : Ніка-Центр, 2016. 796 с.
- Ліпкан В. А. Історичні передумови формування сучасної української національної ідеї. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2002. № 19. С. 177–182.
- Українська державність. Етапи становлення. URL: <https://msmb.org.ua/biblioresursi/bibliografiya/istorichni-podii/ukrainskyka-derzhavnisty-etapi-stanovlennya> (дата звернення: 12.09.2025).
- Українська революція і державність (1917–1921 рр.) : наук.-бібліогр. вид. / НАН України ; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова) та ін. ; наук. ред.: С. С. Кіраль ; наук. консультант В. Ю. Омельчук ; вступ. Ст. В. Капелюшного ; авт. кол.: В. С. Гоїнець, Л. М. Ковінченко, Л. В. Лісовська ; бібліогр. ред. Л. С. Новосолової. Київ : НБУВ, 2018. 817 с.

Зелінський Р. М.

Класичний приватний університет

ВИКЛИКИ ЕТНОФІЛЕТИЗМУ В СУЧАСНОМУ ПРАВОСЛАВ'І

Відновлення Україною незалежності спричинило пробудження величезної соціальної енергії українського народу, викликало нову хвилю політичного, національного, культурного, духовного та релігійного піднесення. Релігія поступово наповнювалася національним змістом, який цілеспрямовано викорінювався у період царського самодержавства та в роки радянської влади. [4]

В Російській імперії православ'я було представлене єдиною панівною Російською православною церквою (за винятком старообрядництва). В незалежній Україні виникає кілька гілок православ'я. Бурхливе

етнонаціональне та релігійне відродження вимагало спрямування його у правове русло й потребувало розробки відповідних політико-правових засад. Тому ще до проголошення Акту незалежності України 23 квітня 1991 року Верховною Радою УРСР прийнято Закон «Про свободу совісті та релігійні організації». Закон ліквідував усі заборони, які раніше мали місце щодо релігії та релігійних організацій.

У Російській імперії Російська православна церква займала панівне становище в міжконфесійних стосунках. Ця церква була частиною державного ідеологічного апарату, спрямованого на зміцнення самодержавства, і мала переваги над іншими релігійними спільнотами.

З часу відновлення Україною незалежності формується релігійна толерантність. На законодавчому рівні встановлюється багатоконфесійність суспільства. Православна церква в Україні, звільнившись від радянських репресій, отримала можливості для вільного розвитку. Водночас пострадянське православ'я втратило монополію на ідеологічне панування. Відроджується Українська автокефальна православна церква, створюється Українська православна церква Київського патріархату. В цих умовах Російська православна церква перетворює Український екзархат на Українську православну церкву розширюючи її управлінські повноваження. Між трьома гілками українського православ'я виникають складні та конфліктні стосунки.

Особливим маркером суспільно-політичної позиції церков стало повномасштабне збройне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. З початку цієї агресії митрополит УПЦ Онуфрій звернувся до вірних та громадян України, де визнав, що Росія розпочала військові дії проти України та закликав російського президента Путіна «негайно припинити братовбивчу війну». Окремі релігійні громади із юрисдикції УПЦ ще до повномасштабного російського вторгнення не лише підтримали сепаратизм, але й надавали притулок російським військовим, «благословляли» їх на війну з Україною, розповсюджували сепаратистську літературу тощо [1].

Етнофілетизм в православній церковній термінології означає надмірну зверхність окремого етносу в церковному житті. Це явище вперше було визначено на Соборі в Константинополі 1872 року і застосоване до Болгарської Церкви.

Російський шовінізм активно використовує церкву як інструмент для свого втілення в життя. Чимало російських світських та релігійних діячів проголошували тезу про винятковість російського народу. Так російський творець пасіонарної теорії етногенезу Лев Гумільов вважав, що росіяни належать до суперетносу, який озброєний християнським вченням покликаний здійснити православну місію у всьому світі. [2]

Оскільки в Росії на сьогодні здійснюється політика відновлення втрачених територій, православна церква активно підтримує загарбницькі дії влади. З теологічної точки зору така позиція РПЦ відноситься до ересі етнофілетизму. В наш час, враховуючи позицію Російської православної церкви, її було звинувачено в ересі етнофілетизму, про що прийнято рішення на Всеправославному соборі на о. Крит, який відбувся 21 червня 2016 року. Російська православна церква відмовилась взяти участь у цьому соборі. [6, с. 282]

Неприпустимість етнофілетизму в церковному житті має богословське обґрунтування. Доречно згадати вислів апостола Павла у посланні до колосян про християнську спільноту, «де нема ані геллена, ані юдея, обрізання та необрізання, варвара, скита, раба, вільного, - але все та в усьому Христос!» (Кол. 3: 11).

Отже ідея виняткового панування одного народу над іншими, прихована християнськими гаслами, призводить до жахливих наслідків. 27 березня 2024 року в Москві під головуванням патріарха Кирила, відбулося позачергове засідання «Всесвітнього Руского Народного Собора», внаслідок чого прийнято та обнародовано «Наказ XXV Всесвітнього Руского Народного Собора (ВРНС) "Теперішнє та майбутнє руского міра», в якому чітко зазначено, що так звана «спеціальна військова операція» є «священною війною».

На ці антигуманні дії російського православ'я реагують українські православні інституції та спільноти. Глава Православної церкви України зазначив, що «Архієрейський Собор Православної Церкви України звернувся до Вселенського патріарха та предстоятелів помісних автокефальних церков з проханням осудити духовні злочини Кирила і позбавити його престолу, зокрема на підставі поширення єретичного етнофілетичного вчення про "руський мір" та поширення схизм серед православних» [5]

У відповідь на прийняття вище зазначеного наказу XXV відреагувала Українська православна церква. Зокрема, відділ зовнішніх церковних зв'язків УПЦ одразу заявив, що така позиція «...суперечить базовим принципам християнської моралі, особливо в контексті збройної агресії з використанням насильства. З точки зору Євангелія військові дії не можуть бути виправдані як «священні», а також не можуть лунати від людей, які називають себе священнослужителями» [3]. В офіційній позиції УПЦ прямо зазначається, що «Українська Православна Церква не підтримує та відмежовується від ідеології «русского міра».

Позиції щодо засудження злочинної ідеології «русского міра» співпадають з позиціями як ПЦУ так і УПЦ. Російська православна церква, будучи інструментом імперської політики, вперше максимально відступила від християнського віровчення. Ересь етнофілетизму РПЦ є знаряддям підтримки війни Росії в Україні і складає небезпеку для українського суспільства, оскільки вона надихає антидержавні елементи «п'ятої колони». Ідеологія «русского міра» придумана для виправдання загарбницької політики Кремля, а РПЦ є активним провідником таких ідей.

В умовах сучасних викликів для держави і православ'я, головним завданням для Церкви є молитва за народ, державу, мир і військо та проповідання Євангелія. А також правдиво викривати всі підступні ідеологічні наративи, які виправдовують зло та дискредитують християнські цінності.

Список використаних джерел:

1. Вовк Д. Релігійна свобода на тлі українсько-російської війни: деякі юридичні аспекти. Релігійна свобода на перехресті епох, свобод і культур. Науковий щорічник. № 19. 2016. С. 106-113.
2. Гумільов Л. Н. Від Русі до Росії: нариси етнічної історії. М.: Екопрос, 1992. С. 10-18. URL: https://stud.com.ua/42290/filosofiya/gumilov_rusi_rosiyi_narisi_etnichnoyi_istoriyi (дата звернення 01.11.2025).
3. «Заклики до знищення України та виправдання військової агресії неспівставні з євангельським вченням» – заява ВЗЦЗ УПЦ URL: <https://uoc-news.church/2024/03/28/zakliki-znishhennya-ukrajini-ta-vipravdannya-vijskovoji-agresiji-nespivstavni-z-jevangelskim-vchennyam> (дата звернення 01.11.2025)

4. Здіорук С. Етноконфесійна ситуація в Україні та міжцерковні конфлікти. К., С.42.
5. Тетяна Войтюк. ПЦУ просить позбавити престолу московського патріарха Кирила URL: <https://suspipline.media/243575-psu-prosit-pozbaviti-prestoly-kirila-rpc/> (дата звернення: 24.06.2025).
6. Шкіль С. О. Трансформації ідейно-політичної риторики Російської Православної Церкви на початку XXI століття : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.11. Рівне, 2017. 420 с.

Ковальова О. А.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.богосл. Білобрам О. С.

КОНФЛІКТ ЗАКОНУ І БЛАГОДАТІ В НОВОЗАВІТНІЙ ТЕОЛОГІЇ

Тема взаємозв'язку і конфлікту між поняттями «Закон» і «Благодать» у богослов'ї Нового завіту залишається актуальною з часів апостолів та не втратила свого значення і сьогодні, адже сучасна церква продовжує шукати баланс між зовнішнім дотриманням релігійних норм і внутрішнім життям в свободі у Христі. Саме Павло був тим апостолом, що сформулював та виклав вчення про спасіння через віру, він не проголошував осуду, а звіщав Благую звістку про Божу благодать і примирення в Христі. В оригінальному контексті вчення апостола Павла він не говорить про місію закону для викриття гріха в людині, а про історичну роль закону у Божому плані спасіння. Проповідь самого Павла також ніколи не наголошувала на гріховності людей, а саме на Євангелії спасіння віру в Христа: «Божі добрість провадить тебе до покаяння» (Рим.2:4).

Питання взаємовідношення закону і благодаті є одним з ключових і водночас найбільш суперечливих у новозавітній теології. Незважаючи на широке поширення доктрини спасіння по благодаті через віру в Христа, в сучасних протестантських церквах зберігається тенденція до поєднання благодаті з вимогами Мойсеевого закону (зокрема, Декалогу). Такий синтез спричиняє богословські конфлікти, викривлення євангельської звістки, міжконфесійні напруження та внутрішні духовні кризи у віруючих. Ісус наголошував: «Не думайте, ніби Я руйнувати Закон чи Пророків прийшов, Я не руйнувати прийшов, але виконати» (Мт.5:17), вказуючи на завершення призначення Закону у Своїй особі.

Практика сучасної церкви демонструє потребу довести на основі новозавітного вчення, що закон і благодать є несумісними як паралельні основи спасіння, і що лише благодать у Христі забезпечує виправдання освячення та нове життя та знімає будь-яке засудження з віруючого. Павло писав: «А коли за благодаттю, то не з учинків, інакше благодать не була б благодаттю» (Рим.11:6)

Старозавітний контекст. Закон Мойсея виконував подвійну функцію: виявлення гріха (Рим.3:20,7:7) та тимчасове збереження народу у завітних рамках до приходу Месії. Призначення закону було – показати неможливість досягнення праведності власними силами: «А всі ті, хто на діла Закону покладається, вони під прокляттям. Бо написано: Проклятий усякий, хто не триває в усьому, що написано в книзі Закону, щоб чинити оте». (Гал.3:10)

Новозавітний контекст. Ісус виконав закон (Мт.5:17), але Його смерть і воскресіння відкрили нову реальність – благодать як єдиний принцип праведності, та єдину можливість догодити Богу – вірою в Христа: «Ісус відповів і сказав їм: Оце діло Боже, щоб у Того ви вірували, Кого Він послав» (Ів.6:29). Павло стверджує: «Бо кінець Закону Христос на праведність кожному, хто вірує» (Рим.10:4); «Ви, що Законом виправдуєтесь, полишилися без Христа, відпали від благодаті» (Гал.5:4).

Павло не описує методик євангелізацій в таких текстах, як Гал.3:24, а богословський процес – шлях людства від закону до Христа. Так само, як мета перших розділів Послання до Римлян – не звинуватити людство в гріхах, а показати потребу в Спасителі. Павло не проповідував необхідність виконання заповідей Закону, а демонстрував, що його роль завершена в Христі. Закон в Новому завіті не скасовується як моральний орієнтир, але втрачає роль механізму виправдання та освячення.

Історична перспектива. Від ранньої церкви (Іринея Ліонський, Августин) через середньовіччя (Томас Аквінський) спостерігався синкретичний підхід – поєднання віри та діл. Реформація (Лютер, Кальвін) повернула акцент на виправдання вірою: «Праведний житиме вірою» (Рим.1:17)

Сучасний виклик. Легалізм призводить до духовного виснаження, страху та самозасудження. Павло застерігав: «надаремно Христос був помер», якщо праведність можна здобути Законом (Гал.2:21). Антиномізм спотворює благодать, ігноруючи її етичні наслідки: «Що ж скажемо? Позалишимося в гріху, щоб благодать примножилась? Зовсім ні!» (Рим.6:1-2).

Практичний вимір благодаті. Благодать змінює не лише статус людини перед Богом, але і її внутрішню природу: «Тож тепер немає ніякого осуду тим, хто в Христі Ісусі» (Рим.8:1).

Життя в благодаті означає праведність, мир, радість у Дусі Святому (Рим.14:17), свободу від почуття провини (Євр.9:14) та служіння з любові, а не з страху: «Любіть один одного» Як Я вас полюбив» (Ів.13:34), «Страху немає в любові, але досконала любов проганяє страх геть, бо страх має муку. Хто ж боїться, той не досконалий в любові» (1Ів. 4:18).

Закон (Старий завіт) виявляє гріх і підсилює його дію (Рим.7:7-13); 1Кор.15:56), але не має сили виправити людину.

Правильна герменевтика вимагає чіткого розмежування Старого та Нового завітів та усвідомлення хронологічної їх послідовності та неможливості діяти одночасно: «Ось дні наступають, говорить Господь, і складу Я із домом Ізраїлевим і з Юдиним домом Новий Заповіт. Не такий заповіт, що його з їхніми батьками Я склав був» (Єр.3:31-34), «Коли ж каже Новий Заповіт, то тим назвав перший старим» (Євр.8:13).

Закон і Благодать – взаємовиключні основи спасіння: перший засуджує, друга – виправдовує та оживляє. Благодать у Христі – новий принцип взаємин із Богом, заснований на завершеній жертві Христа, а не на людських зусиллях: «Бо спасені ви благодаттю через віру, а це не від вас, то дар Божий» (Еф.2:8-9). Змішування Закону і Благодаті – богословська помилка, яка веде до втрати євангельської свободи та спотворення місії Христа та як наслідок – служіння церкви частіше здійснюється не через проголошення Благієї звістки Євангелія, а через проповідь засудження людей в гріхах.

Конфлікт між Законом і Благодаттю реальний у тому сенсі, що вони представляють різні механізми відношення Бога і людини, та різні основи для отримання статусу праведності. Для збереження чистоти Євангельського послання необхідне повернення до Павлової доктрини благодаті як основи виправдання. Справжнє відновлення християнської спільноти можливе лише через повернення до чистого Павлового Євангелія благодаті та розмежування кордонів Старого та Нового завітів в Священному Писанні та в практичному житті.

Список використаних джерел:

1. Апостольські постанови / Київська православна богословська академія УПЦ Київського Патріархату; пер. укр. мовою єп. Єпіфанія (Думенка). К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2011. 282 с.
2. Веспетал Т. Слово про Бога: Одкровення Бога. Том 2. 656 с. URL: <https://know-your-faith.com/revelation.html>
3. Гатрі Дональд. Вступ до Нового Заповіту. Пер. з англ. Одеса, 2005. 161 с.
4. Єфрем Сирин., *Гімни покаяння* / Пер. С. Єпіфанова. Київ: Сибірська Благовонниця, 2010. с. 45–50.
5. Золотоустий І. Тлумачення Євангелія від святого Матвія. Переклад: Дж. Превост. Нью-Йорк: The Christian Literature Company. 528 с.
6. Іларіон (Алфеев). Ісус Христос. Життя та вчення. Книга 2, Глава 4: Нагірна проповідь. Нью-Йорк: St. Vladimir's Seminary Press. 350 с.
7. Іларіон Київський. Слово про Закон і Благодать / Давня українська література. Хрестоматія. К., 1992. – 783 с.
8. Кірквуд Д. Служитель, що виховує учнів / Девид Кірквуд. Рівне: Рівненська духовна семінарія і академія, 2006. – 490 с.
9. Мак'рат, Алістер. Богословська думка Реформації. Одеса: Образ, 1994. 316 с.
10. Мюллер Д. Т. Християнська догматика / Пер. с англ. К. Комаров. Стерлінг Хайтс, Мичиган: Фонд «Лютеранське насліддя», 1998. – 764 с.
11. Святитель Йоан Золотоустий. *Повне зібрання творін у 12 томах*. Київ: Видавничий відділ УПЦ КП, 2009. 12 000 с.

Костенко В. С.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.практ.богосл., доцент Капустін І. С.

ІСТОРИКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ХРИСТІЯНСЬКОГО ПАЦИФІЗМУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ З 2022 РОКУ

Повномасштабна російсько-українська війна з лютого 2022 року неминує ставити перед християнською спільнотою глибокі та болючі питання. Хто і в який спосіб має зупинити агресора, котрий грабує, вбиває й ґвалтує? Чи повинні віруючі уникати війни та будь-якої участі в ній? У чому полягає місія церкви загалом і християнина зокрема, у час війни? Хіба Біблія не сповідує пацифізм? Можливо наймудрішим рішенням є «втїкати в гори» (Мт.24:16) чи й за океан, подалі від всього, що відбувається?

Позиція церкви у питанні участі її членів у війні в перші шість століть простягалася від повного заперечення до абсолютного схвалення. Широке коло праць отців церкви відображають різноманіття інтерпретацій і ставлень до цього непростого питання військової служби. Утвердившись в античній цивілізації та ставши чинником нової культури й мислення, християнство також повинно було відповісти на це непросте питання: чи може християнин схвалювати військові дії та брати в них участь [2, с. 49]? Так, пацифізм був частиною християнського вчення, коли нова віра, по суті, була лише сектою, однак швидко зміна дискурсу підтверджує – пацифізм неможливо узгодити з позицією влади та сили. Таким чином, поняття справедливої війни бере початок з правління Костянтина, коли церква набуває нового статусу – церкви усієї імперії [3].

У сучасному світі в християнстві немає єдиної позиції щодо питання війни та миру. Більшість «західних» християн підтримують ідею справедливої війни та обмеженого застосування сили. В той час як Східна Церква послуговується «етикою війни, яку можна виправдати», тобто посиляється на необхідність використання сили у виняткових випадках. Що ж стосується слов'янського євангельського руху, то він традиційно сповідував в основному пацифістські погляди. Багато в чому це пов'язано з початковим впливом таких груп як меноніти, духобори. Також на ці погляди наклало відбиток життя в Радянському Союзі, де віруючі відмовлялися служити в армії атеїстичної держави. [4, с. 1304]

Пацифізм буває різним. Деякі християни стоять на позиції повного пацифізму як відмови від участі в будь-яких збройних конфліктах і від будь-якої взаємодії з військовою справою чи військовою індустрією, будучи політично нейтральними. Є ж пацифісти, котрі виступають за ненасильницький спротив та (про)активну миротворчість. Така позиція сповідує те, що християнам не слід вбивати інших людей, проте вони цілком можуть брати участь в бойових діях як некомбатанти.

Церкви ХВЄ формуються на принципах автономності спільнот, маючи загальні богословські доктрини, що об'єднують. Питання пацифізму залишається дискусійним і не регулюється єдиним «центром». Тому на четвертий рік повномасштабної війни в Україні серед членів євангельських церков існують різні позиції стосовно того, в яку міру християнину належить брати участь у війні: від повністю пацифістської до такої, що передбачає застосування зброї по ворогу.

В основі дискусії стосовно фізичного покарання часто лежать різні погляди на справедливість і, пов'язану з нею, роль влади. А як же любов? Коли силові органи влади діють правомірно, захищаючи невинного й караючи винного, у цьому й виявляється любов до ближнього. Коли поліція застосовує силу, щоб захистити цивільних людей, а не віддає їх на поталу злочинцям, це ні що інше, як акт любові до ближнього. Любов завжди шукає справедливості та турбується про права інших, подібно як і влада підтримує порядок в суспільстві, щоб громадяни могли жити в мирі. Чим і виражає турботу про їхнє благополуччя (убивство злодія

звичайно ж є крайнім заходом). Не дарма читаємо у книзі Ісаї 1:17 «Правосуддя жадайте, карайте грабіжника, дайте суд сироті, за вдову заступайтесь!» Бог покладає обов'язок захищати невинних! Саме тому присутня критика пацифістів за те, що вони не бачать різниці між агресорами і їх жертвами. Єремія 22:3 використовує подібну мову: «Так Говорить Господь: Звершуйте правосуддя і живіть праведно, рятуйте пригнобленого з рук злочинця; не робіть кривди приходцеві, сироті та вдові й не допускайте над ними насильства...» [1]

Християнська концепція справедливої війни, на відміну від мілітаристських чи радикально пацифістських поглядів, не говорить, що християнин зобов'язаний діяти строго у відповідності з єдиною «генеральною лінією»: повинен воювати чи не має навіть торкатися до зброї. Теорія справедливої війни говорить про те, що дозволено робити окремому віруючому або спільноті віруючих. У випадку крайньої необхідності та за наявності достатньої причини (загрози життя, існування країни, безпеки суспільства) допустимо застосовувати силу та використовувати зброю (навіть на ураження). Якщо до середньовічних ідей додати сучасну євангельську позицію про свободу сумління, то можна сформулювати завершене твердження: «християнин може брати участь у військових діях, якщо це йому дозволяє сумління, та, водночас, може відмовитися від цієї участі з тих же міркувань» [5, с. 168-169].

Отже, пацифізм не є властиво християнською позицією. Концепція справедливої війни найбільше відповідає і Старому, і Новому Завітам. Якщо християнин бажає служити у війську чи працювати у поліції, він може робити це, якщо захищатиме справедливості і не йтиме проти свого сумління. Державна влада не має «підставляти другу щоку», Бог доручив їй підтримувати порядок, сприяючи добробуту в суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Завіту. Із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно перекладена. Переклад проф. Івана Огієнка. Українське Біблійне Товариство, Київ 2020.
2. Борноволоков О. Військове питання та рання церква: історичний контекст. *Журнал «Християнська думка», № 6(15). Церква та війна 2. Київ: УЄТС, 2023. С. 49*
3. Секісов В. Рецензія на книгу Війна, мир і насильство: чотири християнські погляди 2022. Богословські роздуми 21.1 (2023) Українська євангельська теологічна семінарія, Київ, Україна
4. Слов'янський біблійний коментар / голов. ред. Санніков С. В. Київ, 2022. с. 1304.
5. Ткаченко Р. Війна заради миру: Bellum justum або християнська теорія справедливої війни. *Богомисліє: літературно-богословський альманах. Випуск № 32. Одеса: ОБС, 2022. С. 168-169.*

Кулініч А. В.

Класичний приватний університет
наук. кер. — к.пед.н., доцент Облєс І. І.

ХРИСТИАНСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ БІОМЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЕТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

У 20-му столітті, в наслідок науково-технологічного прогресу, світ зіштовшнувся з проблемою етики у науковій сфері. Наукові досягнення мають здатність трансформувати реальність, а нова реальність тягне за собою нові виклики, в частності і в питаннях моралі. Це відкриває двері для філософських та богословських роздумів: що робить річ або вчинок правильним чи неправильним?

Християнська етика шукає фундамент для оцінювання, що добре, а що погано. Чи існує стандарт чи норма визначення пристойної поведінки чи все залежить від обставин? Християнська етика в цьому питанні має багато спільного з етикою загального характеру, а також з питанням життя та смерті у контексті медицини та медичних технологій.

Дженніфер Даудна, одна з дослідників у сфері технології CRISPR (метод редагування геному) зазначила наступне: «...Коли йдеться про експерименти з використанням людських гермінативних клітин (ембріональних), чимало християнських спільнот виступають проти них, оскільки вважають ембріон особистістю з моменту зачаття. Натомість єврейська та мусульманська традиції поступливіші в цьому, бо не вважають ембріони, створені in vitro (поза клітиною), людьми. І якщо деякі релігії вбачають у будь-якому втручанні в гермінативні клітини претендування на роль Бога в існуванні людства, то інші схвалюють причетність людини до роботи природи, доки метою цього є щось добре, як-от покращене здоров'я чи здатність народжувати».

Християнство, в свою чергу, має іншу позицію щодо вирішення даного питання. Згідно християнського віровчення, єдиним джерелом та дороговказом віри є Святе Письмо, оскільки воно засвідчує про вчення Ісуса Христа, яке в свою чергу пов'язане із Законом Старого Завіту, але в той час відрізняється від нього.

Щодо проблем пов'язаних з біоетикою, Спільнота Протестантських Церков Європи (СРСЕ), висловила наступну позицію: проблеми біоетики повинні обговорюватися на тлі Закону та Євангелії. Згідно з дослідженням яке було проведеною цією спільнотою під назвою «Закон та Євангелія» стверджується наступне: «Різниця між Законом та Євангелією набуває ознак сильного аргументу не на рівні виявлення норм, а перш за все, коли ми маємо справу з етичним інакомисленням у Церкві та роздумуємо про роль Церков. Етичні судження можуть формуватися лише на ґрунті особистої відповідальності перед Богом, тобто контексту, в якому християни бачать усе своє життя». Критика полягає у тому що автономія розуму або науки втрачуть критичність і просто підкоряться тому, що «є насправді», не ставлячи запитань «що повинно бути». Рішення щодо цих проблем будуть наступними:

1. Вплив на політичні рішення. Взагалом проблеми які пов'язані з питанням біомедичних технологій вирішуються прийняттям законодавчих проєктів, але, так як ці питання несуть і морально-етичний та соціальний характер, церковні спільноти (базуючись на цьому) можуть впливати висуваючи своє заперечення або схвалення тих чи інших законодавчих проєктів з питанням біоетики та біобезпеки.

2. Для Церков було б корисним продовжити роздуми про етику професій, зокрема конкретні питання, такі як можливості та обмеження відмови, обумовлені сумлінням. Такі роздуми, серед іншого, допоможуть

Церквам надати підтримку тим їхнім членам, які виконують складні професійні ролі та мають відповідні обов'язки.

3. Надавати перевагу освіті. Відсутність в релігійних колах людей зі освітою (медичною, юридичною та іншої), обмежує доступ до впливу на різні сфери життя.

4. Інтеграція основних принципів християнської етики в професійну етику.

Важко уявити інший шлях розвитку сучасних біомедичних технологій. Інакше в нашій цивілізації може виникнути ситуація, коли етичні принципи стануть непотрібними, бо людство зникне внаслідок впровадження божевільних методик і технологій. Завдання сучасної медицини релігії та законодавства полягає в тому, щоб запобігти такому катастрофічному кінцю.

Список використаних джерел:

1. Дудна Дженіфер, Стернберг Семюел Д8І Зламати ДНК. Редагування генома та контроль над еволюцією / пер. з англ. Ганна Литвиненко. К. : Наш формат, 2019. 296 с.

2. Майкл Бюнкер і Мартін Фрідріх, ред., Закон і Євангелія: Leuenberg Texts 10, Frankfurt a.M.: Otto Lembeck, 2007. 281f. See also Michael Bünker, ed., Scripture - Confession - Church (Leuenberg Texts 14, Leipzig: Englische Verlagsanstalt, 2013), 23-25.

3. «Раніше, ніж Я створив тебе у лоні.... Етика репродуктивної медицини. Путівник. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2022. 272 с.

4. Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, 2023. 285 с.

Мельниченко В. Ю.

Класичний приватний університет

наук. кер. – к.пед.н., доцент Облес І. І.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У СЛУЖІБНІ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ: СУТНІСТЬ, НАПРЯМКИ, ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ

Духовно-моральне виховання особистості у християнсько-культурних традиціях обов'язково тягне за собою формування глибокої відповідальності за всі дії та вчинки, за всі рішення, які доводиться приймати в різних життєвих ситуаціях, і які, в свою чергу, впливають з цілісного світогляду індивіда. Люди з нестійкими моральними орієнтирами не можуть бути основою суспільства, не можуть передати наступним поколінням дійсно життєво-важливі цінності й орієнтири. Якщо ж це відбувається, то неминуча деградація суспільства, а значить і загроза його суцільного зникнення.

В умовах війни для нашої країни надважливою є орієнтація саме на духовний ідеал, який нам дає християнська церква і культурна традиція виховання. Це допомагає педагогам, психологам, військовим капеланам генерувати та виховувати здорову особистість тих, хто віддає власне здоров'я і життя за майбутнє – військових-захисників України.

Духовно-моральне виховання військовослужбовців – це систематична, цілеспрямована діяльність, спрямована на формування та зміцнення їх ціннісних орієнтирів, етичних норм поведінки та внутрішньої стійкості (резильентності), необхідних для виконання військового обов'язку та збереження людської гідності в екстремальних умовах.

До основних складових цього процесу відноситься, перш за все, ціннісно-смісловне наповнення, яке передбачає формування глибинного розуміння того, за що і чому бореться захисник:

- усвідомлення Місії та обов'язку: надання службі вищого змісту, що виходить за межі наказу, апелюючи до захисту народу, свободи та гідності;

- забезпечення мотивації до самопожертви та подолання страху;

- виховання патріотизму: формування готовності до самопожертви на основі любові до Батьківщини, її культури, історії та цінностей;

- формування етичного кодексу: інтерпретація військової присяги та законів війни крізь призму моралі та гуманізму (наприклад, ставлення до полонених і цивільних).

Важливим у духовно-моральному вихованні військовослужбовців виступає і напрямок зосередження на внутрішній стійкості особистості (духовна резильєнтність та етика):

- збереження людської гідності та честі: акцент на важливості етичної поведінки в бою чи поза ним, протидія дегуманізації ворога та процесам, що ведуть до моральної травми;

- розвиток братерства: культивування взаємної довіри, відповідальності та жертвовності серед побратимів. Це виступає духовним підґрунтям бойової згуртованості;

- смислотворчість та надія: допомога у пошуку духовної опори (через віру, традиції, власну філософію) для переживання втрат, страждання, горя.

Духовно-моральне виховання реалізується військовими капеланами через конкретні форми взаємодії з військовослужбовцями, серед яких:

1. Релігійно-просвітницька робота: ознайомлення з основами релігійного світогляду, етичними засадами та роллю духовних цінностей у військовому житті.

2. Душпастирська опіка та обряди: організація молитов, богослужінь, обрядів (поминальних, благословення), які структурують час, нормалізують емоції та зміцнюють колективну ідентичність.

3. Профілактика деструктивної поведінки: проведення заходів щодо попередження суїцидів, аморальних вчинків, популяризація здорового способу життя.

3. Виховання толерантності: формування поваги до представників різних релігійних конфесій та світоглядів у військовому колективі.

Отже, досліджуючи проблему духовно-морального виховання, слід виокремити провідні принципи. Перший полягає у виборі людиною головної мети свого життя, головного її напрямку. Відповідно, завдання

військового капелану полягає в тому, щоб розкрити для військовослужбовців красу й ідеал духовних цінностей, допомогти зрозуміти сенс жертви Христа й нашу особисту відповідальність за той шлях, який ми обираємо. Другий принцип має безпосереднє відношення до вирішення проблем і протиріч, з якими індивіди доводиться стикатися протягом всього життя. Відповідно обраної мети, людина вибирає і певні способи її досягнення, або ж відступає від вирішення життєвих труднощів. І завдання військового капелану – допомогти бійцям протриматися, не збитися з обраного шляху.

Відмітимо, що в основі духовно-морального виховання військовослужбовців лежить біблійний принцип, який узагальнює необхідність внутрішньої стійкості: *«Зміцнюйте слабкі руки та укріплюйте тремтлячі коліна! Скажіть тим, хто має злякане серце: Будьте сильні, не бійтеся! Ось, Бог ваш прийде... і спасе вас!»* (Іс. 35:3-4).

Місяць П. А.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.соц.н., доцент Рябко І. В.

ПАСТОРСЬКЕ СЛУЖІННЯ ТА ДУХОВНИЙ СУПРОВІД У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Духовна підтримка та моральне відновлення є важливою складовою життя людей, які опинилися у складних життєвих обставинах, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення. Люди часто стикаються з внутрішньою порожнечою, втратою сенсу, емоційним виснаженням, кризою віри або довіри до світу. У таких ситуаціях особливого значення набуває пасторське служіння – як форма духовного супроводу, що сприяє відновленню внутрішнього миру, формуванню надії та зміцненню віри людини.

Пасторське служіння традиційно базується на особистому спілкуванні, спільній молитві, духовній пораді та моральній підтримці. Однак цифрова епоха внесла суттєві зміни в цю сферу. Через соціальні мережі, відеоконференції, месенджери та онлайн-платформи з'явилися нові можливості для духовної комунікації та супроводу. Цифрові технології дозволяють пасторам бути поруч із людьми навіть на відстані, підтримуючи їх у момент кризи чи самотності.

Онлайн-пасторство, цифрові богослужіння, духовні консультації у форматі відеозв'язку стали інструментами нової моделі духовної взаємодії, що об'єднує віру, технології та соціальну відповідальність. Водночас така форма служіння потребує адаптації: розвиток цифрової грамотності, етична чутливість, здатність до емпатії через екран та вміння створювати атмосферу довіри у віртуальному просторі.

У період війни й післявоєнного відновлення духовний супровід у цифровому форматі стає засобом подолання ізоляції, тривоги, втрати близьких та психологічних травм. Онлайн-зустрічі, молитовні спільноти, проповіді у форматі відео чи подкастів допомагають людям зберігати духовну стійкість і відчуття спільності. Це особливо важливо для військових, переселенців, родин загиблих, які не завжди мають можливість відвідувати храми чи зустрічатися особисто.

Цифрове пасторське служіння також сприяє відновленню довіри, моральних орієнтирів і почуття сенсу життя, що є невід'ємними аспектами соціальної адаптації. Духовний супровід допомагає людині переосмислити пережите, знайти внутрішні ресурси для подолання стресу та формування нових життєвих цілей.

Попри позитивні сторони, цифровізація пасторського служіння має свої виклики: втрата живого контакту, ризик поверхневого сприйняття духовних тем, емоційне вигорання служителів. Тому важливо поєднувати онлайн-формати з живими зустрічами, особистими розмовами та спільними духовними практиками, щоб зберегти глибину взаємин.

Отже, пасторське служіння у цифрову епоху є сучасним інструментом духовної і соціальної підтримки. Воно забезпечує доступність духовного супроводу, сприяє збереженню віри та надії, допомагає долати наслідки війни та відновлювати внутрішню гармонію. Через цифрові платформи Церква розширює простір служіння, залишаючись поруч із людьми – навіть тоді, коли фізична присутність неможлива.

Сімон В. М.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ф.н. Семенюк І. В.

ГУМАНІТАРНІ ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА ВЗАЄМОДІЯ ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ У ПРОЦЕСІ ДУХОВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне українське суспільство переживає найважчий період у своїй новітній історії. Повномасштабна війна торкнулася кожної родини, поставила під загрозу не лише фізичне виживання, а й духовну стійкість нації. У цей час особливо гостро проявилися гуманітарні проблеми – криза цінностей, моральна втома, втрата відчуття безпеки, розрив соціальних зв'язків. Люди переживають глибокі емоційні й духовні травми, що вимагає не лише матеріальної допомоги, а насамперед відновлення внутрішнього миру, віри та надії. Саме тому роль Церкви і держави у сучасних умовах набуває особливого значення. Гуманітарний вимір суспільного розвитку сьогодні нерозривно пов'язаний із боротьбою за людяність. На тлі руйнувань, втрат і болю постає питання: як зберегти в собі образ людини, не озлобитися, не втратити здатність співчувати і любити? Адже справжня перемога – це не лише відвоювання територій, а й перемога духу, добра над злом, світла над темрявою. Тому найважливішим завданням сучасної України є відновлення духовної цілісності народу, зміцнення моральних основ, виховання молоді в дусі відповідальності, гідності та жертвості. Держава, опинившись у надзвичайних умовах, має не лише забезпечувати оборону, але й піклуватися про гуманітарну сферу. Вона повинна створювати простір для підтримки освіти, культури, мистецтва, а також духовного життя. Без духовного фундаменту навіть найміцніші інститути не зможуть забезпечити стабільного майбутнього. Саме тому, сучасна гуманітарна політика України має бути спрямована на формування суспільства, де в центрі стоїть надія на Бога і людина – з її болем, гідністю, вірою і правом на духовне життя.

Військові події лише підкреслили, наскільки важливою є взаємодія держави з Церквою, волонтерами, благодійними фондами, освітянами, митцями – усіма, хто працює на благо людини. Церква сьогодні стала одним із найважливіших оплотів духовного відродження. Вона не лише молиться за мир, а й активно допомагає постраждалим, годує, лікує, підтримує, проводить душпастирську роботу серед військових, переселенців, дітей, сиріт. Її місія полягає в тому, щоб нагадати людям про невидимий, але життєво важливий вимір буття – про силу любові, прощення і милосердя. Церква допомагає не озлобитися, не впасти у відчай, а побачити сенс навіть у випробуваннях. Її слово стає джерелом розради для тих, хто втратив близьких, і моральним дороговказом для тих, хто бореться на передовій. Водночас духовне служіння не обмежується лише релігійною сферою. Це – простір спільної відповідальності, де зустрічаються Церква, держава і громадянське суспільство. У єдності цих сил народжується здатність протистояти духовній ерозії, моральному хаосу, інформаційним маніпуляціям, що є не менш небезпечними за зброю. Війна показала, що без духовного стержня суспільство легко втрачає орієнтири. Але там, де живе віра, там зберігається народ. Особливе значення в цей час має виховання молодого покоління. Діти й підлітки, які зростають у реаліях війни, потребують не лише знань, а й прикладу духовної мужності, віри в добро, усвідомлення своєї національної ідентичності. Гуманітарний розвиток, духовне відродження, моральна зрілість – це ті основи, на яких постане нова Україна. Водночас не можна оминути увагою і проблему морального виснаження суспільства. Тривала війна випробовує не лише фізичні сили, а й внутрішню стійкість кожної людини. Багато хто стикається з втомою, розчаруванням, відчуттям безнадії. У ці моменти особливо важливою стає духовна підтримка – слово пастора, молитва, братерська допомога, відчуття спільності й турботи. Саме тут Церква стає тим місцем, де людина може знову знайти сенс, спокій і надію, а держава – тим інструментом, який має забезпечити належні умови для життя, освіти й відновлення. Не менш важливою складовою гуманітарного розвитку є культура, адже вона не лише відображає події війни, а й формує духовну пам'ять народу. Українські митці, письменники, музиканти та волонтери сьогодні виконують місію духовних воїнів, які через мистецтво зміцнюють віру, національну ідентичність та любов до Батьківщини. Культура і Церква разом творять моральний щит суспільства, допомагаючи людям не піддатися темряві й зневірі. Духовно зріле суспільство – це не лише те, яке здатне перемогти у війні, але й те, яке уміє прощати, допомагати, дбати одне про одного. Важливо, щоб навіть у найважчі часи українці залишалися людьми, які керуються любов'ю, а не ненавистю. Лише тоді ми зможемо не просто вистояти, а відродитися – сильніші, мудріші, більш єдині. Справжнє оновлення починається у серці кожного, хто здатен нести добро, підтримку і віру, навіть коли навколо панує біль. Саме тому майбутнє України лежить не лише в площині зброї чи політики, а насамперед у духовному вимірі. І якщо держава та Церква разом збережуть цей внутрішній вогонь, ми не просто відбудуємо міста – ми відновимо людину, її гідність і віру в життя з Божою допомогою та надією на Нього.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко, С. *Соціальні наслідки війни в Україні*. Київ: Наукова думка, 2022. 256 с.
2. Блаженніший Любомир Гузар. *Духовне відродження нації*. Львів: Світло, 2019. 184 с.
3. Бондаренко, О. *Сучасне суспільство та виклики безпеки*. Львів: ЛНУ, 2021. 198 с.
4. Головченко, І. *Психологічні аспекти життя в умовах війни*. Харків: Психологія, 2022. 142 с.
5. Державна служба статистики України. *Соціально-економічний стан України у 2022–2023 рр.* Київ, 2023. URL: <https://ukrstat.gov.ua>
6. Коваленко, П. *Війна та громадянське суспільство: досвід України*. Київ: Інститут суспільних досліджень, 2022. 310 с.
7. Мельник, Т. *Гуманітарна допомога та роль Церкви в кризових ситуаціях*. Львів: Релігійна книга, 2021. – 175 с.
8. Офіційний портал Президента України. *Стан та перспективи реформ в умовах війни*. Київ, 2023. URL: <https://www.president.gov.ua>
9. Сидоренко, В. *Роль релігійних організацій у підтримці населення під час війни*. Київ: Соціум, 2022. – 160 с.
10. Чорновол, А. *Медіа та інформаційна безпека в умовах воєнного часу*. Київ: Журналістика, 2022. – 180 с.

Савчук М. В.

Класичний приватний університет

БОГОСЛОВСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ РОСТУ ПЕРШОАПОСТОЛЬСЬКОЇ ЦЕРКВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

За майже 2000 років історія християнства налічує немало як по-справжньому видатних подій та постатей, так і цілий ряд сторінок, котрі хотілося б витерти з пам'яті. Однак ми точно можемо сказати: якщо й існує якийсь часовий проміжок, до якого церква знову і знову повертається, немов до еталону віри та служіння, то це три стартових десятиліття між 33 та 64 роками нашої ери.

Дивовижним чином рух, який розпочався із невеликої групи послідовників мандрівного єврейського вчителя, згодом набув такого зростання і впливу, що перетворився на найбільшу релігію, яку коли-небудь знав світ. Християнство поширилося в усі куточки земної кулі та стало невід'ємною частиною цивілізації – культури, медицини та освіти і, звісно, залишило слід у незліченій кількості конкретних людських долі.

Тож цілком логічними для всіх наступних поколінь виглядають такі запитання: «Чого ми можемо навчитися із досвіду, який нам залишили першопрородці? Ким були люди, які так змінили обличчя суспільства? Як саме вони проповідували? Як жили і служили? Яких ідеалів трималися? Які методи застосовували? Як церква продовжувала зростати, незважаючи на величезні труднощі?»

Усе це набуває тим більшої актуальності для українських християн, чим важчими стають наші теперішні випробування. Адже сьогодні, коли наша країна проходить через жорстоку і несправедливу війну, розв'язану Російською Федерацією, може виникнути спокуса перейти у режим виживання та самозбереження. Тоді як приклад церкви I століття спонукує нас до зворотного: «Будьте стійкі, непохитні, завжди відзначайтеся в Господньому ділі, знаючи, що ваша праця в Господі не даремна» (1 Кор. 15:58).

Насамперед, варто зазначити, що історична та релігійна ситуації, в яких формувалася молода християнська спільнота створювали, водночас, як унікальні умови для поширення віри, так і значні перешкоди на шляху її просування – зокрема, пов'язані із обов'язковим культом поклоніння римським богам та імператору і жорстокими гоніннями від юдеїв. Разом із тим, усі ці загрози не лише не ставали на заваді, але й ще більше спонукали послідовників Ісуса до посвяти у проповіді Євангелія, що може слугувати підбадьоренням і для українських церков під час ворожої агресії.

Ретельний аналіз біблійного та теологічного матеріалу свідчить про щонайменше чотири основних «секрети» росту як материнської церкви в Єрусалимі, так і її численних дочірніх церков у різних кутках Середземномор'я, а саме – про глибоку духовність, системний підхід до служіння, особистий євангелізм та активну місіонерську діяльність. Уважне прочитання книги Дій неминує призводити до висновку, що ранні християни уміли поєднувати спонтанність та відкритість до надприродних проявів із раціональністю та навіть прагматизмом у вирішенні організаційних питань.

До прикладу, вони демонстрували радикальний послух Божій волі, пріоритетність молитви, згуртованість у суперечливостях, близькість зі Святим Духом, акцент на особистій моральній чистоті, вірність переконанням, незважаючи на труднощі, але при цьому були надзвичайно практичними і застосовували максимально ефективні для свого часу методи - служіння по домах, благовістя «від серця до серця», стратегічне відкриття нових церков, починаючи із великих міст.

Проводячи паралелі із сьогоденням, варто зазначити, що, незважаючи на титанічну працю українських релігійних громад в умовах російського вторгнення, як духовний, так і прикладний вимір їх діяльності має достатньо простору для переосмислення та розвитку. На жаль, далеко не всі християни зуміли гідно прийняти потрясіння та виважено пройти через них. Частина людей і досі долають особисту внутрішню кризу, хтось унаслідок отриманих психологічних травм, а хтось – просто через недостатньо вкорінені стосунки із Богом.

Так само виявилися неготовими до адекватної реакції на теперішні виклики цілі церкви. Тож, як не прикро, попри феноменальну соціальну роботу різних конфесій, ми не спостерігаємо значного кількісного примноження через залучення «світського» населення практично ніде, окрім безпосередніх прифронтових регіонів, але й там це має пережити іспит часом. Що ж стосується новоутворених спільнот закордоном, то хоча вони нерідко демонструють швидкий ріст, як правило, це відбувається за рахунок чергових приїжджих віруючих, а не завдяки євангелізму і долученню новонавернених.

Відтак, можемо прийти до таких рекомендацій, які, з нашої точки зору, могли б допомогти сучасним українським християнам повернутися до першооснов та зорієнтуватися на стандарти ранньої церкви: 1) провести діагностику духовного стану кожної громади відповідно до якостей, описаних в Діях апостолів; 2) проаналізувати ефективність церковних систем, а також ступінь нашої готовності до благовістя, взаємодії із новими людьми та відкриття нових церков; 3) визначити, які конкретні методики (скажімо, домашні групи, індивідуальне наставництво, стратегічне місіонерство) варто було б запровадити, щоб виправити цю ситуацію у кожній із проблемних сфер.

Список використаних джерел:

1. Блаженства і терор: Українська богословська відповідь на російську агресію. Ред. О.Гейченко, Р.Соловій, Є.Устінюк. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2025. 308 с.
2. Головін С. Біблійна стратегія благовістя. Вступ до систематичної апологетики. Навчальний посібник (перероблена і доповнена версія). Київ: Книгоноша, 2020. 355 с.
3. Келлер Т. Євангелізація у сучасному світі. - Тернопіль: Християнське видавництво Кана, 2024. 104 с.
4. Костер Т. Виміряйте пульс своєї церкви. 10 важливих ознак здорової церкви / пер. з англ. Н. Дайнека. Луцьк: МКФ «Християнське життя», 2025. 240 с.
5. Шварц Х. Природний розвиток церкви. Вісім найголовніших ознак, властивих здоровій церкві. Київ: Київська Богословська Семінарія, 2003. 127 с.
6. Green M. Thirty Years That Changed the World: The Book of Acts for Today. Kindle Edition, 2004. 288 p.
7. Stark R. The Rise of Christianity: How the Obscure, Marginal Jesus Movement Became the Dominant Religious Force in the Western World in a Few Centuries. HarperCollins, 1997. 246 p.

Семенко С. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Білобрам О. С.

РОЗВИТОК НАПРЯМКІВ КАПЕЛАНСЬКОГО РУХУ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

У період війни капеланство відіграє виняткову роль у забезпеченні духовної, моральної та психологічної стійкості військовослужбовців. В умовах щоденних випробувань на фронті священнослужитель стає не лише духовним наставником, а й порадиником, психологом і другом, який допомагає бійцям не втрачати людяність і надію. Як зазначає Т. Калениченко, образ військового капелана в Україні формується як символ духовної опори та жертвового служіння ближньому [4].

Після 2014 року капеланська діяльність в Україні набула системного характеру. Потреба у фахових священнослужителях стала очевидною, адже вони виконують унікальну функцію: духовно підтримують воїнів у моменти страху, втрат і морального виснаження. З прийняттям Закону України «Про Службу військового капеланства» (2021 р.) капелани отримали офіційний статус і стали невід'ємною частиною системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил [2]. Це закріпило їхню роль як важливого елементу державної оборони та гуманітарної підтримки війська.

Капелани присутні безпосередньо у бойових підрозділах, на лінії фронту, у шпиталях і пунктах евакуації. За словами Ю. Руснака: «саме безпосередня присутність капелана серед військових створює атмосферу

довіри, підтримки та внутрішнього спокою навіть у найважчих обставинах" [5]. Воїни сприймають капелана як людину, яка готова розділити з ними небезпеку й страх, що посилює почуття єдності та згуртованості підрозділу.

Одним із ключових напрямів діяльності капеланів є допомога у подоланні посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Війна залишає глибокі психологічні й духовні рани, тому військовим потрібна комплексна підтримка. Як підкреслюють М. Долганова та І. Чобіт: "Капелани допомагають відновити довіру до життя, зняти почуття провини за виживання, знайти духовний сенс пережитого" [1]. Це своєрідна «пастирська терапія», яка часто стає першим кроком до психологічної реабілітації та соціального повернення воїна.

Важливою є також присутність військового священника на етапі лікування та реабілітації військового, часто саме відверта розмова чи коротка молитва стає для пораненого воїна першим кроком до відновлення душевної рівноваги, та зміцнення морального духу бійця. Крім індивідуального спілкування, капелани в шпиталях проводять спільні богослужіння, читання Євангелія, сповіді, співають разом пісні, це допомагає розслабити і звільнити від напруги. Вони служать незалежно від конфесії чи релігійних переконань бійців, проявляючи християнську любов і милосердя до кожного. Важливою частиною їхньої роботи є підтримка родин поранених. Капелани допомагають рідним пережити страх і невідомість, підбадьорюють, навчають, як духовно підтримати свого близького.

Коли родина отримує трагічну звістку про загибель військового, саме капелани часто стають тими, хто повідомляє про втрату. Вони супроводжують процес поховання, підтримують родичів, допомагають у переживанні горя, організовують поминальні заходи. Згідно з дослідженнями В. Зуйкова, капелан виконує функцію духовного посередника між армією та сім'єю, допомагаючи родині не замикатися у скорботі, а знаходити надію через віру та спільноту [3]. Така діяльність сприяє збереженню єдності суспільства навіть у час великих втрат.

Сучасне військове капеланство в Україні – це не лише релігійне служіння, а частина національної безпеки. Воно допомагає військовим вистояти духовно, морально й психологічно, сприяє зціленню після бойових дій і підтримує родини загиблих. Капеланство – це духовний фронт, який стоїть поруч із воїном, несе віру, милосердя та надію. Подальший розвиток цього інституту підготовка фахових капеланів, створення центрів духовної реабілітації та системна підтримка родин має стати пріоритетом у післявоєнному відновленні держави.

Список використаних джерел:

1. Долганова М. В., Чобіт І. Р. Особливості діяльності військових капеланів під час російсько-української війни (2014–2022 рр.). Військово-науковий вісник. 2022. № 38. С. 167–181. URL: <https://vov.asv.gov.ua/article/view/266703> (дата звернення: 04.11.2025).
2. Закон України «Про Службу військового капеланства» від 30 листопада 2021 р. № 1915-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 3. Ст. 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1915-20> (дата звернення: 04.11.2025).
3. Зуйков В. О. Підготовка капеланів як основа розвитку духовної підтримки в сучасному українському суспільстві. Культурологічний альманах. 2025. № 2. С. 39–47. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/597> (дата звернення: 04.11.2025).
4. Калениченко Т. А. Формування образу військових капеланів в Україні. Українське релігієзнавство. 2015. № 76. С. 93–101. URL: <https://uars.info/index.php/uars/article/view/610> (дата звернення: 04.11.2025).
5. Руснак Ю. І. Формування служби військового капеланства в Збройних Силах України в умовах російсько-української війни: історико-правовий аспект. Культурологічний альманах. 2024. № 4. С. 45–53. URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/478> (дата звернення: 04.11.2025).

Семіголовський Д. С.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.пед.н., доцент Облєс І. І.

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК НОВА ПАРАДИГМА СЛУЖІННЯ ЦЕРКВИ

В умовах сьогодення волонтерство утвердилося як значний соціокультурний феномен та невіддільний елемент національної самоідентифікації українського народу. Як правило, піки волонтерської активності збігаються із періодами гострих громадських криз. Десятиліття російської агресії, широкомасштабні воєнні дії стали вирішальним каталізатором для стрімкого розвитку українського волонтерства на всіх рівнях як внутрішньому, так і міжнародному.

Волонтерська діяльність, розгорнута християнськими громадами у воєнний період, набула ключового значення і розглядається як нова парадигма служіння Церкви. Ця робота є невід'ємною складовою загальної місії, спрямованої на надання комплексної допомоги як військовослужбовцям, так і цивільному населенню.

У кризовому суспільстві волонтерство для православної Церкви перетворилося з допоміжної функції на провідну парадигму соціальної діаконії (служіння).

Перш за все, робиться акцент на прямій присутності (місія «Бути поруч») та новій ролі священника. Якщо традиційна діаконія часто фокусувалася на роботі при храмах (роздача їжі, збирання пожертв), то в умовах війни волонтерство вимагає прямої присутності священнослужителя та волонтера Церкви на передовій, на тимчасово окупованих територіях, у шпиталях.

Православні волонтери та капелани (які є частиною волонтерського руху Церкви) доставляють допомогу безпосередньо на нуль та прифронтові території, а також у де-окуповані громади, що було б неможливим без волонтерської логістики. Можна сказати, що сучасна українська Церква стала «на колеса».

Саме через волонтерський рух Церква реалізує найважливішу місію – капеланську (духовно-молитовна підтримка). Волонтерство створює матеріальну базу, завдяки якій капелан може бути «плоттю від плоті» підрозділу, що забезпечує не лише духовні, а й базові потреби бійців.

Унікальність православного волонтерства полягає і у перетворенні парафій на логістичні хаби: Багато православних храмів та монастирів перетворилися на потужні логістичні центри для збирання, сортування

та відправлення гуманітарних вантажів. Церковна мережа, що охоплює всю країну, забезпечила безпрецедентну швидкість та довіру у розподілі допомоги.

На відміну від світських волонтерських фондів православне волонтерство має глибокий духовний вимір. Волонтери, доставляючи гуманітарну допомогу, часто виконують роль «духовних посередників», спілкуючись із людьми, які пережили втрати, направляючи їх до священників для пастирської опіки та психологічної підтримки.

Волонтерство Церкви працює і як механізм соціального згуртування, залучаючи людей різного соціального та майнового статусу до спільної місії милосердя, стираючи внутрішні суспільні розбіжності (*«...так багато нас становимо одне тіло у Христі, а окремо один одному є члени»* (Рим. 12:5).

Волонтерство для Православної Церкви означає перехід від ритуалу до дії (*«Віра, якщо не має діл, сама по собі мертва»* (Як. 2:17)), де органічною частиною повсякденного життя громади стає милосердя. Це виражається у таких принципах:

- фокус на суспільстві (допомога всім, незалежно від конфесії). *«Тож поки маємо годину, робимо добро всім, а особливо одновірним у Христі»* (Гал. 6: 10);

- системна, безперервна робота (логістика, евакуація, ремонти). *«Не втомлююся робити добро, бо свого часу пожнемо, якщо не ослабнемо»* (Гал. 6: 9);

- активна присутність (йди до того, хто потребує). *«Хто ж має блага світу, і бачить, що його брат потребує, а замикає від нього своє серце, – як у такому перебуває Божя любов?»* (1 Ів. 3:17).

Отже, волонтерство є суспільною, добровільною, соціально значущою діяльністю, що ставить за мету сприяння вирішення соціальних проблем суспільства і потребує від особистості відповідних знань, вмінь, навичок, розвинутих особистісних рис.

Невід'ємною умовою успішності активної волонтерської діяльності Церкви постає організація життєдіяльності християн. А надійною допомогою у цьому питанні є організація волонтерства, як добровільного внеску у розвиток суспільного блага і показника рівня соціальної відповідальності членів Православної Церкви України, громади і суспільства у цілому.

Степурко С. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.пед.н., доцент Облєс І. І.

ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ ЯК ДИНАМІЧНИЙ, ЦІННІСНО-СМИСЛОВИЙ ПРОЦЕС

В умовах повномасштабної воєнної агресії та екзистенційного виклику Україні, інститут військового капеланства набув стратегічного значення як один із ключових елементів психологічної стійкості сил оборони.

На сьогодні у Збройних Силах передбачено 738-800 посад військового капелана, ними можуть бути громадяни України з богословською освітою, священнослужителі однієї з конфесій чи релігій, які зареєстровані в Україні. Кількість священнослужителів, які підписали контракт про проходження військової служби на штатних посадах (отримали військове звання та пройшли підготовку) на жовтень 2025 року, оцінюється у понад 300 осіб.

У період бойових дій діяльність капеланів набула інтегративного (холістичного) характеру, поєднуючи духовно-пастирські функції з кризовим консультуванням, логістичною підтримкою та елементами бойового братерства.

Активна участь великої кількості добровольців і новобранців у бойових діях та постійне їх перебування у екстремальних (бойових) умовах детермінує виникнення негативних психоемоційних станів, що призводить до порушення психічного здоров'я. Присутність військових капеланів є необхідною для духовної і психологічної підтримки військовослужбовців і членів їх родин. Але і самі воєнні священники повинні бути адаптованими до умов професійної діяльності, що в самій суті далека від умов та обов'язків, що є у мирному житті.

На сьогодні критичною вимогою до сучасного капелана стає метакомпетентність: здатність до глибокої саморефлексії та динамічної корекції професійної поведінки в умовах хронічної нестабільності, зберігаючи при цьому духовно-ціннісну ідентичність. Через це однією з актуальних проблем є визначення умов, що забезпечать успішну професійну адаптацію військових капеланів до діяльності в період воєнних дій.

Під професійною адаптацією військових капеланів ми розуміємо динамічний, ціннісно-смысловий процес узгодження його духовно-професійної ідентичності з вимогами, нормами та екстремальними умовами військової діяльності, зокрема, в зонах бойових дій.

Цей процес охоплює внутрішні (психологічні та духовні) і зовнішні (інституційні й операційні) складові та вважається успішним, якщо забезпечує:

- функціональну стійкість: здатність ефективно виконувати поліфункціональні обов'язки (душпастирська опіка, кризове консультування, просвітницька робота) в умовах баєвого стресу та підвищеного ризику: *«Не втомлююся робити добро, бо свого часу пожнемо, якщо не ослабнемо»* (Гал. 6:9). *«Я все можу в тому, хто зміцнює мене, в Ісусі Христі»* (Фил. 4:13);

- духовну резильєнтність: збереження ціннісного ядра та професійної ідентичності, що є захисним механізмом проти моральної травми та втоми від співчуття: *«Не пристосовуйтеся до цього віку, але перетворюйтесь оновленням вашого розуму, щоб пізнавати, що є воля Божа: добре, приємне і досконале»* (Рим. 12:2). *«Бо де скорб ваш, там буде й ваше серце»* (Мт. 6:21);

- інституційну інтеграцію: успішне входження до системи військової ієрархії і налагодження конструктивної взаємодії з командуванням та особовим складом, за одночасного дотримання етичних та конфесійних норм: *«Нехай кожна людина кориться вищій владі, бо немає влади, як від Бога...»* (Рим. 13:1). *«... Краще*

двом, ніж одному, бо вони мають добру нагороду за свою працю...» (Екл. 4:9). «Будьте між собою гостинними без нарікання» (1 Пет. 4:9).

Адаптаційна спрямованість закладена й у самому девізі капеланства: «Бути поруч!» Це означає, що: По-перше, операційна адаптація як фізична присутність означає готовність капелана фізично перебувати в зоні бойових дій, розділяючи побутові труднощі та ризики з військовослужбовцями. Це легітимізує його роль та підвищує довіру.

По-друге, духовна стійкість, здатність протистояти невдачам і відновлюватися після них, що символізує готовність розділити біль, сумніви та страх бійця, не засуджуючи і не пропонуючи швидких відповідей. Це є основою для кризового пастирського консультування.

По-третє, екзистенційна підтримка у найважчі моменти, коли руйнується сенс, присутність капелана нагадує про зв'язок із вірою, Батьківщиною та спільнотою.

Отже, в зоні бойових дій військовий капелан виступає чи не єдиною ланкою між війною та миром. Відповідно, повинен бути справжнім професіоналом, добре підготовленим і адаптованим до роботи з військовослужбовцями на передовій, здатним донести до кожного бійця віру у власні сили, власний духовний потенціал та Божий захист.

Фарін В. В.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – к.і.н., доцент Палилюк О. М.

РОЛЬ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОЇ СТІЙКОСТІ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ

У сучасних умовах військового протистояння в Україні інститут військового капеланства виступає не лише як елемент системи морально-психологічного забезпечення, але й як чинник, який суттєво впливає на духовну стійкість військовослужбовців. Формування такої стійкості має багатовимірний характер і включає не лише фізичну й психологічну витривалість, але й здатність військового діяча зберігати внутрішню цілісність, моральну опору, надію і спільність у групі. У цьому контексті роль капелана – особливо значуща: він вислуховує, підтримує, створює простір довіри, допомагає інтегрувати трансформаційний досвід війни у життєву реальність.

Інститут капеланства в Україні пройшов тривалий шлях становлення: від зародкових етапів у 1990-х роках до нормативного закріплення діяльності та функціонування в структурі Збройні Сили України. З'ясовано, що капелани виступають не лише як духовні служителі, але й як офіцери, інтегровані у військову систему, що підвищує їхню здатність впливати на морально-психологічний клімат підрозділів [5].

Досліджуючи питання духовної опори військового, українські автори підкреслюють значущість капеланської діяльності у формуванні таких складників стійкості як усвідомлене (чи трансформоване) світоглядне підґрунтя, спільнота підтримки, ритуали, які дають змогу структуровано осмислити травматичний досвід, та активне включення у колектив, де капелан виступає ланкою довіри між командуванням і особовим складом. Наприклад, в статті «Вплив капеланства на стабільність та ефективність Сил оборони України ...» автор Олександр Костюк аналізує капеланство як чинник підвищення морально-психологічної готовності військових у реаліях 2014-2023 років [1].

Для України, яка перебуває у стані тривалого військового виклику, такий аспект має особливу практично-методологічну важливість: інтеграція капеланства як складової підготовки й супроводу військових операцій здатна посилити не лише індивідуальну, а й колективну стійкість, сприяти збереженню бойового духу, зменшувати ризики морального вигорання, а також сприяти створенню культури розпізнавання та супроводу психологічних і духовних викликів у військовому середовищі.

У контексті сучасної української армії діяльність капеланів виступає не просто «моральною підтримкою» – вона стає одним із фундаментальних елементів, що забезпечує стабільність духу й особистісну стійкість бійців. Наприклад, дослідження Олександра Костюк підкреслює, що капеланство відіграє важливу роль у побудові ефективних збройних сил України, особливо під час бойових дій 2014-2023 років.

Ця функція проявляється через задоволення глибокої потреби військовослужбовця у сенсі, спільності та приналежності до чогось більшого за себе. У публікації Лариса Непіненко наголошується, що адаптація власної моделі капеланської служби в Україні дозволила врахувати національні і конфесійні особливості та надати військовим можливість отримувати духовну та моральну опору у стресових ситуаціях [2, с. 126-138.].

Інше дослідження, автором якого є Юрій Руснак, висвітлює етапи нормативно-правового становлення капеланської служби в умовах збройного протистояння, що дозволило закласти основу для системного впровадження капеланства в структуру Збройні Сили України [3, с. 80–87].

Одна з ключових функцій капеланства – це допомога формувати внутрішню опору, коли зовнішні обставини (бойові дії, травма, втрата побратимів) є руйнівними для особистості. У статті «Особливості діяльності інституту військових капеланів...» відзначено, що капелани не лише здійснюють ритуали чи богослужіння, але виступають «посередниками» між військовим досвідом і можливістю переосмислити цей досвід у психологічно-людському форматі.

Також варто звернути увагу, що в Україні капеланство є багатоконфесійним явищем – представники різних релігійних традицій служать поруч із військовими пліч-о-пліч. Як згадує один із матеріалів, в групі підрозділу після початку збройної агресії з'явився капелан-мусульманин, оскільки серед солдатів виникла така потреба [4].

Нарешті, сам законодавчий статус капеланської служби дає зрозуміти її значущість: ухвалений Закон України «Про Службу військового капеланства» 30 листопада 2021 року № 1915-IX закріпив правовий статус капеланів як військовослужбовців, гарантувавши їхнім діям правову основу у рамках оборонної системи.

Отже, військове капеланство в Україні перетворилося на важливу інституційну та духовну складову Збройних Сил, що поєднує у собі релігійну, моральну та психологічну підтримку військовослужбовців. Його діяльність спрямована на формування глибокої духовної стійкості, яка дозволяє захисникам не лише витримувати надзвичайні психологічні навантаження війни, а й зберігати внутрішню рівновагу, віру в перемогу та людяність навіть у найважчі моменти. Розвиток капеланства сприяв створенню нового рівня довіри між командуванням і особовим складом, формуванню відчуття спільності, підтримки та моральної згуртованості у військових колективах.

Важливим результатом становлення цього інституту стало поєднання духовного служіння з державним обов'язком, що відображено у законодавчому закріпленні статусу військових капеланів. Це свідчить про усвідомлення державою вагомості духовного фактору у зміцненні обороноздатності країни. Досвід українського капеланства демонструє, що духовна опора може бути не менш важливою за матеріальну чи технічну підтримку, адже саме вона допомагає військовим осмислювати пережите, долати наслідки стресу й травми, зберігати моральну силу та готовність до подальшого служіння.

Таким чином, військове капеланство виступає потужним механізмом формування духовної стійкості захисників України, забезпечуючи гармонію між вірою, патріотизмом і професійною відданістю. Його подальший розвиток є невід'ємною умовою підтримання морального духу армії та утвердження гуманістичних цінностей у системі національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Костюк О. Вплив капеланства на стабільність та ефективність сил оборони України в контексті військових дій 2014-2023 років. Українська полоністика 21(1). 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/370572994_VPLIV_KAPELANSTVA_NA_STABILNIST_TA_EFEKTIVNIST_SIL_OBORONI_UKRAINI_V_KO_NTEKSTI_VIJSKOVIN_DIJ_2014-2023_ROKIV
2. Непіпенко Л. Військове капеланство в незалежній Україні: поступ власної моделі. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Випуск 43, С. 126-138.
3. Руснак Ю. І. Формування служби військового капеланства в збройних силах України в умовах російсько-української війни: історико-правовий аспект. Культурологічний альманах, (4), 2024. С. 80–87. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.10>
4. Смутко А. "Сьогодні він хоче прийняти Бога, а завтра йому йти у бій". Як служать українські капелани. <https://suspihne.media/344142-sogodni-vin-hoce-prijnati-boga-a-zavtra-jomu-jti-u-bij-ak-sluzat-ukrainski-kapelani>
5. Українська Греко-Католицька Церква. Військові капелани ЗСУ окреслили складові духовної стійкості українського воїна. URL: <https://ugcc.ua/data/viyskovi-kapelany-zsu-okreslyly-skladovi-duhovnoy-stiykosti-ukraynskogo-voyna-7634>

Фомін В. О.

Класичний приватний університет
наук.кер. – к.ф.н., доцент Білобрат О. С.

ЄДНІСТЬ СТАРОГО І НОВОГО ЗАПОВІТІВ У СВІТЛІ ХРИСТОЛОГІЧНОЇ ТИПОЛОГІЇ

Типологічне тлумачення Святого Письма є одним із ключових напрямів біблійного богослов'я, що дозволяє глибше зрозуміти єдність Старого і Нового Заповітів. Старозавітні події, образи та постаті несуть у собі глибокі передвіщення приходу Ісуса Христа, Який є центром і кульмінацією Божого задуму спасіння. Через типологію ми бачимо, що історія людства від початку мала свій духовний сенс, спрямований на реалізацію Божого плану у Христі.

Прообрази Христа у Старому Заповіті проявляються в постатях, які у своєму житті, стражданнях або служінні втілюють риси Месії. Адам – як перший чоловік, через якого ввійшов гріх у світ, є образом Христа – другого Адама, що приносить життя і виправдання. Авраам, який виявив віру і був готовий принести в жертву свого сина, символізує жертву Бога Отця, Який не пожалів Свого Єдинородного. Мойсей виступає як провідник і посередник Завіту, вказуючи на Ісуса, Який визволяє людство від рабства гріха. Давид – цар і псаломспівець – уособлює образ Месії, що царює у праведності, любові та милості.

Типологія розкриває духовну глибину історичних подій: Вихід із Єгипту стає образом визволення від гріха; пасхальне ягня – передвістям Христа, Агнца Божого; Мідний змії у пустелі – символом спасіння через віру у Розп'ятого. Таким чином, уся історія Ізраїлю постає не лише як національна хроніка, а як прообраз історії спасіння всього людства.

У Новому Заповіті сам Христос і апостоли тлумачать Старий Заповіт типологічно. Ісус, пояснюючи учням після воскресіння Писання, «почав від Мойсея і від усіх пророків» (Луки 24:27), доводячи, що все написане веде до Нього. Апостол Павло і автор Послання до Євреїв продовжують цей підхід, показуючи, як старозавітні інститути – священство, храм, жертви – виявляють тінь майбутніх благ, які звершилися в Христі. Це підкреслює, що типологія не є штучним методом тлумачення, а способом самого Божого самовираження в історії.

Сьогодні типологічне мислення має не лише академічне, а й духовно-практичне значення. Воно допомагає сучасним християнам бачити цілісність Божого Одкровення, глибше розуміти Євангеліє, відкривати Христову присутність у всій історії людства. Таке читання Біблії формує довіру до Божого плану, зміцнює віру і дає духовне бачення, у якому Старий і Новий Заповіти є нерозривною єдністю.

Отже, біблійна типологія є не лише богословським методом, а способом духовного пізнання. Вона показує, що весь Старий Заповіт є дорогою до Христа, а через Христа відкривається глибокий сенс усього Писання. Усвідомлення цієї єдності веде до глибшого сприйняття віри, до духовного відновлення та формування цілісного християнського світогляду, в центрі якого – Ісус Христос, Спаситель світу і здійснення всіх Божих обітниць.

Список використаних джерел:

1. Біблія. Український переклад Івана Огієнка. – Київ: Українське біблійне товариство, 2008.
2. Іриней Ліонський. Проти єресей. – Львів: Свічадо, 2010.
3. Beale, G. K. Handbook on the New Testament Use of the Old Testament. – Baker Academic, 2012.
4. Daniélou, Jean. From Shadows to Reality: Studies in the Biblical Typology of the Fathers. – Westminster Press, 1960.
5. Goppelt, Leonhard. Typos: The Typological Interpretation of the Old Testament in the New. – Grand Rapids: Eerdmans, 1982.
6. Hays, Richard B. Reading Backwards: Figural Christology and the Fourfold Gospel Witness. – Baylor University Press, 2014.
7. Ratzinger, Joseph (Benedict XVI). Jesus of Nazareth: From the Baptism in the Jordan to the Transfiguration. – Ignatius Press, 2007.
8. Wright, N. T. Paul and the Faithfulness of God. – Fortress Press, 2013.

ПЕРСПЕКТИВНІ КОНЦЕПТИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ТА УПРАВЛІНСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Губанов В. В.

Класичний приватний університет
наук. кер. – д.пед.н., доцент Кравченко В. М.

ОЦІНЮВАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Перехід до дистанційного навчання став не просто технічною, а й глибокою методологічною трансформацією. Можливо, жоден аспект освітнього процесу не зазнав таких тектонічних зсувів, як система оцінювання. Традиційні методи контролю, орієнтовані на пряме спостереження та стандартизовані тести в класі, виявилися недовірними. Це породило фундаментальні виклики, ключовим з яких є дотримання академічної доброчесності. Проте саме ці виклики створюють унікальну можливість для переходу від каральної системи контролю до справедливої та ефективної моделі, орієнтованої на розвиток. Створення такої системи можливе лише через поєднання трьох елементів: пріоритету формування оцінювання, розвитку навичок самооцінювання та стратегічного використання цифрових інструментів.

Головним викликом дистанційного навчання стало масове списування та плагіат. Глибокий аналіз причин цього явища свідчить, що найголовніша профілактика – це розумна помірність навантаження. Частіше учні вдаються до недоброчесності не через лінь, а через перевтому та надмірне навантаження, оскільки самостійне опрацювання матеріалу займає більше часу. Таким чином, проблема лежить не лише в площині контролю, але й в організації самого навчального процесу.

Саме тут дистанційне навчання надає можливість кардинально змінити філософію оцінювання. В нових умовах особливої ваги набуває формування оцінювання. Це фундаментальний зсув акцентів: головною метою стає не покарання чи заохочення, а покращення навчання, підтримка мотивації та діагностика труднощів. Замість того, щоб фіксувати помилку наприкінці теми, вчитель отримує інструменти для її корекції в процесі. Це перетворює оцінювання з бар'єра на інструмент підтримки, що є основою справедливої системи.

Практичною реалізацією цього підходу стає якісний зворотний зв'язок, що є ключовим стимулом та мотивацією. У дистанційному форматі він навіть важливіший, ніж в очному, оскільки учень залишається сам на сам із матеріалом. Цифрові інструменти роблять цей процес більш ефективним. Наприклад, можна використовувати хмарні сервіси (Google, Microsoft) для коментування безпосередньо в роботах учнів. Це дозволяє вчителю надавати детальні, точкові поради, дотримуючись правила “сендвіча” (позитивний коментар, конструктивна критика, позитивний висновок), що зберігає мотивацію учня та спонукає його до покращення роботи, а не до простої фіксації поганого результату.

Другим стовпом ефективної системи є розвиток самооцінювання, яке нерозривно пов'язане з формуванням. Щоб учень міг вчитися у власному темпі, він повинен мати можливість практикуватися без страху отримати погану оцінку. Існує ціла низка інструментів для відпрацювання практичних навичок, таких як LearningApps.org [1] або Quizlet [2]. Їхня ключова перевага в тому, що учень може перевіряти правильність і повторювати спроби. Це безпечне середовище для помилок, де учень сам бачить свої прогалини. Автоматизовані інструменти, як-от Google-форми чи Classtime [3], також сприяють самооцінюванню, надаючи миттєвий зворотний зв'язок після проходження тесту, що дозволяє учню самостійно діагностувати, які теми він засвоїв, а які потребують повторення.

Нарешті, поєднання цих підходів дозволяє створити систему, яка є не лише справедливою, але й ефективною, вирішуючи початкову проблему академічної доброчесності. Найкращий метод боротьби зі списуванням – це дизайн завдань. Замість завдань на відтворення, які легко скопіювати, вчитель має пропонувати завдання, що передбачають власні міркування та висловлення думки.

Саме тут цифровий інструментарій розкриває свій повний потенціал. Варто розглянути конкретні приклади: замість реферату учень може створити інфографіку в Canva [4], карту понять у Mindmeister [5] або комікс у Storyboardthat [6]. Такі завдання практично неможливо списати, оскільки вони вимагають не відтворення, а синтезу, аналізу та креативного підходу. Крім того, можна використовувати портфоліо як ефективний метод накопичувального оцінювання, що дозволяє відстежити індивідуальний розвиток учня протягом тривалого часу, а не оцінювати лише один фінальний тест.

Таким чином, виклики оцінювання в дистанційному навчанні є одночасно і його найбільшими можливостями. Спроби посилити контроль приречені на поразку. Натомість, ефективна та справедлива система будується на трьох кітах: філософії формування оцінювання (підтримка замість покарання), механізми якісного зворотного зв'язку (через хмарні сервіси) та стратегії креативного дизайну завдань (через інструменти цифрової творчості). Таке поєднання не лише вирішує проблему списування, але й розвиває ключові навички XXI століття: критичне мислення, креативність та вміння вчитися.

Список використаних джерел:

1. LearningApps. URL: <https://learningapps.org/>
2. Quizlet. URL: <https://quizlet.com/ua>
3. Classtime. URL: <https://www.classtime.com/uk.html>
4. Canva. URL: <https://www.canva.com/>
5. Mindmeister. URL: <https://www.mindmeister.com/>
6. Storyboard That. URL: <https://www.storyboardthat.com/>

Губар С. А.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.ю.н. Марценюк О. Г.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА

Аналіз наукових джерел дають можливість зробити висновок, що моральна культура є важливою складовою процесу професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя. Вона, по-перше, є системотвірним фактором процесу підготовки студентів закладів вищої педагогічної освіти, а, по-друге, наскрізною ланкою, яка пронизує кожен її компонент.

Отже, формування моральної культури майбутнього вчителя, розглядається як освітній процес, що відбувається в ході аудиторної та позааудиторної роботи студентів та їх самостійної діяльності над вдосконаленням професійно важливих моральних цінностей, ідеалів, поглядів і переконань. Моральною культурою майбутнього вчителя іноземної мови є цілісність, що включає засвоєні і прийняті особистістю моральні норми, принципи, категорії, ідеали, і водночас виражає її відповідні ставлення до інших людей, до себе, до майбутньої педагогічної діяльності, до природи.

Механізм моделювання складається, зазвичай, із таких операцій: перехід від природного об'єкта до моделі, побудова моделі; експериментальні дослідження моделі; перехід від моделі до природного об'єкта, який полягає в перенесенні результатів, одержаних при дослідженні, на цей предмет. Жодна модель, навіть дуже складна, не може дати повного уявлення про об'єкт вивчення і точно передбачити його розвиток або описати траєкторії його руху в якомусь власному просторі. Тому й доводиться науковцям при конструюванні моделей балансувати на межі їх повноти і валідності. Певну перспективу бачать у побудові комплексу моделей, які описують різні фактори розвитку освітньої системи.

Наявність моделі формування моральної культури майбутнього вчителя дозволяє у ході дослідження вирішити низку проблем, а саме:

- поставити конкретну мету для викладачів і студентів, якої вони повинні досягти;
- здійснювати контроль за ефективністю процесу формування моральної культури;
- конкретизувати вимоги сучасної школи до моральної культури майбутнього вчителя та допомогти студентам усвідомити значення високого рівня її розвитку надалі у професійному становленні;
- активізувати і зробити більш ефективною рефлексію студентів та їх спрямованість на саморозвиток.

Отже, аналізуючи сучасний стан формування моральної культури майбутнього вчителя та зважаючи на процес оновлення вищої освіти, можна сформулювати висновок, що модель формування моральної культури майбутнього вчителя повинна включати систему компонентів, які являють собою об'єктивну і достатньо повну інформацію про мету, зміст, характер і результат діяльності майбутнього фахівця; компоненти процесу формування моральної культури; науково-методичне забезпечення процесу формування та психолого-педагогічні умови його ефективності, утворюючи ідеальну, описову, прогностичну модель.

Під час розробки моделі формування моральної культури майбутнього вчителя, використано загальновизнані у педагогічній науці методологічні орієнтири, зокрема:

- відображення у моделі цільової складової, так як без з'ясування мети не можна прогнозувати управління досліджуванним процесом;
- побудова «м'якої» моделі формування моральної культури майбутнього вчителя, у якій наявна невизначеність, множинність шляхів розвитку;
- доцільність використання синергетичного підходу у побудові моделі, який забезпечує її вихід на індивідуальний шлях розвитку [85, с.97].

Прогностичність моделі визначаємо:

- врахуванням не лише сучасних, але й майбутніх потреб суспільства, зокрема, відображенням нових перспективних вимог до підготовки майбутнього вчителя;
- визначенням методологічних положень концептуальної моделі (основних принципів організації професійної підготовки майбутнього вчителя, наукових підходів до організації дослідження);
- врахуванням структури моральної культури, яка повинна містити варіативні відкриті елементи, які можуть перебувати як в статичному, так і в динамічному станах; досягнення гнучкості і динамічності моделі за умов дотримання різнорівневості та поетапності формування моральної культури майбутнього вчителя;
- необхідністю визначення педагогічних умов, що впливають на досліджуваний процес та визначають методику та технологію формування моральної культури майбутнього вчителя;
- відтворенням досягнення певного результату формування моральної культури, який виражається у рівнях та передбачає постійний моніторинг.

Кузьменко Ю. А.

Класичний приватний університет
к.пед.н., доцент

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ІНІЦІАТИВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У контексті глобалізації та переходу до економіки знань, освітня парадигма зміщується від репродуктивного засвоєння фундаментальних знань до формування складних компетентностей. Однією з найбільш релевантних стратегій такої трансформації є інтеграція підприємницьких ініціатив в освітній процес. Педагогічний потенціал цих ініціатив полягає не стільки в підготовці майбутніх суб'єктів бізнесу, скільки у створенні умов для цілісного розвитку особистості, здатної до проактивної соціальної та професійної дії.

Підприємницька компетентність включає творчість, лідерство, стратегічне мислення, комунікацію та готовність до ризиків, дозволяючи вчителям створювати інноваційні програми. Ці ініціативи стимулюють учнів до генерації ідей, вирішення проблем і самозайнятості, як показано в європейських рамках EntreComp [3].

Підприємницька ініціатива в академічному середовищі розглядається як форма активності здобувача освіти, спрямована на виявлення можливостей, акумуляцію ресурсів та реалізацію ідей, що мають ціннісний результат (соціальний, економічний або культурний). Її педагогічний потенціал базується на поєднанні когнітивної, практичної та аксіологічної складових.

Через реалізацію конкретних ініціатив відбувається актуалізація знань: теоретичні концепти перестають бути абстракціями та набувають статусу інструментів розв'язання реальних суперечностей. Це забезпечує вищий рівень мотивації та глибинне розуміння міждисциплінарних зв'язків.

Педагогічна цінність підприємницького підходу проявляється у системному розвитку ключових навичок, що мають універсальний характер.

По-перше, підприємницька діяльність спонукає до критичного аналізу навколишнього середовища з метою пошуку проблемних зон. Це формує здатність до стратегічного планування, прогнозування ризиків та прийняття рішень в умовах високої невизначеності. Здобувач освіти вчиться оперувати великими масивами даних, виокремлюючи релевантну інформацію для обґрунтування своїх дій.

По-друге, реалізація ініціативи неможлива без взаємодії з різними соціальними групами – від членів команди до потенційних стейкхолдерів. У цьому процесі розвиваються навички ділової комунікації, переговорів, публічних виступів та конструктивного вирішення конфліктів. Педагогічний ефект полягає у формуванні лідерських якостей паралельно зі здатністю до емпатії та командної співпраці.

По-третє, одним із найважливіших аспектів є виховання психологічної готовності до відповідальності. Підприємницький контекст легітимізує досвід невдачі як невід'ємний елемент пізнання. Це сприяє розвитку резильєнтності – здатності відновлюватися після стресових ситуацій та коригувати власну стратегію на основі рефлексивного аналізу помилок.

Для повної реалізації зазначеного потенціалу необхідна модернізація внутрішнього середовища закладу освіти. Це передбачає перехід від ієрархічної моделі «викладач – студент» до партнерської взаємодії. Педагог виступає у ролі ментора (наставника), який не диктує правильні відповіді, а створює ситуацію виклику, забезпечуючи методичний супровід та фасилітацію процесу.

Приклади підприємницьких ініціатив у закладах освіти включають [2,4]:

- організацію шкільних ярмарків чи «магазинів» для практики торгівлі та бюджетування;
- університетські хакатони, акселератори та програми менторства для студентських проєктів;
- міжнародні програми як Junior Achievement, де учні керують віртуальними підприємствами.

Такі ініціативи підвищують зайнятість випускників на 20-30% через практичні навички та мережу контактів. Вони сприяють переходу від теорії до самозайнятості, адаптуючись до викликів як цифрова трансформація.

Отже, педагогічний потенціал підприємницьких ініціатив є системним чинником модернізації змісту та методів навчання. Інтеграція підприємницького підходу в освітню практику дозволяє не лише забезпечити економічну грамотність молоді, а й сформувати новий тип особистості – ініціативної, відповідальної та здатної до неперервного саморозвитку в динамічних умовах сучасного суспільства.

Список використаних джерел:

1. Заєць С. Підтримка студентського підприємництва в закладах вищої освіти: необхідність та стан реалізації. *Трансформаційна економіка*, 4 (04), 2023. С. 34-41.
2. Істинюк І.Д. Формування підприємницького мислення молодших школярів засобами проєктних технологій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* зб. наук. пр. / [редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2025. Вип. 98. С. 53-58
3. Кравчина О.Є. Цифрові інструменти у формуванні підприємницької компетентності вчителів: виклики та можливості. *Наукові записки малої академії наук України*, 3 (31) 2024. С. 51-62.
4. Сачанюк Л.В. Ініціативність та підприємливість у молодших школярів. URL: <https://naurok.com.ua/iniciativnist-ta-pidpriemlivist-u-molodshih-shkolyariv-442732.html>
5. Чуб О. Ільченко В. Формування підприємницького мислення у студентів: роль освіти і соціального середовища. *Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку* : зб. матеріалів X Міжнар. наук.-практ. конф., 28 берез. 2025 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана [та ін.] ; [оргом.: Рєпіна І. М. (голова) та ін.]. Київ : КНЕУ, 2025. С. 618–621.

Матвєєв К. М.

Класичний приватний університет

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У сучасних умовах автономії закладів вищої освіти, коли університети самостійно формують освітні програми та методики, гейміфікація стає потужним інструментом для підвищення ефективності педагогічного процесу. Вона інтегрує ігрові механіки в неігровий контекст, сприяючи мотивації здобувачів освіти, розвитку критичного мислення та адаптації до цифрового середовища. Це особливо актуально для гуманітарного, духовного та педагогічного вимірів суспільного розвитку, де виклики включають зниження інтересу молоді до традиційних форм навчання, потребу в інклюзивності та формуванні здорового способу життя. Автономія закладів освіти дозволяє впроваджувати інноваційні концепти, як гейміфікація, для вирішення цих пріоритетів, забезпечуючи персоналізований підхід до підготовки майбутніх учителів фізичної культури. *Метою* презентованих тез є аналіз понятійно-категоріального апарату гейміфікації; визначення компонентів готовності майбутніх учителів до її застосування; розробки алгоритмів проєктування гейміфікованих уроків; оцінювання еволюційних основ впровадження гейміфікації в українській вищій освіті. Гейміфікація визначається як інтеграція ігрових елементів (бали, значки, рівні, квести) у неігровий контекст для підвищення мотивації та ефективності навчання. У педагогічному вимірі вона сприяє формуванню готовності майбутніх учителів фізичної культури, яка включає чотири компоненти: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення ролі

гейміфікації в здоровому способі життя), інформаційно-когнітивний (знання механік і динамік), професійно-діяльнісний (вміння проєктувати уроки) та креативно-рефлексійний (аналіз результатів і самовдосконалення). Еволюційні основи гейміфікації в українській вищій освіті показують перехід від традиційних методів до цифрових: з 2010-х років – фрагментарне використання ігор, з 2020-х – системне впровадження в умовах автономії, з урахуванням реформи вищої освіти (Закон України «Про вищу освіту» 2014 р., з доповненнями 2023 р.). Автономія закладів дозволяє інтегрувати гейміфікацію в програми, адаптуючи до локальних потреб, наприклад, через проєктування гейміфікованих уроків під час практичної підготовки. Запропонований алгоритм проєктування включає: діагностику аудиторії, формулювання SMART-цілей, вибір механік (за квадрантом ігрових конструктів), створення прототипу, випробування та рефлексію. Апробація на 45 студентах показала зростання мотивації на 35% (за анкетуванням). У гуманітарному вимірі гейміфікація розвиває духовність через командну взаємодію, у педагогічному – підвищує автономію вчителя в управлінні процесом. Вперше систематизовано понятійно-категоріальний апарат гейміфікації в контексті автономії закладів освіти; запропоновано чотирикомпонентну модель готовності учителів фізичної культури; розроблено алгоритм проєктування гейміфікованих уроків з елементами дизайн-мислення та самодетермінаційної теорії мотивації. Результати можуть бути впроваджені в програми підготовки учителів (наприклад, у Класичному приватному університеті), сприяючи модернізації освітньої галузі. Рекомендації щодо гейміфікації уроків підвищують ефективність фізичного виховання, формуючи здорове покоління в умовах суспільних викликів. Гейміфікація як концепт розвитку освітньої галузі в автономії закладів вищої освіти вирішує виклики мотивації та інноваційності, пріоритизуючи гуманітарний і педагогічний виміри. Вона посилює підготовку учителів фізичної культури, забезпечуючи стійкий суспільний розвиток. Перспективами подальших досліджень є розробка цифрової платформи для гейміфікованих курсів; емпіричне вивчення впливу на духовний розвиток учнів.

Мічик С. І.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – к.і.н., доцент Палилюк О. М.

ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ: ІСТОРИЧНІ УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Утвердження соціальної політики як складової державного регулювання та соціального забезпечення в країнах Східної Європи супроводжувалося глибокими історичними, політичними та економічними трансформаціями. Регіон, що після падіння комуністичних режимів опинився перед викликами переходу до ринкової економіки, демократизації та інтеграції з європейськими структурами, має багатий досвід – як успішного запровадження нових соціальних моделей, так і невдалих реформ із серйозними соціальними наслідками. Цей досвід становить вагомий фундамент для аналізу актуальних процесів у сучасній Україні, яка, у свою чергу, стикається із завданнями побудови справедливої, сталості та інклюзивної соціальної політики.

Соціальна політика в країнах Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) проходила через кілька етапів: від залишків державно-бюрократичної системи соцзабезпечення, характерної для комуністичної доби, до впровадження європейських соціальних моделей (соціал-демократичної, ліберальної, корпоративно-консервативної) та адаптації їх до специфіки пострадянського простору. В цьому контексті важливими були процеси реструктуризації систем соціального захисту, зміна ролей держави та ринку, адаптація до демографічних, економічних і технологічних викликів. Наприклад, дослідження зазначає, що перетворення соціальної політики в країнах ЦСЄ відбувалося «за різними траєкторіями», формуючи доволі «мозаїчні» системи соціального забезпечення, які поєднували елементи комуністичної спадщини з новими моделями [4].

Для України, що проходить через період глибоких реформ і адаптації до європейського соціального простору, аналіз історичних уроків Східної Європи має практичне значення. З'ясування причин успіхів і помилок сусідів дозволяє краще сформулювати стратегії соціальної політики, враховуючи особливості українського контексту – трансформацію економіки, високий рівень соціальних ризиків, значну роль міжнародних інтеграційних процесів. Наприклад, дослідження на українських землях аналізує процес формування соціальної політики від княжих часів до сьогодення і акцентує увагу на тому, що сучасні виклики нерідко корені мають у історичному минулому [1].

Під час дослідження еволюції соціальної політики у регіоні Східної Європи (та відповідно її значення для України) виявляється, що соціальний захист і моделі державного втручання у різні історичні періоди змінювалися радикально – і цей досвід може бути ресурсом для пошуку шляхів реформ. Наприклад, на теренах України вже в добу княжої державності і далі – в часи козацької автономії – фіксуються форми суспільної опіки, які надалі трансформувались у комплекс систем соціального страхування, допомоги ветеранам, осиротілим чи малозабезпеченим.

У країнах Центрально-Східної Європи після 1989–1991 років ринкова трансформація супроводжувалась значним зниженням життєвого рівня, зростанням нерівності та ослабленням соціального «пагонажу» держави до громадянина. У цих державах спостерігався перехід від держави-власника до держави-регулятора, в результаті чого соціальна політика почала дедалі більше «фільтруватись» через ринок, приватизацію, фрагментацію систем соціального захисту [2].

Одною з характерних рис трансформації стала зміна ролі держави і суспільства: якщо раніше держава в соціальній політиці діяла як майже монополічний суб'єкт (особливо в соціалістичному режимі), то в постсоціалістичному просторі почала змінюватися технологія співпраці з неурядовими організаціями, громадськими ініціативами, міжнародними інституціями. Це створювало як нові можливості, так і ризики – зокрема, ризик того, що частина груп залишиться «випадково» поза захистом, коли механізми державної підтримки слабшають.

Для України важливим є усвідомлення, що «спадщина» державного соціалізму дійсно лишила по собі не лише інфраструктуру допомоги, але й структури мислення – очікування громадянина від держави, моделі

соціальної солідарності, модель «соціальної держави». Зокрема в монографії Г. С. Лопушняк зазначено, що державна соціальна політика є однією з передумов економічного розвитку України.

У контексті Східної Європи можна також відзначити, що інтеграція до європейських структур створювала імпульси для посилення соціальних стандартів – зокрема через механізми Європейський Союз, які змушували країни-члени чи кандидати адаптувати свою соціальну політику до норм рівності, захисту прав працівників, молоді, соціальної інтеграції молоді та старших поколінь.

Однак цей шлях не є автоматично успішним – в багатьох випадках держави регіону стикались із тим, що соціальна політика залишалась «роздробленою», менш ефективною, ніж до реформ, через швидкість і глибину змін, а також через недостатню адаптованість моделей до місцевих умов. В Україні ця проблема особливо відчутна: як зазначає М. В. Мних, довготривала соціальна політика має враховувати не лише підвищення рівня життя, але й якість, людський капітал, соціальну згуртованість [3].

Ще один аспект, гідний уваги – зміни у демографічній та трудовій структурі: старіння населення, підвищення частки неповно-робочих форм зайнятості, зростання невизначеності для молоді. У країнах Східної Європи ці тенденції виявились прискореними, і соціальна політика відповідно мусила змінювати пріоритети – від простої підтримки сімей чи пенсій до більш гнучких механізмів перекваліфікації, активного старіння, міжгенераційної підтримки. Це одночасно створювало виклик для України, де ринок праці і системи захисту ще перебудовуються і де ступінь інтеграції цих інструментів – менший, ніж у країнах-заявниках ЄС.

Отже, глибинне розуміння цих процесів у країнах Східної Європи дозволяє Україні прагнути соціальної політики, яка долає виклики перехідного періоду, уникнувши пасток надшвидкої дерегуляції та недостатньої підтримки слабших груп населення. Якщо забажаєш, можу підготувати добірку 10 українських праць, які аналізують конкретно досвід країн-ЦСЄ (Центрально-Східної Європи) й робити порівняння з Україною.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко О. О. Соціальна політика на українських землях: історико-правовий аспект. Правничий вісник Університету «КРОК», (38), 2020. С. 34–42. вилучено із <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/krok-university-law-journal/article/view/244>
2. Країни Центрально-Східної Європи в умовах постсоціалістичної демократичної трансформації. Збірник матеріалів науково-теоретичної конференції. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. 40 с.
3. Мних М.В. Соціальна політика нашої держави в умовах асоційованого членства України в ЄС. Український соціум. 2015. № 3 (54). URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2015/07/114-124_no-3_vol-54_2015_UKR.pdf
4. Форманюк В. В. Становлення і еволюція соціальної політики ЄС. Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 55. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/55_2015/9.pdf

Скірко Р. Л.

Класичний приватний університет

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Неформальна освіта в педагогічній науці відома давно як різні напрями освітньої та просвітницької діяльності. На сьогодні позашкільна освіта дітей та молоді в Україні має багато спільних ознак з неформальною освітою: відсутність чітко визначених термінів навчання; організований педагогічний процес проходить без іспитів, а навчання не передбачає отримання спеціальних дипломів, сертифікатів офіційного звання. Як показують результати опитування через СМС та Твітер сучасної молоді в рамках глобального молодіжного проекту U - report, що впроваджує в Україні ЮНІСЕФ, 81% респондентів мали досвід здобуття неформальної освіти, а 62% опитаних цікавлять саме навчальні напрями неформальної освіти [2]. У сучасних умовах на неформальному освітньому ринку України співіснують різні форми власності, різні категорії охоплення цільової аудиторії здобувачів, неформальні освітні заклади, що впроваджують різноманітні види навчання, нову тематику і різну тривалість освітніх програм, сучасні форми оплати освітніх послуг.

Проблеми та перспективи розвитку неформальної освіти впродовж останніх десятиліть досліджують О. Дубасенюк, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, Л. Сігаєва, Т. Сорочан, Т. Сущенко, Н. Терьохіна та ін. Аналіз наукових розвідок з проблеми неформальної освіти сучасної молоді засвідчує, що теоретичні та методичні засади модернізації у педагогічній освіті висвітлені у роботах М. Якушиної (технології організації неформальної освіти для різновікових спільнот); О. Ткаченко (сучасні тенденції гейміфікації освітнього простору); О. Шапочкіної (неформальна освіта); О. Самодумської (змістова складова сучасної неформальної освіти дорослих); Н. Павлик (теорія і практика організації неформальної освіти молоді); Л. Онучак (роль позааудиторної роботи в розвитку особистості майбутнього фахівця).

Як показують наші дослідження, основними критеріями оновлення роботи клубу активного відпочинку «MIX-MAX» міста Запоріжжя є ознайомлення з провідними інноваційними технологіями, методами та формами організації навчання молоді в неформальній освіті (коучинг, сторітелінг, гейміфікація, тощо), надання допомоги в адаптації до нових умов існування в умовах прифронтового міста, у формуванні соціального імунітету та адекватної поведінки в самовиявленні, загальної культури та наявності свободи вибору напрямів і проблематики навчання на базі особливої комунікації й духовної взаємодії. Наявність новітніх технологій спонукає вчених до пошуку ефективних засобів освітньої діяльності. Останнім часом згадується в науково-педагогічних колах таке поняття як гейміфікація, в основу якої покладено використання комп'ютерних ігор у процесі навчання. Певні суперечки та розбіжності є в тлумаченні. Поняття «гейміфікація» з'явилося на початку ХХІ ст., однак масове його використання у різних сферах діяльності розпочалося у 2010 р. Існує багато наукових робіт, присвячених уточненню розуміння поняття гейміфікації та її швидкому розвитку. Однак, під час аналізу таких досліджень можна помітити, що в науковій спільноті немає єдиного усталеного трактування цього терміна.

Так, гейміфікація в освітньому процесі, як зазначає О. Карабін, це використання ігрових елементів у навчанні для підвищення мотивації та залученості учнів. Такий підхід допомагає створювати цікавіші завдання, покращувати засвоєння матеріалу, формувати командний дух, розвивати самостійність та позитивне ставлення до навчання [1]. У наукових дослідженнях О. Саган гейміфікація в освіті аналізується як стратегія підвищення залученості шляхом включення елементів гри в освітнє середовище. Справжньою новизною гейміфікації є цифровізація мотивації, яка може бути використана для організації освітнього процесу за допомогою відповідного програмного забезпечення сайтів [3]. О. Ткаченко, щодо гейміфікації неформальної освіти, зазначає швидкі темпи, активне застосування інноваційних підходів та технологій навчання дітей та молоді. Автор стверджує, що на сьогодні неформальний освітній простір є провідним у впровадженні ігрових методик і практик у неігровому контексті з освітньою метою [4].

Гейміфікація орієнтована передусім на формування в учасників конкретної цілі навчання, на використання ігрових механізмів, що зустрічаються в сучасних ігрових проєктах. В іграх такого типу використовуються методи мотивації у вигляді нагород (бонуси під час уроку, додаткові бали, призи тощо). Таким чином, використання ігрових форм роблять освітній процес захоплюючим і цікавим, а змагання і винагорода за досягнення дозволяють учасникам не тільки підвищувати свій статус і отримати ще одну форму самовираження, а й отримати стимул до прояву наполегливості, розвитку творчих здібностей кожної дитини. Ігрова діяльність захоплює та веде учнів в уявне інформаційне середовище, викликаючи цим цікавість до вивчення навчального матеріалу, а також передбачає наявність конкуренції, яка слугує мотивом до здійснення ефективної освітньої діяльності. В умовах неформальної освіти дітей та молоді гейміфікація освітнього процесу підвищує їх пізнавальний інтерес, саме тому питання впровадження її в освітній процес є актуальним.

Гейміфікація освітнього процесу у клубі «MIX-MAX» організована за рахунок систематичного проведення змагань з настільного тенісу, настільного хокею, футболу, проведення командних настільних ігор «Монополія», «УНО», «Mortal Kombat XL» «Хто Я» та ін. До кожної такої взаємодії учасників підготовлені спеціальні бланки протоколів які передбачають назву команди(діти вчаться домовлятися, проявляти творчість) та фіксують результати успіху кожного. Прикладом слугують назви команд «Ліси таракани», «ЙОУ», «Кіберкотлети», «Андертейпи», «Люки», «Растери» та результати досягнень. Так, гра в теніс дозволяє формувати професійні спортивні навички у дітей (9% мають переможні результати), популярною є гра «Настільний футбол» у якій завжди виграє постійна команда з двох учасників які вміють домовлятися, координувати свої рухи, знати правила гри (45% відвідувачів постійно приймають участь у грі). Настільна економічна гра «Монополія» дозволяє учасникам спробувати себе у світі бізнесу: навчитися укладати угоди, продавати свою продукцію, купувати і продавати акції, отримувати рекомендації впливових людей, навчитися заробляти гроші. Дає знання про податкову інспекцію, та вчить складати рекламу, створювати свій Імідж. Організатор формує команду, в яку приймають учасників віком від 15 років. Запит на таку діяльність в умовах неформальної освіти становить 2%. Діти не вміють спілкуватися, висловлювати свої думки, знаходити контакт з людьми в реальному світі. Слід відзначити прихильність дітей до комп'ютерних ігор (до 56% учасників освітнього середовища), в яких діє лінійна структура, чіткий зв'язок дій і подальших заохочень, можливість зберігання. Такі тенденції говорять про те, що в неформальному середовищі діти переносять механізми гри в реальне життя, тому в їх поведінці простежуються такі тенденції, як невміння діяти без контролю, робити щось без вигоди, схильність відступати якщо відсутній результат.

Отже, спектр надання освітніх послуг в умовах неформальної освіти постійно трансформується, а реальні освітні запити, освітні індивідуальні потреби молоді ще не є фундаментом формування національної системи неперервної освіти. Тому, гейміфікація освітнього простору сприяє підвищенню мотивації до навчання, стимулює розвиток творчості особистості, поліпшує якість комунікацій, знижує конфліктність серед учасників неформального середовища.

Список використаних джерел:

1. Карабін О. Гейміфікація в освітньому процесі як засіб розвитку молодших школярів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2019 р., № 67, Т. 1.
2. Сущенко Т. Позашкільна педагогіка: теорія, історія, практика; наук. - метод. посібник. Київ: ТОВ «Праймдрук», 2011. 299 с.
3. Саган О. Гейміфікація як сучасний освітній тренд. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2022. № 100. С. 12 - 18. URL: <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-92-15> (дата звернення: 04.12.2022).
4. Ткаченко О. Сучасні тенденції гейміфікації освітнього простору. Розвиток сучасної освіти і науки: реальність, проблеми, перспективи: тези Міжнар. наук. - практ. конф. молодих вчених (м. Дрогобич, 26 - 27 березня 2015 р.) / Дрогобицький держ. пед. ун-т. імені Івана Франка; редактори - упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Замодря. Дрогобич: Посві, 2015. С. 303 - 311.
5. Шість кроків до гейміфікації навчання (із прикладами). URL: <https://ain.ua/2017/12/06/6-krokov-do-gejmifikatsii-navchannya> (дата звернення: 22.11.2019).

Сущенко Т. І.

Класичний приватний університет
д.пед.н., професор

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В ДУХОВНО-МОРАЛЬНОМУ ВИМІРІ

Гострохарактерними проблемами вищої школи за будь-якої інформатизації чи комп'ютеризації посилюється і ніколи не зменшиться роль особистості викладача в духовному розвитку особистості студента, в професійній підготовці висококваліфікованого спеціаліста. В усі часи й віки, в усіх цивілізованих країнах духовно-моральний вплив викладача на розвиток людей, сімей, держав заслуговує на статус вершинних, еталонних і взірцевих.

На наших очах під впливом нових вимог і умов життя професія викладача набуває нових функцій і якостей, стає більш складною й відповідальною. Високопрофесійний, люблячий свою справу викладач є великою цінністю для вищого навчального закладу, для студентів, держави.

Але "педагогічна освіта з мовчазної позиції МОН стала аутсайдером вищої школи, її стратегія – наздогнати, а не випередити. Школа перестала бути реальним замовником змісту і результатів підготовки майбутнього вчителя. Навіть у педагогічних університетах професія вчителя стала лише однією серед інших. Учитель переважно не виховується як суб'єкт сучасних демократичних, культурних і технологічних цінностей" [2, с.3].

Звідси – наш перший концептуальний підхід до вдосконалення процесу професійної підготовки викладачів вищої школи, спрямованої на гуманізацію навчального процесу, переоцінку всіх його компонентів у світлі духовно-перетворювальної функції, що радикально змінює зміст самої суті вузівського педагогічного процесу, ставлячи в центр уваги не предмет, не зміст і навіть не метод, а особистість (В.Г.Кремінь).

Наші тривалі дослідження цих проблем, зокрема, ролі високого рівня духовно-морального впливу викладача на його педагогічну майстерність під час підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури, змінили наше ставлення до визначення змісту деяких усталених ключових категорій педагогіки вищої школи, які побутують у деяких підручниках.

Новостворена реальність у магістратурі має стати персоналізованою, тобто має визнавати магістра вищою соціально-духовною цінністю, інтелектуально-моральне здійснення якої реалізується шляхом вільного волевиявлення самим магістром свого внутрішнього "Я", яке є абсолютно неповторним, унікальним, відмінним від "Я" інших. Так у загальному вигляді розглядається значення поняття "персоналізм" в сучасній філософії не тільки в Україні, але в інших країнах Європи.

Це означає, що в перші ж дні навчання в магістратурі надзвичайно важливим є, перш за все, у вищих навчальних закладах запропонувати таку "магістерську вищість навчання", в якій надається можливість кожному магістру виявити свою неповторну індивідуальність, особливу лінію самоздійснення творчої поведінки, своє нове "Я", не дивлячись на відмінності між людьми у знаннях, почуттях, ставленнях, уподобаннях, ідеологічних розбіжностях.

Тому у нашому дослідженні запропоновано магістерський особистісно орієнтований педагогічний процес, який розглядається як *"цілеспрямований процес духовного професійного взаємозбагачення викладачів і магістрів в умовах духовної взаємодії, психологічно комфортних навчальних взаємин, діалогічної культури й інтелектуальної співтворчості"* [3. с. 46-47].

Такий процес вимагає від його організатора (викладача) наявності особливого духовно-морального стану, доброзичливості та експресивності, оптимістично-стверджувальної професійної позиції у наданні можливості всім і кожному бути почутим, зрозумілим та прийнятим, почуття емоційного піднесення, тактичні прийоми емоційно-духовного впливу: похвала, підбадьорювання, «розрядка», генерування творчих гіпотез, прогнозування провідних суперечностей, розслабленість при втомленості тощо.

Відомий психолог І.І. Русинка доводить: «Таке велике розмаїття людей з їх унікальними моделями реальності може бути величезною еволюційною силою, оскільки у нас з'явиться можливість вчитися у особистостей, імпринти і навчання яких дадуть можливість нам бачити, чути, відчувати такі речі, які ми самі раніше були навчені не бачити, не чути і не відчувати. Тільки внаслідок нашої звичної передчасної впевненості ми досить рідко використовуємо цю чудову можливість еволюціонувати у своєму розвитку» [1, с.63-64].

Ми виходили з того, що магістрам необхідно запропонувати такий спосіб навчання, який вони "перенесуть" у свою майбутню викладацьку діяльність у процесі роботи зі студентами. Ми не нав'язували жорстких формул проведення запропонованого нами магістерського педагогічного процесу. Ми під час навчання тільки вибудовували разом з магістрантами його особливості.

Переконані: саме за такої взаємодії професійний розвиток і саморозвиток магістрантів набуває другого дихання, на якому, як правило, магістри легко дізнаються, що і як можна змінювати в собі, чому так глибоко живуть бувші застарілі домінанти. З'являється впевненість у собі або сумнів, починає домінувати інша мета і нові професійні мотиви, з'являються із глибин внутрішнього "Я" навіть нездоланні поки що бажання вийти за межі існуючої професійної реальності, намагання подивитися на неї по-іншому.

Доцільне цілеспрямоване використання в магістерському педагогічному процесі великого розмаїття досвіду кожної особистості магістра, дорослої людини з вищою освітою, з різним уявленням про значення для неї освіти в магістратурі для іміджу, особистісного розвитку, набуття професіоналізму, а головне - для дійсного пізнання й всебічного розвитку самих себе.

Тому таке посилене емоційно-ціннісне ставлення до організації магістерського педагогічного процесу, спрямованого на підготовку викладача вищої школи, ми пов'язуємо не тільки з успішним розвитком педагогічного професіоналізму викладача, але й з формуванням у нього навичок стійкого й дієвого духовно-ціннісного емоційного процесу викладання, яке ми розглядаємо як найважливіший його внутрішній резерв знаходження для цього розмаїття надійних шляхів до високих інноваційно-творчих досягнень в повсякденній педагогічній діяльності майбутнього викладача-майстра, як свідоме, суспільно обумовлене особистісно-емоційне регулювання своєї професійної поведінки в будь-якій складній або зовсім непередбаченій педагогічній ситуації.

Список використаних джерел:

1. Русинка І.І. Психологія: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : Знання, 2011. 407 с.
2. Савченко О.Я. Досвід реформування української освіти: уроки і подальший поступ. Шлях освіти. 2010. № 3. С.13-18.
3. Сущенко Т.І. Викладач і викладання в добу пріоритету особистості. Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія» 2011. № 1. С.46-47.

СУЧАСНИЙ ДИЗАЙН У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ КУЛЬТУРИ

Хрипко О. С.

Класичний приватний університет

ДИЗАЙН ЯК СИНТЕЗ ТЕХНОЛОГІЙ, КУЛЬТУРИ ТА ВІЗУАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Сучасна людина існує у багаторівневому інформаційному середовищі, де цифрові технології, медіа та комунікація формують нові моделі сприйняття реальності. Вона мислить образами, реагує на візуальні сигнали швидше, ніж на текст, і прагне до миттєвого, емоційно насиченого та інтерактивного досвіду. Мобільність, гнучкість мислення, здатність швидко адаптуватися до інформаційних потоків і переосмислювати зміст стали характерними ознаками людини XXI століття.

Для дизайнера це означає, що реципієнт візуального повідомлення перетворюється на активного учасника комунікаційного процесу, який взаємодіє з середовищем, інтерпретує його та спів творить нові змісли. У таких умовах дизайн втрачає функцію декоративного оздоблення і набуває ролі посередника між людиною, інформацією та технологічним простором, виступаючи формою візуального мислення, спрямованою на організацію сприйняття і комунікації.

Візуальне мислення є однією з провідних когнітивних характеристик сучасної людини. Воно ґрунтується на здатності осмислювати, структурувати та передавати інформацію за допомогою образів. Потік візуальних даних, який надходить із соціальних мереж, медіа-платформ, інтерфейсів і рекламних середовищ, формує специфічний тип мислення - фрагментарний, асоціативний, метафоричний. У межах цього процесу образ перетворюється на інтелектуальний інструмент, що здатний передавати складні ідеї через композицію, колір, ритм чи типографічні рішення. Людина довіряє візуальному досвіду як джерелу істини, тому дизайн поступово стає універсальною мовою мислення, засобом упорядкування знань і вираження смислів.

Серед актуальних тенденцій візуального мислення варто виокремити мінімалізм, інтерактивність, символічність, орієнтацію на автентичність та «візуальну щирість» - прагнення до чистоти форми, гармонійного поєднання естетики і змісту, а також відповідності культурному контексту сприйняття.

Технологічний розвиток радикально змінив не лише інструментарій дизайнера, а й саму філософію створення образів. Сучасні цифрові технології - комп'ютерна графіка, генеративний дизайн, 3D-моделювання, штучний інтелект, віртуальна й доповнена реальність - перетворили процес проектування на синтез алгоритмічного мислення та творчої інтуїції. Дизайнер працює з даними, сценаріями взаємодії, інформаційними потоками, створюючи адаптивні системи, що реагують на контекст і потреби користувача. Так виникає новий рівень візуальної культури - інтерактивна естетика, у межах якої візуальний твір перестає бути статичним і набуває властивостей живої системи, здатної до комунікації.

Технологічний прогрес актуалізував потребу у творчому підході, що поєднує аналітичне та емоційне, раціональне й інтуїтивне мислення. Саме це забезпечує збереження художнього змісту в епоху алгоритмізації візуальної культури [1].

За останні десятиліття культура зазнала глибоких трансформацій під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації та переходу до постіндустріального суспільства. Якщо в другій половині XX століття вона орієнтувалася на уніфікацію, стандартизацію й масову естетику, то сьогодні домінує принцип мережовості, множинності й культурної відкритості. Відбувається зміна парадигми - від споживання до спів творення культури. У цьому процесі аудиторія перетворюється на спільноту, що взаємодіє у цифрових просторах і формує власні коди ідентичності.

Паралельно відбувається переоцінка ціннісних орієнтирів: зростає значення індивідуальності, екологічності, автентичності, емоційної виразності. Культура набуває гнучкості та здатності до постійного оновлення, а дизайн стає її дієвим інструментом трансформації, завдяки якому відбувається узгодження естетичних і технологічних аспектів життя людини [2].

Сучасний дизайн можна розглядати як цілісну модель мислення [3], що інтегрує культурні коди, технологічні досягнення та здатність людини візуалізувати складні абстракції. Він виступає формою комунікації між людиною і цифровим світом, створюючи середовища, у яких естетика поєднується з функціональністю, а технологічна складність - із гуманістичним змістом.

Сфера дизайну сьогодні охоплює графічну, веб- та просторову складові, інтерфейсні системи, віртуальну і доповнену реальність. У ній взаємодіють три сутності - технології, культура та візуальне мислення. Завдяки технологіям дизайн розширює межі вираження; завдяки культурі - зберігає зміст і гуманістичний вектор; завдяки візуальному мисленню - перетворюється на універсальну мову комунікації, зрозумілу поза межами національних і професійних кордонів.

Сучасний дизайн є синтетичним феноменом, у якому поєднуються інтелектуальні, емоційні та технологічні аспекти людської діяльності. Він формує нову візуальну філософію сьогодення, у межах якої естетика, культура і штучний інтелект, раціональність і творчість зливаються у єдину систему - простір, де народжується нова мова людського бачення світу.

Список використаних джерел:

1. Friedman K. Design Science and Design Education. Design Studies, 1997.
2. Воробчук М.С. Графічне зображення кодованої інформації в дизайні: еволюція, типології, тенденції: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософії: 022 / Київський національний університет технологій та дизайну. Київ, 2025. 200 с.
3. Manovich L. The Language of New Media. Cambridge: MIT Press, 2001.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ У ХХІ СТ.: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Бортун К. О.

Національна академія внутрішніх справ

МОВА ВОРОЖНЕЧІ ОНЛАЙН: МЕЖІ СПІЛКУВАННЯ В ІНТЕРНЕТІ

У сучасну цифрову епоху соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя, відкриваючи безліч можливостей для спілкування, обміну думками та самовираження. Однак поряд із позитивними аспектами зростає і кількість проявів мови ворожнечі, що виявляється у різних формах – від іронічних або саркастичних коментарів до цілеспрямованих агресивних дій проти окремих користувачів.

Одними з найпоширеніших проявів онлайн-агресії є тролінг і кібербулінг. Попри певну схожість, ці явища мають суттєві відмінності, розуміння яких є важливим для правильної ідентифікації, профілактики та ефективного реагування на такі прояви у віртуальному середовищі. Саме визначення меж між ними допомагає відрізнити звичайну провокацію чи сарказм від систематичного психологічного насильства в мережі. Мова ворожнечі, тролінг і кібербулінг – це взаємопов'язані, але різні явища, що формують простір цифрової агресії. Їх розмежування є важливим кроком до створення безпечного, етичного й толерантного інформаційного середовища, у якому кожен користувач має право на повагу та захист своєї гідності [3].

З поширенням мережевих освітніх спільнот (а також різноманітних онлайн-груп за інтересами) в інтернет-просторі з'явилися різні типи агресивних або провокативних користувачів, яких у науковій та публіцистичній літературі позначають такими термінами, як хакери, геймери, тролі, хейтери, чатисти, блогери тощо.

Розвиток цифрових технологій і масовий перехід навчального процесу в онлайн середовище, зокрема з використанням вебінарних платформ, спричинили появу нового явища – Zoombombing (або Zoom raiding). Цей термін описує несанкціоноване, деструктивне втручання у відеоконференцію чи онлайн-заняття, яке найчастіше здійснюють інтернет-тролі або хакери з метою порушення освітнього процесу, провокацій чи поширення небажаного контенту. Такі випадки стали серйозним викликом для організаторів дистанційного навчання, адже вони вимагають не лише технічного захисту, а й цифрової грамотності учасників, здатності швидко реагувати на порушення етичних і безпекових норм у віртуальному середовищі [2, с. 24].

Кібербулінг (cyberbullying) та кібермоббінг, або віртуальна групова агресія, є відносно новою формою цькування, що здійснюється за допомогою засобів віртуальної комунікації. Поширенню цього виду насильства сприяли два основні фактори: велика кількість соціальних мереж, що дозволяють ділитися особистим життям онлайн, та масова доступність електронних пристроїв серед молоді [2, с. 24].

Зазвичай кібербулінг фіксуємо у (див. Табл. 1):

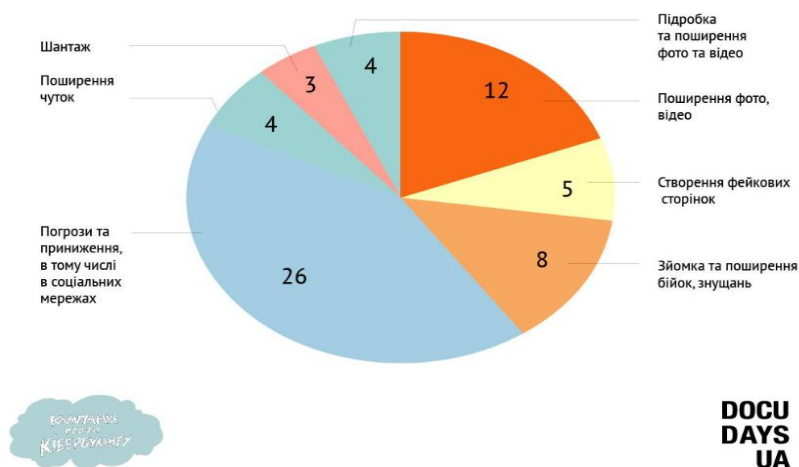
Таблиця 1

Основні платформи поширення кібербулінгу

Громадська організація «Докудейз» виміряти поширеність кібербулінгу через практику українських судів у справах щодо булінгу (цькування) учасників освітнього процесу (стаття 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Було проаналізовано постанови судів, що містяться в Єдиному реєстрі судових рішень за термін від введення в дію закону щодо протидії булінгу (цькування) учасників освітнього процесу (січень 2019-го) і до 1 квітня 2020 року [1]. Унаочнену статистику презентовано на діаграмі 1.

ДІАГРАМА КІЛЬКОСТІ СУДОВИХ СПРАВ ЗА ПРОЯВАМИ ЦЬКУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙ

Діаграма 1. Діаграма кількості судових справ за проявами цькування

Хоча тролінг і кібербулінг є формами онлайн-агресії, їхні мета й наслідки кардинально різняться. Тролінг – це здебільшого провокація чи іронія, тоді як кібербулінг є систематичним психологічним насильством, спрямованим на завдання шкоди жертві. Розуміння цієї різниці – ключ до формування безпечного цифрового простору. Ефективно протистояти мові ворожнечі та захистити користувачів у віртуальному середовищі можна лише через підвищення цифрової грамотності, розвиток критичного мислення та впровадження чітких етичних норм онлайн-спілкування.

Список використаних джерел:

1. Антирейтинг популярних видів кібербулінгу в Україні. URL: <https://bullyingstop.org.ua/news/antirejting-populyarnih-vidiv-kiberbulingu-v-ukrayini> (дата звернення 05.09.2025)
2. Мирослав АНДРОС НЕТИКЕТ СУЧАСНОЇ ВІРТУАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ. *Формування цифрового освітнього середовища професійного розвитку фахівців в умовах відкритого університету*: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 12-13 червня 2024 р., м. Київ / Київ: ДЗВО Університет менеджменту освіти, 2024. с. 19-24.
3. Ольга АНДРУЩАК, випускниця Школи універсального журналіста на базі НаУ «Острозька академія», Чернівецька область. Тролінг, хейтерство, кібербулінг – що це таке і «з чим його їдять»? І чи «їдять» взагалі? URL: [https://ij.ogo.ua/ya-zhurnalist/troling-heyterstvo-kiberbuling-shho-tse-take-z-chim-yogo-yidat-chi-yidat-vzagali/](https://ij.ogo.ua/ya-zhurnalist/troling-heyterstvo-kiberbuling-shho-tse-take-z-chim-yogo-iyat-yidat-chi-yidat-vzagali/) (дата звернення 05.03.2025)
4. Пантелеєва Анастасія Андріївна МАНІПУЛЯТИВНІ СТРАТЕГІЇ В ОНЛАЙН-ДИСКУСІЯХ: МОВНИЙ АСПЕКТ ТРОЛІНГУ *Синергія права, правоохоронної діяльності та психології, присвячена Дню науки*: зб. матеріалів підсумкової наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 трав. 2025 р.) / Редкол.: О.О. Старицька, В.Г. Сюравич. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 95 - 97.
5. Романюк Анна Русланівна Мова ворожнечі в соціальних мережах: різниця між тролінгом та кібербулінгом. *Синергія права, правоохоронної діяльності та психології, присвячена Дню науки*: зб. матеріалів підсумкової наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 трав. 2025 р.) / Редкол.: О.О. Старицька, В.Г. Сюравич. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 116–118.
6. Bortun, K., Chekaliuk, V., Kravchenko, O., et al., 2024. Detection of Typical Aggressive Lexical Markers through Authorisation of Publicistic Texts. *Forum for Linguistic Studies*. 6(6): 172–183. DOI: <https://doi.org/10.30564/fls.v6i>

Кирилова А. С.

Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕМАТИЧНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ У НЕМОВНОМУ ВІЗІ

У зв'язку з розвитком інформаційних технологій нині суттєво змінився підхід до організації процесу навчання мови у вищій школі. Широке застосування отримують наочні посібники, виконані на основі мультимедійних технологій, що дають можливість здійснювати навчання на якісно новому рівні. Одними з найпопулярніших на сьогоднішній день є мультимедійні презентації.

Виконуючи наочно-ілюстративну функцію, мультимедійні презентації можуть бути успішно використані викладачем практично на всіх етапах навчання: введення та закріплення лексичного та граматичного матеріалу, контроль вивченого матеріалу. Крім того, створення проєктів у вигляді презентацій є невід'ємною частиною самостійної роботи здобувача. Презентації можуть бути використані як опори при аудіюванні, переказі текстів, складанні діалогів. Такий широкий спектр застосування мультимедійних презентацій пояснюється тим, що презентації «вносять різноманітність, поживляють процес навчання, збільшують емоційний вплив на студентів, створюють комфортне середовище навчання, допомагають

сформувати модель реального спілкування» [3, с. 55]. Важливим є і той факт, що розробка презентацій підвищує інформаційну культуру здобувачів, їх мотивацію та самооцінку.

Досвід показує, що так звані тематичні презентації (Презентації за запропонованими темами) – це ефективний прийом удосконалення монологічного мовлення. За допомогою презентації здобувач має можливість вибудовувати свою мову логічно послідовно та змістовно, викладати свої думки досить повно та правильно в мовному відношенні. При організації заняття з використанням презентації навчальний матеріал подається наочно і доступно, ніж якби це було у звичайній усній формі.

У процесі свого виступу здобувач має можливість використати ключові слова, схеми, таблиці, картини, які він підготував. Це дозволяє висловлюватись послідовно, розгорнуто, впевнено та виразно. Використання тематичних презентацій вважається цілком виправданим у процесі навчання усного мовлення. Так, наприклад, для курсантів, що навчаються за спеціальністю «Авіаційний транспорт» та вивчають ряд дисциплін гуманітарного циклу («Українська мова за професійним спрямуванням», «Професійна етика та культура в авіації», «Діловий етикет та культура спілкування») актуальними є теми:

1. Взаємодія та взаєморозуміння в контексті культури ділового спілкування.
2. Причини та види бар'єрів на шляху до взаєморозуміння при спілкуванні ділових партнерів.
3. Механізми взаєморозуміння, роль етики в їх застосуванні.
4. Визначення конфлікту та конфліктних ситуацій.
5. Вербальні засоби спілкування та мовленнєвий етикет.
6. Невербальні засоби спілкування та культура поведінки.
7. Культурні особливості та їх вплив на комунікацію та взаємодію.
8. Етикет у різних країнах та регіонах світу.

Ці теми включають об'ємний матеріал, до того ж, при їх вивченні неможливо обійтись без ілюстративного матеріалу. З цих причин тематичні презентації є найбільш вдалим засобом навчання. Використання мультимедіа-виступів – це двосторонній процес, який сприяє розвитку комунікативної компетенції здобувачів. З одного боку, в курсанта-доповідача удосконалюються навички говоріння (монологічного мовлення). З іншого боку, аудиторія вчиться сприймати мову на слух (аудіювання), а також вести діалог з доповідачем на тему презентації, удосконалюючи тим самим навички діалогічного мовлення.

Створення тематичної презентації – це не лише цікавий, а й досить трудомісткий процес. Для підготовки презентації необхідно вивчити великий обсяг інформації, щоб уникнути шаблонів та перетворити свою роботу на продукт індивідуальної творчості. Слід пам'ятати і про структуру презентації: вступ, головна частина з розвитком основних положень, логічно пов'язаних між собою, та висновок. Успіх мультимедіа-виступів багато в чому залежить від дотримання вимог до створення презентації: інформативність, лаконічність, логічність, структурованість, наочність та грамотність [1, с. 32]. Дотримання перерахованих вимог необхідне для створення якісної презентації, використання якої зробить заняття пізнавальним і ефективним.

Робота над створенням презентації включає етапи:

1. Підбір та структурування інформації на тему.
2. Вибір ілюстративного матеріалу.
3. Складання тексту та оформлення презентації.
4. Підготовка виступу на тему презентації.
5. Захист презентації, її обговорення на занятті [2, с. 28].

Слід зазначити, що ефективним є не лише індивідуальне створення презентації, а й колективна робота, коли, крім вище згаданих переваг, використання презентації, розвивається почуття відповідальності, робота у команді.

Як правило, створення тематичних презентацій викликає великий інтерес у курсантів, при цьому, на відміну від традиційного переказу тексту, до процесу залучаються різні за рівнем володіння українською мовою здобувачі, що, безперечно, оптимізує навчальний процес.

При цьому найбільш успішним, на наш погляд, є такий виступ, коли сама презентація не повторює слова доповідача, а доповнює його промову, створюючи цілісну та яскраву картину виступу. Практика використання презентацій у процесі навчання на немовних спеціальностях коледжу виявила деякі типові помилки, яких допускають курсанти:

1. Текст презентації не структурований, логічний зв'язок між блоками презентації відсутній.
2. Занадто багато тексту на одному слайді, використано дрібний шрифт.
3. Невдало підібрано фон слайдів.
4. Слайди презентації оформлені у різному стилі.
5. Невдалий підбір ілюстративного матеріалу (невідповідність темі презентації, надлишок чи нестача ілюстрацій).

Серйозним недоліком є те, що курсанти не люблять використовувати як ілюстративний матеріал графіки, діаграми, схеми, коли це необхідно, оскільки вони не володіють конструкціями та мовними кліше, що використовуються при описі цифрової інформації. Тим часом дані елементи презентації можуть знайти застосування у професійній сфері майбутніх фахівців, тому викладачеві потрібно звернути на це особливу увагу. Якість тематичної презентації оцінюється викладачем за наступними критеріями: відповідність змісту презентації заявленій темі; структурованість тексту презентації; візуальне оформлення презентації; грамотність викладу; виступ.

Вміння виступати перед аудиторією з використанням мультимедійної презентації надалі дозволить здобувачам стати професійно затребуваними фахівцями.

Список використаних джерел:

1. Нелюбов В. О., Куруца О. С. Презентація навчальних матеріалів. Створення текстів: електронний ресурс. : ДВНЗ «УжНУ», 2020. 68 С.

2. Мультимедійна презентація як складник комплексного методичного забезпечення освітнього процесу : електронний навчальний курс / Оксана Петрушак. Біла Церква: БІНПО, 2022 р. 33 с.

3. Левченко О. М. Основи створення комп'ютерних презентацій: [Навч. посіб.] / О. М. Левченко, І. В. Завадський, І. О. Завадський. К., Вид. група BHV, 2010. 368 с.

Климченко І. Ю.

Класичний приватний університет

наук. кер. – к.ф.н., доцент Марінеско В. Ю.

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ

Література є універсальним видом мистецтва, що може відтворювати інші види мистецтв (музику, живопис, скульптуру, кіно, театр тощо) [2, с. 159]. Інтермедіальність – це як відтворення в художньому тексті таких образних структур, що несуть інформацію про інші види мистецтва, що постають як окремі коди – живописні, кінематографічні, музичні тощо в складі художнього тексту як полікодової структури [3]. Проявом інтермедіальності в художньому творі можуть бути різні алюзії, оніми, реалії.

Інтермедіальність літератури викликає необхідність пошуку стратегій відтворення інтермедіальних відносин у перекладі. В. Мітчелл підкреслював, що всі медіа є «image-text» (змішаними), бо змушені поєднувати різні дискурсивні конвенції й коди, ба більше, є точкою перетину теорії знаків, почуттів, естетики й місцем, де слухові й зорові рецептори, перебуваючи в різних співвідношеннях на платформах часово-просторових, словесно-візуальних, іконічно-символічних вимірів, здійснюють низку взаємовпливів, які й надають тексту певного значення [6]. Саме тому інтермедіальність викликає труднощі при перекладі, бо перекладач повинен передати естетику іншого мистецтва (монтаж, ритм, настрій тощо). Інтермедіальні елементи передбачають звернення перекладача до культурного коду. Саме в площині культурного коду носій іншої культури може не знати конкретних режисерів, художників, мелодій чи фільмових цитат. Якщо в перекладі буде втрачена асоціативність, ефект інтермедіальності послабшає.

Для розуміння ролі інтермедіального елемента перекладачем необхідні такі етапи його актуалізації: ідентифікація і активізація його джерела, визначення його функцій, значущості у розкритті авторської інтенції, частотності вживання, позиції у тексті, (не)трансформованості і ступеня відомості в мові перекладу (чинник реципієнта). До цих етапів додається найскладніший етап пошуку стратегії його адекватного перекладу. Різні типи інтермедіальних відносин створюють різні типи проблем під час відтворення їх у перекладі, вимагаючи пошуків індивідуальних, ситуативних шляхів їхнього вирішення [2, с. 159].

Якщо розглядати інтермедіальність як різновид інтертекстуальності, то, видається, доцільно застосовувати до неї моделі перекладу інтертекстуальних елементів. Під час теоретичного вивчення проблеми перекладу інтертекстуальності традиційно виходили або з властивостей вихідного тексту, або з можливих асоціацій, або з авторського наміру. П. Тороп пропонує теоретичну модель перекладу інтертекстів. Дослідник виділяє типи інтертекстів (інтертексти, в яких переважає план вираження, та інтертексти, в яких переважає план змісту) і пропонує для кожного переклад за допомогою певного виду перекодування або транспонування. Домінантою перекодування є відтворення плану вираження, а домінантою транспонуючого перекладу – план змісту. Під час перекодувального перекладу процес направлено на вихідний текст, врахування особливостей сприйняття послаблюється. Транспонувальний переклад є перифрастичним, передає у вільній формі лексичний зміст оригіналу, повністю орієнтований на сприйняття смислу, передачу смислу в зручній формі (його оформлення), причому можуть застосовуватися засоби, відсутні в оригіналі. Так, наприклад, для алюзії пропонується вільний переклад, для цитати – точний [4, с. 132–135].

Інтермедіальність викликає певні перекладацькі проблеми саме через те, що є засобом прояву культурного коду у художньому тексті. Культурний код (КК) як елемент простору культури є маркером ідентичності окремої особистості у вузькому сенсі і всієї нації у більш широкому значенні. Це трансляція культури, мови, історії, менталітету вербальними та невербальними засобами.

Як пише Шама І.М. експоненти культури в художньому творі можуть стати перепонами на шляху до адекватного перекладу, який передбачає схожу реакцію на прочитане як у читача оригіналу, так і у читача цільового тексту. Відтворення культурної специфіки в перекладі є, нехай і не без втрат, можливим, хоча це чи не найскладніша частина перекладознавства. Основні шляхи вирішення цього завдання традиційно зводяться до стратегій форенізації та доместикації. Кожна з них має як переваги, так і недоліки, а перекладачеві необхідно робити вибір між ними [5 с. 187].

Таким чином, ідентифікація та адекватне декодування смислу інтермедіального елемента залежить від загальної ерудиції перекладача, його фонових знань. Перекладачеві потрібно виявити інтермедіальне включення, ідентифікувати його джерело, співвіднести його з текстом-джерелом (порівняти смисл і форму у тексті-джерелі і у тексті-реципієнті), визначити його функцію, ступінь його імпліцитності, точності/трансформації, тобто розуміння всіх зв'язків між текстом-джерелом і новим текстом [1 с. 75].

Список використаних джерел:

1. Копильна О.М. Відтворення інтермедіальних елементів у перекладі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 31. Том 2, 2020. С. 74-79.
2. Копильна О.М. Інтермедіальність як проблема перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2018. № 37.Том 4, С. 159-161.
3. Пешкова О. А. Інтермедіальність англійськомовних художніх текстів ХХ-ХХІ століть: когнітивно-семіотичний аспект : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2019. 250 с.
4. Тороп П. Х. Тотальный перевод : монография. Тарту : Тартус. ун-т, 1995. 220 с.
5. Шама І. М. Про культурно-просвітню функцію художнього перекладу. *Нова філологія*, (99). 2025. С.187-196. <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-99-23>
6. Mitchell T. Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation. Chicago, 1994. 462 p.

Катаєв Д. С.

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ПРОБЛЕМА СТІЙКОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Війна в Україні, що триває з 2014 року, істотно змінила український культурний простір, породивши нову хвилю літератури, у центрі якої – досвід війни, втрати й пошуку сенсу в умовах катастрофи. Однією з ключових тем цих творів є стійкість – здатність особистості й спільноти протистояти фізичним, моральним та психологічним випробуванням. Важливо проаналізувати, як сучасна українська література з військовою тематикою художньо осмислює проблему стійкості. Звичайно, рамки тез не дають можливості докладно розкрити цю тему. Тому ми коротко зупинимося на деяких творах.

У романі Гаски Шиян «За спиною» [1] проблема стійкості розкривається крізь призму особистого вибору, страхів і трансформацій сучасної людини у світі війни. Авторка показує не героїчну, а буденну, внутрішньо суперечливу людину, яка стикається з новою реальністю, що вимагає від неї психологічної й моральної витримки. У романі «За спиною» стійкість відображена як психологічна й моральна витривалість цивільної людини, яка не завжди готова до війни, але мусить знайти спосіб жити далі. Це стійкість без героїчного пафосу – з тривогою, сумнівами, внутрішніми конфліктами, що робить її ще більш правдоподібною й сучасною.

Упродовж твору героїня роману Марта поступово проходить шлях від байдужості до усвідомлення цінності вибору та відповідальності.

Стійкість тут – це не стільки про героїзм, скільки про здатність жити з власними рішеннями й не втратити себе в хаосі війни.

У романі Олени Стяжкіної «Мовою Бога» [2] проблема стійкості відображається дуже глибоко й багатопланово. Авторка зосереджується не лише на війні як такій, а на моральному та духовному вимірі людського досвіду, який ця війна оголює. Стійкість тут – це не лише виживання, а й здатність зберегти людяність, віру та ідентичність у світі, що руйнується.

Назва «Мовою Бога» символічна: мова Бога – це мова любові, милосердя, істини, якої не чують у світі війни. Віра й духовність у романі постають не як релігійні догми, а як внутрішня сила, що допомагає вистояти, коли немає зовнішніх опор. Стійкість тут – це збереження зв'язку з гуманістичними цінностями, попри абсурдність війни. Герої роману переживають страх, втрати, самотність, але поступово навчаються жити в новій реальності, де світ поділений на «своїх» і «чужих». Стійкість – це не відсутність страждання, а здатність його пережити та не втратити себе.

У романі «Мовою Бога» стійкість постає як поєднання моральної, духовної та психологічної витривалості. Це не лише фізичне виживання у війні, а й збереження людяності, гідності та внутрішньої свободи.

У романі Артема Чеха «Точка нуль» [3] проблема стійкості розкривається через особистий досвід автора, який пройшов військову службу на сході України. Текст побудований як серія есеїстичних фрагментів, що відтворюють повсякденність війни без героїзації чи пафосу. Стійкість тут – не лише фізичне виживання, а передусім психологічна й моральна витривалість у ситуаціях страху, невизначеності та абсурду. Головний герой, як і сам автор, – звичайна людина без військового досвіду, яка потрапляє у реалії війни. Стійкість проявляється у здатності звикати до фронтового життя: холоду, небезпеки, нестачі комфорту, страху перед обстрілами. А. Чех не романтизує війну – навпаки, показує, що витримка формується повільно, через рутину й дисципліну. Герой постійно балансує між панікою й притупленням емоцій. Стійкість тут – це збереження психічної рівноваги, коли смерть і небезпека стають звичними. Автор показує, що справжня сила – це не відсутність страху, а здатність діяти, навіть коли страшно.

У романі С.Жадана «Інтернат» [4] проблема стійкості розкривається багатовимірно – через особистісний, соціальний і психологічний виміри. Твір не подає стійкість як героїзм у класичному сенсі, а радше як внутрішню здатність людини залишатися собою в умовах хаосу війни. Ось головні аспекти.

Головний герой, вчитель Павло, не є воїном чи героєм у звичному розумінні. Він – пересічна людина, яку війна змушує діяти. Його завдання – забрати плеїнінчиків з інтернату на окупованій території. Подорож через зону бойових дій стає перевіркою не лише фізичної, а й моральної витривалості. Стійкість тут полягає не в героїчних учинках, а в здатності не зламатися психологічно й пройти крізь страх, невідомість, абсурд війни.

У романі війна зображена не як романтична боротьба, а як хаотична, брудна і морально виснажлива реальність. Герой стикається з байдужістю, насиллям, абсурдом, але водночас – із людяністю та підтримкою незнайомих.

Стійкість виявляється у здатності зберегти моральні орієнтири та співчуття, навіть коли зовнішній світ розпадається.

У романі показано, як війна випробовує цілі спільноти: сім'ї, інтернати, міста. Жадан зображує людей, які або пристосовуються, або чинять внутрішній спротив, зберігаючи свою ідентичність.

Стійкість тут – це здатність не втратити людську солідарність, залишатися частиною суспільства, навіть коли воно розпадається.

Фінал роману не дає простих відповідей: війна триває, але герой знаходить внутрішні ресурси жити далі.

Отже, в українській літературі важливим аспектом художнього вираження є проблема стійкості у психологічному, фізичному, моральному, колективному вимірі.

Список використаних джерел:

1. Шиян Г. За спиною. Київ: Фабула, 2020. 352 с.
2. Стяжкіна О. Мовою Бога. Київ: «Дух і літера», 2019. 128 с.
3. Чех А. Точка нуль. Київ: Vivat, 2017. 224 с.
4. Жадан С. Інтернат. Чернівці: «Meridian Czernowitz», 2017. 336 с.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СУСПІЛЬСТВА

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІО-КОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСАХ

Белькова С. В.

Класичний приватний університет

МАСОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасному світі інформація стала не менш важливою, ніж матеріальні чи військові ресурси. Особливо це проявляється під час війни, коли медіа виконують не лише інформаційну функцію, а й стратегічну, об'єднавчу та захисну. За останні три роки український досвід свідчить про те, що інформаційна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки. Масова інформація здатна формувати громадську думку, підтримувати моральний дух населення, а також протидіяти дезінформаційним кампаніям противника.

В умовах гібридної війни проти України медіа виконують роль щита і меч: вони одночасно інформують суспільство, формують позитивний наратив і протидіють спробам маніпуляцій. Виділимо ключові аспекти щодо цієї теми.

1. Інформаційна війна як складова сучасного конфлікту передбачає використання медіа та сучасних технологій для впливу на свідомість людей, формування поведінкових реакцій та поширення пропаганди. Одним із прикладів є активне використання країною-агресором дезінформаційних каналів для створення паніки та зниження довіри до українських органів влади.

Сучасні інформаційні технології дають можливість здійснювати масові кібератаки, поширювати фейкові новини та маніпулювати даними у соцмережах. Зокрема, бот-мережі та фейкові акаунти використовуються для створення ілюзії масової підтримки або протесту, що може вплинути на суспільні процеси.

2. Роль медіа в протидії дезінформації важко переоцінити. Українські ЗМІ та державні інституції активно протидіють поширенню дезінформації. Створено Центр протидії дезінформації [1], який координує роботу щодо перевірки інформації та надає достовірні дані громадянам.

Медіа також є каналом, через який громадяни отримують важливі повідомлення про безпеку, гуманітарну допомогу та дії держави. Незалежні журналісти та редакції відіграють надзвичайно важливу роль у наданні об'єктивної інформації, що допомагає суспільству приймати зважені рішення.

3. Соціальні мережі – арена інформаційної боротьби. Вони стали основним каналом масової інформації для широкої аудиторії. Соціальні мережі дають можливість швидко поширювати новини, організувати громадські ініціативи та координувати волонтерську допомогу. Водночас вони є майданчиком активного поширення фейків та пропаганди.

Використання соціальних мереж сьогодні передбачає:

- моніторинг новинних потоків для виявлення неправдивої інформації;
 - створення офіційних акаунтів державних органів для комунікації з населенням;
 - освітні кампанії щодо медіаграмотності та перевірки фактів.
4. Серед основних викликів для української інформаційної безпеки варто назвати:
- поширення фейкових новин і пропаганди;
 - кібератаки на інформаційні ресурси та сервери;
 - використання соціальних мереж для масових маніпуляцій громадською думкою.

Ці загрози створюють ризик паніки, недовіри до державних структур та деморалізації населення. Протидія таким загрозам потребує спільної роботи державних органів, медіа та громадянського суспільства [2].

5. Для ефективної підтримки інформаційної безпеки використовують такі інструменти:

1. Медіаосвіта – навчання населення критичному аналізу інформації.
2. Підтримка незалежних медіа – забезпечення фінансових і технічних умов для якісної журналістики.
3. Правове регулювання – закони щодо інформаційної безпеки та протидії дезінформації.
4. Міжнародна співпраця – обмін досвідом та технологіями з іншими країнами [3].

Під час війни медіа відіграють стратегічну роль: вони формують суспільну думку, підтримують моральний дух, забезпечують доступ до достовірної інформації та протидіють дезінформації. Український досвід демонструє, що поєднання державних ініціатив, незалежних медіа та свідомої позиції громадян дає можливість ефективно захищати інформаційний простір країни.

Саме тому для збереження інформаційної безпеки потрібна комплексна стратегія, що поєднує медіаосвіту, розвиток технологічних засобів перевірки фактів, законодавче регулювання та міжнародну співпрацю. Це дасть можливість країні протистояти інформаційним загрозам та зміцнювати національну єдність.

Список використаних джерел:

1. Центр протидії дезінформації: офіційний сайт. 2025. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Center_for_Countering_Disinformation (дата звернення: 22.10.2025).
2. Pierri F., Luceri L., Jindal N., Ferrara E. Propaganda and misinformation on Facebook and Twitter during the Russian invasion of Ukraine. 2022. URL: <https://arxiv.org/abs/2212.00419> (дата звернення: 23.10.2025).
3. Iskoujina Z., Gnatchenko Y., Bernal P. Social media as an information warfare tool in the Russia-Ukraine war. Centre for International Governance Innovation. 2024. URL: https://www.cmu.edu/ideas-social-cybersecurity/events/ideas2024_paper_6.pdf (дата звернення: 22.10.2025).

Пономарьова В. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

КРИТИЧНА РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЯК КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Українці щодня стикаються з безпрецедентним обсягом інформаційних потоків, де цифрові технології є потужною зброєю. Це особливо гостро відчутно на тлі повномасштабної російсько-української війни, де боротьба ведеться не лише на фронті, а й за стійкість тилу та інформаційну єдність суспільства. Медіаграмотність набуває статусу ключової компетентності для забезпечення національної стійкості, соціальної згуртованості та особистої безпеки громадян.

У цій роботі я прагну дослідити критичну роль медіаграмотності в українському суспільстві під час повномасштабного вторгнення, аналізуючи механізми впливу дезінформації та необхідність формування навичок критичного мислення. Дослідження намагатиметься розглянути конкретні виклики та практичні підходи, які допоможуть впоратися з ними.

У ході аналізу було виявлено, що українське суспільство стикається з щоденними інформаційними атаками, спрямованими на підрив бойового духу, розкол суспільства та делегітимізацію державної влади на міжнародній арені. Прикладом такої дезінформації є використання абсурдних та деструктивних наративів, наприклад: твердження про нібито "наркозалежність" Президента України Володимира Зеленського, вигадки про встановлення США мережі "біолабораторій" для розробки біологічної зброї, а також тези про штучний "поділ країни". Мета подібних фейків – не переконати свідомих громадян, а розвіяти бойовий дух, створити внутрішню ворожнечу та посіяти сумніви серед менш захищених верств населення. Аналіз активності ворожих профілів у соцмережах свідчить про використання визначеного переліку тем (фронт, мобілізація, корупція), узгоджених із поточним напрямком російської пропаганди [1].

Медіаграмотність виходить за рамки простої обізнаності та стає важливим елементом національної безпеки, що дозволяє людині критично оцінювати та аналізувати медіаконтент. Це передбачає здатність ідентифікувати упередженість, маніпуляції та логічні хиби, перевіряти джерела інформації, а також розуміти відмінності між фактом і пропагандою. Міністерство культури та інформаційної політики України визнає розвиток медіаграмотності стратегічно важливим завданням, що має стати базовою навичкою українців в умовах повномасштабної війни, для зменшення часу, який витрачається на спростування фейків та маніпуляцій з боку росіян [2].

Попри очевидну важливість медіаграмотності, існують значні виклики, які ускладнюють її широке застосування, зокрема когнітивна економія в умовах стресу, феномен "інформаційної бульбашки", а також розвиток технологій штучного інтелекту, що відкриває можливості для створення надзвичайно реалістичних дипфейків. Ці технологічні виклики вимагають впровадження нових методів фактчекінгу [3].

Перемога у війні залежить як від бойових дій на фронті, так і від інформаційної стійкості суспільства. Поширені Росією фейки можуть сильно вплинути на розвиток подій, деморалізувати військових та цивільних, викликати паніку й спровокувати внутрішні конфлікти. Тому детальніше вивчення та впровадження медіаграмотності на всіх рівнях є невідкладним завданням, що забезпечує державну стійкість перед обличчям безпрецедентної інформаційної агресії, зокрема через використання таких практичних кроків, як принцип трьох джерел та регулярне звернення до фактчекінгових організацій [4, 5].

Підсумовуючи, слід наголосити, що в умовах повномасштабної війни медіаграмотність трансформувалася у критичну компетентність національної безпеки, слугуючи головним інструментом протидії ворожим інформаційним атакам, спрямованим на розкол українського суспільства. Успішна протидія дезінформації вимагає активного застосування громадянами критичного мислення та верифікаційних навичок, що робить системне впровадження медіаграмотності невідкладним стратегічним пріоритетом для забезпечення державної стійкості та інформаційної єдності.

Список використаних джерел:

1. Довженко О., Єгорова А., Іванова Т., Миський В., Потапова В., Юричко А. Медіаграмотність під час війни: теорія, методика, інтерактив. Київ : Академія української преси (АУП), 2023. 150 с. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Mediagramotnost_pid_chas_vinyu_web.pdf
2. Горбань Ю., Олійник О. Медіаграмотність як чинник захисту інформаційного простору від ворожої дезінформації в час війни. Український інформаційний простір. 2024. С. 194 – 205. URL: <https://www.google.com/url?q=http://ukrinfospace.knukim.edu.ua/article/view/300896&sa=D&source=docs&ust=1760637708246979&usq=AOvVaw1jXZMq5YwHhONefCYyt37>
3. Цехановська О. У чому небезпека «інформаційної бульбашки» та як комфортно із неї вийти? Громадське радіо. 2022. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/myslennia-bazova-funktsiia/1065085>
4. Міністерство культури та інформаційної політики України. В умовах війни медіаграмотність повинна стати необхідним і обов'язковим елементом повсякденного життя. 2022. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/v-umovakh-viyny-mediahramotnist-povynna-staty-neobkhidnym-i-obov-iazkovym-elementom-povsiakdennoho-zhyttia/>
5. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки (ЦСКІБ), Центр демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ). Дослідження щодо поширення російської дезінформації через рекламні публікації у фейсбуці. Детектор Медіа. 2024. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/36446/2024-10-15-v-ukraini-doslidyly-yak-rosiyska-dezinformatsiya-poshyryuetsya-cherez-reklamu-u-feysbutsi/>

Тритяченко А. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЧИТАННЯ НА ПРИКЛАДІ МЕДІА «ЧИТОМО»

У сучасному світі люди все частіше обирають соціальні мережі для доступу до інформації. Опитування Соціологічної групи «Рейтинг» показало, що 52% українців читає новини у Telegram. На другому місці

YouTube, а на третьому – Facebook. Далі йдуть телемарафон «Єдині новини» та чати у Viber. Традиційні медіа: друкована преса, радіо та регіональні онлайн-видання, більшість населення майже не використовуює [7]. Спеціалізованим онлайн-медіа потрібно пристосовуватися до такої ситуації та шукати нові варіанти та платформи для цифрової комунікації з аудиторією. В українському інформаційному просторі одним із прикладів успішного нішевого медіа, яке популяризує книжки, є інформаційно-аналітичний портал «Читомо». Особливістю проекту є те, що він трансформувався зі студентської ініціативи в повноцінне видання, яке функціонує вже 16 років.

У цьому дослідженні я хочу проаналізувати цифрові стратегії популяризації читання на прикладі проекту «Читомо», дослідити його історію, рубрики, а також як воно функціонує та які платформи воно використовує для охоплення аудиторії.

На мою думку, історія видання є унікальним прикладом того, як студентський проект може перетворитися у впливове медіа. «Читомо» створили як бакалаврську дипломну роботу у 2009 році дві студентки, Ірина Батуревич та Оксана Хмельовська, які навчалися на спеціальності «Видавнична справа і редагування» у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Їх мотивувала відсутність на українському медійному ринку видань, які б якісно та глибоко писали про читання та книговидання. Від початку «Читомо» позиціювало себе не просто як літературний сайт, а як книжковий проект. Вони завжди приділяли увагу як змісту, так і формі – дизайну, ілюстраціям та мистецтву видання [3]. До 2012 року, медіа існувало як волонтерська ініціатива, адже трималася на чистому ентузіазмі засновниць та їхніх друзів [6]. Автори писали для сайту безплатно, а команда не мала чіткої бізнес-моделі. Однак з часом стало очевидно, що для того, щоб мати професійних авторів та розвиватися, необхідне фінансування [3,6].

Перші гроші редакція заробляла на невеликих донатах і рекламі, а у 2012 році отримала грант у розмірі 2000 грн. Справжнім проривом стала співпраця з Goethe-Institut у 2015 році, яка дозволила інвестувати кошти в створення нового контенту. Розвитку також дуже допомогла участь у навчальній програмі Creative Enterprise Ukraine у 2017 році. Тоді у засновниць виникла ідея розробки спеціальних пакетів підтримки для видавців, завдяки чому на 2021 рік вони вже мали 8 постійних видавців. У тому ж році проект вперше досяг фінансової самодостатності завдяки успішній грантовій діяльності, комерційним партнерствам та підтримці читачів. Засновниці вперше не вкладали власні кошти в медіа. Для «Читомо» почали писати Вахтанг Кіпіані, Діана Ключко, Тамара Марценюк, Олександр Ірванець, Ярина Цимбал та інші. Це допомогло збільшити аудиторію [6].

Редакційна політика «Читомо» визначає медіа як незалежний майданчик для української книжкової спільноти, що виконує функції критики, інформування та розбудови екосистеми. Діяльність видання зосереджена на культурі читання, від рецензій до протидії дезінформації, та на мистецтві книговидання, дизайні та якості тексту [5]. За роки роботи медіа інформаційно підтримало понад 1100 проектів, а відвідуваність сайту сягає від 3500 до 8000 людей на день [4].

Ключовим принципом «Читомо» є незалежність від бізнесу та влади з пріоритетом на інтересах читачів та фахової спільноти. Повномасштабне вторгнення змінило політику видання стосовно країни агресора: медіа не толерує наративів, що виправдовують російську агресію, свідомо пише «росія» та «путін» з малої літери та дотримується принципів деколонізації (наприклад, вживаючи назву Сакартвело). При цьому воно зберігає прозорість у співпраці з партнерами, маркує рекламні матеріали та гарантує, що донори не впливають на зміст публікацій [5].

«Читомо» структурує свої матеріали за кількома ключовими рубриками. У розділі «Читати» публікують рецензії, огляди та добірки книжкових новинок. «Знайомитися» містить інтерв'ю з авторами та видавцями. «Тренди» присвячені аналітичним матеріалам про стан книжкового ринку, візуальному мистецтву приділено увагу в рубриці «Дивитися», а у «Вчитися» можна знайти освітні статті та конспекти лекцій. Одним з найцікавіших розділів є «Спецпроекти» з партнерськими матеріалами. Там журналісти розкривають різні теми, використовуючи не тільки текст, але мультимедійні технології. Окрім цього, на сайті є розділи «Новини», які інформують про події галузі, «Вітрина» – добірки книг, та розділ «Події», у яких розміщують анонси майбутніх літературних заходів [4].

Медіа має декілька сторінок у соціальних мережах, через які поширює свої матеріали, які адаптує під різні платформи. Facebook «Читомо» станом на 12 жовтня 2025 року має 49 тисяч підписників, Instagram – 13,1 тисячі. Telegram-канал медіа має понад 8 тисяч читачів, а сторінка на X – понад 9 тисяч. Однак основним майданчиком залишається сайт проекту.

Однією з ключових функцій порталу є глибокий аналіз проблем та стану українського книговидання. У своїх матеріалах «Читомо» розглядає такі проблеми, як кадровий голод на ринку праці, спричинений мобілізацією та еміграцією, що призводить до зростання собівартості книжки. Окрім того, видання аналізує фінансові труднощі видавців, зокрема брак обігових коштів та затримки платежів від дистриб'юторів [2].

Дослідження продемонструвало, що інформаційно-аналітичний портал «Читомо» є успішним прикладом нішевого онлайн-медіа, яке ефективно використовує цифрові комунікації, завдяки чому має доволі велику аудиторію. Воно експериментує з різною формою контенту та пристосовується до вимог кожної платформи. Також досягненням є їхня фінансова самостійність, якщо враховувати труднощі, з якими сьогодні стикаються медіа, щоб мати фінансування і водночас не залежати від влади чи якоїсь конкретної людини.

Список використаних джерел:

1. Здоровега В. Й. Теорія та методика журналістської творчості : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Львів: ПАІС, 2004. 268 с.
2. Зростання, що нам не до снаги: Результати дослідження кадрів на книжковому ринку. *Читомо*, 2024. URL: <https://chytomo.com/zrostantia-shcho-nam-ne-do-snahy-rezultaty-doslidzhennia-kadriv-na-knyzhkovomu-rynku/> (дата звернення: 19.10.2025)
3. Прокопишин Т., Веприк Г. Співзасновниця і редакторка культурно-видавничого проекту «Читомо» про запуск медіа, важливість нішевих медіа та бізнес-модель проекту. *The Ukrainians*, 2018. URL: <https://theukrainians.org/hmelovska-chytomo/> (дата звернення: 19.10.2025)

4. Про нас. *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/pro-nas/> (дата звернення: 19.10.2025)
5. Редакційна політика. *Читомо*. URL: <https://chytomo.com/redpolityka/> (дата звернення: 19.10.2025)
6. Семенік О. Як працює «Читомо». *MediaLab*, 2021. URL: <https://medialab.online/news/chytomo/> (дата звернення: 19.10.2025)
7. Українці, довіра до медіа та дезінформація. *Rating group*, 2025. URL: <https://www.rating-group.ua/news/media-aug2025> (дата звернення: 19.10.2025)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Ганушкевич І. Б.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – к.і.н., доцент Палилюк О. М.

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ У КРИЗОВИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ

У сучасному динамічному світі студенти стикаються із багатьма викликами, серед яких – стрімкі соціальні, економічні та екзистенційні зміни, що створюють умови кризи. Зокрема, для освіти характерні різкі зміни форматів навчання, зростання невизначеності майбутнього, а також посилення психоемоційного навантаження – усе це значно підвищує ризик виникнення стрес-реакцій, тривоги й втрати мотивації серед молоді. У таких умовах особливо актуальною є тема формування психологічної стійкості студентів – здатності ефективно адаптуватися до стресових соціальних ситуацій гідно та зберігати належний рівень психологічного благополуччя. Дослідження показують, що рівень особистісної стійкості, а також наявність соціальних ресурсів значущо впливають на здатність молодих людей долати кризи [1].

Тематика психологічної стійкості у студентів породжує низку фундаментальних питань: якими є ключові компоненти стійкості в умовах кризи, які внутрішні і зовнішні ресурси допомагають студентам зберігати продуктивність та цілісність психіки, і які освітні та соціальні умови сприяють або, навпаки, перешкоджають цьому процесу. Наукова література вказує, що, з одного боку, індивідуальні чинники – такі як емоційна гнучкість, самоефективність, когнітивна рефлексивність – відіграють вирішальну роль, а з іншого – соціальні чинники, зокрема підтримка з боку однолітків і викладачів, налаштованість на зміни, участь у спільнотах, також є значущими. У контексті України та інших соціально-нестабільних країн важливо враховувати багаторівневий підхід: індивідуальний, груповий та соціально-системний. Наприклад, систематичне дослідження вказує на те, що соціальні й суспільні фактори ризику та захисту мають не менш значущий вплив, ніж індивідуальні ресурси [2].

Отже, на тлі кризових соціальних умов – таких як економічна нестабільність, воєнні конфлікти, пандемії чи радикальні освітні трансформації – формування психологічної стійкості студентів набуває статусу стратегічної освітньо-психологічної задачі. Під вході до цієї роботи висвітлюється необхідність системного підходу, який охоплює не лише розвиток внутрішніх ресурсів студентів, але й створення сприятливого освітнього і соціального середовища, спрямованого на підтримку стійкості. У цьому контексті сучасні дослідження відкривають нові напрямки: як саме структурно підтримати студентів у кризових умовах, які освітні інтервенції можуть бути найбільш ефективними, і як забезпечити їх постійну інтеграцію в освітню практику.

У процесі формування психологічної стійкості студентів у кризових соціальних умовах можна виділити кілька досить дивовижних закономірностей, які заслуговують уваги.

По-перше, дослідження свідчать, що не лише внутрішні ресурси особистості – такі як емоційна гнучкість або здатність до саморегуляції – мають значення, але й соціальні та суспільні чинники відіграють не менш важливу роль. Зокрема, систематичний огляд показав, що в умовах великих соціальних потрясінь вищі доходи, соціальна підтримка, краще регулювання емоцій і психологічна гнучкість пов'язані з кращою стійкістю.

По-друге, для студентів із вразливих соціально-економічних груп (наприклад, родини з низьким доходом) соціальна підтримка виступає проміжним механізмом: вона спершу зміцнює психологічну стійкість, а вже та знижує ризик психологічної кризи. Таким чином, не просто наявність підтримки важлива – її ефект розгортається через зміцнення суб'єктивних ресурсів.

По-третє, кризові умови – наприклад війна, економічна нестабільність або пандемія – не завжди призводять виключно до руйнування. Деякі дослідження вказують, що вони можуть стати «трампліном» для переосмислення життєвих цінностей, формування нових сенсів, коли студент активно працює з власною емоційною реакцією на кризу: страх, тривогу – але й трансформацію їх у стимул до розвитку.

По-четверте, в освітньому середовищі стійкість студентів часто корелює з активною участю у спільнотах, підтримкою однолітків і наставників: це не просто «бути не самотнім», але відчувати зв'язок і визнання, що дає відчуття значущості та безпеки [3].

Нарешті, важливим виявляється аспект «відповідності» ресурсів ситуаційним вимогам: дослідження показують, що не всі ресурси однаково корисні в усіх умовах – важливий саме збіг між тим, що потрібно наразі, і тим, що є в ресурсному запасі особистості чи групи.

Отже, формування психологічної стійкості студентів у кризових соціальних умовах є складним, багаторівневим процесом, який охоплює як внутрішні, так і зовнішні чинники. На індивідуальному рівні провідну роль відіграють емоційна гнучкість, здатність до саморегуляції, позитивне мислення та готовність приймати зміни. Саме ці якості забезпечують ефективне реагування на виклики та сприяють збереженню психічної рівноваги навіть у нестабільному соціальному середовищі.

Водночас соціальні ресурси – підтримка з боку однолітків, викладачів і сім'ї – є не менш визначальними у формуванні стійкості. Вони забезпечують відчуття приналежності, довіри та безпеки, що стає фундаментом для відновлення після стресових подій і подолання кризових ситуацій. Такі взаємодії створюють «психологічний щит», який допомагає молодій людині не лише виживати, а й розвиватися у складних умовах.

Дослідження доводять, що криза може мати й конструктивний потенціал – сприяти переосмисленню власних цінностей, формуванню нових життєвих орієнтирів та внутрішньому зростанню особистості. Психологічна стійкість у цьому сенсі не є простою здатністю «витримати» випробування, а скоріше – активним процесом саморозвитку, під час якого студент переходить від реакції до усвідомленої дії.

Список використаних джерел:

1. Щербан Т., Брецько І., Біжко Р., Войтович В. Психологічна стійкість як передумова збереження мотиваційного потенціалу майбутнього менеджера в кризових ситуаціях. *Психологічні перспективи*, 45, 2025, С. 188-198. URL: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2025-45-shc>
2. Schäfer S. K., Supke M., Kausmann C., Schaubrich L. M., Lieb K., Cohrdes C. A systematic review of individual, social, and societal resilience factors in response to societal challenges and crises. *Communications Psychology* volume 2, Article number: 92 (2024). URL: <https://www.nature.com/articles/s44271-024-00138-w>
3. Yuan W., Ning J., Huo M., Feng Y. The relationship between social support and psychological crisis vulnerability among family impoverished undergraduates: the intermediary role of psychological resilience. Volume 13. 2025. URL: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1501513>

Михальченко В. В.

Державний університет економіки і технологій

Тюганова М. С.

Державний університет економіки і технологій

ПРИЧИНИ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ПІДЛІТКА В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Тема дослідження актуальна через потребу у створенні безпечного та підтримуючого освітнього середовища, яке сприяє гармонійному розвитку школярів. Школа – це не лише місце навчання, а й простір соціалізації, де формується ідентичність і міжособистісні зв'язки. Ізоляція в цьому контексті може призвести до емоційної нестабільності, втрати мотивації, замкнутості або агресії.

Зростання випадків булінгу, соціального виключення та вплив цифрового середовища лише посилюють проблему. Аналіз причин ізоляції – таких як конфлікти, особливості темпераменту, сімейні труднощі чи педагогічна недбалість – дозволяє глибше зрозуміти механізми шкільної взаємодії та розробити ефективні стратегії підтримки. Метою роботи є дослідити причини соціальної ізоляції підлітків у школі та її вплив на поведінку.

Соціальна ізоляція – це стан, коли людина майже повністю позбавлена спілкування з оточенням [1]. Вона може бути примусовою, як у випадку ізоляції в закритих установах, або непримусовою – коли людина сама відсторонюється через внутрішні труднощі, страхи чи низьку соціальну адаптацію [2]. Ізоляція часто супроводжується самотністю, тривожністю, зниженням самооцінки та може спричинити емоційні розлади.

Для підлітків ізоляція особливо болісна, адже саме в цьому віці формується самосвідомість, потреба в соціальному визнанні та належності до групи. Відсутність підтримки в колективі може викликати замкнутість, протест, агресію або девіантну поведінку. Підлітки прагнуть бути прийнятими, і виключення з соціального середовища сприймається як загроза їхньому статусу та самоповазі [3].

Соціальна ізоляція серед школярів є багатофакторним явищем, що виникає як під впливом зовнішніх соціальних обставин, так і внутрішніх особистісних особливостей. До ключових індивідуальних чинників належать інтроверсія, тривожність та низька самооцінка. Учні з такими рисами часто уникають соціальної взаємодії, мають труднощі з комунікацією та схильні до емоційного відсторонення. Це, своєю чергою, знижує рівень їхньої участі в навчальному процесі та ускладнює адаптацію в колективі.

Сімейне середовище також відіграє важливу роль у формуванні соціальної поведінки школяра. Недостатній рівень підтримки з боку батьків, емоційна дистанція, соціальна нерівність та порушення комунікації в родині можуть спричинити труднощі у спілкуванні з однолітками та педагогами, що підвищує ризик ізоляції [4]. Окрему загрозу становить булінг – систематична агресивна поведінка, яка порушує емоційний баланс учня, знижує самооцінку та формує атмосферу страху. Жертви булінгу часто самоусуваються від соціального життя, втрачають довіру до оточення, а свідки та агресори також можуть переживати емоційне відчуження [5]. Цифрове середовище, зокрема надмірне користування гаджетами, впливає на якість соціальної взаємодії. Хоча онлайн-комунікація відкриває нові можливості, вона часто замінює живе спілкування, знижує рівень емпатії та здатність до розуміння невербальних сигналів. Це може призводити до емоційної ізоляції, тривожності, депресивних станів та інтернет-залежності. Крім того, кібербулінг і психологічний тиск у мережі поглиблюють соціальне відчуження школярів [6, с. 7-8].

Таким чином, соціальна ізоляція в шкільному середовищі є результатом складної взаємодії особистісних, сімейних, соціальних та цифрових чинників. Її розуміння є необхідним для розробки ефективних стратегій підтримки та профілактики, спрямованих на створення безпечного і включеного освітнього простору. У підлітковому віці це особливо небезпечно, адже соціальні зв'язки відіграють ключову роль у формуванні особистості. Соціальна ізоляція школяра – це не лише обмеження контактів, а глибоке порушення зв'язку з соціальним середовищем, що може призвести до тривожності, депресивних проявів, зниження мотивації та емоційного виснаження [7]. Втрата підтримки, порушення структури дня та дефіцит фізичної активності формують хронічний стрес, який негативно впливає на психіку та фізичне здоров'я дитини [7]. Педагогічна заanedбаність посилює ці наслідки, створюючи умови для дезадаптації. Відсутність навичок соціальної взаємодії, недовіра до оточення та дефіцит позитивного досвіду спілкування сприяють формуванню замкненості або агресивної поведінки, що часто сприймається як девіантна [8, с. 13–14]. Ізоляція та девіація утворюють замкнене коло, яке потребує комплексної корекції та підтримки.

Отже, соціальна ізоляція школярів негативно впливає на їхній емоційний стан, поведінку та здатність до соціалізації. У підлітковому віці вона особливо загрозлива через потребу в прийнятті та самоповазі. Причини ізоляції – як внутрішні (тривожність, інтроверсія, низька самооцінка), так і зовнішні (булінг, сімейні труднощі, педагогічна заanedбаність, цифрова залежність). Педагогічна заanedбаність поглиблює дезадаптацію та сприяє девіантній поведінці. Усвідомлення цих чинників є ключем до створення підтримуючого шкільного середовища.

Список використаних джерел:

1. Соціальна ізоляція. *Anahana*. URL: <https://www.anahana.com/uk/mental-health/social-isolation> (дата звернення: 23.10.2025).
2. Вікіпедія. Wikimedia, Powered by MediaWiki, 2024. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_ізоляція (дата звернення: 25.10.2025).
3. Мурзін Н. І. Соціальна ситуація розвитку в підлітковому віці. *На урок*. URL: <https://naurok.com.ua/socialna-situaciya-rozvitku-v-pidlitkovomu-vici-154699.html> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Rising school pressure and declining family support especially among girls, finds new WHO/Europe report. *WorldHealthOrganization*. URL: <https://www.who.int/europe/news/item/13-11-2024-rising-school-pressure-and-declining-family-support-especially-among-girls-finds-new-who-europe-report> (date of access: 25.10.2025).
5. Мурзін Н. І. Соціальна ситуація розвитку в підлітковому віці. *Наурок*. URL: <https://naurok.com.ua/socialna-situaciya-rozvitku-v-pidlitkovomu-vici-154699.html> (дата звернення: 25.10.2025).
6. ВПЛИВ ЦИФРОВОГО СТИЛЮ ЖИТТЯ НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНУ АДАПТАЦІЮ МОЛОДІ / А. В. Грекова та ін. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2025. № 1.
7. Танасійчук І. Вимушена самотність чи психологічний бар'єр? Що таке соціальна ізоляція та як її подолати. *Вікна*. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/psykholohiia/soczialna-izolyaciya-chym-nebezpechna-dlya-psyhichnogo-zdorovya-lyudyny/> (дата звернення: 25.10.2025).
8. Сафін О. Д., Байда С. П. ПСИХОЛОГІЯ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ : навч. посіб. Умань : Ум. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини Ф-т соц. та психол. освіти Каф. психології, 2021.

Моря Л. С.

Класичний приватний університет
наук. кер. — д.соц.н., професор Катаєв С. Л.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Війна в Україні призвела до значних людських втрат, зростанню кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів, осіб із інвалідністю, дітей-сиріт, що в свою чергу спричинило соціально-економічну кризу (масове безробіття, зниження життєвого рівня, зростання бідності, загострення соціальної нерівності та погіршення якості життя населення країни загалом).

Соціальна робота — це турбота про людину та її добробут в суспільстві.

З перших днів повномасштабного вторгнення соціальні працівники в деяких регіонах України опинилися на передньому краї гуманітарного фронту. Щоденно соціальні працівники замагаються організацією самопомогі, забезпеченням потреб вразливих категорій населення, допомагають людям, які втратили здоров'я, роботу, домівки, рідних людей.

Сучасні виклики для соціальної роботи в умовах війни :

1. Проблеми адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО). ВПО стикаються зі складнощами у приймаючих громадах: нестача житла, труднощі з працевлаштуванням, обмежений доступ до соціальних і освітніх послуг.

2. Проблеми працевлаштування. Безробіття серед ВПО лишається однією з ключових соціальних проблем (невідповідна або недостатня кваліфікація).

3. Психологічна підтримка та робота з вразливими групами населення (жінки-ВПО, діти-сироти тощо).

4. Соціальна інтеграція ветеранів (реабілітація та адаптація ветеранів до мирного життя).

5. Нормативно-правове забезпечення (створення чітких юридичних стандартів для роботи з ветеранами та ВПО).

6. Забезпечення базових потреб населення на деокупованих територіях (здіяння благодійних організацій).

7. Надання психологічної допомоги самим соціальним працівникам (для уникнення «вигорання» на роботі).

8. Невідповідність правової бази вимогам сьогодення («Порядок визначення потреб у соціальних послугах під час воєнного стану потребує доопрацювання, згідно з процедурою, щомісячний аналіз щодо забезпечення осіб соціальними послугами здійснюється тільки для екстрених послуг. Водночас, дані щодо інших послуг не уточнюються у період воєнного стану. [1]

У процесі відновлення країни після війни роль соціальної роботи не буде останньою, бо вона сприятиме поверненню споживачів соціальних послуг до активного життя.

Першочерговими стануть такі напрямки:

1. Реабілітація військових та членів їх родин (створення нових посад, таких як «фахівець із супроводу ветеранів»).

2. Соціальна адаптація переміщених осіб.

3. Правовий захист.

4. Підтримка сімей які втратили годувальника.

5. Соціальне волонтерство, (воно може бути як матеріальним (наприклад, передача речей), так і діяльним (наприклад, надання послуг, психологічна підтримка).

Відокремимо напрямки для поліпшення соціальної роботи після війни:

1. Підвищення кадрового потенціалу (тренінги, семінари).

2. Посилення підготовки майбутніх спеціалістів соціальної роботи (шляхом поєднання академічних знань і практичного досвіду роботи з різними групами населення).

3. Застосування цифрових платформ для проведення онлайн-нарад, електронного діловодства.

4. Психологічна підтримка соціальних працівників, шляхом організації супервізій, груп підтримки.

У повоєнний період соціальна політика відіграватиме не останню роль у відновленні людського капіталу та стабільності. Тому важливо не лише реагувати на виклики сьогодення, а й формувати систему, здатну забезпечити соціальну стійкість у майбутньому.

Ще у квітні 2022 року при Президентові України створили новий дорадчий орган – Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Рада працює з 23 сферами суспільного життя. У кожній із них відібрані експерти мають скласти плани повоєнного відновлення. Серед напрямів є й соціальний захист населення.

У Плані відновлення за напрямком «Соціальний захист» є цілі та поставлені завдання, які мають бути реалізовані до грудня 2032 року. [2]

Отже, ключовими напрямками соціальної роботи у післявоєнний період будуть – мобілізація сил та ресурсів, залучення партнерів, для того, щоб максимально допомогти більшій кількості людей, надати їм всебічну допомогу.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці / територіальної громади у соціальних послугах. Наказ Міністерства соціальної політики України № 130-Н від 19.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0253-14>

2. План відновлення України, Проєкти нацпрограми. Відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/secure-targeted-and-effective-social-policy>

Сорока А. О.

Дніпровський державний технічний університет

ЦІНІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Українська молодь стикається з численними викликами, які потребують комплексного підходу для їхнього подолання. Серед основних проблем можна виділити наслідки військових дій, економічні труднощі та соціальні зміни, які впливають на їхнє життя, освіту та кар'єру. Для вирішення цих питань важливо впроваджувати державні програми, що забезпечують доступ до якісної освіти, створення нових робочих місць, психологічну підтримку та активне залучення молоді до громадського життя.

Суспільство також відіграє важливу роль у підтримці молодого покоління. Спільні зусилля громадськості та держави можуть стати ключем до створення умов, які допоможуть молодим людям адаптуватися до змін, розвиватися та будувати своє майбутнє. Інвестування в освіту, розвиток професійних навичок і активізацію участі молоді у соціальних процесах є необхідними для формування сильного та перспективного покоління українців. Тільки через об'єднання зусиль ми можемо забезпечити молоді надійне та гідне майбутнє, яке стане основою для процвітання всієї країни [1, с. 4].

Дослідження ціннісних орієнтацій сучасної молоді є важливим для розуміння її впливу на майбутнє суспільства. Молодь, як рушійна сила змін, визначає ключові напрямки розвитку в різних аспектах життя. Цінності, що формують основу особистісної ідентичності та світогляду, впливають на мотивацію, поведінку, вибір професії, громадянську позицію та взаємостосунки сучасної молоді.

Молодь завжди була рушійною силою змін у суспільстві, і наразі, в умовах війни, її роль стає ще більш важливою. Глибоке розуміння ціннісних орієнтацій молодого покоління, а також виявлення факторів, які впливають на їх формування, дозволяють не лише сприяти їхній успішній соціалізації, але й створювати умови для особистісного розвитку. Таким чином, важливим завданням є розробка соціальних та психологічних програм, які допоможуть молодому поколінню гармонізувати свої цінності, адаптуватися до викликів сучасності та стати активними учасниками суспільних процесів. Це сприятиме побудові сильного, згуртованого суспільства, здатного долати труднощі та рухатися до спільної мети.

Сучасна молодь України перебуває в процесі адаптації до нових реалій, які формуються під впливом європейських цінностей та норм. Ці орієнтири відкривають перед молодими людьми нові перспективи, змінюючи їхні погляди на життя, майбутнє та особистісний розвиток. Однак, повномасштабна війна, розв'язана росією, стала переломним моментом, що змусив переосмислити життєві принципи, пріоритети та погляди на світ [2, с. 217].

Цей складний період для української молоді є часом трансформацій, коли з одного боку відбувається інтеграція європейських цінностей, а з іншого – зростає усвідомлення власної національної ідентичності та важливості боротьби за свободу й незалежність. Прагнення до демократії, свободи, справедливості та ідейного розвитку поступово стає ключовим чинником у побудові сильного майбутнього. Дослідження цих змін є надзвичайно важливим для глибшого розуміння того, як саме молоде покоління може стати рушійною силою на шляху створення успішної і свідомої нації.

Безперечно, ціннісні орієнтації сучасної молоді зазнають значних змін під впливом складних життєвих умов, зокрема в період військових дій в Україні. У цих умовах формуються нові способи взаємодії з людьми та соціальною реальністю. Ці орієнтації є відображенням ставлення особистості до соціального середовища, що впливає на її поведінку, вибір та дії. Таким чином, ціннісна сфера людини визначає її позицію у світі та спрямовує її діяльність, що є важливим аспектом соціальної адаптації та самореалізації [3, с. 89].

Отже, ціннісні орієнтири відіграють вирішальну роль у соціологічних дослідженнях, особливо в умовах війни в Україні. Нові життєві обставини змусили суспільство переглянути свої пріоритети, що сприяло формуванню нових цінностей. Це стало основою для згуртування населення на початку повномасштабного вторгнення, забезпечивши важливий внесок у стійкість країни. Молодь, як рушійна сила змін і активний учасник суспільних процесів, відчула найбільший вплив цих трансформацій. Аналіз змін у ціннісних орієнтирах молоді дозволяє розробити дієву молодіжну політику, яка позитивно позначиться на соціальних, економічних, політичних та культурних аспектах життя.

Список використаних джерел:

1. Молодь України: виклики та адаптація в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичні матеріали до державної доповіді про становище молоді в Україні / В.О. Радкевич та ін. Київ: Інституту професійної освіти НАПН України, 2025. 37 с.
2. Ярошевська Т.В. Гендерна рівність в умовах воєнного стану в Україні. *Соціологія права*. 2024. № 3-4 (48-49). С. 217–223.
3. Урина Т., Кихтюк О. Ціннісні орієнтації сучасної молоді в період військових дій в Україні. *Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології*: матеріали X Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Луцьк 15-19 травня 2023 р. С. 89–92.

Щербина В. В.

Класичний приватний університет

ВІЙНА ЯК ЧИННИК, ЩО КАРДИНАЛЬНО ЗМІНЮЄ СУСПІЛЬСТВО ТА СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ

Війна є тим чинником, що кардинально змінює суспільні процеси, створюючи безпрецедентні виклики для соціальної сфери. Соціальна робота, що завжди була «на передовій» захисту прав і гідності людини, сьогодні стикається з новими, складними проблемами. На сьогоднішній день актуальний аналіз викликів і проблем, з якими стикається соціальна робота в умовах війни, та визначення шляхів їх подолання.

Основними проблемами виступають: нерівномірний доступ до соціальних послуг: Через бойові дії та переміщення населення доступ до послуг стає нерівномірним, що погіршує їх якість. У деяких регіонах на одного соціального працівника припадають тисячі людей; дефіцит ресурсів: Бракує як кваліфікованих кадрів, так і матеріального забезпечення (транспорт, техніка, приміщення); психологічні та фізичні ризики для соціальних працівників, це може бути професійне вигорання: Соціальні працівники працюють у постійному стресі, поглинаючи переживання клієнтів. Також це загроза життю та здоров'ю: Робота часто виконується в умовах небезпеки, що вимагає належного екіпірування та навичок самодопомоги. Але не можемо забувати проблеми законодавчого та фінансового забезпечення. Це як правило, недосконалість нормативно-правових актів та низький рівень оплати праці, що знижує мотивацію фахівців.

Шляхами подолання та перспективи розвитку це переорієнтація та навчання. Соціальним працівникам необхідно здобувати нові навички, зокрема в галузі травма-інформованого підходу, кризового втручання та надання першої психологічної допомоги. Важлива співпраця з психологами та медичними фахівцями. Підтримка фахівців. Для запобігання вигоранню необхідно впроваджувати системи супервізії та психологічної підтримки для самих соціальних працівників. Це допоможе їм ефективно працювати та піклуватися про своє ментальне здоров'я. Міжсекторальна співпраця. Подолання проблем війни вимагає об'єднання зусиль. Ефективна соціальна робота можлива лише в тісній взаємодії з волонтерськими центрами, міжнародними гуманітарними місіями та бізнес-сектором. Державна політика. Необхідно на законодавчому рівні закріпити нові стандарти надання соціальних послуг в умовах війни, збільшити фінансування та створити програми підтримки для ветеранів і ВПО.[3] Це забезпечить стабільність і передбачуваність соціальної допомоги. Робота з внутрішньо переміщеними особами (ВПО): кризове втручання та надання базових потреб (житло, харчування); психологічна підтримка та адаптація до нових умов; сприяння у працевлаштуванні та інтеграція в нові громади. Робота з ветеранами та демобілізованими особами: психологічна та реабілітаційна допомога; соціальний супровід, який ґрунтується на повазі до прав ветеранів.

Надання психологічної допомоги: робота з травмами, стресом і тривогою, які спричинені війною; навчання навичкам саморегуляції як для клієнтів, так і для самих соціальних працівників.

Повоєнне відновлення та роль соціальної роботи – це не просто повернення до мирного життя, а складний, багатоетапний процес, що вимагає системного підходу. Соціальна робота тут відіграє вирішальну роль, виступаючи сполучною ланкою між травмованим суспільством та новими можливостями. Напрямок цієї роботи виглядають таким чином:

1. Психосоціальна підтримка та реабілітація. Довгострокова травма. Навіть після завершення бойових дій, наслідки війни у вигляді посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожних станів та депресії проявлятимуться ще багато років. Соціальні працівники повинні мати навички травма-інформованого догляду, допомагаючи як військовим, так і цивільному населенню справлятися з цими наслідками. [2]

Реабілітаційні центри. Важливою є робота в реабілітаційних центрах, де соціальні працівники допомагають ветеранам та людям з інвалідністю відновлювати соціальні навички, навчатися новим професіям та знову інтегруватися в суспільство.

2. Реінтеграція та відновлення спільнот. Реінтеграція ветеранів. Один із найважливіших аспектів. Соціальні працівники допомагають ветеранам знайти своє місце у мирному житті, подолати відчуження та налагодити зв'язки з родинами та громадою. Це включає підтримку у працевлаштуванні, наданні пільг та психологічному супроводі.

Повернення ВПО та біженців. Повоєнний період супроводжуватиметься масовим поверненням людей до своїх домівок. Соціальна робота буде спрямована на допомогу у відновленні документів, отриманні житла, пошуку роботи та налагодженні життя в громадах, які також змінилися.

3. Відновлення соціальної інфраструктури та послуги. Реконструкція та модернізація. Війна могла знищити або пошкодити соціальні установи. Соціальна робота має бути інтегрована в процеси відновлення, щоб відновити не просто стіни, а функціональні та ефективні соціальні служби, що відповідають сучасним потребам.

Сприяння соціальній справедливості. Війна загострює соціальні нерівності. Соціальні працівники відіграватимуть ключову роль у захисті прав найбільш уразливих груп – людей з інвалідністю, малозабезпечених родин, дітей-сиріт. Вони допомагатимуть у відновленні доступу до освіти, медицини та соціальних гарантій.

4. Розбудова партнерств. Співпраця з волонтерськими та громадськими організаціями. У післявоєнний період роль громадського сектору лише зростає. Соціальні служби повинні будувати міцні партнерства з волонтерами, щоб координувати зусилля та охоплювати більшу кількість людей.

Міжнародна допомога. Важливо використовувати досвід інших країн, що пережили війну, та залучати міжнародні організації для впровадження найкращих практик у сфері реабілітації та соціального відновлення.

Таким чином соціальна робота в умовах війни виходить за межі традиційних функцій, стаючи ключовим елементом відновлення та підтримки суспільства. Соціальна робота в умовах війни – це не просто набір послуг, а важлива складова національної стійкості. Вона не лише допомагає людям вижити, а й відновлює їхню гідність, сприяє інтеграції та згуртуванню суспільства. Долаючи виклики, ми будуємо нову, більш гнучку та ефективну систему, яка стане основою для післявоєнного відновлення. Розвиток соціальної роботи сьогодні – це інвестиція в наше майбутнє. Соціальна робота потребує системних змін в законодавчій ініціативі як наслідок, вдосконалення нормативної бази; фінансова підтримка. Це збільшення фінансування та оплати праці; організація підтримки відбувається у вигляді надання психологічної та матеріальної підтримки соціальним працівникам. Але повоєнне відновлення – це не лише про відбудову міст, а про відновлення довіри, соціальних зв'язків та людського потенціалу. Соціальна робота є критично важливим інструментом цього процесу, який допоможе перетворити виклики війни на можливості для розбудови стійкого та справедливого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Коленіченко Т. І. Інституційні суб'єкти соціальної реінтеграції ветеранів в умовах війни: стейкхолдерський підхід // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2022. С. 269-282.
2. Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Соціальна робота в умовах війни в Україні: проблеми та шляхи вирішення». Дніпро, 2025. с. 415.
3. Шевченко С. М., Шейко Ю. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами: український досвід та міжнародні практики. Київ: Видавництво "Освіта", 2023.с. 340.
4. ЮНІСЕФ (UNICEF). Спустошливий вплив війни на дітей та юнацтво по всій Україні. Звіт 2025 року. [www/ https://www.unicef.org/ukraine/3-years-of-full-scale-war-in-ukraine](https://www.unicef.org/ukraine/3-years-of-full-scale-war-in-ukraine)

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Khaliman M.

Classical Private University, Zaporizhzhia, Ukraine
University of Westminster, London, United Kingdom

EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A PREDICTOR OF LEADERSHIP EFFECTIVENESS IN CONDITIONS OF WAR AND SOCIAL TRANSFORMATION

Leadership has always been studied through the lens of cognition and decision-making, yet recent global events have exposed a different truth: the capacity to lead others depends not only on intellect but on emotional depth. The twenty-first century-with its rapid technological shifts, economic volatility, and psychological consequences of war and displacement-demands leaders who can maintain inner balance and emotional connection with others.

Emotional intelligence (EI) offers a comprehensive framework for understanding these psychological capacities. Defined as the ability to perceive, understand, regulate, and use emotions effectively, EI helps explain why some leaders remain trusted and effective under pressure while others lose coherence and empathy [1, p. 95–122; 5, p. 287–314]. From a psychological standpoint, EI functions as both a stabilizing and a transformative force-it regulates internal states and enables social attunement, making leadership genuinely human [1, p. 95–122].

Contemporary research in organizational psychology positions EI not as an accessory “soft skill,” but as a measurable predictor of leadership outcomes such as team cohesion, motivation, and psychological safety [4, p. 1042–1060; 8, Article 109893]. The practical significance of EI has grown especially visible in contexts of collective stress, where traditional hierarchical authority proves insufficient. Emotionally intelligent leaders are capable of translating anxiety into purpose and uncertainty into growth—a competence that has become vital not only in business but across all spheres of human organization [6, p. 23–43].

Theoretical Background

The study of emotional intelligence (EI) has evolved from a marginal psychological idea into one of the central constructs explaining human effectiveness in both individual and organizational life. Its relevance to leadership has been confirmed by decades of research showing that emotions, rather than interfering with rational decision-making, can refine and guide it [1, p. 95–122; 5, p. 287–314].

The theoretical roots of EI rest on three major models that complement one another rather than compete. The **ability model**, proposed by Salovey and Mayer, defines EI as a cognitive skill that allows individuals to process emotional information, recognize subtle affective cues, and regulate their responses [11, p. 197–215]. In leadership psychology, this means the ability to read the emotional atmosphere of a team, anticipate tension, and use emotions as data for decision-making. Leaders high in ability-based EI are not necessarily “soft,” but emotionally literate—they know when to express, contain, or redirect emotion to sustain collective purpose.

The **mixed model**, advanced by Daniel Goleman, blends emotional skills with leadership competencies and identifies five domains: self-awareness, self-regulation, motivation, empathy, and social skills [12, p. 26–45]. These dimensions translate emotional literacy into observable behavior. For instance, self-regulation helps a leader maintain integrity and calm under stress, while empathy opens access to the team’s unspoken needs. This model has become especially influential in organizational development because it links the internal world of emotion to visible performance outcomes [4, p. 1042–1060].

The **trait model**, associated with Reuven Bar-On, views EI as a constellation of emotional and social dispositions embedded in personality-optimism, assertiveness, empathy, and stress tolerance [2, p. 13–25]. From this perspective, EI is less a skill to be learned and more a pattern of being. Trait-based EI explains why some leaders naturally radiate stability and warmth, creating trust even in high-pressure environments.

Together, these models create a multidimensional framework: the ability-based model explains how emotions are processed; the mixed model shows how emotions are applied in leadership; and the trait model grounds these processes in enduring personality structures. The convergence of these perspectives supports a unified hypothesis: leaders who integrate emotional perception, regulation, and empathy outperform those who rely solely on cognitive control or positional authority [5, p. 287–314].

In times of social turbulence-economic crises, pandemics, or war - this integration becomes not just desirable but essential. Cognitive intelligence alone cannot manage collective fear or moral fatigue. Emotional intelligence, as an adaptive psychological system, provides the human infrastructure for resilience, empathy, and ethical action [7, Article 915327; 9, p. 377–403].

Discussion

In contemporary organizational psychology, emotional intelligence (EI) is increasingly viewed as the psychological foundation of effective and ethical leadership [4, p. 1042–1060; 8, Article 109893]. While technical competence and strategic vision remain necessary, they are insufficient in conditions of high volatility and collective anxiety. Recent meta-analyses confirm that leaders with higher EI scores consistently achieve stronger engagement, lower burnout, and better organizational trust [4, p. 1042–1060; 8, Article 109893].

The mechanisms behind these results lie in the emotional architecture of leadership. **Self-awareness** enables leaders to recognize the impact of their moods and biases before they distort communication. **Self-regulation** allows them to maintain composure amid stress, transforming emotional energy into stability for others. **Empathy** provides an attuned understanding of employees’ experiences—particularly important when people live with uncertainty, displacement, or loss. Leaders who practice empathetic awareness create climates of psychological safety, which research identifies as the strongest predictor of team learning and innovation [6, p. 23–43].

Motivation, the internal drive rooted in meaning and purpose, becomes the essential bridge between emotional intelligence and resilience [5, p. 287–314]. A leader’s capacity to sustain hope and direction amid threat or collapse provides psychological structure to an organization. Contemporary studies emphasize that emotionally intelligent leaders are not merely emotionally expressive but emotionally strategic—they translate emotion into collective courage and shared endurance [1, p. 95–122; 5, p. 287–314].

In societies affected by prolonged military conflict, the emotional dimension of leadership becomes central to maintaining psychological stability and social cohesion within organizations. In broader contexts of crisis—whether economic disruption, technological transformation, or war—EI performs a dual psychological function [7, Article 915327; 9, p. 377–403]. First, it regulates fear, preventing reactive decisions and emotional contagion. Second, it restores moral coherence: leaders high in EI are more likely to act in alignment with ethical values even when external systems deteriorate. This aspect connects EI with existential and humanistic psychology, where emotion is not an obstacle to reason but a guide toward meaning and moral awareness [3; 10, Article 112073].

At the group level, EI shapes **organizational culture**. Research demonstrates that emotionally intelligent leadership fosters intercultural understanding and cooperation in diverse teams [7, Article 915327; 9, p. 377–403]. In post-crisis organizations, EI supports processes of psychological recovery by rebuilding trust, belonging, and a sense of shared mission—an idea echoed by Boyatzis and McKee, who describe “resonant leadership” as a restorative practice linking empathy with accountability [3, –256 p.].

Yet significant challenges remain. The conceptual boundaries of EI still blur with personality constructs, and measurement tools vary across models. New empirical work proposes integrative frameworks combining ability-based and trait-based dimensions, suggesting that future research must bridge emotional, neurocognitive, and moral domains [10, Article 112073]. Only through such interdisciplinary integration can EI be securely grounded within the contemporary science of leadership psychology.

Conclusion

Emotional intelligence (EI) has matured from a popular notion into an empirically supported dimension of psychological functioning that explains how leaders think, feel, and act under pressure [1, p. 95–122; 4, p. 1042–1060]. It integrates self-awareness, empathy, and regulation into a coherent system of emotional competence that sustains both individual and collective resilience [5, p. 287–314].

In the current global landscape—marked by uncertainty, moral exhaustion, and ongoing adaptation—EI represents more than a leadership asset; it is a psychological necessity. Emotionally intelligent leaders provide emotional containment for their teams, articulate meaning amid instability, and maintain an ethical stance when external structures falter [3; 10, Article 112073]. Their effectiveness lies not only in achieving results but in protecting the humanity of those they lead [9, p. 377–403].

For organizations operating in contexts of social tension and recovery, EI-based leadership serves as a stabilizing force that transforms fear into solidarity and stress into creativity [7, Article 915327; 8, Article 109893]. Future research should expand beyond correlation to longitudinal and cross-cultural designs, integrating neuroscientific data and moral psychology to understand how emotions guide ethical action in complex systems [10, Article 112073].

In this sense, emotional intelligence is not the opposite of rationality but its evolution—an intelligence that feels, understands, and connects. As psychology continues to explore the intersections of cognition, affect, and ethics, EI will remain one of the most promising frameworks for rehumanizing leadership in a fragile world [1, p. 95–122; 5, p. 287–314].

References:

1. Ashkanasy, N. M., & Humphrey, R. H. Emotion and leadership: The return of affect in organizational behavior. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 2023. Vol. 10. p. 95–122.
2. Bar-On, R. The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*. 2006. Vol. 18 (Suppl.). p. 13–25.
3. Boyatzis, R. E., & McKee, A. *Resonant leadership: Renewing yourself and connecting with others through mindfulness, hope, and compassion*. Boston: Harvard Business Review Press, 2023. p. –256.
4. Clarke, N., & Mahadi, N. The significance of emotional intelligence for leadership effectiveness in organizations: A meta-analytic review. *Journal of Organizational Behavior*. 2021. Vol. 42 (8). p. 1042–1060.
5. Côté, S. Emotional intelligence in organizations: A review and future research directions. *Annual Review of Organizational Psychology*. 2022. Vol. 9. p. 287–314.
6. Edmondson, A., & Lei, Z. Psychological safety: The history, renaissance, and future of an interpersonal construct. *Annual Review of Organizational Psychology*. 2014. Vol. 1 (1). p. 23–43.
7. Li, Z., Li, X., & Sun, J. Emotional intelligence and transformational leadership: A cross-cultural study of Chinese and Western managers. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. Article 915327.
8. Miao, C., Humphrey, R. H., & Qian, S. Leader emotional intelligence and subordinate job satisfaction: A meta-analysis of main, mediator, and moderator effects. *Personality and Individual Differences*. 2020. Vol. 159. Article 109893.
9. Prentice, C., Lopes, S. D., & Wang, X. Emotional intelligence or artificial intelligence—An employee perspective. *Journal of Hospitality Marketing & Management*. 2020. Vol. 29 (4). p. 377–403.
10. Siegling, A. B., Vesely-Maillefer, A. K., & Petrides, K. V. Advancing the integration of ability and trait emotional intelligence: Conceptual and empirical progress. *Personality and Individual Differences*. 2024. Vol. 216. Article 112073.
11. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. Emotional intelligence: Theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15 (3). p. 197–215.
12. Goleman, D. (1998). *Working with Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books, 1998. p. 26–45.

Бессараб А. О.

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР
д.соц.ком., професор, професор кафедри психології та соціальної роботи

КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ, ЯКІ ВІЙХАЛИ ДО ІТАЛІЇ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ (2022–2025)

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 р. понад 8 млн українців були змушені залишити країну [6]. Близько 40% серед них становлять діти, що робить цю групу особливо вразливою [7]. За даними Міністерства внутрішніх справ Італії, у 2022–2023 рр. до країни прибуло понад 170 тис.

українських біженців, з яких близько 30% – діти [3]. Вимушена міграція призводить до низки психологічних проблем: травматизація, тривога, депресивні стани, труднощі адаптації. У цьому контексті кризове консультування постає як першочерговий метод допомоги, який надає змогу зменшити наслідки гострої травми та сприяє інтеграції дітей у нове середовище [1].

Основні проблеми українських дітей в Італії:

– травматичний досвід війни – пережиті атаки, втрати близьких, руйнування домівок, свідчення насильства [4];

– адаптаційні труднощі – мовний бар'єр, культурні відмінності, нова шкільна система, ризик соціальної ізоляції;

– сімейні фактори – тривога й емоційне виснаження батьків, що впливає на дітей;

– психологічні наслідки – симптоми ПТСР, порушення сну, соматизація [2];

– медіа та вторинна травматизація – діти отримують інформацію про війну через соцмережі, що поглиблює стрес.

Теоретичні засади кризового консультування:

– модель резильєнтності – робота з внутрішніми ресурсами дитини;

– соціально-екологічний підхід – урахування сім'ї, школи, громади;

– психоедукація – пояснення дітям і батькам природи їхніх реакцій;

– принцип «безпечного простору» – створення довірчої атмосфери [5].

Методи і практичні інтервенції:

– *індивідуальний рівень*: арт-терапія, ігрова терапія, майндфулнес, вправи на заземлення;

– *сімейний рівень*: психоедукація батьків, підтримка емоційного клімату в родині;

– *шкільний рівень*: інтеграційні програми, тренінги для вчителів щодо роботи з дітьми з травмою;

– *громадський рівень*: групи підтримки, мовні клуби, культурні обміни.

Організації, які забезпечували кризове консультування:

– *UNICEF Italia* – мобільні «Spazi a misura di bambino» для українських дітей;

– *Save the Children Italia* – освітні та психологічні програми підтримки;

– *Croce Rossa Italiana (Італійський Червоний Хрест)* – кризові центри та гарячі лінії;

– *Caritas Italiana* – психосоціальна підтримка у громадах;

– *Terre des Hommes Italia* – дитячі простори, арт-терапія, консультування;

– *Ukrainian Women Refugees Association (UAWRA)* – волонтерські ініціативи української діаспори;

– *NGO «Voices of Children» (Україна–Італія)* – психологічні програми для дітей-біженців.

Отже, кризове консультування українських дітей у Італії є ключовим елементом їхньої соціальної інтеграції. Необхідна міжсекторальна співпраця (школи, соціальні служби тощо). Дослідження показують, що рання інтервенція зменшує ризик розвитку ПТСР і тривожних розладів.

Список використаних джерел:

1. Challenges and resources of Ukrainian parents in Italy. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. Article 1122264. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.1122264/full> (дата звернення: 07.10.2025).

2. Meaning-centered therapy in Ukraine's war refugees. *Frontiers in Psychology*. 2022. Article 1067191. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2022.1067191/full> (дата звернення: 07.10.2025).

3. Ministero dell'Interno. Rapporto sull'accoglienza dei rifugiati ucraini in Italia, 2023. URL: <https://www.interno.gov.it> (дата звернення: 07.10.2025).

4. Resilience processes among Ukrainian youth preparing to build peace. *PMC*. 2024. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10913279/> (дата звернення: 07.10.2025).

5. The Case of Reception of Ukrainian Refugees in Lombardy. *MDPI Social Sciences*. 2022. Vol. 14. № 7. P. 395. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0760/14/7/395> (дата звернення: 07.10.2025).

6. UNHCR. Global Report 2023. URL: <https://www.unhcr.org/global-report-2023> (дата звернення: 07.10.2025).

7. UNICEF. Situation of Ukrainian Refugee Children in Europe, 2022. URL: <https://www.unicef.org/press-releases/ukrainian-refugee-children> (дата звернення: 07.10.2025).

Бражененко Ю. С.

Класичний приватний університет

наук. кер. – к.психол.н., доцент Гришина Т. А.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ПСИХОЛОГІЧНУ СФЕРУ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасне освітнє середовище постійно зазнає впливу нових технологій та глобальних викликів, які вимагають адаптації та інновацій у навчальному процесі. З одного боку, ці трансформації відкривають нові можливості для навчання та розвитку, але з іншого - вони ставлять під загрозу психологічне благополуччя студентів. Однією з ключових змін в освітній системі, яка стала актуальною не так давно, є розповсюдження дистанційного навчання. Однак таке зростання популярності дистанційного навчання призвело до появи нових викликів і проблем, з якими стикаються студенти. Пандемія Covid-19 кардинально змінила умови навчання в усьому світі. У багатьох країнах були введені обмеження, включаючи закриття навчальних закладів та перехід до дистанційного навчання. Ця різка зміна у навчальному середовищі мала значний вплив на студентів, їх психічний стан. Дана тематика набуває актуальності в сучасному світі.

В контексті сучасних подій в Україні, війна стала ключовим фактором, який суттєво вплинув на плани та пріоритети багатьох громадян, включаючи студентів вищих навчальних закладів. Умови війни змусили молодь адаптуватися до нових реалій, що створює певні виклики для освіти та студентського життя. Однією з головних змін є кардинальна зміна пріоритетів студентів. Замість академічних досягнень, на перший план

виходять питання безпеки та підтримки армії. У такому контексті багато молодих людей відчувають втрату сенсу навчання та важко адаптуються в навчальному середовищі під час війни, особливо в умовах дистанційного навчання [4].

Перехід до дистанційного навчання може мати свої переваги, такі як гнучкість розкладу та доступність для широкого кола студентів. Однак ця форма навчання приносить і ряд психологічних проблем. Студенти стикаються з викликами соціальної ізоляції, втратою мотивації, необхідністю саморегуляції, а також технічними труднощами. Важливо враховувати, що студенти неоднакові за своїми потребами та можливостями, і їхні індивідуальні реакції на дистанційне навчання можуть значно відрізнятися [4].

До цього часу, дана проблематика залишається недостатньо вивченою в наукових дослідженнях. Деякі роботи звертають увагу на загальний стрес та тривожність в умовах дистанційного навчання, проте докладний аналіз психологічних проблем та їх різноманітних проявів ще потребує подальшого дослідження. Відповідно, дослідження психологічних проблем студентів в умовах дистанційного навчання є актуальним завданням, оскільки вони впливають на академічний успіх, фізичне і психічне, а також психологічне здоров'я студентів, на загальну ефективність функціонування освітнього процесу. Результати досліджень можуть допомогти навчальним закладам розробити ефективні підходи до підтримки студентів та поліпшити процеси навчання, сприяти розробці психологічних інтервенцій, спрямованих на полегшення стресу та покращення психічного стану студентів.

Аналіз наукової психологічної літератури засвідчив, що психологічні проблеми студентів в умовах дистанційного навчання були описані у працях українських і зарубіжних вчених, присвячених різним аспектам даної проблематики (Биков Ю.В., Вауліна О., Назар М.М., Кухаренко В.М., Кічук А.В., Ліщинська Л.Б., Іванюк І.В., Мельник Ю.В., Бороденко Н.Д., Богданова Н.В., Прибилова В.М., Максименко С.Д., Смульсон, Ю.Л., Головська І.Г., Ржевська-Штефан З. та інш.). Дослідження цих авторів були спрямовані на аналіз взаємозв'язку між дистанційним навчанням і психологічним станом студентів, вплив на різні аспекти життя, включаючи спілкування викладачів і студентів, соціальну адаптацію, вплив на навчальний процес, емоційний стан та мотивацію [1].

Аналізуючи поняття «психологічна сфера», ми маємо на увазі сукупність психічних процесів, властивостей і станів, які проявляються в їхній навчальній, професійній, особистісній та соціальній діяльності. Досліджуючи специфіку впливу дистанційного навчання на психологічну сферу студентів необхідним є встановлення нормативного критерію для подальшого порівняльного аналізу [3].

Заради здобуття високоякісної освіти студенти щодня активно здійснюють когнітивну діяльність, використовуючи різноманітні канали сприйняття інформації, такі як аудіальний, візуальний, тактильний та кінестетичний. Соціальна взаємодія є невід'ємною складовою процесу навчання, оскільки студенти постійно знаходяться у контакт з викладачами та одногрупниками, обмінюються інформацією, здобувають та аналізують нові знання, які надалі увібравши, впроваджують у власний когнітивний апарат. Постійна праця в даному контексті є необхідною та невід'ємною [4].

Дистанційна форма навчання викликає значні труднощі у таких суттєвих аспектах, як організація роботи в групах, взаємодія з викладачем, виконання лабораторних та практичних завдань, а також обмежує розвиток творчих і емоційних аспектів студентської діяльності [3].

Дослідники відзначають ряд позитивних аспектів, таких як орієнтація на студентів та їхні потреби, якість та характеристика навчання визнаються центральними в освітніх процесах, замість акценту на інституційних структурах, забезпечується рівність використання та однакові можливості для всіх, використання індивідуально, незалежно від умов та з нерегламентованим часовим розкладом, самоорганізація робочого місця та навчального графіку (гнучкість) – а у разі синхронізованої комунікації та пропуску занять – можливість надолужити, забезпечується доступність і економія часу, виявляється потенціал для розвитку навичок самоорганізації, планування та відповідальності як для студента, так і для викладача, виникає новий контекст навчання, що призводить до формування глобально іншого освітнього простору, створюється можливість одночасності кількох процесів, звернення до навчальних джерел та баз даних (широкий доступ до даних), комунікації з кількома особами; можливість взаємодії із великим обсягом інформації, забезпечується наявність індивідуального спілкування, сприяння більшій різноманітності досвіду учня, підтримується навчання через роздуми та обговорення, надається свобода вибору стилю навчання та вища адаптивність до типу темпераменту [2].

Однак існують й негативні аспекти впливу дистанційного навчання на психологічну сферу студентів, які можна виокремити за аналізом робіт. По-перше, система орієнтована на студентів, які мають достатню самосвідомість і не вимагають постійного контролю викладача. По-друге, важливе значення має чітке планування часу та регулярний зворотний зв'язок для оцінки ефективності та корекції програми. По-третє, успішність студентів залежить від їх рівня мотивації та здатності до самоорганізації, що є індивідуальним для кожного.

З іншого боку, існує ризик зниження мотиваційного потенціалу та відчуття втрати контролю зі сторони викладача, а також відчуття ізоляції від процесу навчання. Зміна характеру взаємодії веде до дефіциту соціальної взаємодії та віддаленості від інших суб'єктів освітнього процесу, які можуть бути компенсовані глибокою академічною інтеграцією. Утримання уваги під час цифрового навчання вимагає більших зусиль та активності, існує неможливість взаємодії в реальному часі та отримання вчасного зворотного зв'язку залежно від формату. Також виявляються проблеми невідповідності очікувань змісту та організації навчального процесу, менша присутність студентів на лекційних заняттях та відчуття втрати часу на групових заняттях. Додатково, існує залежність від ресурсів, які включають технічне забезпечення, тощо. Контроль за діяльністю студентів та оцінка їхніх навичок і знань ускладнені, а практичний компонент дистанційного навчання вимагає додаткового підходу [1].

Дистанційне навчання та стимулювання мотивації студентів у сучасному суспільстві стали важливим завданням, викликаючи ряд труднощів як для студентів, так і для викладачів, незвичайність цієї форми навчання потребує їх адаптації. Виникають численні проблеми, внаслідок чого студенти та викладачі втрачають

свою початкову мотивацію. Дослідження цього питання є важливим, оскільки це сприяє підтримці мотивації учасників навчального процесу в умовах досить складного періоду. Загалом, мотивація студентів до навчання представляє собою складне поняття, що залежить від різних факторів, таких як характер, вікові особливості, інтереси, здібності, темперамент, талант та інші. Важливу роль відіграє і навчальний заклад, його заохочення та створені умови для студентів, а також перспективи після закінчення навчання [4]. Також, у процесі дистанційного навчання студенти часто стикаються з постійною втомою, періодичними стресовими ситуаціями і високим емоційним навантаженням. Стрес не лише сприяє перевтомі, нервово-психічному напруженню та викликає негативні емоційні реакції у студентів, але й може призводити до зниження рівня працездатності, дезорганізації навчальної діяльності та погіршення успішності [4].

Відповідно, для більшості студентів дистанційне навчання представляє собою новий досвід, супроводжується численними труднощами адаптації до цієї форми навчання. Виконання самостійного опанування обширного обсягу інформації та сприйняття матеріалу через онлайн-конференції без прямого взаємодії з викладачем та одногрупниками є вельми важким для студентів. У зв'язку з цим рівень мотивації визначено падає, і необхідно приймати заходи для вирішення цієї проблеми. По-перше, слід звернути увагу на те, що комунікативна сфера найбільше страждає в цей період, тому важливо сприяти активному взаємодії між студентами. Це може бути досягнуто шляхом впровадження різноманітних групових або партнерських завдань, колективного розробки рефератів, презентацій та інших спільних завдань. По-друге, студентів надзвичайно мотивує можливість виявити свої творчі здібності. Таким чином, важливо заохочувати цей аспект та пропонувати завдання, що сприяють виявленню творчих здібностей. По-третє, необхідно сприяти розумінню студентами соціальної значущості нової інформації, проводячи аналогії між отримуваним матеріалом та реальним життям.

Список використаних джерел:

1. Белецька М.О. Психоемоційні стани здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України : матеріали IV Всеукр. круглого столу з міжнар. участю до 75-річчя з дня створення Орг. Об'єдн. Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), м. Київ, 17 листоп. 2021 р. Київ, 2022. С. 332–337.
2. Белов О.О. Психологічні проблеми та основні напрямки збереження психічного здоров'я здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. Український журнал медицини, біології та спорту. 2023. Т. 8, № 1(41). С. 100–106.
3. Биков В.Ю. Дистанційна освіта: актуальність, особливості і принципи побудови, шляхи розвитку та сфера застосування : Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби і технології: Колективна монографія. Атіка, 2005. 252 с., С. 77-92.
4. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів. : Навч. посіб. / В. Вишнівський та ін. Київ : ДУТ, 2014. 140 с.

Віндюк П. А.

Класичний приватний університет

ПРОБЛЕМА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

На сьогодні український народ переживає важке випробування – повномасштабну війну, яка охопила всі сфери життя та всіх громадян країни. Ця ситуація створює безпрецедентний тиск на психіку, призводячи до масових криз, стресів та підвищуючи ризик розвитку посттравматичних стресових розладів (ПТСР). У цьому контексті критично важливим завданням практичної та теоретичної психології стає пошук механізмів, що дозволяють людям не лише витримувати надмірні навантаження, але й відновлюватися після них [6].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що ключовим концептом, який пояснює здатність до успішної адаптації та відновлення, є резильєнтність. Більшість громадян не має попереднього досвіду переживання трагедії війни такого масштабу, що ставить перед науковцями нагальне завдання – вивчити умови збереження психологічної стабільності та фактори, що сприяють резильєнтності суспільства загалом [4].

Метою даних тез є теоретичний аналіз поняття резильєнтності, визначення її ключових компонентів та чинників, що впливають на її розвиток в умовах воєнного стану.

Поняття «резилієнс» (resilience) є відносно новим для вітчизняної науки, що призводить до різноманітних варіантів його перекладу: життєстійкість, стійкість, психологічна пружність, стресостійкість тощо. Усі ці терміни позначають ресурси особистості, необхідні для подолання кризових ситуацій [3].

Ми розглядаємо резильєнтність як здатність людини відновитися після впливу дистресових, кризових і травмуючих ситуацій, використовуючи для цього духовний, особистісний та соціальний потенціали. Важливо, що багато дослідників розглядають цей процес не лише як повернення до гомеостатичної рівноваги, але і як вихід із певним «приростом» – підвищенням функціональних компетенцій, що відоме як посттравматичне зростання.

Стійкі люди володіють набором специфічних характеристик, серед яких: ефективна емоційна регуляція, сильний внутрішній локус контролю, зосередженість на вирішенні проблем та наявність міцної соціальної підтримки.

Резильєнтність є комплексним біо-психо-соціальним явищем, яке може розглядатися і як особистісна характеристика, і як динамічний процес. Фактори, що сприяють її розвитку, є багаторівневими:

- індивідуальний рівень: позитивний копінг, оптимізм, когнітивна гнучкість, навички саморегуляції;
- сімейний рівень: міцні емоційні зв'язки, відкрита комунікація та усвідомлення доступності підтримки;
- рівень колективу/команди: позитивний психологічний клімат та згуртованість;
- суспільний рівень: почуття приналежності до спільноти та спільні цінності [5].

Окремо виділяється поняття життєстійкості (hardiness) як інтегральної характеристики, що забезпечує успішне подолання труднощів. Вона базується на трьох невід'ємних складових: включеність (commitment) –

здатність відчувати сенс життя; контроль (control) – переконання у можливості впливати на ситуацію; та прийняття виклику (challenge) – сприйняття змін як можливостей для зростання.

Воєнний стан характеризується значною емоційною напруженістю. Психологічний стрес виникає як реакція на вимоги середовища, що перевищують ресурси людини. Специфіка воєнного стану в Україні потребує окремого вивчення, оскільки вона принципово відрізняється від раніше досліджуваних ситуацій [1].

До основних характеристик емоційного стану під час війни належать: страх та тривога, обурення та розчарування, втрата і жалоба, а також надія та солідарність. Багато людей стикаються з посттравматичним стресом та невизначеністю майбутнього.

Для подолання цих станів особистість активізує внутрішні та зовнішні ресурси. До них належать: фізичні (активність, здорове харчування), ментальні (навчання, постановка цілей), емоційні (техніки саморегуляції), комунікативні (спілкування з близькими) та духовні (цінності, віра). Шляхами подолання негативних станів є саморегуляція (медитація, дихання), встановлення чіткого режиму дня, фізична активність та пошук соціальної підтримки [2].

Теоретичний аналіз продемонстрував, що резильєнтність є ключовим психологічним конструктом для розуміння адаптації особистості до екстремальних умов воєнного стану. Це не статична риса, а динамічний, багаторівневий процес, що дозволяє людині не просто відновитися після травми, але й отримати поштовх до особистісного зростання.

Чинники, що її зумовлюють, охоплюють індивідуальні (зокрема, життєстійкість), сімейні та суспільні рівні. Розуміння психологічного стану особистості в умовах війни (страх, тривога, жалоба) та ресурсів для його подолання (фізичних, ментальних, соціальних) є критично важливим.

Ситуація в Україні потребує подальшого окремого вивчення. Перспективи досліджень полягають у розробці та впровадженні практичних психологічних програм, спрямованих на розвиток компонентів резильєнтності та життєстійкості у різних верств населення, особливо у вразливих категорій, таких як студенти, для посилення здатності суспільства долати наслідки війни.

Список використаних джерел:

1. Карамушка Л. М. Психологія стресостійкості: монографія. Київ : Науковий світ, 2021. 340 с.
2. Ковальчук О. В. Резильєнтність як чинник подолання травматичного досвіду. *Психологічний журнал*. 2023. Т. 9, № 4. С. 15–28.
3. Лазос Г. П. Концептуалізація феномену резильєнтності в сучасній психологічній науці. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія*. 2020. Т. 25, вип. 1 (55). С. 45–56.
4. Магомед-Емінов М. Ш. Психологія травми та посттравматичного зростання : монографія. Харків : Фоліо, 2019. 270 с.
5. Психологічна допомога в кризових ситуаціях / за ред. В. Г. Панібратцева. Київ : Центр учбової літератури, 2022. 288 с.
6. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомогі в умовах тривалої травматизації : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. 220 с.

Ганушкевич Р. В.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – к.і.н, доцент Палилюк О. М.

ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ПТСР СЕРЕД ВЕТЕРАНІВ У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ

У сучасному науковому дослідженні надзвичайно актуальною є проблема адаптації ветеранів до цивільного життя після бойових дій, зокрема в аспекті подолання Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що супроводжується низкою психологічних, соціальних та фізіологічних ускладнень (зокрема порушеннями сну, тривожністю, агресивністю, ізоляцією).

Учасникам бойових дій набагато складніше здійснити трансформацію свого досвіду і знову інтегруватися в суспільство, що зумовлює потребу системних психопедагогічних, психотерапевтичних і соціально-психологічних стратегій підтримки. Зокрема, дослідження українських вчених відзначають, що однією із найбільших перешкод є недостатньо розвинена система реабілітації для військовослужбовців із ПТСР [1].

Метою вступної частини є окреслити значущість теми психологічних стратегій подолання ПТСР серед ветеранів, зосередившись на їхньому значенні саме в процесі адаптації до довоєнного чи мирного життя. З одного боку, потрібно виявити основні виклики та бар'єри, що супроводжують цей процес, а з іншого – окреслити напрями психологічного втручання, які можуть сприяти ефективній ресоціалізації та відновленню психічного благополуччя.

Оскільки комплекс психотерапевтичних втручань для ветеранів з ПТСР вже має достатню наукову основу – зокрема, використання психоосвіти, когнітивно-поведенкового підходу, групової підтримки – водночас потрібен акцент на адаптаційних стратегіях, які враховують особливості військового досвіду, переходу до цивільної життєвої траєкторії та культурно-соціального контексту України.

Таким чином, розкриття психологічних стратегій подолання ПТСР серед ветеранів у процесі адаптації дозволяє підняти питання не лише клінічної терапії – а й соціалізації, превенції рецидивів, підвищення психічної стійкості та якості життя тих, хто пройшов військові дії. Це є ключовим чинником не лише для самих ветеранів, але й для суспільства загалом, яке має повертати до активної участі в громадському житті колишніх військових як ресурс, а не як проблему [4].

Одна з помітних закономірностей серед ветеранів із Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) полягає в тому, що хоча більшість терапевтичних протоколів розроблено для цивільних пацієнтів, ветерани демонструють нижчу ефективність: наприклад, після терапії $\approx 2/3$ ветеранів продовжують мати значущі симптоми ПТСР [2].

Водночас в численних дослідженнях виявлено, що мультимодальні підходи – комбінація когнітивно-поведінкової терапії, майндфулнесу, фізичної активності та соціальної підтримки – демонструють помітніші результати щодо зниження симптомів, покращення ресоціалізації й якості життя.

Ще один важливий аспект: почуття вини та самостигма (self-stigma) значною мірою впливають на те, наскільки охоче ветерани звертаються по допомогу. Наприклад, кількість травматичних подій прямо корелює із ступенем вини, яка через це впливає на готовність до звернення.

Не менш критичною є зв'язок між військовим досвідом і довготривалими фізіологічними наслідками: бойовий досвід та наявність ПТСР стали сильними предикторами серцево-судинних захворювань, артриту, апное сну та інших хронічних станів.

У контексті адаптації до цивільного життя часто недооцінюють важливість фізичної активності: дослідження показують, що регулярні фізичні навантаження не лише знижують хронічний біль, а й зміцнюють психологічну стійкість, допомагаючи ветеранам легше входити в новий життєвий ритм.

Також цікавим є застосування технологічних рішень у терапії ветеранів із ПТСР: наприклад, використання віртуальної реальності для експозиційної терапії дозволяє моделювати бойові або надстресові ситуації в контрольованому середовищі, що відкриває нові можливості для адаптаційних втручань [3].

Отже, процес адаптації ветерана з ПТСР набагато більше охоплює не лише чисту терапію «травма → лікування», а інтеграцію психологічних, фізичних, технологічних та соціальних стратегій, які враховують особливості військового досвіду та шлях повернення до цивільного життя.

Список використаних джерел:

1. Druz O., Bursa A., Dolynskyi R., Shpak S., Rudakevych O. Social and Psychological Rehabilitation of Servicemen with Post-Traumatic Stress Disorder. The Open Psychology Journal. URL: <http://dx.doi.org/10.2174/0118743501314928240923052326>
2. Kindt M., Soeter M. A brief treatment for veterans with PTSD: an open-label case-series study. Psychiatry, 19 October 2023 Sec. Anxiety and Stress Disorders. Volume 14 - 2023 | <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2023.1260175>
3. Klymkiv R. I., Kulmatytskyi A. V., Bilobryn M. S. Post-traumatic stress disorder in veterans: innovative therapy and prevention methods. Psychiatry Neurology and Medical Psychology 12(27):2025. 37-47. DOI:10.26565/2312-5675-2025-27-03
4. Lomakin G. Analysis of socio-psychological aspects of PTSD of combatants . European Humanities Studies: State and Society, (4), 2020. P. 30-47. URL: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2020.4.03>

Городилова О. В.

Класичний приватний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного стану дослідження психології набувають особливої актуальності, оскільки війна впливає не лише на фізичне, але й на психічне здоров'я населення. Бойові дії, втрата близьких, порушення звичного життя спричиняють серйозні емоційні порушення, які потребують професійної допомоги. Події російсько-української війни вплинули та тривалий час ще будуть впливати майже на усі сторони життя українського суспільства. Війни сьогодення дуже сильно відрізняються від війн, які велися сотні років тому. Воєнний стан породжує низку серйозних викликів для психічного здоров'я населення: травматичні події, масова мобілізація, вимушене переселення, руйнування звичних соціальних зв'язків. У цих умовах соціально-психологічна підтримка, як складова психологічної допомоги, набуває особливого значення. Розкриття ключових соціально-психологічних аспектів психологічної підтримки в умовах війни: хто потребує допомоги, які механізми підтримки застосовуються, які методи ефективні, та які виклики існують.

В умовах військового конфлікту значно збільшується кількість людей, що опиняються в зоні ризику психічного здоров'я: поранені, військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи (ВПО), сім'ї загиблих, цивільні, які зазнали руйнувань. У таких умовах, як зазначено в дослідженні В'язьмітиної С.О. та інших, криза «руйнує базові потреби в безпеці, стабільності та передбачуваності» [7].

Соціально-психологічна підтримка має на меті відновити або зберегти функціонування людини у соціумі - підтримати її здатність адаптуватися, взаємодіяти з іншими, відчувати приналежність. Життєві випробування не завжди призводять до травматизації – часом вони стають каталізатором позитивних зрушень, зміцнення стосунків, зміни життєвої позиції, виявлення сильних сторін особистості.

Однією з ефективних форм підтримки є організація груп підтримки, які створюють середовище спільного досвіду, взаємодопомоги, зниження ізоляції. У статті Рудневої А.О. та Мальованої Ю.Г. обговорено функції таких груп у військових умовах: адаптація, реабілітація, створення соціальних зв'язків. Групова підтримка сприяє відчуттю «я не один», покращує соціальну адаптацію учасників, підвищує ефективність психологічної допомоги [2].

Для військових, ветеранів, осіб, які зазнали травми війни, важливим є комплексний підхід: психологічна допомога, соціальна реінтеграція, правова підтримка. Як зазначає Ломакін Г. у статті про систему супроводу, необхідно враховувати особливості травми, соціальне оточення, міждисциплінарний характер допомоги. Такий супровід включає блоки: цільовий (мета, завдання), організаційний (умови), реалізації (методи) і підтримки (ресурси) [4].

У сучасних умовах активно застосовуються новітні технології: онлайн-консультації, мобільні платформи, дистанційне супроводження. Дворник М. та Мирончак К. наголошують на ролі інноваційних засобів психологічної допомоги в умовах гібридної війни. Це дозволяє досягати людей, які перебувають у зоні ризику, або мають обмежений доступ до стаціонарної допомоги [1].

Війна часто руйнує соціальні зв'язки: вимушена міграція, розрив сімей, втрати. Підтримка має включати відновлення соціальної мережі, створення спільнот однодумців, груп взаємодопомоги. Цей аспект підкреслено в роботі Коробки Л., яка розглядає концепцію «підтримки громадського здоров'я» в умовах воєнного чи повоєнного часу [6].

Працюючи з травмою та адаптацією виявлено, що психотравма, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є типовими наслідками перебування в зоні бойових дій.

Соціально-психологічна підтримка повинна включати заходи щодо зменшення негативних наслідків, відновлення мотивації, відновлення соціальної функції людини.

У воєнний час великої важливості набуває інформаційна гігієна: вплив медіа, соціальних мереж, дезінформація. Клівінська В. аналізує психологічні аспекти інформаційної гігієни населення під час війни. Це формує окремий напрям соціально-психологічної підтримки: навчання критичного сприйняття, зниження тривожності через медіа, просвітництво [5].

Існують суттєві виклики:

- не всі категорії населення мають рівний доступ до психологічної підтримки;
- недостатня кількість фахівців, які мають досвід роботи із війною;
- соціальні стигми, що перешкоджають зверненню по допомогу;
- фрагментарність розробок: як зазначено у аналізі технологій психологічного здоров'я в умовах війни, відсутні цілісні системні підходи.
- тривалість впливу травми: часто наслідки проявляються через місяці чи роки, що вимагає довгострокової підтримки.

Як можна підтримати.

- Створення та підтримка груп соціально-психологічної підтримки у громадах та серед постраждалих осіб.
- Запровадження систем супроводу, що поєднують психологічну, соціальну, медичну та правову допомогу.
- Використання дистанційних технологій для охоплення широкої аудиторії.
- Робота з інформаційною гігієною - освітні програми, медіа-грамотність, зниження психоемоційного навантаження від інформації.
- Забезпечення рівного доступу до підтримки, врахування особливостей різних груп (діти, ВПО, ветерани, сім'ї загиблих).

– Підтримка фахівців (психологів, соціальних працівників) в умовах емоційного вигорання.

Умови війни створюють нову реальність для соціально-психологічної підтримки: вона стає системною, інтегрованою, динамічною. Соціально-психологічні аспекти - від групової підтримки до інформаційної гігієни - мають вирішальне значення для збереження психічного здоров'я населення. Водночас, існують значні виклики, що вимагають комплексних стратегій, довгострокових підходів та інноваційних методів. Реалізація таких підходів здатна зміцнити суспільство та відновити функціонування постраждалих осіб у нових умовах.

Список використаних джерел:

1. Двірник М., Мирончак К.В. Інноваційні засоби психологічної допомоги особистості в умовах гібридної війни. Київ: Інститут соціальної та політичної психології, 2021. publications.kse.ua
2. Руднева А.О., Мальована Ю.Г. Групи соціально-психологічної підтримки як ефективний інструмент соціальної роботи в умовах війни. Психологія та соціальна робота, 2024. journals.onu.in.ua
3. Ломакін Г. Система соціально-психологічного супроводу людей, що зазнали наслідків травм війни. *Психосоматична медицина та загальна практика*, 2024. uk.e-medjournal.com+1
4. Клівінська В.В. Психологічні аспекти інформаційної гігієни населення в умовах війни. Ірпінь, 2024. ir.dpu.edu.ua
5. Коробка Л. Підтримання громадського здоров'я у воєнний і повоєнний час: соціально-психологічний аспект. Київ: НАПН України, 2024. Цифрова бібліотека НАПН України
6. В'язьмітінова С.О. Ефективність санаторно-курортного лікування розладів адаптації у демобілізованих учасників бойових дій. Медична психологія, 2018. НБУВ

Гришина Т. А.

Класичний приватний університет
к.психол.н., доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема регуляції емоційних станів є однією з найскладніших у психології й одночасно належить як до фундаментальних, так і до прикладних. У сучасних реаліях уміння проявляти й контролювати емоції необхідне, щоб забезпечити низку функцій життєдіяльності людини. Ця тема є дуже актуальною з числа кількох причин. По-перше, студентське життя супроводжується значними стресами, і дослідження емоційної сфери допомагає розробити стратегії подолання стресу та підвищення психологічного благополуччя студентів. По-друге, емоції можуть впливати на навчання, увагу та прийняття рішень, тож розуміння цього впливу може оптимізувати навчальний процес. Крім того, емоції мають прямий вплив на ментальне здоров'я, і дослідження може допомогти вчасно виявляти та попереджувати психічні розлади. Також важливо враховувати соціальні відносини та адаптацію до університету, адже це впливає на успіх студентів.

Освіта та педагогіка також отримують важливу інформацію для поліпшення навчального процесу та створення сприятливого середовища для студентів. Усе це робить тему вивчення психологічних особливостей емоційної сфери студентів надзвичайно актуальною і важливою для подальшого розвитку освіти та психологічної підтримки студентів.

Вивчення психологічних особливостей емоційної сфери студентів несе значну користь, оскільки допомагає покращити їхнє психологічне благополуччя, збільшити академічну ефективність, запобігти психічним розладам, покращити соціальні навички, полегшити адаптацію до університетського життя та удосконалити навчальний процес. Розуміння емоційної сфери студентів допомагає їм легше впоратися з викликами студентського життя і забезпечує основу для подальшого розвитку освіти та психологічної підтримки.

Питання формування емоційної сфери у майбутніх фахівців займає важливе місце в сфері психологічних досліджень і є однією з найскладніших у сучасній психології та педагогіці. Крім того, розвиток емоційної сфери майбутніх фахівців є важливою складовою формування їх професіоналізму. Незважаючи на наявність певних досліджень на цю тему, важко не визнати, що їхньої кількості бракує, і багато з вже існуючих публікацій потребують глибшого розгляду та конкретизації. Взагалі, проблема формування емоційної сфери залишається далекою від завершення, і вона залишається надзвичайно актуальною [5].

В умовах війни, яка розпочалася 24 лютого, українцям проявляти й контролювати свої емоції стає ще важче. Війна вплинула не лише на емоційний стан безпосередніх учасників військових подій, але й на тих, хто переживає її опосередковано. Невизначеність в умовах війни дуже часто провокує цілий спектр негативних станів та емоцій: тривога, страх, румінації, панічні атаки, депресивні стани, відчуття безпорадності, розгубленості, невпевненості в завтрашньому дні, стан афекту, відчуття провини, туга, небажання жити тощо. Такі переживання не сприяють ухваленню рішень і ускладнюють процес саморегуляції» [4].

У такій складній ситуації необхідно продовжувати жити, опановувати себе й управляти емоціями, коли потрібно. А таких випадків безліч, бо війна в Україні здійснила великий вплив на всі сфери, зокрема й на освіту. Теперішні умови навчання є складнішими, ніж це було під час пандемії коронавірусу, адже війна більше впливає на емоційний стан здобувачів освіти.

У дослідженні Є. Тимошук, І. Бруняка, В. Любомирський зазначають: «у ситуації глобальних раптових кризових переживань, спричинених травматичними подіями, такими, як війна, тероризм, окупація, втрата близьких, роботи, майна, евакуація, вимушена еміграція, розлучення з сім'єю тощо, людина зазнає чималих труднощів саморегуляції, яким притаманний накопичувальний ефект, а тому впоратися з ними стає важче, а планувати чи ухвалювати ефективні рішення може бути неможливо» [2].

«Величезна роль емоцій у виникненні стресових станів, які викликаються ситуаціями сильної напруги – загрози життю, фізичної і розумової напруги, страху, необхідності приймати відповідальні рішення та ін. Так, Г. Сельє вважав, що в момент дії будь-якого подразника (стрес-фактора) в організмі людини відбуваються певні зміни її біологічного тону, тобто виникає стрес (стан напруження реактивності організму)» [2].

А ще переживання за близьких на фронті, повітряні тривоги, новини... Йдеться не тільки про те, що через це самопочуття і здоров'я студентів можуть погіршитися. Незбалансованість позитивних і негативних емоцій не дозволяє здобувачам освіти комплексно комунікувати з іншими учасниками освітнього процесу, взаємодіяти з ними під час навчальної діяльності, зрештою розуміти одне одного. Усе це має негативний вплив на студентів і ускладнює процес навчання.

У таких умовах допомагає керування емоціями. Із цим визначенням пов'язана низка інших, «зокрема «емоційна саморегуляція», «регуляція емоцій», «емоційний самоконтроль», «управління стресом», «емоційна стійкість». Це свідчить про те, що у сучасній психології немає чіткого і однозначного трактування сутності цього психологічного явища» [2, с. 54].

Емоційний стан – це різновид емоцій, який є «тривалим переживанням, ефектом від сильної емоційної реакції» [1, с. 20], що має зв'язок із певними обставинами, ситуаціями, подіями, які її спричинили. Емоційний стан людини залежить від багатьох чинників: її здоров'я, настрою, роду діяльності, особливостей характеру й темпераменту.

Емоційний стан співвідноситься із семантично схожими поняттями: психічний стан, емоції та почуття. Психічний стан є формою «прояву психіки індивіда, яка разом із психічними процесами і психічними властивостями умовно виділяє в психіці статичний момент» [4, с. 340]. Серед різновидів психічного стану – емоції, почуття, серед різновидів емоцій – емоційний стан.

Варто згадати й про поняття емоційної регуляції або регуляції емоційних станів, які паралельно використовують у психологічній літературі. Керування емоціями вчені досліджують «1) як загальну емоційну здібність; 2) як структурний компонент емоційного інтелекту.

У першому значенні частіше використовують поняття «емоційна регуляція» (Г. М. Бреслав), при цьому диференціюються два компоненти: внутрішня емоційна регуляція (у значенні «саморегуляція») та зовнішня емоційна регуляція (як «контроль експресії»). У другому значенні використовують поняття «управління емоціями», яке інтерпретують як управління власними емоціями та емоціями інших людей (Дж. Мейер, П. Саловей)» [3, с. 54].

Щодо визначення емоційної саморегуляції, то за дослідженнями Жданової – «це керування людиною власними емоціями у процесі її діяльності чи спілкування з іншими людьми» [2, с. 126]. За Коппом емоційна регуляція означає «вміння справлятися зі своїми емоціями соціально бажаними засобами» [4, с. 7]. Але не всі студенти можуть знати про регуляцію емоційних станів або не здатні правильно її застосовувати. Як наслідок, вони не можуть адаптуватися до сучасних реалій життя, нових умов навчання, зокрема війни.

Тому часто у здобувачів освіти бувають випадки емоційних чи нервових зривів, або й емоційного вигорання. Запобігає цьому вміння регулювати емоційний стан, здатність до пошуку «адекватного емоційного реагування в стані страху, тривоги, гніву і навіть радості» [3].

Завдяки цьому студенти зможуть організувати для себе оптимальні умови, щоб ефективно опанувати нові знання, навчатися, досягати цілей, незважаючи на складну ситуацію в країні й не бути під впливом стресогенних чинників. Тому дослідження психологічних особливостей регуляції емоційних станів студентів в умовах війни важливе для психології як основа подальших наукових напрацювань, а також як засіб пізнання здобувачами емоційної регуляції у своїй навчальній діяльності.

Отже, дослідження та розуміння психологічних особливостей емоційної сфери студентів є важливим завданням, оскільки воно сприяє подоланню різних викликів, з якими стикаються студенти, та дозволяє підвищити якість їхнього життя та навчання. Це також відкриває можливості для розробки покращених підходів до психологічної підтримки та навчання, які враховують індивідуальні потреби та емоційні стани студентів. В цілому, це дослідження сприяє підвищенню якості освіти та сприяє психологічному здоров'ю студентів, що є важливим для їхнього успіху та гармонійного розвитку.

Підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що багато факторів впливають на емоційний стан здобувачів вищої освіти. Війна, новини, брак часу, небезпека, страх призводять до небажаних проявів в емоційній сфері і поведінці студентів, які при довготривалій дії на організм можуть призвести до хронічних захворювань. Аналізуючи вище сказане ми бачимо необхідність в розробці корекційної програми направленої на емоційну сферу сучасних студентів з використанням технік нейрографіки і діалектично поведінкової терапії, що буде наступним етапом нашого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Аршава І. Ф. Аспекти імпліцитної діагностики емоційної стійкості людини: моногр. / І. Ф. Аршава, Е. Л. Носенко. Д.: Вид-во ДНУ, 2008. 468 с.
2. Балашов Е. М. Метакогнітивний моніторинг саморегульованого навчання студентів: дис. ... д-ра псих. наук: 19.00.07/ Національний університет «Острозька академія». Острог, 2020. 504 с.
3. Балашов Е. М. Психологічні особливості та механізми саморегуляції в навчальній діяльності студентів. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія. 2017. Випуск 5. С. 5-13.
4. Емоція. Вікіпедія: веб сайт. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%BC%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення 14.01.2024р.)
5. Чернякова О., Лукашук А. Особливості психічного здоров'я сучасних студентів Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія» в умовах воєнного стану. Scientific Collection «InterConf». 2023. № . 141. С. 186-188.
6. Що слід знати про психоемоційні стани під час війни: веб-сайт. URL: <https://apteka-ds.com.ua/blog-item/shcho-slid-znati-pro-psykhoeemotsiini-stany-pidchas-viiny> (дата звернення 12.01.2023).
7. Як впоратися з тривожністю під час бойових дій: веб-сайт. URL: <https://mozok.ua/-anxietydisorder/article/3722-yak-vporatisya-z-trivozhnisty-pd-chasbojovih-dj> (дата звернення 13.01.2023).
8. Як розвинути емоційний інтелект: веб-сайт. URL: <https://theukrainians.org/yakrozvynuty-emotsijnnyj-intelekt/> (дата звернення 12.07.2023).

Кіріллова А. О.

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

Шаповалова А. М.

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР

МІЖПІВКУЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ВИЩИХ ПСИХІЧНИХ ФУНКЦІЙ

Сучасна психологічна наука у тісній взаємодії з нейрофізіологією дедалі активніше досліджує процеси, що забезпечують єдність і узгодженість психічного функціонування людини. Центральне місце серед таких механізмів посідає міжпівкульна взаємодія – складна система нервових зв'язків, яка забезпечує злагоджену діяльність лівої та правої півкулі мозку. Її ефективність визначає розвиток основних психічних процесів – мислення, мовлення, пам'яті, уваги, – що набуває особливого значення в період дитинства, коли формуються стійкі нейронні структури, відповідальні за інтелектуальний і особистісний поступ.

Злагоджена робота півкулі створює необхідні умови для вдосконалення когнітивних умінь і гармонійного поєднання різних типів мислення. Вона забезпечує баланс між емоційною та раціональною сферами, сприяє розвитку довільної уваги, плануванню, швидшому засвоєнню навчальної інформації, а також полегшує оволодіння навичками читання й письма [1, с. 43–44].

Розвиток цього механізму в онтогенезі людини проходить кілька послідовних етапів, зміст яких полягає у поступовому залученні та подальшому узгодженні комісуральних структур різного рівня та ступеня філогенетичної зрілості для забезпечення цілісності психічної діяльності. Цей процес передують формуванню функціональної латералізації мозку, а надалі розвивається паралельно з нею, дотримуючись принципів гетерохронності й асинхронності, що свідчить про його підпорядкованість загальним закономірностям розвитку [2, с. 74].

На першому етапі становлення міжпівкульної взаємодії (у віці 2–3 років) під впливом сенсо-вегетативних і нейропроцесів (гуморальних, фізіологічних, хімічних) поступово формується соматичний, емоційний та когнітивний статус дитини. У цей період відбувається закладення механізмів імпринтингу, що проявляються як у поведінкових реакціях, так і у розвитку мовлення.

На другому етапі (приблизно 7–8 років) формується виражена функціональна домінантність півкулі, яка створює емоційно-мотиваційну основу діяльності дитини – зокрема мовленнєвої та навчальної. Водночас відбувається інтенсивний розвиток інтелектуально-мнестичних процесів і вдосконалення здатності до сприймання та інтеграції полісенсорної інформації. Саме цей період є критичним для становлення міжпівкульного балансу, від якого залежить подальший когнітивний розвиток і здатність до навчання.

Третій етап (8–15 років) характеризується стабілізацією довільної уваги, удосконаленням механізмів саморегуляції, що сприяє підвищенню рівня соціальної адаптації та стійкості взаємодій – як у межах внутрішньої когнітивної діяльності (міжпредметні зв'язки), так і в соціально-комунікативній сфері [4]. У цей час завершується формування нейронних шляхів, які забезпечують швидку передачу інформації між півкулями, що створює підґрунтя для розвитку абстрактного мислення, довільної поведінки та рефлексії.

Завдяки міжпівкульній взаємодії на транскортикальному рівні відбувається утвердження функціонального пріоритету лобних відділів лівої півкулі. Це забезпечує дитині здатність не лише самостійно вибудовувати програми власної поведінки й формулювати чіткі цілі, а й здійснювати свідомий контроль і корекцію своїх дій відповідно до змін зовнішніх умов та соціальних вимог. Таким чином, міжпівкульна інтеграція виступає нейропсихологічним підґрунтям формування довільної поведінки, самоконтролю та усвідомленої регуляції психічних процесів. Рівень сформованості такої довільної саморегуляції значно розширює можливості

поведінкової пластичності, що дозволяє дитині обирати найбільш оптимальні стратегії реагування, узгоджуючи їх із внутрішніми потребами та зовнішніми обставинами адаптації [2, с. 76].

Варто зазначити, що порушення або недостатня сформованість міжпівкульних зв'язків негативно позначається на розвитку пізнавальної сфери дитини. У багатьох країнах фахівці розглядають порушення міжпівкульної взаємодії як одну з найпоширеніших причин шкільної дезадаптації та порушень психічного здоров'я у дітей. Учні з подібними труднощами належать до групи академічного ризику: у них часто спостерігається зниження працездатності, концентрації уваги, інтелектуальної продуктивності, що безпосередньо впливає на ефективність навчальної діяльності [3, с. 276]. Такі діти можуть демонструвати труднощі у письмі, читанні, просторовій орієнтації, а також у формуванні мовленнєвих навичок, що свідчить про тісний зв'язок між нейрофізіологічною інтеграцією та когнітивним розвитком.

Отже, саме міжпівкульна взаємодія є нейрофізіологічним фундаментом розвитку вищих психічних функцій, адже вона визначає здатність людини до інтеграції емоційного, когнітивного та поведінкового компонентів у єдину систему цілісного психічного функціонування.

Список використаних джерел:

1. Василюшина Н. В. Розвиток міжпівкульної взаємодії у дітей з інтелектуальними порушеннями. *Освіта осіб з особливими потребами: виклики воєнного часу*. 2022. С. 43–48.
2. Гречуха В. Г. Роль латералізації функцій головного мозку в процесі адаптації дитини до навчання у школі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 73(1). С. 73–77.
3. Шаюк А. В. Корекція міжпівкульної взаємодії як основа розвитку пізнавальних процесів молодших школярів. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства*. 2020. С. 274–287.
4. Moro A., Chomsky N. The Boundaries of Babel, second edition: The Brain and the Enigma of Impossible Languages (Current Studies in Linguistics Book 46). London : The MIT Press, 2015. 430 p.

Лепікаш К. В.

Хмельницький національний університет

Петяк О. В.

Хмельницький національний університет

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЯК РЕСУРС ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ

Сучасні соціально-політичні реалії України визначають нові пріоритети психологічної науки, серед яких особливого значення набуває дослідження психічної стійкості та комунікативної готовності військових психологів. Умови тривалої війни, щоденне зіткнення з наслідками травматичних подій, високий рівень стресу та необхідність працювати з людьми, які пережили бойові дії, створюють унікальний психологічний контекст їхньої професійної діяльності [2; 3].

Психологічна підтримка у цій сфері виконує подвійну функцію: з одного боку – є предметом професійної діяльності психолога, а з іншого – власним внутрішнім ресурсом, що забезпечує його здатність до емпатійної комунікації, психоемоційної стабільності та стресостійкості. Саме тому вивчення психологічної підтримки як ресурсу ефективної комунікації є надзвичайно актуальним у контексті воєнних подій і процесів післявоєнного відновлення.

Проблема психологічної підтримки має тривалу наукову традицію. У працях К. Роджерса наголошено, що базовими умовами ефективної допомоги є емпатія, безумовне прийняття та автентичність у комунікації між фахівцем і клієнтом. Подібної позиції дотримуються сучасні українські дослідники, зокрема Т. Титаренко та С. Максименко, які розглядають підтримку як динамічну взаємодію, спрямовану на актуалізацію внутрішніх ресурсів людини [1].

У психології професійної діяльності поняття комунікативної компетентності трактується як інтегративна властивість особистості, що включає когнітивні, емоційно-регулятивні та поведінкові компоненти. Вона визначає здатність до ефективного обміну інформацією, підтримання емоційного контакту й адекватного реагування у складних ситуаціях.

Наукові дослідження доводять, що соціальна підтримка є одним із найпотужніших предикторів психічного здоров'я в умовах стресу. Для військових психологів соціальна підтримка виступає не лише зовнішнім фактором допомоги, а й внутрішнім буфером емоційного напруження, що знижує ризик вторинної травми. Підтримка може мати різні рівні: міжособистісний (професійне середовище, колеги, командування) і внутрішньоособистісний (самопідтримка, рефлексія, самоприйняття). Їх поєднання створює умови для ефективної комунікації, що базується на довірі, повазі й емоційному контакті [1; 3].

З метою емпіричного дослідження зв'язку між підтримкою та комунікацією було використано дві взаємодоповнювальні методики:

1. Шкала сприйняття соціальної підтримки (MSPSS) – яка дозволила визначити рівень суб'єктивного відчуття підтримки з боку сім'ї, друзів та значущих осіб. Вибір цієї методики зумовлений її валідністю та широким застосуванням у дослідженнях професійного вигорання і стресостійкості.

2. Опитувальник комунікативної толерантності – оцінює здатність особистості приймати індивідуальні особливості інших, уникати конфліктності, підтримувати конструктивний діалог. Саме толерантність у спілкуванні є критично важливою для військового психолога, який працює з травмованими клієнтами.

Поєднання цих інструментів дало змогу розглядати психологічну підтримку не лише як зовнішній соціальний ресурс, а й як внутрішній комунікативно-поведінковий механізм.

Дослідження проводилося у 2025 році на базі реабілітаційних центрів та психологічних служб військових підрозділів. Участь взяли 24 військові психологи (8 чоловіків, 16 жінок), середній стаж роботи – 4 роки.

Результати показали, що 65% респондентів мають високий рівень соціальної підтримки ($M = 5,4$), 29% – середній ($M = 4,1$) і 6% – низький ($M = 3,2$). Водночас 65% досліджуваних продемонстрували високий рівень комунікативної толерантності.

Таким чином, фахівці, які відчувають підтримку колег і командування, характеризуються більшою здатністю до відкритого діалогу, витримки, емпатії та конструктивності у професійних контактах.

Психологічна підтримка, як показують отримані дані, виступає психоресурсним механізмом, що забезпечує не лише адаптацію до професійних викликів, а й формує якість комунікативної взаємодії. Підтримка підсилює емоційну регуляцію, знижує напруження та дозволяє утримувати фахівця у зоні професійної компетентності навіть в умовах кризових подій. Ці результати узгоджуються з ресурсною концепцією стресу, відповідно до якої соціальні та психологічні ресурси відіграють центральну роль у збереженні особистісної цілісності. З погляду сучасної військової психології здатність до взаємопідтримки в команді є невід'ємною складовою професійної культури психологічних служб [1; 3].

Висновки. Психологічна підтримка є інтегральним ресурсом ефективної комунікації військових психологів, який забезпечує гармонійне поєднання емоційної стабільності, емпатії та професійної гнучкості. Соціальна підтримка прямо корелює з рівнем комунікативної толерантності, визначаючи здатність фахівця до відкритого, конструктивного спілкування в умовах стресу. Розвиток системи професійної взаємопідтримки, супервізій та тренінгів емоційної саморегуляції є перспективним напрямом зміцнення психологічної безпеки військових психологів.

Список використаних джерел:

1. Гридковець Л. М., Вашека Т. В. Психологічне консультування : посіб. Київ : Літера, 2015. 207 с.
2. Кокун О. М. Всеукраїнське опитування «Твоя життєстійкість в умовах війни» : препринт. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2022. 46 с.
3. Психологічна допомога особистості у воєнний період : матеріали VII Всеукр. психологічних читань «Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів», Умань, 18 квіт. 2024 р. / МОН України ; Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; Ф-т соц. та психологічної освіти ; [редкол.: С. Ю. Діхтяренко, Л. А. Данилевич, А. В. Шулдик, О. О. Андрусик]. Умань : [б. в.], 2024. 204 с.
4. Загальна психологія : підручник. Т. 1 / за заг. ред. С. Д. Максименка. 4-те вид., переробл. і доп. Київ : Видавництво Людмила, 2025. 568 с.
5. Goffman E. Stigma : notes on the management of spoiled identity. 3rd ed., reprint. London : Penguin Books, 1990. 173 p.

Лісневич Н. О.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – д.психол.н., професор Шандрук С. К.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ-БІЖЕНЦЯМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ

Вступ. У сучасному світі проблема біженців стала однією з найбільш актуальних, особливо з огляду на зростаючу кількість осіб, вимушених покидати свої домівки через збройні конфлікти, природні катастрофи або політичні переслідування. В умовах війни, переселення та соціальної невизначеності, діти-біженці стикаються з численними психологічними та емоційними труднощами, які можуть мати довготривалі наслідки для їхнього психічного розвитку [2]. Психологічна допомога таким дітям є необхідною складовою їхньої адаптації до нових умов життя, а також важливим інструментом формування емоційної стійкості.

Діти, які пережили насильство, втрату близьких або переселення, зазвичай мають високий рівень стресу, тривожності, а іноді й посттравматичних симптомів. Ці емоційні стани можуть значно ускладнити їхнє соціальне функціонування, процес навчання та взаємодії з однолітками [3, с. 65]. Таким чином, підтримка, що надається психологами, педагогами та соціальними працівниками, повинна бути комплексною та орієнтованою на зміцнення емоційної стійкості дітей, допомогу у подоланні стресових ситуацій та розвитку їхніх внутрішніх ресурсів.

Мета статті полягає в аналізі значення психологічної допомоги дітям-біженцям як ефективного інструменту формування їхньої емоційної стійкості. Зокрема, метою є дослідження основних психологічних труднощів, з якими стикаються діти в умовах вимушеного переселення, а також вивчення методів психосоціальної підтримки, спрямованих на зниження стресу, тривожності та посттравматичних проявів. Окрім того, стаття ставить за мету визначити роль психологів, педагогів і соціальних працівників у підтримці емоційного благополуччя дітей-біженців і створенні умов для їхньої успішної соціальної адаптації.

Результати дослідження (Виклад основного матеріалу). Аналіз психологічної допомоги дітям-біженцям дозволив виокремити низку важливих аспектів, які визначають ефективність психосоціальної підтримки та її вплив на формування емоційної стійкості.

1. Основні психологічні проблеми дітей-біженців.

Дослідження показали, що діти, які опинилися в ситуації вимушеного переселення, зазнають значного психологічного стресу. Серед найбільш поширених труднощів можна виокремити:

- *Високий рівень стресу та тривожності* – діти відчувають постійний страх, напругу та невизначеність через втрату дому, рідних місць та соціального оточення.
- *Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)* – проявляється у вигляді повторюваних спогадів про травматичні події, порушень сну, емоційної нестабільності.
- *Проблеми з соціальною адаптацією* – труднощі у спілкуванні з однолітками, замкнутість, відчуженість або, навпаки, агресивна поведінка.
- *Порушення емоційного стану* – підвищена дратівливість, апатія, емоційне вигорання, депресивні прояви.
- *Зниження рівня когнітивної активності* – труднощі з концентрацією уваги, зниження успішності в навчанні через постійний стрес та емоційне напруження.

Ці проблеми вимагають комплексного підходу до їхнього вирішення, що передбачає використання спеціалізованих методик психологічної підтримки.

Ще одним важливим аспектом стало дослідження ролі *цифрових технологій* у психологічній підтримці дітей-біженців. Виявилось, що мобільні додатки з елементами медитації, вправами для регуляції дихання, а також онлайн-консультації з психологами можуть бути ефективними засобами зниження рівня стресу [1]. Наприклад, платформи, які використовують методики когнітивно-поведінкової терапії, дозволяють дітям навчатися навичок емоційної саморегуляції у зручному для них форматі.

2. Методи психологічної допомоги дітям-біженцям.

У ході дослідження було виявлено, що найефективнішими підходами до надання психологічної підтримки є:

- *Арт-терапія* – малювання, ліплення, музика та інші види творчої діяльності допомагають дітям виражати свої емоції, позбутися внутрішньої напруги та страхів.

- *Ігрова терапія* – через сюжетно-рольові та інтерактивні ігри діти вчаться комунікувати, долати стресові ситуації, розвивати соціальні навички.

- *Групові заняття* – об'єднання дітей у групи за інтересами сприяє їхній соціалізації та створенню підтримуючого середовища.

- *Індивідуальне консультування* – робота з психологом у форматі персональних сесій допомагає дітям опрацьовувати травматичний досвід та знаходити внутрішні ресурси для подолання труднощів.

- *Робота з батьками та педагогами* – залучення дорослих до процесу психологічної підтримки дозволяє створити стабільне та безпечне середовище для дитини.

3. Роль фахівців у забезпеченні психологічної допомоги.

Дослідження підтвердило, що ефективна психологічна допомога дітям-біженцям можлива лише за умов тісної співпраці таких фахівців, як:

- *Психологи* – розробляють індивідуальні та групові програми психоемоційної підтримки, допомагають дітям опрацьовувати травматичний досвід.

- *Педагоги* – адаптують навчальний процес під потреби дітей-біженців, підтримують їх у соціалізації.

- *Соціальні працівники* – забезпечують взаємодію між дітьми, їхніми сім'ями та освітніми установами, організовують заходи для сприяння адаптації.

4. Вплив психологічної допомоги на емоційну стійкість дітей-біженців.

Аналіз результатів доводить, що застосування комплексних методів психосоціальної підтримки сприяє:

- зниженню рівня стресу та тривожності;
- покращенню емоційного стану та самопочуття дітей;
- розвитку навичок саморегуляції та подолання труднощів;
- підвищенню рівня соціальної адаптації та комунікативних навичок.

Завдяки систематичному впливу психологічної допомоги діти-біженці мають більше шансів на успішну інтеграцію в нове соціальне середовище та формування емоційної стійкості, що є запорукою їхнього подальшого розвитку та благополуччя.

Висновки. Психологічна допомога дітям-біженцям є важливим інструментом формування їхньої емоційної стійкості, сприяючи зниженню рівня тривожності, адаптації до нових умов та покращенню психоемоційного стану. Дослідження показало, що діти, які пережили вимушене переселення, стикаються з низкою труднощів, серед яких емоційна нестабільність, труднощі у спілкуванні, зниження навчальної мотивації та прояви посттравматичних симптомів.

Застосування комплексного підходу до надання психологічної допомоги дозволяє значно покращити психологічний стан дітей. Зокрема, ефективними методами виявилися арт-терапія, ігрова терапія, групові заняття, індивідуальне консультування та психоемоційна підтримка в освітньому середовищі. Важливу роль у цьому процесі відіграють психологи, педагоги та соціальні працівники, які забезпечують необхідні умови для емоційного благополуччя дітей.

Отримані результати підтверджують, що цілеспрямована психологічна підтримка сприяє розвитку в дітей механізмів подолання стресу, формуванню навичок саморегуляції та соціальної адаптації. Важливим завданням є подальше впровадження комплексних програм підтримки, що враховують індивідуальні потреби дітей та створюють сприятливе середовище для їхнього психологічного відновлення.

Перспективи подальших досліджень у цій сфері можуть стосуватися розробки нових методик психологічної допомоги, оцінки довгострокових ефектів психосоціальних програм, а також визначення найбільш ефективних стратегій міждисциплінарної взаємодії фахівців у процесі підтримки дітей-біженців.

Список використаних джерел:

1. Акімова О. Організація шкільної освіти в умовах надзвичайних ситуацій воєнного характеру: аналіз світового досвіду. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2023. Випуск 73. С. 90-96
2. Волошин М. Мовна адаптація та формування білінгвізму у дітей українських біженців. Психолінгвістика. 2023. № 1, вип. 30. С. 87-95.
3. Інтеграція українських дітей у європейський освітній простір : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Варшава, 2023 р. Варшава : Вид-во Варшавського ун-ту, 2023. 250 с.

Орловський Є. Ф.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.мед.н. Соколовська І. А.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану дослідження психології набувають особливої актуальності, оскільки війна впливає не лише на фізичне, але й на психічне здоров'я населення. Бойові дії, втрата близьких, порушення

звичного життя спричиняють серйозні емоційні порушення, які потребують професійної допомоги. Події російсько-української війни вплинули та тривалий час ще будуть впливати майже на усі сторони життя українського суспільства. Війни сьогодення дуже сильно відрізняються від війн, які велися сотні років тому. В минулому війни здебільшого точилися між арміями професійних воїнів і солдатів, а тепер також втягують у себе все населення країн більшою мірою.

Тим не менш, все ще найбільше травматизація стосується, безумовно, безпосередніх учасників бойових дій. Уже після місяця перебування в безпосередньому зіткненні з противником адаптивний потенціал вичерпується через стан надмірної мобілізованості, постійної напруженості. Навіть у військовослужбовців з високим рівнем опірності бойовому стресу (89,3 %), що фіксувався до відправлення на фронт, цей рівень після повернення знижується майже втричі [1, с. 49–50]. Таким чином наслідками такого впливу перебування в зоні бойових дій є негативна динаміка психоемоційного стану солдатів, поширення напруженості, тривожності, стресових станів і посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). І все ж війна зумовлює не лише негативні, а й позитивні зміни, перевіряючи на зрілість, мужність, відповідальність, витривалість. Цей складний період для багатьох стає полігоном для перегляду основних життєвих орієнтирів, вироблення стратегій прийняття себе та інших, розширення адаптивних можливостей, актуалізації внутрішнього потенціалу. У багатьох військовослужбовців формуються нові навички, уміння, зростають досвідченість, професіоналізм, відбувається переоцінка цінностей, формуються нові пріоритети, набувається досвід, підвищується соціальний статус [1, с. 50]. Але це стосується не лише військових, але й волонтерів, медиків, журналістів, рятувальників та звичайних громадян України. Кожен зміг відкрити у собі якісь нові особистісні якості, про які не здогадувались раніше.

Життєві випробування не завжди призводять до травматизації – часом вони стають каталізатором позитивних зрушень, зміцнення стосунків, зміни життєвої позиції, виявлення сильних сторін особистості. Дослідження осіб, що пережили катастрофу порому "Herald of Free Enterprise", проведене через три роки потому, показало, що у 46 % осіб погляди на життя змінилися на гірше, а у 43 % – на краще [3]. Термін "посттравматичне зростання", введений у науковий ужиток Р. Тедеші та Л. Келхон, позначає позитивні зміни, які людина переживає в результаті поборювання наслідків травматичної події [5]. Поширеність феномену посттравматичного зростання, за даними 39 емпіричних досліджень, проаналізованих в оглядовій статті британських авторів П. Лінлі і С. Джозеф, коливається між 30 та 70 % постраждалих від травм різного типу [4]. Посттравматичне зростання також є важливим у підтримці психологічної стійкості. Воно допомагає людям розуміти, що труднощі та страждання можуть бути не лише джерелом болю, але й поштовхом до самопізнання та розвитку. Після подолання кризової ситуації люди часто переосмислюють свої цінності, більше цінують близькі стосунки, відчують глибше розуміння свого призначення. Це не лише сприяє їхньому психічному здоров'ю, але й робить їх більш здатними допомагати іншим у подібних ситуаціях. Таким чином, посттравматичне зростання показує, що навіть у найскладніших обставинах можна знайти нові можливості для розвитку і зміцнення особистості. Цей феномен є доказом того, що людина здатна не тільки відновлюватися, а й виходити з кризи сильнішою, із оновленим поглядом на життя, готовністю до змін і досягнення нових цілей. Вивчення посттравматичного зростання сприяє глибшому розумінню людської психіки і відкриває нові горизонти для психологічної підтримки та реабілітації. Тим не менш, сучасна українська психологія ще ніколи не функціонувала в умовах війни. Її організаційна структура, тематика фундаментальних і прикладних досліджень, організація упровадження одержаних наукових результатів у суспільну і, зокрема, освітянську практику були налаштовані на функціонування в умовах миру і відносної соціально-політичної стабільності [2, с. 1].

Тому з початком війни українські психологи зіштовхнулися з великою кількістю проблем, вирішення яких потребувало швидких досліджень. Виникла потреба вивчати дослідження та досвід інших країн з питань війни. У перших дослідженнях, проведених у відповідь на актуальні потреби часу, і тим більше у численних методиках надання психологічної допомоги постраждалим центральне місце посідає поняття ПТСР. Описи симптомів ПТСР значно відрізняються у різних дослідників, оскільки їхні дослідження проводилися в різний час та в різних історичних і соціокультурних умовах. Це призвело до появи різних варіантів симптомокомплексів ПТСР, таких як «в'єтнамський синдром», «афганський синдром», «чорнобильський синдром» тощо. Виходячи з цього, можна передбачити, що в майбутніх роботах дослідників може з'явитися новий синдром, який відображатиме психологічні наслідки нинішньої війни [2, с. 3]. Не меншою проблемою виступає феномен «раннього дорослішання» дітей і підлітків, які були безпосередніми свідками вбивств, зґвалтувань, розстрілів, які самі зазнали тортур від окупантів. Кардинальні зміни особистості таких постраждалих обумовлюють поведінку на багато років уперед або й на все життя, і не завжди ця поведінка є соціально прийнятною. Іноді видається, що таку поведінку можна лише пом'якшити за допомогою багаторічної психотерапевтичної роботи, але не перемінити [2, с. 3].

Крім того, одним із нових викликів для української психології є феномен деокупації. Майбутнє повернення тимчасово окупованих територій ставить перед спеціалістами нові завдання, зокрема, адаптацію людей, які тривалий час перебували під впливом російської пропаганди. Особливо важливо розуміти психологічні аспекти роботи з дітьми, які виросли в умовах окупації та мали обмежений доступ до об'єктивної інформації. Діти, що формували свою особистість на територіях так званих «ДНР»/«ЛНР» або в Криму, потребуватимуть особливої підтримки для інтеграції в українське суспільство та осмислення нових для них ідей і цінностей. Щоб ефективно працювати з цими дітьми, українським психологам і педагогам потрібно розробити нові методики і проводити дослідження на основі міжнародного досвіду роботи з постконфліктними групами. Ці методики повинні враховувати особливості їхнього світогляду, індивідуальні потреби, а також специфіку психологічної адаптації до нових умов. Важливим завданням також стає навчання фахівців, які будуть працювати з дітьми та підлітками на звільнених територіях, щоб забезпечити їм всебічну підтримку та сприяти їхньому гармонійному розвитку.

Таким чином, в умовах війни психологія стає незамінною дисципліною для підтримки особистісного та суспільного відновлення. Дослідження, спрямовані на вивчення психологічних наслідків воєнного стану,

дозволяють розширити можливості для реабілітації, сприяють розумінню процесів адаптації та посттравматичного зростання, а також відкривають перспективи для вдосконалення підходів до психологічної допомоги в умовах кризи. Зрештою, війна стає своєрідним каталізатором для розвитку психологічної науки, збагачуючи її інструментарій і спрямовуючи зусилля дослідників на створення нових знань, які допоможуть суспільству стати стійкішим та готовим до нових викликів.

Список використаних джерел:

1. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій : метод. посіб. / О. М. Кокун, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2015. – 170 с.
2. Панок В. Г. Психологічні дослідження в умовах війни: проблеми і завдання. Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2023. Т. 5, № 1. С. 1–12. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/~journal/article/view/374> (дата звернення: 30.10.2024).
3. Joseph S. What Doesn't Kill Us: A guide to overcoming adversity and moving forward / S. Joseph. Piatkus, 2013. 336 p.
4. Linley P. A. Positive change following trauma and adversity: A review / P. A. Linley, S. Joseph. Journal of Traumatic Stress. 2004. Vol. 17. P. 1121.
5. Tedeschi R. G. Posttraumatic growth: conceptual foundations and empirical evidence / R. G. Tedeschi, L. G. Calhoun. Psychological Inquiry. 2004. № 15 (1). P. 1–18.

Попова В. М.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.психол.н., доцент Гришина Т. А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ

Реформування сучасної початкової освіти ставить за мету надання можливості здобувачам реалізувати свій творчий потенціал та розвивати здібності. У національній доктрині розвитку освіти у XXI столітті зазначено: «Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України...», а Закон України «Про загальну середню освіту» стверджує: «Завданням загальної середньої освіти є формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань» [1].

Проблема розвитку творчої особистості завжди цікавила науковців, і тепер вона набуває особливої актуальності. Саме в початковій школі як першому етапі загальноосвітньої підготовки дитини забезпечується розвиток дитини, формування в неї вміння читати, писати, навички користування книжкою, іншими джерелами інформації. Молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування творчих здібностей особистості, її духовного та емоційного становлення. А це можливо за умови правильно організації творчої діяльності учнів [3].

З психологічної точки зору молодший шкільний вік є сприятливим періодом для розвитку творчих здібностей тому, що в цьому віці дитина вперше усвідомлює відношення між ним і навколишніми, починає розбиратися в громадських мотивах поведінки, моральних оцінках, значущості конфліктних ситуацій, тобто в цьому віці формування особистості набуває свідому фазу. Якщо раніше провідною діяльністю була гра, то тепер стало навчання - еквівалент трудової діяльності, причому оцінка інших залежить і визначається шкільними успіхами.

У молодшому шкільному віці в перше відбувається поділ гри і праці, тобто діяльності, здійснюваної заради задоволення, яке отримує дитина в процесі самої діяльності та діяльності, спрямованої на досягнення об'єктивно значущого і соціально оцінюваного результату. Це розмежування гри і праці в тому числі і навчальної праці, є важливою особливістю шкільного віку [2].

Рівень творчості дітей молодшого шкільного віку, як правило, залежить від тих навичок, яких дитина дошкільного віку набула в іграх, спілкуванні з оточуючими, продуктивних видах діяльності. Тому індивідуальні відмінності дітей, які спостерігає вчитель першого класу, вже досить значні. Кожний погляд на творчість дітей дошкільного віку, порівняно з шкільним, дає всі підстави твердити про значне згасання творчих можливостей школярів по відношенню до дошкільників. Дійсно, потрапивши до школи, дитина значною мірою втрачає ту свободу, яка дозволена, це по-перше, а по-друге, у школі дещо втрачається можливість для ігрової діяльності дітей, фантазування, особистого пізнання світу, тощо. Шкільне навчання обмежує й час. Більшу частину його дитина мусить витрачати на навчання [2].

Отже, для більшості дітей творчість і творче мислення змінюються шаблонним вивченням навчальних предметів. Однак, вказані обмеження не позбавляють дитину творчості, вони лише дещо її стримують. Творчість дітлахів у шкільному віці може набувати таких своїх проявів, що не завжди стають зрозумілими для вчителя: учні, які мають високий творчий потенціал, протистоять суворій дисципліні, конформізму, вони схильні до незалежності, мають підвищене почуття гумору і гостріше реагують на несправедливість. Такі діти не сприймають суворо регламентованих занять, які повторюються і навіюють нудьгу. Але водночас, вони дуже допитливі та інтелектуально активні [4].

Дитина високої творчої спрямованості здатна з головою заглибитися в те, що її цікавить, вона дуже винахідлива в образотворчій діяльності, іграх, використанні різних матеріалів, висловлює багато різних міркувань з приводу конкретної ситуації, здатна по-новому підійти до розв'язання певної проблеми. Творча дитина, як правило, енергійна, дотепна, відрізняється розвинутою пам'яттю і виявляє значну самостійність у думках і поведінці [2].

Суттєва ознака творчої діяльності дітей молодшого шкільного віку - суб'єктивна новизна продукту діяльності. За своїм об'єктивним значенням «відкриття» дитини може бути і новим, незвичним, але, в той же час, виконуватися за вказівкою вчителя, за його задумом, з його допомогою, а тому не бути творчістю. І в той же час дитина може запропонувати таке рішення, яке вже відоме, використовувалося на практиці, але

додумався він до нього самостійно, не копіюючи відоме. У цьому випадку ми маємо справу з творчим процесом, заснованим на здогаду, інтуїції, самостійному мисленні учня. Тут важливий сам психологічний механізм діяльності, в якій формується уміння вирішувати нешаблонні, нестандартні задачі. Успішне формування в молодших школярів творчого мислення можливе лише на основі врахування педагогом основних особливостей дитячої творчості та рішення центральних завдань у розвитку творчого мислення [3].

Діти молодшого шкільного віку дуже люблять займатися художньою творчістю. Воно дозволяє дитині в найбільш повній вільній формі розкрити свою особистість. Вся художня діяльність будується на активній уяві, творчому мисленні. Ці функції забезпечують дитині новий, незвичний погляд на світ. Вони сприяють розвитку мислення, пам'яті, збагачують його індивідуальний життєвий досвід. Для розвитку дитини дуже важливо формування багатьох інтересів. Слід зазначити, що для школяра взагалі характерно пізнавальне ставлення до світу. Така цікава спрямованість творчості має об'єктивну доцільність. Інтерес до всього розширює життєвий досвід дитини, знайомить його з різними видами діяльності, активізує його різні здібності [4].

Дитина молодшого шкільного віку в умовах виховання і навчання починає займати нове місце в системі доступних йому суспільних відносин. Це пов'язано насамперед з надходженням його до школи, яка накладає на дитину певні суспільні обов'язки, що вимагають до неї свідомого і відповідального ставлення, і з новим положенням його в сім'ї, де він також отримує нові обов'язки [2].

У молодшому шкільному віці дитина вперше стає як у школі, так і в сім'ї, членом цього трудового колективу, що є основною умовою формування його особистості. Наслідком цього нового становища дитини в сім'ї і в школі є зміна характеру діяльності дитини. Життя в організованому школою і вчителем колективі призводить до розвитку у дитини складних, соціальних почуттів і до практичного оволодіння найважливішими формами і правилами суспільної поведінки [2].

Перехід до систематичного засвоєння знань у школі є фундаментальним фактом, що формує особистість молодшого школяра і поступово розбудовує його пізнавальні процеси. Діапазон творчих завдань, що вирішуються на початковому ступені навчання, надзвичайно широкий за складністю - від рішення головоломки, до винаходу нової машини або наукового відкриття, але суть їх одна: при їх вирішенні відбувається досвід творчості, знаходиться новий шлях або створюється щось нове [3]. Ось тут-то і потрібні особливі якості розуму, такі, як спостережливість, вміння співставляти і аналізувати, комбінувати, знаходити зв'язки і залежності, закономірності і т.д. все те, що в сукупності і складає творчі здібності.

Творча діяльність, є більш складною за своєю сутністю, доступна тільки людині. Є велика "формула", яка підіймає завісу над таємницею народження творчого розуму: "Спочатку відкрити істину, відому багатьом, потім відкрити істини, відомі деяким, і нарешті відкрити істини, нікому ще невідомі". Мабуть, це і є шлях становлення творчої сторони інтелекту, шлях розвитку винахідницького таланта [3].

Створення сприятливих умов недостатньо для виховання дитини з високим творчим потенціалом, хоча деякі західні психологи і зараз вважають, що творчість спочатку властиво дитині і, що треба тільки не заважати йому вільно самовиражатися. Але практика показує, що такого невтручання мало: не всі діти можуть відкрити дорогу до творення, і надовго зберегти творчу активність. Точний аналіз психологічних даних дозволяє досить точно визначати періоди найбільш сприятливі для навчання. Мозок дитини здатний вбирати велику кількість інформації, і якщо залишаються незавантажені ділянки мозку, то період, найбільш сприятливий для розвитку втрачається [3].

Учені також довели, що при правильній медичній та педагогічній корекційній роботі слабкий розум можна розвинути до середнього, середній до високого, а високому допомогти підтягнутися до талановитого. Треба просто вибрати час і методи з розвитку прихованих здібностей.

Отже, виховання творчих здібностей дітей буде ефективним лише в тому випадку, якщо воно буде являти собою цілеспрямований процес, у ході якого вирішується ряд приватних педагогічних завдань, спрямованих на досягнення кінцевої мети. Таким чином можемо зробити висновок. Успішний розвиток творчих здібностей можливий лише за створення певних умов, сприяючих їх формуванню. А саме такими умовами є:

1. Ранній фізичний та інтелектуальний розвиток дітей.
2. Створення ситуацій випереджуючого розвитку дитини.
3. Самостійне рішення дитиною завдань, які потребують максимальної напруги сил, коли дитина дістається "стелі" своїх можливостей.
4. Надання дитині свободи у виборі діяльності, чергуванні справ, тривалості занять однією справою і т.п.
5. Розумна, доброзичлива допомога (а не підказка) дорослих.
6. Комфортна психологічна обстановка, заохочення дорослими прагнення дитини до творчості.

Кожна дитина має певні здібності, тому завдання педагогів і батьків – визначити, відшукати і допомогти їх розвинути. Успішне вирішення завдань навчання і виховання молодших школярів перебуває у прямій залежності від характеру взаємодії між учителем і учнем. Переорієнтація навчально-виховного процесу на формування творчої особистості реалізується за умов діалогізації, співробітництва, що мають особистісну спрямованість і стимулюють до творчого розвитку і самовдосконалення особистості. Особистість педагога й особистість вихованця навчального закладу виступають як рівноправні співучасники педагогічного процесу з однаковою відповідальністю за кінцевий результат їхньої співпраці та співтворчості.

З огляду на це, особливо актуальним стає теоретичне опанування та практичне впровадження освітніх технологій для розвитку творчих здібностей учнів, до яких, насамперед, слід віднести: технологію розвиваючого навчання; технологію формування творчої особистості; проектно-моделюючі та нові інформаційні технології; технологію колективної творчої діяльності; технологію "створення ситуації успіху; інтеграцію різних видів мистецтва та інші.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про дошкільну освіту» (Документ 2628-III, чинний, поточна редакція від 02.04.2022, під-става – 2153-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> Text (дата звернення: 12.06.2023).

2. Андрійчук О., Заремба Л. Проблема розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку: теоретичний аспект. Педагогічний часопис Волині : науковий журнал. Луцьк : СЛУ імені Лесі Українки, 2018. № 1 (8). С. 8–12.

3. Архипова С., Кушнірик Н. Методика розвитку творчих здібностей у дітей дошкільного віку. Педагогічні науки. 2009. Вип. 2. С. 41–48.

4. Біла І.М. Творчість та її розвиток у дітей. Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Київ, 2001. Т. III. С. 31–37.

Сторожук Н. Р.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» наук. кер. – к.і.н., доцент Палилюлько О. М.

ПСИХОДІАГНОСТИКА ТА ОЦІНКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО БОЙОВИХ ДІЙ

У сучасних умовах ведення бойових дій та постійної змінності військової обстановки проблема своєчасного та достовірного визначення психологічної готовності військовослужбовців до участі в бойових операціях набуває виняткової важливості. Підготовка військовослужбовців передбачає не лише фізичну, тактичну чи технічну підготовку, але й формування внутрішніх психологічних ресурсів – мотивації, волі, адекватної оцінки ситуації, здатності діяти під тиском та приймати рішення в умовах невизначеності. У цьому контексті застосування методів психодіагностики стає критично важливим інструментом, який дозволяє не лише виявити рівень готовності, а й своєчасно діагностувати потенційні ризики невідповідності бойовій ролі. Зокрема, дослідження підкреслюють, що психологічна готовність утворює інтегративну конструкцію, що включає мотиваційно-волюву, когнітивну, емоційно-регулятивну та поведінкову складові.

Проведення психодіагностичного оцінювання військовослужбовців перед їхнім включенням у бойову діяльність дозволяє сформувати комплексне уявлення про їх психологічний стан – рівень стресостійкості, емоційної зрілості, адаптивності, професійної мотивації та волі до дій. Це важливо з огляду на те, що навіть висока професійна підготовка може бути нівельована, якщо особа не має належного рівня психологічної готовності. Наприклад, дослідження серед курсантів виявили, що 100 % учасників, які були залучені до бойових дій, мали ознаки бойового стресу, а 71 % – різні ступені депресивних симптомів [2].

Методологічна база психодіагностики в контексті бойової готовності включає як класичні, так і спеціалізовані інструменти: опитувальники, анкети, тести, які дозволяють оцінити мотивацію, волю, емоційну регуляцію, когнітивні механізми та поведінкові реакції. Одночасно існує виклик – відсутність універсальної моделі або методики, яка б повно охоплювала всі компоненти психологічної готовності спеціально для військового контексту. Наприклад, дослідники вказують, що при оцінюванні психологічної готовності представників професій з високим ризиком (до яких належать військові) багато психодіагностичних методів не охоплюють морально-етичну чи ціннісно-оцінкову складову в належній мірі.

У перспективі розвиток системи психодіагностики військовослужбовців має бути спрямований на створення адаптивних моделей, які враховують специфіку військової діяльності, умов бойового середовища, групову соціально-психологічну динаміку підрозділу та індивідуальні психологічні характеристики військовика. Це означає необхідність міждисциплінарного підходу – залучення психологів, військових педагогів, соціологів, нейропсихологів – для розробки комплексних інструментів оцінки. Саме така інтеграція дозволяє не просто діагностувати стан, але й планувати психологічну підготовку і корекцію, спрямовану на підвищення готовності до бойових дій.

У контексті оцінки психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій науковці виявили, що готовність є динамічним багатокомпонентним феноменом, який включає мотивування, когнітивні, емоційно-волеві та оперативні-практичні складові. Одне з досліджень виявило, що серед значущих стресогенних факторів, які безпосередньо впливають на психологічну готовність підрозділів – високий темп бойових дій, тривале перебування в небезпечних умовах, втрати побратимів та сенсорне виснаження. Також за даними українських дослідників існує автоматизований психодіагностичний комплекс для визначення рівня психологічної готовності військовослужбовців до дій в екстремальних умовах, який включає тестування, профілювання відповідей та формування рекомендацій щодо залучення до бойової діяльності. Ще одне емпіричне дослідження фокусується на структурі мотиваційно-волевої сфери і виявило, що розроблена методика «Оцінка професійної мотивації військовослужбовців» має добрі психометричні показники та дозволяє диференціювати військових за досвідом і участю у бойових діях – взаємозв'язок мотивації з психологічною готовністю чітко простежується. Узагальненою метою психодіагностики у військовому контексті є не просто виявлення ознак потенційної неготовності, а формування діагностованого профілю, з якого можливо планувати подальшу психологічну підготовку, корекцію або оптимізацію під бойові завдання [1].

Отже, психодіагностика та оцінка психологічної готовності військовослужбовців до бойових дій є невід'ємною складовою сучасної системи підготовки Збройних Сил, спрямованої на збереження психічного здоров'я та підвищення ефективності виконання бойових завдань. Проведений аналіз засвідчує, що психологічна готовність має багатовимірну структуру, де поєднуються мотиваційні, емоційно-волеві, когнітивні та поведінкові компоненти, які разом визначають здатність військового діяти результативно у стресових умовах. Сучасні психодіагностичні інструменти забезпечують можливість не лише виявлення рівня готовності, а й прогнозування можливих труднощів адаптації, в тому чи професійного вигорання, що дозволяє вчасно здійснювати психологічну корекцію. Водночас подальший розвиток цієї сфери вимагає створення адаптивних, науково обґрунтованих методик, що враховують специфіку бойового середовища, індивідуальні особливості військових та соціально-психологічну динаміку підрозділів. Лише комплексний, міждисциплінарний підхід до психодіагностики здатен забезпечити реальну оцінку бойової готовності та створити передумови для підвищення психологічної стійкості, ефективності та моральної надійності особового складу.

Список використаних джерел:

1. Баранова Т. Моделювання психологічної готовності до діяльності фахівців груп контролю бойового стресу. Психологія і суспільство, Вип. 92, № 2, С 119-132. URL: <https://doi.org/10.35774/>.
2. Fitkalo O. S., Arden J. Stress Resistance Features of Cadets under the Influence of Combat Stress. Proceedings of the Shevchenko Scientific Society. Medical Sciences 2024, 1 (73). URL: <https://doi.org/10.25040/ntsh>

Стрелко С. І.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.психол.н., доцент Гришина Т. А.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ НА ПРОЦЕС СПРИЙНЯТТЯ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

У наш час в Україні, як власне і в усьому світі, зростає кількість дітей з порушеннями спектру аутизму. Вони потребують спеціальної допомоги з боку педагогів спеціальних закладів і загальноосвітніх шкіл, а пошук нових форм, методів і засобів інклюзивного навчання та виховання таких дітей стають вкрай необхідними. В цьому процесі значне місце посідає мистецтво взагалі та музика зокрема.

Аутизм – це комплексне порушення розвитку з різноманітними проявами. Для його визначення потрібна наявність характерної триади: порушення соціальної взаємодії; порушення взаємної комунікації; обмеженість інтересів і повторювальний репертуар поведінки [5].

Аутизм – це порушення розвитку. Дефект у системі, яка відповідає за сприйняття сигналів навколишньої середовища, змушує дитину реагувати на одні явища та ігнорувати інші. Дітям із розладами аутистичного спектра дуже складно дається процес соціалізації та комунікативного розвитку.

Це пов'язано з непорозумінням сигналів подразників-емоцій, міміки, жестів, інтонації, слів із неоднозначним змістом, правил поведінки. Одночасно у самих дітей виявляються відчуженість, поглиненість одними й тими інтересами, стереотипії, ехолоалії, буквальне сприйняття. Все це ускладнює процес комунікації з іншими людьми. Індивідуальні прояви аутизму мають досить широкий спектр [2].

Для дітей з розладами аутистичного спектра характерні такі ознаки та симптоми порушення розвитку, як: затримання пізнавального розвитку й основних його етапів, що виявляється у сфері стосунків і спілкування; затримання розвитку простих видів емоційного реагування; невміння оцінити ситуацію та поставити себе на місце іншого, спостереження форм повторювальної й обмеженої поведінки. Діти з розладами аутистичного спектра суттєво вирізняються від дітей з нормальним типом розвитку. Навколишня дійсність для них – розмаїття непов'язаних між собою звуків, образів та подій, що зумовлюють тривогу і страх. Їм незрозуміло й нецікаво те, що роблять звичайні люди [1].

У процесі дослідження аутизму виявилось, що одне й те саме порушення може виявлятися різним чином. Так з'явилося поняття «аутистичний спектр».

Сучасна класифікація розладів аутистичного спектра базується на історичній складності уявлень про ці розлади та їх клінічні прояви. У міжнародній системі класифікацій МКХ-10 дитячий аутизм входить у рубрику «Загальні розлади розвитку» (F84) як частина розділу «Порушення психологічного розвитку» (рубрики F80 - F89) [6].

Музика може стати мостом до спілкування, розвитку емоцій та самовираження для дітей з аутизмом. Музична терапія особливо корисна, адже вона враховує унікальне сприйняття світу такими дітьми. Надихатися звучанням шелесту трави, вирізняти мелодії з подиху вітру чи шурхоту сторінок книжки – це унікальна особливість, якою володіє більшість дітей з аутизмом. Вважається, що лише одна з 10 000 людей має абсолютний музикальний слух, і чимало з цих унікальних талановитих людей – це ті, хто має розлади спектра аутизму.

Діти з аутизмом по-різному реагують на звуки. Для одних це можуть бути заспокійливі мелодії, а для інших – ритм барабану, який допомагає зосередитися та висловити свої емоції. Барабани, наприклад, дарують чітку структуру та ритм, що створює відчуття безпеки й гармонії.

Музика:

1. Допомагає знизити стрес та тривожність.
2. Покращує комунікаційні навички, адже діти починають відповідати на ритми та мелодії.
3. Розвиває концентрацію, моторику та координацію рухів.

Вважаємо за доцільне узагальнити деякі рекомендації щодо музичних творів, які позитивно вплинуть на психофізіологічний стан дітей з аутизмом на уроках музичного мистецтва:

– класична музика: допомагає дітям з орієнтуванням у просторі та часі. Крім того, вона сприяє розвитку сприйняття звуків та посиленню концентрації.

– фольклорна музика: сприяє розвитку сприйняття мелодії та ритмів.

– музика з мультфільмів та фільмів: має чітко виражену емоційну палітру, що може сприяти розвитку емоційного сприйняття та формуванню емоційної зв'язаності з музикою.

– музика різних народів світу: розширює кругозір та забезпечує нові враження. Крім того, музика з різних народів має різноманітні та цікаві ритми та мелодії, що може зацікавити дітей та допомогти їхньому розвитку.

– музика без слів: деякі діти з аутизмом можуть мати труднощі зі сприйняттям слів і відчувати дискомфорт від пісень зі словами. У такому випадку, музика без слів буде корисною альтернативою, оскільки діти сприйматимуть музичні звуки і мелодії, що забезпечує більш спокійну та комфортну атмосферу для навчання.

– інструментальна музика: корисна для розвитку уваги та концентрації, а також допоможе дітям зосередитися на ритмі та звуках, що сприяє розвитку музичних навичок та почуття ритму.

– музика з різних епох та стилів: діти з аутизмом мають різні музичні смаки та відчуття стилю, тому варто розглядати різні епохи та жанри музики. Наприклад, джаз, рок, електронна музика та інші стилі можуть бути цікавими для дітей та сприяти їхньому розвитку музичного смаку [8].

Проаналізувавши наукову літературу з проблеми психолого-педагогічної характеристики дітей з розладами аутистичного спектра, було дано визначення поняття «аутизм», як розладу загального психічного розвитку; розглянута класифікація розладів аутистичного спектра та їх клінічні прояви й симптоми, а також загальна характеристика комунікативних здібностей дітей з РАС.

Особливості впливу музичних творів у процесі їх сприйняття на психофізіологічний стан дітей з аутизмом на уроках музичного мистецтва є досить важливою проблемою, оскільки такі діти мають особливості сприйняття будь-якої музичної інформації.

Отже у процесі дослідження було встановлено, що уроки музичного мистецтва дуже корисні для розвитку дітей з аутизмом, вони сприяють покращенню поведінки та комунікації, сприяють корекції у позитивний бік їх психічного стану. Музика сприяє зниженню рівня стресу та агресії, покращенню настрою та розвитку креативності та фантазії дітей.

Для дітей у спектрі аутизму, які були вимушені покинути власні домівки через війну, музика – це дещо більше, ніж красиві звуки. Це спосіб комунікації зі світом. Саме тому для роботи з малечою, яка має розлади спектра аутизму, спеціалісти часто використовують музичну терапію. Це цілий психотерапевтичний напрямок, заснований на позитивному впливі музики на психологічний стан людини. Музична терапія сприяє утворенню нових нейронних зв'язків у мозку, тому для дітей, чиє дитинство затьмарене війною, ця методика має ще більше переваг. Так, для дітей у спектрі аутизму музика знімає напруження та стрес, стимулює інтелектуальний розвиток, значно покращує увагу, розвиває пам'ять, мовлення та врівноважує гіперактивність дитини.

Таким чином можемо зробити висновок, що одним з можливих напрямів для подальших досліджень може бути вивчення особливостей сприйняття дітьми з аутизмом музичних творів різної складності та різного стилю. Перспективними, на нашу думку, стануть дослідження, в яких буде висвітлено питання корекції когнітивних функцій дітей з аутизмом, такі як увага, пам'ять та мислення, та їх покращення засобами музичного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Герман Н. І., Панченко В. В. Вплив музики на особистість. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. 2012. Вип. 36. С. 319-324. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2012_36_62
2. Локарева Г. В. Можливості використання музикотерапії в загальноосвітніх закладах. Мистецтво та освіта. 2016. № 4. С. 7-11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mtao_2016_4_3
3. Музикотерапія. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів (курс за вибором) / Н. П. Гуральник, Г. З. Мороз, О. З. Безклинська, Г. К. Бондаренко. Чернігів : Десна-Поліграф. 2017. С. 14-16.
4. Призванська Р. А. До проблеми застосування музичної терапії в системі корекційної роботи з дошкільниками, які мають розлади спектра аутизму. Актуальні питання корекційної освіти. 2018. Вип. 10. С. 255-264.
5. Призванська Р. А. Теоретичні та практичні аспекти музикотерапевтичної роботи з дітьми із аутизмом. Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. 2017. Вип. 9. (1) С. 192-201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2017_9%281%29_20
6. Савельєва-Кулик Н. О. Музична терапія в інтегративній медицині : навч. посіб. Для лікарів-слухачів закладів (факультетів) післядипломної. Київ : Інтерсервіс, 2014. 138 с.
7. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму : монографія. Київ : Видавництво «Фенікс», 2010. 320 с.
8. Субота М. В. Психологічна сутність емоційного сприймання музики. Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології». 2011. Вип. 11. С. 859-870.

Тивін З. В.

Класичний приватний університет

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Повномасштабна війна в Україні спричинила масову психологічну травму для мільйонів громадян - йдеться не лише про гострі реакції на екстремальні події, а й про зміни у світосприйнятті, довірі до людей і базисних переконаннях, які формують поведінкові стратегії в міжособистісних відносинах. Все це нові, несподівані виклики для психіки людини. В умовах постійної небезпеки, розлуки, втрат та невизначеності набуває актуальності поняття психологічної стійкості, як здатності зберігати внутрішню рівновагу, продуктивність і здатність спілкуватися, взаємодіяти з іншими людьми.

Підтримка психічного здоров'я у воєнний час вимагає інтегрованого підходу, який враховує як індивідуальні психологічні механізми (травма, стрес, посттравматичний розвиток), так і гендерні особливості реакцій та ролей у суспільстві. Одночасно існує потреба в інструментах, що дозволяють попередити деструктивні взаємодії. Наприклад маніпуляції та зміцнювати компетентності для здорових стосунків.

Психологічна стійкість – це не лише індивідуальна риса, а процес, який включає як особистісні, так і соціально- психологічні ресурси: підтримку з боку близьких, спільні цінності, відчуття спільноти та сенсу [1].

Одним із головних аспектів формування стійкості особистості є якість взаємодії з іншими людьми. У воєнний період базове відчуття безпеки не стабільне. І саме міжособистісні взаємини можуть або зменшувати тривожність, або навпаки- посилювати. Взаємопідтримка, емпатія, довіра й відкритість до спілкування – це чинники, які допомагають людині пережити кризу, трансформувати травму в досвід зростання.

Теоретичним підґрунтям розуміння внутрішньої стабільності людини є концепція базисних переконань Ронні Янофф-Бульман [2]. Базові переконання розглядаються як стійкі уявлення особистості про світ і

про себе. Ці уявлення впливають на мислення, на емоційний стани і поведінку людини. Відтак, одним із базових відчуттів є безпека. Американська психологиня Ронні Янофф-Булман зазначає, що почуття безпеки засноване на трьох категоріях базових переконань, які становлять ядро нашого суб'єктивного світу. Це віра в те, що у світі більше добра, ніж зла. Що світ сповнений сенсу, відповідно події відбуваються не випадково, а справедливо. Та переконання про цінність власного «Я». Базові переконання особистості змінюються під впливом перенесених у дитинстві травматичних для психіки подій, внаслідок яких руйнуються звичні життєві уявлення та моделі поведінки.

Базові переконання виконують роль фільтрів сприйняття реальності. Вони визначають, як людина сприймає події - як катастрофу чи як виклик. У мирний час більшість людей мають позитивну картину світу, що сприяє їхній емоційній стабільності. Але війна різко руйнує базисні уявлення: світ перестає бути передбачуваним, не справедливий, а почуття контролю - зникає. Людина може втратити відчуття сенсу, справедливості, а разом із цим – і віру у власні сили.

М. Падун зазначає, що пошкодження базисних переконань є ключовим психологічним наслідком травми: воно породжує недовіру, підозрілість і гіперконтроль [3]. Людина не завжди усвідомлює, що вдається до маніпуляції, - це радше спосіб зберегти психологічну рівновагу. Саме тому у післятравматичному відновленні важливо допомогти людині відкоригувати власний світогляд - переосмислити досвід, не втратити віру в людяність.

Порушене відчуття безпеки внаслідок війни часто призводить до компенсаторних форм поведінки. Однією з них є макіавеллізм - установка на досягнення власних цілей шляхом впливу на інших, часто неетичними або прихованими засобами. У контексті війни такі риси можуть виконувати захисну функцію. Люди, які втратили стабільність, часто намагаються хоч у чомусь відновити контроль. Вони можуть використовувати маніпуляцію як інструмент самозахисту. Проте у довгостроковій перспективі така поведінка ще більше руйнує стосунки.

Одним із центральних психологічних феноменів, який проявляється в умовах війни, є суперечність між ustalеними переконаннями людини і новими фактами, подіями, які абсолютно суперечать переконанням. Варто звернутися до теорії когнітивного дисонансу Л. Фестінгера 1957 року. Більшість людей жили в переконанні, що «війна - це десь далеко», а «світ безпечний» і «добро завжди перемагає». Реальність війни - обстріли, жорстокість, обман, байдужість, втрата близьких. І всі ці фактори суперечать переконанням людей, викликаючи дискомфорт, тривожність, розгубленість. Когнітивний дисонанс проявляється у двох формах: деструктивній. Через заперечення, цинізм, агресію та адаптивній. З переосмисленням, зміною цінностей, зростанням. Психологічну підтримку слід спрямовувати в адаптивну форму: допомогти людині прийняти реальність без руйнування власного «Я».

Поняття емоційного інтелекту, введене П. Саловей і Д. Маєром, означає здатність усвідомлювати, розуміти та ефективно використовувати емоції у взаємодії з іншими людьми. Відчути власні емоції, пропрацювати їх, зрозуміти емоції іншої людини і на основі цього будувати взаємодію. Це в певній мірі здатність людини підтримувати внутрішню рівновагу і довіряти іншим.

За словами професорки В. Зарицької, емоційний інтелект - це психологічний інструмент самозбереження, який дозволяє людині розпізнати деструктивні емоції, знизити рівень тривожності та діяти усвідомлено навіть у стресових ситуаціях [4]. Високий емоційний інтелект підвищує здатність до емпатії. Саме завдяки емпатії формується довіра, відновлюється почуття спільності, що є базовим чинником психологічної стійкості в умовах воєнного стану. В. Зарицька підкреслює, що «емоційний інтелект - це не лише здатність розуміти власні емоції, а й уміння зберігати моральну стійкість і підтримувати інших навіть тоді, коли самому болять» [4]. Цей підхід набуває особливого значення в умовах війни, коли будь-яка форма щирої людяності та емпатії важлива.

Розвиток в особистості емоційного інтелекту сприяє зниженню рівня маніпулятивної поведінки. Адже замість прагнення контролювати інших, людина вчиться розуміти їхні потреби та емоції. Це підвищує рівень соціальної взаємодії, порозуміння, формує культуру взаємоповаги, що вкрай важливо для суспільства у стані війни.

Дослідження українських психологів (Т. Титаренко, Н. Чепелева, О. Литвинчук) показують, що у період соціальної турбулентності ключовими ресурсами людини є соціальна підтримка, довіра, спільна діяльність і відчуття приналежності [5]. Психологічна стійкість не може проявлятися у вакуумі. Відповідно, люди, які комунікують з іншими, взаємодіють, відчують сенс у допомозі іншим, менше схильні до тривожності, апатії чи агресії.

Сучасні програми психологічної допомоги в Україні (2022–2025 рр.) активно впроваджують групові формати терапії- тренінги, арттерапію, волонтерські спільноти. Вони допомагають людині не лише впоратися зі стресом, а й повернути собі контроль над життям через спільну дію.

Психологічна стійкість особистості в умовах воєнного стану поєднує когнітивні, емоційні та соціальні ресурси. В основі базисні переконання, які визначають внутрішнє відчуття безпеки, а також здатність до емоційної саморегуляції та емпатії.

Макіавеллізм і когнітивний дисонанс виступають реакціями на руйнування базових структур досвіду, але їх можна трансформувати в конструктивні механізми - через розвиток емоційного інтелекту, соціальну взаємодію та підтримку.

Психологічна стійкість у таких умовах - це виживання та активне відновлення особистості та суспільства через взаєморозуміння, емпатію і єдність. Люди, які пережили втрати, часто відчувають страх перед новими емоційними зв'язками. Це механізм самозахисту. Але через відновлення довіри, співчуття та взаємопідтримку можливе відновлення цілісності і гармонії особистості. Отже психологічна підтримка в умовах воєнного стану має ґрунтуватися на побудові соціальних зв'язків, творенні спільнот. Психологічна стійкість особистості в умовах воєнного стану є важливим чинником цілісності суспільства. Це здатність зберігати самоконтроль, довіру до людей, готовність до співпраці. Війна оголює крихкість міжособистісних

зв'язків, але водночас підсилює їхню цінність. А психологічна стійкість не є вродженою рисою - вона формується через осмислення пережитого, через підтримку інших, через здатність бачити сенс навіть за непростих обставин.

Формування психологічної стійкості в умовах воєнного стану потребує системного підходу: розвитку емоційного інтелекту як інструменту саморегуляції, створення безпечних соціальних просторів для взаємопідтримки, впровадження психологічних програм, спрямованих відновлення довіри, роботу з травмою та емоційним виснаженням.

Список використаних джерел:

1. Бондар Т. І. Психологічна стійкість особистості в умовах сучасних викликів. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 180 с.
2. Янофф-Бульман Р. Світ, який руйнується: розуміння травматичного досвіду. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2020. 212 с.
3. Падун М. А. Базисні переконання особистості та посттравматичні зміни: психологічний аспект. Харків: Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 184 с.
4. Зарицька В. В. Емоційний інтелект як чинник психологічного благополуччя особистості. Львів: ЛНУ імені І. Франка, 2022. 152 с.
5. Титаренко Т. М. Психологія життєстійкості: монографія. Київ: Міленіум, 2019. 232 с.
6. Тавровецька Н. І. Базисні переконання як фактор подолання життєвих криз особистості. Вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2020. Вип. 3. С. 112–118.

Янчук А. І.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.психол.н., доцент Гришина Т. А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Період молодшого шкільного віку (6–10 років) є одним із найбільш відповідальних етапів розвитку дитини. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що саме в цей час формуються нові соціальні ролі, відбувається адаптація до вимог школи, розвиваються навички спілкування з однолітками та вчителями. Шкільне середовище нерідко стає джерелом підвищеної напруги, що може призводити до виникнення тривожності. З'ясовується, що високий рівень тривожності негативно впливає на пізнавальну діяльність, емоційний стан та соціальну поведінку дітей [3].

Отже, можна стверджувати, що дослідження психологічних особливостей корекції тривожності у молодших школярів має як теоретичне, так і практичне значення.

Згідно з науковим визначенням, тривожність визначається як емоційний стан, що характеризується внутрішнім напруженням, очікуванням небезпеки чи невдачі [1]. Проведений аналіз дозволяє виділити специфічні прояви цього стану у молодших школярів:

1. Емоційні прояви – плаксивість, безпричинний страх, уникання нових завдань.
2. Когнітивні прояви – труднощі з концентрацією, швидка втомлюваність, помилки у знайомих завданнях [4].
3. Фізіологічні прояви – прискорене серцебиття, соматичні скарги [7].
4. Поведінкові прояви – уникання відповідей, надмірна залежність від дорослих, замкненість або демонстративність [2].

Важливим аспектом для розуміння є розмежування ситуативної тривожності, пов'язаної з конкретною подією, та стійкої тривожності як риси особистості, що потребує спеціальної корекції [9].

Причини виникнення підвищеної тривожності

Дослідження причинно-наслідкових зв'язків дозволяє виокремити фактори, що впливають на розвиток тривожності у молодших школярів:

- сімейні умови (надмірний контроль батьків, завищені очікування, конфлікти в сім'ї) [5];
- шкільне середовище (страх оцінювання, негативний досвід спілкування з учителем, проблеми з однолітками);
- індивідуально-особистісні особливості (низька самооцінка, невпевненість у власних силах, підвищена чутливість) [6].

Таким чином, аналіз факторів підтверджує, що підвищена тривожність є багатофакторним явищем, яке потребує комплексного психологічного втручання.

З огляду на вищесказане, корекційна робота з дітьми повинна бути спрямована не лише на зниження рівня тривожності, а й на формування позитивної «Я-концепції», розвиток емоційної стійкості та навичок саморегуляції [4]. Порівняльний аналіз ефективності методів дозволяє стверджувати, що найбільш ефективними є такі підходи:

1. Ігрова терапія – створює безпечні умови для вираження емоцій і подолання страхів [5].
2. Арттерапія – малювання, ліплення, казкотерапія допомагають знижувати внутрішню напругу [6].
3. Психогімнастика та релаксація – дихальні вправи та рухливі ігри з елементами релаксації зменшують фізичну напругу [7].
4. Когнітивно-поведінкові методи – спрямовані на зміну неадекватних уявлень про власні можливості та розвиток самоконтролю.
5. Групова робота – сприяє формуванню соціальних навичок, зниженню страху спілкування, розвитку почуття підтримки [3].
6. Співпраця з батьками та вчителями – необхідна для підтримки позитивних змін у поведінці та зниження критики на адресу дитини [2].

На основі синтезу теоретичних даних та практичного досвіду, можна запропонувати наступні етапи корекційної роботи:

1. Діагностичний етап – виявлення рівня тривожності за допомогою тесту Філліпса та методики «Шкільна тривожність» [1].

2. Психокорекційний етап – проведення занять для зниження емоційної напруги та розвитку позитивної самооцінки [5].

3. Розвивальний етап – формування навичок емоційної саморегуляції та комунікативних умінь [4].

4. Закріплення результатів – створення сприятливих умов у школі та сім'ї (МОН України, 2016).

Підсумовуючи проведений аналіз, слід зазначити, що тривожність у дітей молодшого шкільного віку є поширеною проблемою, що суттєво впливає на навчальну діяльність і психологічне благополуччя. Результати дослідження демонструють, що її подолання можливе завдяки комплексному використанню ігрових, арттерапевтичних, релаксаційних та когнітивно-поведінкових методів, а також завдяки тісній співпраці психолога, педагогів та батьків. Отже, успішна корекція, як свідчать дані, сприяє формуванню впевненості у власних силах, розвитку позитивної самооцінки та гармонійної особистості дитини.

Список використаних джерел:

1. Філліпс, Л. (2001). Методика визначення рівня тривожності у школярів. Практична психологія та соціальна робота, (3), 56–59.

2. Воронцова, Т. В., Пономаренко, В. С. (2019). Психологія розвитку дитини молодшого шкільного віку. Київ: Освіта.

3. Савчин, М. В., Василенко, Л. П. (2018). Вікова психологія. Київ: Академвидав.

4. Моляко, В. О., Максименко, С. Д. (2015). Психологія навчання молодших школярів. Київ: Либідь.

5. Кочубей, Б. І. (2017). Корекційна робота шкільного психолога: методи та прийоми. Харків: Основа.

6. Спирін, Г. В. (2020). Арттерапія в роботі з дітьми молодшого шкільного віку. Львів: Світ.

7. Кляпець, Г. І. (2018). Релаксаційні техніки в роботі практичного психолога початкової школи. Практична психологія і соціальна робота, (5), 44–48.

8. МОН України. (2016). Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ.

9. Слободянюк, О. В. (2021). Психологічні основи розвитку емоційної сфери молодших школярів. Тернопіль: ТНПУ.

Ярошина О. Д.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.психол.н., доцент Гришина Т. А.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ДО ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧОГО КОЛЕКТИВУ

В умовах, що склалися в Україні на нинішньому етапі її розвитку, проблема мотивації особистості набула важливого значення, оскільки вирішення задач, які стоять перед суспільством, можливе лише за умови створення належної мотиваційної основи, здатної спонукати персонал підприємств до ефективної діяльності. Мова йде про застосування таких форм і методів стимулювання особистості, які б сприяли високій результативності її роботи.

Мотивація є однією з фундаментальних проблем як вітчизняної, так і зарубіжної психології. Її значущість для розробки сучасної психології пов'язана з аналізом джерел активності людини, спонукальних сил його діяльності, поведінки. Відповідь на питання, що спонукає людину до діяльності, який мотив, заради чого він її здійснює, є основа її адекватної інтерпретації. «Коли люди спілкуються один з одним, то перш за все виникає питання про мотиви, спонукань, які штовхнули їх на такий контакт з іншими людьми, а також про ті цілі, які з більшою чи меншою усвідомленістю вони ставили перед собою» [2].

Методологічну основу дослідження склали положення та теорії про сутність мотивації поведінки та діяльності людини, як суб'єкта власної життєдіяльності (В.К. Вілюнас, М.Ш. Магомед-Емінов, В.С. Мерлін, П.В. Симонов, Д.Н. Узнадзе, О.О. Файзуллаєв, П.М. Якобсон), так і закордонних авторів (Дж. Аткинсон, Г. Хол, К. Мадсен, А. Маслоу, Х. Хекхаузен і ін.) [1].

Термін «мотивація» використовують у різних галузях психологічної науки при вивченні причин і механізмів поведінки людини. Хоч мотивація є відносно стійкою системою домінуючих мотивів діяльності і поведінки, проте вона не постійна протягом всього життя людини. На різних вікових етапах мотивація має свої особливості, пов'язані зі зміною провідних видів діяльності, соціальної ситуації розвитку, зміною умов життя і планів людини. Правомірним є твердження, що найактивніша роль у процесі мотивації належить потребам, інтересам, цінностям людини та зовнішнім факторам – стимулам. З огляду на вищевикладене можна вже сформулювати більш деталізоване визначення мотивації [1].

Мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності, визначають поведінку, форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення особистих цілей і цілей організації. Мотивація – це сукупність усіх мотивів, які справляють вплив на поведінку людини. В загальному можна сказати, що в психологічній літературі поняття «мотивація» трактується не однаково, хоч більшість визначень багато в чому схожі [3]. Така різноманітність визначень засвідчує, що мотивація – це складне і багатопланове явище, яке потребує всебічного вивчення. З'ясовуючи сутність і природу мотивації, маємо усвідомлювати, що йдеться передовсім про процес, який відбувається в самій людині і спрямовує її поведінку в конкретне русло, спонукає її поводитись у конкретній ситуації в певний спосіб.

Основу процесу мотивації становлять потреби людини, тобто потреба в чомусь, об'єктивно необхідному для підтримки життєдіяльності і розвитку організму, особистості або соціальної групи. Потреби можуть

бути природними та соціальними; вродженими і набутими; первинними і вторинними, усвідомленими і неусвідомленими. Розрізняють також матеріальні, духовні та соціальні потреби.

До середини поточного сторіччя в психології мотивації виділилися й дотепер продовжують розроблятися, як відносно самостійні, щонайменше 10 теорій. Тільки інтеграція всіх теорій із глибоким аналізом та вичленовуванням усього того позитивного, що в них утримується, здатна дати нам більш-менш повну картину детермінації людської поведінки. Однак таке зближення серйозно ускладнюється через непогодженість вихідних позицій, розрізненість у методах досліджень, термінології та через недолік твердо встановлених фактів про мотивацію людини [1].

У психологічних роботах часто можна зустріти поняття «мотиваційна сфера особистості». На відміну від спрямованості особистості, яка пов'язана з домінуючими потребами та інтересами, під мотиваційною сферою особистості розуміють всю сукупність мотиваційних утворень, що є у даної людини: диспозицій (мотивів), потреб і цілей, атитюдів, поведінкових патернів, інтересів.

Мотиваційна сфера – ядро особистості. Вона закладається у ранньому віці та розвивається протягом всього життя. Мріючи, мала дитина вчиться працювати з мотивацією. З віком мрія-фантазія повинна перерости у мрію-план, тобто в мотиваційну установку. Турбота про мотивування приносить свої плоди, позбавляє від витрат у самоорганізації, заряджає енергією, спонукає до досягнення. Мотиваційна сфера особистості є складним структурним утворенням, психологічний механізм, якої визначається характером використовуваної системи психологічних умов і засобів. В змісті його основи можна виділити наступні блоки: гуманістичний, мотиваційний, аналітичної діяльності і розумових здібностей, емоційно-вольовий, самосвідомість [2].

Мотиваційну сферу людини з точки зору її розвиненості можна оцінювати по наступним параметрам: широта; гнучкість; ієрархованість. Під широтою мотиваційної сфери розуміється якісна різноманітність мотиваційних факторів – диспозицій (мотивів), потреб і цілей, представлених на кожному з рівнів. Чим більше у людини всляких мотивів, потреб і цілей, тим більше розвинутою є її мотиваційна сфера.

Отже гнучкість мотиваційної сфери характеризує процес мотивації. Гнучкішою вважається така мотиваційна сфера, в якій для задоволення мотиваційного спонукання більш загального характеру (більш високого рівня) може бути використано більше різноманітних мотиваційних спонукачів нижчого рівня. Наприклад, гнучкішою є мотиваційна сфера людини, яка залежно від обставин задоволення одного і того ж мотиву може використовувати різноманітні засоби, ніж інша людина [3].

Ієрархованість мотиваційної сфери – це віддзеркалення в свідомості людини значущості тієї або іншої потреби, мотиваційної установки, інших мотиваційних диспозицій, відповідно до чого одні мають домінуюче значення при формуванні мотиву, а інші – підпорядковане, другорядне; одні використовуються частіше, інші – рідше. Мотиваційна сфера як сукупність всіх мотивів особистості виконує такі ж самі функції, що й мотиви. У самому загальному плані мотив – це те, що визначає, стимулює, спонукає людину до вчинення будь-якої дії, включеного в визначається цим мотивом діяльність [1].

Таким чином ми можемо зробити такі висновки. Мотивація поведінки особистості виходить не із статичної природи особистості, а з умов її розвитку, тобто «якою вона повинна бути» і які шляхи розвитку її «самостійності». В цьому і полягає перехід від потреб «нужди» до потреб «зростання». Мотивована поведінка особистості виходить з індивідуальних відмінностей структури мотивів і конкретної ситуації. Змінити мотивацію поведінки працівника можна лише за допомогою відповідно підібраних стимулів. За допомогою стимулювання, з одного боку, створюються сприятливі умови для задоволення потреб працівника, а з іншого – забезпечується трудова поведінка, необхідне для успішного функціонування підприємства, тобто здійснюється своєрідний обмін діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Занюк С.С. Психологія мотивації. Київ : Ніка-Центр, 2001. 392 с.
2. Ільїн Є.П. Мотивація й мотив: теорія й методи вивчення. Київ : Либідь, 1998. 284 с.
3. Трофімова Ю.Л. Психологія: підручник / Ю.Л. Трофімова – Київ : Либідь, 1999. 204 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Гонтаренко С. В.

Класичний приватний університет

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТОСТІ У ПОДОЛАННІ СТРЕСОВИХ СТАНІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

Воєнні дії в Україні створюють масштабні виклики для психічного здоров'я населення. Зростає кількість осіб, які переживають хронічний стрес, тривожність, депресивні стани та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). У цих умовах психологічна підтримка набуває особливої актуальності як засіб стабілізації емоційного стану, адаптації та відновлення особистісного потенціалу.

В умовах воєнних дій людина переживає не лише фізичні загрози, а й потужний психологічний тиск, пов'язаний із втратою безпеки, рідних, житла та стабільності. Дослідження українських науковців показують, що близько 26 % опитаних українців відповідають критеріям для ПТСР, а 15 % – для складного ПТСР (CPTSD) [1, с. 42; 2, с. 36]. Наслідки тривалого стресу включають підвищену тривожність, депресивні симптоми, порушення сну та зниження когнітивних функцій [3, с. 58].

Ефективна психологічна підтримка у воєнних умовах передбачає комплексний підхід, що включає: створення безпечного середовища для емоційного вираження, підтримку соціальних зв'язків як ресурсу стійкості, розвиток навичок саморегуляції (дихальні техніки, майндфулнес, когнітивно-поведінкові методи) та професійну психотерапевтичну допомогу [4, с. 12; 5, с. 14]. Онлайн-ініціативи, вебінари та групові консультації дозволяють долати обмеження доступу до психологів у зоні конфлікту.

Розвиток внутрішніх ресурсів особистості та адаптивних копінг-стратегій допомагає зменшити негативний вплив травматичних подій. Соціальна підтримка з боку сім'ї, друзів і громади виступає критично важливим фактором у процесі подолання стресу [3, с. 58; 6, с. 120].

Психологічна підтримка особистості під час воєнних дій є ключовим чинником збереження психічного здоров'я та соціальної адаптації. Вона повинна поєднувати професійну допомогу, соціальну взаємодію та розвиток особистісної стійкості. Лише комплексний підхід дозволяє мінімізувати довготривалі наслідки воєнного стресу, забезпечуючи ефективну адаптацію та відновлення функціонування особистості [7, с. 28].

Список використаних джерел:

1. Титаренко, Т. М. Посттравматичне життєтворення: способи досягнення психологічного благополуччя. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 120 с.
2. Shevlin M. et al. Posttraumatic stress disorder and complex PTSD among parents in Ukraine. *Frontiers in Psychology*. 2023. № 14. С. 36-50.
3. Шаблевська, Т. С. Особливості копінг-стратегій у подоланні стресу в професійній діяльності. Київ: Національний медичний університет, 2021. 64 с.
4. Ілліч, О. В. Перша психологічна допомога в гострих стресових ситуаціях. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2022. 48 с.
5. OUP Academic. Social support and trauma recovery in war-affected populations. *British Journal of Social Work*. 2024. № 57. С. 14-29.
6. Уварова, С. Г. Соціально-психологічна допомога дітям та їхнім сім'ям, тимчасово переміщеним з тимчасово окупованих територій. Київ: Етна-1, 2015. 120 с.
7. Lumen Publishing. Psychological support and coping strategies during crisis situations. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2022. Т. 14, № 1. С. 28-42.

Горячова А. О

Державний університет економіки і технологій

Тюганова М. С.

Державний університет економіки і технологій

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПЕРЕЖИВАННІ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ ВТРАТИ

Актуальність. У наш час, коли кількість перинатальних втрат залишається на стабільно високому рівні, питання надання якісної психологічної допомоги батькам, які пережили втрату дитини, набуває особливої значущості. Перинатальна втрата є глибоко травматичним досвідом, що часто супроводжується почуттям провини, тривогою, депресивними проявами, порушенням подружніх взаємин і труднощами в подальшому плануванні батьківства. Через специфіку цього виду втрати, що відбувається ще до встановлення реальної взаємодії з дитиною, біль батьків нерідко недооцінюється або ігнорується оточенням і навіть медичними фахівцями. Тому ми вважаємо дослідження особливостей психологічної допомоги при переживанні перинатальної втрати – актуальним для вдосконалення системи підтримки сімей, що зіткнулися з цією трагічною подією. **Мета дослідження.** Визначити психологічні особливості процесу допомоги особам, які переживають перинатальну втрату.

Виклад основного матеріалу.

Перинатальна втрата охоплює не лише випадки викидня (1 з 5 випадків) [2], а й смерть дитини під час пологів або невдовзі після народження, і є однією з найболючіших подій у житті батьків. Вона є не лише фізичною травмою, а й психологічною. Були проведені дослідження, які виявили у 29% жінок ознаки посттравматичного стресу, у 24% сильну тривожність, а в 11% депресію. З часом ці показники зменшувалися, але навіть через 9 місяців залишалися на значному рівні [2; 3]. Інші вчені також зазначають, що перинатальна

втрата призводить до депресії, сильного стресу, тривоги, а також погіршення рівня життя і психічного здоров'я [3]. Ці результати свідчать про високий рівень психологічної вразливості після втрати, а саме тому і важливо вчасно надавати психологічну допомогу постраждалим.

Порівняльні дослідження показують, що переживання перинатальної втрати має значно тяжчі наслідки, ніж інші типи втрати: частота ускладнених реакцій горя майже утричі вища. Такий досвід може призводити до розвитку гіпертензії, діабету, серцево-судинних захворювань, залежностей та навіть підвищеного ризику суїцидальної поведінки. Емоційний біль і симптоми горя можуть зберігатися протягом багатьох років, іноді, навіть, до десяти [3].

Проблемою допомоги при перинатальній втраті є те, що суспільство і навіть фахівці сфери охорони здоров'я часто недооцінюють масштаб і глибину цього досвіду. Горе, пов'язане з репродуктивною втратою, зокрема у випадках раннього викидня або абортів, часто залишається непоміченим або навіть невизнаним. Через це багато жінок переживають втрату наодинці. За даними досліджень, щоденне зіткнення медичного персоналу з ранніми перинатальними втратами призводить до певного «звикання» до таких випадків, унаслідок чого можливі серйозні психологічні наслідки часто залишаються поза увагою. Також цьому сприяє відсутність офіційних клінічних протоколів щодо емоційної підтримки після репродуктивної втрати [3].

Незважаючи на те, що перинатальна втрата, зазвичай, вважається більше проблемою жінок, це не значить, що вона ніяк не впливає на чоловіків. Дослідження показали, що чоловіки переживають не менший спектр емоцій: депресію, тривожність та підвищений рівень стресу [1]. Але відмінність полягає у тому, що жінкам з більшою вірогідністю допоможуть. Причиною є те, що чоловікам часто приписують традиційну маскулінну роль у шлюбі. Вони мають бути захисниками, завжди вирішувати всі проблеми, оберігати жінку. Але саме через такий стереотипний підхід, чоловіки часто змушені замовчувати свої проблеми, через що вони не можуть отримати належної допомоги. Чоловіки переживають втрату легше, коли відчувають підтримку з боку своїх партнерів [1].

Загалом, найважливішим ресурсом у подоланні перинатальної втрати є взаємна підтримка партнерів, коли кожен з них має змогу як отримувати, так і надавати емоційну допомогу. Якщо ця підтримка відсутня, то це підвищує ризик розвитку депресії і ще більшого стресу [1].

Також Д. Ворден запропонував програму [4], яка допомагає зрозуміти процес горювання у чотирьох завданнях (дана модель була розроблена для подолання різного роду втрат, але ми адаптували її саме під перинатальні втрати):

Завдання I передбачає допомогу потерпілим у прийнятті втрати [4]. Після перинатальної втрати може виникати заперечення: подружжя може говорити про дитину у теперішньому часі або зберігати речі, пов'язані з вагітністю, ніби нічого не сталося. Завдання психолога полягає у тому, щоб не руйнувати цей захист, а допомогти клієнтам поступово прийняти реальність втрати, допомогти зрозуміти, що цей процес не означає забуття. Корисним може бути застосування психодинамічного підходу, який дозволяє дослідити внутрішні конфлікти, пов'язані з втратою, і зрозуміти, яку функцію виконує заперечення у конкретної особи.

Завдання II спрямоване на допомогу в переживанні втрати, її осмисленні [4]. Уникання болю лише затягує процес горювання, тому важливо швидше перейти до цього етапу. Після втрати дитини біль часто пригнічується через суспільні очікування, тому завданням психолога на цьому етапі є валідація емоцій, тобто визнання права людини відчувати гнів, провину, смуток чи розчарування. Допоміжним методом може стати когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), спрямована на ідентифікацію негативних автоматичних думок, що підтримують відчуття безнадійності: «я не змогла виносити дитину, значить я погана мати», та їхнє заміщення більш реалістичними.

Завдання III полягає у тому, щоб пристосуватися до життя без дитини [4]. Цей етап включає кілька рівнів змін: зовнішні, внутрішні і духовні. На зовнішньому рівні жінка або пара стикається з необхідністю змінити звичний порядок. Внутрішня адаптація стосується переосмислення власної ідентичності – наприклад, жінка може відчувати розрив між образом «матері» та реальністю втрати. Духовний рівень передбачає пошук сенсу життя після втрати. На цьому етапі, варто звернути увагу на екологічний підхід, який заснований на Загальній теорії систем. Він розглядає переживання втрати на мікро-, мезо- та макрорівнях, допомагаючи людині адаптуватися до змін у родині, соціальному середовищі та суспільних умовах. Завданням психолога на цьому етапі є допомога в пристосуванні до нового життя, налагодженні рутини.

Метою завдання IV є збереженні зв'язку з дитиною при продовженні життя [4]. Це завдання передбачає створення нових зв'язків за допомогою перенесення енергії з померлого. У цьому контексті ефективною може бути нарративна терапія, що дозволяє людині розповісти історію своєї втрати, переосмислити її і знайти в ній значення. Тут завданням психолога є допомога в осмисленні того, що пам'ять про дитину може залишатися частиною життя.

Таким чином, модель Вордена дозволяє розглядати процес горювання не як пасивне переживання болю, а як активну роботу над відновленням цілісності, де кожне завдання є кроком до інтеграції втрати в життя.

Висновки. Перинатальна втрата є надзвичайно складним психоемоційним досвідом, який потребує підтримки з боку оточуючих. Її наслідки охоплюють не лише короточасні емоційні реакції, а й довготривалі фізичні та психічні зміни, що можуть впливати на якість життя обох партнерів. Попри це, суспільство й досі схильне знецінювати цей тип втрати і саме це є тим чинником, який робить процес відновлення ще складнішим. Це дослідження підкреслює необхідність переосмислення професійної етики допомоги при перинатальній втраті. Важливим є не лише навчання фахівців, а й формувати в суспільстві культуру співчуття, де будь-яка втрата буде визнаватися реальною.

Список використаних джерел:

1. Horstman H. K., Holman A. J., Johnsen L. J. Men Coping with Miscarriage: How Spousal Emotional Support Contributes to the Relationship between Parenting Identity and Well-Being about Pregnancy Loss. *Southern Communication Journal*. 2021. Vol. 83, no. 3. P. 1-12.

2. Posttraumatic stress, anxiety and depression following miscarriage and ectopic pregnancy: a multicenter, prospective, cohort study / J. Farren et al. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*. 2020. Vol. 222, no. 4.
3. Uncovering Prolonged Grief Reactions Subsequent to a Reproductive Loss: Implications for the Primary Care Provider / K. R. Grauerholz et al. *Frontiers in Psychology*. 2021. Vol. 12.
4. Yousuf-Abramson S. Worden's tasks of mourning through a social work lens. *Journal of Social Work Practice*. 2020. P. 1–13.

Ковальова О. В.

Класичний приватний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ФРУСТРАЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У БЕЗРОБІТНИХ ЖІНОК СЕРЕДЬНОГО ВІКУ

Ця тема стосується однієї з найбільш вразливих соціально-психологічних груп – безробітних жінок середнього віку. У сучасному динамічному світі, де ринок праці постійно трансформується, втрата роботи у віці 40-55 років стає не просто економічною проблемою, а глибокою психологічною кризою.

Саме в цьому віковому проміжку жінка часто має високі соціальні та сімейні зобов'язання, а втрата професійної реалізації розцінюється як значна життєва фрустрація. Фрустрація, тобто психічний стан, що виникає в ситуації непереборних перешкод на шляху до мети, у даному випадку набуває хронічного, деструктивного характеру. Вона проявляється у формі агресії (спрямованої на себе чи на оточення), тривожності, апатії та зниження мотивації до пошуку нового місця. Без адекватної психологічної корекції цей стан призводить до соціальної ізоляції, погіршення фізичного здоров'я та, зрештою, до стійкої дезадаптації особистості.

Мета нашого дослідження полягала в емпіричному обґрунтуванні та доведенні ефективності розробленої програми психологічної корекції, спрямованої на трансформацію деструктивних фрустраційних проявів у безробітних жінок середнього віку.

Теоретичне обґрунтування та Методологія. Теоретична база.

У дослідження ми спиралися на теорію фрустрації С. Розенцвейга, яка класифікує реакції на перешкоду за напрямком (екстрапунітивні, інтрапунітивні, імпульсивні) та типом (блокування потреби, самозахист, наполегливість). Наші попередні діагностичні зрізи показали, що у жінок цієї категорії переважають екстрапунітивні (звинувачення зовнішнього світу, несправедливості, роботодавця) та імпульсивні (уникнення проблеми, заперечення конфлікту) реакції, що є неконструктивними для процесу працевлаштування.

Дизайн дослідження та Вибірка. Для перевірки гіпотези про ефективність корекційної програми був використаний квазіекспериментальний дизайн з контрольною та експериментальною групами.

Вибірка: До дослідження було залучено 30 жінок віком від 42 до 54 років, які мали статус офіційно безробітних понад 6 місяців.

Групи: Експериментальна та Контрольна групи.

Діагностичні методики: Для комплексної оцінки використовувались: Тест малюнкової фрустрації Розенцвейга, Шкала особистісної та ситуативної тривожності Спілбергера-Ханіна та Шкала самооцінки Т. Дембо – С. Рубінштейн.

Психологічна корекційна програма розроблена нами інтегративна, проте її ядром став когнітивно-поведінковий підхід (КПТ) [1].

Програма складалася з 8 групових занять по 2 години і була сфокусована на: Когнітивна реструктуризація: Виявлення та корекція ірраціональних установок, пов'язаних із самоцінністю («Я нікому не потрібна», «Я застаріла для ринку праці»).

Емоційна регуляція: Навчання технік зниження тривожності та конструктивного вираження гніву/образи, пов'язаної з втратою роботи.

Арт-терапевтичні техніки: Використання метафоричних карт та малювання для усвідомлення та переосмислення життєвої ситуації.

Аналіз результатів та Ефективність програми. Результати початкового етапу.

На етапі початкового зрізу обидві групи показали високі та майже ідентичні показники особистісної тривожності (що свідчить про схильність до тривожних реакцій незалежно від ситуації) та занижену або нестабільну самооцінку. За тестом Розенцвейга, більше ніж 70% реакцій були деструктивними (екстрапунітивні та імпульсивні), що підтверджувало гіпотезу про необхідність зовнішнього втручання [2, с. 10-15].

Результати впливу та статистична значущість. Після проведення корекційної програми в експериментальній групі та порівняння результатів з контрольною групою було отримано такі ключові висновки: Зниження деструктивних реакцій: Застосування Т-критерію Стюдента виявило статистично значуще зниження загального рівня фрустрації в експериментальній групі. Трансформація типу реагування: Найважливіший результат – це якісний зсув у типі фрустраційних реакцій. Частка інтрапунітивних реакцій (конструктивний самоаналіз, спрямований на вирішення проблеми, а не на звинувачення) зросла на 25% у жінок, які пройшли корекцію. Це свідчить про зміну пасивно-агресивної позиції на проактивну. Покращення емоційного стану: Зафіксовано статистично значуще: Зниження рівня особистісної та ситуативної тривожності. Підвищення рівня самооцінки та її стабілізація. Жінки почали сприймати себе не через призму статусу "безробітна", а через власні внутрішні ресурси та професійний досвід.

Контрольна група: Учасниці контрольної групи, які не проходили програму, не продемонстрували статистично значущих позитивних змін за жодним з показників, що доводить, що отримані позитивні зрушення є прямим наслідком корекційної роботи, а не впливу часу чи інших зовнішніх факторів.

Таким чином, результати нашого дослідження однозначно підтверджують гіпотезу про ефективність розробленої програми психологічної корекції.

Когнітивно-поведінкова корекція є високоефективним інструментом для перетворення деструктивних фрустраційних проявів у конструктивні стратегії подолання кризи.

Успішна корекція фрустрації неможлива без паралельної роботи над підвищенням самооцінки та зниженням тривожності, оскільки ці фактори є взаємопов'язаними елементами психологічної дезадаптації.

Практична значущість дослідження полягає у можливості інтеграції подібних програм у роботу державних центрів зайнятості та соціальних служб. Це дозволить не лише надавати економічну допомогу, але й якісно підвищувати психологічну готовність безробітних жінок середнього віку до успішного пошуку роботи та професійної реінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Бек А. Т. Когнітивна терапія і емоційні розлади. Харків : Гуманітарний Центр, 2008. 480 с.
2. Rosenzweig, S. The picture-frustration study. *Journal of Personality*. 1945. Vol. 14, Issue 1. P. 3–23.
3. Синявський В. В. Психологічні основи професійної консультації безробітних : монографія Київ : Науковий світ, 2011. 287 с.

Ласіченко М. Е.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.психол.н., доцент Ковтун Р. А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ ПАР ПІСЛЯ ОДРУЖЕННЯ

Проблема міжособистісних конфліктів у молодих подружніх парах є однією з найактуальніших у сучасній психології сім'ї. Вона має не лише індивідуально - психологічний, а й соціальний вимір, адже від гармонії сімейних взаємин залежить психологічне здоров'я нації. Змінюються суспільні умови, соціальні ролі та очікування, однак залишається незмінною потреба у глибокому емоційному зв'язку, взаємоповазі й умінні долати суперечності конструктивним шляхом.

Соціально - політичні та економічні трансформації, що відбуваються в Україні, особливо у період воєнного стану, істотно впливають на внутрішній світ людини, її здатність до емоційної стабільності, толерантності й взаєморозуміння. В умовах війни сім'я часто стає не лише осередком підтримки, а й джерелом психологічної напруги. Молоді пари стикаються з новими викликами - вимушеною розлукою через мобілізацію, втратою роботи, переїздом, страхом за майбутнє, що провокує емоційні зриви, тривогу, недовіру та почуття самотності [2, с. 65].

Як зазначає Л. Орбан - Лембрик, конфлікт є природною формою взаємодії, але його зміст визначається рівнем емоційної зрілості партнерів, їх умінням управляти емоціями, проявляти емпатію й приймати одне одного [4, с. 112]. Для молодих пар у період після одруження важливо не уникати конфлікту, а вчитися використовувати його як механізм пізнання партнера та узгодження життєвих цінностей. Саме від того, як подружжя реагує на розбіжності, залежить міцність і стабільність стосунків.

У післяшлюбний період відбувається інтенсивна психологічна адаптація до нових ролей і побутових реалій. Молоді люди мають потребу у визнанні, емоційній підтримці, спільному плануванні майбутнього. Якщо ці потреби не задовольняються, виникає фрустрація, що проявляється у взаємних претензіях, роздратуванні, дистанціюванні. До внутрішніх чинників конфліктів належать різниця у рівні емоційної культури, темпераменту, ціннісних орієнтацій; до зовнішніх - тиск батьківських родин, економічна нестабільність, умови воєнного часу [3, с. 49].

В умовах війни особливо зростає роль емоційної компетентності подружжя, адже вона допомагає долати стрес, підтримувати партнера, регулювати власні емоційні реакції. Емоційна компетентність визначається як здатність усвідомлювати власні й чужі емоції, розпізнавати їх причини та наслідки, а також управляти емоційною поведінкою у складних ситуаціях [5, с. 58]. Цей компонент емоційної зрілості дозволяє молодій сім'ї зберігати внутрішню рівновагу навіть за умов тривоги, розлуки або невизначеності.

На думку О. Бондаренко, у кризових обставинах людина або замикається у своїх переживаннях, або шукає шляхів адаптації через взаємодію, підтримку, осмислення подій [1, с. 33]. Тому психологічна допомога молодим парам у період воєнного стану має бути спрямована на розвиток навичок емоційної саморегуляції, емпатійного слухання, формування спільного відчуття безпеки.

Важливим напрямом є сімейне консультування, яке сприяє відновленню довіри та комунікативної відкритості. Зокрема, когнітивно - поведінковий підхід дозволяє коригувати деструктивні мисленнєві установки ("мене не розуміють", "я сам/сама маю справлятися"), тоді як гуманістична психотерапія орієнтується на розвиток автентичності й безумовного прийняття партнера.

Ефективною у воєнних реаліях виявляється також групова підтримка для молодих пар, які переживають розлуку або втрату. Такі зустрічі сприяють зниженню рівня емоційного виснаження, формуванню спільного досвіду подолання труднощів та усвідомленню, що криза може стати етапом зміцнення взаємин.

Отже, конфлікти в молодих подружніх парах після одруження є природним наслідком процесу взаємної адаптації. У період воєнного стану їх інтенсивність підвищується через зовнішній стрес, проте саме в таких умовах формується здатність до глибшої емоційної близькості та взаємопідтримки.

Психологічні особливості конфліктів молодих пар після одруження зумовлені як індивідуальними рисами партнерів, так і впливом соціально - політичного середовища. В умовах війни проблема гармонізації подружніх стосунків набуває особливої актуальності. Конструктивне подолання конфліктів можливе за наявності розвиненої емоційної компетентності, навичок комунікації та готовності до взаємної підтримки.

Психологічна допомога має бути спрямована на зміцнення почуття безпеки, відновлення довіри, розвиток емпатії та формування позитивного образу майбутнього. У цьому контексті конфлікт перестає бути загрозою - він стає можливістю для особистісного і сімейного зростання, формування зрілого партнерства, заснованого на любові, повазі та спільній відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості. Харків: Фоліо, 2020. 256 с.
2. Карачевцева І. О. Психологія сімейних стосунків. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 312 с.

3. Донченко О. А., Паніна Н. В. Соціальна психологія сім'ї. Київ: Либідь, 2018. 284 с.
4. Орбан - Лембрик Л. Е. Соціальна психологія особистості та спілкування. Івано - Франківськ: Плай, 2021. 340 с.
5. Чепелева Н. В. Сімейна психологія: сучасні виклики та тенденції. Київ: Інтерсервіс, 2023. 228 с.

Лукашик Р. В.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – к.і.н., доцент Палилюк О. М.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВЕТЕРАНІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

У сучасному суспільстві роль психологічної підтримки ветеранів набуває нового стратегічного значення для забезпечення соціальної стабільності. Повернення до цивільного життя після служби в зоні бойових дій означає не просто зміну побуту – це глибокий психоемоційний, інституційний та соціально-психологічний процес. Саме тому створення системи психологічної підтримки ветеранів виступає не лише як засіб індивідуального благополуччя, але й як компонент, що безпосередньо впливає на міцність громадянських зв'язків, взаємодовіру в суспільстві та здатність цієї категорії ставати активним соціальним агентом.

Дослідники підкреслюють, що військовослужбовці і ветерани формують окрему соціальну групу з унікальними потребами: вони стикаються з травмами, ризиком порушення адаптації, втрати важливих соціальних ролей, що може зменшувати їхню соціальну інтеграцію. У такому контексті психологічна підтримка виступає як «м'який» інструмент соціальних змін: вона допомагає людині повернути життєву активність, взаємодіяти в мережах довіри, відновити чи трансформувати соціальні ролі. Це, в свою чергу, створює основу для сталості громадської взаємодії, зниження ризиків ізоляції, підвищення рівня довіри між ветеранами, їхніми родинами та місцевими громадами [2].

Системний підхід до такої підтримки включає не лише терапевтичні втручання, але й розвиток соціальних мереж, навичок взаємодії та ресоціалізації, що дозволяє змінити статус ветерана з «тим, хто повернувся» на «той, хто впливає». В багатьох програмах, зокрема й українських, зазначено, що результатом такого підходу є не тільки поліпшення суб'єктивного благополуччя військових, але й зміцнення стабільності громад та суспільства в цілому [1].

У рамках досліджень стосовно ветеранів було встановлено, що наявність ширших соціальних мереж – сім'ї, друзів, спільнот – корелює з кращим психічним благополуччям і посилює адаптацію після повернення з бойових дій.

Водночас у наукових публікаціях підкреслюється, що ветерани становлять окрему соціальну групу з унікальним набором потреб, які виходять за рамки традиційних соціальних чи юридичних підтримок – і відповідно потребують цілісної системи допомоги, що охоплює психологічний супровід.

Крім того, реалізація програм психологічної підтримки серед ветеранів у рамках державних або громадських ініціатив демонструє, що зосередження лише на лікуванні травми не дає очікуваного ефекту, якщо не забезпечено повернення до соціальної активності, до спроможності відновити чи пере-створити соціальні ролі.

Дослідники також знаходять, що рівень підтримки – не тільки формальної, але й відчуття підтримки (perceived support) – відіграє вирішальну роль: якщо людина відчуває, що вона має кому звернутися, куди інтегруватися, то її шанси на успішну адаптацію значно зростають.

Підсумовуючи, можна вказати, що психологічна підтримка ветеранів стає не лише заходом окремої допомоги, але й одним із ключових елементів соціальної стабільності – бо коли колишні військові успішно інтегруються і функціонують у громаді, зростає суспільна резильєнтність, знижується ризик маргіналізації й посилюється довіра між ветеранами, їхніми родинами та соціальним оточенням.

Список використаних джерел:

1. Paliyenko M. Vox Ukraine. Development of the System of Psychological Assistance for Veterans. URL: <https://voxukraine.org/en/development-of-the-system-of-psychological-assistance-for-veterans>.
2. Sivkov S. Administrative and legal mechanisms of reintegration of war veterans in the conditions of a special period. Visegrad Journal on Human Rights. No 3, 2025. <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2025.3.14>.

Михальчевська І. В.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – к.пед.н., доцент Гудзь Т. О.

РОЛЬ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДИК У ПОКРАЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ ОНКОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ

Вступ. Онкологічні захворювання у дітей є серйозним викликом не лише для медичної системи, а й для психологічного здоров'я самих пацієнтів та їхніх родин. Онкологічне захворювання кардинально змінює життя дитини, спричиняючи сильний емоційний стрес, страх, тривожність і депресивні стани. У процесі лікування важливим аспектом стає не лише боротьба з хворобою на фізичному рівні, а й підтримка психоемоційного стану дитини, що безпосередньо впливає на її адаптацію до медичних процедур та загальну якість життя.

Аналіз психологічних симптомів та соціальних наслідків для дітей, які перенесли онкологічне захворювання, проведений Брінкманом Т. М. та співавторами, засвідчив, що використання психотерапевтичної підтримки значно покращує їхню адаптацію [1]. Методи арт-терапії, когнітивно-поведінкової терапії, ігрової терапії та техніки релаксації сприяють зниженню рівня тривожності, поліпшенню настрою та формуванню позитивного ставлення до лікування. Використання цих методик у поєднанні з медичними втручаннями створює більш сприятливе середовище для відновлення дітей, допомагаючи їм долати труднощі та адаптуватися до змін у житті.

Мета статті – аналіз сучасних психотерапевтичних підходів у контексті онкологічного лікування дітей, визначення їхньої ефективності та можливостей інтеграції в комплексну систему медичної та психологічної реабілітації. Особливу увагу приділено створенню реабілітаційного середовища, яке допомагає мінімізувати негативні емоційні прояви та сприяє загальному покращенню самопочуття дітей, які проходять онкологічне лікування.

Результати дослідження (Виклад основного матеріалу). Процес лікування онкологічних захворювань у дітей є тривалим і виснажливим, включаючи хіміотерапію, променеву терапію, оперативні втручання та інші медичні процедури. Всі ці заходи супроводжуються значним фізичним та емоційним дискомфортом, що може спричинити страх, депресію, почуття самотності та знижену мотивацію до боротьби з хворобою. Діти, особливо молодшого віку, не завжди можуть усвідомити необхідність лікування, що ще більше ускладнює їхню психологічну адаптацію.

Для надання психосоціальної підтримки сім'ям дітей, які пережили онкологічне захворювання, була створена програма FAMily-Oriented Support (FAMOS), розроблена Салемом Х. та співавторами. Дослідники встановили, що така системна підтримка позитивно впливає на психологічний стан як дітей, так і їхніх батьків, зменшуючи рівень тривожності та депресії [3].

Дослідження показують, що відсутність належної психологічної підтримки може негативно впливати на ефективність лікування. Стрес і тривога підвищують рівень кортизолу, що може послаблювати імунну систему та ускладнювати перебіг захворювання. Саме тому важливо застосовувати психотерапевтичні методики, які допоможуть дітям подолати психологічні бар'єри та покращити їхній емоційний стан.

Основні психотерапевтичні методики у підтримці онкохворих дітей

1. **Арт-терапія.** Арт-терапія є одним із найбільш ефективних методів психологічної підтримки дітей, які проходять онкологічне лікування. Малювання, ліплення, аплікація допомагають виразити внутрішні переживання, зняти напругу та підвищити рівень впевненості у собі. Крім того, спільна творча діяльність з іншими дітьми сприяє соціалізації та емоційній стабільності.

2. **Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ).** КПТ допомагає дітям навчитися керувати своїми емоціями, змінювати негативні думки на позитивні та розвивати адаптивні механізми подолання стресу. Терапевти працюють з дітьми над подоланням страху перед процедурами, навчають їх технікам релаксації та самозаспокоєння.

3. **Ігрова терапія.** Ігрова терапія є ефективною для найменших пацієнтів, оскільки гра – це природний спосіб пізнання світу та висловлення своїх емоцій. Використання спеціальних іграшок, рольових ігор, казкотерапії допомагає дітям краще адаптуватися до лікарняного середовища, зменшує рівень тривожності та страху.

4. **Методи релаксації.** Практики глибокого дихання, медитація, музикотерапія сприяють зниженню рівня стресу та допомагають дітям почуватися спокійніше перед процедурами. Такі техніки дозволяють зменшити фізичний дискомфорт і налаштуватися на позитивний лад.

Психосоціальні проблеми у підлітків і молодих дорослих, які проходять онкологічне лікування, досліджували Левін Н. Дж., Зебрак Б. та Коул С. В. Вони дійшли висновку, що застосування індивідуальних та сімейних психологічних інтервенцій допомагає зменшити рівень стресу та покращує соціальну адаптацію пацієнтів [2].

Створення сприятливого реабілітаційного середовища. Одним із ключових аспектів успішного лікування є створення сприятливого реабілітаційного середовища, де діти відчувають підтримку, захищеність та розуміння. Важливо забезпечити не лише якісну медичну допомогу, а й можливість для дітей спілкуватися, гратися та відволікатися від лікування. У цьому контексті ефективною є інтеграція психотерапевтичних методик у щоденну практику реабілітаційних центрів.

Окрім цього, важливу роль відіграє підтримка батьків, які також переживають значний стрес. Навчальні програми для батьків щодо психологічної підтримки своїх дітей, групові зустрічі з психологами та консультативні сесії можуть сприяти покращенню загальної атмосфери в сім'ї та допомогти дітям почуватися впевненіше.

Висновки. Психотерапевтичні методики відіграють ключову роль у процесі лікування онкохворих дітей, допомагаючи їм зменшити рівень стресу, адаптуватися до лікарняного середовища та покращити якість життя. Арт-терапія, когнітивно-поведінкова терапія, ігрова терапія та методи релаксації сприяють емоційному благополуччю дітей та їхній психологічній стійкості.

Інтеграція психотерапевтичних методик у програми реабілітації дозволяє забезпечити комплексний підхід до лікування, що включає не лише медичну, а й психологічну підтримку. Подальші дослідження у цій сфері можуть сприяти вдосконаленню методик допомоги та розширенню можливостей їхнього застосування в клінічній практиці.

Список використаних джерел:

1. Brinkman T. M., Recklitis C.J., Michel G., Grootenhuis M.A., Klosky J.L. Psychological Symptoms, Social Outcomes, Socioeconomic Attainment, and Health Behaviors Among Survivors of Childhood Cancer: Current State of the Literature. *Journal of Clinical Oncology*. 2018. Vol. 36. № 21.

2. Levin N. J., Zebrack B., Cole S.W. Psychosocial issues for adolescent and young adult cancer patients in a global context: A forward-looking approach. *Pediatric Blood Cancer*. 2019. Vol. 66. URL: <https://doi.org/10.1002/pbc.27789> (дата звернення 26.02.2025)

3. Salem H., Johansen C., Schmiegelow K., Winther J.F., Wehner P.S., Hasle H., Rosthøj S., Kazak A.E., Pernille E.B. FAMily-Oriented Support (FAMOS): development and feasibility of a psychosocial intervention for families of childhood cancer survivors. *Acta Oncologica*. 2017. Vol. 56. Issue 2. P. 367- 374.

Осініна-Бєлікова Н. С.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.психол.н., доцент Гришина Т. А.

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я: СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ, КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ

Стрес є невід'ємною частиною сучасного життя, і його вплив на психічне здоров'я особистості стає все більш актуальним. Це дослідження має на меті розглянути механізми стресу, його наслідки для психічного здоров'я та ефективні стратегії подолання.

Дослідження впливу стресу в сучасному світі на психічне здоров'я викликає інтерес серед багатьох дослідників різних галузей наук, оскільки означена тема стосується ключових аспектів людського добробуту та добробуту. Передусім, розглянемо детальніше поняття психічного здоров'я.

У сучасному науковому дискурсі психічне здоров'я розглядається як стан добробуту, за якого людина може реалізувати свій потенціал, справлятися зі звичайними життєвими стресами, продуктивно працювати та робити внесок у життя своєї спільноти (Всесвітня організація охорони здоров'я, 2018) [1].

Функціональність та цілісність психічного здоров'я забезпечується взаємодією таких компонентів, як: емоційний, когнітивний, ціннісномотиваційний та поведінковий. Водночас відповідаючи за якість життєдіяльності людини загалом у суспільстві, а також у мікросоціумі.

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, до критеріїв психічного здоров'я належать здатність людини усвідомлювати та реалізовувати власні можливості, підтримувати адекватні міжособистісні стосунки, справлятися з життєвими труднощами, продуктивно працювати та робити внесок у життя своєї спільноти. Психічне здоров'я передбачає гармонійне функціонування емоційної, інтелектуальної та вольової сфер особистості, що забезпечує адаптацію людини до змінних умов середовища (Всесвітня організація охорони здоров'я, 2018) [2, с. 12].

Фахівці у галузі психології вважають, що психічне здоров'я людини залежить не стільки від зовнішніх факторів, а від того як людина на них реагує. Тому постійне вдосконалення себе, віра в себе, впевненість у своїх можливостях та впевненість у собі, мотивація, психічне саморегулювання належать до основних складових психічного здоров'я. Одним із зовнішніх чинників, який має вагомий вплив на психічне здоров'я людини є стрес. Існує багато причин виникнення стресу, вони бувають фізичного, психологічного та емоційного характеру. Зазвичай це певні події, які відбуваються у житті людини, або причиною виникнення стресу може бути певний психологічний чи соціальний тиск. Загального визначення про стрес не існує, про те більшість сходиться на думці, що стрес – це психологічна та фізична реакція тіла, яка допомагає людям краще впоратися з критичною ситуацією [3]. Аналізуючи сучасні уявлення про стрес можна виділити три положення [4]:

1. Стрес розглядається як індивідуальний феномен.
2. Існують індивідуальні відмінності у переживаннях стресу людиною, та у відповідних реакціях організму людини на стрес.
3. Розвиток стресу передбачає взаємодію людини з навколишнім середовищем.

Психологічні механізми подолання стресу (копінг-механізми) – це індивідуальні способи реагування людини на стресові ситуації, спрямовані на зменшення або усунення негативного впливу стресу на психіку. Вони забезпечують адаптацію особистості до складних життєвих обставин, підтримання емоційної рівноваги та ефективне функціонування у соціальному середовищі.

Одним із кращих механізмів подолання стресу вважається копінгповедінка.

Копінг (від англ. долати, справлятися) – стратегія психологічного підґрунтя, яка передбачає індивідуальний підхід особистості до подолання стресової ситуації й вибір найкращого виходу із дистресу чи еустресу. Першим хто вжив термін копінг був Л. Мерфі. У своїх працях вчений досліджував способи подолання дітьми викликів, які виникають внаслідок криз під час розвитку. Особливу увагу дослідник приділяв дослідженню активних зусиль особистості, які були спрямовані на опанування проблемою або важкою ситуацією. А сам термін тлумачив, як прагнення індивіда вирішити певну ситуацію [5, с. 101–124]. Важливими для розуміння копінгу є дослідження Л. Лазурса. Вчений трактував копінг як зусилля індивіда спрямовані на розв'язання проблем, якщо вимоги мають важливе значення для нього. Разом зі своїми співробітниками дослідник звернув увагу на два когнітивні процеси, які спрямовані на подолання стресу. Це оцінювання та подолання стресу, що є важливими у взаємодії людини з навколишнім середовищем. В цьому випадку оцінювання трактується як «з'ясування цінностей», а подолання передбачає використання поведінкових і когнітивних зусиль для задоволення внутрішніх та зовнішніх потреб. Також ним виділено два стилі реагування на стрес [6, с. 245–253].

Проблемноорієнтований стиль – який передбачає аналіз проблеми, що з'явилася, а також передбачає розроблення та реалізацію плану подолання складної ситуації. Зазвичай він втілюється через такі форми поведінки як самостійний аналіз проблемної ситуації, пошук додаткової інформації щодо вирішення ситуації та звернення за допомогою до інших людей.

Суб'єктивноорієнтований стиль – виникає як наслідок емоційного реагування людини на ситуацію, і не супроводжується конкретними діями. Зазвичай це дії, які спрямовані на уникнення думок про ситуацію взагалі, залучення інших у свої переживання та проблеми, а також спробами втечі від негативних емоцій шляхом забуття уві сні, вживання алкоголю чи наркотичних речовин тощо. В означеному стилі копінг використовується як когнітивні, емоційні та поведінкові зусилля, за допомогою яких людина намагається редагувати емоційну напругу.

Дослідники розглядають копінг, як діяльність особистості, яка є спрямована на збереження та підтримку балансу між вимогами середовища та ресурсами, які відповідають цим вимогам. Призначення копінгу передбачає здатність людини пристосуватися до вимог ситуації, ослабити її вплив та опанувати її, а також копінг повинен забезпечити добробут людини, досягнення задоволеності її взаємодій з людьми які її оточують, а також забезпечення її нормального фізіологічного та психічного здоров'я. Завдяки використанню копінг-поведінки людина може використовувати ефективні стратегії у боротьбі зі стресом, що допоможе їй краще зрозуміти причини його виникнення та використовувати методи подолання та стабілізації її емоційного, фізичного та психічного здоров'я. Отже, стрес є невід'ємною частиною життя людини та відіграє як адаптивну, так і деструктивну роль у її психічному стані. У помірних межах він стимулює розвиток, активізує пізнавальні процеси та мобілізує ресурси організму, однак надмірний або тривалий стрес призводить до виснаження, порушення емоційної рівноваги й погіршення психічного здоров'я. Психічне здоров'я, як комплексний феномен, визначається гармонійною взаємодією інтелектуальної, емоційної та характерологічної складових. Від рівня їх збалансованості залежить здатність людини ефективно адаптуватися до умов середовища, регулювати власні емоції та підтримувати продуктивну соціальну взаємодію. Механізми подолання

стресу (копінг-стратегії) є ключовими для збереження психічної стабільності. Вони дозволяють людині не лише зменшити вплив стресових чинників, а й розвинути стресостійкість, підвищити саморегуляцію та усвідомлення власних ресурсів. Застосування ефективних копінг-стратегій сприяє формуванню психологічного добробуту, збереженню внутрішньої гармонії та забезпеченню повноцінного функціонування особистості у сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Mental health: strengthening our response. 2018. URL: [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response]
2. Всесвітня організація охорони здоров'я. Promoting mental health: concepts, emerging evidence, practice/ ред. Н. Herrman, S. Saxena, R. Moodie. Geneva: World Health Organization, 2005. 288 с.
3. Гушук І. В., Нижник А. Є., Шугай М. А. Вплив екологічних чинників на психічне здоров'я особистості. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». URL: [https://eprints.ua.edu/id/eprint/3074/1/Hushuk_NZ_Vyp_26.pdf]
4. Пилипака Ю. І., Романюк В. Л. Стрес як загальний адаптаційний синдром та психічне здоров'я особистості. Психологія: реальність і перспективи. URL: [https://scholar.googleusercontent.com/scholar?q=cache:tCH0psMguu8J:scholar.google.com/&hl=uk&as_sdt=0,5]
5. Murphy L. B. Coping, vulnerability, and resilience in childhood // In: Coelho G. V., Hamburg D. A., Adams J. E. (eds.). Coping and adaptation. New York: Basic Books, 1974. P. 101–124.
6. Шебанова В. І. Копінг-поведінка і механізми подолання стресу. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2011. Вип. 26. С. 245–253. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2011_26_35]

Остапчук В. М.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» наук. кер. – д.пед.н., доцент Романовська Л. І.

РОЗВИТОК АДАПТАЦІЙНИХ НАВИЧОК ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ У ПРОЦЕСІ ЇХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Вступ. Повернення ветеранів війни до мирного життя є складним і багатограним процесом, що потребує не лише фізичної, а й глибокої соціально-психологічної адаптації. Військовий досвід, особливо в умовах бойових дій, залишає глибокий відбиток на психоемоційному стані людини, що може ускладнювати її подальшу інтеграцію в суспільство. Багато ветеранів стикаються з труднощами у спілкуванні, працевлаштуванні, регулюванні емоцій та побудові нових життєвих орієнтирів.

Соціально-психологічна реабілітація відіграє ключову роль у підтримці ветеранів та формуванні їхніх адаптаційних навичок. Вона включає широкий спектр заходів – від психологічної допомоги та сімейної підтримки до соціальної інтеграції через професійну підготовку та залучення до громадських ініціатив. Ефективність цього процесу залежить від комплексного підходу, який враховує індивідуальні потреби ветеранів і створює сприятливі умови для їхньої адаптації [3].

Мета статті – аналіз основних аспектів розвитку адаптаційних навичок ветеранів війни та визначення ключових методів соціально-психологічної реабілітації, які сприяють їхньому успішному поверненню до цивільного життя.

Результати дослідження (Виклад основного матеріалу). У ході дослідження було проаналізовано основні труднощі, з якими стикаються ветерани війни під час адаптації до мирного життя, та визначено ефективні методи соціально-психологічної реабілітації, які сприяють цьому процесу.

1. Психоемоційні аспекти адаптації.

Дані опитувань та спостережень свідчать, що значна частина ветеранів після повернення із зони бойових дій стикається з підвищеним рівнем тривожності, депресією, порушеннями сну, відчуттям ізоляції та складнощами в емоційній регуляції [2]. Особливо поширеними є:

– *Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)* – у 60-70% респондентів виявлено симптоми, що включають нічні кошмари, флешбеки та уникнення соціальних контактів.

– *Гнів і агресія* – 45% ветеранів зазначили, що мають проблеми з контролем емоцій, особливо в стресових ситуаціях.

– *Почуття провини та втрати* – у 40% опитаних спостерігалася тенденція до самоізоляції через почуття провини перед загиблими побратимами.

Успішність адаптації в значній мірі залежить від ранньої діагностики психоемоційних проблем та доступності професійної психологічної допомоги. Програми терапії, що поєднують когнітивно-поведінковий підхід, групові зустрічі та арт-терапію, продемонстрували позитивний вплив на зниження рівня тривожності та депресії [1].

2. Соціальна інтеграція та підтримка.

Одним із найважливіших факторів адаптації є рівень соціальної підтримки, зокрема з боку сім'ї, друзів та громади. Дослідження показало, що:

– Ветерани, які отримують підтримку від родини, у 75% випадків швидше адаптуються до цивільного життя.

– Учасники групових програм соціальної підтримки на 50% рідше відчують ізоляцію та соціальну відчуженість.

– Більше 60% опитаних ветеранів вважають важливим залучення їх до волонтерських ініціатив або громадської діяльності, що дозволяє їм відчувати себе корисними суспільству.

Особливу роль у соціальній адаптації відіграють *ветеранські об'єднання та психологічні групи взаємодопомоги*, які допомагають ветеранам знайти нові зв'язки, обмінюватися досвідом та долати труднощі адаптації.

3. Працевлаштування та професійна реінтеграція.

Одним із найбільших викликів для ветеранів є пошук роботи, яка б відповідала їхнім навичкам та інтересам. Основні труднощі включають:

- Відсутність релевантного цивільного досвіду у 55% респондентів.
- Небажання роботодавців брати на роботу ветеранів через стереотипи та упередження (зауважено у 35% випадків).

- Психоемоційні труднощі, що ускладнюють адаптацію до колективу (40% ветеранів).

Успішні програми працевлаштування включають:

- Курси перепідготовки та професійного навчання – 80% ветеранів, які пройшли такі курси, змогли знайти стабільну роботу.

- Менторські програми та підтримка підприємницьких ініціатив – ветерани, які отримали фінансову та консультативну допомогу для започаткування власної справи, у 65% випадків демонструють високий рівень професійної самореалізації.

4. Фізичне здоров'я та реабілітація.

Фізичне відновлення також є важливою складовою адаптації ветеранів. Близько 30% респондентів мають поранення або хронічні захворювання, отримані під час служби, що впливає на їхню здатність до соціальної інтеграції.

Ефективні методи фізичної реабілітації включають:

- Лікувальну фізкультуру та спортивні програми – ветерани, які займаються адаптивними видами спорту, мають вищий рівень мотивації до активного життя.

- Програми відновлення за участю кінно- та гіпотерапії – 70% ветеранів, які брали участь у цих програмах, зазначили значне покращення емоційного стану.

5. Комплексний підхід до реабілітації.

На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що найбільш ефективним способом адаптації ветеранів є комплексний підхід, який поєднує:

1. *Психологічну підтримку* – індивідуальні та групові консультації, терапевтичні програми.
2. *Сім'йну реінтеграцію* – робота з сім'ями ветеранів, навчання близьких основам психологічної підтримки.

3. *Соціальну інтеграцію* – залучення до громадських ініціатив, ветеранських організацій.

4. *Професійну реабілітацію* – програми перекваліфікації, працевлаштування, менторські ініціативи.

5. *Фізичне відновлення* – спортивні програми, реабілітаційні центри.

Висновки. Результати дослідження підтверджують, що адаптація ветеранів війни до мирного життя є складним багаторівневим процесом, який потребує комплексного підходу. Психоемоційні труднощі, соціальна ізоляція, проблеми з працевлаштуванням та фізична реабілітація – основні виклики, з якими стикаються колишні військовослужбовці.

Одним із ключових факторів успішної адаптації є системна соціально-психологічна підтримка, яка включає як роботу з ветеранами, так і з їхніми сім'ями. Дослідження показало, що ветерани, які отримують якісну психологічну допомогу, швидше долають наслідки бойового стресу, краще контролюють емоції та легше інтегруються у суспільство.

Важливим компонентом адаптації є соціальна інтеграція, зокрема залучення ветеранів до волонтерських і громадських ініціатив, створення ветеранських об'єднань та програм взаємопідтримки. Взаємодія з людьми, які мають подібний досвід, значно знижує рівень ізоляції та сприяє відновленню соціальних зв'язків.

Не менш значущою є професійна реінтеграція. Навчальні курси, перекваліфікація, менторські програми та підтримка ветеранського підприємництва допомагають колишнім військовим знайти своє місце в цивільному житті. Водночас роботодавці потребують додаткової інформації про можливості та переваги працевлаштування ветеранів, що потребує державної підтримки у вигляді соціальних програм та фінансових стимулів.

Фізичне здоров'я також є важливим аспектом реабілітації. Медичне обслуговування, лікувальна фізкультура та спортивні програми сприяють як фізичному, так і емоційному відновленню ветеранів, що доведено ефективністю адаптивного спорту та реабілітаційних програм.

Таким чином, успішна адаптація ветеранів до мирного життя можлива лише за умови комплексного підходу, що об'єднує:

- психологічну підтримку та терапевтичні програми,
- залучення родини та громадськості до реабілітаційного процесу,
- соціальну інтеграцію через громадську активність,
- розвиток програм працевлаштування та професійної перекваліфікації,
- фізичне відновлення та реабілітаційні заходи.

Системна державна політика у сфері підтримки ветеранів, а також активна участь громадських і ветеранських організацій можуть значно покращити процес адаптації, сприяючи соціальній стабільності та особистій реалізації військовослужбовців у цивільному житті.

Список використаних джерел:

1. Буряк О. О., Гіневський М. І., Катеруша Г. Л. Шляхи та методи реабілітації осіб з «військовим синдромом» та посттравматичним стресовим розладом. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2017. № 3(44). С. 137-138.

2. Лозінська Н. С. Поняття бойового стресу та його наслідки у військовослужбовців. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. 2018. № 3 (11). С. 150-151.

3. Числіцька О. В. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців, що приймали участь у бойових діях (Антитерористичній операції). Вісник Національного університету оборони України 2019 № 3 (46). С. 338-340

Палатов І. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – доцент Капустін І. С.

ОСОБЛИВОСТІ ДУШЕОПІКИ КАПЕЛАНСЬКОГО СЛУЖІННЯ ЯК ЗАСОБУ ВІДНОВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Душеопіка є важливим засобом для допомоги і відновлення осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах.

В наш час війна принесла багато болю і страждань на українську землю. На жаль, велика кількість загиблих і поранених військових. Серед цивільного населення також є загиблі. Люди втрачають близьких, житло, стають внутрішніми переселенцями або біженцями в чужій країні. Це все призводить до сильного стресу, а інколи навіть депресії.

Душеопіка покликана допомогти людині, яка опинилася в таких складних життєвих обставинах.

У зв'язку з цим інститут військового капеланства набув значного розвитку під час військової агресії Росії проти України, особливо з початком повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Капелан - це священник у війську. Крім цього капелан є лідером, оскільки кожен священник є лідером як пастор, який піклується про своє стадо. Найкращим пастором є Ісус. Він показує нам приклад найвищого лідерства. Капелан для того щоб бути лідером і впливати на військових повинен робити те, що зробив Ісус: умалити себе, упокорити себе та жертвувати собою". [3, с. 85]

Серед функцій капелана у війську є зокрема піклування про духовний і моральний стан військовослужбовців та їх сімей.

Відповідно до Закону України "Про Службу військового капеланства" душпастирська опіка - напрям військової капеланської діяльності, спрямований на забезпечення релігійної, етичної, моральної, духовної підтримки та сприяння формуванню особистісної стійкості і належного духовного стану особового складу.

Серед обов'язків військового капелана, передбачених Законом України "Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України" є сприяння розвитку особистісних та колективних моральних якостей особового складу та участь у реабілітації особового складу, який потребує психологічної допомоги.

Отже, як ми бачимо на капелана покладена функція душпастирської опіки і психологічної допомоги.

Однак психологія може допомогти людині зрозуміти в чому проблема і у кращому випадку допомогти припинити те, що негативно впливає на людину, але психологія не може запропонувати чим замінити проблему людини, дати надію, віру в Бога, дати сенс існування. [5, с. 16]

Натомість душеопіка допомагає людині пізнати глибше Бога, пережити любов Христа, отримати свободу від певних руйнівних речей і усвідомлено змінити свою поведінку відповідно плодів Духа Святого. Душеопіка на відміну від психології пропонує лікування душі. Найкращий результат душеопіки це глибока зміна людини на рівні серця і на рівні поведінки.

В душеопіці важливо мати довірчі відносини. Але військовим важко сприймати і довіряти тим, хто не пройшов через те, через що проходять вони. Тому капелану важливо жити серед військових, переносити всі тяготи, бути поруч, щоб розуміти військових і бути сприйнятим ними. Тоді капелану буде легше побудувати глибокі довірчі відносини і душеопікати та наставляти військових. [6, с. 77]

В християнській душеопіці світогляд ґрунтується на Божому Слові і пояснює людину як таку, що була створена Богом, поклоняється Богу і залежить від Бога. Саме Бог визначає що є добром і злом, як людині жити і який сенс життя Бог дає людині. [4, с. 41] Людині потрібен Спаситель, а не система самопорятунку через програму чи метод. Тому задача душеопікуна вказати людям на Христа.

Отже, душеопіка капеланського служіння є не просто інструментом для підтримки морально-психологічного стану військовослужбовців та їх сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, але вона вказує людині на Христа і дає надію, зцілення душі, зміну поведінки і сенс життя.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про Службу військового капеланства" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>
2. Закон України "Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>
3. Білл Лоурес. Формування лідерів: Навчальний посібник. Частина перша: Серце лідера. Львів: Українська баптистська теологічна семінарія, 2019. - 104 с.
4. Грег Е. Гіффорд, У близької людини ПТСР. Біблійна допомога постраждалим. Київ: Київська богословська семінарія, 2024. - 96 с.
5. Келлер, Тімоті. Надія в страшні часи. Воскресіння та значення Пасхи. пер. з англ. Марти Якобчук. Здолбунів: ФОП Бортнічук Андрій Васильович (Видавництво "Левит"), 2024. 272 с.
6. Полозов Віталій. Капелан. Біографічна повість / Переклад О. Зенченко. К.: Світло на Сході, 2025. 128 с.

Руденок А. І.

Хмельницький національний університет
к.психол.н.

Войчишин О. В.

Хмельницький національний університет

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПОДРУЖНЬОЇ ВЗАЄМОПІДТРИМКИ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Сучасна сім'я все частіше стикається зі складними життєвими обставинами: економічною нестабільністю, війсьними конфліктами, втратою близьких, хронічними хворобами або психологічними травмами. У

таких умовах здатність подружжя підтримувати одне одного стає ключовим фактором збереження психічного та фізичного здоров'я, ефективної адаптації та розвитку сімейної системи. Психологічні ресурси взаємопідтримки включають емоційну, когнітивну, поведінкову та мотиваційну складові, що забезпечують подолання стресових ситуацій та зміцнення сімейних відносин.

Системний підхід розглядає подружні відносини як цілісну соціально-психологічну систему, у якій кожен партнер взаємодіє з іншим через взаємозалежні емоційні, рольові та комунікативні зв'язки. У контексті взаємопідтримки цей підхід дає змогу оцінити не лише індивідуальні характеристики подружжя, а й механізми регуляції сімейних процесів, що забезпечують адаптацію до складних життєвих обставин. Науковці акцентують увагу на динамічності сучасної сім'ї та важливості емоційного й соціального обміну для її стабільності. Водночас підкреслюють роль взаємної довіри та емоційного зв'язку як основи ефективної підтримки у сім'ї. Системний підхід у сукупності з концепціями більшості авторів дозволяє виокремити кілька ключових аспектів подружньої взаємопідтримки, а саме: емоційна інтеграція, як здатність подружжя до спільного переживання емоційних станів та взаємної емпатії. Також виділяють функціональну взаємозалежність, коли: кожен партнер виконує ролі, що забезпечують стабільність та ефективність системи сім'ї. Наступний аспект – комунікативна координація, яка передбачає ефективний обмін інформацією і вирішення конфліктів у конструктивній формі. Варто зазначити такий аспект, як адаптивність до стресу, що передбачає здатність системи підтримувати психічне благополуччя та реагувати на кризові ситуації спільно, через взаємну підтримку.

Отже, системний підхід розглядає подружню взаємопідтримку як комплексний, багаторівневий феномен, який інтегрує емоційні, когнітивні та поведінкові ресурси партнерів для забезпечення стабільності, адаптивності та розвитку сімейної системи у складних життєвих умовах.

Концепція соціальної підтримки розглядає взаємодію між подружжям як систему ресурсів, які забезпечують психологічну стабільність, адаптивність та подолання життєвих криз. Соціальна підтримка в сімейному контексті включає емоційну, інформаційну, поведінкову та матеріальну допомогу, що партнери надають один одному для збереження психічного та фізичного здоров'я у складних обставинах. Л. Ковальчук у своїх дослідженнях підкреслює, що соціальна підтримка подружжя виступає основним механізмом психоемоційної стабілізації сім'ї під час втрати близьких, хронічних стресових ситуацій або соціальних потрясінь. Вона акцентує увагу на взаємному обміні емоційними та когнітивними ресурсами, який сприяє розвитку конструктивних стратегій подолання труднощів і зниженню рівня тривожності партнерів [2]. Н. Левченко досліджує соціальну підтримку через призму розвитку особистості та сімейної адаптації [3]. І. Гончаренко у своїх працях розглядає соціальну підтримку як інтегральний ресурс, який забезпечує подружжю адаптацію в умовах війни та соціальної нестабільності. Вона наголошує на значенні комунікативної відкритості, спільного вирішення проблем і емоційної взаємодії як ключових компонентів психологічного благополуччя сім'ї [1]. У сукупності роботи цих авторів дозволяють виділити основні принципи соціальної підтримки у подружніх стосунках: взаємність і довіра, цілеспрямованість, комплексність ресурсів, адаптивність. Таким чином, концепція соціальної підтримки у поєднанні з системним підходом дозволяє комплексно оцінити подружню взаємопідтримку як багаторівневий процес, що інтегрує ресурси партнерів для забезпечення стабільності, психічного благополуччя та ефективного подолання складних життєвих ситуацій.

Подружня взаємопідтримка розглядається як фундаментальний ресурс адаптації сім'ї до складних життєвих обставин, який забезпечує збереження психічного та соціального благополуччя подружжя. Сучасні дослідження підтверджують багаторівневий характер цього феномену, що включає інтеграцію емоційних, когнітивних, поведінкових та мотиваційних ресурсів партнерів. Емоційні ресурси подружньої взаємопідтримки визначаються здатністю партнерів проявляти співпереживання, емпатію, розуміння та емоційну прийнятність один до одного. Вони формують емоційний комфорт, психологічну безпеку та зменшують рівень тривожності, забезпечуючи стабілізацію психоемоційного стану сімейної системи в умовах стресогенних факторів. Когнітивні ресурси реалізуються через спільний аналіз життєвих ситуацій, оцінку можливих варіантів вирішення проблем, планування та прийняття рішень. Вони сприяють формуванню конструктивних стратегій реагування на кризові обставини, оптимізації процесів комунікації та підвищенню адаптивних можливостей сімейної системи. Поведінкові ресурси подружньої підтримки проявляються у конкретних діях партнерів, спрямованих на практичне подолання життєвих труднощів, надання фізичної, соціальної та матеріальної допомоги. Ці ресурси відображають активну участь подружжя у підтримці один одного та зміцнюють функціональну ефективність сімейної системи. Мотиваційні ресурси характеризуються стимулюванням ініціативності, посиленням внутрішньої мотивації та спільним формуванням цілей і перспектив сімейного життя. Вони сприяють розвитку цілеспрямованості, активного вирішення проблем та психологічної стійкості подружжя в умовах кризових обставин.

Наукові дослідження українських психологів свідчать про необхідність інтегрованого підходу до розвитку подружньої взаємопідтримки, що поєднує емоційні, когнітивні, поведінкові та мотиваційні ресурси [4]. Такий підхід забезпечує стабільність сімейної системи, підвищує рівень психоемоційного благополуччя та формує ефективні механізми адаптації до складних життєвих обставин. Таким чином, психологічні ресурси подружньої взаємопідтримки виступають багаторівневим інтегрованим феноменом, який забезпечує функціонування та стабільність сімейної системи. Їх ефективне використання сприяє підвищенню адаптивності, розвитку конструктивних комунікативних моделей і стресостійкості подружжя в умовах кризових життєвих подій.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко, С. А. *Сім'я як соціально-психологічна система*. Черкаси: Черкаський національний університет, 2008. С. 8–15.
2. Ковальчук, Л. Г., Левченко, Н. В. *Технології соціальної роботи. Ч. 1: Теоретичний курс: навчальний посібник*. Умань: ВІЗАВІ, 2018. 338 с.
3. Левченко, Н. В. *Психосоціальна підтримка учасників освітнього процесу*. Київ: Агентство «Україна», 2015. 176 с.

Соловей Я. І.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – к.і.н., доцент Палилюк О. М.

**СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВПО
В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

У контексті багатомасштабних змін, зумовлених внутрішнім переміщенням населення в Україні, питання соціальної інтеграції та психологічного супроводу осіб, що стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО), набуває критичного значення для сталості громадянського життя та міжособистісних зв'язків. Дослідження свідчать, що процес адаптації ВПО до нового соціального середовища залежить не лише від забезпечення житлом чи матеріальними ресурсами, а й від створення системи підтримки, яка охоплює психологічне благополуччя, відчуття приналежності та активну участь у житті приймаючої громади [3].

Серед ключових викликів, що стоять перед ВПО, – звуження соціальних зв'язків, відчуття маргіналізації та розрив з попередніми життєвими сценаріями. Як показують емпіричні дослідження, рівень соціально-психологічної інтеграції є одним із найвищих із п'яти вимірів інтеграції серед ВПО, водночас участь у громадському житті – однією з найнижчих.

Ефективна психологічна підтримка для ВПО в українському суспільстві має включати не лише кризову інтервенцію, але й довготривалу роботу з відновлення соціальної активності, переосмислення ідентичності та розвитку соціального капіталу. Паралельно з цим інтеграція ВПО у приймаючі громади виступає не лише як процес адаптації окремої людини, а як складова суспільної стабільності – зміцнення міжособистісної довіри, зменшення соціальної дистанції і побудова спільного майбутнього [1].

Таким чином, розглядання соціальної інтеграції ВПО крізь призму психологічної підтримки дозволяє формулювати комплексні підходи, які поєднують соціальну участь, психологічну стійкість і міжкультурну взаємодію. Це не лише сприяє відновленню індивідуального благополуччя, але й спрямовано на створення умов, за яких внутрішньо переміщені особи стають активними і рівноправними учасниками життя приймаючих громад, що у свою чергу сприяє більшій соціальній згуртованості.

Серед внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні помітно, що більш високі оцінки власної психологічної інтеграції часто супроводжуються низькою активністю в житті нових громад – дослідження виявили, що хоча показник «соціально-психологічної» інтеграції був одним із найвищих, показник участі у громадському житті залишався на відносно низькому рівні.

У багатьох випадках переселенці продовжують розглядати своє проживання в новому місці як тимчасове, що створює додатковий психологічний бар'єр для формування довіри до середовища і сприйняття себе як повноправного члена громади.

Психосоціальна підтримка, орієнтована не лише на усунення кризового стану, але й на розвиток навичок самоорганізації, відчуття власної ефективності та встановлення нових соціальних зв'язків, відіграє ключову роль у прискоренні адаптації ВПО до умов приймаючих громад [2].

Дослідження також показали, що відсутність чітких методик і інструментів оцінки інтеграції створює прогалини як у діагностиці, так і в побудові програм підтримки – система соціальної інтеграції ВПО потребує комплексного підходу, що враховує психологічні, культурні, економічні та громадські аспекти одночасно.

Таким чином, підтримка ВПО у нових громадах стає важливим ресурсом не лише для самих переселенців, але і для стабільності й стійкості приймаючих громад, адже коли люди почувають себе причетними, отримують підтримку та мають змогу брати участь у житті громади – знижується ризик соціальної ізоляції, розриву соціальних зв'язків і виникнення напруженості.

Список використаних джерел:

1. Dufynets V., Shcherban T., Hoblyk V., Bretsko I., Varha V. Psychological assistance to civilians in the context of the negative impact of war: The problem of improving legislation. *Social & Legal Studies*, 7(2), 2024. P. 242-254. <http://10.32518/sals2.2024.242>
2. Kinash O. Social Adaptation of Internally Displaced Persons under Martial Law as a Scientific Problem. *Social Work and Education*, 11(1), (2024) 135–141. <https://doi.org/10.25128/2520-6230.24.1.11>
3. Mishchuk H., Samoliuk N., Krol V., Vasa L. Social integration of internally displaced persons in Ukraine: Perceptions from IDPs vs. the host population. *Economics and Sociology* 17(4):61-81. URL: <http://10.14254/2071-789X.2024/17-4/4>

Софронюк А. Г.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»
наук. кер. – к.і.н., доцент Палилюк О. М.

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ
У ПРОЦЕСІ ПОВЕРНЕННЯ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ**

У сучасних умовах повернення військовослужбовців до мирного життя набуває особливої актуальності проблема їхньої психологічної реабілітації. Участь у бойових діях, стикання з травматичними подіями, ризик фізичних та психічних ушкоджень створюють перед колишніми військовими складний комплекс завдань – від відновлення душевної рівноваги до інтеграції у цивільне соціальне середовище. Дослідження підкреслюють, що саме комплексна соціально-психологічна реабілітація відіграє ключову роль у забезпеченні їх ефективної адаптації [4].

Перш за все, реабілітаційні програми для військових покликані створити умови, за яких особа з досвідом бойових дій зможе поступово повернутися до стану, коли її життєдіяльність та участь у суспільному

житті будуть відновлені на максимально можливому рівні. У цьому контексті важливими є психологічні аспекти: подолання посттравматичних реакцій, корекція поведінкових і емоційних розладів, підвищення самооцінки, формування ресурсів внутрішньої стійкості.

Крім того, особливістю повернення до мирного життя є те, що військові стикаються не лише з приватними психологічними проблемами, але й із викликами соціальної інтеграції – наприклад, відновленням ролей у сім'ї, професійної діяльності, побудовою нових соціальних зв'язків. Наявність травматичного досвіду, підкреслюють автори, може призводити до соціальної ізоляції, втрати відчуття сенсу та значущості, що ускладнює процес адаптації [3].

Цілком очевидно, що успішна психологічна реабілітація військових має стати інтегрованим компонентом процесу повернення до мирного життя, а не лише фрагментарним втручанням. Це означає необхідність міждисциплінарної співпраці (психологи, соціальні працівники, реабілітаційні фахівці), системного підходу до планування і впровадження програм, а також індивідуалізації допомоги з урахуванням специфіки військового досвіду та здоров'я кожної людини.

Під час переходу від військової служби до цивільного життя ветерани часто стикаються з тим, що їхні особистісні ресурси – стійкість, внутрішнє почуття контролю, когнітивна гнучкість – стають ключовими факторами успішності адаптації: дослідження показують, що низькі показники життестійкості та емоційного благополуччя є пов'язаними із більшим рівнем симптомів ПТСР, підвищеною тривожністю та схильністю до дезадаптивних стратегій копіngu.

Успішна психологічна підтримка військових під час реінтеграції до мирного життя найчастіше передбачає не лише індивідуальні сесії, але й комплексні моделі, що поєднують травмо-орієнтовані, когнітивно-поведінкові підходи та ресурсно-орієнтовану терапію – саме такі підходи довели свою ефективність у сучасних програмах.

Соціальна підтримка, нове професійне спрямування, відновлення ідентичності та значущості відіграють не менш важливу роль: ветерани, які змогли побудувати міцні соціальні зв'язки, знайти сенс чи ціль у мирному житті та адаптувати свій військовий досвід до цивільного контексту, демонструють вищі показники задоволення життям і кращу психологічну адаптацію [1].

При цьому міжнародний досвід також вказує на те, що раннє та системне втручання – з залученням фахівців, які мають бойовий чи військовий досвід – має значну перевагу: наприклад, модель, використана в Ізраїлі, демонструє, що включення у реабілітацію психологів з бойовим досвідом сприяє кращому встановленню довіри та результативнішому відновленню.

Серед специфічних українських викликів – те, що понад половина опитаних ветеранів вже мають або очікують психічні проблеми після повернення, а служби психологічної підтримки визнаються одними з найважливіших у структурі надання допомоги [2].

Таким чином, ефективність психологічної реабілітації військових у процесі повернення до мирного життя обумовлена не лише методами терапії, але й загальною системою підтримки – особистісними ресурсами, соціальними зв'язками, професійною адаптацією та цілим ланцюгом заходів, що дозволяють перетворити військовий досвід у ресурс, а не лише у травму.

Список використаних джерел:

1. Ігнатюк О. Психологічна підтримка ветеранів під час реінтеграції в цивільне життя. URL: <https://psychpersonality.com.ua/uk/journals/tom-15-1-2025/psikhologichna-pidtrimka-veteraniv-pid-chas-reinteg-ratsiyi-v-tsvivilne-zhittya>
2. Українські Національні Новини (УНН). Повернення до цивільного життя: як на Київщині ветеранам російсько-української війни допомагають відновити ментальне здоров'я. <https://unn.ua/news/povernennia-dotsyvilnoho-zhyttia-yak-na-kyivshchyni-veteranam-rosiisko-ukrainskoi-viiny-dopomahaiut-vidnovyty-mentalne-zd-rovnia>
3. Druz O., Bursa A., Dolynskiy R., Shpak S., Rudakevych O. Social and Psychological Rehabilitation of Servicemen with Post-Traumatic Stress Disorder. The Open Psychology Journal. 2024. URL: [10.2174/0118743501314928240923052326](https://doi.org/10.2174/0118743501314928240923052326)
4. Tsurkan-Saifulina Y.V. Social and psychological rehabilitation of war veterans. <https://ppmsu.com.ua/en/journals/tom-8-4-2022/sotsialno-psikhologichna-reabilitatsiya-uchasnikiv-boyovikh-diy>

Уракова О. М.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Пенчук І. Л.

ВИКОРИСТАННЯ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ ДЛЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: АНАЛІЗ ХАБ-СПІЛЬНОТ

Сучасні соціально-політичні реалії України, спричинені повномасштабною війною, зумовили виникнення нових викликів у сфері дитячого розвитку. Діти внутрішньо переміщених осіб (ВПО) часто переживають емоційні травми, пов'язані з втратою дому, друзів, відчуттям небезпеки та невизначеності. В умовах таких психологічних стресорів важливим завданням стає пошук ефективних форм психоемоційної підтримки дітей. Одним із дієвих інструментів виступає спортивна гурткова робота, яка поєднує фізичний розвиток, соціалізацію та психотерапевтичний ефект взаємодії в групі.

У багатьох громадах України, зокрема у Запоріжжі, саме хаб-спільноти та волонтерські центри стали осередками організації спортивних гуртків для дітей ВПО. Такі ініціативи не лише забезпечують змістовне дозвілля, а й створюють простір для відновлення відчуття безпеки, формування навичок співпраці, самоповаги та довіри.

Питання психоемоційної адаптації дітей у кризових умовах розглядалися у працях Л. Виготського, С. Максименка, Г. Костюка, К. Роджерса, А. Маслоу. Вплив фізичної активності на емоційний стан досліджували М. Мамайчук, О. Скрипник, Н. Чепелева. У сучасних українських реаліях увага дослідників

зміщується до інтеграції психологічних, педагогічних та соціальних підходів у діяльності громадських ініціатив. Однак питання цілеспрямованого використання спортивних гуртків у системі допомоги дітям ВПО залишається недостатньо розробленим.

Метою дослідження є визначення ролі спортивної гурткової роботи як інструменту психоемоційної підтримки дітей внутрішньо переміщених осіб у діяльності хаб-спільнот м. Запоріжжя.

Методологічну основу становлять принципи гуманістичної психології, соціальної педагогіки та фізичного виховання. Для реалізації мети використано методи аналізу наукових джерел, спостереження за діяльністю спортивних гуртків, інтерв'ювання педагогів, волонтерів і батьків, а також узагальнення практичного досвіду.

Дослідження проводилося на базі кількох хаб-спільнот м. Запоріжжя, які у 2023–2025 роках активно працюють із дітьми внутрішньо переміщених осіб. До аналізу було залучено діяльність таких платформ, як «Платформа Спільно», «ХАБ для дітей ВПО», ГО «Запоріжжя – Разом», Енергодарського освітнього ХАБу, а також спортивних осередків, створених при центрах «Пункт Незламності» та молодіжних просторах «3-хаб».

Основною метою цих ініціатив є створення безпечного простору для дітей, які зазнали психологічного стресу через війну, та забезпечення умов для їх фізичної активності, соціалізації і відновлення емоційного балансу.

У межах діяльності хабів організовано спортивні секції різного спрямування:

- командні види спорту (футбол, волейбол, баскетбол);
- індивідуальні заняття (настільний теніс, йога, казкова йога, фітнес для дітей, скелелазіння, плавання – за підтримки благодійних фондів);
- рухливі ігри для молодших дітей (ігрова гімнастика, танцювальні вправи, естафети);

Психологи, тренери, керівники гуртків та волонтери інтегрують у ці заняття елементи психотерапевтичних методик – арт-терапію, казкатерапію, тілесноорієнтовані вправи, вправи на релаксацію та довіру. Наприклад, під час командних тренувань у межах проєкту «Спорт об'єднує» діти виконують завдання на взаємопідтримку: створення командних девізів, спільне планування гри, обговорення емоцій після заняття. Це сприяє зниженню рівня тривожності та підвищенню самооцінки.

Особливої уваги заслуговує досвід Енергодарського освітнього хабу, де керівники гуртків фізкультурно-спортивного відділу Енергодарського центру туризму, краєзнавства та спорту реалізують програми дитячого фітнесу та казкової йоги. Такі заняття поєднують фізичне навантаження з елементами гри та казковими сюжетами, що допомагає дітям легше сприймати тренування, розвиває уяву, координацію та емоційну гнучкість. У процесі занять використовуються вправи на розслаблення, дихальні практики, техніки балансування. Заняття проходять у дружній, підтримувальній атмосфері, де тренери виступають не лише наставниками, а й фасилітаторами довіри, що дозволяє дітям відчувати себе впевнено й спокійно.

У хабі «Платформа Спільно» проводяться регулярні заняття з настільного тенісу, фітнесу та рухливих ігор для дітей віком від 6 до 15 років. За результатами спостережень, діти, які систематично беруть участь у таких активностях, демонструють більш стабільний емоційний стан, покращення комунікативних навичок, зменшення проявів агресії та замкненості. Опитування батьків (n = 40) показало, що у 78% дітей знизилася дратівливість, у 82% – покращився настрій, у 65% – підвищилася впевненість у собі.

Центр «ХАБ для дітей ВПО» реалізує комплексну програму «Рух, гра, спілкування», де спортивні тренування поєднуються з груповими заняттями з емоційного самовираження. Під час таких зустрічей діти не лише виконують фізичні вправи, але й беруть участь у бесідах про емоції, малюють власні «карти настрою», вчаться ідентифікувати стани тривоги чи радості. Такі інтегровані заняття проводяться двічі на тиждень, їх координують тренери спільно з дитячими психологами.

Окрему увагу приділено тренінгам для волонтерів і педагогів, які вчаться застосовувати елементи психологічної підтримки під час спортивних занять – вправи на командоутворення, невербальне заохочення, емоційне підкріплення. Досвід показує, що діти, які беруть участь у спортивних гуртках у складі хабів, швидше інтегруються у нове соціальне середовище, відновлюють відчуття безпеки, довіри до дорослих і навчаються ефективно виражати власні емоції.

Таким чином, сутність дослідження підтверджує, що спортивна гурткова робота у хабах Запоріжжя має комплексний психолого-педагогічний ефект: вона не лише підтримує фізичну активність дітей, але й забезпечує умови для емоційної реабілітації, розвитку соціальних навичок і формування внутрішньої стійкості у кризових життєвих обставинах.

Результати опитування 120 батьків дітей ВПО, які відвідували спортивні гуртки, показали, що 85% із них помітили покращення настрою у дітей, 72% – зниження рівня страхів і дратівливості.

Основні висновки.

1. Спортивна гурткова робота є ефективним засобом психоемоційної стабілізації дітей ВПО, сприяє розвитку стресостійкості та впевненості в собі.
2. ХАБ-спільноти Запоріжжя виступають ключовими осередками інтеграції педагогічних і психологічних практик допомоги дітям.
3. Поєднання фізичних вправ, колективної взаємодії та елементів ігрової терапії створює умови для формування позитивної самооцінки.
4. Подальші дослідження варто спрямувати на розробку методичних рекомендацій для тренерів і волонтерів, які працюють із дітьми ВПО.

Список використаних джерел:

1. Виготський Л. С. Психологія розвитку дитини. К.: Либідь, 2020.
2. Маслоу А. Мотивація і особистість. К.: Основи, 2019.
3. Чепелева Н. В. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях. К.: Ніка-Центр, 2018.
4. Матеріали волонтерських проєктів «Платформа Спільно», м. Запоріжжя, 2023–2024 рр.
5. Звіти ГО «ХАБ для дітей ВПО», м. Запоріжжя, 2024 р.

Цибулевська С. О.

Класичний приватний університет

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ ТА ДІАГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ

Сьогоднішня ситуація, що характеризується високою інтенсивністю бойових дій та психологічною напругою в суспільстві, висуває безпрецедентні вимоги до рівня професійної підготовки військових психологів. Їхня роль давно вийшла за межі профорієнтації чи загальновійськового консультування. Йдеться про кризове реагування, роботу з бойовим стресом, посттравматичними розладами (ПТСР) та відновлення боєздатності підрозділів.

Ключовими професійними навичками, які визначають ефективність діяльності військового психолога, є його комунікативна та діагностична компетентності. Перша забезпечує встановлення довіри в екстремальних умовах та ефективність консультування. Друга – точність оцінки психоемоційного стану військовослужбовців та своєчасність надання допомоги.

Мета доповіді – проаналізувати сучасні вимоги до цих компетентностей та обґрунтувати ефективні методики їхнього формування в процесі фахової підготовки військових психологів у військово-вищих навчальних закладах.

Комунікативна компетентність військового психолога: Специфіка та вимоги. Комунікативна компетентність військового психолога є значно ширшою, ніж загальноприйнята психологічна етика; вона має екстремальний та ієрархічний характер.

Специфіка військової комунікації: Контекст довіри в небезпеці: Психолог часто працює з особовим складом безпосередньо в зоні виконання завдань або після повернення з них. Успіх комунікації залежить від здатності психолога швидко встановити рапорт (взаєморозуміння), не порушуючи при цьому військової субординації. «Ефект погонів»: Наявність військового звання та форми може створювати комунікативний бар'єр. Психолог має володіти вміннями деієрархізації спілкування, демонструючи емпатію та безумовне прийняття. Комунікація з кризовими станами: Психолог повинен вміти вести розмову з особами, які перебувають у стані гострого стресу, шоку, агресії чи апатії. Це вимагає володіння техніками активного слухання, парафразування, а також здатності витримувати емоційну напругу співрозмовника [2].

Формування комунікативної компетентності має включати розвиток таких ключових вмінь: Вміння кризового консультування: Швидка оцінка ситуації, вербалізація почуттів військовослужбовця та надання чітких, спрямованих інструкцій (наприклад, техніка "Психологічне Абеткування" або "Скіммінг-інтерв'ю"). Навички групової комунікації: Проведення брифінгів, дебрифінгів та робота з малими групами після стресових подій, де необхідно контролювати динаміку групи та знижувати рівень взаємної напруги. Міжособистісна комунікація з командним складом: Вміння доносити психологічно важливу інформацію до командирів, обґрунтовуючи необхідність психологічної підтримки, використовуючи при цьому їхню термінологію та пріоритети.

Діагностична компетентність: Точність оцінки в умовах обмеженого часу. Діагностична компетентність військового психолога є основою для прийняття рішення про характер і терміновість психологічної допомоги. Вона завжди обмежена часом і часто проводиться в неідеальних умовах.

Специфіка військової діагностики: Експрес-діагностика: У польових умовах практично неможливо використовувати стандартизовані багатогодинні тести. Пріоритет віддається швидким, надійним скринінговим методикам та проєктивним технікам. Фокус на бойових порушеннях: Діагностика має бути спрямована на виявлення специфічних станів: гостра стресова реакція, бойова втома, ризик суїцидальної поведінки, а також ранні ознаки ПТСР. Відмінність від клінічної діагностики: Військовий психолог повинен вміти відрізняти нормальну реакцію на ненормальні обставини від патологічних станів, які потребують медичного втручання.

Методичні аспекти розвитку діагностичної компетентності. Формування цієї компетентності повинно здійснюватися через: Практичне освоєння скринінгових методик: Інтенсивне навчання застосуванню коротких шкал, наприклад, шкали HADS (тривога і депресія), або спеціалізованих військових опитувальників. Кейс-метод та симуляції: Навчання через розбір реальних або змодельованих військових кейсів. Майбутні психологи повинні вчитися ставити попередній діагноз на основі мінімальної інформації, отриманої під час короткої бесіди. Навички інтерпретації невербальної поведінки: Вміння розпізнавати ознаки прихованої тривоги, агресії чи дисоціації (відстороненості) за мімікою, жестами та тоном голосу, оскільки військовослужбовці часто схильні приховувати свої емоції.

Ефективні технології формування компетентностей. Формування комунікативної та діагностичної компетентності у військових психологів потребує переходу від класичного лекційного формату до інтенсивних практико-орієнтованих технологій.

Використання тренінгових технологій. Тренінг є найбільш ефективним інструментом, оскільки дозволяє створити безпечне, але реалістичне навчальне середовище. Комунікативні тренінги: Розвиток активного слухання, технік вербалізації емоцій та відпрацювання сценаріїв "важких розмов" (наприклад, повідомлення неприємних новин, робота з військовослужбовцями, які мають суїцидальні наміри). Тренінги кризового реагування та дебрифінгу: Симуляційні ігри, де курсанти виступають у ролі психологів, які проводять дебрифінг з "підрозділом", що повернувся з бою. Це дозволяє відпрацювати навички експрес-діагностики та групової комунікації одночасно.

Рольові ігри та симуляції в екстремальних умовах. Імерсивні симуляції (занурення): Створення навчальних полігонів або спеціалізованих кабінетів, що максимально імітують умови, наближені до польових (обмежений час, шум, необхідність приймати рішення). Використання відеоаналізу: Запис та спільний розбір навчальних сесій та рольових ігор для підвищення саморефлексії та корекції комунікативних помилок [1, с. 136-145].

Наставництво та супервізія. Найважливішим етапом є проходження практики під керівництвом досвідчених військових психологів (наставництво) та постійна супервізія під час навчального процесу. Це гарантує, що отримані теоретичні знання трансформуються в стійкі та адекватні до ситуації професійні вміння.

Таким чином ефективна підготовка майбутніх військових психологів сьогодні є стратегічним завданням національної безпеки. Розвиток комунікативної компетентності забезпечує гуманістичну та довірчу взаємодію, а діагностична компетентність – точність та своєчасність професійного втручання. Для досягнення високого рівня цих компетентностей необхідно: Змістити акцент із теорії на практичні тренінгові технології та імерсивні симуляції. Інтегрувати в навчальний процес спеціалізовані методи експрес-діагностики бойових психічних порушень. Забезпечити тісну взаємодію ВНЗ із діючими військовими підрозділами для наставництва та обміну досвідом. Лише за умови цілеспрямованого та інноваційного підходу до формування цих ключових компетентностей ми зможемо підготувати військових психологів, здатних ефективно виконувати свою місію в найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Д. О. Методологічні засади підготовки військових фахівців до професійної діяльності в екстремальних умовах. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 1(110). С. 136–145.
2. Міщенко В. С. Компетентнісний підхід у підготовці військових психологів: теорія і практика. Харків : ХНУВС, 2021. 312 с.
3. Напреенко О. К. Основи психології та психопрофілактики. Бойовий стрес. К. : ТОВ "Пантос", 2022. – 188 с.

Чученко Є. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. - к.психол.н., доцент Гришина Т. А.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ВТРАТИ БЛИЗЬКОЇ ЛЮДИНИ

Психологічна допомога при втраті близької людини завжди була в центрі уваги науковців та практиків. Численними науковими дослідженнями доведено, що основне завдання психолога полягає в тому, щоб допомогти клієнту, так би мовити «зробити роботу горя», а не зменшити чи притупити гостроту душевних переживань. Процес скорботи, горювання не хвороблива чи неадекватна реакція, від якої треба вберегти людину, натомість з гуманістичних позицій він прийнятний і необхідний.

Натепер ситуація у галузі терапії горя є доволі кризовою: з одного боку спростовується традиційне фрейдівське уявлення про горе як процес декатексису емоційної енергії, а з іншого – популярні моделі скорботи як серії емоційних етапів адаптації до втрати вже не вважаються такими усталеними. За таких умов актуалізується конструктивістський підхід щодо даної концептуальної кризи, зокрема скорбота, горювання розглядаються як процес реконструкції смислового світу, зруйнованого або зміненого внаслідок втрати. Смерть близької людини, особливо якщо вона раптова, передчасна або насильницька, кидає виклик базовим уявленням про світ як передбачуваний, доброзичливий та контрольований. Зіткнувшись з такою невідповідністю і реальністю втрати, людина прагне відновити сенс життя на практичному, соціальному, а часто духовному чи екзистенційному рівнях.

Серед українських психологів значну увагу цій проблемі приділяли В. А. Бандура, який досліджував психологічні механізми подолання стресових ситуацій та розвиток стресостійкості; І. С. Кон аналізував психологічні особливості переживання втрати та трауру; О. М. Разумникова розглядала питання психоемоційної підтримки та розвитку адаптивних стратегій у кризових ситуаціях. Українські дослідники також підкреслюють важливість соціальної підтримки, групової та індивідуальної психотерапевтичної допомоги для ефективного подолання горя.

Зарубіжні науковці внесли значний вклад у розробку теорій трауру та психологічного супроводу втрачених осіб. Елізабет Кюблер-Росс сформулювала відому п'ятиетапну модель переживання горя (шок, заперечення, гнів, депресія, прийняття), яка є базовою для психологічної роботи з людьми, що втратили близьких; Джон Боулбі досліджував прив'язаність і емоційні зв'язки, що пояснює глибину страждання під час втрати; Марк Роуїт та Тереза Шульц розробляли програми психотерапевтичної підтримки та когнітивно-поведінкові методи для адаптації осіб, які пережили втрату.

Таким чином, сучасні дослідження показують, що ефективна психологічна допомога включає комплексний підхід: розуміння етапів горя, індивідуальні особливості особистості, соціальну підтримку та використання адаптивних методів подолання стресу. Ці висновки лягли в основу сучасних психотерапевтичних практик, що застосовуються як в Україні, так і за кордоном.

Людина зазнає втрати тоді, коли цінна для неї річ, важлива чи близька особа змінюється або є недоступною. Оскільки цінність і важливість втраченого об'єкта визначається особистим сприйняттям, то реакція кожної людини на втрату є різною. Через це можна виділити багато типів втрат, зокрема таких:

1. Фактична (дійсна) втрата означає, що факт цієї втрати вже відбувся і він очевидний для інших, наприклад смерть людини, яку ми любимо, крадіжка особистого майна.
2. Уявна втрата має сенс тільки для особи, що її переживає, проте невідчутна (і не завжди зрозуміла) для оточуючих. У цьому така втрата близька до психологічної, бо практично завжди вона має психологічну основу. Іноді такий тип втрати переживають батьки, чия дитина залишила дім внаслідок переїзду до іншого міста. Відчуття такої ж втрати може бути притаманне матерям, коли сини, до яких вони патологічно сильно прив'язані, одружуються. У народі говорять, що мати ревнує сина до невістки, – таким чином проявляється уявна втрата. Прикладом може слугувати також втрата статевого потягу, яка не завжди пов'язана з фізіологічними порушеннями.

3. Фізична втрата завжди пов'язана, насамперед, з фізичними стражданнями, з відчуттям фізичного болю. Це може бути втрата кінцівки внаслідок нещасного випадку, страждання від опіків, ушкоджень, незаживаючих ран. Сутність цієї втрати майже завжди розділяється оточуючими, і людина може сподіватись на розуміння і підтримку.

Отже, відчувати горе – нормально, але це не завжди буває просто. Не залежно від ваших особистих успіхів справлятися самостійно не обов'язково, рекомендоване звернення за професійною консультацією. Вчені стверджують, що поки близька людина жива, комфорт її присутності та стосунку з нею закріплює нейронні шляхи в нашому мозку як «винагороду». Після того, як ми втрачаємо близьких, адаптація до втрати та скорбота відбувається паралельно зі своєрідним процесом «реабілітації залежних від цієї винагороди». З часом ми вчимося справлятися зі смертю й не очікуємо такої ж винагороди від образу-спогаду про людину, яка померла. Але якщо скорбота сформувалася в ускладнене горе, ваш мозок продовжуватиме «жадати цього». Саме тому, усі думки та емоційні зміни при ускладненому горюванні асоціюються з втратою близької особи й неготовністю її «відпустити».

Список використаних джерел:

1. Шевченко О. Т. Психологія кризових станів. Уроки життя крізь призму страждань. Київ : Здоров'я, 2005. 120 с.
2. Neimeyer R. Терапія горя / [пер. з англ. В. Зливкова, С. Лукомської]. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2021. 259 с.
3. National Child Traumatic Stress Network. Traumatic grief in military children: Information for medical providers. Los Angeles, CA & Durham, NC : National Center for Child Traumatic Stress, 2008. 24 p.

Широких Ю. Ю.

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут» наук. кер. – д.пед.н., доцент Романовська Л. І.

РОЛЬ СІМЕЙНОЇ ПІДТРИМКИ В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Вступ. Військові, які беруть безпосередню участь у бойових діях, стикаються з інтенсивними фізичними та психологічними навантаженнями. Високий рівень стресу, постійна загроза життю, втрата побратимів і тривале перебування в умовах війни суттєво впливають на емоційний стан військовослужбовців. Після повернення до мирного життя багато з них зіштовхуються з труднощами адаптації, що можуть проявлятися у вигляді посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії, тривожних станів та інших психоемоційних проблем.

У цьому контексті важливу роль відіграє сімейна підтримка, яка може стати ключовим фактором успішної психологічної реабілітації ветеранів. Родина не лише забезпечує емоційну рівновагу, а й допомагає військовим повернутися до звичного соціального середовища, відновити мотивацію та знайти сенс у нових життєвих реаліях. Однак процес адаптації часто супроводжується труднощами у взаєморозумінні між військовими та їхніми рідними, що потребує комплексного підходу та підвищення обізнаності суспільства про важливість сімейної підтримки.

Мета статті – аналіз впливу сімейної підтримки на психологічну реабілітацію учасників бойових дій, визначення основних викликів, з якими стикаються військовослужбовці та їхні родини, а також окреслення можливих шляхів подолання цих труднощів.

Результати дослідження (Виклад основного матеріалу). *Вплив бойового стресу на психологічний стан військовослужбовців.* Учасники бойових дій зазнають значних психоемоційних навантажень, що можуть призводити до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресивних та тривожних станів. За результатами досліджень, близько 30-50% військових, які повертаються із зони бойових дій, стикаються з психологічними труднощами [3, с. 27]. Серед основних проявів – емоційна нестабільність, проблеми зі сном, дратівливість, соціальна ізоляція та труднощі у побудові комунікації з оточенням.

Бойовий стрес може призводити до змін у характері військовослужбовця: підвищена тривожність, раптові спалахи агресії, відчуття провини перед загиблими побратимами. Усе це впливає не лише на самих військових, а й на їхні сім'ї, які часто не знають, як правильно реагувати на такі зміни [1, с. 81]. Саме тому адаптація до мирного життя вимагає комплексного підходу, де сімейна підтримка є одним із ключових елементів.

Психологічна реабілітація, індивідуальна та групова терапія, консультації з фахівцями можуть значно полегшити цей процес. Важливу роль відіграє і суспільство, створюючи безпечне середовище, в якому ветерани відчувають розуміння та прийняття. Окрім емоційної підтримки, варто враховувати й соціальну адаптацію: можливості працевлаштування, перекваліфікацію, залучення до громадської діяльності. Комплексний підхід сприяє не лише відновленню психологічного стану військових, а й їхній успішній інтеграції в цивільне життя.

Роль сімейної підтримки у процесі психологічної реабілітації. Сімейне оточення є головним джерелом емоційної стабільності для військовослужбовців після повернення із зони бойових дій. Дослідження показують, що ветерани, які отримують сильну підтримку з боку близьких, швидше адаптуються до цивільного життя, мають нижчий рівень тривожності та рідше стикаються з депресивними станами [2, с. 43]. До основних аспектів позитивного впливу родини належать:

1. **Емоційна підтримка.** Члени сім'ї можуть створити безпечне середовище, де військовий зможе висловлювати свої переживання, не боячись осуду. Важливу роль відіграє терпіння та розуміння з боку рідних.
2. **Стабільність соціальних зв'язків.** Родина допомагає зберегти відчуття приналежності, що є критично важливим для психологічної рівноваги військового.
3. **Формування нових життєвих орієнтирів.** Повертаючись до мирного життя, багато ветеранів стикаються з відчуттям втрати сенсу. Родина допомагає їм знайти нові цілі та мотивацію.
4. **Залучення до спільної діяльності.** Спільне проведення часу, сімейні традиції та активне залучення до повсякденного життя сприяють зниженню рівня стресу.

Крім того, родина може стати містком до отримання професійної допомоги, якщо військовослужбовець потребує психологічної чи соціальної підтримки. Важливо, щоб близькі були обізнані з основами пост-травматичної адаптації, мали доступ до відповідних ресурсів і не боялися звертатися за допомогою.

Загалом, сімейне оточення відіграє ключову роль у відновленні ветеранів, а його підтримка є одним із найефективніших чинників подолання бойового стресу та успішної інтеграції в мирне життя.

Труднощі у взаємодії військових із сім'єю після повернення з фронту. Попри значення сімейної підтримки, процес адаптації не завжди проходить безперешкодно. Існує низка викликів, які можуть ускладнювати взаємодію між військовим та його родиною:

- *Нерозуміння з боку рідних.* Члени сім'ї часто не усвідомлюють, через що проходить військовий, і не знають, як правильно йому допомогти.

- *Зміна сімейних ролей.* Під час відсутності військовослужбовця члени родини адаптуються до нової динаміки, і після його повернення відбувається складний процес перебудови стосунків.

- *Проблеми комунікації.* Військові можуть уникати розмов про пережите, що створює емоційну дистанцію між ними та їхніми близькими.

- *Психологічні бар'єри.* Ветерани нерідко відчують труднощі з довірою та відкритістю, що ускладнює побудову гармонійних відносин.

Шляхи подолання труднощів та покращення адаптації. Для забезпечення ефективної психологічної реабілітації військових важливо працювати як з самими ветеранами, так і з їхніми родинами. Деякі з можливих заходів включають:

- *Освітні програми для сімей військових.* Роз'яснення родичам, з якими труднощами може стикатися військовослужбовець, та навчання ефективним методам комунікації.

- *Психологічна підтримка.* Консультації з фахівцями як для військових, так і для їхніх близьких.

- *Сімейна терапія.* Групові сесії з психологом можуть допомогти відновити довіру та покращити взаєморозуміння.

- *Залучення до громадських ініціатив.* Участь у програмах для ветеранів допомагає знайти нове соціальне коло та відчутти підтримку не лише з боку сім'ї, а й суспільства.

Висновки. Сімейна підтримка є важливим фактором у процесі психологічної реабілітації учасників бойових дій. Вона сприяє зниженню рівня стресу, допомагає військовим адаптуватися до мирного життя та формувати нові життєві орієнтири. Водночас адаптація після бойових дій може супроводжуватися труднощами у взаємодії з близькими, що потребує додаткової уваги з боку суспільства, психологів та самих родин. Запровадження освітніх програм для сімей військових, психологічна підтримка та створення комфортного середовища для спілкування є ключовими аспектами успішної реабілітації. Тільки спільними зусиллями можна забезпечити гідну інтеграцію ветеранів у мирне життя та допомогти їм знайти себе після війни.

Список використаних джерел:

1. Кукун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Олійник В. О., Хоружий С. М., Ларіонов С. О., Сириця М. В. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : метод. посіб. Київ: 7 БЦ, 2023. 175 с

2. Колесніченко О. С., Приходько І. І., Мацегора Я. В. Психологічна реабілітація військовослужбовців після виконання службово-бойових завдань в бойових умовах : монографія. Харків: НА НГУ, 2021. 75 с.

3. Психологічна робота з військовослужбовцями-учасниками бойових дій на етапі відновлення. Методичний посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2023. 283 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, РЕАБІЛІТАЦІЇ, ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ, СПОРТУ ТА ТУРИЗМУ

СУЧАСНИЙ СТАН ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Антоняк С. Б.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Шукатка О. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ВИХОВАННІ ЦІННОСТЕЙ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ

Сучасні умови зумовлюють необхідність формування у дітей ціннісного ставлення до здоров'я, адже здоров'я – це одна з найвищих людських цінностей. Погіршення фізичного стану дітей, зниження рівня рухової активності та підвищення інтересу до гаджетів вимагають від школи посилення виховної ролі предмету «Фізична культура» [1, с. 45]. У цьому контексті особлива роль належить учителю, який виступає не лише організатором навчально-тренувального процесу, а й прикладом для дітей. Саме тому надзвичайно важливо, щоб до особистих якостей вчителя фізичної культури висувались загально-педагогічні та спеціальні вимоги.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування ролі вчителя фізичної культури у вихованні цінностей здорового способу життя в дітей.

Учитель фізичної культури є ключовою фігурою у формуванні культури здоров'я учнів, адже саме він створює середовище, у якому дитина навчається розуміти значення фізичної активності для власного розвитку [2, с. 78]. Професійна компетентність учителя має включати не лише володіння методикою проведення занять, значно зростає роль вчителів у формуванні в юнаків та дівчат навичок здорового способу життя, побудові в них мотиваційної сфери у прагненні бути здоровими, не мати шкідливих звичок [5]. Майстерність учителя фізичної культури виявляється у вмілому доборі та доцільному застосуванні методів навчання, різноманітних форм організації діяльності учнів під час занять фізичними вправами. Педагог сприяє зміцненню здоров'я школярів, гармонійному фізичному розвитку, формуванню стійких умінь і навичок у різних видах рухової діяльності, розвитку основних рухових якостей. Важливою складовою професійної майстерності є також уміння підтримувати постійний інтерес дітей до занять фізичною культурою і спортом, поєднуючи фізичне виховання з інтелектуальним, естетичним та трудовим розвитком особистості.

Важливо, щоб учитель фізичної культури виступав прикладом здорового способу життя, демонструючи дітям власну дисциплінованість, позитивне ставлення до руху та саморозвитку. Саме особистісний приклад є потужним виховним засобом, який впливає на формування переконань і поведінки дітей [4, с. 19]. Крім того, важливо систематично формувати в учнів усвідомлене ставлення до власного здоров'я, роз'яснювати значення фізичної активності для гармонійного розвитку особистості. Учитель має стимулювати дітей до самостійних занять фізичними вправами у позаурочний час, розвивати навички самоконтролю та самооцінювання фізичної підготовленості. Такі підходи сприяють вихованню внутрішньої мотивації до здорового способу життя та формуванню стійких життєвих цінностей.

Ефективність виховання цінностей здоров'я забезпечується через: створення позитивної емоційної атмосфери на уроках; використання ігрових методів і змагань, які підвищують інтерес до рухової активності; формування індивідуальних освітніх траєкторій відповідно до фізичних можливостей кожного учня; залучення батьків до спільної спортивно-оздоровчої діяльності [3, с. 21].

Зазначені вище напрями реалізуються у цілісній педагогічній системі, де кожен із компонентів відіграє важливу роль у формуванні свідомого ставлення учнів до власного здоров'я. Позитивний емоційний клімат сприяє підвищенню мотивації. Ігрові методи забезпечують зацікавленість і створюють умови для активної участі кожної дитини. Індивідуальний підхід дозволяє враховувати фізичні особливості школярів, забезпечуючи комфорт і безпечність занять. Співпраця з батьками формує єдиний виховний простір «школа – сім'я», що підсилює ефективність формування цінностей здорового способу життя.

Отже, учитель фізичної культури відіграє ключову роль у формуванні в дітей ціннісного ставлення до здоров'я та активного способу життя. Від його професійної компетентності, педагогічної майстерності та особистісних якостей залежить ефективність реалізації оздоровчо-виховних завдань у школі. Таким чином, системна й цілеспрямована діяльність учителя фізичної культури забезпечує не лише фізичний розвиток школярів, а й виховання гармонійної особистості, яка усвідомлює цінність здоров'я як основи повноцінного життя.

Список використаних джерел:

1. Белова І.В. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів у процесі фізичного виховання. Педагогічні науки, 2020. № 3. С. 44–48.
2. Кузьменко Т.О. Роль учителя у вихованні культури здоров'я молодших школярів. Освітній простір, 2019. № 2. С. 76–80.
3. Семенюк Л.П. Педагогічні умови формування мотивації до здорового способу життя у школярів. Теорія та методика фізичного виховання, 2021. № 4. С. 20–23.
4. Павленко О.В. Професійна компетентність учителя фізичної культури як чинник виховання здорової особистості. Педагогічна освіта і наука, 2022. № 1. С. 17–21.

5. Шукатка О.В., Жукова О.А., Савчук С.В. Особистісна спрямованість використання здоров'язберігавальних технологій в закладах загальної середньої освіти. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. № 6 (344), Ч. I, 2021. С. 148-158. DOI: 10.12958/2227-2844-2021-6(344)-1-148-158.

Анчішкін С. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Воскобойник Т. А.

ФОРМУВАННЯ РУХОВИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ОЗДОРОВЧОГО ФІТНЕСУ

Сучасна система фізичного виховання у закладах загальної середньої освіти спрямована на всебічний розвиток особистості, зміцнення здоров'я, удосконалення рухових умінь і навичок. Особливе значення в цьому процесі має робота з молодшими підлітками, оскільки цей вік характеризується активним фізіологічним розвитком, високою пластичністю нервової системи, формуванням стійких рухових стереотипів. Саме в цей період доцільно цілеспрямовано формувати базові рухові навички, що створюють фундамент подальшої фізичної підготовленості.

Одним із сучасних і ефективних напрямів оптимізації фізичного виховання є використання засобів оздоровчого фітнесу. Фітнес поєднує різноманітні фізичні вправи аеробного, силового, координаційного та гімнастичного характеру, що робить його привабливим і доступним для дітей підліткового віку. Заняття фітнесом не лише сприяють розвитку фізичних якостей, а й забезпечують емоційність, ігровий компонент, підвищують інтерес до рухової діяльності.

Включення елементів фітнесу в уроки фізичної культури позитивно впливає на формування рухових навичок – таких як правильна постава, рівновага, узгодженість рухів, ритмічність і точність виконання. Вправи типу степ-аеробіки, фітбол-гімнастики, елементи танцювальних фітнес-програм сприяють розвитку координаційних здібностей, просторової орієнтації та відчуття темпу. Для хлопців доцільно використовувати вправи функціонального тренінгу з власною вагою тіла, які розвивають силу й витривалість без перевантаження опорно-рухового апарату.

Дослідження, проведені в навчальних закладах, показують, що систематичні заняття оздоровчим фітнесом протягом 10–12 тижнів забезпечують суттєве покращення показників фізичної підготовленості: збільшення гнучкості на 15–20 %, швидкісно-силових якостей на 10–12 %, координації рухів на 17–22 %. Окрім цього, спостерігається позитивна динаміка в розвитку вміння контролювати положення тіла у просторі, формуванні правильної техніки базових рухів – бігу, стрибків, присідань, нахилів, махів руками тощо.

Важливим чинником ефективності є і психолого-педагогічний аспект фітнес-занять. Виконання вправ під музику, у колективі однолітків, сприяє підвищенню емоційного фону, розвитку комунікативних навичок, зниженню рівня тривожності. Молодші підлітки з більшим задоволенням беруть участь у фітнес-тренуваннях, ніж у традиційних формах уроків фізичної культури, що підвищує їхню мотивацію до регулярних занять фізичними вправами.

Формування рухових навичок відбувається поступово: від засвоєння базових рухових дій до їх автоматизації та узагальнення у складні рухові комбінації. Засоби оздоровчого фітнесу дозволяють педагогові урізноманітнити навчальний процес, забезпечити варіативність рухової діяльності, застосувати диференційований підхід з урахуванням індивідуальних можливостей учнів.

Результати педагогічних спостережень і контрольних тестувань свідчать, що впровадження фітнес-програм у шкільну практику сприяє підвищенню рівня сформованості рухових навичок, розвитку фізичних якостей, а також позитивно впливає на психоемоційний стан підлітків.

Таким чином, використання засобів оздоровчого фітнесу в процесі фізичного виховання молодших підлітків є ефективним напрямом підвищення якості фізичного виховання, оскільки забезпечує всебічний розвиток особистості, сприяє зміцненню здоров'я, вихованню інтересу до рухової активності та формуванню стійкої мотивації до занять фізичною культурою.

Список використаних джерел:

1. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. *Методика фізичного виховання школярів*. Київ: НУФВСУ, 2023. 312 с.
2. Дяченко П. В. Використання засобів оздоровчого фітнесу у фізичному вихованні учнів середнього шкільного віку. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2024. № 3. С. 48–53.
3. Бойко В. І. Вплив фітнес-занять на рухову активність школярів. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2023. № 6. С. 41–46.
4. Савченко І. О. Формування рухових навичок у підлітків засобами сучасного фітнесу. *Молода спортивна наука України*. 2024. Т. 2. С. 112–117.
5. Мельник О. М. Розвиток координаційних здібностей школярів під час занять фітнес-аеробікою. *Фізична культура, спорт і здоров'я сучасного суспільства*. 2025. № 1. С. 27–32.
6. World Health Organization. *Physical activity guidelines for children and adolescents (5–17 years)*. Geneva: WHO, 2023. 45 p.

Артемова К. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.пед.н., доцент Кружила Г. Г.

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬОЇ ГІМНАСТИКИ ЯК ОЛІМПІЙСЬКОГО ВИДУ СПОРТУ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ

Художня гімнастика є одним із найпопулярніших олімпійських видів спорту, який гармонійно поєднує фізичну культуру, мистецтво та психологію руху. Вона сприяє розвитку гнучкості, координації, витривалості,

естетичного смаку та вольових якостей. У сучасних умовах художня гімнастика виконує не лише спортивну, а й виховну та оздоровчу функцію, формуючи в дітей прагнення до саморозвитку та краси руху. Її розвиток в Україні відображає динамічні процеси у сфері фізичної культури, освіти й міжнародного спорту.

Актуальність теми зумовлена підвищеною увагою до підготовки спортсменок молодшого віку, інтеграцією інноваційних технологій у тренувальний процес, а також необхідністю удосконалення методики роботи з дітьми 3–7 років. У цьому віці формуються основи координації, гнучкості, музичальності та емоційного самовираження – саме від цього залежить майбутній спортивний потенціал гімнастки. Метою дослідження є аналіз сучасного стану художньої гімнастики як олімпійського виду спорту в Україні, визначення основних тенденцій її розвитку та виявлення проблем підготовки дітей молодшого віку. Завдання дослідження:

1. Визначити особливості сучасного розвитку художньої гімнастики в Україні.
2. Проаналізувати актуальні досягнення на міжнародній арені у 2025 році.
3. Виявити проблеми підготовки дівчат віком 3–7 років і шляхи їх розв'язання.
4. Обґрунтувати напрями вдосконалення системи тренувальної роботи в дитячих спортивних школах.

Об'єкт дослідження – процес розвитку художньої гімнастики в Україні. Предмет дослідження – сучасні тенденції, проблеми та педагогічні особливості підготовки спортсменок у цьому виді спорту. Методи дослідження – аналіз і узагальнення наукових джерел, системний і порівняльний методи, педагогічне спостереження, інтерпретація практичного досвіду тренерів [1]. Художня гімнастика в Україні сьогодні демонструє високі результати й стабільність розвитку. У 2025 році українська збірна досягла історичних перемог: Таїсія Онофрійчук стала абсолютною чемпіонкою Європи, а національна команда здобула золото чемпіонату світу в Ріо-де-Жанейро у групових вправах із трьома м'ячами та двома обручами, набравши 28,650 бала [2]. Ці успіхи стали результатом ефективної роботи тренерського складу, вдосконалення навчально-тренувальної системи та гармонійного поєднання традицій і сучасних методик підготовки. Разом із тим, попри значні досягнення, зберігаються суттєві проблеми у сфері дитячої підготовки, особливо у віковій категорії 3–7 років. Цей період є сенситивним для розвитку моторики, гнучкості, ритмічності та координації рухів, проте він потребує особливого підходу. Фізіологічні труднощі полягають у недостатній зрілості опорно-рухового апарату, ризиках перевантаження, порушення постави, травм зв'язок і стопи при неправильному дозуванні навантажень [3]. Відсутність єдиних вікових нормативів для дошкільнят створює ризики використання надто складних елементів. Психологічні проблеми виражаються у швидкій втраті інтересу, страху перед тренером або публічним виступом, низькому рівні емоційної стійкості. Ефективною стратегією є використання ігрових методів, елементів казкових сюжетів, музично-рухових вправ і коротких, динамічних занять, які відповідають природним можливостям дітей [4]. Важливо також залучати батьків до створення підтримувального середовища, формувати у дітей позитивний досвід взаємодії, командного духу та самооцінки. Соціально-організаційні проблеми полягають у недостатньому фінансуванні дитячих секцій, обмеженій кількості сучасних спортивних залів і відсутності достатньої кількості кваліфікованих тренерів із педагогічною освітою. Часто навчальний процес надмірно орієнтований на результат, що знижує мотивацію дітей і призводить до емоційного вигорання. Успішним напрямом розвитку є створення програм оздоровчо-рекреаційного характеру, спрямованих на формування любові до руху, музики й гармонійного розвитку [5]. Сучасна художня гімнастика в Україні активно впроваджує інноваційні технології. Використання відеоаналізу, цифрових трекерів, біомеханічного контролю рухів і музикотерапії підвищує ефективність тренувального процесу. Нові правила FIG 2025–2028 років акцентують увагу на артистизмі, емоційності й креативності, що відкриває додаткові можливості для українських спортсменок. Успіхи Таїсії Онофрійчук і збірної України підтверджують, що національна школа художньої гімнастики має потужний потенціал, здатний зберігати стабільність навіть у складних соціально-економічних умовах. Таким чином, розвиток художньої гімнастики в Україні є результатом синтезу спорту, мистецтва й педагогіки. Для подальшого поступу необхідно вдосконалити систему дитячої підготовки, розробити методичні рекомендації для віку 3–7 років, забезпечити емоційну підтримку спортсменок і модернізувати інфраструктуру дитячих спортивних шкіл. Саме гуманістичний підхід у поєднанні з інноваційними технологіями є запорукою сталого розвитку української художньої гімнастики як олімпійського виду спорту.

Список використаних джерел:

1. Дерюгіна І. О. Сучасні тенденції розвитку художньої гімнастики в Україні // *Науковий часопис Національного університету фізичного виховання і спорту України*. 2023. № 2. С. 72–78.
2. Україна виграла золото групових вправ на чемпіонаті світу. *Рубрика*. 5.08.2025. URL: <https://rubryka.com/2025/08/25/ukrayina-vdruge-v-istoriyi-vygrala-zoloto-grupovyh-vprav-na-chempionati-svitu/> (дата звернення: 04.11.2025).
3. Дудицька С. О. Заняття художньою гімнастикою за програмою оздоровчо-рекреаційного напрямку дівчат 5–6 років. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2025. № 1. С. 145–152.
4. Квач О. Психолого-педагогічні особливості мотивації до занять художньою гімнастикою у дітей 3–6 років. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2025. № 1. С. 153–160.
5. Кодекс правил FIG 2025–2028 pp. (Художня гімнастика). Лозанна: FIG, 2025. 184 с.

Безребрий К. С.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Воскобойник Т. А.

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ БОДІБІЛДЕРІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Бодібілдинг є одним із провідних видів силового спорту, який спрямований на розвиток м'язової маси, пропорційності тіла, сили та естетики фізичної форми спортсмена. У системі підготовки бодібілдера важливе місце займає вдосконалення силових якостей, адже саме сила є основою для формування об'ємної та гармонійної мускулатури, високої працездатності та ефективності тренувального процесу.

Етап спеціалізованої базової підготовки відіграє ключову роль у становленні спортсмена. Саме в цей період формується фундаментальна база для подальшого спортивного вдосконалення. Основним завданням цього етапу є розвиток загальної та спеціальної сили, підвищення функціональних можливостей організму, удосконалення техніки виконання вправ, адаптація до інтенсивних навантажень. У процесі тренувань особлива увага приділяється формуванню правильної техніки базових вправ, що забезпечують гармонійний розвиток м'язових груп і запобігають травмуванню.

Силова підготовка бодібілдерів на цьому етапі має бути спрямована на розвиток усіх форм прояву сили: максимальної, вибухової, динамічної та статичної. У тренувальному процесі переважають базові багатосуглобні вправи, які активізують значну кількість м'язових груп і стимулюють анаболічні процеси. Систематичне виконання таких вправ забезпечує збільшення м'язової маси, зміцнення опорно-рухового апарату та вдосконалення координаційних здібностей.

Удосконалення силових якостей тісно пов'язане з індивідуалізацією тренувального процесу. Кожен спортсмен має власні морфофункціональні особливості, рівень підготовленості та тип тілобудови, що потребує диференційованого підходу при складанні програм. Оптимальне співвідношення обсягу й інтенсивності навантаження, раціональне поєднання базових і допоміжних вправ дозволяють досягти найкращих результатів без перевтоми та перетренованості.

Важливою складовою вдосконалення силових якостей є формування навичок контролю техніки виконання рухів. Дотримання правильної траєкторії, темпу, положення тіла та ритму дихання сприяє більш ефективному навантаженню цільових м'язів, покращує результативність тренування та зменшує ризик травм. Успішність процесу значною мірою залежить від рівня самоконтролю спортсмена, а також від компетентності тренера, який здійснює методичне керівництво.

Під впливом систематичних силових навантажень у бодібілдерів відбуваються суттєві морфологічні та функціональні зміни: збільшується кількість і діаметр м'язових волокон, покращується нервово-м'язова координація, посилюється кровопостачання м'язів, активізуються обмінні процеси. Ці зміни забезпечують зростання сили, витривалості й стабільності результатів спортсмена.

Окрім тренувальних чинників, важливу роль у вдосконаленні силових якостей відіграють відновлення та раціональне харчування. Організм бодібілдера потребує достатньої кількості білків, вуглеводів, мікроелементів і води для забезпечення енергетичного обміну та регенерації м'язових тканин. Відновлювальні заходи – сон, розслаблення, масаж, гідропроцедури – сприяють нормалізації функціонального стану та попередженню перевантаження.

На сучасному етапі розвитку бодібілдингу значного поширення набули технологічні засоби контролю тренувального процесу: фітнес-трекери, програми для моніторингу навантажень, спеціальні діагностичні системи. Їх використання дає можливість точно оцінювати ефективність тренувань, контролювати рівень фізіологічного стресу та забезпечувати об'єктивний підхід до планування силових робіт.

Отже, вдосконалення силових якостей бодібілдерів на етапі спеціалізованої базової підготовки є комплексним процесом, що поєднує раціональне планування тренувальних навантажень, індивідуальний підхід, контроль техніки виконання вправ і належну організацію відновлення. Цей період формує основу для подальшого спортивного прогресу, розвитку м'язової маси, сили та високих досягнень у змагальній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Іващенко Л.Я. Теорія і методика спортивного тренування. Київ : Олімпійська література, 2023. 312 с.
2. Злобін О.М. Методика розвитку силових якостей у бодібілдингу. Харків : ХДАФК, 2025. 215 с.
3. Бойко В.В. Силовая подготовка спортсменов у видах спорта, что требуют взрывной силы. Львів : Сполом, 2024. 198 с.
4. Короленко А.С. Физиологические механизмы адаптации организма до силовых нагрузок. Київ : НУФВСУ, 2023. 154 с.
5. Шиян О. І., Кондратюк Т. П. Сучасні підходи до розвитку м'язової сили у тренувальному процесі спортсменів // Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2024. № 1(37). С. 82–90.
6. Фурман Ю. М. Контроль фізичного стану спортсменів у силових видах спорту. Дніпро : ДДУФК, 2024. 176 с.

Вельможко Д. Є.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Воскобойник Т. А.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ КРОСФІТУ

Проблема підвищення фізичної підготовленості студентів залишається однією з ключових у сучасній фізичній культурі та спортивній педагогіці. Сучасний ритм життя, інтенсивні навчальні навантаження та малорухливий спосіб життя призводять до зниження рівня загальної фізичної підготовленості молоді, що негативно впливає на здоров'я та працездатність. У зв'язку з цим актуальним напрямом є впровадження інноваційних і ефективних форм фізичного виховання, серед яких значне місце займає кросфіт – комплексна система тренувань, що поєднує силові, аеробні та координаційні вправи високої інтенсивності.

Кросфіт спрямований на розвиток всіх основних фізичних якостей: сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності та координації. Він поєднує вправи з власною вагою, роботу з обтяженнями, кардіо-вправи та елементи функціонального тренінгу. Особливістю кросфіту є кругова організація тренувального процесу, де різні вправи виконуються послідовно з короткими перервами, що дозволяє одночасно розвивати серцево-судинну систему, м'язову силу і витривалість, а також підвищує загальний рівень фізичної підготовленості.

Дослідження показують, що систематичне використання кросфіт-тренувань у студентській молоді сприяє підвищенню аеробних та анаеробних можливостей організму, розвитку швидко-силових якостей

та покращенню координації рухів. Навантаження, що чергуються в кругових комплексах, дозволяють студентам підтримувати високу інтенсивність тренувань протягом усього заняття, що забезпечує ефективне витрачання енергії та оптимізацію роботи серцево-судинної системи. Крім того, кросфіт сприяє підвищенню психологічної стійкості, формуванню дисципліни, мотивації до регулярних занять спортом та активного способу життя.

Практичне застосування кросфіту в навчальному процесі дозволяє студентам різного рівня фізичної підготовки досягти значних результатів за короткий час. Експериментальні дані свідчать, що після 8–12 тижнів регулярних тренувань студенти покращують витривалість, силу і швидкість рухів у середньому на 15–25 %, а також демонструють покращення гнучкості, рівноваги та координації. Важливою перевагою кросфіту є універсальність його вправ, що дає змогу адаптувати навантаження відповідно до рівня підготовленості учасників та індивідуальних особливостей організму, що робить його доступним і ефективним для студентів різних вікових груп.

Кросфіт також має соціально-педагогічний ефект, оскільки виконання вправ у групі сприяє формуванню командного духу, розвитку взаємопідтримки, підвищенню мотивації до занять та зміцненню міжособистісних зв'язків. Студенти отримують можливість відчути власний прогрес, порівнювати результати та активно залучатися до фізичного розвитку, що сприяє формуванню свідомого ставлення до здоров'я і активного способу життя.

Таким чином, застосування кросфіту як засобу фізичного виховання студентів є ефективним засобом підвищення рівня фізичної підготовленості. Систематичне впровадження тренувань з високою інтенсивністю сприяє розвитку сили, витривалості, гнучкості, швидкості та координації, зміцненню серцево-судинної системи та поліпшенню психоемоційного стану студентів. Кросфіт-тренування забезпечують комплексний розвиток фізичних якостей та формують навички самостійного контролю за фізичним станом, що робить його ефективним і сучасним засобом підвищення здоров'я та спортивної підготовленості молоді.

Список використаних джерел:

1. Матвеев Л. П. *Теорія і методика фізичного виховання*. Київ: Освіта України, 2023. 320 с.
2. Платонов В. Н. *Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті*. Київ: Олімпійська література, 2024. 752 с.
3. Петренко О. С. Інноваційні методи фізичного виховання студентів: кросфіт та функціональний тренінг. Київ: Знання, 2024. 168 с.
4. Ковальчук І. М., Сидоренко Л. В. Вплив кросфіту на рівень фізичної підготовленості молоді. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 112 с.
5. Філатов В. В., Кузнецов О. М. *Сучасні технології фізичної підготовки студентів*. Харків: ХНУФК, 2024. 152 с.

Воскобойник Т. А.

Класичний приватний університет

РОЗВИТОК ВОЛЕВИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні став серйозним викликом для всієї системи освіти, зокрема й фізичного виховання у закладах вищої освіти. Зміна умов навчання, часті повітряні тривоги, відсутність стабільного розкладу, психологічне навантаження та обмеженість у використанні спортивної інфраструктури створили нові умови, в яких важливим стає не лише фізичний розвиток студентів, а й формування їхніх морально-вольових якостей. Саме воля є тією внутрішньою силою, що допомагає людині долати труднощі, досягати поставлених цілей і зберігати психоемоційну рівновагу в умовах невизначеності.

Волеві якості – це стійкі риси особистості, які проявляються у здатності свідомо регулювати поведінку, долати внутрішні та зовнішні перешкоди, утримувати цілеспрямованість дій у складних ситуаціях. До основних волевих якостей належать наполегливість, рішучість, самоконтроль, сміливість, дисциплінованість, витримка, ініціативність. Формування цих якостей у студентів є важливою складовою освітнього процесу, особливо під час занять фізичною культурою, оскільки саме фізичні вправи створюють умови для подолання втоми, страху, болю, ліні, невпевненості у власних силах.

Фізичне виховання студентів в умовах воєнного стану має не лише оздоровчу, а й психорегуляторну функцію. Виконання фізичних вправ сприяє зняттю напруги, покращенню емоційного стану, зміцненню нервової системи. Проте через дистанційний або змішаний формат навчання значна частина занять відбувається без безпосереднього контакту з викладачем, що вимагає від студентів більшої самостійності, відповідальності та внутрішньої дисципліни. Саме ці якості і становлять основу вольового розвитку.

У процесі дистанційних занять викладачі фізичного виховання використовують різноманітні засоби стимулювання волі: постановку особистих цілей (наприклад, виконання певної кількості повторень, проходження дистанції чи досягнення конкретного результату), фіксацію успіхів за допомогою відеозвітів, додатків, фітнес-трекерів, групові онлайн-челенджі, взаємну підтримку у студентських спільнотах. Такі методи сприяють формуванню внутрішньої мотивації до занять і виховують відповідальність за власний результат.

Особливу роль у розвитку волевих якостей відіграє атмосфера колективу. Навіть у дистанційному форматі можна підтримувати командний дух через групові завдання, спільні тренування онлайн, взаємне оцінювання результатів. Це допомагає долати індивідуальні труднощі, розвиває почуття взаємопідтримки, впевненості та готовності до дії в екстремальних ситуаціях.

Під час воєнного стану багато студентів переживають стрес, тривогу, втому, невизначеність щодо майбутнього. Саме тому фізичне виховання виступає важливим засобом психологічної стабілізації. Виконання вправ на витривалість, дихальних практик, йоги, фітнесу або функціонального тренінгу формує не лише фізичну силу, а й внутрішню стійкість. Регулярне виконання таких вправ допомагає зміцнювати впевненість у собі, розвивати здатність долати труднощі та зберігати позитивне мислення.

Систематичне заняття фізичною культурою сприяє вихованню таких вольових якостей, як самоконтроль (через контроль навантаження і відновлення), наполегливість (через досягнення запланованих результатів), рішучість (під час виконання складних рухових дій), витримка (через подолання втоми), дисциплінованість (через дотримання режиму тренувань). Важливо, що ці якості формуються поступово, через повторюваний досвід подолання труднощів і самовдосконалення.

Отже, у період воєнного стану фізичне виховання набуває особливого значення як засіб не лише підтримання фізичного здоров'я, а й формування морально-вольової стійкості молоді. Розвиток волевих якостей у студентів забезпечує їхню здатність адаптуватися до складних життєвих умов, приймати відповідальні рішення та зберігати активну життєву позицію. Саме через виховання сили волі та внутрішньої дисципліни фізична культура стає важливим чинником патріотичного, психологічного й особистісного становлення студентської молоді в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Ляшуга І.Ю. *Формування мотивації до занять фізичним вихованням у студентів*. Харків: ХНТУ «Харківський політехнічний інститут». 2023.
2. Сукач О., Бондаренко В., М'якота О. та Літвінов П. (2025). Фізичне виховання в системі профілактики стресу та збереження здоров'я студентської молоді. *Витоки педагогічної майстерності*, 35, 121–127. DOI: 10.33989/2075-146x.2025.35.331174
3. Бабаджанян В. В., Семаль Н. В., Беседа Н. А., Фаріонов В. М., Курій О. В. (2023). Сучасний стан фізичного виховання студентів у закладах вищої освіти під час війни в Україні. *International Scientific Journal «Internauka»*, 2(16), 167–176. DOI: 10.52058/2786-6025-2023-2(16)-167-176

Дейнеко А. Х.

Харківська державна академія фізичної культури

Гладка Є. В.

Харківська державна академія фізичної культури

МІОФАСЦІАЛЬНИЙ РЕЛІЗ У ТРЕНУВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОВІТРЯНИХ ГІМНАСТОК: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Вступ. Повітряна гімнастика – сучасний вид спорту, що поєднує силові, координаційні та естетичні елементи та характеризується високою складністю й значними технічними вимогами. Виконання змагальних композицій на повітряних снарядах – полотнах, кільцях, трапеціях та інших – передбачає поєднання гімнастичних елементів із плавними пластичними переходами, композиційною цілісністю та емоційною виразністю, що вимагає високого рівня гнучкості та контролю над тілом [2]. Більшість рухів у повітряній гімнастиці виконуються з екстремальною амплітудою у суглобах, вимагають стабільної фіксації поз у нестандартних положеннях тіла та плавності переходів між елементами. Цілком ймовірно, що досягти цього неможливо без високого рівня розвитку гнучкості, яка стає ключовим фактором безпеки та ефективності виступів [3]. Серед сучасних методів розвитку гнучкості та оптимізації діапазону рухів суглобів особливу ефективність демонструє міофасціальний реліз (МФР). Ця техніка дозволяє знімати м'язову напругу, підвищувати еластичність фасцій і м'язових тканин, збільшувати амплітуду рухів у суглобах та покращувати гнучкість спортсменів [6]. У технічно складних видах спорту, зокрема у повітряній гімнастиці, застосування МФР може сприяти безпечнішому виконанню складних акробатичних елементів, потенційно прискорювати відновлення після тренувань та знижувати ризик травм. Тому дослідження і впровадження методів розвитку гнучкості, зокрема МФР, може розглядатися як важливий стратегічний напрям у тренувальному процесі, адже гнучкість, є запорукою стабільного зростання технічної майстерності повітряних гімнасток.

Результати дослідження та їх обговорення. Термін «міофасціальний реліз» складається з трьох частин: міо – від грецького «м'яз»; фасція – сполучнотканинна оболонка, що оточує м'язи, сухожилля та органи й «реліз» означає розслаблення чи вивільнення. Таким чином, МФР – це комплекс методів і прийомів, спрямованих на зняття напруги в перенапружених м'язах і фасціях. Цей метод активно застосовується для поліпшення рухливості, зменшення болю та прискорення відновлення після фізичних навантажень [6].

Методика міофасціального релізу була вперше застосована в 1960-х роках доктором Джанет Тревелл (Janet Travell), яка працювала лікарем у Білому домі та була особистим фізіотерапевтом президента Кеннеді. Вона виявила, що біль можна зняти впливом на критичні точки, які зараз називаються тригерними точками. Подальший розвиток техніки пов'язують з остеопатом Робертом Уордом (Robert Ward), який у 1970-х роках сформулював термін myofascial release («міофасціальний реліз») і описав його як техніку м'якого, поступового натиску на фасціальні структури з метою зменшення їхнього напруження. Величезний внесок у популяризацію МФР зробив і Джон Ф. Барнс (John F. Barnes) – фізіотерапевт, який систематизував методику, розробив практичні підходи її застосування в реабілітації, спорті та клінічній практиці. Саме його роботи з кінця 1980-х років стали базовими для сучасних програм МФР [1]. Сучасне визначення міофасціального релізу (МФР) описує його як фізіотерапевтичний метод, спрямований на зняття м'язової напруги та відновлення еластичності фасцій за допомогою мануального впливу або спеціальних інструментів, таких як ролики чи масажні м'ячі [6]. Ці пристрої дають змогу здійснювати точковий вплив на тригерні зони – ділянки надмірної напруги або болю в м'язах – і сприяють їх розслабленню. Відповідно – МФР по суті є формою самомасажу, який виконується без допомоги сторонньої особи, що робить методику доступною та зручною для щоденного використання. Завдяки простоті та безпечності він практично не має протипоказань і може застосовуватися людьми різного віку та рівня фізичної підготовленості. Самомасаж – це техніка, заснована на застосуванні тиску до певних ділянок тіла суб'єкта за допомогою його власної ваги. Цей самомасаж виконується шляхом прокочування по підлозі роликівим масажером або м'ячем, які можуть мати різну текстуру, розмір і навіть вібраційні характеристики [6]. Наукові дослідження свідчать про те, що ці інструменти покращують діапазон рухів суглобів [9] та процеси відновлення, зменшуючи гострий вплив м'язового болю. Діапазон рухів суглоба

(ДРС) визначає здатність суглоба здійснювати повний спектр рухів. Оптимальний ДРС є важливим для підтримки високих спортивних результатів, розвитку гнучкості та зниження ризику травм. Тому тренери та фахівці прагнуть підтримувати або підвищувати ДРС у спортсменів оскільки він безпосередньо впливає на такі компоненти фізичної підготовки, як сила, гнучкість, швидкість та координація [9]. Більш того, науковці Кокарева С. М., Кокарев Б. В. (2023) показують, що вправи міофасціального релізу у поєднанні зі стретчингом ефективно зменшують больові відчуття та м'язовий гіпертонус, підвищують гнучкість у суглобах, знижують ризик травм і прискорюють відновлення після значних фізичних навантажень [4].

У контексті повітряної гімнастики ці методики МФР особливо важливі, оскільки дозволяють спортсменам підтримувати оптимальну амплітуду рухів, виконувати складні акробатичні елементи та комбінації з більшою плавністю і точністю. Крім того, міофасціальний реліз впливає на міофасціальний комплекс, зменшуючи локальну скутість, що обмежує рухливість і місцевий кровообіг, а мануальні техніки роблять тканини більш еластичними [7], що сприяє безпечному та ефективному виконанню вправ у повітрі, зменшуючи ризик травм і сприяючи швидшому відновленню після інтенсивних тренувань. Аналізуючи методику міофасціального релізу (МФР) з точки зору застосування у повітряній гімнастиці слід звернути увагу на техніку виконання, яка вимагає чіткого дотримання послідовності та врахування анатомо-фізіологічних особливостей організму спортсменок. Процедура прокатування рекомендується починати з найближчих до тулуба ділянок цільової зони м'яких тканин з поступовим просуванням до периферійних частин та зворотним поверненням. Така техніка забезпечує ефективну стимуляцію міофасціальних структур, покращує кровообіг та гнучкість м'язів, які зазнають найбільшого фізичного навантаження під час тренувань або виконання акробатичних елементів на повітряних снарядах. Під час виконання МФР необхідно уникати тиску на анатомічно вразливі ділянки, зокрема колінні суглоби, підколінні ямки, ахіллові сухожилля, а також поперековий та шийний відділи хребта, щоб не спричинити травматизацію спортсменок [5].

Таким чином, міофасціальний реліз (МФР) є ефективним методом у спортивній практиці, особливо у повітряній гімнастиці й може застосовуватися як професійними спортсменками, так і аматорами для підтримки фізичної форми та запобігання травмам.

Висновки. Сучасні дослідження свідчать, що міофасціальний реліз (МФР) є ефективним методом розвитку гнучкості, що особливо актуально для спортивних дисциплін із високими вимогами до амплітуди рухів. У повітряній гімнастиці МФР може сприяти підвищенню діапазону рухів у суглобах, покращенню еластичності м'язів і фасцій, зменшенню обмежень у гнучкості та потенційно знижувати ризик травм. Регулярне застосування МФР у тренуваннях повітряних гімнасток може також прискорювати відновлення після навантажень, підтримувати оптимальний фізіологічний стан спортсменок та сприяти підвищенню технічної майстерності, роблячи його доцільним компонентом сучасних методик розвитку гнучкості.

Список використаних джерел:

1. Водяницька К. Р., Бессарабова О. В., Бойченко К. Ю. Особливості впливу міофасціального релізу на міофасціальні структури. *Innovation in Science and Technology : abstracts of XIV International scientific and practical conference. January 25-26, 2021. USA, Boston : Primedia E-launch LLC, 2021. С. 49-53.*
2. Гладка Є. Теоретичні аспекти становлення повітряної гімнастики: міжнародний та український контекст. Сучасні погляди молоді на фізичну культуру, спорт та здоров'я людини: збірник тез III Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої Дню науки в Україні. Харків: ХДАФК, 2025. С.47-50.
3. Дейнеко А.Х., Гладка Є.В. Гнучкість як ключовий фактор технічної майстерності у повітряній гімнастиці: історичний і фізіологічний аспект. Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я : матеріали міжн. наук. інтернет-конф. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. Черкаси, 2025. С.86-91.
4. Кокарева С. М., Кокарев Б. В. Міофасціальний реліз як метод профілактики травматизму у висококваліфікованих футболістів. Тиждень науки-2023 : зб. тез доп. наук.-техніч. конф., Запоріжжя : Національний університет «Запорізька політехніка», 2023. С. 214-218.
5. Рядова Л.О. Особливості використання засобів міофасціального релізу. Сучасні досягнення фізичного виховання : зб.матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Харків : Харківський національний медичний університет, 2024. С. 194-200.
6. Рядова, Л. О., Цигановська, Н. В., & Батулін, Д. С. Теоретико-методичні основи використання міофасціального релізу у здобувачів вищої освіти на заняттях із фізичного виховання. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 15, (10(183). 2024. С.221-227.
7. Сіренко Р. Р. Фітнес-індустрія у рекреаційній діяльності студентів. Сучасні проблеми фізичного виховання, спорту та здоров'я людини : мат. VI Всеукр. інтернет-конф., Одеса :Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, 2022. С. 171-174.
8. O'Connell J.A. Bioelectric responsiveness of fascia: A model for understanding the effects of manipulation. *Tech. Orthop.* 2003;18:67-73. doi: 10.1097/00013611-200303000-00012.
9. Simenz, C.J.; Dugan, C.A.; Ebben, W.P. Strength and Conditioning Practices of National Basketball Association Strength and Conditioning Coaches. *J. Strength Cond. Res.* 2005, 19, 495-504

Єфременко А. М.

Харківська державна академія фізичної культури

Пятисоцька С. С.

Харківська державна академія фізичної культури

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ В ЕЛЕКТРОННОМУ НАВЧАННІ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Вступ. Електронне навчання сьогодні починає розглядатися як окремий освітній напрям. Поступово окреслюються його характеристики, вимоги до організації, переваги та недоліки [3, с. 73]. Відповідно, виникають проблемні питання щодо навчання в електронному форматі.

Технологізація навчального процесу є напрямом, який тривалий час розвивається, його учасникам є зрозумілою необхідність впровадження інновацій в освітній процес [2, с. 10]. Проте, питання сприйняття електронних курсів студентами, як цілісного навчання, потребує моніторингу.

Мета дослідження: встановити можливості здійснення психологічного контролю в електронному навчанні студентів ЗВО.

Матеріал та методи дослідження. Для досягнення поставленої мети застосовано теоретичні методи педагогічного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основа мобільного навчання – індивідуальні технічні та інтернет-технології. Це зумовлює доступність студентів до контенту різного характеру [4, с. 100047]. Молодь схильна сприймати інтернет-технології, як засіб доступу до різноманітних розваг, сучасних способів комунікації. Молоді люди часто критично сприймають навчання в смартфоні, особливо, практичне. Студенти схильні вважати це чимось таким, що не має зобов'язань. Навіть в умовах початкової зацікавленості в навчанні, Студенти поступово втрачають мотивацію в умовах одноманітності [5, с. 365].

Електронне навчання надає можливість створення розгалуженої мережі зворотного зв'язку. Здається, цю перевагу можна використати для створення та підтримки належного рівня мотивованості до електронного навчання. Для цього потрібна розробка стратегії моніторингу психологічних характеристик студентів, які пов'язані зі сприйняттям електронного навчання [1, с. 98]. Результативність навчання та відгуки студентів щодо організації процесу можуть бути не об'єктивними. Це викривлятиме сутність впливу електронного формату на досягнення програмних результатів навчання.

Психологічний моніторинг не має створювати незручностей учасникам освітнього процесу. Він має бути об'єктивним та інформативним для педагогів. Це потребує визначення показових та лабільних психологічних характеристик, пов'язаних з електронним навчанням. Частота та характер оцінювання пов'язаний з особливостями зворотного зв'язку, та має розглядатися як його складова.

В якості психологічних характеристик, слід розглядати три групи:

- 1) сприйняття навчання;
- 2) мотивація до навчання;
- 3) самоефективність.

Перша група передбачає опитування, яке має включати закриті питання щодо визначення відношення до ключових складових структури курсу, які пов'язані з сутністю електронного навчання. Друга група передбачає визначення мотивації, поточного психологічного стану, а також тривожності студентів. Це дозволяє комплексно оцінити готовність студентів до навчання. Третя група передбачає визначення самоефективності, як важливого фактору навчальної успішності та відкритості до сприйняття нових знань.

Висновки. Показовість психологічного моніторингу полягає в реалізації групового та індивідуального оцінювання готовності до сприйняття навчального курсу, що розглядається за результатами комплексного контролю в динаміці. Практично це дозволяє викладачу зрозуміти особливості сприйняття електронного курсу в певний період його проходження, а також необхідність втручання на індивідуальному рівні.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження зосереджуватимуться на моделюванні структури психологічного моніторингу для осіб, які залучені до електронного навчання.

Список використаних джерел:

1. Белан Т., Ющенко В., Овдієнко В. Переваги і недоліки електронного навчання в закладі вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені ТГ Шевченка*. 2023. № 178(22). С. 97-101.
2. Федоренко О. Г., Величко В. Є., Кайдан Н. В., Топольник Я. В., Кайдан В. П., Зима Г. С. Технології електронного навчання в освітній діяльності. *Технології електронного навчання*. 2023. № 7. С. 3-16.
3. Krämer N. C., Bente G. Personalizing e-learning. The social effects of pedagogical agents. *Educational Psychology Review*. 2010. № 22. P. 71-87.
4. Rahayu N. W., Ferdiana R., Kusumawardani S. S. A systematic review of ontology use in E-Learning recommender system. *Computers and Education: Artificial Intelligence*. 2022. № 3. P. 100047.
5. Wu C. H., Chen T. C. Understanding e-learning system usage behavior: an evolutionary psychology perspective. *Procedia-social and behavioral sciences*. 2012. № 64. P. 362-371.

Захарова О. М.

НУ «Запорізька політехніка»

Сметанін С. В.

НУ «Запорізька політехніка»

Корнілова Н. Ю.

Класичний приватний університет

ЗНАЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ГІМНАСТИКА З МЕТОДИКОЮ ВИКЛАДАННЯ» В ЦИКЛІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

«Гімнастика з методикою викладання» – одна з найважливіших дисциплін, що забезпечує професійну підготовку випускників університетів і факультетів фізичної культури та спорту [1, с.17].

Майбутні фахівці галузі фізичної культури і спорту в своїй професійній діяльності повинні будуть навчати гімнастичним вправам, організовувати та проводити заняття з гімнастики у загальноосвітніх школах, коледжах, ліцеях та у вищих навчальних закладах, у фізкультурно-оздоровчих клубах, лікувально-профілактичних закладах, в інших організаціях та установах. Дуже важливим завданням є освоєння курсу гімнастики у взаємозв'язку з іншими дисциплінами, передбаченими навчальним планом вищого навчального закладу,

що забезпечується міжпредметними зв'язками та здійсненням на заняттях з гімнастики світоглядної підготовки студентів [5, с. 23].

Гімнастична методика характеризується сукупністю прийомів зі специфікою вправ. Такою специфічною особливістю, що дозволяє віднести ту чи іншу вправу щодо ряду гімнастичних, є насамперед прояв координаційних та інших рухових здібностей в умовах строго регламентованої програми рухів [2, с. 75].

Існують методичні особливості гімнастики, які обов'язково необхідно використовувати. До них відносяться:

1. Різноманітність вправ, тобто засобів гімнастики. Унікальність гімнастики полягає в практично необмеженій кількості засобів – різноманітних вправ. Будь-які завдання, що виникають у процесі фізичного виховання та спортивного вдосконалення, можна вирішити за допомогою відповідних гімнастичних вправ оздоровчого, прикладного, спортивного характеру, використовуючи їх з різним ступенем інтенсивності.

2. Різносторонній вплив на організм. Підбираються вправи, що впливають на всі частини опорно-рухового апарату (ОРА), на функціональний стан різних систем організму та рівень життєдіяльності організму загалом. Також вирішуються завдання набуття рухових навичок та функціональної підготовки, удосконалення фізичних якостей: сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності.

3. Вибірчий вплив вправ. Вузькі завдання, що часто виникають з розвитку певних якостей, зміцнення окремих груп м'язів, суглобів, профілактики та відновлення будь-яких функцій організму можна вирішити підбором гімнастичних вправ та методикою їх виконання. Суворе регламентування вправ – просторово-часових та силових характеристик – дозволяє локально впливати практично на будь-які частини тіла та органи. Дані можливості використовуються у лікувальній фізичній культурі, у спеціальній фізичній підготовці, в інших видах спорту тощо.

4. Можливість ускладнення та комбінування вправ, застосування тих самих вправ у різних цілях. Типовим способом підвищення інтенсивності занять в гімнастиці є освоєння все більш важких рухів, ускладнення самих вправ (як за рахунок зміни умов їх виконання, вихідних і кінцевих положень, швидкості виконання, так і шляхом нових поєднань їх, з'єднань в різні за ступенем складності композиції – комплекси загально-розвивальних вправ та створення оригінальних композицій, у чому виявляються творчі здібності викладача та учня. Однакові за формою вправи можна використовувати у різних цілях.

5. Регламентування занять та точне регулювання навантаження. Гімнастична методика характеризується не лише суворим регламентуванням програми рухів, а й відносно суворими обмеженнями в організації занять, у дозуванні вправ та регулюванні навантаження. Велика кількість педагогічних завдань, що пов'язані як з виконанням рухових актів, так із вихованням моральних і волевих якостей особистості, індивідуалізацією у навчанні разом із колективними діями найкраще вирішуються завдяки традиційно культивованій формі організації занять гімнастикою, передусім урочної форми [3, с. 38; 4, с. 161].

Наявність великої кількості вправ – це можливість використання різноманітних засобів гімнастики щодо багатопланових завдань їх застосування. Саме це визначає існування різних видів гімнастики. Тому опанування теорією та практикою дисципліни «Гімнастика з методикою викладання» стає провідним фактором щодо формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної культури та спорту.

Список використаних джерел:

1. Бондар О. С., Чернова Т. С. Гімнастика з методикою викладання: підручник. Київ: Олімпійська література, 2023. 312 с.
2. Кириленко В. Г. Базові вправи з гімнастики та методика їх викладання: підручник. Дніпро: Університетська книга, 2020. 284 с.
3. Коцюрuba М. В., Лисенко І. А. Методика навчання гімнастики у закладах освіти: навчальний посібник. Львів: Новий Світ, 2022. 256 с.
4. Павелько О. М., Пономарьов В. О. Дисципліна «Гімнастика з методикою викладання» у закладах вищої освіти в сучасних умовах. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*, (11(184), С. 159–162. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11\(184\).31](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.11(184).31) (дата звернення: 06.11.2025)
5. Худолій О. М. Основи методики викладання гімнастики: Навч. посібник. У 2-х томах. 4-е вид., випр. і доп.. Харків: «ОБС», 2018. Т. 1. 408 с.

Захарова О. М.

НУ «Запорізька політехніка»

Сметанін С. В.

НУ «Запорізька політехніка»

ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Останніми роками, незважаючи на складну ситуацію в нашій країні, зберігається значний інтерес до занять фізичною культурою та спортом. У тому числі спостерігається затребуваність в оздоровчій фізичній культурі, яка, відповідно до тверджень вітчизняних науковців, розглядає здоров'я людини у тісному взаємозв'язку з рівнем її рухової активності, генетичними передумовами, енергетичним потенціалом та способом життя [1, с. 137; 2, с. 38]. Це можна охарактеризувати, як особисті чинники, які стосуються конкретної людини і притаманні лише їй.

У той же час фахівці звертають увагу, що значний вплив на здоров'я людей мають зовнішні чинники, на які не може вплинути окрема особа. До них можна віднести рівень охорони здоров'я, військові дії, економічну ситуацію, наявність кваліфікованих спеціалістів тощо [3, с. 215]. Таким чином, наголошується на тому, що аналіз сучасних даних відповідно системи громадського здоров'я та заходів здоров'язбереження в нашій країні показує безумовну важливість зазначеного питання.

Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» являється базовим нормативно-правовим актом. Він «визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулює суспільні відносини у цій сфері з метою забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил, високої працездатності і довголітнього активного життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості» [4].

Отже, турбота про збереження здоров'я всіх верств населення нашої країни залишається важливим завданням і вимагає значної уваги з боку суспільства.

Ще у 1988 р. Дж. Ештоном була висловлена думка, що: «Громадське здоров'я – це наука та мистецтво попередження захворювань, продовження життя та зміцнення здоров'я за допомогою організованих зусиль суспільства» [5, с. 232]. Саме організовані заняття фізичними вправами у спеціальних фізкультурно-оздоровчих закладах, як прояв зусиль суспільства, сприяють виконанню всіх перелічених характеристик. Чисельні дослідження науковців з різних країн світу підтверджують значення оздоровчої фізичної культури як потужного фактору щодо профілактики багатьох захворювань.

У жовтні 2023 року набув чинності Закон України від 06.09.2022 р. № 2573, який запровадив систему громадського здоров'я, що базується на функціях ВООЗ і яка була визначена з метою збереження та зміцнення здоров'я населення, попередження захворювань та заохочення до здорового способу життя. Також в законі було зазначено, що громадське здоров'я – це сфера знань та організована діяльність суб'єктів щодо зміцнення здоров'я, запобігання хворобам, покращення якості та збільшення тривалості життя людей [6]. Отже, було зафіксовано, що громадським здоров'ям вважається система заходів, які направлені на профілактику захворювань, фізичних та психологічних станів, збільшення тривалості та якості життя завдяки епідеміологічному нагляду за індикаторами здоров'я.

Таке бачення повною мірою відповідає державній політиці у сфері фізичної культури та спорту, яка передбачає орієнтацію галузі на вирішення однієї з найбільш пріоритетних проблем, а саме – зміцнення здоров'я населення засобами фізичного виховання та спорту, створення умов для задоволення потреб кожного громадянина у збереженні свого здоров'я та виховання соціальної орієнтації на здоровий спосіб життя.

Зазначена проблема потребує не лише вдосконалення існуючої системи фізичного виховання різних вікових груп і освітніх програм підготовки фахівців фізичної культури та оздоровчої фізичної культури, а й особистої відповідальності кожного громадянина України.

Серед основних положень закону були закріплені обов'язки громадян, а саме: Закон зобов'язує громадян піклуватися про своє здоров'я, а також про здоров'я і гігієнічне виховання своїх дітей, і не шкодити здоров'ю інших.

В Законі також визначені детермінанти здоров'я – це комплекс індивідуальних, соціальних, економічних і екологічних факторів, що визначають стан здоров'я окремих людей, контингентів або груп населення [6].

Таким чином, підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури та оздоровчої фізичної культури зокрема є важливим державним завданням, а отримання фахової освіти в закладах вищої освіти за спеціальністю А7 набуває особливої актуальності з огляду на дефіцит кваліфікованих кадрів для забезпечення потреб галузі. Зміна ситуації, що склалася, неможлива без корекції програм підготовки майбутніх фахівців на відповідних факультетах в університетах. Орієнтація освітніх програм на відповідність державним законам щодо здоров'язбереження – це необхідна складова підтримки і збереження населення України.

Список використаних джерел:

1. Ячнюк М. Ю., Городинський С. І., Семенко А. С. Формування культури здоров'я студенток засобами оздоровчого фітнесу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2021. № 1 (129). С. 134–138. URL: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.1\(129\).29](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.1(129).29) (дата звернення: 06.10.2025).
2. Пангелова Н. Є., Круцевич Т. Ю., Данилко В. М. Теоретико-методичні основи оздоровчої фізичної культури : навч. посіб. Переяслав-Хмельницький : ФОП Домбровська Я.М., 2017. 505 с.
3. Берзіна А. До питань системи громадського здоров'я в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. № 69, С. 212–217. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.36> (дата звернення: 06.10.2025).
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII : станом на 27 верес. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
5. Ashton J. Acheson: a missed opportunity for the new public health. *BMJ*. 1988. Vol. 296, no. 6617. P. 231–232. URL: <https://doi.org/10.1136/bmj.296.6617.231> (date of access: 06.10.2025).
6. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).

Зюбан В. С.

Класичний приватний університет

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА ЙОГА-СОМАТИКИ ТА КІНЕЗІОГІМНАСТИКИ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Актуальність дослідження. Сучасні тенденції свідчать про зростання дефіциту рухової активності, психоемоційного навантаження та проявів стресу у дітей молодшого шкільного віку. У вітчизняній науковій школі [1, с. 4–6] та сучасних дослідженнях [2, с. 14] підкреслюється необхідність урахування сенситивних періодів розвитку фізичних якостей у дітей молодшого шкільного віку. Це зумовлює актуальність пошуку м'яких, адаптованих до віку засобів фізичного виховання. Інтеграція у фізичне виховання школярів елементів йога-

соматики та кінезіогімнастики, що поєднують фізичну активність, усвідомленість руху, дихальні та релаксаційні техніки дає змогу цілісно впливати на гнучкість, координацію, а також, психоемоційне благополуччя учнів. Окремо варто підкреслити, що в роботі з дітьми шкільного віку доцільною є перевага динамічних режимів виконання вправ над тривалими статичними фіксаціями через вікові фізіологічні особливості організму.

Об'єкт дослідження – процес фізичного виховання учнів початкової школи в умовах впровадження оздоровчо-розвивальних практик.

Предмет дослідження – вплив експериментальної програми йога-соматичних та кінезіогімнастичних вправ на показники гнучкості, рівноваги, координації та на суб'єктивні фізичні і психоемоційні індикатори якості життя й благополуччя учнів молодшого шкільного віку.

Мета роботи – науково обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність інтегрованої програми йога-соматики та кінезіогімнастики щодо покращення фізичних (гнучкість, рівновага, координація) та психоемоційних показників учнів початкової школи.

Завдання дослідження:

- 1) проаналізувати науково-методичні засади застосування йога-соматики й кінезіогімнастики у молодшому шкільному віці;
- 2) з урахуванням вікових особливостей розробити та апробувати програму занять для дітей 8–10 років, орієнтовану на розвиток гнучкості, рівноваги, координації та емоційної саморегуляції;
- 3) дослідити зміни у фізичному та психоемоційному стані учнів під впливом експериментальної програми;
- 4) узагальнити висновки щодо ефективності запропонованої програми як засобу розвитку гармонійного усвідомленого руху та психоемоційного благополуччя дітей молодшого шкільного віку.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз і узагальнення джерел; педагогічне тестування; психометричні опитувальники; педагогічний експеримент; методи математичної статистики.

Організація дослідження. Участь взяли школярі 8–10 років двох груп продовженого дня (початкова школа): експериментальна (16 осіб) та контрольна (16 осіб). На цьому етапі у вересні 2025 р. проведено первинне тестування. Далі – 12 тижнів занять групи продовженого дня за експериментальною програмою (2 рази на тиждень, 45–55 хв). У той самий час контрольна група навчається за стандартною програмою фізичного виховання.

Для оцінки фізичного компоненту обрано 5 показників у 3 тестах, що максимально відповідають віку учнів й профілю програми [3, с. 27–28, с. 30–31]: показник гнучкості за тестом Sit-and-Reach; індикатор статичної рівноваги (пропріоцептивного контролю) за тестом Flamingo Balance Test; а також ще 3 координаційні індикатори за тестом ловіння й кидання м'яча об стіну Ball-Wall Toss (показники точності та швидкості реакції й темпо-ритмічної організації рухів).

Вибір саме цих тестів обумовлений тим, що практика йога-соматики і кінезіогімнастики для дітей застосовується в динамічному режимі (вправи, синхронізовані з диханням) без тривалих статичних фіксацій, аби не створювати надлишкових впливів на ендокринну систему, яка ще не сформована. Відтак у дослідженні свідомо не використовуються тести для статичної й силової витривалості. Акцент зроблено на гнучкості й координаційних показниках (статичній рівновазі, швидкості та точності реакції, темпо-ритмічній організації рухів) – як сенситивних показників для програми у молодшому шкільному віці. Така тенденція відповідає сучасним підходам до оцінювання фізичної підготовленості дітей початкової школи. [2, с. 15].

Психоемоційний компонент оцінювався стандартизованими інструментами якості життя: коротка шкала суб'єктивного благополуччя дітей і підлітків за тестом KIDSCREEN-10 Index (фізичний комфорт, емоційний стан, соціальна активність) [4, с. 69–70, 122–126]; а також домени фізичного, емоційного, соціального та шкільного функціонування за тестом PedsQL™ 4.0 Generic Core Scales [5, с. 800–806].

Структура експериментальної програми включає чотири взаємодоповнюючих блоки:

- 1) йога-соматика й техніки на баланс з хатха-йоги – вправи на рівновагу та м'які «розумні» повільні рухи малої/середньої амплітуди, що синхронізуються з диханням та перепрограмовують моторні патерни на комфортний рух, активізують м'язи-стабілізатори, знижують базову напругу;
- 2) блок технік кінезіогімнастики – фасціальні хвилеподібні вправи «хвильової динаміки», махові рухи «синхронізуючої» суглобової гімнастики та мікроамплітудні вправи кінезіологічної гімнастики «стрибунці» (підштовхування тіла вгору, з різними фіксованими положеннями рук) – прості та ефективні техніки, що центрують суглоби, вирівнюють тонус згиначів/розгиначів, поліпшують «легкість» та узгодженість рухів.
- 3) ігрові блоки – вставки різноманітної ігрової рухової активності на реакцію, взаємодію та координацію, для підтримання та переключення уваги.
- 4) 2–3-хвилинні дихально-рефлексивні паузи, для зняття стресу та концентрації уваги.

Основні результати. На констатувальному етапі йде завершуюча частина експериментальної програми, забезпечено однорідність груп за віком (8–10 років).

Список використаних джерел:

1. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2010. 224 с.
2. Пелешенко І. М. Методика оцінювання рівня фізичної підготовленості учнів початкової школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Харків, 2016. 20 с.
3. EUROFIT: Handbook for the EUROFIT Tests of Physical Fitness. Strasbourg : Council of Europe, 1988. 64 p.
4. The KIDSCREEN Group Europe (Ravens-Sieberer U., et al.). The KIDSCREEN Questionnaires: Quality of Life Questionnaires for Children and Adolescents : Handbook. Lengerich : Pabst Science Publishers, 2006. 231 p.
5. Varni J. W., Seid M., Kurtin P. S. PedsQL™ 4.0 Generic Core Scales: Reliability and Validity of the Pediatric Quality of Life Inventory Version 4.0 Generic Core Scales. *Medical Care*. 2001. Vol. 39, № 8. P. 800–812.

Кисельова А. В.

Національний університет «Запорізька політехніка»
наук. кер. – професор Захаріна Є. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ЗАНЯТЬ ПАУЕРЛІФТИНГОМ

Пауерліфтинг це порівняно молодий вид спорту, що стрімко набирає популярності в Україні як серед аматорів, так і серед професійних спортсменів. Його характерною рисою є виконання вправ у повільному темпі з динамічним навантаженням на м'язи без різких прискорень, при стабільній швидкості переміщення штанги.

На сьогодні методики підготовки пауерліфтерів здебільшого базуються на підходах з важкої атлетики, де домінує швидко-силова спрямованість. Такий підхід не зовсім відповідає специфіці змагальної діяльності в пауерліфтингу. Водночас вправи цього виду спорту є високоефективними для розвитку сили та значно впливають на нервово-м'язову систему, центральну нервову систему, суглоби, зв'язки та кісткову тканину [2]. Саме тому на початковому етапі занять пауерліфтингом особливої ваги набувають питання правильного структурування тренувального процесу, вибору адекватного навантаження та його дозування. З метою вдосконалення підходів до підготовки новачків у пауерліфтингу актуальним є наукове обґрунтування методики з урахуванням рівня спортивної майстерності, функціонального стану та фізичної підготовки атлетів.

Рациональне керування тренувальним процесом потребує класифікації навантажень і розробки ефективних моделей їх розподілу у мікро- та макроциклах річного тренувального плану, що повинні базуватись на постійному моніторингу фізичної форми спортсменів і результативності їхньої діяльності [1, 3].

Одним із найважливіших принципів побудови силової підготовки в спорті є відповідність застосовуваних засобів і методів біомеханічній структурі змагальних вправ. Особливо ефективними є ті вправи, в яких акцент робиться на прояв максимальної сили (іноді навіть більшої, ніж у змагальних умовах) саме у «ключових» фазах руху, де у стандартних вправах досягається пік зусиль.

Основні особливості техніки вправ силового триборства. Силове триборство (пауерліфтинг) включає три основні вправи: присідання; жим лежачи; тяга (становий тяг). Основним засобом розвитку сили є силові фізичні вправи, що сприяють підвищенню м'язового напруження та добре поєднуються з вправами на розслаблення і розтягування [4]. Частота тренувань не повинна перевищувати трьох разів на тиждень. Не рекомендується виконувати вправи на одну й ту саму групу м'язів на кожному тренуванні, оскільки це заважає повноцінному відновленню та розвитку силових якостей цих м'язів.

При цьому силову підготовку слід поєднувати з динамічними вправами. Рекомендовані вправи: жим, присідання, станове тяга. Присідання є невід'ємною частиною фізичних вправ і важкої атлетики. Проте, окрім відмінностей у положенні штанги (у важкій атлетиці – в руках, у пауерліфтингу – на плечах), існує й суттєва різниця в характері рухів нижніх кінцівок [2].

Стратегія побудови силової підготовки у пауерліфтингу на початковому етапі спортивної кар'єри базується на таких ключових положеннях:

Починати тренування можна вже у віці 11–13 років. У цей період доцільно розвивати «швидкоісну» силу, оскільки неприпустимо використовувати однакові (тим паче максимальні) обтяження для юних, недостатньо підготовлених спортсменів. Тому перші 3–4 роки слід присвятити загальній силовій підготовці. До завершення цього етапу, у віці 15–16 років, спортсмени вже здатні ефективно працювати з навантаженнями у межах 70–90% від максимального [2].

На ранніх етапах формування спортивної майстерності доцільно використовувати засоби й методи з невисоким рівнем спеціалізації, щоб, вичерпавши їхній потенціал (адаптаційні резерви), згодом перейти до більш спеціалізованих засобів і методів силової підготовки.

У період попередньої підготовки у пауерліфтингу (12–14 років) раціонально залучати легкоатлетичні, акробатичні та гімнастичні вправи. Для контролю рівня загальної фізичної підготовки варто включати тестування – наприклад, біг на 60 м з низького старту, стрибок у довжину з місця, біг на 500 м. Також як засіб всебічного розвитку юних спортсменів варто використовувати біг на дистанції від 100 до 800 метрів.

На початкових етапах до силової підготовки варто включати як класичні вправи з пауерліфтингу, так і допоміжні: напівприсідання з ривком, підйом ніг лежачи на спині, підйом тулуба на тренажері (для м'язів спини), тяга блоку до грудей, жим ногами у тренажері, підйом штанги на груди, нахили з гантелями, горизонтальна тяга на тренажері, віджимання, розгинання ніг у тренажері, тяга до підборіддя, підтягування колін до грудей у висі, тяга блоку за голову, жим однією ногою, жим гантелей сидячи, пуловер тощо [3].

Кількість повторень у підході – 5–8 разів, кількість підходів – 3. Вага підбирається відповідно. Під час розподілу навантажень у макроциклі слід враховувати принцип поступового та хвилюподібного нарощування навантаження. Виконувати достатній обсяг силових вправ на тренуваннях – це сприяє потовщенню м'язів і зв'язок, готуючи організм до підвищення навантажень у майбутньому.

Приділяємо належну увагу розвитку сили допоміжних і стабілізуючих м'язів, що залучаються під час виконання вправ силового триборства. Це зумовлено тим, що під час виконання максимальних зусиль найчастіше не витримують саме допоміжні, а не основні м'язи. Особливо зосередитися на збільшенні м'язової маси та зменшенні жирової складової маси тіла. Забезпечити рівномірний розвиток усіх м'язових груп, які беруть участь у виконанні рухів силового триборства. Робити акцент на виявленні та усуненні «слабких» ланок у структурі силової підготовленості спортсменів [4].

Поряд із вибором ефективної методики тренувань та оптимальної інтенсивності тренувального процесу важливо також дотримуватись режиму занять і своєчасно змінювати програму тренувань у разі досягнення плато в розвитку сили з метою підвищення результативності.

Список використаних джерел:

1. Котенджи Л. В. Історико-соціальні аспекти світового пауерліфтингу : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт». Дніпр. держ. ін-т фіз. культури і спорту. Д., 2012. 21 с.

2. Олешко В. Г. Силкові види спорту: [підруч. для студ. вузів фіз. виховання і спорту] К. : Олімпійська література, 1999. 288 с

3. Стеценко А. І. Пауерліфтинг. Теорія та методика викладання: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти. Черкаси: Вид. відділ ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. 460 с .

4. Стеценко А.І. Пауерліфтинг: Перспективи розвитку як популярного виду спорту в Україні Access mode: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=culture_science_education&id=4400&start=1.

Конохов Д. О.

Національний університет «Запорізька політехніка»
наук. кер. – професор Захаріна Є. А.

ІСТОРІЯ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ

Історія олімпійського руху охоплює дві великі епохи – античні Олімпійські ігри та сучасні Олімпійські ігри, які стали символом єдності, миру та гармонійного розвитку людства. Незважаючи на те, що сучасні Ігри відродили давню традицію, їхній зміст і організація набули нового значення завдяки ідеям та зусиллям французького педагога, історика та громадського діяча П'єра де Кубертена (1863–1937рр.) [2].

Перші відомі Олімпійські ігри відбулися у Давній Греції в 776 році до н.е. в місті Олімпія, що розташовувалося на Пелопоннесі. Вони проводилися на честь бога Зевса і мали не лише спортивний, а й релігійний, культурний та виховний характер. Протягом кількох століть античні ігри були найважливішою подією для всіх грецьких полісів: під час їх проведення припинялися війни, а спортсмени з різних міст змагалися у чесній боротьбі за лавровий вінець – символ слави, честі та доблесті.

Ігри проводилися регулярно кожні чотири роки, а переможці ставали національними героями. Однак із занепадом античної культури та зростанням впливу Римської імперії традиція Олімпійських ігор поступово зникла. У 393 році н.е. римський імператор Феодосій I офіційно заборонив їх як «язичницьке свято», і на понад півтори тисячі років традиція була втрачена.

Наприкінці XIX століття Європа переживала період глибоких соціальних і культурних змін. Водночас зростала увага до фізичного виховання, спорту та здорового способу життя. Саме в цей час П'єр де Кубертен, який вірив у виховну силу спорту, виступив із ідеєю відродження Олімпійських ігор як засобу об'єднання народів і розвитку молоді.

Після поразки Франції у Франко-прусській війні (1870–1871 рр) П. Кубертен глибоко замислився над тим, що причиною поразки була не лише слабкість армії, а й недостатня фізична підготовка французької молоді. Він дійшов висновку, що виховання має бути гармонійним – поєднувати інтелектуальний, моральний і фізичний розвиток людини. Ці переконання згодом стали основою його педагогічної філософії та ключем до створення сучасного олімпійського руху [2; 3].

У Парижі П. Кубертен у 1894 році організував Міжнародний спортивний конгрес, на якому представив свою ідею про відновлення Олімпійських ігор. Його ініціатива була підтримана представниками 13 країн, і в результаті цього було створено Міжнародний олімпійський комітет (МОК) – головний орган, що координує діяльність Олімпійського руху. Сам П. Кубертен став його генеральним секретарем, а згодом і президентом (1896–1925 рр.) [4].

П. Кубертен не лише відновив Ігри, а й розробив філософію олімпізму, яка базується на принципах чесної гри, миру, рівності та взаємоповаги. Його відома фраза – «Головне не перемога, а участь» – підкреслює, що сенс спорту полягає не лише в досягненні результату, а й у моральному вдосконаленні особистості. Він прагнув, щоб спорт став засобом виховання характеру, дисципліни, солідарності та взаєморозуміння між народами [3; 5].

Під керівництвом П. Кубертена перші сучасні Олімпійські ігри відбулися в Афінах у 1896 році, що символічно підкреслило зв'язок із давньогрецьким минулим. У змаганнях узяли участь 241 спортсмен із 14 країн, які змагалися в дев'яти видах спорту. Ігри мали великий успіх і започаткували нову епоху у світовому спорті [1].

П'єр де Кубертен є автором олімпійського девізу «Citius, Altius, Fortius» («Швидше, вище, сильніше»), який відображає прагнення людини до самовдосконалення. Також він створив Олімпійську хартію, що визначає основні принципи та правила діяльності МОК. Під його керівництвом з'явився й Олімпійський прапор із п'ятьма переплетеними кільцями, що символізують п'ять континентів світу, об'єднаних ідеєю миру та дружби [4; 7].

П. Кубертен вважав, що спорт має бути частиною культури. На його переконання, Олімпійські ігри повинні поєднувати фізичні, інтелектуальні та мистецькі змагання. Цю ідею він реалізував під час Ігор 1912 року в Стокгольмі, коли були проведені конкурси мистецтв, де він сам – під псевдонімом – здобув золоту медаль за поему «Ода спорту» [2; 5].

Без П'єра де Кубертена сучасний олімпійський рух, імовірно, не набув би свого глобального масштабу. Його віра у виховну й миротворчу силу спорту стала основою всесвітнього руху, який сьогодні об'єднує понад 200 країн світу [1; 6].

Попри численні виклики – війни, політичні бойкоти, економічні труднощі – Олімпійські ігри залишаються символом миру, дружби, рівності та чесної гри, а їхні ідеали й досі несуть у собі дух, закладений їхнім засновником [5; 7].

Олімпійський рух – це не просто спортивне змагання. Це філософія життя, що об'єднує людей незалежно від національності, віросповідання чи політичних поглядів. Від античної Греції до сучасних арен світу ідеї гармонії, честі й взаємоповаги залишаються незмінними. Завдяки П'єру де Кубертену спорт перетворився на потужний інструмент культурного та морального розвитку людства, а Олімпійські ігри – на символ єдності народів у прагненні до миру й досконалості.

Список використаних джерел:

1. Вільсон Дж. *Олімпійський рух: історія та сучасність*. Київ: Олімпійська література, 2012. 256 с.

2. Кубертен П. *Олімпійські мемуари*. Київ: Олімпійська література; 1997. 179 с.
3. *Олімпійський спорт: Історія, теорія, практика: навч. посібник* / за ред. В. М. Платонова. Київ: НУФВСУ, 2016. 540 с.
4. Міжнародний олімпійський комітет. *Олімпійська хартія*. Лозанна: МОК, 2021. 110 с.
5. Платонов В. М. *Історія та філософія олімпійського руху*. Київ: Олімпійська література, 2010. 400 с.
6. Національний олімпійський комітет України. *Офіційний сайт*. URL: <https://noc-ukr.org>.
7. International Olympic Committee. *Pierre de Coubertin and the Modern Olympic Games*. URL: <https://olympics.com>.

Кордак Т. Д.

Львівський національний університет імені Івана Франка
наук. кер. – Шукатка О. В.

ІНТЕГРАЦІЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ У ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

Гра присутня у нашому житті завжди, для дітей це просто розвага, але гра в навчанні може допомогти опанувати непомітно те, що є складним, розкладаючи його на маленькі пазли.

Використовуючи гру на уроках фізичної культури, вчитель додає уроку яскравих барв та незабутніх спогадів учням. Варто зауважити, що поняття “гри” та “ігрового педагогічного методу” не тотожні, але схожі, оскільки є певні заохочення; різні форми діяльності (групова, колективна, змагальна); цілі та завдання. Що ж до відмінних рис, то до “ігрового методу” ще додаються різні прийоми, що диктуються методично, такі як: правильна організація гри на уроці, залучення всіх учнів до діяльності, врахування інтересів учнів, щодо тої чи іншої гри, певне лідерство у грі (чи повністю належить вчителю, або ж частково, наприклад у випадку з об’єднанням школярів у команди, де буде присутній лідер), емоційне забарвлення гри [2].

За Типовою освітньою програмою фізкультурної освітньої галузі, за бажанням, на кожному з типів уроків можна застосувати ігровий метод, але яскраво виражений він буде у змістовій лінії “Ігрова та змагальна діяльність учнів (рухливі ігри та естафети) за Шиян Р.Б. та “Ігрова та змагальна діяльність” за Савченко О.Я. [3; 6].

Розглянемо детальніше, чому саме ігровий метод може стати рушієм до розвитку мотивації в учнів до рухової діяльності. Гра для дітей інтуїтивно, підсвідомо є знайомою та цікавою, адже якщо взяти до уваги провідну діяльність дітей різного віку, то можна зауважити, що з 3 до 6 років - ігрова діяльність, а з 6 до 10 навчальна діяльність є провідною. З цього можна зробити висновок, що в першому та другому класах можна впевнено застосовувати ігровий метод навчання. Наприклад організовувати команди (кола) для виконання фізичних вправ і сказати, що вчитель загадав учня, який має контролювати правильність виконання вправ, але кого саме скаже після розминки. Ще прикладом є сімейні естафети за участі батьків, тут дитина може знайти мотивацію в тому, що мені потрібно знати правильність виконання вправ, бо я маю навчити батьків. Також не варто забувати про інтеграцію з тваринами і вправи можуть бути забарвлені у поведінкові особливості тварин. Вартим уваги є застосування певного предмета для передачі один одному в естафетах, це до прикладу може бути звичайний м’яч, який можна передавати зверху по руках, аж доки не перший знову не стане першим [1].

Що ж стосується 3 та 4 класів, де діти активно починають розвивати здатність постановки цілей та їх виконання, продовжують удосконалювати навички до самоаналізу та рефлексії, цікавості до навчання. Тож у цьому віці може бути доречним більш серйозні завдання, такі як організація квестів, відпрацювання вправ на фізичні навички та застосування з урахуванням вподобань ігор таких як: наприклад “Вибивало” тощо [5]. Відтак, досягнення успіху визначається умінням учнів долати невдачі, мотивувати самого себе, керувати своїми емоціями та бажаннями, вчитися на чужому досвіді, використовуючи потенційні можливості з найбільшою користю для себе [4].

Інтеграція ігрових методів у процес фізичного виховання учнів початкової школи сприяє підвищенню їхньої мотивації до рухової активності, робить уроки цікавими, емоційно насиченими та ефективними. Гра допомагає поєднати навчання і розвиток через природну для дітей діяльність, формуючи позитивне ставлення до фізичної культури.

Список використаних джерел:

1. «Вікові особливості дітей і підлітків». Центр сугесії та гіпнотерапії PSV. URL: <https://psv.com.ua/uk/vikovi-osoblivosti-ditej-i-pidlitkiv/> (дата звернення: 03.11.2025).
2. Гринченко І.Б., Поліщук С.Б., Сірий О.В., Тихонова А.О., Чуприна О.І. Використання ігрового методу навчання у галузі фізичного виховання. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2019. Вип. 61. С. 43-50. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/606ba72c-e099-4e7c-a716-250cfb919c48/content> (дата звернення: 26.10.2025).
3. Кравченко Т. Оптимізація фізичної підготовленості учнів молодшого шкільного віку засобами рухливих ігор в умовах Нової української школи. Фізична культура і здоров’я (серія «Фізичне виховання молодших школярів»). 2017. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/fcult/article/view/1768/2203> (дата звернення: 28.10.2025).
4. Лампіка Ю., Шукатка О. Механізми формування стійкого інтересу до занять фізичною культурою учнів початкових класів. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2023. Том 11, № 6. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i6-006>
5. Лукинів В.І. Використання ігрових технологій у фізичному вихованні молодших школярів. № 2. *Педагогічні науки: теорія та практика*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2025. URL: <https://journalsofznu.zp.ua/index.php/pedagogics/article/view/4707/4488> (дата звернення: 30.10.2025).

Криворучко І. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка
наук. кер. – Шукатка О. В.

ТАРАС ФРАНКО ПРО ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДАВНЬОГО РИМУ

Тарас Іванович Франко, учень засновника національної педагогіки фізичного виховання Івана Боберського, у міжвоєнний період відзначився не лише педагогічною майстерністю, а й значним теоретичним добром у сфері тіловиховання. Монографія «Історія й теорія руханки», безперечно, належить до них. Проте в роки незалежності України цій роботі приділяли недостатньо уваги. Тому наше завдання – розкрити основні риси поглядів Тараса Франка на педагогіку фізичного виховання.

Монографія була видана в 1923 році в Коломиї в друкарні Адама Кисілевського накладом «Сокола-Батька» у Львові [1]. Вона складається зі вступу, розділів історії та теорії фізичного виховання, про що й вказує в рецензії її автор Неро-Ховик у газеті «Діло» [2]. Саме в розділі історії тіловиховання й розповідає Тарас Франко про фізичну культуру стародавнього Риму. Для підтвердження його поглядів будемо опиратися на праці українських науковців (А. Денисовець, О. Пантус, Є. Жуковський та інші), які дослідили окремо дану наукову проблему.

Автор «Історії й теорії руханки» наголошував, що римляни не робили гімнастику значимим для всього народу: «Враз із іншими здобутками грецького духа перейняли Римляни також гімнастику. Але ігрища ніколи не досягнули в них всенародного значіння. Вчасно були вони перенесені з іншими концертними точками і зведені до низького рівня. Римська молодь вправляла на Марсовому полі, а пізніше за цісарства у великанських термах, розкішно будованих. Але ті купелево-руханкові заклади більше розніжували молодь, чим гартували її» [1]. А. Денисовець, О. Пантус зазначили, що в період існування Римської імперії циркові ігрища дійсно стали популярними. До їх програми входили, змагання з фехтування, кулачного бою, боротьби, їзди на колісницях, бої гладіаторів. Але плебеї, тобто бідні римляни-раби, для яких циркові ігри й стали широко поширеними, хотіли більше видовища, тому й запровадила влада більше святкових днів, що тільки знижувала рівень фізичного виховання серед римлян [3].

Водночас Тарас Франко зауважує про роль римського фізичного виховання в мілітаризації римлян та армії Римської імперії: «З поезії рухів Римляни швидко зробили прозу військового ремесла, до якого здавна мали великий хист. І треба признати, що на цьому полі вони були незрівняними мистцями і почасти перевищили Греків» [1]. Вищезгадані українські науковці зазначили, що для римлян дійсно фізичне виховання призначалося для військових цілей, інколи порівнюють із спартанською моделлю. Найбільш характерними проявами мілітаризації за допомогою тіловиховання були Троянські ігри, де переважали змагання вершників у заплутаних ходах лабіринту. Вони були популярними серед рядової аристократії (патриціїв), адже кінні підрозділи домінували тоді на війні. Розповсюдженими були змагання колісниць, метання списа, кулачні бої, боротьба, військові танці. Стародавні елементи військової руханки лягли в основу багатостолітньої системи військово-фізичного виховання у рабовласницькому Римі [3; 4].

Наприкінці син Каменяра відмітив про створення римлянами важливого прислів'я, яке знає практично кожна людина: «З часів цісарства заховався нам золотий виказ сатирика Ювенала (II ст. по Хр.), один з найкращих гімнастичних кличів. *Mens sana in corpore sano!* Здоровий дух у здоровому тілі» [1]. Саме цитата прислів'я, на думку українських науковців, і відображає всю сутність античного фізичного виховання, чиї вирази походять із Стародавньої Греції.

Ретельно проаналізувавши погляди Тараса Франка на історію римського фізичного виховання, можна підвести підсумок, що син Каменяра зміг розповісти правдиві факти про тіловиховання Стародавнього Риму, про що підтверджують сучасні українські науковці. Він у своїй монографії зміг підкреслити роль римлян у формуванні сучасного фізичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Франко Т. Історія й теорія руханки. Коломия; Львів: Накладом «Сокола-Батька», 1923. 192 с.
2. Неро-Ховик. Тарас Франко. Історія й теорія руханки. Накладом «Сокола-Батька». Коломия-Львів, 1923. Ст. 200 [рецензія]. Діло. 1923. Чис. 206. Від. 23. XII. С. 6.
3. Денисовець А., Пантус О. Особливості фізичної культури в Стародавньому Римі. Історія фізичної культури і спорту народів Європи [текст]: зб. тез доп. VI Міжнар. наук. конгр. іст. фіз. культ. (19 верес. 2023 р.) /уклад.: А.В. Цюс, С. Я. Індика. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2023. С. 26-27.
4. Жуковський Є. І. Фізичне виховання у Стародавньому Сході та в Античності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2012. Вип. 66. С. 164-168
5. Шукатка О.В., Криворучко І.В. Історіогенез розвитку ідеології здоров'я в нормативно-правовому контексті. *Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. праць. Педагогічні науки*. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020. № 3 (36). Ч. II. С. 137–142. <https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-2-20>

Макаренко Д. О.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Воскобойник Т. А.

ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСІВ СПЕЦІАЛЬНО-ПІДГОТОВЧИХ ВПРАВ У ПІДГОТОВЦІ СПРИНТЕРІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ

Підготовка спринтерів передбачає системне й цілеспрямоване формування рухових якостей, серед яких основними є швидкість, вибухова сила, координація та техніка бігу. На етапі спеціалізованої підготовки

ці якості вдосконалюються за допомогою спеціально-підготовчих вправ, які максимально наближені за структурою та динамікою до змагальної діяльності.

Ефективність тренувального процесу значною мірою залежить від раціонального підбору та послідовності використання спеціально-підготовчих вправ, які повинні сприяти підвищенню швидкісно-силового потенціалу спортсменів без перевантаження їх організму.

Мета дослідження – обґрунтувати ефективність використання комплексів спеціально-підготовчих вправ у процесі тренування спринтерів на етапі спеціалізованої підготовки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-методичні підходи до формування спеціальної підготовки спринтерів.
2. Розробити комплекси спеціально-підготовчих вправ для розвитку швидкісних і швидкісно-силових якостей.
3. Перевірити ефективність застосування запропонованої методики у тренувальному процесі.

Методи дослідження. У дослідженні використовувалися такі методи:

- аналіз науково-методичної літератури;
- педагогічний експеримент;
- тестування рівня швидкісної та швидкісно-силової підготовленості;
- методи математико-статистичної обробки результатів.

Організація дослідження. Експеримент проводився протягом навчально-тренувального року та складався з трьох етапів:

1. Підготовчий етап: формування базових швидкісно-силових якостей, удосконалення стартових рухів і техніки бігу.
2. Основний етап: удосконалення спеціальної витривалості, стабілізація техніки бігу на короткі дистанції.
3. Контрольно-змагальний етап: реалізація досягнутого рівня підготовленості у змагальній діяльності. У тренувальний процес було включено комплекси спеціально-підготовчих вправ, до яких належали:
 - бігові вправи: прискорення 20–60 м, біг у гору, біг із опором (гумові амортизатори);
 - стрибкові вправи: багатоскоки, стрибки у довжину з місця, стрибки у глибину;
 - вправи з обтяженнями: присідання зі штангою, поштовхи ногами, метання набивних м'ячів.

Результати дослідження. На початку та в кінці експерименту було проведено тестування контрольної та експериментальної груп спортсменів. До тестів входили:

- біг на 30 м з високого старту;
- стрибок у довжину з місця;
- потрійний стрибок з місця;
- біг на 60 м (результат як головний показник швидкісної підготовленості).

Після впровадження спеціально-підготовчих комплексів спостерігалось достовірне ($p < 0,05$) покращення показників швидкісної та швидкісно-силової підготовленості в експериментальній групі порівняно з контрольною. Найбільші зміни зафіксовано у результатах бігу на 30 м та стрибкових тестах, що свідчить про ефективність запропонованої системи тренувань.

Отримані результати підтверджують, що спеціально-підготовчі вправи є ключовим засобом розвитку швидкісних і швидкісно-силових якостей спринтерів. Їх системне застосування за програмно-цільовим принципом забезпечує оптимальне поєднання навантаження та відновлення, дозволяє формувати необхідну координаційну структуру рухів і підвищує ефективність змагальної діяльності.

Розроблені комплекси вправ сприяли поліпшенню стартової реакції, прискоренню розгону та підвищенню стабільності техніки бігу. Це підтверджує доцільність використання запропонованої методики у тренувальному процесі спринтерів на етапі спеціалізованої підготовки.

Висновки:

1. Комплекси спеціально-підготовчих вправ є ефективним засобом удосконалення швидкісно-силової підготовленості спринтерів.
2. Їх системне використання на різних етапах тренувального циклу сприяє стабільному підвищенню результатів у бігу на короткі дистанції.
3. Розроблена методика може бути рекомендована для використання у практиці тренерів дитячо-юнацьких спортивних шкіл та спортивних секцій легкої атлетики.

Список використаних джерел:

1. Булатова, М. М., Сосновський, Д. В. Методика розвитку швидкісно-силових якостей у бігунів на короткі дистанції: навч.-метод. посіб. Київ: НУФВСУ, 2023. 220 с.
2. Холодов, Ж. К., Кузнецов, В. С. Інноваційні технології розвитку швидкісно-силових якостей спортсменів: навч. посіб. Київ: Олімпійська література, 2023. 340 с.
3. Платонов, В. М. Сучасна система підготовки спортсменів: оновлення теорії та практики: монографія. Київ: Олімпійська література, 2023. 624 с.

Небесний І. В.

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР
наук. кер. – професор Захаріна Є. А.

ІСТОРИЯ ВИНИКНЕННЯ ТАНЦЮ WEST COAST SWING

West Coast Swing (WCS) – це один з найпопулярніших парних соціальних танців, що поєднує елементи свінгу, блюзу та сучасних рухових стилів. Його виникнення пов'язане з еволюцією танцювальних стилів у США у першій половині XX століття, зокрема на основі Lindy Hop та інших форм свінгу, що були популярні в афроамериканській спільноті [2].

Історичні передумови виникнення West Coast Swing сягають корінням у епоху «свінгової революції» 1920-1930-х років. У цей період Lindy Hop, що зародився в Гарлемі, швидко поширився по всій території Сполучених Штатів. Соціальні та культурні зміни, включаючи Велику депресію та Другу світову війну, сприяли трансформації танцювальних стилів. Музична індустрія розвивалася, з'являлися нові стилі, що вимагали відповідних танцювальних форм [4].

Важливим фактором стало масове переселення афроамериканців з півдня до промислових центрів Каліфорнії під час Великої міграції. Це сприяло змішанню різних танцювальних традицій і створенню нових стилів. Лос-Анджелес та Сан-Франциско стали епіцентрами цієї творчої взаємодії, де традиції східного узбережжя почали поєднуватися з місцевими впливами [6].

На початку 1940-х років, у період зростання популярності більш плавних і контрольованих танцювальних форм, інструктори на Західному узбережжі США (переважно в Каліфорнії) почали адаптувати класичний свінг під менш енергійну, але ритмічну музику – блюз, джаз, а згодом і R&B. Особливу роль у цьому процесі відіграли такі відомі танцюристи та педагоги, як Дін Коллінз, Лорі Гейл та Айрон Аутс, які розробили базові принципи техніки руху, що стали основою майбутнього West Coast Swing [1].

Саме тоді з'явилася назва «Western Swing», яку пізніше було змінено на «West Coast Swing» для уникнення плутанини з кантрі-свінгом. Ця зміна назви відбулася в 1950-х роках за ініціативи танцювального педагога Скіппа Блера, який формалізував основні рухи та створив першу структуровану систему навчання цьому стилю [3].

Особливістю WCS стало те, що він виконувався в «слоті» – вузькому прямокутнику, що дозволяло танцювати на обмеженому просторі, наприклад, у нічних клубах. Така структура відрізняла його від кругових форм свінгу, таких як Lindy Hop. Архітектура танцювальних залів Каліфорнії, що часто мали видовжену форму, безпосередньо вплинула на формування цієї унікальної характеристики танцю [5].

Технічні особливості West Coast Swing включають більш м'яку та еластичну роботу тіла, імпровізацію та постійний контакт між партнерами. Характерною рисою стала "тягнуча" техніка ведення, що нагадує розтягнуту гумку, яка дозволяє партнерам взаємодіяти на великій дистанції. Ця техніка відображала соціальні зміни в американському суспільстві, де гендерні ролі ставали більш гнучкими, а жінки отримували більшу свободу самовираження [2].

У контексті музичного супроводу важливо відзначити, що West Coast Swing розвивався паралельно з еволюцією популярної музики. Спочатку він танцювався під блюз і джаз, але з часом адаптувався під ритм-енд-блюз, соул, фанк і сучасну попмузику. Ця унікальна адаптивність стала ключовою причиною його довголіття та популярності [7].

У 1950-1960-х роках танок почав набувати офіційного визнання. Масовість йому забезпечили такі популярні телешоу, як «American Bandstand», де West Coast Swing демонстрували як один з основних соціальних танців. У 1988 році West Coast Swing було офіційно визнано державним танцем Каліфорнії, що стало символічним підтвердженням його культурної значущості [3].

Сучасний етап розвитку West Coast Swing почався у 1990-х роках і триває донині. Цей період характеризується глобалізацією танцю, створенням міжнародних організацій, таких як World Swing Dance Council, та проведенням великих щорічних змагань, серед яких особливо виділяються US Open Swing Dance Championships та SwingDiego [1].

Особливістю сучасного West Coast Swing є його постійна еволюція. З'являються нові стилістичні напрямки, такі як «Contemporary WCS», що включає елементи сучасної хореографії та акробатики. Техніка танцю постійно вдосконалюється, з'являються нові фігури та варіації, що робить його привабливим для молодого покоління.

Сьогодні West Coast Swing продовжує розвиватися, інтегруючи елементи сучасної хореографії, фанку та навіть хіп-хопу. Музична палітра танцю значно розширилася і тепер включає сучасну попмузику, диско, фанк і навіть електронні композиції. Проводяться численні змагання, фестивалі та воркшопи по всьому світу, що робить його одним з найдинамічніших і адаптивних парних танців [5].

Соціокультурний вплив West Coast Swing проявляється у формуванні міжнародної спільноти прихильників цього танцю. В Україні також зростає популярність WCS, відкриваються спеціалізовані школи, проводяться місцеві змагання та майстер-класи з відомими світовими інструкторами, що свідчить про інтеграцію української танцювальної культури у глобальний контекст [4].

Педагогічна система навчання West Coast Swing також зазнала значних змін. Розроблені стандартизовані програми навчання, система рівнів майстерності та сертифікації інструкторів. Це сприяло створенню єдиного стандарту якості викладання та забезпечило можливість об'єктивної оцінки танцювальних навичок [7].

Таким чином, West Coast Swing виник як результат творчої адаптації афроамериканських танцювальних традицій до нових соціальних умов та музичних тенденцій середини XX століття. Його еволюція відображає зміни в американському суспільстві, технологічний прогрес у музичній індустрії та глобалізацію культурних процесів. Унікальність цього танцю полягає в його здатності поєднувати традицію з інноваціями, зберігаючи при цьому свою культурну ідентичність. Сьогодні West Coast Swing продовжує залишатися живим та актуальним явищем у сучасній танцювальній культурі, поєднуючи багату історію з інноваційними тенденціями, що робить його одним з найдинамічніших і перспективних напрямків сучасного парного танцю.

Список використаних джерел:

1. History of West Coast Swing // California Dance Network. URL: <https://www.californiadancenetwork.com/history-wcs> (дата звернення: 16.10.2025).
2. Swing Dance Association. *The Evolution of Swing: From Lindy to West Coast*. 2020. URL: <https://www.swingdanceassociation.org/evolution> (дата звернення: 16.10.2025).
3. Official State Dance of California // Legislative Counsel of California. URL: https://leginfo.ca.gov/faces/codes_displaySection.xhtml?lawCode=GOV&ionNum=421.5 (дата звернення: 16.10.2025).
4. Przybysz, J. *West Coast Swing: The Dance of Connection*. 2019. Dance Horizons Publishing.

5. World Swing Dance Council. *Current Trends in West Coast Swing*. 2022. URL: <https://www.worldsdc.com/wcs-trends> (дата звернення: 16.10.2025).
6. Johnson, M. *California Dance Culture: 1940-1960*. University of California Press, 2018.
7. Global Swing Dance Encyclopedia. *West Coast Swing: Technical Foundations*. 2021. URL: <https://www.globalswingencyclopedia.org/wcs-technique> (дата звернення: 16.10.2025).

Панасенко А. Ю.

ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж

Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»

ВПЛИВ МАЛОРУХЛИВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МОЛОДІ

У сучасному суспільстві характеризується значне зростання частки молоді, яка веде маломобільний (сидячий, пасивний) спосіб життя. Це проявляється у збільшенні часу, проведеного перед екранами (телевізор, комп'ютер, смартфон), зменшенні обсягів рухової активності, а також у підвищеній частоті використання пасивних засобів пересування і менших обсягах позашкільної фізичної активності. За даними World Health Organization (ВООЗ), надмірна сидяча поведінка у дітей і підлітків асоціюється з підвищеною тілесною жирною масою, погіршенням кардіометаболічних показників, зменшенням фізичної підготовленості та якістю сну. З огляду на те, що молодь перебуває у віковому періоді формування життєвих звичок, таких тенденцій необхідно приділяти підвищену увагу [3].

Фізична підготовленість молоді – це багатокомпонентний показник, який включає розвиток сили, витривалості, спритності, гнучкості, координації рухів, а також функціональних показників серцево-судинної і дихальної систем. Низький рівень фізичної підготовленості негативно впливає на здатність до виконання повсякденних рухових завдань, спонукає до передчасної втоми, зменшує мотивацію до активного способу життя, а в довготривалій перспективі – підвищує ризики розвитку хронічних неінфекційних захворювань. Дослідження показують, що малорухливість прямо корелює із зниженням фізичних функцій, зокрема зменшенням м'язової маси та сили у молодих осіб [1].

Актуальність теми обумовлена кількома ключовими факторами. По-перше, глобальне зниження рівня фізичної активності серед підлітків – понад 80 % юнаків і дівчат не відповідають рекомендованим нормам рухової активності. По-друге, перехід до цифрового способу життя, урбанізація, збільшення навчальних навантажень та структурні зміни в організації вільного часу сприяють поширенню пасивної поведінки серед молоді. По-третє, зниження фізичної підготовленості молоді має не лише здоров'я-профілактичні, але й соціальні, освітні та економічні наслідки: зростають витрати на охорону здоров'я, зменшується продуктивність у майбутньому, слабшає участь у громадських рухах та активному відпочинку.

Водночас існує науковий вакуум у точному механізмі впливу малорухливого способу життя саме на компоненти фізичної підготовленості молоді в умовах України та постсоціальних суспільств. Більш того, хоча дослідження за кордоном вже підтвердили зв'язок між сидячою поведінкою та погіршенням фізичної форми, характеристики цього зв'язку – модератори, медіатори, вікові та гендерні відмінності – залишаються недостатньо вивченими. Наприклад, дослідження показало, що хоча підлітки можуть споживати рекомендований мінімум рухової активності, це не автоматично виключає шкоду від тривалого сидіння [2].

Ураховуючи зазначене, метою даного дослідження є виявлення впливу малорухливого способу життя на рівень фізичної підготовленості молоді, зокрема аналізом рівнів фізичних здібностей, функціонального стану, зв'язків із сидячою поведінкою та факторами, що можуть модулювати цей вплив. Дослідження передбачає теоретичний аналіз стану проблеми, емпіричне опитування або тестування молоді, а також інтерпретацію отриманих даних з фокусом на практичні рекомендації для освітніх та спортивно-оздоровчих структур.

При цьому наукова новизна полягає в тому, що дослідження концентрується на контексті української молоді, адаптує міжнародні підходи до місцевих реалій, і, зокрема, розробляє практико-орієнтовані рекомендації щодо зменшення малорухливого часу і підвищення фізичної підготовленості через інтегровані освітньо-фізкультурні програми.

У молодіжному віці значні проміжки часу, проведені в сидячому положенні або з низьким рівнем рухової активності, створюють фундамент для зниження серцево-судинної витривалості – наприклад, показники максимальної споживання кисню ($\text{VO}_2 \text{ max}$) корелюють із загальним рівнем фізичної підготовленості, і тривалі сидіння без перерв сприяє їх зниженню.

Не лише загальна кількість руху має значення: дослідження виявили, що навіть короткі «перерви» в сидячому положенні (наприклад, підйом і кілька кроків після довготривалого сидіння) позитивно асоціюються з кращими показниками сили й витривалості, незалежно від загального часу сидіння.

Екран-орієнтована поведінка (телевізор, гаджети, комп'ютери) серед підлітків пов'язана із гіршими показниками рухової активності та фізичної підготовленості: участь у сидячих активностях часто витісняє час, який міг би бути присвячений руховій активності, що впливає на силу, спритність і витривалість.

Крім цього, тенденції до недостатньої фізичної активності підростаючого покоління простежуються глобально: у віковій групі 11-17 років значна частина підлітків не досягає рекомендованих рівнів рухової активності, і це створює ризик, що набуті рухові звички не підтримуватимуться у дорослому віці, сприяючи хронічним захворюванням.

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що вплив малорухливого способу життя на рівень фізичної підготовленості молоді багатогранний – він проявляється не лише в прямому зниженні активності, але й через зміну патернів поведінки (довгі безперервні періоди сидіння), через витіснення активних форм руху екранними технологіями, а також через те, що погіршена фізична підготовленість у молодому віці створює підґрунтя для нездоров'я в майбутньому.

Якщо хочете, можу підготувати розділ із даними щодо України або Східної Європи, щоб зробити текст ще більш локалізованим.

Список використаних джерел:

1. Oh K.-H., Min J.-Y., Seo K., Min K.-B. Association of Sedentary Lifestyle With Skeletal Muscle Strength and Mass in US Adolescents: Results From the National Health and Nutrition Examination Survey (2011-2014). Journal of Preventive Medicine and Public Health 2025;58(3):278-288. URL: <https://doi.org/10.3961/jpmph.24.614>
2. Wang K., Li Y., Liu H., Zhang T., Luo J. Can physical activity counteract the negative effects of sedentary behavior on the physical and mental health of children and adolescents? A narrative review. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2024.1412389/full>
3. World Health Organization. Physical activity. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity>

Петренко Б. О.

Національний університет «Запорізька політехніка»
наук. кер. – професор Захаріна Є. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ У СПОРТИВНОМУ ЄДИНОБОРСТВІ

Останні десятиліття спортивні види бойових єдиноборств відображають тенденцію все більшого розвинення серед українського населення. Цьому сприяє як відносно простий технічний арсенал базових прийомів, так і мотивація для володіння навичками самооборони в непростих сучасних реаліях. Проте, організація тренувального процесу не завжди відбувається з дотримання професійного підґрунтя. Ситуація погіршується обмеженістю чи відсутністю в окремих видах єдиноборств науково-обґрунтованих розробок та методичних рекомендацій для спортсменів різного віку та кваліфікації.

Особливо це стає актуальним при проведенні занять з єдиноборцями юного віку, тому як тренеру треба врахувати фізіологічні характеристики їх організму, оптимально дозувати тренувальні навантаження, використовувати в процесі навчання принципи поступовості та доступності, брати під увагу психічний розвиток дітей, їх темперамент та зміни повсякденного стану.

Рукопашний бій – складний вид спорту, який включає в себе технічний арсенал багатьох видів єдиноборств і поєднує в собі спортивне і прикладне спрямування. Саме його особливості є основою для збільшення його популярності серед різних верств населення, особливо дітей. Початковий етап підготовки грає важливу роль в системі підготовки спортсменів. На цьому етапі закладається база для подальшого вдосконалення. Етап початкової підготовки спрямований на різнобічний розвиток фізичних можливостей організму, зміцнення здоров'я, усунення недоліків у фізичному розвитку і фізичній підготовленості, створення рухового потенціалу, який передбачає розвиток різноманітних рухових навичок [5].

Рукопашний бій, як і інші види спорту, має пряме значення до фізичних навантажень, вправ, які використовуються по-різному, в залежності від дій, необхідних для кожного окремого виду спорту. В групах початкової підготовки, здійснюється підготовка вихованців до тренувальних та змагальних навантажень, необхідних для досягнення високих спортивних результатів, забезпечується підвищення рівня фізичної підготовки та поліпшення спортивних результатів спортсменів (постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року № 993) [3].

Результати аналізу науково-методичної літератури свідчать, що питання технічної підготовки на етапі початкової підготовки в програмі рукопашного бою розкриті не в повному обсязі. Спортивні досягнення і задоволеність школярів від занять спортом, в більшій мірі залежить від правильного вибору ними певного виду спорту. Тому важливо, щоб вибір школярами даного спортивного єдиноборства проходив не шляхом проб, а регулювався вчителями фізичного виховання і тренерами.

В структурі багаторічного процесу спортивного вдосконалення важливе місце відводиться етапу початкової підготовки, який є один з найбільш важливих, оскільки саме тут закладається основа подальшого оволодіння спортивною майстерністю в обраному виді спорту [1, 3]. Таким чином, етап початкової підготовки є фундаментом побудови багаторічної системи підготовки спортсменів. Завданнями цього етапу є зміцнення здоров'я дітей, різностороння фізична підготовка, усунення недоліків в рівні фізичного розвитку, навчання техніці обраного виду спорту і техніці різних допоміжних і спеціально-підготовчих вправ. Однак, тут є небезпека перенавантаження ще незміцненого дитячого організму, оскільки у дітей цього віку існує відставання у розвитку окремих вегетативних функцій організму. Однією з актуальних проблем сучасної системи підготовки юних спортсменів є раціональна організація побудови навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки.

Етап початкової підготовки для спортсменів, які займаються рукопашним боєм повинен переслідувати дві головні мети: знайомство дітей молодшого шкільного віку з єдиноборствами, як дієвим засобом фізичного виховання та відбір обдарованих дітей для залучення в спеціалізовані відділення ДЮСШ [2].

На етапі початкової підготовки основна увага повинна приділятися різносторонній фізичній і функціональній підготовці з застосуванням, засобів загальної фізичної підготовки, засвоєнню технічних елементів і первинних навичок, причому одним з головних завдань є виявлення інтересу до спорту й бажання у вихованців тренуватися й удосконалюватися в обраному виді спорту і формування в них мотивації до систематичних занять рукопашним боєм [1].

Крім, того спортивний відбір в конкретний вид єдиноборства – це система заходів за оцінку потенційної обдарованості і прогнозу спортивних досягнень. Відбір носить примусовий характер по відношенню до тих, хто не може здійснювати свої наміри, виявляється відсіяним, але кінцева мета його гуманна. Відбираючи обдарованих дітей, тренер певною мірою гарантує спортивний результат і задоволеність спортсмена від занять даним видом спорту.

Отже, в структурі багаторічного процесу спортивного вдосконалення етап початкової підготовки відіграє важливу роль і є фундаментом побудови багаторічної системи підготовки спортсменів, оскільки саме тут закладається основа подальшого оволодіння спортивною майстерністю в обраному виді спорту.

Особливості спортивного відбору дітей які займаються рукопашним боєм на етапі навчальної підготовки. На думку 50% тренерів найкраще починати заняття рукопашним боєм дітям у віці 6-ти років. Початок занять з 8 років доцільним вважають 42% тренерів, які працюють зі спортсменами 7-8 річного віку, але наполягають на тому, що у віці 6 років першочергово необхідно звертати увагу на загальний фізичний розвиток дитини [1, 4].

На етапі початкової підготовки не повинні плануватися тренувальні заняття із значними фізичними і психічними навантаженнями, не припускають застосування одноманітного, монотонного матеріалу, підготовка юних спортсменів характеризується різноманітністю засобів і методів, широким застосуванням матеріалу різних видів спорту і рухливих ігор, використанням ігрового методу [1, 5].

У технічному удосконаленні слід орієнтуватися на необхідність освоєння різноманітних підготовчих вправ. Не слід намагатися стабілізувати техніку рухів, вимагати стійкого рухового навику, що дозволяє досягти певних спортивних результатів. На етапі початкової підготовки у юного спортсмена закладається різностороння технічна база, що передбачає оволодіння широким комплексом різноманітних рухових дій. Тренувальні заняття повинні проводитися не частіше двох-трьох разів на тиждень, тривалість кожного з них – 30-60 хв. Їх потрібно поєднувати із заняттями фізичною культурою в школі. Такий підхід основа для подальшого технічного удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Бур'януватий, О.°М. Структура та зміст фізичної підготовки юних бійців багатоборців 6-8 років на етапі початкової підготовки: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Дніпро. 2019. 226
2. Гартвич, О.°Г., Радченко, Ю.°А., Седукін, В. В. Навчальна програма з рукопашного бою для ДЮСШ. Київ: Персонал. 2010. 114
3. *Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року № 993.* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF#Text>. Дата звернення 31.10.2025.
4. Українець Л. М. Рукопашний бій. Житомир: ПРЕС-ФОРУМ ЛІМЕКС, 1994. 288 с.: іл
5. Чумак І. О., Олійник Н. А. Ч-90 Рукопашний бій: повний курс рукопашної підготовки: підручник для вищих навчальних закладів. Вінниця: ВНАУ, 2018. 258 с.: іл.

Подельщиков Д. В.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Воскобойник Т. А.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ ЗАНЯТЬ ФУНКЦІОНАЛЬНИМ ТРЕНІНГОМ ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ЗРІЛОГО ВІКУ

Сучасні умови життя характеризуються високим рівнем стресових навантажень, малорухливістю та дефіцитом фізичної активності, що негативно впливає на стан здоров'я та працездатність чоловіків першого періоду зрілого віку (22–35 років). У цей період відбувається поступове зниження фізичних можливостей, особливо при відсутності регулярних занять фізичними вправами. Внаслідок цього спостерігається зниження м'язового тону, порушення координації рухів, збільшення маси тіла, погіршення функцій серцево-судинної та дихальної систем.

Відновлення рухової активності та підтримання оптимальної фізичної форми можливе завдяки впровадженню у повсякденне життя ефективних тренувальних програм, серед яких важливе місце посідає **функціональний тренінг**. Його особливість полягає у виконанні вправ, наближених до природних рухів людини, що одночасно залучають кілька м'язових груп і сприяють розвитку сили, витривалості, балансу, координації та мобільності.

Функціональний тренінг дозволяє комплексно впливати на організм, удосконалюючи роботу серцево-судинної, дихальної та опорно-рухової систем. Заняття відрізняються динамічністю, високою варіативністю й емоційністю, що підвищує інтерес до тренувального процесу. Для чоловіків зрілого віку це є особливо важливим, адже регулярні тренування не лише покращують фізичну форму, а й знижують рівень стресу, нормалізують сон і сприяють стабілізації психоемоційного стану.

Програма функціонального тренінгу, розрахована на 12 тижнів, передбачала три заняття на тиждень тривалістю 60 хвилин. Структура кожного тренування включала три частини: підготовчу, основну та заключну. У підготовчій частині виконувалися вправи на мобілізацію суглобів і легкі кардіонавантаження. Основна частина містила функціональні вправи з власною вагою (присідання, віджимання, берпі, планка), а також із використанням додаткового обладнання – гантелей, медболів, еспандерів та петель TRX. Заключна частина була спрямована на відновлення і включала стретчинг і дихальні вправи.

Після завершення програми спостерігалось суттєве покращення фізичних показників: кількість віджимань збільшилася в середньому на 28 %, тривалість утримання планки – на 35 %, а частота серцевих скорочень у стані спокою знизилася на 9 %. Також учасники відзначали покращення координації, зменшення втомлюваності та підвищення життєвого тону.

Важливо, що функціональний тренінг сприяє розвитку міжм'язової координації, стабільності корпусу та правильній поставі. Залучення м'язів-стабілізаторів покращує роботу хребта й опорно-рухового апарату, запобігає травмам, зменшує больові відчуття в поперековій зоні, які часто турбують чоловіків зрілого віку.

Так, за даними Бондаренка та Кожушка (2023), регулярне виконання функціональних комплексів протягом трьох місяців сприяє покращенню силових і кардіореспіраторних показників на 10–25 %. Функціональний тренінг має значний оздоровчий потенціал. Іванченко (2025) відзначає, що поєднання функціонального тренінгу з елементами кардіо дає стійкий ефект підвищення витривалості та зниження рівня стресу.

Функціональний тренінг також позитивно впливає на **психоемоційний стан**: під час занять активізуються нейропсихологічні процеси, поліпшується концентрація уваги, знижується рівень тривожності, нормалізується сон. Більшість учасників експерименту відзначили підвищення рівня впевненості у власних силах, покращення настрою та зниження відчуття втоми після робочого дня.

Варто наголосити, що функціональний тренінг є доступним видом рухової активності, який не потребує спеціального спортивного обладнання чи великого простору. Його можна проводити в залі, на відкритому повітрі або навіть у домашніх умовах. Це робить його ефективним засобом оздоровлення чоловіків, які мають обмежений час для занять, але прагнуть підтримувати добру фізичну форму.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеної роботи, можна стверджувати, що систематичні заняття функціональним тренінгом забезпечують комплексний вплив на організм чоловіків першого періоду зрілого віку. Вони сприяють розвитку основних фізичних якостей, зміцненню серцево-судинної системи, покращенню координації рухів, формуванню правильної постави та підвищенню енергетичного потенціалу. Крім того, такі тренування сприяють психологічній стабільності, підвищують рівень працездатності та загального життєвого тону.

Функціональний тренінг можна розглядати як ефективний засіб профілактики гіподинамії, ожиріння, серцево-судинних і опорно-рухових захворювань серед чоловіків зрілого віку. Його систематичне застосування має не лише оздоровчий, а й соціально-психологічний ефект, адже сприяє формуванню мотивації до здорового способу життя, підвищенню самооцінки та гармонізації психоемоційного стану.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. І., Кожушко О. М. Функціональний тренінг у системі фізичного виховання дорослих. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2023. № 5. С. 34–39.
2. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. *Методика фізичного виховання дорослого населення*. Київ: НУФВСУ, 2024. 284 с.
3. Бойко В. І. Підвищення фізичної працездатності чоловіків зрілого віку засобами функціонального тренінгу. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2023. Вип. 2(164). С. 45–50.
4. Мітяєв А. В. Вплив різних видів тренувань на фізичну працездатність чоловіків середнього віку. *Спортивна наука та здоров'я людини*. 2024. № 2(20). С. 33–37.
5. Головки О. П. Ефективність функціональних тренувань у підтриманні фізичної працездатності чоловіків віком 25–35 років. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2024. Вип. 12(167). С. 72–77.

Полуліх Б. І.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВІДМІННОСТІ ФОРМ ШАХОВОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ: УРОК, ШКІЛЬНИЙ ГУРТОК, СПОРТИВНА СЕКЦІЯ

У контексті реалізації концепції Нової української школи зростає потреба у пошуку інноваційних форм та методів формування логіко-математичної компетентності, що забезпечує розвиток аналітичного й творчого мислення молодших школярів [1]. Використання інтелектуального потенціалу шахів для розвитку логічного мислення здобувачів освіти є одним із перспективних напрямків сучасної початкової школи. У процесі гри діти розвивають критичне мислення, уміння прогнозувати наслідки власних дій та приймати рішення в умовах реального часу.

Для якісної імплементації гри в шахи в навчальний план початкової школи важливо розглянути інші форми шахового навчання. Адже окрім використання засобів гри в шахи на інтегрованих уроках, функціонують шкільні гуртки, де проводяться позаурочні заняття шахів, а також спортивні секції.

Уроки, шкільні гуртки, спортивні секції реалізують різні освітні та виховні цілі, тому аналіз і порівняння цих форм навчання дозволять правильно скоординувати педагогічні практики та створити систему, яка максимально використовує потенціал шахів для розвитку ключових компетентностей молодших школярів.

Шахи одна із найдревніших інтелектуальних ігор, що поєднує в собі елементи науки, мистецтва та спорту. Універсальність гри дозволила їй стати найпопулярнішою настільною грою у світі [2], в яку грають люди різного віку, зокрема і дошкільнята та школярі початкової школи.

У системі позашкільної освіти спортивного спрямування шахові секції та дитячо-юнацькі спортивні школи відіграють важливу роль у професійному становленні юних шахістів. Основна мета їх діяльності – розвиток спортивної майстерності, підготовка до участі у змаганнях різного рівня. Навчальний процес має чітко структурований тренувальний характер: систематичне вивчення всіх стадій гри, аналіз власних і класичних партій, розв'язування тактичних і стратегічних задач. Тривалість занять 2-3 години, 2-4 рази на тиждень. Головними перевагами шахового навчання в спортивних секціях є формування вольових якостей: наполегливості, самоконтролю, витримки, здатності до саморегуляції, створення мотиваційного середовища, де успіх вимірюється результатом, виховання змагальної культури, відповідальності за власні дії. Враховуючи вузькість спеціалізації, така форма шахового навчання має і певні обмеження. В першу чергу це переважання спортивно-результативної орієнтації над освітньо-розвивальною, а також недостатня увага до емоційного та ігрового аспекту, важливого для дітей молодшого віку. Отже, шахові секції забезпечують високий рівень когнітивної та вольової підготовки, однак меншою мірою сприяють цілісному розвитку особистості, якщо не узгоджуються з навчальними програмами закладів освіти.

Основна мета шкільних шахових гуртків – це не спортивна спеціалізація, а формування логічного мислення, розвитку уваги, пам'яті, стратегічного планування та навичок соціальної взаємодії. Навчальний процес у шкільних гуртках має ігрову та інтерактивну форму: застосовуються міні-турніри, командні партії, завдання на розвиток комбінаційного мислення. Тривалість занять 1-2 години, 1-2 рази на тиждень. Такий підхід сприяє мотивації до навчання через гру, дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів і створює дружню атмосферу. Незважаючи на меншу системність та спеціалізацію шахів ніж у спортивних школах, головною перевагою гуртків є формування соціальних навичок учнів через групові ігри та змагання, а також поєднання навчання та розваги.

Новою ідеєю шахового навчання є інтеграція шахів в освітній процес, наприклад, на інтегрованих STEM-уроках. Головною метою є розвиток логічного мислення та когнітивних навичок без зосередження на конкуренції, участі у змаганнях чи прагненні до високих спортивних результатів. Завдяки різноманітним методам та формам навчання (використання шахових фігур, шахівниці, цифрових платформ, командних ігор) вчитель матиме змогу вільно готувати логічні вправи та задачі для розвитку когнітивних функцій: уваги, пам'яті, просторового мислення через ігрову складову, що сприяє підвищенню зацікавленості до навчального матеріалу.

Висновок. Для ефективного впровадження шахів у навчальний процес початкової школи доцільно поєднувати інтегровані уроки для розвитку логічного мислення та когнітивних навичок із шкільними гуртками, що формують соціальні й комунікативні уміння. При цьому педагог повинен враховувати різний рівень шахових знань учнів, адже частина дітей може відвідувати гуртки або спортивні секції. З урахуванням цих відмінностей уроки шахів є особливо ефективними на першому циклі початкової школи (1-2 класи), коли рівень шахових навичок учнів більш однорідний, що дозволяє максимально реалізувати потенціал шахів у розвитку логіко-математичної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018 про затвердження Державного стандарту початкової загальної середньої освіти (Додаток 1, ст. 1). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2025).
2. WordsRated. Popular Board Games. URL: <https://wordsrated.com/popular-board-games/> (дата звернення: 23.10.2025).

Просветов П. П.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.пед.н., доцент Євстігнєєва І. В.

УДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З МЕТОЮ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ

Актуальність теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних педагогічних підходів до підготовки юних футболістів у сучасних умовах спортивної конкуренції, де техніко-тактична майстерність формується на основі розвитку спеціальних здібностей. Сучасна система підготовки юних футболістів потребує постійного вдосконалення тренувального процесу з урахуванням вікових, психофізіологічних та індивідуальних особливостей спортсменів.

Важливим напрямом роботи тренера є розвиток спеціальних здібностей, які забезпечують техніко-тактичну ефективність у грі. Важливим напрямом роботи тренера є розвиток спеціальних здібностей, оскільки саме вони визначають індивідуальний стиль і результативність ігрової діяльності футболіста. Спеціальні здібності – це інтегрований комплекс психофізичних і моторних якостей, що забезпечують ефективну реалізацію техніко-тактичних дій у динамічних умовах гри.

У тренувальному процесі доцільно застосовувати комплексні засоби розвитку спеціальних здібностей: вправи з м'ячем під змінним темпом, інтегровані ігрові ситуації, використання цифрових технологій для контролю навантажень і швидкості реакції. Розвиток цих здібностей (швидкісно-силових, координаційних, сенсомоторних, просторово-часових, аналітико-прогностичних) формує основу функціональної готовності до виконання складних технічних прийомів – ведення, передач, ударів, переміщень та взаємодій у колективних діях. Високий рівень спеціальних здібностей дозволяє спортсмену ефективніше адаптуватися до змін ігрової ситуації, зменшує час на прийняття рішення і підвищує стабільність техніко-тактичних дій навіть в умовах втоми чи стресу. Отже, розвиток спеціальних здібностей є не лише елементом фізичної підготовки, а стратегічним чинником формування ігрової майстерності, який забезпечує узгодженість між фізіологічними можливостями, технічною вправністю та тактичним мисленням спортсмена.

До таких здібностей належать швидкісно-силові якості, координаційна спритність, точність рухів, орієнтація в просторі та ігрове мислення. Оптимізація тренувальних навантажень, варіювання інтенсивності та використання інноваційних методів (пліометричні вправи, тренування реакції, ситуаційне моделювання) сприяють підвищенню рівня спеціальної підготовленості юних спортсменів.

Результати досліджень підтверджують, що системне впровадження індивідуалізованих засобів розвитку спеціальних здібностей забезпечує підвищення якості техніко-тактичних дій, покращення ігрової ефективності та створює передумови для гармонійного становлення майбутніх футболістів високої кваліфікації.

Таким чином, удосконалення тренувального процесу на основі розвитку спеціальних здібностей забезпечує формування високоефективної моделі підготовки юних футболістів, що відповідає сучасним вимогам спортивної науки та практики.

Список використаних джерел:

1. Саутов Р.Т., Тищенко В.О. (2025). Структурно-функціональний аналіз фізичної підготовленості футболістів на ранньому етапі спортивної спеціалізації. Фізичне виховання та спорт, 1, 425-430. <https://doi.org/10.26661/2663-5925-2025-1-55>
2. Kozina, Z. L., Iermakov, S. S., & Yermakova, T. I. (2022). Development of coordination and special motor abilities in young football players. Journal of Physical Education and Sport, 22(3), 581–589.
3. Lisenchuk G., Zhigadlo G., Tyshchenko V., Odynets T., Omelianenko H., Piptyk P., Bessarabova O., Galchenko L., Dyadechko I. (2019b). Assess psychomotor, sensory-perceptual functions in sport games. Journal of Physical Education and Sport, 19(2), Art 175, 1205-1212. DOI:10.7752/jpes.2019.02175

Пугач О. Д.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Воскобойник Т. А.

ЗАСТОСУВАННЯ КРУГОВОГО ТРЕНУВАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ГАНДБОЛІСТІВ

Фізична підготовка гандболістів у підлітковому та юнацькому віці передбачає розвиток широкого спектра функціональних здібностей, серед яких особливе значення мають швидко-силові якості, витривалість, координація та мобільність. Сучасна методика спортивної підготовки акцентує увагу на використанні інноваційних форм організації тренувального процесу, серед яких кругове тренування займає провідне місце завдяки своїй універсальності, ефективності та можливості комплексного розвитку фізичних якостей.

Кругове тренування передбачає послідовне виконання кількох вправ на різні групи м'язів з мінімальними перервами між ними, що забезпечує одночасну стимуляцію серцево-судинної та дихальної систем, розвиток витривалості, силових та координаційних якостей. У контексті гандболу, де високий темп гри, швидкі зміни напрямку руху та інтенсивні фізичні зусилля є нормою, кругові тренування дозволяють ефективно відтворювати ігрові умови та формувати функціональні можливості спортсменів, необхідні для успішної гри.

Впровадження кругового тренування в підготовку гандболістів сприяє покращенню роботи серцево-судинної системи, збільшенню аеробного і анаеробного запасу енергії, розвитку м'язової сили та витривалості, а також удосконаленню координаційних здібностей. Завдяки високій інтенсивності і чергуванню навантажень на різні м'язові групи, спортсмени вчаться швидко відновлюватися між фізичними зусиллями, що є ключовим для підтримання високої продуктивності протягом усього матчу. Дослідження показують, що систематичне використання кругових тренувань протягом 8–12 тижнів дозволяє підвищити функціональні показники спортсменів на 10–20 %, покращити швидко-силові якості та витривалість, зменшити стомлюваність і підвищити здатність до відновлення після навантажень.

Особливістю застосування кругового тренування у гандболі є можливість включати вправи, що імітують специфічні ігрові рухи: кидки, передачі, швидкі зміни напрямку, присідання та стрибки, що дозволяє одночасно розвивати технічні навички та функціональні можливості. Зміна тривалості, інтенсивності та послідовності вправ у колі дозволяє диференціювати навантаження відповідно до рівня підготовленості спортсменів та специфіки позиції на полі, що робить кругове тренування універсальним і гнучким засобом тренування.

Кругові тренування також мають важливий психолого-педагогічний ефект. Виконання вправ у колективі під керівництвом тренера стимулює мотивацію спортсменів, підвищує рівень концентрації та самодисципліни, формує навички контролю інтенсивності навантаження і правильного відновлення між вправами. Комплексний характер тренування дозволяє гравцям відчувати динаміку розвитку фізичних якостей і оцінювати власні результати, що позитивно впливає на формування внутрішньої мотивації та прагнення до вдосконалення майстерності.

Практичне застосування кругових тренувань виявилось ефективним на етапах спеціалізованої та передзмагальної підготовки гандболістів, оскільки воно дозволяє підвищити загальний рівень фізичної готовності команди, оптимізувати співвідношення силових і витривалих показників, а також сприяти розвитку швидкості реакції та координації рухів у специфічних ігрових ситуаціях. Результати педагогічних спостережень свідчать, що використання кругового тренування сприяє формуванню цілісної системи функціональних можливостей спортсмена, забезпечує гармонійний розвиток серцево-судинної, дихальної та нервово-м'язової систем, що є необхідною умовою для високої продуктивності у грі.

Таким чином, застосування кругового тренування у підготовці гандболістів є ефективним засобом підвищення функціональних здібностей, розвитку витривалості, силових і швидкісних якостей, удосконалення координації та підвищення техніко-тактичної майстерності. Науково обґрунтоване та системне використання кругових тренувань дозволяє оптимізувати процес підготовки спортсменів, підвищити якість тренувального процесу та забезпечити високі результати у змагальній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Матвеев Л. П. *Теорія і методика фізичного виховання*. Київ: Освіта України, 2023. 320 с.
2. Платонов В. Н. *Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті*. Київ: Олімпійська література, 2024. 752 с.
3. Bompa T., Haff G. *Periodization: Theory and Methodology of Training*. Champaign, IL: Human Kinetics, 2024. 416 p.
4. Філатов В. В., Кузнецов О. М. *Сучасні технології підготовки гандболістів*. Харків: ХНУФК, 2024. 145 с.
5. Костенко С. М. *Фізична підготовка спортсменів: теорія та практика*. Київ: Наукова думка, 2023. 256 с.

Роздобутько В. П.

Національний університет Запорізька політехніка
наук. кер. – професор Захаріна Є. А.

НАРОДЖЕННЯ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ

Сучасні Олімпійські ігри та олімпізм як рух глобального масштабу зберегли основні засади давніх Олімпійських ігор. Проте сучасність з її технологіями (тренувальними, фармакологічними, комунікаційними тощо) окрім вирішення існуючих проблем, породжує і нові. Основні олімпійські принципи забуваються в гонитві за новими рекордами, де засоби їх досягнення не мають значення, що, безумовно, веде до деґуманізації спорту.

Міжнародні спортивні федерації (МСФ) та Національні олімпійські комітети (НОК) включені до руху через членство в МОК. Окрім вищезазначеного, Олімпійський рух також включає: Організаційні комітети Олімпійських ігор, національні асоціації, клуби та осіб, що входять до МСФ та НОК, особливо спортсменів, чий інтерес є фундаментальним елементом функціонування Олімпійського руху; а також суддів, тренерів та інших спортивних офіційних осіб та технічних спеціалістів.

Міжнародний олімпійський комітет (МОК) заохочує розвиток спорту. Він співпрацює з іншими спортивними організаціями, щоб принести спорт на службу людству. Вони реалізують олімпійські принципи через велику кількість комітетів та проектів, які відповідають Олімпійській хартії [4]. Під верховною владою та керівництвом МОК Олімпійський рух охоплює організації, спортсменів та інших осіб, які погоджуються діяти відповідно до Олімпійської хартії. Мета Олімпійського руху полягає в тому, щоб зробити свій внесок у побудову більш мирного та кращого світу шляхом навчання молоді через спорт та відповідно до олімпійських цінностей [4].

Відновлення Олімпійських ігор 1894 року на установчому Конгресі МОК можна вважати відправною точкою для формування Олімпійського руху в його нинішньому вигляді. З моменту свого створення Олімпійському руху довелося слідувати та реагувати на численні глобальні виклики та зміни XX та XXI століть, адаптуватися та змінюватися разом з ними, щоб Олімпійські ігри могли бути успішнішими у всіх своїх аспектах [6, 7].

На святкуванні 5-ї річниці створення Союзу французьких товариств легкої атлетики, яке відбулося в Парижі в Сорбонні у 1892 році, барон П'єр де Кубертен, будучи генеральним секретарем цієї організації, зумів подати пропозицію про необхідність інтернаціоналізації спорту шляхом організації спільних змагань за участю різних видів спорту під назвою «Олімпійські ігри». Пропозиція була прийнята, і комісія з трьох осіб, що складається з професора Вільяма Міллігана Слоуна з Принстонського університету (США), М. К. Герберта, президента Асоціації любителів легкої атлетики Англії, та самого П'єра де Кубертена, мала обґрунтувати доцільність цієї пропозиції [1]. На наступній сесії Союзу французьких товариств легкоатлетичного спорту, що відбулася в 1893 році, пропозиція Комісії була прийнята, і було вирішено скликати наступний Міжнародний спортивний конгрес наступного року, де мало бути прийняте рішення про відновлення Олімпійських ігор [6]. Можна сказати, що у 1894 році барон П'єр Де Кубертен успішно обґрунтував важливість поновлення Олімпійських ігор для всього світу.

Розвиток Олімпійського руху слід розглядати у кількох аспектах. Питання у тому, які фактори вплинули на розвиток Олімпійського руху, щоб воно досягло нинішніх масштабів? З моменту свого створення у 1894 році та до 1915 року штаб-квартира МОК перебувала у Парижі. Оскільки Швейцарія завжди прагнула політичного нейтралітету, у розпал Першої світової війни перенесення штаб-квартири МОК із охопленого війною Парижа у країну, що ніколи не воювала, був логічним рішенням. Якби штаб-квартира МОК залишилася в Парижі, можливо, в олімпійського руху був інший шлях розвитку. Сам П'єр де Кубертен ініціював перенесення МОК у Лозанну, оскільки вважав, що у Лозанні є найкращі умови для швидшого розвитку олімпійського руху [4].

Період з кінця XIX століття, коли зародився МОК/Олімпійський рух, до Першої світової війни, безперечно, можна назвати піонерським періодом олімпізму. Цей період, коли не всі країни світу були зацікавлені в підтримці та розвитку олімпійської ідеї, коли ігри проводилися через 5-6 місяців у рамках всесвітніх виставок, коли фінансова сторона ставила під сумнів саме існування Олімпійських ігор, дуже важливий, оскільки ігри вижили завдяки завзятості ентузіастів. Саме тому діяльність щодо поширення олімпійської ідеї в кожній країні, прийнятої в МОК у цей період, важлива [2].

Олімпійська хартія гарантує рівність жінок [4]. Однак історичні факти вказують на їх майже вікову непопулярність у рівноправній участі у всіх аспектах Олімпійського руху. Жодна жінка не взяла участі у Першій Олімпійській грі в Афінах. Добре відомо, що П'єр де Кубертен був противником їхньої участі у змаганнях на Олімпійських іграх, як тому, що вони не брали участі в античних Олімпійських іграх, так і тому, що він вважав, що вони фізично не готові до стресу тренувань та змагань [5].

Хоча спортивні історики мають знання про організацію жіночих Олімпійських ігор, ім'я Аліс Мілліат досі невідомо широкому загалу, як і важливість її роботи з включення жінок до Олімпійського руху. Роль Аліси Мілліат у забезпеченні більш рівноправної участі жінок у змаганнях з легкої атлетики на Олімпійських іграх на початку XX століття незаперечна. Організувавши Всесвітні жіночі (Олімпійські) ігри та створивши Федерацію, Мілліат вдалося подолати опір П'єра де Кубертена та забезпечити жінкам рівноправну участь в Олімпійських іграх, а також домогтися того, щоб ІААФ серйозно поставилася до жіночої легкої атлетики. Завдяки зусиллям Аліси Мілліат та її колег МОК був змушений включити жінок у змагання з легкої атлетики на Олімпійських іграх [3].

Список використаних джерел:

1. Arnold, P. Olympism, sport and education. *Quest*, 1996. 48(1), p. 93-101.
2. De Coubertin, P. Olympism. Selected Writings, Lausanne: Norbert Muller & IOC. 2000. p.18-23.
3. Defrantz, A. The changing role of women in the Olympic Games. *Olympic Review*, 1997. 26(15), p.18-21.
4. International Olympic Committee. Olympic Charter. <https://www.olympic.org/search?q=olympic+charter+2015&filter=documents>, (2, 7), Дата звернення 15.09.2025.
5. Parčina, I., Šiljak, V., Perović, A., Plakona, E. Women's World Games. *Physical Education and Sport through the Centuries*. 2014. 1(2), p. 51.
6. Šiljak, V. History of Sport. Belgrade: Faculty for Management in Sport. 2007. p.151.
7. Škaro, D. Management of Olympic Games. Zagreb: Mate. 2012. p. 25.

Свиридова І. Д.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Воскобойник Т. А.

РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ БАСКЕТБОЛІСТІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Розвиток координаційних здібностей у підлітків, які займаються баскетболом, є важливою складовою фізичної підготовки, оскільки від рівня координації залежить ефективність технічних дій, швидкість реакції,

точність виконання прийомів і загальна результативність гри. Баскетбол є динамічним видом спорту з постійною зміною ситуацій на майданчику, що потребує високого рівня просторової орієнтації, здатності швидко адаптуватися до умов гри та приймати правильні рішення в екстремальних умовах. Підлітковий вік є критичним періодом для розвитку координаційних якостей, оскільки нервово-м'язова система ще зберігає високу пластичність, а рухові стереотипи ще не сформовані остаточно, що дозволяє ефективно закладати основу майбутньої технічної майстерності.

Координаційні здібності визначаються здатністю людини швидко і точно виконувати рухи, узгоджувати роботу різних частин тіла, підтримувати баланс і рівновагу, змінювати напрямок та темп рухів відповідно до умов гри. У підлітковому віці важливо формувати такі прояви координації, як точність кидків і передач, узгодженість рухів рук і ніг, швидкість перебудови при зміні ігрових ситуацій, ритмічність та економність рухів, здатність до просторового орієнтування, а також швидкість реагування на дії суперника. Дослідження показують, що саме цей період є сенситивним для розвитку координаційних якостей, оскільки у підлітків активно формуються нейронні зв'язки, покращується робота сенсорних аналізаторів (зорового, слухового, вестибулярного) і розвиваються рухові навички, необхідні для високого рівня спортивної підготовки.

Впровадження спеціальних тренувальних програм для підлітків позитивно впливає на розвиток координаційних здібностей, що підтверджується результатами педагогічних спостережень і експериментів. Регулярні тренування протягом 8–12 тижнів забезпечують покращення показників просторової орієнтації, узгодженості рухів та швидкості реакції на 15–25%, а також підвищують точність виконання технічних прийомів під час гри. Підлітки, які займаються цілеспрямовано, демонструють кращу стійкість до фізичного і психологічного навантаження, швидше засвоюють нові технічні елементи і мають менше помилок у виконанні стандартних рухових дій, таких як кидки, передачі, ведення м'яча, стрибки та переміщення на майданчику.

Розвиток координаційних здібностей у баскетболістів у підлітковому віці також сприяє формуванню стійких рухових навичок та автоматизації технічних дій, що дозволяє юним спортсменам більш ефективно концентрувати увагу на тактичних аспектах гри. Дослідження свідчать, що добре розвинені координаційні якості підвищують рівень адаптації спортсмена до змінних ігрових умов, дозволяють швидше реагувати на дії суперника, зменшують ризик травматизму та забезпечують більш високий контроль над м'ячем під час швидкісних дій. Водночас підлітки з недостатньо розвиненими координаційними здібностями часто демонструють порушення техніки рухів, втрату рівноваги під час приземлень, неконтрольовані рухи при швидких змінах напрямку та недостатню точність кидків і передач.

Важливою особливістю підготовки баскетболістів підліткового віку є комплексність тренувального процесу, який поєднує розвиток координації з удосконаленням фізичних якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості), технічної майстерності та тактичного мислення. Поєднання різних форм навантажень та спеціально підібраних вправ сприяє формуванню цілісної системи рухових умінь і навичок, забезпечує більш ефективне освоєння складних технічних дій та підвищує результативність у грі. Окрім того, систематична робота з розвитку координації підвищує мотивацію підлітків до занять спортом, сприяє формуванню дисципліни, впевненості в діях і розвитку навичок самоконтролю.

Таким чином, розвиток координаційних здібностей у підлітків-баскетболістів є невід'ємною складовою процесу спортивного навчання і підготовки. Науково обґрунтоване та системне впровадження тренувальних програм забезпечує підвищення точності та узгодженості рухів, швидкості реакції, здатності до адаптації у складних ігрових ситуаціях та загальної спортивної результативності. Результати педагогічних спостережень свідчать про доцільність комплексного підходу, який враховує фізіологічні, психологічні та технічні особливості підлітків, що значно підвищує ефективність підготовки юних баскетболістів і формує основу для подальшого спортивного вдосконалення та досягнення високих результатів на різних етапах спортивної кар'єри.

Список використаних джерел:

1. Ашанін В.С. Теорія і методика розвитку координаційних здібностей спортсменів. Харків: ХДАФК, 2023. 112 с.
2. Козіна Ж.Л. Психофізіологічні особливості розвитку координаційних здібностей у юних спортсменів. Київ: Олімпійська література, 2024. 168с
3. Матвеев Л.П. Теорія і методика фізичного виховання. Київ: Освіта України, 2023. 320 с.
4. Платонов В.Н. Система підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Київ: Олімпійська література, 2024. 752 с.

Терентьєва А. О.

Національний університет «Запорізька політехніка»
наук. кер. – професор Захаріна Є. А.

ТРИАТЛОН У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ ЦИКЛІЧНИХ ВИДІВ СПОРТУ

Зростання популярності активного відпочинку і здорового способу життя викликало підвищення інтересу до циклічних видів спорту, що входять до складу триатлону, як виду дозвілля та оздоровлення. Найважливіші наслідки тренувань на відкритому повітрі полягають у загартовуванні організму, а також у зниженні стресового навантаження на психіку.

Триатлон відноситься до циклічних видів спорту, що найбільш динамічно розвиваються. Заняття триатлоном сприяють підвищенню функціональних можливостей серцево-судинної системи, загартовують організм, виховують сміливість та терплячість, дисциплінують [2, 3, 4].

Подолання довгих дистанцій під час тренувань та змагань сприяє виробленню у спортсменів терплячості, наполегливості та цілеспрямованості. Плавання у відкритій воді, окрім прикладного значення, сприяє вихованню сміливості, вчить раціонально розподіляти сили. При керуванні велосипедом на шосе або в умовах бездоріжжя та зимової кросової траси розвивається спеціальна координація, що надалі знаходить застосування у різних побутових ситуаціях. У ході велогонки спортсмену нерідко доводиться долати складні

ділянки траси, буксуючи чи переносючи велосипед. Це розвиває здатність до пересування з вантажем по пересіченій місцевості в швидкому темпі, що знаходить прикладне застосування, наприклад, у військовій службі або геолого-розвідувальних роботах. Біг на лижах та кросовий біг, у тому числі в зимовий час, сприяють гартуванню організму і, отже, зміцнюють здоров'я. Крім того, подолання лісових та пересічених ділянок траси формує навички орієнтування на місцевості [2].

Триатлон – літній та зимовий – відповідно до прийнятої класифікації відноситься до групи циклічних видів спорту. Ці дві дисципліни є двома окремими видами спорту. Триатлон літній представлений у програмі Олімпійських ігор. Зимовий триатлон є засобом підвищення спеціальної підготовленості спортсменів, а також оздоровлення, організації дозвілля та активного способу життя [1]. Традиційно, якщо згадується триатлон без вказівки – літній чи зимовий, – то йдеться про літній вид. Спортсмена, що спеціалізується на триатлоні, називають триатлоністом або триатлетом. Під час підготовки спортсменів у триатлоні застосовуються такі види спорту, як плавання, біг, велоспорт, лижні гонки, силова гімнастика, спортивні ігри.

Триатлон складається з трьох етапів, які проходять послідовно й без перерв: спочатку – плавання у відкритій воді, потім – велосипедна гонка, і на завершення – біг. Це суцільна гонка на витривалість, де час не зупиняється навіть на переодягання чи переході між етапами. Спочатку черговість дисциплін була іншою: фінішували плаванням. Здавалося логічним завершити змагання в більш «м'якому» режимі – вода мала ніби розслабити тіло після навантажень. Але практика швидко показала, що це небезпечно. Втоmlені м'язи гірше працюють у воді, і ризик судом чи втрати контролю зростає. Щоб уникнути травм і трагедій, послідовність переглянули.

Сьогодні класичний порядок етапів – плавання – велосипед – біг. Саме так виглядає більшість офіційних стартів, включно з Олімпіадою й серією Ironman. Хоча іноді можна зустріти старт з нестандартною черговістю – наприклад, у дуатлоні (без плавання) або зимовому триатлоні.

Розглянемо World Triathlon і WTC. Триатлон буває різним – від спринтерських дистанцій до ультра-витривалих форматів, від масових аматорських стартів до етапів Кубка світу. Його організовують різні структури, але найвідомішими лишаються дві організації – World Triathlon (раніше ITU) і WTC (World Triathlon Corporation) [5].

World Triathlon – це міжнародна федерація, яка курує офіційні змагання з олімпійського триатлону: чемпіонати світу, етапи серії World Triathlon Championship Series, Кубок світу та, звісно, Олімпійські ігри. Саме під її егідою розвивається і молодіжний, і професійний спорт [5].

WTC (World Triathlon Corporation) – це приватна компанія, яка володіє брендами Ironman і Ironman 70.3. Саме Ironman асоціюється з культовим «довгим» триатлоном, де учасники долають повну дистанцію: 3,8 км плавання, 180 км велосипедом і марафон. Формат 70.3 – це половина цієї дистанції, але виклик залишається серйозним.

Окрім цих двох гігантів, існують й інші серії, як-от Challenge Family, XTerra (офпроуд-триатлони), Super League Triathlon (короткий, видовищний формат із зірками) чи TriStar [5].

Відмінності зимового триатлону від літнього полягають у поєднанні їх видового складу та послідовності програми: у зимовому – біг кросовий, велогонка крос-кантрі та лижна гонка; в літньому – заплив (як правило, у відкритій воді, рідше в басейні), велогонка (шосейна або крос-кантрі), біг (по трасі з твердим покриттям або кросовий), а також в умовах проведення тренувань та змагань – для зимового триатлону необхідне снігове покриття траси лижної гонки. Олімпійська дистанція змагань з літнього триатлону Міжнародного союзу триатлону (ITU) включає 1,5 км плавання у відкритій воді, 40 км велогонки і 10 км бігу, популярні також змагання на коротку (1/2 олімпійської) і класичну (3,5 км плавання), 3 дистанції. У зимовому триатлоні дистанція складається з 7–9 км бігу, 12–14 км велогонки, 10–12 км лижних перегонів [5].

У змаганнях з зимового триатлону, що перебувають під юрисдикцією союзу триатлону, застосовуються Правила ITU, які були прийняті у 1989 році на Конгресі у Франції. Остання версія Правил діє з 2000 року. Дані правила модифікуються відповідно до виду спорту (дуатлон, зимовий триатлон, літній триатлон, акватлон).

Аналіз змісту та особливостей триатлону як різновиду циклічних видів спорту дає підстави стверджувати, що він є ефективним засобом фізичного виховання, оздоровлення населення та формування ключових психофізіологічних якостей особистості. Комплексна структура триатлону, яка поєднує плавання, велоспорт та біг (у літньому варіанті), або кросовий біг, велогонку та лижні перегони (у зимовому), сприяє розвитку загальної витривалості, координації рухів, сили та швидко-силових якостей.

Тренування і змагання з триатлону позитивно впливають на функціональний стан серцево-судинної та дихальної систем, сприяють адаптації організму до навантажень в умовах зовнішнього середовища, знижують психоемоційне напруження [3]. Виховна функція цього виду спорту полягає у формуванні таких особистісних якостей, як відповідальність, цілеспрямованість, сміливість, вміння діяти в команді.

З огляду на вищезазначене, триатлон слід розглядати як ефективний засіб удосконалення фізичної підготовленості та психофізіологічної стійкості, особливо актуальний в умовах урбанізованого середовища та соціальних викликів сучасності. Перспективним напрямом є подальший розвиток інфраструктури для занять триатлоном, підвищення рівня науково-методичного забезпечення підготовки спортсменів, а також розширення участі у змаганнях серед різних вікових та соціальних груп населення.

Список використаних джерел:

1. Федерація триатлону України. <https://www.triathlon.org.ua/>. Дата звернення 30.10.2025.
2. Bentley DJ, Millet GP, Vleck VE, et al. Specific aspects of contemporary triathlon: implications for physiological analysis and performance. *Sports Med.* 2002;32(6):345–59.
3. Dolan SH, Houston M, Martin SB. Survey results of the training, nutrition, and mental preparation of triathletes: practical implications of findings. *J Sports Sci.* 2011;29(10):1019–28.
4. Millet GP, Vleck VE, Bentley DJ. Physiological differences between cycling and running: lessons from triathletes. *Sports Med.* 2009;39(3):179–206.
5. Word triathlon. <https://triathlon.org/> Дата звернення 29.10.2025.

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНУВАЛЬНИХ НОЖІВ
ІЗ ЕЛЕКТРОШОКОВОЮ ФУНКЦІЄЮ (SHOCK-KNIFE) ТА ПОТЕНЦІАЛ
ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ У ТАКТИЧНУ ПІДГОТОВКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ**

В умовах сучасних викликів безпеки та зростання рівня насильницької злочинності особливого значення набуває питання ефективної підготовки працівників правоохоронних органів до протидії загрозам, пов'язаним із застосуванням холодної зброї. Тактична підготовка поліцейських до ситуацій з можливим застосуванням ножа є критичним елементом їхньої професійної готовності, оскільки подібні інциденти характеризуються високим ступенем небезпеки та вимагають швидких, точних дій в умовах екстремального стресу. Актуальність дослідження міжнародного досвіду застосування тренувальних ножів із електрошоковою функцією (Shock-knife) зумовлена необхідністю пошуку інноваційних методів підвищення реалістичності тактичної підготовки та формування адекватної психофізіологічної реакції особового складу на загрозу холодною зброєю.

Нормативно-правове забезпечення тактичної підготовки в системі Національної поліції України базується на положеннях Закону України «Про Національну поліцію» [1], який визначає основні засади діяльності поліції та вимоги до професійної компетентності її працівників. Організація службової підготовки, включаючи тактичну складову, регламентується Наказом МВС України від 09.02.2016 № 90 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» [2]. Відповідно до цього нормативного акта, тактична підготовка є обов'язковим компонентом службової підготовки і спрямована на формування у поліцейських умінь та навичок правомірних і тактично грамотних дій у типових та екстремальних ситуаціях службової діяльності.

Дослідження показують, що традиційні методи тренувань з використанням пластикових або гумових імітаторів зброї не створюють належного рівня стресу, внаслідок чого навички, що формуються в таких умовах, можуть виявитися неефективними у реальних ситуаціях [3].

Міжнародна практика застосування Shock-knife свідчить про широке впровадження цього тренувального засобу в системах підготовки правоохоронних органів та військових формувань країн Північної Америки, Західної Європи та Австралії. Зокрема, тренувальні ножі цього типу активно використовуються у підготовці поліцейських підрозділів США, Канади, Великої Британії, а також у навчальних програмах спецпідрозділів різних країн. Виробництвом Shock-knife займається канадська компанія SETCAN Corporation, яка постачає обладнання для тактичних тренувань правоохоронним та військовим структурам по всьому світу.

На наступних етапах відбувається відпрацювання захисних дій проти атак ножем різного типу, тренування техніки роззброєння супротивника та відпрацювання комплексних сценаріїв, що моделюють реальні службові ситуації [4]. Важливим елементом методики є можливість регулювання інтенсивності електричного розряду, що дозволяє адаптувати тренування до рівня підготовки курсантів та поступово підвищувати рівень стресового навантаження.

Наукові дослідження ефективності тренувань із використанням Shock-knife підтверджують значні переваги цього методу порівняно з традиційними підходами. Дослідження німецьких учених, присвячене порівнянню різних педагогічних підходів у навчанні поліцейських техніці захисту від ножа, виявило, що реалістичні тренувальні умови з використанням стресогенних факторів значно покращують здатність курсантів ефективно реагувати на раптові атаки холодною зброєю [5].

Фізіологічні аспекти протидії атакам холодною зброєю також є предметом наукових досліджень. Експериментальні роботи, присвячені аналізу часових характеристик виконання різних типів атак ножем, показали, що середній час виконання колючого удару становить близько 0,5-0,7 секунди, а ріжучого – 0,6-0,8 секунди [6].

Психологічні аспекти застосування Shock-knife у навчальному процесі пов'язані з формуванням так званої «стресової інокуляції» – процесу адаптації організму до екстремальних умов через дозоване піддавання стресогенним факторам у контрольованому середовищі. Цей підхід базується на науковій концепції, згідно з якою повторювані експозиції до стресових ситуацій у безпечних умовах тренувань дозволяють виробити адаптивні механізми реагування, які згодом активізуються у реальних ситуаціях загрози. Shock-knife створює ідеальні умови для стресової інокуляції, оскільки забезпечує реалістичний стресогенний стимул без реального ризику серйозного травмування [7].

Організація тренувальних занять із використанням Shock-knife вимагає дотримання чітких протоколів безпеки та методичних рекомендацій. Обов'язковими елементами є медичний контроль стану курсантів перед допуском до тренувань, використання належного захисного обладнання, присутність кваліфікованих інструкторів і дотримання поступовості у нарощуванні інтенсивності навантажень. Протипоказаннями до участі у тренуваннях є серцево-судинні захворювання, епілепсія, наявність імплантованих електронних пристроїв та деякі інші медичні стани [8].

Фінансово-економічні аспекти впровадження Shock-knife потребують аналізу співвідношення вартості обладнання та очікуваного ефекту від його використання. Хоча вартість одного комплексу тренувального обладнання є відносно високою, довгостроковий ефект від підвищення якості підготовки, зменшення ризику травмування поліцейських у реальних ситуаціях та покращення ефективності виконання службових завдань виправдовує такі інвестиції. Поетапне впровадження обладнання, починаючи з навчальних закладів системи МВС України та підрозділів спеціального призначення, дозволить оптимізувати витрати та напрацювати досвід використання перед масштабним розгортанням [9].

Перспективи використання Shock-knife у системі підготовки Національної поліції України пов'язані з можливістю інтеграції цього тренувального засобу з іншими інноваційними технологіями. Зокрема, поєднання тренувань з електрошоковими ножами з використанням систем віртуальної реальності, відеоаналізом рухів та автоматизованою системою оцінювання може значно підвищити ефективність навчального процесу.

Розвиток вітчизняного виробництва подібного обладнання також може стати важливим напрямком забезпечення технологічної незалежності системи підготовки правоохоронців.

Таким чином, міжнародний досвід застосування тренувальних ножів із електрошоковою функцією демонструє їхню високу ефективність як засобу підвищення реалістичності тактичної підготовки працівників правоохоронних органів. Впровадження Shock-knife у систему підготовки Національної поліції України відповідає сучасним тенденціям розвитку правоохоронних органів, сприяє формуванню адекватної психофізіологічної готовності особового складу до дій в екстремальних умовах і може значно підвищити ефективність протидії насильницькій злочинності. Перспективні дослідження в цій сфері мають бути спрямовані на адаптацію міжнародних методик до специфіки діяльності Національної поліції України, оцінку ефективності застосування Shock-knife у вітчизняних умовах та розробку комплексних програм тактичної підготовки з використанням інноваційних тренувальних технологій.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. Дата оновлення : 18.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 09.02.2016 р. № 90. Дата оновлення : 14.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
3. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навчальний посібник / [Є. М. Ананьїн, С. М. Бахтін, О. А. Байдала та ін.] ; за заг. ред. Є. М. Ананьїна. Харків : ХНУВС, 2019. 336 с.
4. SETCAN Corporation. Shockknife Spontaneous Edged Weapon Defense Instructor Course. URL: https://www.setcan.com/training_sk.php (дата звернення: 14.10.2025).
5. Körner S., Staller M. S. "There must be an ideal solution..." Assessing training methods of knife defense performance of police recruits. Policing: An International Journal. 2021. Vol. 44. № 3. P. 497-512. DOI: 10.1108/PIJPSM-08-2020-0138.
6. Lewinski W. J., Dysterheft J. L., Seefeldt M. J., Pettitt R. W. The performance during four stationary knife attacks: Implications for tactical training. Forensic Science International. 2022. Vol. 337. Article 111366. DOI: 10.1016/j.forsciint.2022.111366.
7. Andersen J. P., Gustafsberg H. A training method to improve police use of force decision making: a randomized controlled trial. SAGE Open. 2016. Vol. 6. № 2. DOI: 10.1177/2158244016638708.
8. Shockknife Safety Guidelines and User Manual. SETCAN Corporation, 2023. 45 p.
9. Анисімов Д. О., Бородін Ю. А. Сучасні аспекти професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх поліцейських. Актуальні проблеми фізичного виховання та методики спортивного тренування. 2021. № 2. С. 12-18.

Христова Н. С.

Національний університет «Запорізька політехніка»
наук. кер. – професор Захаріна Є. А.

ЗНАЧЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДГОТОВЦІ ДО РУКОПАШНОГО БОЮ

Сьогодні в Україні серед спортивних єдиноборств, рукопашний бій не займає провідні позиції та не значиться серед пріоритетних видів спорту в державі. Проте має велику кількість прихильників і більш того є основним засобом підготовки в силових державних відомствах і приватних структурах. Вивчення та осмислення характеру і закономірностей розвитку фізичної культури суспільства і особистості в процесі освоєння культурних цінностей – практично вічна проблема, яка отримує конкретну інтерпретацію залежно від етапу становлення суспільства, трактування співвідношення соціального і біологічного в людині. Особливу увагу в цій проблемі приваблює безпосереднє освоєння цінностей фізичної культури підрастаючим поколінням, особливо в кризові періоди розвитку суспільства, оскільки вибір людиною і соціумом свого майбутнього лежить на шляху вдосконалення соціального інституту освіти і виховання [1, 2].

Різноманітність сучасних підходів до фізичної освіти школярів вносить значні позитивні зміни в навчально-методичне забезпечення, але в той же час не в повній мірі вирішує актуальні проблеми фізкультурної освіти. Сутність концепції навчально-тренувальної спеціалізації фізкультурної освіти старших школярів полягає в більш ефективному вирішенні мети і завдань традиційної фізичної освіти школярів шляхом часткового використання принципів, засобів і методів спортивного тренування [2].

Сьогодні ми спостерігаємо досить стійкий інтерес до традицій єдиноборств. Цікаво, яка ж ціннісна і духовно-моральна основа, приваблює сучасну молодь, лежить в основі культури бойових мистецтв.

У сфері рукопашного бою тривають дослідження, спрямовані на розробку та впровадження інноваційних підходів до спортивного розвитку дітей [2]. Одним із перспективних напрямів є інтеграція елементів єдиноборств у зміст шкільної освіти, зокрема для учнів середнього шкільного віку. У дослідженнях науковців [1] висвітлюються аспекти реалізації модельної навчальної програми з фізичної культури, яка передбачає використання засобів єдиноборств як ефективного інструмента фізичного виховання.

Координація є ключовою руховою якістю для спортсменів, які займаються рукопашним бием. Оскільки цей вид бойового мистецтва часто застосовується у нестандартних ситуаціях, у таких випадках технічна складова відходить на другий план, тому що необхідні максимальна рішучість, швидкість реакції, які залежать саме від координації та спритності. Відсутність необхідного балансу між технічним удосконаленням і цілеспрямованим розвитком спритності і координації не може не впливати на якість тренувального процесу. Відомо, що технічна майстерність і фізична підготовленість, складовою частиною якої є координація і спритність, являють єдиний комплекс, у якому раціональна техніка визначає вимоги до фізичної підготовленості, а фізичні якості забезпечують умови для виконання прийомів і рухових дій.

Початку тренувального процесу повинні передувати кілька обов'язкових етапів. Зокрема, особиста бесіда з майбутнім учнем дає змогу визначити рівень його зацікавленості, психологічну готовність до занять,

а також дозволяє встановити первинний контакт між тренером та учнем. Написання твору на тему мотивації, очікувань та особистих цілей у спорті допомагає не лише виявити внутрішню мотивацію, але й сприяє формуванню свідомого ставлення до тренувального процесу. Вступне заняття виконує функцію ознайомлення з основами дисципліни, правилами безпеки та базовими вправами, що створює передумови для подальшого ефективного навчання.

Тренувальний процес у єдиноборствах повинен базуватися на цілісній методичній основі, що поєднує фізичну, технічну, психологічну та етичну підготовку спортсмена. Одним із фундаментальних чинників ефективності такого процесу є дотримання ключових принципів, серед яких провідну роль відіграє висока вмотивованість учнів. Саме мотивація забезпечує внутрішній стимул до регулярних занять, саморозвитку та досягнення спортивних результатів. Безперервність і систематичність тренувань дозволяють організму адаптуватися до фізичних навантажень, формуючи необхідний рівень функціональної підготовленості. Поступовість ускладнення вправ забезпечує оптимальну динаміку засвоєння технічного матеріалу, мінімізує ризик травматизму та створює умови для поступового нарощування спортивного потенціалу.

Невід'ємною складовою методики є дотримання принципу єдності загальної (ЗФП) та спеціальної фізичної підготовки (СФП), що сприяє гармонійному розвитку фізичних якостей, необхідних для успішного опанування техніки єдиноборств. Принцип хвилеподібності навантаження передбачає періодичне чергування етапів інтенсивної роботи та відновлення, що забезпечує збереження функціонального резерву організму. Циклічність тренувального процесу дозволяє структурувати підготовку відповідно до фази навчального або змагального періоду, створюючи сприятливі умови для досягнення пікової спортивної форми.

Особливої уваги заслуговує принцип індивідуалізації, який передбачає врахування вікових, психофізіологічних та особистісних особливостей кожного спортсмена. Такий підхід підвищує ефективність засвоєння матеріалу та сприяє формуванню позитивної мотивації до занять. Свідомість у виконанні вправ полягає у глибокому розумінні мети та механізму кожного навчального елементу, що сприяє точності, безпеці та високій якості технічного виконання. Таким чином, дотримання вищезазначених принципів у процесі підготовки спортсменів у сфері єдиноборств є запорукою всебічного розвитку особистості, формування стійких навичок саморегуляції та високої спортивної майстерності.

Серед усіх принципів центральне місце посідає принцип індивідуалізації. Такий підхід дозволяє створити максимально ефективну модель тренування, що відповідає потребам і можливостям кожного спортсмена.

Оптимальним віком для початку занять у секціях єдиноборств вважається 9–10 років. У цьому віці дитина вже має достатній рівень психоемоційної стабільності, з нею легше встановити контакт, вона добре засвоює нову інформацію, відкрита до взаємодії з дорослими та однолітками. Надзвичайно важливо на початковому етапі обрати адаптовану групу, в якій навчальний процес побудований з урахуванням ігрових методів, елементів загальної фізичної підготовки та навчання через активне залучення до дії, що особливо ефективно для дітей молодшого шкільного віку.

Для розвитку фізичних якостей, зокрема координації, доцільно використовувати різноманітні рухливі та спортивні ігри з включенням елементів стрибків, метань, бігу, лазіння, перекидів, смуг перешкод. Такі вправи не лише сприяють всебічному розвитку, а й формують базу для опанування більш складних технічних елементів у майбутньому.

Однак тренування не повинні обмежуватися лише фізичними вправами. Розвиток духовних якостей – ще один важливий компонент підготовки в єдиноборствах. Формування таких якостей, як рішучість, витримка, повага до суперника, здатність до самоконтролю, виховує сильну особистість із глибоким внутрішнім стрижнем. Таким чином, рукопашний бій як елемент фізичного виховання має величезний потенціал у формуванні гармонійно розвиненої особистості, здатної до свідомого самовдосконалення як у фізичному, так і в духовному аспектах.

Список використаних джерел:

1. Вітченко, А., Воєділова, О., & Лисенко, Л. Особливості впровадження модельної навчальної програми з фізичної культури. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*, (2024). 181(25), 16-23. <https://doi.org/10.58407/visnik.242503>.
2. Саєнко, В.; Толчева, Г. Рукопашний бій для дітей молодшого шкільного віку: огляд досліджень. *Єдиноборства*, 1(35), р. 5–13, 2025. DOI: 10.15391/ed.2025-1.01.

Цимбаліста Ю. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка
наук. кер. – Шукатка О. В.

ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ У ДОБУ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У сучасному світі цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя, змінюючи не лише економічні та соціальні процеси, а й спосіб життя мільйонів людей. Використання інтернету, соціальних мереж, мобільних додатків та штучного інтелекту відкриває нові можливості для освіти, медицини, комунікації та економіки, водночас впливаючи на рівень фізичної активності. Надмірне користування цифровими пристроями може призводити до зменшення рухової активності, порушень сну, технологічної залежності та психічних розладів, що підкреслює необхідність балансування між цифровим життям і фізичною активністю. Тому актуальність дослідження полягає у вивченні впливу цифровізації на фізичну активність людини, визначення потенційних ризиків та розроблення ефективних стратегій, спрямованих на збереження й зміцнення здоров'я в умовах глобальної цифрової трансформації [1; 8].

Проблематика впливу цифровізації на здоров'я людини активно вивчається як в українському, так і в міжнародному науковому просторі. Зокрема, С. Квітка та М. Миргородська аналізували особливості цифрової трансформації системи охорони здоров'я та її вплив на якість життя населення, підкреслюючи значення впровадження інноваційних технологій для підвищення ефективності медичного обслуговування [2]. У

міжнародних дослідженнях J. Kelly, K. Campbell, E. Gong та P. Scuffham вивчали використання технологій IoT у сфері охорони здоров'я, розглядали можливості покращення надання медичних послуг за допомогою таких пристроїв та окреслювали потенційний вплив IoT на глобальні системи охорони здоров'я в наступні десятиліття [7].

Окрім фізичного здоров'я, сучасні дослідження звертають увагу на психічні наслідки цифровізації, серед яких зростання рівня стресу, тривожності, депресії та залежності від цифрових пристроїв. Особливу увагу також приділяють соціальним аспектам: проблемам соціальної ізоляції та змінам у міжособистісних взаєминах, що стають поширеними у сучасному цифровому суспільстві. Відеоігри, соціальні мережі та інші цифрові розваги надають миттєве задоволення і не потребують фізичних зусиль, що робить їх привабливішими для молоді порівняно зі спортивними заняттями. Віртуальні платформи дозволяють спілкуватися, долучатися до спільнот, знімати стрес та відволікатися від реальних проблем, що сприяє тривалому перебуванню в мережі та може знижувати рівень фізичної активності.

Цифровізація створює нові можливості для підтримання здоров'я – використання фітнес-додатків, онлайн-програм тренувань, мобільних пристроїв для відстеження фізичної активності сприяє підвищенню мотивації до занять спортом і формуванню здорових звичок. Завдяки цьому цифрове середовище може стати ефективним інструментом для популяризації активного способу життя. Водночас використання цифрових засобів тісно пов'язане з формуванням здорового або нездорового способу життя. Дослідження серед молоді показують, що інтернет-залежність може бути пов'язана з нездоровими звичками у харчуванні, недостатньою фізичною активністю, безпекою поведінки та низьким рівнем самоаналізу, що вимагає особливої уваги до поєднання цифрової активності та турботи про власне здоров'я [4].

Складний та багатогранний процес цифровізації має одночасно позитивні й негативні наслідки для життя людини. Його вплив на спосіб життя та фізичну активність визначається багатьма факторами, серед яких: рівень соціально-економічного розвитку країни, застосування цифрових технологій державою у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення, соціальний статус та рівень освіти людини. Важливе значення мають також цілі та характер використання технологій, стан здоров'я та вплив соціального оточення. Це робить цифровізацію важливим об'єктом досліджень для оцінки її впливу на здоров'я та добробут людини, а також для розробки заходів щодо мінімізації потенційно шкідливих наслідків [6].

Процес цифровізації освіти передбачає використання можливостей нових інформаційних технологій для реалізації ідей розвиваючого навчання, інтенсифікації усіх рівнів навчально-виховного процесу, підвищенню його ефективності і якості, підготовки до комфортного життя в умовах інформатизації суспільства, ведення здорового способу життя [5]. Цифрові технології можуть інтегруватися у фізичне виховання та спорт. Серед популярних рішень – фітнес-додатки (MyFitnessPal, Nike Training Club, Fitbit), онлайн-платформи для тренувань (Peloton, ClassPass, Daily Burn), ігрові консолі та VR-ігри для активності (Ring Fit Adventure, Just Dance, Beat Saber), а також соціальні мережі і челенджі (Strava, Instagram, TikTok), які мотивують до руху та участі у фізичних активностях [3]. Цифрові ресурси дозволяють робити фізичне виховання більш доступним і різноманітним, інтегрувати активність у щоденне життя студентів та підвищувати їх мотивацію. Важливо поєднувати традиційні методи навчання фізкультури з сучасними технологіями, використовувати онлайн-тренування, фітнес-трекери та стрімінгові сервіси, а також залучати соціальні мережі для популяризації здорового способу життя. Такий комплексний підхід допомагає балансувати між цифровою активністю та фізичною активністю молоді.

Таким чином, цифровізація відкриває нові можливості для навчання та фізичної активності, водночас створюючи ризики для здоров'я через низьку рухову активність і психосоціальні фактори. Для збереження фізичного та психічного благополуччя важливо поєднувати використання цифрових технологій із регулярними фізичними вправами, інтегрувати інноваційні рішення у фізичне виховання та мотивувати молодь до активного способу життя.

Список використаних джерел:

1. Вербовський І. Вплив цифровізації на фізичне, психічне та соціальне здоров'я людини: сучасні тенденції та виклики. Івано Франківськ, 2025. 471-474 С. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/43829/1/1.pdf>
2. Квітка С., Миргородська М. Цифрова трансформація системи охорони здоров'я: фактори впливу на якість життя населення. Аспекти публічного управління. 2024. Т. 12. № 1. С. 14–21. <https://doi.org/10.15421/152402>
3. Кузьмич М. В. Вплив цифровізації та технологічного прогресу на фізичну активність студентів / М. В. Кузьмич, Р. С. Післінг, О. М. Калиниченко, В. О. Вакарчук, Л. Б. Мусаелян. Olympicus : науковий журнал. 2024. № 2. С. 120-125. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/20200>
4. Чік В., Брич В. Цифровізація та її вплив на спосіб та якість життя. Здоров'я нації. 2025. № 2. С. 74–78. URL: <https://doi.org/10.32782/2077-6594/2025.2/11>
5. Шукатка О.В. Цифровізація професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту як закономірність інформатизації суспільства. Фізико-математична освіта. 2020. Випуск 4(26). С. 141-147. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2020-026-4-023>
6. Badri M, Alnuaimi A, Al Rashedi A, Yang G, Al Mazroui K, Al Hajeri M. Happiness in a Digital World – The Associations of Health, Family Life, and Digitalization Perceived Challenges – Path Model for Abu Dhabi. J Soc Sci. 2023;4(1):1–17. DOI: 10.46799/jss.v4i1.480.
7. Kelly J., Campbell K., Gong E., Scuffham P. The Internet of Things: Impact and Implications for Health Care Delivery. Journal of Medical Internet Research. 2020. Vol. 22. № 11. P. e20135. URL: <https://doi.org/10.2196/20135>
8. Kondratenko N, Papp V, Romaniuk M, Ivanova O, Petrashko L. The role of digitalization in the development of regions and the use of their potential in terms of sustainable development. AmazInv. 2022;11(51):103–12. DOI: 10.34069/AI/2022.51.03.10.

Цисар С. М.

Класичний приватний університет
наук. кер. – Воскобойник Т. А.

ТЕХНІКО-ТАКТИЧНІ ДІЇ ДЖИУ-ДЖИТСУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ

Джиу-джитсу – це вид спортивного єдиноборства, який поєднує техніку боротьби у стійці та партері, больові й задушливі прийоми, а також елементи ударної техніки. Відмінною особливістю джиу-джитсу є його комплексність, що потребує високого рівня технічної, тактичної, фізичної і психологічної підготовки спортсмена. Початковий етап навчання є базовим у всій системі тренування, оскільки саме в цей період формуються основи рухової культури, технічні навички, дисципліна та мотивація до занять.

На ранніх етапах підготовки спортсменів важливо забезпечити правильне розуміння структури бою, особливостей контактної взаємодії та раціональних способів виконання дій. Техніко-тактична підготовка є основою навчального процесу, оскільки поєднує формування рухових умінь із розвитком здатності застосовувати їх у змінних умовах змагання.

Основою технічної підготовки є засвоєння базових стійок, переміщень, захистів, кидків і прийомів у партері. Заняття починаються з вивчення базових положень тіла – правильна бойова стійка, положення рук, ніг, корпусу, дихання. У процесі навчання тренер приділяє увагу правильному розподілу ваги тіла, рівновазі та координації рухів. Після цього відпрацьовуються елементарні переміщення вперед, назад і в сторони, які є базою для атакуючих і захисних дій.

Поступово спортсмени переходять до освоєння базових кидків (осото-гарі, осото-гурма, о-ґосі, іппон-сео-нае), больових прийомів на руки (уде-ґарамі, дзюдзі-ґатаме), задушливих прийомів (хадзіме, окурі-ері-дзіме) та утримань у партері (кесаґа-таме, йоко-шіґо-таме). Вивчення кожного елемента має проходити за класичною методичною схемою: демонстрація тренером, пояснення ключових фаз руху, виконання спортсменом із повільним темпом, потім – у динаміці з партнером.

Важливо, щоб на початковому етапі навчання техніка не лише механічно повторювалася, а й осмислювалася. Кожен прийом повинен бути зрозумілим за логікою його виконання, тактичним призначенням і умовами застосування. Саме тому доцільно використовувати метод ситуативного навчання, коли спортсмен відпрацьовує прийом у змодельованій бойовій ситуації – наприклад, захист від атаки в стійці, контратака після кидка, перехід до больового прийому після утримання.

Тактична підготовка на початковому етапі спрямована на розвиток здатності швидко орієнтуватися у поєдинку, розпізнавати наміри суперника, планувати власні дії. Тактичні вміння формуються через навчання комбінацій, які поєднують кілька технічних елементів. Наприклад, після невдалого кидка спортсмен має вміння переходити до захоплення або контратакуючої дії у партері. Важливу роль відіграють ігрові методи навчання – двобої з обмеженими завданнями («тільки захист», «тільки кидки»), парні та групові вправи, які дозволяють розвивати інтуїцію та відчуття часу.

Під час занять особлива увага приділяється безпеці виконання прийомів і дотриманню етичних норм єдиноборства. Початківці повинні засвоїти правила взаємоповаги, дисципліни, готовності зупинити прийом за сигналом партнера. Це виховує у спортсменів почуття відповідальності та самоконтролю – важливі елементи тактичної культури джиу-джитсу.

Фізична підготовка є невід'ємною частиною формування техніко-тактичної майстерності. У тренувальний процес включаються вправи на розвиток сили, швидкості, витривалості, гнучкості та координації. Особливої уваги заслуговують вправи з власною масою тіла (віджимання, підтягування, «планка», присідання), вправи на рівновагу та гнучкість, елементи акробатики (перекати, перекиди, падіння). Вони допомагають спортсменам безпечно виконувати технічні дії та уникати травм.

Психологічна підготовка початківців у джиу-джитсу має на меті подолання страху фізичного контакту, формування впевненості у своїх силах, виховання вольових якостей – наполегливості, цілеспрямованості, самодисципліни. На тренуваннях варто використовувати методи емоційного стимулювання, позитивного підкріплення, індивідуальні бесіди з учнями.

Ефективність навчального процесу значною мірою залежить від компетентності тренера. Він має не лише демонструвати правильну техніку, а й уміти доступно пояснити її біомеханіку, організовувати роботу в парах з урахуванням вікових та фізичних особливостей учнів, контролювати інтенсивність і тривалість навантажень. На початковому етапі доцільно проводити 2–3 тренування на тиждень тривалістю 60–75 хвилин, поступово збільшуючи складність завдань.

Важливо забезпечити варіативність навчального процесу. Комбінація традиційних методів (повторний, ігровий, фронтальний) із сучасними засобами (відеоаналіз, демонстраційні матеріали, електронні тренажери) підвищує інтерес учнів і сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Використання відеозаписів змагань дозволяє початківцям аналізувати дії досвідчених спортсменів, розуміти логіку бою та варіанти тактичних рішень.

На завершення початкового етапу підготовки спортсмен має володіти базовими елементами техніки і тактики, вмінні діяти раціонально, зберігати рівновагу в стресових умовах поєдинку та дотримуватись спортивної етики. Формування цих навичок створює підґрунтя для подальшого переходу до етапу спеціалізованої підготовки, де основна увага приділяється вдосконаленню техніки, комбінацій та тактичної варіативності.

Список використаних джерел:

1. Платонов В. М. Система підготовки спортсменів у олімпійському спорті. Київ : Олімпійська література, 2024. 784 с.
2. Коломієць І. С. Методика навчання техніко-тактичних дій у спортивних єдиноборствах. Харків : ХДАФК, 2025. 216 с.
3. Бондаренко С. М. Педагогічні аспекти навчання базової техніки джиу-джитсу серед початківців. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2025. Вип. 2(172). С. 59–64.

4. Хацаюк О. В. Підготовка спортсменів-єдиноборців на початковому етапі тренування. Фізична культура, спорт та здоров'я нації. 2023. № 2. С. 72–79.
5. Іващенко Л. Я. Теорія і методика спортивного тренування. Київ : Олімпійська література, 2023. 312 с.

Шейко Л. В.

Харківська державна академія фізичної культури

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНИХ ПРОГРАМ ОЗДОРОВЧОГО ПЛАВАННЯ ДЛЯ МОЛОДИХ ЖІНОК

Необхідність індивідуалізації та варіативності програм з плавання обумовлена погіршенням стану здоров'я жінок, зокрема зростанням кількості тих, хто належить до спеціальних медичних груп, а також поширенням порушень серцево-судинної системи, опорно-рухового апарату та зниженням фізичної підготовленості. В таких умовах оздоровче плавання є ефективним засобом зміцнення здоров'я та тренування функціональних систем організму [1, с.244; 3, с.79 – 82]. Оздоровчий ефект занять у воді обумовлений високою щільністю середовища, що збільшує опір рухам і енерговитрати, стимулює утворення формених елементів крові та позитивно впливає на серцево-судинну систему через чергування звуження і розширення судин, сприяючи адаптації організму та підтриманню теплового балансу [6, с. 13 – 16]. Подолання опору води забезпечує інтенсивне багатовекторне навантаження м'язів, що задіює майже всі групи та сприяє розвитку фізичної підготовленості. Помірні навантаження викликають позитивні зміни у м'язовій тканині [1, с.244; 6, 13 – 16]. Регулярне плавання покращує газообмін у легенях, підвищує рухливість діафрагми та прискорює обмін речовин: вже через 3–5 хв при +24 °С глибина дихання подвоюється, а обмін речовин зростає на 50–75%, що позитивно впливає на поставу, дихальну систему та загальний стан здоров'я [5, с. 515 –520; 6, с. 13 – 16]. Заняття з музичним супроводом сприяють формуванню позитивного емоційного фону, покращенню сну та апетиту, а систематичні вправи підвищують пластичність і адаптивні можливості нервової системи, що особливо важливо для не стресостійких та малорухливих осіб [2, с. 42–45; 4, с. 465 – 470].

Індивідуалізація та деталізація навчальних занять із плавання передбачає розробку програм для молодих жінок із різним рівнем підготовленості – високим, середнім, низьким, а також для представниць спеціальних медичних груп, у програми яких інтегруються елементи аквафітнесу. Для осіб з високим рівнем фізичної підготовленості та плавальних здібностей передбачено спортивне плавання на дистанції до 2000м за заняття, з акцентом на розвиток витривалості, поступове підвищення швидкості та покращення функціонального стану організму. Для молодих жінок із середнім рівнем плавальних здібностей або обмеженими навичками плавання навчально-тренувальний процес орієнтований на оздоровче та лікувально-профілактичне плавання, водну гімнастику та освоєння базових гребкових технік. Дистанція одного пропливання становить 25–50 м, а загальна дистанція за заняття – до 150–200 м. Контрольні нормативи передбачають пропливання 25–50 м без допоміжного обладнання, що дозволяє оцінити техніку плавання та розвиток витривалості. Особливістю роботи з цією групою жінок є формування «відчуття плавучості», ковзання та контролю положення тіла у воді. Заняття з аквафітнесу для цієї категорії проводяться на мілкій частині басейну і включають вправи з різними положеннями тіла, стрибки, рухи рук і ніг, пересування по дну та ударні рухи руками. Варто підкреслити, що плавання є одним із найбільш ефективних засобів оздоровлення і для жінок спеціальних медичних груп. Під час підготовчої частини заняття проводиться акліматизація до води, освоєння базових технік рухів та водна гімнастика. В основній частині відбувається навчання техніці плавання, розвиток фізичної підготовленості, пропливання 25 м, дихальні вправи та удосконалення координації рухів рук і ніг. У заключній частині виконуються вправи стоячи на дні басейну, дихальні та розтяжні вправи, а також імітаційні рухи для відновлення і релаксації. На початковому етапі занять основна увага приділяється правилам безпеки, освоєнню правильного положення тіла у воді, техніці дихання та базових рухів для формування контролю над тілом. Поступово збільшується навантаження та ускладнюється техніка рухів. Головними завданнями цього етапу є адаптація до водного середовища та формування навичок контролю положення тіла, що забезпечує базу для подальшого опанування техніки плавання. Необхідно приділяти увагу вдосконаленню технік плавання та розвитку витривалості. Для оптимізації занять та контролю прогресу нами розроблено контрольні вправи з нормативами оцінювання за п'ятибальною шкалою (1–5) для молодих жінок із середнім рівнем плавальних навичок, низьким рівнем підготовки або тих, хто опановує плавання в медичних групах. До переліку контрольних вправ входять: 25 м вільним стилем – оцінка швидкісних якостей та загальної фізичної підготовленості; 25 м брасом – визначення швидкісних і швидкісно-силових характеристик; 12,5 м під водою – розвиток витривалості за умов обмеженого доступу кисню; 100 м на спині з дошкою – оцінка фізичної сили та плавальних навичок без обліку часу; 200 м будь-яким стилем – перевірка загальної витривалості, координації рухів і рівня фізичної підготовленості. Такий підхід дозволяє систематично оцінювати технічні навички та витривалість учасниць, забезпечуючи індивідуалізацію занять та підвищення ефективності навчального процесу.

У таблиці наведено показники ефективності вдосконаленої програми підготовки молодих жінок із середнім рівнем плавальних навичок та фізичної підготовленості, які протягом року проходили заняття у басейні.

Контрольні вправи	Жовтень 2024 р. (n=15), ($\bar{X} \pm \sigma$)	Травень 2025р. (n=15), ($\bar{X} \pm \sigma$)
Вільний стиль 25 м, с	38,2 ± 15,3	29,5 ± 15,1
Брас 25м, с	45,3 ± 12,4	39,6 ± 11,5
Плавання на спині з плавальною дошкою, м	42,5 ± 14,3	85,6 ± 18,5*
Плавання під водою, м	5,2 ± 2,5	10,3 ± 1,7*
Подолання максимальної (до 200м) дистанції, м	73,9 ± 26,5	154,1 ± 22,4*

Примітка: $\bar{X}$ - Середнє арифметичне значення, σ - Середнє квадратичне відхилення, * - Достовірність відмінностей ($p < 0,05$).

Аналіз контрольних вправ показав, що молоді жінки, які протягом року систематично займалися у групах оздоровчого плавання за вдосконаленою програмою, істотно підвищили рівень фізичної та плавальної підготовленості. Достовірні поліпшення спостерігалися у трьох з п'яти контрольних вправ. Найбільший ефект зафіксовано у плаванні на витривалість: середня дистанція зросла з 73,9 м на початку року до 154,1 м наприкінці. У плаванні на спині з дошкою результат майже подвоївся – з 42,5 м до 85,6 м. Значно покращилися показники підводного плавання: з 5,2 м до 10,3 м ($p < 0,05$).

Список використаних джерел:

1. Верблюдов І. Б., Лоза Т. О., Чередниченко С. В. Організація і методика оздоровчої фізичної культури: навч. Посібник. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. 244 с.
2. Максимова К. В. Особливості побудови фізкультурно-оздоровчих занять для жінок 18–29 років. *Слобожанський науково-спортивний вісник*: збірник наукових статей. – Харків, 2006. № 10. С. 42–45.
3. Сергієнко В. М. Здоров'я та фізичний розвиток студентської молоді. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наук. праць. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2009. № 2. С. 79–82.
4. Шейко Л. В., Галай М. Д. Зміни фізичного розвитку і фізичної підготовленості жінок 35–45 років, що займаються у групах оздоровчого плавання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15* Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. Наукових праць / За ред. О.В.Тимошенка. Київ : Видавництво НПУ імені М.П.Драгоманова. 2022. Вип. 3К (147) 22. С. 465 – 470. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3K\(147\).103](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3K(147).103)
5. Шейко Л. В., Баламутова Н. М. Динаміка показників фізичного стану під впливом оздоровчих занять з плавання, побудованих з врахуванням вікових особливостей розвитку жінок. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*. Науково- педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)): зб. Наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. – Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова. 2024. Випуск 3К (176) 24. С. 515 –520.
6. Шульга Л. М. Оздоровче плавання. Київ: Олімпійська література. 2008. С. 13 – 16.

Шукатка О. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Калитовська Т. В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сучасні виклики, пов'язані з переходом до дистанційного навчання, кардинально змінили освітній процес, торкнувшись усіх його аспектів, зокрема й викладання фізичної культури у початковій школі. Традиційний формат уроків, що передбачає безпосередню взаємодію, використання спортивного інвентарю та контроль з боку вчителя в умовах спортивної зали, став неможливим. Це створює низку проблем, пов'язаних із забезпеченням рухової активності школярів, збереженням їхнього здоров'я та формуванням необхідних рухових навичок та компетентностей на відстані.

В школі відповідальність за цей процес покладений на вчителя. Саме вчитель повинен прививати дітям любов до фізичної культури та спорту, мотивувати їх до самовдосконалення, проте в умовах дистанційного навчання педагог повинен розділити свої обов'язки з батьками учнів. Це пов'язано з тим, що вчитель не в змозі контролювати правильне виконання вправ у молодших школярів, тим більше, мотивуючі бесіди не мають сильного впливу через онлайн спілкування, вчителю важко створити атмосферу для ефективного проведення уроку. Водночас виникають труднощі пов'язані з потребою молодших школярів в ігровій діяльності, яка забезпечувалася під час очного навчання в школі, де головними видами діяльності на уроках фізичної культури були рухливі ігри та естафети. Зрозуміло, що в онлайн режимі їх проведення стало неможливим. У цьому питанні вчитель розраховує на допомогу та підтримку батьків, щоб ті в свою чергу спонукали та проводили ігрову діяльність під час прогулянки [2, с. 151–152].

Проведені дослідження та практичний педагогічний досвід свідчать, що основними перешкодами ефективного фізичного виховання у дистанційному навчанні є недостатній рівень цифрової грамотності вчителів, слабе володіння методиками онлайн-викладання, низька адаптація до нових умов взаємодії з учнями, недостатня мотивація дітей до занять, а також технічні труднощі, пов'язані з застарілим обладнанням і поганою якістю інтернет-з'єднання. Розв'язання цих проблем передбачає впровадження методичних підходів, адаптованих до дистанційного формату, що сприятиме розвитку фізичних якостей дітей, удосконаленню навчального процесу, підвищенню інтересу школярів до уроків фізичної культури, формуванню медійної грамотності педагога [2, с. 8].

В умовах дистанційного навчання фізичне виховання набуває особливої важливості для збереження фізичного та психоемоційного здоров'я здобувачів, незважаючи на складнощі віддаленого формату. Ключовим засобом є проведення занять через відеоконференції, зокрема Zoom, що дозволяє викладачеві бачити, коригувати техніку виконання вправ та мотивувати групу, створюючи атмосферу співпраці. Один із засобів залучення здобувачів до фізичної активності під час дистанційного навчання – це розроблення цікавих вправ чи програм тренувань, які можна виконувати вдома. Проте, організація заняття з фізичного виховання в дистанційному форматі через платформу Zoom має свої особливості і вимагає від здобувачів підготуватись до занять [3].

Поради для ефективних занять фізичним вихованням онлайн:

1. **Простір і безпека.** Оберіть простору кімнату без перешкод і небезпечних предметів. Переконайтесь, що освітлення достатнє, а повітря свіже. За можливості провітрюйте, або тренуйтеся на відкритому повітрі.

2. **Технічна підготовка.** Перевірте інтернет-з'єднання, заряд пристрою, камеру та мікрофон. Ознайомтесь із платформою Zoom, щоб вчасно підключитись і уникнути технічних труднощів.

3. **Одяг.** Оберіть зручний спортивний одяг і взуття, що не ускладнюють рухів. Віддавайте перевагу «дихаючим» тканинам.

4. **Концентрація.** Зосередьтеся на занятті, вимкніть сторонні програми. Виконуйте вправи уважно, ставте запитання викладачу у разі потреби.

5. **Психологічний настрій.** Налаштуйтеся позитивно, використовуйте музику для мотивації, підтримуйте однокурсників. Пам'ятайте про дисципліну, пийте воду й дайте тілу відпочити після тренування.

6. **Зворотний зв'язок.** Спілкуйтесь із вчителем після занять, щоб покращити свої результати [3].

Онлайн-заняття з фізичної культури сприяють формуванню в учнів самостійності, дисциплінованості та відповідальності, забезпечують підтримання рухової активності й формування здорових звичок у домашніх умовах. Водночас дистанційний формат ускладнює здійснення контролю за правильністю виконання фізичних вправ, що зумовлює необхідність активної участі батьків у створенні відповідних умов для занять удома. Проблема невмотивованості батьків, розширює проблему невмотивованих дітей [4], а отже, ефективність онлайн-уроків з фізичної культури значною мірою залежить від узгодженої співпраці вчителя, учнів і батьків.

Висновок. Перехід до дистанційного навчання став суттєвим викликом для системи освіти, особливо в контексті фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку. Проведення уроків у дистанційному форматі замість традиційних занять у спортивній залі зумовило необхідність упровадження нових підходів до організації навчального процесу. Сучасний учитель фізичної культури має не лише забезпечувати засвоєння навчального матеріалу, а й ефективно мотивувати дітей до збереження рухової активності в умовах онлайн-навчання. Незважаючи на технічні труднощі та недостатній рівень цифрової компетентності окремих учасників освітнього процесу, педагоги поступово адаптуються до нових умов, активно використовуючи інноваційні технології та креативні методики навчання.

Список використаних джерел:

1. Балашов Д.І., Колеснік І.В. Фізичне виховання дітей початкової школи в умовах дистанційного навчання. *Олімпійський та паралімпійський спорт*. 2025. № 1. С. 7–11. <https://doi.org/10.32782/olimpspu/2025.1.1>

2. Колядич Я. Мотивація молодших школярів до занять фізичною культурою під час дистанційного навчання. *Наукові дослідження та інновації в галузі суспільно-гуманітарних наук*: збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Мелітополь, 24 листопада 2021 р.) / ТДАТУ; ред. кол. Ломейко О. П., Єременко О. А., Михайлов В. В. [та ін.]. Мелітополь: ТДАТУ, 2021. Ч. 1. С. 151.

3. Сапегіна, І.О., Довженко, С.С., Дорофєєва, Т.І. Дистанційне навчання з фізичного виховання як компонент системи якісної освіти: конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2025. 70 с.

4. Шукатка О.В., Пухир О.В. Формування мотивації до занять фізичною культурою та спортом у молодшому шкільному віці. *«Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців»*: матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 21 квіт. 2023 р.). Кривий Ріг: КДПУ, 2023. С. 381-383. <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7071>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Вайткус Я. В.

Класичний приватний університет

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ З ПТСР: АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАКТИКИ ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Повномасштабна військова агресія проти України фундаментально актуалізувала проблему пост-травматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психічних і соматичних наслідків бойових дій. Система охорони здоров'я зіткнулася з величезним напливом постраждалих військовослужбовців, що вимагає негайної та масштабної відповіді. Наявна інфраструктура реабілітаційної допомоги не була повною мірою готова до такої кількості пацієнтів, що робить вивчення та імплементацію зарубіжного досвіду критично важливим.

Міжнародні дослідження, проведені в країнах, що пережили війну, демонструють, що поширеність ПТСР серед осіб, які перебували в зоні бойових дій, зростає вдвічі, сягаючи 15–20%. Проте клінічна картина в українських військових часто є значно складнішою. Проблема не обмежується класичним ПТСР, а ускладнюється високою частотою політравм, зокрема вогнепальних поранень кінцівок (близько 64% ще до повномасштабного вторгнення), та невидимих пошкоджень, таких як контузії та черепно-мозкові травми (ЧМТ) [3].

Ця робота має на меті проаналізувати поточний стан системи реабілітаційної допомоги військовим з ПТСР в Україні, ідентифікувати ключові клінічні виклики та системні проблеми, а також дослідити роль міжнародної співпраці та впровадження новітніх методик для підвищення ефективності лікування та реабілітації.

Однією з головних проблем у реабілітації українських військових є висока коморбідність ПТСР з іншими розладами. Досвід лікування пацієнтів із вогнепальними пораненнями кінцівок та одночасним ПТСР показує тривожно низьку ефективність: у 82,1% випадків лікування ПТСР не дає позитивного результату. Ключовими причинами цього є висока інцидентність розвитку хронічного больового синдрому та стійка резистентність до терапії ПТСР. Більше того, лікування самого больового синдрому у цієї категорії пацієнтів не дає ефекту у 30–40% випадків. Це створює замкнене коло, де фізичний біль підсилює психологічну травму, і навпаки.

Особливістю реабілітації є велика кількість пацієнтів з контузіями та іншими «невидимими» пошкодженнями головного мозку. Ці травми суттєво впливають на поведінковий та емоційний стан, ускладнюючи стандартні протоколи реабілітації. Такі стани вимагають спеціалізованого нейропсихологічного та нейроперсоналізованого підходу, який враховує когнітивні порушення, спричинені органічним ураженням мозку [2].

Проблеми у сфері психічного здоров'я можуть виникати не одразу, а мати відтермінований характер. Часто вони проявляються не лише як ПТСР, а й у формі супутніх розладів: зловживання психоактивними речовинами, депресії, тривожних розладів та порушення контролю агресії.

В умовах різкого зростання кількості пацієнтів, система надання психологічної допомоги та відомчі служби виявилися такими, що потребують докорінного перегляду усталених моделей асесменту та інтервенції. Хоча поточний стан допомоги можна охарактеризувати як такий, що знаходиться на достатньому рівні для вирішення нагальних потреб, він зіштовхується з системними проблемами. Деякі представники уряду характеризують систему психологічної реабілітації як таку, що перебуває «в зародковому стані». Наслідки цього вже помітні у соціальній сфері, зокрема у зростанні статистики випадків домашнього насильства, що підкреслює гостру потребу в масштабуванні ефективних програм реабілітації [1].

Одним із ключових зрушень, що відбулося завдяки аналізу власного досвіду та співпраці з міжнародними установами, є переосмислення місця надання психологічної допомоги. Спостерігається тенденція до надання переваги реабілітаційним закладам на противагу психіатричним. Це обґрунтовано тим, що в більшості випадків лікарі стикаються не з розладами психотичного генезу, а з психологічними станами та поведінковими розладами, що супроводжуються соматичними, зокрема неврологічними, ускладненнями.

Такий підхід вимагає залучення до медико-психологічної реабілітації фахівців нового профілю: психологів, що мають компетенції у соматичній, психосоматичній та психологічній медицині. Підготовка таких кадрів має здійснюватися безпосередньо на профільних клінічних базах та в реабілітаційних центрах [5].

Наразі в Україні функціонує мережа спеціалізованих військових шпиталів (наприклад, Національний військово-медичний клінічний центр «Головний військовий клінічний госпіталь») та центрів ветеранів (Український державний медико-соціальний центр ветеранів війни, Госпіталь ветеранів війни «Лісова поляна»). Через брак ліжок-місць у військових установах, медичні послуги активно надаються і в цивільних закладах. Важливу роль відіграють кафедри університетів, які активно співпрацюють з медичними закладами, надаючи науково-практичну підтримку та долучаючись до підготовки фахівців.

Залучення зарубіжного досвіду є критично важливим для розвитку національної системи реабілітації. Це дозволяє не лише отримати доступ до нових методик та технологій лікування, які ще не використовуються в Україні, але й допомагає виявити недоліки та проблеми у власній системі та знайти шляхи їх вирішення [4].

Система реабілітаційної допомоги військовослужбовцям з ПТСР в Україні переживає період стрімкої та вимушеної трансформації. Масштаб викликів, зумовлений величезною кількістю постраждалих та складністю клінічних випадків (коморбідність ПТСР, хронічного болю та ЧМТ), вимагає відходу від застарілих моделей на користь інтегрованого медико-психологічного підходу.

Ключовим напрямком розвитку стало зміщення акценту з психіатричних стаціонарів на мультидисциплінарні реабілітаційні центри та підготовка фахівців, здатних працювати на стику психології, неврології та соматичної медицини.

Незважаючи на значний прогрес та розбудову інфраструктури, система все ще має суттєві проблеми з масштабуванням та доступністю допомоги, що має прямі соціальні наслідки. Інтеграція міжнародного досвіду, впровадження доказових протоколів (TF-CBT, EMDR) та розвиток інноваційних допоміжних програм

(цифрових, спортивних, анімалотерапії) є безальтернативним шляхом для підвищення якості та ефективності реабілітації. Подальший розвиток національної системи реабілітації є не лише медичним, але й стратегічним завданням для забезпечення стійкості та відновлення українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації : Уніфікований клінічний протокол первинної та спеціалізованої медичної допомоги : затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.2024 р. № 1265. Київ : МОЗ України, 2024. 89 с.
2. Теслюк В. М. Особливості проявів ПТСР у військовослужбовців. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. № 5(87). С. 189–198. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-87-5-189-198>.
3. Кокун О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С., Корня Л. В. *Психологічна оцінка суїцидального ризику у військовослужбовців* : методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2019. 85 с.
4. Психологічна реабілітація військовослужбовців після виконання службово-бойових завдань в бойових умовах : монографія / за заг. ред. І. І. Приходька. Харків : НА НГУ, 2021. 75 с.
5. Кучин Ю. Л., Горощко В. Р. Больовий синдром у пацієнтів із вогнепальними пораненнями кінцівок та посттравматичними стресовими розладами. *Медицина невідкладних станів*. 2021. Т. 17, № 7. С. 24–31. DOI: <https://doi.org/10.22141/2224-0586.17.7.2021.246608>.

Віндюк П. А.

Класичний приватний університет

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ РАНЬОЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану в Україні значна кількість пацієнтів, які отримали травматичні ушкодження або мають серйозні захворювання, потребує надання реабілітаційних послуг. Заходи з реабілітації є критично важливими, оскільки вони запобігають або зменшують ризик ускладнень, покращують загальне функціонування пацієнта, скорочують витрати на довготривалий догляд, знижують імовірність стійкої втрати працездатності та сприяють поверненню до активного повсякденного життя, включаючи навчання, роботу та соціальну взаємодію. Забезпечення безперервного доступу до реабілітаційних послуг повинно розглядатися як ключовий компонент медичного реагування в поточних умовах.

Рання реабілітація є вирішальним елементом невідкладної допомоги та життєво важливим кроком для довгострокового відновлення. Однак, в умовах воєнного стану, що характеризуються бойовими діями, великою кількістю постраждалих, руйнуванням медичної інфраструктури, нестачею персоналу та складнощами на етапах евакуації, цьому аспекту допомоги рідко надають пріоритет [3]. Така ситуація має негативні наслідки для тих, хто гостро потребує реабілітаційних послуг.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає реабілітацію як комплекс втручань, що допомагають особам, які зазнають або можуть зазнати інвалідності, досягти та підтримувати оптимальний рівень функціонування у взаємодії з їхнім навколишнім середовищем. Одним із найважливіших аспектів є вплив контекстуальних факторів. Загальний контекст, у якому відбувається процес відновлення, має значний вплив. Обставини, пов'язані з ситуацією до, під час і після події, що призвела до втрати функцій, є важливими факторами, які необхідно враховувати. Контекст, у якому надається реабілітаційна допомога, значною мірою визначає спектр доступних послуг, їхню доступність загалом та те, як вони використовуються пацієнтами.

Концепція ранньої реабілітації була розроблена в лікарнях невідкладної допомоги як відповідь на зростаючу кількість пацієнтів, які вижили після серйозних захворювань та травм. На сьогодні вона вважається стандартом лікування в таких умовах, оскільки сприяє скороченню терміну перебування в лікарні, зменшенню загальних витрат на лікування, покращує стан здоров'я та знижує ймовірність тривалої втрати працездатності [2].

Рання реабілітація визнана невід'ємною частиною відновлення пацієнта під час конфліктів та катастроф, незважаючи на певні розбіжності у визначеннях та термінах початку надання допомоги. Вважається, що цей процес повинен розпочинатися ще під час самої події або на самому початку надання невідкладної допомоги. Вона допомагає запобігти ускладненням, пришвидшити одужання, оптимізувати потенціал для довгострокового функціонального відновлення та покращити якість життя, а також забезпечує безперервність догляду.

Травматичні ушкодження, отримані в умовах бойових дій, часто спричиняють руйнівні та тривалі порушення, як фізичні, так і психологічні. Такі стани вимагають негайних та спеціалізованих реабілітаційних втручань, які має надавати мультидисциплінарна команда, з подальшим тривалим спостереженням для оптимізації функціонування та якості життя [1].

Рання реабілітація може включати надання допоміжних засобів для пересування, лікування гострих опіків, забезпечення іммобілізації, а також ведення пацієнтів після оперативних втручань з приводу переломів чи ампутацій. Крім того, вона охоплює профілактику ускладнень при травмах хребта та нервової системи, ранню мобілізацію пацієнта, респіраторну допомогу, навчання пацієнтів та осіб, що за ними доглядають, лікування болю та ранню координацію планування виписки.

Відповідно, фахівці з реабілітації повинні володіти навичками у широкому діапазоні клінічних сфер. Вони мусять бути готовими справлятися з проблемами, що включають значне раптове збільшення кількості пацієнтів, обмеженість обладнання, труднощі на етапах евакуації та ведення складних клінічних випадків в умовах катастроф.

Інші аспекти, які варто враховувати, особливо для вразливих груп населення (діти, літні люди, особи з інвалідністю), передбачають: покращення співпраці та управління процесами; нарощування потенціалу системи; надання мультидисциплінарної допомоги, орієнтованої на пацієнта; активну участь постраждалих, їхніх сімей та партнерів у громаді; а також зміцнення служби реабілітації на рівні громади та покращення доступу до освіти й науково обґрунтованої інформації [5].

В умовах воєнного стану місцеві системи охорони здоров'я, як правило, перевантажені, пошкоджені або навіть зруйновані. Вони часто є неуккомплектованими через поранення або загибель медичного персоналу. Це призводить до неоптимального лікування травм, з обмеженим доступом до таких послуг, як діагностична візуалізація, спеціалізована хірургія чи необхідне медичне, зокрема реабілітаційне, обладнання.

Інші проблеми, що впливають на лікування та безпечну виписку, містять зруйновану інфраструктуру, пошкоджені або знищені системи медичних записів, недоступність житла пацієнтів, логістичні проблеми та постійні ризики через бойові дії. Все це відбувається на тлі глибокої психологічної травми населення [4].

Фахівці з реабілітації стикаються з унікальними викликами, пов'язаними зі складною політравмою, раптовим напливом пацієнтів та дефіцитом ресурсів, з якими багато хто з них раніше ніколи не мав справи. Вони повинні володіти знаннями та навичками, щоб задовольняти потреби пацієнтів та орієнтуватися у вимогах екстреної медицини. Практичні рекомендації щодо надання якісної ранньої реабілітації в цьому контексті мають вирішальне значення для максимізації результатів лікування.

В умовах воєнного стану якісна рання реабілітація є життєво важливим компонентом загальної клінічної допомоги, і її надання має розпочинатися з самого початку події.

Вона має вагоме значення для зменшення кількості осіб з обмеженнями життєдіяльності, що є наслідком як великої кількості травматичних ушкоджень, так і загострення хронічних захворювань. Ця проблема посилюється через недостатній доступ пацієнтів до можливостей ранньої реабілітації в кризових умовах.

Список використаних джерел:

1. Development and implementation of the World Health Organization emergency medical teams: minimum technical standards and recommendations for rehabilitation / J. A. Mills et al. PLoS Currents. 2018. 17 July. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6050053/> (дата звернення: 12.11.2025).
2. Gosling J., Golyk V., Mishra S., Skelton P. We must not neglect rehabilitation in Ukraine. EClinicalMedicine. 2022. Vol. 50. P. 101537. DOI: 10.1016/j.eclim.2022.101537.
3. Lathia C., Skelton P., Clift Z. Early rehabilitation in conflicts and disasters. London : Handicap International, 2020. 212 p.
4. Physical rehabilitation services in disasters and emergencies: A systematic review / G. Mousavi et al. Iranian Journal of Public Health. 2019. Vol. 48, no. 5. P. 808–816.
5. World Physiotherapy. The role of physical therapists in disaster management. 2016. URL: <https://world.physio/sites/default/files/2020-06/Disaster-Management-Report-201603.pdf> (дата звернення: 12.11.2025).

Доценко К. Є.

Класичний приватний університет

КОМПЛЕКСНІ ПІДХОДИ ДО ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ: ОГЛЯД СУЧАСНИХ МЕТОДІВ

Розлади аутистичного спектру (РАС) є складними порушеннями нейророзвитку, що характеризуються багатофакторною етіологією та широким спектром клінічних проявів. Традиційно РАС визначаються тріадою симптомів: порушенням соціальної взаємодії, комунікативними труднощами та наявністю стереотипних, повторюваних поведінкових патернів. Однак дедалі більше досліджень підтверджують, що рухові та сенсорні порушення є не просто супутніми, а невіддільними компонентами розладу.

У дітей з РАС часто спостерігаються значні затримки у формуванні навичок зорово-моторної координації, відсутність наслідувальних рухів та диспраксія. Дослідження фіксують високу поширеність якісних рухових порушень, зокрема повторюваної поведінки (близько 40.67%), імпульсивних рухів у структурі гіперкінетичного ознакоскладу (40.67%) та тикозних розладів (10.67%). Крім того, у багатьох дітей діагностується дисфункція сенсорної інтеграції, що проявляється як гіпер- або гіпочутливість до зовнішніх стимулів.

У цьому контексті фізична терапія (ФТ) стає ключовою ланкою комплексної реабілітації. Її мета виходить за межі простого фізичного розвитку. Вона спрямована на корекцію психомоторної сфери, покращення психоемоційного стану, розвиток імітаційних здібностей та навичок взаємодії. ФТ допомагає дитині сформувати схему тіла та фізичний образ «Я», що є фундаментом для подальшої соціальної адаптації.

Метою даної роботи є огляд та систематизація основних методів фізичної терапії, що застосовуються в реабілітаційних програмах для дітей з розладами аутистичного спектру, на основі аналізу сучасних наукових джерел.

Ефективні програми реабілітації дітей з РАС вимагають комплексного підходу, спрямованого на корекцію поведінки та розвиток комунікації. Концептуальну основу часто складають поведінкові та освітні методики, такі як АВА та TEACCH [2].

АВА-терапія (Applied Behavior Analysis), або прикладний аналіз поведінки, ефективна при важких формах аутизму. Вона полягає у відпрацюванні кожної дії окремо з поступовим об'єднанням у складніші навички. Педагог чітко керує діяльністю, закріплюючи правильні дії багаторазовим повторенням та коригуючи небажану поведінку.

Методика TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication related handicapped CHildren) фокусується на створенні спеціального, структурованого середовища, вільного від подразників. Чіткий розклад з візуальними підказками (картками) та фіксовані місця для предметів створюють відчуття безпеки. У цій методиці заборонений будь-який тиск чи примус.

На стику поведінкової та фізичної терапії знаходиться метод сенсорної інтеграції, розроблений Жан Айрес. Сенсорна інтеграція – це нейрофізіологічний процес, під час якого мозок організовує та інтерпретує інформацію від тактильної, вестибулярної, пропріоцептивної та інших сенсорних систем.

У дітей з РАС цей процес часто порушений, що призводить до сенсорного перевантаження (гіперчутливість) або пошуку інтенсивних стимулів (гіпочутливість). Терапія сенсорної інтеграції відбувається у спеціально організованому середовищі і використовує гру як основний метод. Застосування нестандартного

обладнання (балансири, гойдалки, басейни з кульками, тактильні панелі) дозволяє стимулювати різні сенсорні канали та поступово ускладнювати завдання.

Регулярні заняття допомагають знизити рівень тривожності, поліпшити моторну координацію, підвищити концентрацію уваги та покращити соціальні навички.

До основних засобів ФТ, що довели свою ефективність при РАС, належать кінезіотерапія, масаж та апаратна фізіотерапія.

Кінезіотерапія (лікування рухом) передбачає використання активних і пасивних рухів та лікувальної гімнастики. Це один з основних методів, що допомагає дитині пізнати своє тіло та навчитися керувати ним. Це критично важливо, враховуючи типові для РАС рухові порушення: стереотипні рухи, дискоординованість, неконтрольований біг, знижена пластичність рухів та проблеми з дрібною моторикою [1].

Окремим ефективним напрямком є гідрокінезотерапія (лікування рухами у воді). Водне середовище сприяє загальному фізичному розвитку, корекції рухових розладів та розвитку зорово-моторної координації [3].

Масаж відіграє важливу роль в адаптації дитини до тактильних відчуттів, допомагає розслабитися та усвідомити власне тіло. Після сеансів масажу відзначається зниження тривожності, покращення психоемоційного стану та нормалізація сну. Застосовують як ручний (загальний або місцевий), так і апаратний масаж, зокрема гідромасаж.

Фізіологічна дія масажу полягає у впливі на центральну нервову систему через рецептори шкіри. Він активізує лімфо- та кровообіг, покращує живлення тканин, розширює капіляри (покращуючи газообмін) та підвищує еластичність і працездатність м'язів. Режим масажу добирається індивідуально: легке погладження знижує збудливість, тоді як енергійні рухи її підвищують.

Апаратні методи часто застосовуються для корекції супутніх проблем зі здоров'ям, які поширені при РАС. Вони допомагають розслабити м'язи, знизити тривожність, покращити сон та стимулювати мозкову активність.

Окрім класичних методів ФТ, у комплексних програмах широко використовуються нетрадиційні підходи, що фокусуються на психоемоційній та соціальній корекції.

Фізична терапія відіграє фундаментальну роль у комплексній реабілітації дітей з розладами аутистичного спектру, виходячи далеко за межі простого розвитку моторики. Огляд сучасних методів показує, що ефективна програма є мультимодальною та глибоко індивідуалізованою [4].

Не існує єдиного універсального методу. Успіх полягає у синергії різних підходів: поведінкових (АВА, TEACCH), сенсорно-інтегративних та безпосередньо фізичних (кінезіотерапія, масаж, апаратні методики). Кінезіотерапія та гідрокінезотерапія вирішують проблеми моторної незграбності, дискоординативності та формування схеми тіла. Масаж та апаратна фізіотерапія допомагають нормалізувати м'язовий тонус, знизити тривожність та адаптувати дитину до тактильних подразників.

Перспективи розвитку галузі полягають у подальшій інтеграції методів, що впливають одночасно на моторні, когнітивні та сенсорні функції (наприклад, мозочкова стимуляція), та посиленні доказової бази для допоміжних терапій. Комплексний підхід, що враховує всі аспекти порушень при РАС, дозволяє найбільш ефективно працювати над покращенням якості життя дитини та її адаптацією до зовнішнього світу.

Список використаних джерел:

1. Кашуба В. О., Гончарова Н. М., Мунтян В. С. Кінезіотерапія в корекції рухових порушень у дітей з розладами аутистичного спектру. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2022. № 3. С. 69–75.
2. Лазарева О. В. Комплексна фізична реабілітація дітей з розладами аутистичного спектру. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2020. № 1. С. 89–95.
3. Нагорна О. Б. Особливості проведення гідротерапії дітям з аутизмом. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2023. Вип. 3(2). С. 195–198.
4. Чернецька О. Особливості розвитку рухової сфери у дітей з розладами аутистичного спектру. Молодий вчений. 2020. № 3.3 (55.3). С. 167–170.

Лютенко Д. Д.

Класичний приватний університет

ПОЛІМОДАЛЬНИЙ ПІДХІД У ЛІКУВАННІ НЕВРОЗІВ: ВІД ПСИХОТЕРАПІЇ ДО ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

Невротичні розлади, або неврози, являють собою групу оборотних нервово-психічних порушень, етіологія яких тісно пов'язана з гострим або хронічним психотравмуючим стресом. Ці стани характеризуються широким спектром симптомів, зокрема астеничними, обсесивно-компульсивними або істеричними проявами, та призводять до значного зниження розумової та фізичної працездатності.

Актуальність цієї проблеми важко переоцінити. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), кількість людей, що страждають на ці розлади, невпинно зростає; за деякими даними, за останні десятиліття вона збільшилася у десятки разів. Хоча в медичній літературі тривалий час використовувалися терміни «невроз» та «психоневроз», а в класифікації МКХ-10 вони об'єднані у блок «Невротичні, пов'язані зі стресом та соматоформні розлади» (F40-F48), сучасна класифікація МКХ-11 переносить акцент на більш специфічні категорії, такі як «Розлади, специфічно пов'язані зі стресом» (наприклад, ПТСР, розлад адаптації).

В умовах глобальних та локальних криз, зокрема військових конфліктів, поширеність цих розладів зростає експоненціально. Дослідження показують, що значна частина населення (близько 9%) у зонах, що зазнали конфлікту, страждатиме на помірні або тяжкі психічні розлади. В Україні, зокрема, фіксується стрімке зростання стрес-асоційованих розладів, таких як ПТСР, що зумовлено викликами війни. Це посилює необхідність розробки та впровадження ефективних, комплексних програм лікування та реабілітації [3].

Невротичні розлади є надзвичайно складними станами, оскільки вони часто коморбідні та тісно пов'язані з соматичними патологіями, зокрема серцево-судинними, ендокринними та вегетативними дисфункціями (наприклад, гіпертонія, вегетативна дистонія, виразкова хвороба).

Ефективне лікування невротичних розладів вимагає інтегрованого підходу, який враховує як психічні, так і соматичні прояви захворювання. Основні напрями лікування включають медикаментозну терапію, психотерапію та фізичну терапію (кінезіотерапія, масаж).

Медикаментозне лікування підбирається залежно від типу неврозу та тяжкості стану. Воно може включати седативні засоби (наприклад, феназепам) при сильному збудженні або безсонні, нейролептики при істеричних проявах та антидепресанти при астенічних депресіях.

Психотерапія є ключовим елементом, спрямованим на опрацювання першопричин конфлікту. Залежно від генезу та симптомів, використовуються різні методи:

- Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ): допомагає змінити шкідливі психологічні патерни та переглянути переконання.

- Психодинамічна психотерапія: фокусується на усвідомленні несвідомих емоційних проблем та конфліктів.

- Гештальт-терапія: допомагає клієнтам зосередитися на емоціях «тут і зараз» для збільшення свідомості.

- Тілесно-орієнтована терапія: працює з тілесними блоками та затисками для усвідомлення симптомів [4].

Кінезіотерапія (лікування рухом) є фундаментальною частиною комплексного лікування. Вона переслідує дві мети: підготувати пацієнта до медикаментозного лікування та посилити дію ліків за допомогою фізичних вправ. Терапевтичний вплив базується на чотирьох механізмах: тонізуючий ефект, трофічний ефект, формування компенсацій та нормалізація функцій.

Програми кінезіотерапії будуються на основі рухових режимів (щадний, щадно-тренуючий, тренуючий) і мають бути суворо диференційовані залежно від форми неврозу [1].

Гіперстенічна форма неврастенії (ослаблення гальмування, висока збудливість): пацієнти добре переносять навантаження. Рекомендуються тривалі (30-45 хв) заняття з інтенсивним навантаженням. Завдання – гальмування нервових процесів, тренування врівноваженості.

Гіпостенічна форма неврастенії (виражене виснаження, слабкість): пацієнти не переносять високих навантажень. Заняття короткі (10-20 хв), індивідуальні або в малих групах (2-3 особи). Завдання – м'який вплив на нервові процеси, підвищення психоемоційного стану, тренування серцево-судинної системи.

Істерія (емоційна нестабільність): Мета – підвищення свідомо-вольової активності. Використовуються вправи у сповільненому темпі, що вимагають точності, а також вправи на пам'ять без візуальної демонстрації.

Психастенія (невроз нав'язливих станів): Основне завдання – відволікання пацієнта від нав'язливих думок та підвищення психоемоційного тону. Використовуються емоційно насичені, швидкі, автоматичні вправи, часто під бадьору музику, а також ігри та змагальні елементи [2].

Сучасна фізична терапія доповнює класичну кінезіотерапію іншими методами. Зокрема, активно застосовується ерготерапія (працетерапія), спрямована на повернення людини до повсякденної активності та відволікання від негативних думок. Також використовуються гідротерапія (вправи у воді), йога та лікувальний пілатес, які поєднують фізичне навантаження з дихальними практиками та техніками релаксації.

Отже, невроз (або невротичний розлад) є оборотним психогенним станом, що розвивається внаслідок тривалого або гострого стресу і характеризується складним поєднанням психічних, соматичних та вегетативних симптомів. Зростаюча поширеність цих розладів, особливо в умовах соціальної нестабільності та воєнних конфліктів, вимагає застосування виключно комплексних та індивідуалізованих програм терапії.

Аналіз літератури демонструє, що ізолюваного методу лікування недостатньо. Ефективна стратегія повинна базуватися на інтегрованому підході, що поєднує фармакотерапію (для зняття гострих симптомів), психотерапію (для опрацювання глибинних конфліктів та зміни патернів мислення) та фізичну терапію.

Фізична терапія, що включає диференційовану кінезіотерапію, лікувальний масаж, а також сучасні методи, як-от ерготерапія та гідротерапія, відіграє ключову роль. Вона спрямована не лише на загальне зміцнення організму, але й на нормалізацію процесів збудження та гальмування в ЦНС, усунення м'язової напруги, покращення вегетативних функцій та, як наслідок, стабілізацію психоемоційного стану пацієнта.

Список використаних джерел:

1. Бурла А. М., Яцемирська М. С. Психосоматичні розлади та їхній вплив на м'язову систему: аналіз феномену та практичні наслідки для фізичного терапевта. *Фізична терапія та ерготерапія*. 2022. № 1. С. 25–31.
2. Мірошніченко М. Вплив війни на психічне здоров'я українців: чинники формування невротичних та пов'язаних зі стресом психічних розладів. *Art of Medicine*. 2023. № 2 (26). С. 130–135.
3. Тесленко Ю. В., Тесленко М. Ю., Катеренчук І. П. Фізична медицина та реабілітація в Україні: основні принципи та напрями, шляхи удосконалення реабілітаційної допомоги. *Вісник проблем біології і медицини*. 2019. Вип. 4, Т. 1 (153). С. 195–198.
4. Хаустова О. О. Сучасні підходи до діагностики та терапії невротичних, пов'язаних зі стресом, та соматоформних розладів. *НейроNews: психоневрологія та нейрохірургія*. 2019. № 2 (103). С. 12–17.

Романчук І. В.

Відокремлений структурний підрозділ закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
Житомирський економіко-гуманітарний інститут

НЕВИРІШЕНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ, ЩО ЗАВАЖАЮТЬ РОЗВИВАТИСЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У сучасних умовах розвитку системи охорони здоров'я України питання реабілітації осіб з порушенням здоров'я набуває особливої уваги, особливо з 2022 року. В Україні зростає кількість осіб із ампутаціями, травмами опорно-рухового апарату, черепно-мозковими ушкодженнями та психоемоційними розладами. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я [4], понад 2,4 мільярда людей у світі потребують певної форми

реабілітації протягом життя. Процес реабілітації значною мірою базується на фізичній терапії та ерготерапії, що допомагають пацієнтам відновити рухові навички та самостійність.

Фізична терапія та ерготерапія спрямовані на відновлення незалежності пацієнта, поліпшення рухової активності та залучення до повсякденного соціального життя [3]. В Україні, через наслідки бойових дій, спостерігається збільшення кількості осіб із травмами та ампутаціями, а також черепно-мозковими ушкодженнями й психоемоційними розладами, що вимагає комплексного та довготривалого реабілітаційного підходу.

Серед головних проблем розвитку реабілітаційної сфери варто виділити нестачу кваліфікованих спеціалістів, нерівномірний розподіл реабілітаційних послуг у різних регіонах, обмежене матеріально-технічне забезпечення та недостатній рівень міждисциплінарної взаємодії. Схожі виклики фіксуються й у міжнародній практиці, де наголошується на важливості комплексного підходу до відновлення здоров'я, що включає медичні, психологічні та соціальні аспекти [1].

Дослідження показали, що сучасний розвиток фізичної терапії та ерготерапії пов'язаний із активним впровадженням інноваційних технологій, зокрема роботизованих систем, телереабілітації, технологій віртуальної реальності та штучного інтелекту [2]. Такі засоби дозволяють підвищувати мотивацію пацієнтів, здійснювати об'єктивний контроль прогресу та індивідуалізувати процес відновлення, що допоможе побороти проблеми у сучасній реабілітації.

Розвиток реабілітаційної системи в Україні має базуватися на принципах біопсихосоціальної моделі, визначеної Міжнародною класифікацією функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (МКФ). Це сприятиме забезпеченню орієнтації на якість життя пацієнтів, соціальну інтеграцію та максимальну самостійність осіб із порушеннями здоров'я.

Отже, сучасна проблематика реабілітації у світі включає кадрові, організаційні та технологічні виклики. Водночас впровадження інновацій, розвиток мультидисциплінарних команд і гармонізація національної системи з європейськими стандартами створюють передумови для ефективного відновлення функцій та соціальної адаптації пацієнтів.

Список використаних джерел:

1. Calabrò R. S., De Luca R., Maggio M. G., Maresca G., Manuli A. Інноваційні технології реабілітації в епоху COVID-19. *Frontiers in Rehabilitation Sciences*, 2022. URL: <https://surl.li/mighvh>
2. Sumner J., та ін. Штучний інтелект, робототехніка та технології носимих сенсорів, що підтримують фізичну реабілітацію: систематичний огляд. *Journal of NeuroEngineering and Rehabilitation*, 2023. URL: <https://surl.li/hdmlcf>
3. Winstein C. J., Stein J., Arena R., Bates B., Cherney L. R. Інноваційні технології для реабілітації та здоров'я: погляд фізичного терапевта. *Physical Therapy Journal*, 2015, т. 95, № 3, с. 294–305. URL: <https://academic.oup.com/ptj/article-abstract/95/3/294/2686546>
4. World Health Organization. *Реабілітація 2030: заклик до дій*. Женева: Всесвітня організація охорони здоров'я, 6–7 лютого 2017 р. URL: <https://surl.li/cdyuit>

Саснко С. Г.

Херсонський державний університет

ВИКОРИСТАННЯ МАНУАЛЬНОЇ ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ПАЦІЄНТІВ ІЗ ДИСКОПАТІЄЮ ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ МЕЙТЛАНДА

В умовах сьогодення дуже багато спостерігається пацієнтів із дегенеративними змінами у хребті, що супроводжується порушенням рухової активності, зниженням працездатності та якості життя. Дископатія зустрічається у військових, підлітків, людей із малорухливим способом життя. Тому актуальною є проблема дослідження ефективних методів реабілітації цієї патології хребта. Одним із видів мануальної терапії є концепція Мейтланда.

Концепція маніпулятивної фізіотерапії Мейтланда наголошує на особливому способі мислення, безперервній оцінці, а також чіткій організації маніпулятивної фізіотерапії («знати коли, як і які техніки виконувати, яким чином адаптувати їх до індивідуального пацієнта») і повній відданості пацієнту.

Як і будь-яке рішення щодо лікування, компетентна та ефективна оцінка має вирішальне значення для будь-якої взаємодії із пацієнтом. За словами Е. Хенгевельд, К. Бенкс, суб'єктивна оцінка необхідна для визначення того, чи підходять мобілізації для цього пацієнта, чи вони протипоказані; при цьому особливо важливо акцентувати увагу в розмові з пацієнтом на таких тривожних ознаках, як онкологія, недавній перелом, відкрита рана, інфекційний артрит, зрощення суглобів. Об'єктивна оцінка також є важливою в діагностуванні й лікуванні пацієнта із дископатією, дозволяє терапевту оцінити суглоби і тканини пацієнта шляхом аналізу їх розтяжності, відтворення болю, кісткових блоків [1]. 3-поміж діагностувальних тестів пацієнтів із дископатією насамперед використовують огляд, пальпацію для визначення болючості остистих відростків, напруги паравертебральних м'язів. Для оцінки рухливості хребта, наприклад, рухливості поперекового відділу – використовують тест Шобера, який дозволяє визначити, чи є обмеження нахилу тіла вперед. Проба Отта застосовується для оцінки рухливості грудного відділу. Базовим та швидким тестом, який можна зробити самому для перевірки на наявність подразнення корінців спинномозкових нервів є тест Ласега, його виконання робить його дуже простим, але інформативним, якщо біль виникає в поперековому відділі хребта та/або віддає в нижню кінцівку, то тест є позитивний. Одним із найінформативніших інструментальних методів діагностики є МРТ, що повністю візуалізує стан міжхребцевого диску структур, які його оточують.

Для пацієнта, в якого діагностовано дископатію, розробляється індивідуальна програма реабілітації, що передбачає зокрема і методику Мейтланда. Провідний прийом, що застосовують у мануальній терапії за концепцією Мейтланда – це пасивна мобілізація суглобів (рухи малої амплітуди в межах фізіологічного діапазону). Тобто прямого впливу на міжхребцеві диски та грижі немає, в основному вплив маніпуляції буде саме на суглоби хребців, це розвантажить їх. Також це впливатиме і на м'язи, що допоможе зняти спазм у них. Такого роду втручання спричинить покращенню кровотоку та рухливості хребта.

На першому етапі реабілітації маніпуляцію за концепцією Мейтленда потрібно робити із мінімальною інтенсивністю, а саме: м'яка мобілізація I-II ступеню, на другому етапі вже ступінь можна збільшити до II-III. Також зауважимо, що ефективність застосування означеної методики в лікуванні пацієнта із дископатією залежить від навичок, техніки та досвіду фахівця, адже сам рух пасивний, тому вся правильність методики залежить від терапевта.

Концепція Мейтленда дозволяє індивідуалізувати лікування відповідно до клінічної картини та реакції пацієнта. Як свідчить практичний досвід, мануальна терапія має позитивні перспективи в лікуванні дископатії, особливо на ранніх та середніх стадіях дегенеративних змін міжхребцевих дисків. Вона є частиною комплексної реабілітації, спрямованої на зменшення болю, відновлення рухливості. Водночас зазначимо, що існує низка складних систем, які взаємодіють, створюючи знеболювальний ефект мобілізації, тому немає єдиної теорії щодо цього механізму.

Перспективи розвитку мануальної терапії за концепцією Мейтленда вбачаємо у:

- проведенні подальших клінічних досліджень із метою доведення ефективності для лікування будь-якої дисфункції;
- виявленні найкращих терапевтичних технік для запобігання розвитку гострої фази дископатії;
- з'ясуванні ефективності методу в поєднанні з іншими реабілітаційними заходами.

Отже, на нашу думку, мануальна терапія при дископатії є ефективним додатковим методом, що сприяє швидшому відновленню пацієнта, збільшенню амплітуди рухів у поперековому відділі, покращенню його якості життя та профілактиці рецидивів. Головна умова – правильна діагностика і поєднання з активною реабілітацією.

Список використаних джерел:

1. Hengeveld E, Banks K. (2014) Maitland's Peripheral Manipulation. *Management of Neuromusculoskeletal Disorders*. Vol II. 5th ed. Elsevier: London. (2005)

Тацій Е. С.

Класичний приватний університет

ЗАХОДИ СТЯГНЕННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ РЕЖИМУ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ В ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ

Недотримання вимог режиму відбування покарання засудженими у виправних колоніях може стати підставою застосування до них стягнень у формі притягнення їх до дисциплінарної відповідальності. Обов'язок засудженого прийняти певні обмеження карально-виховного характеру, які застосовуються за недотримання встановленого та прийнятого правового порядку у виправній колонії ґрунтується на нормах кримінально-виконавчого законодавства України. Саме система заходів стягнення відіграє важливу роль у процесі відбування покарання засудженими, реалізації мети та втілення принципів виконання і відбування покарань, оскільки є вираженням застосовуваних в умовах позбавлення волі методів переконання і примусу, а також виховної функції режиму. Їх застосування пов'язано з подальшим фактичним обмеженням прав засудженого, погіршенням умов його тримання. Крім того, система стягнень є одним з основних засобів забезпечення виховних вимог режиму. Отже, існування і можливість реалізації дисциплінарних стягнень до засуджених допомагає, полегшує та сприяє тому порядку, який затверджується в конкретній виправній колонії, а також підтверджує діалектичний зв'язок соціально-виховної роботи з режимом виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі.

Передбачені кримінально-виконавчим законодавством України заходи дисциплінарного стягнення поділяють на кілька груп: а) перша – це стягнення, що не змінюють умов тримання засуджених і не впливають на їхній правовий статус. До них належать: попередження, догана, сувора догана; б) друга – стягнення, що не істотно змінюють умови тримання засуджених та є нетривалими за часом, серед них: скасування поліпшених умов тримання, передбачених ст. 138–140, 143 КВК України, поміщення засуджених до дисциплінарного ізолятора/карцеру; в) третя – стягнення, що істотно змінює умови тримання засуджених на значний час: переведення засуджених у приміщення камерного типу (одиначної камери) [1].

У ч. 1 ст. 131-1 КВК України зазначено, що дисциплінарним проступком особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, є протиправне, винне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на встановлений порядок у сфері виконання покарань, вчинене цією особою. у ч. 2 ст. 131-1 КВК України зобов'язує персонал установи виконання покарань довести наявність у діях чи бездіяльності особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, усіх ознак дисциплінарного проступку. Відсутність таких ознак виключає застосування до особи, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, заходів стягнення. У зв'язку з цим науковці, як на існуючий недолік, також вказують на те, що у КВК України нічого не зазначається, що саме слід вважати підставою дисциплінарної відповідальності засудженого. На їх думку, підставою, як вже було зазначено вище, має стати вчинення особою під час відбування покарання суспільно шкідливих дій [2, с. 212].

До найбільш поширених складів дисциплінарних проступків відносять наступні: невиконання законних вимог адміністрації виправної колонії; виготовлення, придбання та зберігання заборонених предметів, виробів та речовин; необґрунтована відмова та умисне ухилення від праці; створення та участь у конфліктних ситуаціях тощо [3, с.190]. Порядок накладення стягнень передбачений ст. ст. 134-135 КВК України.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 лип. 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
2. Юрій Орел. Дисциплінарні проступки засуджених та їх класифікація. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 210-219.
3. Романов М.В. Дисциплінарна відповідальність засудженого: визначення і загальні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 6. С. 188-191.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

Зубов В. О.

Класичний приватний університет

Белькова С. В.

Класичний приватний університет

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Сучасний туристичний ринок розвивається у напрямі диверсифікації продуктів і пошуку унікальних форм досвіду для подорожувальників. Одним із таких напрямів є гастрономічний туризм, що орієнтується на знайомство з локальною кухнею, традиційними стравами та харчовими практиками. Він є не лише привабливою сферою для туристів, а й ефективним інструментом збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини. Для більшої наочності розділимо тему на ключові аспекти.

Автентична кухня як туристичний бренд

Автентична кухня дедалі частіше стає основою формування іміджу регіонів і країн. Традиційні страви, рецепти та продукти виконують роль візитівки, завдяки якій територія стає впізнаваною у світі:

- Італія: неаполітанська піца та паста внесені до списку нематеріальної спадщини ЮНЕСКО [2]. Це не лише символ ідентичності, а й потужний туристичний бренд, який щороку приваблює мільйони туристів до Неаполю й Кампанії;

- Грузія: виноробні традиції та хінкалі формують гастрономічний образ країни, що активно просувається у світі. Туристи відвідують не лише історичні пам'ятки, а й обирають винні тури та кулінарні майстер-класи;

- Україна: борщ, який у 2022 році визнано частиною нематеріальної спадщини ЮНЕСКО, став важливим елементом просування української культури на міжнародній арені. Національна кухня дедалі активніше інтегрується в туристичні продукти – від фестивалів до гастротурів «шляхами борщу» [6].

Тому автентична кухня – це не тільки гастрономічна цінність, а й маркетинговий інструмент, який дає можливість формувати сильний бренд дестинації.

Мультиефект гастрономічних фестивалів

Фестивалі та кулінарні свята є важливою частиною сучасних стратегій регіонального розвитку. Вони поєднують економічний, культурний та іміджевий ефекти. Наведемо факти:

- Німеччина: Октоберфест у Мюнхені щороку збирає понад 6 мільйонів туристів, приносячи економіці Баварії мільярдні доходи [3];

- Іспанія: фестиваль томатів «La Tomatina» у Валенсії – яскравий приклад поєднання кулінарної традиції з видовищністю, що зробило невелике місто світовим брендом [7];

- Україна: фестиваль «Галицька дефіляда» [1] в Тернополі демонструє, як гастрономічні заходи можуть стимулювати внутрішній туризм, розвивати малий бізнес та підвищувати інтерес до локальної кухні.

Подібні події активно інтегруються у стратегії розвитку територій, створюючи нові можливості для місцевих громад.

Соціально-культурний вимір гастротуризму

Гастрономічний туризм потужно впливає не лише на економіку, а й на соціальну сферу, бо він:

- сприяє збереженню традиційних рецептів та кулінарних практик, які передаються з покоління в покоління;

- формує почуття локальної ідентичності та гордості серед жителів;

- створює додаткові робочі місця у сфері гостинності, харчового виробництва, ремесел та креативних індустрій;

- сприяє міжкультурному діалогу, адже через гастрономію туристи глибше пізнають культуру і традиції території.

Виклики для розвитку гастрономічного туризму

Попри значний потенціал, розвиток гастрономічного туризму стикається з низкою викликів. Найбільш важливими з них є:

1. Комерціалізація кулінарної автентичності: адаптація страв до потреб масового туриста може призвести до втрати їхньої оригінальності.

2. Інфраструктурні обмеження: проведення масштабних фестивалів вимагає якісної логістики, транспортного забезпечення та екологічної відповідальності.

3. Дисбаланс між попитом і пропозицією: зростання популярності певних страв чи заходів може перерантажувати території та створювати проблеми «overtourism» (перенасичений туризм, коли туристичний потік стає настільки інтенсивним, що починає негативно впливати на місцеве населення, довкілля, інфраструктуру та навіть на якість туристичного досвіду).

Перспективи розвитку

Перспективним напрямом є розвиток концепції slow food – туризму, орієнтованого на автентичність, локальні продукти та екологічність. Такий підхід не лише підтримує місцевих виробників, а й відповідає сучасному запиту на усвідомлене споживання. Приклади slow food маємо і в Україні. Так, Slow Food Ukraine («Тиха їжа України») – національна організація, що з 2004 р. пропагує збереження регіональних гастрономічних традицій, локальних сортів та порід, екологічне виробництво та чесні практики у харчовому секторі [5].

Крім того, цифровізація відкриває нові можливості для гастротуризму: онлайн-екскурсії, віртуальні кулінарні майстер-класи та просування регіональних продуктів через цифрові платформи. Це дає можливість залучати ширшу аудиторію та формувати інтерес до відвідування території.

І хоча розвиток гастрономічного туризму супроводжується низкою суттєвих проблем, зазначені виклики не лише окреслюють обмеження, але й відкривають нові напрями для пошуку ефективних рішень. Важливо враховувати, що в умовах війни в Україні ці проблеми посилюються додатковими факторами: руйнуванням інфраструктури, скороченням інвестиційних можливостей, міграцією населення та зміною пріоритетів внутрішнього й міжнародного туристичного ринку. Водночас саме процес відновлення після воєнних дій може стати стимулом для переосмислення підходів до розвитку гастрономічного туризму, інтеграції локальних традицій у стратегії національної реконструкції та формування нових конкурентних переваг.

Список використаних джерел:

1. Фестиваль «Галицька дефіляда» знову відбудеться в Житомирі. *Тернопільська липа*. 29.05.2025. URL: https://lypa.com.ua/2014/01/02/festyval-halytska-defilyada-znovu-vidbudetsya-u-ternopoli/?utm_source=ukrmet_news (дата звернення 26.09.2025).
2. Юнеско внесла приготування італійської піци у список культурної спадщини. URL: <https://www.unian.ua/world/2285541-yunesco-vnesla-prigotuvannya-neapolitanskoji-pitsi-u-spisok-kulturnoji-spadschini-fotogalereya.html> (дата звернення: 24.09.2025).
3. Germany: Oktoberfest wraps in Munich, 7 million liters later. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/en/germany-oktoberfest-wraps-in-munich-7-million-liters-later/a-70416646> (дата звернення: 20.09.2025).
4. Ukrainian borscht-making was today inscribed on UNESCO's list. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/jul/01/ukrainian-borscht-recognised-by-unesco-with-entry-onto-safe-guarding-list> (дата звернення: 28.09.2025).
5. Slowfood : офіційний сайт. URL: <https://slowfood.in.ua> (дата звернення: 28.09.2025).
6. Tkachenko O. Ukrainian borscht is inscribed on the UNESCO List of Intangible Cultural Heritage. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/oleksandr-tkachenko-vidteper-ukrayinskij-borshch-oficijno-pid-zahistom-yunesko-nihto-ne-maye-prava-privlasnyuvati-nashe> (дата звернення: 29.09.2025).
7. What are the origins of La Tomatina, Spain's tomato-throwing festival. *History.com*. URL: <https://www.history.com/articles/tomatina-festival-spain-biggest-food-fight-tomatoes> (дата звернення: 20.09.2025).

Зубов В. О.

Класичний приватний університет

Ющук Г. В.

Класичний приватний університет

ЦИФРОВИЙ ТУРИЗМ НОВОГО ПОКОЛІННЯ: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ, VR / AR ТА МЕТАВСЕСВІТ ЯК ДРАЙВЕРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У сучасних умовах цифровізація стала одним із ключових факторів розвитку туристичної індустрії, змінюючи не лише способи промоції дестинацій, а й формати взаємодії між туристами та бізнесом. Серед найактуальніших напрямів цифрової трансформації виділяють впровадження штучного інтелекту (AI), віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR), а також розвиток метавсесвітів. VR та AR стають потужними інструментами залучення туристів через емоційне занурення у контекст майбутньої подорожі. Наприклад, музеї Лувр у Франції запропонував онлайн-тури, що дають можливість оглянути зали дистанційно та підтримувати інтерес до культурної спадщини [1]. У м. Помпеї (Італія) додатки AR демонструють, як виглядали античні споруди у часи їхнього розквіту, роблячи відвідування інтерактивним і пізнавальним. Дубай активно використовує VR-презентації на міжнародних виставках, демонструючи туристичний потенціал міста та формуючи образ «міста майбутнього». Південнокорейський проєкт Seoul Metaverse Project створює цифровий двійник столиці, де туристи можуть віртуально відвідувати ключові пам'ятки, брати участь у фестивалях та взаємодіяти з культурою, що відкриває новий вимір досвіду туриста [2].

Штучний інтелект дедалі активніше застосовується для підвищення персоналізації туристичних послуг. Платформа Airbnb аналізує поведінку користувачів і пропонує житло, що максимально відповідає їхнім уподобанням. Авіакомпанія KLM використовує чат-бот для бронювання, відстеження рейсів та надання необхідної інформації, а в Барселоні AI-системи допомагають керувати туристичними потоками, оптимізувати маршрути та зменшувати навантаження на популярні локації. Дослідження також демонструють розвиток генеративних AI-систем, здатних бути гідми або асистентами туристів у реальному часі, наприклад проєкт zIA в Італії, який надає персоналізовані рекомендації, формуючи ефект «місцевої поради» [3].

Поеднання VR/AR та AI дає можливість створювати туристичні продукти, що забезпечують емоційне залучення, індивідуалізацію послуг та розширення доступу. Турист може віртуально «прогулятися» готелем чи музеєм перед поїздкою, а маркетингові VR-кампанії стимулюють інтерес до дестинацій, як це реалізовано мережею Marriott Hotels чи національними парками Японії. Водночас технології відкривають можливості для бізнесу: підвищують ефективність маркетингу, дають змогу створювати інноваційні сервіси та підвищувати рівень задоволення туристів.

Попри значний потенціал, цифрова трансформація стикається з викликами. Створення якісного VR-контенту є дорогим і ресурсовитратним процесом, що обмежує можливості невеликих компаній. Додатковим бар'єром є недостатня цифрова грамотність персоналу та частини туристів, особливо старших поколінь. Захист персональних даних також залишається критичною проблемою, оскільки платформи обробляють великі масиви конфіденційної інформації. Крім того, надмірна віртуалізація може спотворювати автентичність культурної спадщини, якщо контент створюється лише з комерційною метою.

Майбутнє туристичної галузі орієнтується на гібридні формати, де фізична подорож доповнюється цифровими компонентами: VR-екскурсіями, AR-гідерами, AI-асистентами та метавсесвітами. Використання

AI для прогнозування туристичних потоків дає можливість уникати перенасичення популярних локацій і оптимізувати завантаження інфраструктури. Інтеграція інноваційних технологій створює умови для сталого розвитку туризму, розширює доступ до культурної спадщини та підвищує конкурентоспроможність дестинацій на міжнародному ринку. Успіх цифрового туризму залежатиме від здатності збалансувати інновації з реальними потребами туристів, забезпечити кібербезпеку, підвищити кваліфікацію персоналу та зберегти культурну автентичність, що в довгостроковій перспективі визначатиме стійкість і ефективність туристичної індустрії.

Список використаних джерел:

1. Louvre : official website. URL: https://www.louvre.fr/en/online-tours?utm_source (дата звернення: 26.09.2025).
2. Seoul to provide public services through its own metaverse platform. URL: https://english.seoul.go.kr/seoul-to-provide-public-services-through-its-own-metaverse-platform/?utm_source (дата звернення: 27.09.2025).
3. zIA: a GenAI-powered local auntie assists tourists in Italy. Cornell University: official website. URL: https://arxiv.org/abs/2407.11830?utm_source (дата звернення: 27.09.2025).

Кононова С. І.

Класичний приватний університет

АНАЛІЗ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Готельне господарство є основною складовою туристичної галузі України. Розвиток національного та міжнародного туризму значною мірою пов'язаний з рівнем матеріально-технічної бази туристичних підприємств, розгалуженістю та різноманітністю їх мережі, якістю та обсягом послуг, які пропонує готельне господарство. В сучасних умовах розвитку туризму особливої актуальності набуває питання розвитку готельного господарства, яке виконує одну з основних функцій у сфері обслуговування туристів – забезпечує їх розміщення та побутове обслуговування під час подорожі. Важливість готельного господарства полягає в тому, що ця галузь створює обсяги робіт для туризму, транспорту, роздрібної торгівлі, громадського харчування, страхування, культури і мистецтва, архітектури та дизайну, екскурсійного обслуговування, рекламної індустрії [2].

Географічне положення України сприяє розвитку туризму, а отже і готельного господарства країни. Особливість географічного положення України полягає в тому, що Україна розташована на перехресті транспортних і туристичних потоків з Європи в Азію. Як європейська держава вона межує на заході з країнами Центральної та Західної Європи, з якими є значні можливості для розширення світових зв'язків. Відносна близькість країни до Казахстану, Закавказзя, Центральної Азії та Близького Сходу також представляє значні можливості для економічного співробітництва. Розташування України між басейнами Чорного і Балтійського уможливорює зв'язки з країнами цих регіонів.

Маючи вигідне географічне положення для розвитку туризму та готельного господарства, Україна сьогодні посідає одне з останніх місць у списку європейських країн за кількістю готелів. В Україні на тисячу жителів припадає в середньому два готельних номери, тоді як у Європі цей показник становить не менше 14-18. Кількість готелів в Україні незначна порівняно з визнаними туристичними центрами світу. У Великій Британії, наприклад, близько 26 000 готелів. За даними Національного комітету статистики України, у 2021 році кількість підприємств готельного типу становила 1420 одиниць [1].

Характеризуючи структуру готелів України за категоріями, слід зазначити, що найменше в країні 5-зіркових і 4-зіркових готелів – вони складають відповідно 0,5% і 2,7% від загальної кількості готелів. Готелів, третє місце посідають 3-зіркові готелі – 7%, 2-зіркові та 1-зіркові – 4% та 3,9% відповідно. 82% готелів України взагалі не мають категорії [21; 20].

За оцінками вітчизняних готельєрів, до 2022 р. в українські чотири - і п'ятизіркові готелі буде інвестовано 300 млн дол., а в столиці з'явиться близько 35 нових готелів на 100-250 номерів кожен. За європейськими стандартами в Києві має бути не менше 20 тис. готельних місць (загальна кількість номерів сьогодні становить 8,7 тис., що в 6 разів менше, ніж у Парижі) [2].

Кількість готелів в Україні порівняно з туристичними країнами світу незначна. У Великій Британії, наприклад, близько 260 000 готелів. У країнах Європи кількість великих готелів становить 15-25% від загальної кількості готельних закладів, 75-85% – мотелі та сімейні готелі.

Як свідчить аналіз структури готельного господарства України, такі форми готельного господарства, як мотелі, кемпінги, молодіжні центри, надзвичайно поширені в інших країнах, в Україні практично не розвинені. Як показує світовий досвід, саме ці компанії могли б дати значний поштовх для розвитку промисловості та створення додаткової кількості робочих місць.

Список використаних джерел:

1. Карягін Ю.О. Тенденції розвитку готельної індустрії світу та її вплив на розвиток готельного господарства України. Масове харчування, готельне господарство та туризм в умовах ринкових відносин: Зб. наук. статей КДТЕУ. Київ, 2022. С.34-38; 56-59.
2. Семиколонова С.В., Галицька Е.В. Оцінка інвестиційної привабливості готельного господарства регіонів України. Проблеми матеріальної культури. Київ, 2021. С.133-137

Олійник Г. М.

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР
наук. кер. – к.е.н., доцент Діденко А. В.

СУТНІСТЬ BEAUTY-ТУРИЗМУ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ

У сучасному світі культура здоров'я стає все більш важливою, перетворюючись на комплексний підхід до фізичного, ментального та емоційного благополуччя. Ця трансформація призвела до значного зростання

та розвитку індустрії краси, яка наразі розвивається швидкими темпами та включає не лише естетичні процедури. Вона інтегрує інноваційні технології, персоналізовані програми догляду та цілісні практики, що сприяють зміцненню здоров'я зсередини. Зростання обізнаності про засоби особистої гігієни значно збільшило попит на косметичні процедури. Як наслідок, з'явився новий феномен – б'юті-туризм, який пропонує унікальну можливість поєднати подорожі з доглядом за собою, пошуком оздоровчих процедур та вдосконаленням зовнішнього вигляду в спеціалізованих центрах та клініках по всьому світу, що дозволяє людям інвестувати у своє здоров'я та красу, отримуючи при цьому нові враження та емоції.

Beauty-туризм - це спеціалізований вид подорожей, що передбачає виїзд за межі звичного місця проживання (зазвичай в іншу країну) з основною метою отримання комплексних послуг для вдосконалення зовнішнього вигляду та покращення психофізіологічного стану. Ці послуги можуть включати пластичну хірургію, косметологічні процедури, догляд за зовнішністю, а також загальні оздоровчі та реабілітаційні програми.

Сутність б'юті-туризму полягає в поєднанні подорожей з отриманням послуг, спрямованих на покращення зовнішнього вигляду та загального психофізіологічного стану людини. Специфічними рисами цього виду відпочинку є:

- доступ до спеціалізованих послуг, що вимагають високої кваліфікації фахівців або використання передового обладнання, наприклад, пластична хірургія, інноваційні косметологічні процедури, естетична стоматологія, а також різноманітні види догляду за тілом та обличчям.

- оздоровлення та релаксація, як риса б'юті-туризму інтегрує елементи оздоровчого туризму через включення у пакет послуг спа-процедур, детокс-програми, фізіотерапії та психологічної підтримки, які допомагають не лише покращити зовнішність, а й відновити внутрішній баланс та зменшити стрес.

- б'юті-туризм дає унікальну нагоду поєднати медичні або косметологічні процедури з відпочинком, екскурсіями та знайомством з новою культурою, перетворюючи відновлення на захоплюючу подорож.

Beauty-туризм займає важливе та зростаюче місце в структурі глобального туризму, виступаючи потужним драйвером розвитку нішевого туризму. Він є невід'ємною частиною ширшого сегменту велнес- та медичного туризму, сприяючи його стійкості та розширенню.

Beauty-туризм включає наступні напрямки spa&wellness, fitness&wellness та косметичні послуги. В основі двох складових лежить слово «wellness», що у перекладі з англійської означає «добре самопочуття» або «благополуччя», що являє собою концепцію досягнення як фізичного, так і психічного здоров'я, що заснована на активному та здоровому способі життя [1].

Оцінити точний грошовий еквівалент впливу beauty-туризму як окремого сегменту туристичного ринку досить складно, оскільки статистичні організації часто включають його до ширших категорій, таких як медичний туризм або велнес-туризм. У дослідженні [2] загальний обсяг ринку медичного туризму оцінювався в 31,1 млрд дол США у 2024 році та, за прогнозами, досягне 87,3 млрд дол США до 2030 року, зростаючи зі середньорічним темпом зростання 18,5% з 2025 по 2030 рік. У 2024 році косметичний сегмент забезпечив найбільшу частку доходу – 24,1%. Цьому сприяли різні фактори, такі як зростання обізнаності пацієнтів, зростання попиту на антивікові процедури та висока вартість деяких косметичних процедур у розвинених країнах, в цілому стимулюють зростання ринку у менш розвинених країнах.

Вплив beauty-туризму на туристичну індустрію проявляється у наступних аспектах:

1. Туристи, які їдуть за отриманням послуг з Beauty-туризму характеризуються високим рівнем платоспроможності, оскільки їхній туристичний чек включає не лише вартість перельоту та проживання, але й дорогі медичні/косметологічні послуги. Це стимулює розвиток таких суміжних галузей як готельний бізнес, особливо високого класу, транспорту та рекреаційної інфраструктури, СПА, харчування, реабілітація.

2. Цей вид туризму дозволяє країнам-реципієнтам диверсифікувати свій туристичний продукт, зменшуючи залежність від сезонного або масового туризму. Він сприяє формуванню іміджу країни як центру медичних та естетичних інновацій.

3. Розвиток beauty-туризму вимагає інвестицій у високотехнологічні клініки, реабілітаційні центри та підготовку вузькоспеціалізованого медичного персоналу.

Отже, beauty-туризм є високодохідним, наукомістким і динамічним сегментом світового туризму. Його сутність полягає у задоволенні зростаючого попиту на естетичні вдосконалення через подорожі, а його місце в індустрії визначається роллю економічного каталізатора та ключового елемента в структурі медичного та велнес-туризму.

Список використаних джерел:

1. Габа М. І. Інвестиційні тенденції розвитку «spa» та «wellness» туризму. Інвестиційно-інноваційна діяльність. *Інтелект XXI*. 2022. № 2. С. 23-27

2. Medical Tourism Market. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/medical-tourism-market> (дата звернення: 20.10.2025)

Сидоренко В. В.

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР
наук. кер. – к.е.н., доцент Діденко А. В.

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

Сільський зелений туризм є важливим напрямом розвитку туристичної індустрії, що сприяє економічному зростанню сільських територій, збереженню культурної спадщини та екологічній стійкості. Сільський (зелений) туризм у XX-XXI ст. перетворився з маргінальної форми дозвілля на впливовий економічний і соціальний інструмент для розвитку периферійних територій. У центрі його привабливості - поєднання природних ресурсів, культурної автентики та можливостей для локальної підприємницької ініціативи. Світовий досвід демонструє різноманітність підходів: від жорсткого правового врегулювання агритуризму в Італії до мережевої, брендованої моделі Франції та Австрії, а також широких програм підтримки в країнах ЄС через

інструменти розвитку сільської місцевості [1]. Український кейс віддзеркалює ці загальні тренди, одночасно маючи власні специфічні риси, що пов'язані з історією, структурою аграрного сектора, тощо.

Переломним моментом розвитку сільського зеленого туризму стала пандемія COVID-19, яка розпочалася у 2020 році та докорінно змінила структуру та динаміку світового туристичного ринку. Закриття кордонів, суворі обмеження на пересування, а також високий рівень ризиків, пов'язаних із перебуванням у великих скупченнях людей, поставили під загрозу традиційні форми масового туризму, зокрема пляжний відпочинок у великих курортних зонах та поїздки у мегаполіси. Саме тому сільський туризм виявився одним із найбільш життєздатних сегментів індустрії, здатним відносно швидко адаптуватися до нових умов.

В Україні процес формування сільського (зеленого) туризму почав набирати інституційної форми у 1990-х роках, коли почали створюватися перші приватні садиби, з'являлися локальні ініціативи з промоції, а з 1996 р. почала функціонувати Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні (Спілка СЗТУ) [2], яка стала одним з перших організаційних майданчиків для координованих дій, навчання господарів і просування садиб. Це була реакція на потребу диверсифікації сільських доходів у пострадянський період. Сьогодні, спілка сільського зеленого туризму України – професійна громадська організація, представляє галузь на ринку України, об'єднує в мережу під знаком якості «Українська гостинна садиба» власників селянських та фермерських господарств від базової до третьої (вищої) категорії.

Спілка СЗТУ й окремі регіональні проекти запроваджували стандарти якості (наприклад «Українська гостинна садиба» [2]), навчальні програми та публічні реєстри. Такі ініціативи виконують роль, схожу до європейських мереж: вони знижують інформаційну асиметрію між туристом і господарем, підвищують культуру обслуговування і дають підґрунтя для маркетингової промоції на національному та міжнародному рівнях. Водночас рівень охоплення таких програм поки що неповний і залежить від активності місцевих громад та доступу до ресурсів.

З 2000-х років ситуація почала змінюватися завдяки підтримці держави та місцевих органів влади. В Україні було прийнято ряд нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері сільського зеленого туризму, зокрема Закон України «Про туризм» та «Про особисте селянське господарство». Крім того, створено національні асоціації, які займаються сертифікацією агроосель, надають консультації та сприяють розвитку інфраструктури.

Як вже зазначалось вище, пандемія COVID-19 тимчасово паралізувала міжнародні подорожі, але одночасно прискорила інтерес до внутрішнього і сільського відпочинку - люди шукали безпечні, на природу орієнтовані формати. Новим викликом стало повномасштабне вторгнення у 2022 р., яке докорінно змінило та створило нову реальність. Внутрішній туризм став не лише економічною, а й соціальною формою підтримки регіонів. Садиби й сільські громади, розташовані у відносно безпечних районах, почали приймати як туристів, так і внутрішньо переміщених осіб. У багатьох випадках гостинні домівки виконували функцію прихистку та джерела доходу одночасно.

Розвиток сільського зеленого туризму в Україні відбувається з урахуванням міжнародних практик, адаптованих до місцевих особливостей, і включає як приватні ініціативи, так і державні програми підтримки туристичних громад. Приклади розвитку сільського зеленого туризму у різних областях України представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Приклади розвитку сільського зеленого туризму у різних областях України (Мережа «Українська гостинна садиба») [2]

Назва садиби/комплексу	Область	Характеристика
Дісайд	Вінницька область	Садиба пропонує відпочинок на природі, участь у фермерських роботах, знайомство з місцевою культурою.
Елефант	Закарпатська область	На місці, де розташована зелена садиба Елефант, в минулому, була розташована кузня, трохи пізніше невеликий магазин, і з 90-их років невелика Корчма в центрі селища Йовро, нинішня Сторожниця.
Центр етнографічного, сільського зеленого туризму та сімейного відпочинку «Фрумушика-Нова»	Одеська область	Бескрайні степи, рідкісні тварини і рослини, багата історико-культурна спадщина. Будівництво господарства Фрумушика-Нова почалося влітку 2006 року на місці молдавського села Фрумушика-Нова. І ось вже в 2007 році Фрумушика-Нова відзначила свій перший день народження. Це Бессарабське село стало своєрідною даниною пам'яті передків і тепер будь-який бажаючий може побачити безкрайний степ у всіх її сезонних барвах.
Диканька (входить до кластеру власників ОСГ «Сьоме небо»)	Дніпропетровська область	Пропонує відпочинок у селі, фермерські продукти, участь у сільських роботах та традиційних ремеслах.
Коло друзів	Черкаська область	Садиба спеціалізується на сімейному відпочинку, етно-програмах та агротуризмі
Садиба Синиця	Київська область	Відпочинок у селі з активними заходами на природі, фермерськими продуктами та культурою.
Садиба Валентина	Львівська область	Розташована у селі Сапіжанка, колишня німецька колонія Sapiezanka яка була заснована в 1804р. Поруч знаходиться греко католицька церква св. Петра і Павла (до наших днів кірха 1875р.).
Кантрі Хауз	Полтавська область	Сільська Хатинка-це затишний невеличкий сільський будинок, великий двір з сучасним ландшафтом, з фруктовими деревами, штучним струмом та невеличкими озерами, альтанками, а також городом, де все можна спробувати «прямо з грядки».
Садиба Казан	Кіровоградська область	Садиба орієнтована на активний відпочинок та знайомство з традиційною культурою.

Зелена садиба	Харківська область	Пропонує екологічний туризм, відпочинок на природі, участь у сільських справах та майстер-класи з ремесел.
Соколин хутір	Чернігівська область	Садиба спеціалізується на активному відпочинку, пішохідних та кінних маршрутах, а також на знайомстві з місцевими традиціями.

Особливо цікавим є досвід садиби «Дивосвіт» (Запоріжжя), яка успішно поєднує туристичні, освітні та культурні функції та є прикладом успішної реалізації сільського зеленого туризму на півдні України. Вона розташована поблизу Запоріжжя і входить до складу культурно-туристичного комплексу «Етносело». Садиба обладнана сучасними зручностями (стаціонарна вода, електрика, дров'яна піч, камін, літня кухня) та сертифікована міжнародною організацією «Green tour». На базі проводяться майстер-класи з народних ремесел – вишивки, ткацтва, гончарства, бісероплетіння та соломкоплетіння. Полікультурний парк демонструє культури різних народів від ямно-стожних (землянка) до кочових (юрта), що знайомить відвідувачів з історією заселення Запорізького регіону.

В цілому, аналіз українського досвіду розвитку сільського зеленого туризму свідчить про важливість комплексного підходу до організації цієї сфери діяльності. Врахування міжнародного досвіду дозволить Україні ефективно розвивати сільський зелений туризм, сприяючи економічному зростанню сільських територій та збереженню культурної спадщини.

Список використаних джерел:

1. Golovkova L., Yukhnovska Y., Ryzhenko O. The development of ecological (green) and rural tourism for the disabled people in Ukraine. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2023. № 32(1). P. 26-35.
2. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. URL: <https://greentour.com.ua/> (дата звернення: 20.10.2025)

Трофімук К. В.

Класичний приватний університет
к.пед.н., доцент

СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

Професійна діяльність у сфері готельно-ресторанного бізнесу є соціально значущою, багатогранною, динамічною, потребує високого рівня культури спілкування, стресостійкості, клієнтоорієнтованості та здатності працювати у міжкультурному середовищі. У цьому контексті проблема становлення професійної культури як інтегрального показника якості підготовки майбутнього фахівця набуває особливої актуальності.

Професійну культуру можна розглядати як мультидисциплінарне поняття, що поєднує фахову компетентність, етичні норми, комунікативну майстерність, здатність до рефлексії, саморозвитку та культурної ідентичності.

Існує кілька підходів до трактування професійної культури:

Аксіологічний підхід – розглядає професійну культуру як систему цінностей, ідеалів, норм поведінки, властивих певному професійному середовищу [1];

Особистісно-орієнтований – акцентує увагу на формуванні внутрішньої готовності до професійної діяльності, емоційної культури, відповідальності [2];

Компетентнісний – зосереджений на розвитку фахових, комунікативних, організаційних і міжособистісних компетентностей [3];

Культурологічний – трактує професійну культуру як частину загальної культури особистості, інтегровану в контекст професійної діяльності [1].

Професійна культура у сфері гостинності має свою специфіку, що обумовлена безпосередньою роботою з людьми, високими вимогами до сервісу та міжособистісної взаємодії. Її структура охоплює:

– ціннісний компонент – орієнтація на якість, гідне обслуговування, повага до клієнта, толерантність, етичність;

– когнітивний компонент – сукупність знань з менеджменту, етикету, маркетингу, міжнародних стандартів обслуговування (ISO, HACCP тощо);

– діяльнісний компонент – професійні навички: обслуговування, ведення документації, вирішення конфліктів, застосування IT-технологій у готельно-ресторанному бізнесі;

– комунікативний компонент – володіння мовами, емпатія, культура діалогу, невербальна комунікація;

– рефлексивно-саморегулятивний компонент – здатність до самокритики, самооцінювання, саморозвитку [1].

Формування професійної культури у ЗВО вимагає створення відповідного освітнього середовища, що забезпечує:

– залучення до практичної діяльності в реальних умовах (стажування, дуальна освіта);

– упровадження інтерактивних методів навчання (тренінги, кейс-методи, ділові ігри);

– педагогічне партнерство між викладачем і студентом;

– виховання академічної доброчесності та етичної відповідальності;

– розвиток навичок міжкультурної взаємодії, що особливо актуально в туристично активних регіонах.

Становлення професійної культури залежить від низки факторів:

Соціальних – вимоги ринку праці, суспільні очікування, престиж професії;

Педагогічних – якість викладання, інтеграція теорії і практики, особистість викладача як зразок професійної культури;

Психологічних – мотивація до навчання, самооцінка, професійна ідентичність;

Культурно-комунікативних – участь у міжнародних освітніх програмах, тренінгах, конкурсах, контакти з носіями культури сервісу [2].

У сучасних умовах важливо оновлювати підходи до формування професійної культури через:

- цифровізацію освіти, зокрема вивчення цифрових платформ бронювання, CRM-систем;
- інтернаціоналізацію освітнього процесу (академічна мобільність, міжнародні практики);
- гендерну і культурну чутливість у навчанні;
- інтеграцію soft skills (емоційний інтелект, критичне мислення, лідерство).

Формування професійної культури майбутніх фахівців готельно-ресторанної справи є складним багаторівневим процесом, що вимагає системного підходу, орієнтації на сучасні виклики, залучення студентів до реального професійного середовища. Професійна культура є основою якісного обслуговування, конкурентоспроможності працівника, запорукою міжособистісної ефективності та соціального престижу професії.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко В. Професійна культура вчителя в інформаційному суспільстві. *Освіта і управління*. 2007. № 1.
2. Бібік Н. М. Теоретико-методологічні засади професійної культури педагога. К.: Наукова думка, 2019. 152 с.
3. Гаврилова І. І. Культура обслуговування як складова професійної культури. *Вісник ХНУ. Серія: Соціологія*. 2021. № 15.

Швець Р. С.

КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР
наук. кер. – к.е.н., доцент Діденко А. В.

ПОТЕНЦІАЛ ЕКОТУРИЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ОЗДОРОВЛЕННЯ

У сучасному світі, значні технологічні досягнення, прискорення інформаційних процесів та зростання залежності від цифрових пристроїв, поставила людину перед викликом хронічного стресу, інформаційного перевантаження та зростаючої фізичної і ментальної втоми. Тривалий час, проведений у приміщеннях, перед екранами та в умовах міського шуму, негативно позначається на когнітивних функціях та імунній системі. На противагу цьому, екотуризм постає не просто як модна форма відпочинку, а як стратегічний інструмент превентивного оздоровлення та психологічної реабілітації.

Ці тренди відображені у інформації Global Wellness Institute (GWI). За даними Global Wellness Institute (GWI), світовий ринок wellness у 2023 році оцінювався у \$6.3 трильйона і демонструє стійке зростання, випереджаючи темпи зростання багатьох інших споживчих категорій, а в цілому у світовому масштабі витрати на оздоровлення на душу населення зростали на 5,9% щорічно з 2019 по 2023 рік [1].

Сучасні дослідження в галузі екологічної психології переконливо доводять позитивний вплив взаємодії з природою на психічне та когнітивне здоров'я індивіда [2].

Ключовою теоретичною моделлю, що пояснює цей механізм, є Теорія відновлення уваги (Attention Restoration Theory, ART), розроблена Рейчел і Стівеном Капланами. Згідно з ART, природні середовища відновлюють виснажені когнітивні ресурси завдяки чотирьом компонентам: відстороненість (being away), просторова протяжність (extent), м'яка захопливість (soft fascination) та сумісність (compatibility). Ці елементи сприяють зниженню ментального перевтомлення та відновленню здатності до концентрації.

Прикладні дослідження підтверджують цей ефект. Зокрема, праці М. Бермана (Чиказький університет) показали, що 50-хвилинна прогулянка на природі може підвищити показники пам'яті та уваги до 20%.

Крім того, східні практики, як-от японська "лісова ванна" (Shinrin-yoku), інтегровані в національні системи охорони здоров'я. Вони ґрунтуються на зниженні рівня гормону стресу кортизолу та активації парасимпатичної нервової системи, що забезпечує стабілізацію пульсу та запобігання психосоматичним розладам. Такий підхід підкреслює зростаюче визнання природи як критичного інструменту для превентивного оздоровлення.

Екотуризм як інструмент оздоровлення має потужний економічний та соціальний потенціал, особливо для таких країн, як Україна, з її багатими природними територіями. З позицій екологічної психології наразі в Україні саме Карпатський регіон є місцем для відновлення уваги та психоемоційної регуляції. По-перше, вертикальна та горизонтальна динаміка гірських хребтів та масивів забезпечує відчуття глибини і масштабу середовища, що критично важливо для виходу зі стану ментальної затиснутості, характерної для урбанізованого простору. По-друге, велика кількість природних елементів, таких як водоспадів, варіативність рослинного покриву та велич гірських панорам, привертають увагу ненав'язливо, дозволяючи спрямованій увазі відпочити. Важливим елементом є низька щільність забудови та віддаленість від магістральних транспортних шляхів у високогірних та заповідних зонах, що гарантує мінімізацію сенсорного та інформаційного шуму, що є необхідною умовою для когнітивного відновлення. І останнім елементом є ліси Карпат (переважно ялина, сосна), що характеризуються високим рівнем фітонцидів та своєю чергою сприяє зниженню концентрації кортизолу у крові, що є прямим механізмом антистресової регуляції.

Перспективами розвитку цього напрямку туризму вбачаємо наступні:

1. Створення нішевих продуктів та розвиток спеціалізованих турів, таких як йога-ретрити на природі, детокс-походи, волонтерський екотуризм та програми психологічної реабілітації на базі національних парків.

2. Турист, який приїхав на оздоровчий відпочинок, зазвичай вибирає якісні, локальні та екологічно чисті продукти, забезпечуючи стабільний дохід місцевим фермерам та зеленим садибам.

3. Екотуризм є однією з найбільш перспективних форм реабілітації для військовослужбовців та населення, що постраждало від війни, надаючи немедикаментозний, ефективний шлях відновлення ментального здоров'я.

Таким чином, інвестування в розвиток інфраструктури та стандартів оздоровчого екотуризму є інвестицією у національне здоров'я, екологічну стійкість та економічний розвиток регіонів.

Список використаних джерел:

1. The Global Wellness Economy: Country Rankings. URL: <https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/2025-the-global-wellness-economy-country-rankings/> (дата звернення: 07.10.2025)
2. Роль природи в ментальному здоров'ї. URL: <https://trinity.cy/ua/rol-prirodi-v-mentalnomu-zdorov%D1%97/> (дата звернення: 07.10.2025)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТУ І ЛОГІСТИКИ

Алтухов П. М.

філія Класичного приватного університету у м. Кременчук

ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІДБОРУ ТЕПЛА НА ТЕПЛОВИЙ СТАН СИЛОВОГО АГРЕГАТУ В ЗИМОВИЙ ПЕРІОД

Оцінка впливу відбору тепла на тепловий стан силового агрегату в зимовий період є критично важливим та багатоаспектним науково-технічним завданням, що безпосередньо впливає на ефективність, довговічність та екологічність сучасних транспортних систем. В умовах екстремально низьких температур навколишнього середовища забезпечення оптимального, швидкого та рівномірного прогріву всіх критичних вузлів двигуна стає найважливішою вимогою для збереження його функціональності, паливної економічності та мінімізації зношування. Інтенсивний та часто нерегульований відбір значної кількості теплової енергії для потужних систем опалення комфортного салону, додаткових систем обігріву сидінь, скла, дзеркал та інших споживачів створює комплексне та важкопрогнозоване навантаження на весь контур системи охолодження двигуна. Цей ключовий фактор безпосередньо та істотно змушує силовий агрегат працювати в тривалому, нестабільному та енергоефективно невідповідному режимі неповного та незбалансованого теплового балансу.

Найбільш значним та критичним наслідком є радикальне збільшення тривалості необхідного часу для повного та стабільного виходу двигуна на його оптимальну робочу температуру, що призводить до низки негативних явищ. Тривала експлуатація двигуна в небезпечній зоні занижених температурних режимів неминуче та закономірно супроводжується різким зростанням шкідливих механічних втрат на подолання значно збільшених сил тертя. Це фундаментальне явище обумовлене критичним згущенням моторних олій та трансмісійних рідин, які в умовах морозу втрачають свою текучість та захисні властивості. Таке патологічне згущення безпосередньо та негативно впливає на катастрофічне зростання загальної витрати палива, а також значно прискорює процес зношування основних деталей циліндропоршневої групи, підшипників ковзання та інших критичних вузлів [1].

Неефективне, незбалансоване та неконтрольоване тепловідведення може одночасно спричинити небезпечні локальні перегріву окремих зон, таких як вихлопні колектори, турбокомпресори або голівки циліндрів, при загальному недостатньому та низькому рівні температури основного масиву блоку циліндрів, створюючи термічні напруження. Для глибокої, комплексної та об'єктивної оцінки цих складних явищ необхідно обов'язково та послідовно застосовувати передові методи багатofакторного математичного моделювання складних теплових та гідродинамічних процесів, які враховують динамічні змінні режими навантаження, швидкість руху, зовнішні температури та інтенсивність відбору тепла в реальному часі. Експериментальні, стендові та натурні дослідження однозначно та переконливо підтверджують значну, нелінійну та багатofакторну залежність теплового стану агрегату від інтенсивності відбору тепла, швидкості автомобіля та зовнішніх кліматичних умов [2].

Радикальна, комплексна оптимізація всієї системи керування тепловими потоками дозволяє значно зменшити цей негативний вплив та забезпечити стабільність теплового режиму в будь-яких умовах. Найперспективнішим сучасним напрямком є активне впровадження інтелектуальних адаптивних систем, які динамічно та в реальному часі регулюють відбір тепла на основі даних від розгалуженої мережі температурних сенсорів для гарантованої підтримки ідеального теплового режиму незалежно від зовнішніх умов. Результати таких фундаментальних та прикладних досліджень мають винятково важливе значення для розробки нового покоління енергоефективних, надійних, довговічних та екологічних силових агрегатів. Впровадження цих інноваційних розробок дозволить суттєво підвищити економічність, надійність та екологічність транспортних засобів в умовах суворого зимового експлуатаційного циклу.

Список використаних джерел:

1. Деркач В. Л. Результати визначення впливу теплового стану двигуна автомобіля на динамічні та паливо-економічні властивості. Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ". зб. наук. пр. Темат. вип. Автомобіле- та тракторобудування. Харків. НТУ "ХПІ". 2015. № 10 (1119). С. 65-69. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/15035> (Дата звернення 01.09.2025)
2. Люлька В.С., Коньок М.М., Перинський Ю.Є., Клімов О.М. Основи діагностики автомобіля: Навчально-методичний посібник до практичних та самостійних робіт студентів вищих навчальних закладів України. Чернівці: ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2013. 188 с.

Беспарточний Д. Є.

Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ БОРТОВОГО ЕЛЕКТРОЖИВЛЕННЯ ВЕРТОЛЬОТІВ ТИПУ Мі-8МТВ

Вступ та аналіз проблематики. Надійність запуску авіаційних двигунів та забезпечення надійності бортових систем в аварійних ситуаціях є ключовими факторами безпеки польотів. На вертольотах типу Мі-8МТВ штатно використовуються свинцево-кислотні акумуляторні батареї (АКБ) типу 12-САМ-28. Досвід експлуатації в різних кліматичних зонах виявив низку критичних недоліків даного типу джерел струму.

По-перше, це критична залежність від низьких температур (рис.1). Аналіз ефективності емоності показує, що вже при температурі -20°C ємність свинцево-кислотної батареї знижується до 50% від номінальної. Це створює ризик незапуску допоміжної силової установки (ДАСУ) Аі-9В, яка вимагає стабільного пускового

струму. По-друге, в аварійному режимі (при відмові генераторів) високий внутрішній опір 12-САМ-28 призводить до значної просадки напруги (нижче 22В) під навантаженням сучасної авіоніки, що може спричинити відключення критично важливих навігаційних комплексів.

2. Перший етап модернізації: нікель-кадмієві технології. Для усунення зазначених недоліків пропонується заміна штатних АКБ на нікель-кадмієві батареї типу 20НКБН-25. Цей тип батарей характеризується стабільною роботою в широкому діапазоні температур (до -40°C) та "пласкою" розрядною кривою, що забезпечує стабільну напругу 24В протягом усього циклу розряду.

Однак, інтеграція технології Ni-Cd на борт Мі-8МТВ вимагає вирішення двох нових інженерних проблем, пов'язаних з електрохімічними особливостями нікель-кадмію:

1. Виділення водню (H_2): Під час заряду інтенсивність виділення водню значно вища, ніж у свинцевих АКБ.

2. Тепловий розгін (Thermal Runaway): При несправності зарядного пристрою ВУ-6 існує ризик неконтрольованого розігріву батареї.

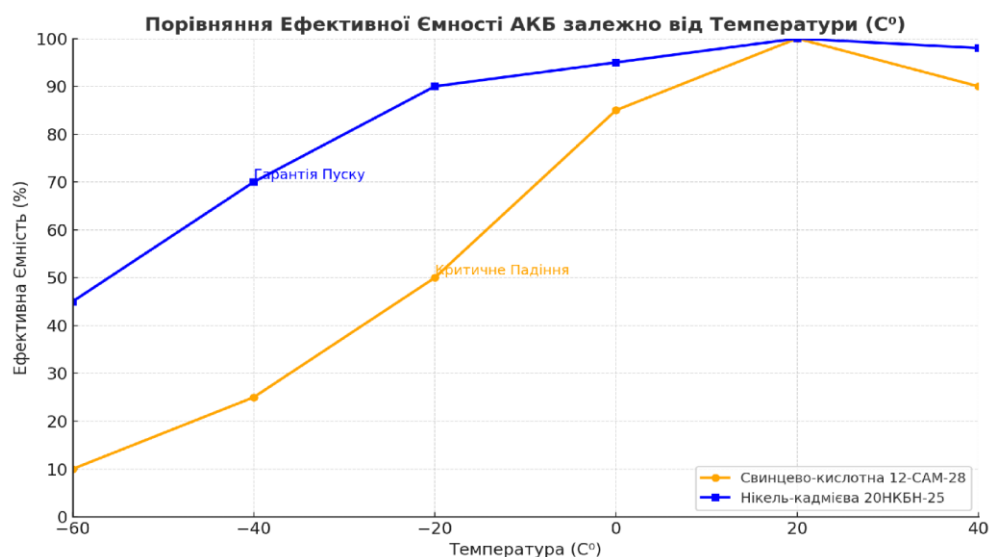

Рис. 1. Залежність ефективної ємності АКБ від температури навколишнього середовища

3. Розробка комплексної системи безпеки. Для безпечної експлуатації 20НКБН-25 було розроблено проект дворівневої системи захисту:

а) Система активної вентиляції. Оскільки нижня межа вибуховості водню становить 4%, авіаційні норми вимагають запобігання його концентрації вище 1%. Запропонована система включає датчик водню, сигнальне табло та відцентровий вентилятор, що забезпечує примусове видалення газів за межі фюзеляжу.

б) Система захисту від теплового розгону. Для запобігання руйнуванню АКБ впроваджено контур автоматичного відключення. Система базується на термодатчику NTC та силовому реле. При досягненні температури електроліту 55°C (при критичній температурі розгону $65-70^{\circ}\text{C}$) блок керування подає команду на розмикання ланцюга заряду, фізично ізолюючи батарею від джерела живлення.

4. Перспективна модернізація: Технологія AGM Попри ефективність 20НКБН-25, необхідність встановлення складних систем контролю (вентиляція, термозахист) та наявність «ефекту пам'яті» роблять це рішення компромісним. Аналіз сучасних тенденцій в авіабудуванні (зокрема, досвід експлуатації вертольотів Airbus Helicopters H145) вказує на доцільність використання герметизованих свинцево-кислотних батарей типу **AGM (Absorbent Glass Mat)**, наприклад, моделі **Concorde RG-332** (рис.2).

Переваги технології AGM для Мі-8МТВ:

– **Пускова потужність:** Пусковий струм (IPR) при температурі -18°C становить **800 А**. Враховуючи, що ДАСУ Аі-9В потребує 500-600 А для запуску, AGM забезпечує запас потужності у 30-40%, що перевищує показники Ni-Cd.

– **Конструктивна безпека:** Технологія VRLA (Valve Regulated Lead Acid) забезпечує рекомбінацію газів всередині корпусу. Це виключає ризик виділення водню та теплового розгону, що робить непотрібним встановлення додаткових систем вентиляції та захисних реле.

– **Експлуатація:** Відсутність "ефекту пам'яті" дозволяє відмовитися від дорогих контрольно-тренувальних циклів.

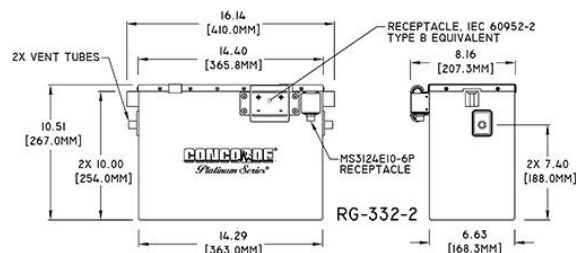

Рис. 2. Зовнішній вигляд та габарити батареї Concorde RG-332

Висновки Проведений аналіз дозволяє вибудувати чітку ієрархію технічних рішень для модернізації Ми-8МТВ :

1. Використання штатних **12-CAM-28** є недоцільним через низьку надійність у зимовий період.
2. Перехід на **20НКБН-25** вирішує проблему запуску, але вимагає суттєвого ускладнення конструкції вертольота (впровадження систем вентиляції та термоконтролю) для забезпечення безпеки.
3. Використання АКБ типу **Concorde RG-332 (AGM)** є оптимальним інженерним рішенням, оскільки забезпечує найвищі пускові характеристики та максимальний рівень безпеки без необхідності доопрацювання бортових систем вертольота.

Список використаних джерел:

1. Голуб В.М., Павленко А.Г., Чередніков О.М., Чуприна В.М. Аналіз методичних підходів до оцінювання надійності авіаційної техніки державної авіації за експлуатаційними даними. Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки. 2019. Вип. № 2 Стор. 53-61.
2. Гончаренко Є.В. Щодо застосування концепції прийнятого рівня забезпечення безпеки польотів в суб'єктах авіаційної діяльності державної авіації: тези доповідей. / Є.В. Гончаренко, О.Р. Мартинюк. Збірник тез XIX науково-технічної конференції, 05-06 вересня 2019 р. Чернігів: ДНДІ ВС ОБТ, 2019. С. 89.
3. Льотна експлуатація вертольота Ми-8МТ. Ч. 2. Виконання польотів: навч.-метод. посіб. / О. К. Антонов, О. В. Тимошенко, А. В. Марков та ін. Х.: ХНУПС, 2017. 180 с.
4. Concorde Battery Corporation. Technical Specification RG-332 Series. Електронний ресурс: режим доступу https://www.concordebattery.com/search-by-your-aircraft/battery_detail/274

Водолазська Н. В.

Філія Класичного приватного університету у м. Кременчук

МИТНА ЛОГІСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується стрімкими трансформаційними процесами, які кардинально змінюють архітектуру міжнародних торговельних відносин та вимагають від національних економік адаптації до нових реалій глобального ринку. Україна, перебуваючи на перехресті геополітичних та економічних інтересів, стикається з безпрецедентними викликами, що актуалізують потребу в переосмисленні підходів до організації зовнішньоекономічної діяльності.

Особливо гостро ця проблематика проявляється в контексті воєнного стану, коли традиційні логістичні маршрути зазнають кардинальних змін, а пріоритетними стають альтернативні транспортні коридори через західні кордони країни. Сучасні геополітичні реалії змушують переглянути концептуальні засади митної політики, орієнтуючи її на забезпечення максимальної гнучкості та оперативності реагування на зміни зовнішнього середовища.

Митна логістика представляє собою інтегровану систему управління товарними потоками на етапі перетину державного кордону, яка поєднує регуляторні механізми з принципами логістичної оптимізації. На відміну від традиційного підходу, де митниця виконувала переважно контрольно-фіскальні функції, сучасна парадигма передбачає створення сервісно-орієнтованої екосистеми, здатної генерувати синергетичний ефект для всіх учасників зовнішньоекономічної діяльності [3, с. 42].

Ключовими принципами функціонування сучасної митної логістики є:

- інтеграційність процесів оформлення та фізичного переміщення товарів;
- превентивність контрольних заходів на основі ризик-менеджменту;
- технологічна конвергенція цифрових платформ різних відомств;
- клієнтоцентричність у наданні адміністративних послуг [1, с. 31].

Сучасна архітектура митної системи України характеризується поступовим переходом від централізованої моделі до мережевої структури, що забезпечує більшу гнучкість та адаптивність до змін зовнішнього середовища.

Впровадження цифрових технологій у митну сферу створює передумови для кардинального підвищення ефективності логістичних процесів. Ключовими напрямками цифровізації є:

– блокчейн-технології забезпечують незмінність та прозорість митних документів, створюють можливості для автоматизації процедур верифікації походження товарів та їх відповідності заявленим характеристикам;

– штучний інтелект та машинне навчання дозволяють оптимізувати систему управління ризиками, прогнозувати порушення митного законодавства, персоналізувати підходи до обслуговування різних категорій декларантів;

– технології комп'ютерного зору та розпізнавання образів забезпечують автоматизацію процесів ідентифікації товарів, детекцію аномалій у вантажах та підвищення точності митного контролю без збільшення часових витрат;

– Інтернет речей (IoT) створює можливості для безперервного моніторингу стану товарів під час транспортування, автоматичного збору даних про параметри вантажів, інтеграції фізичних та інформаційних потоків [2, с. 5].

Європейська інтеграція України вимагає поступової адаптації національної митної системи до стандартів Європейського Союзу. Цей процес включає:

– імплементацію Модернізованого митного кодексу ЄС, що передбачає запровадження принципу "єдиного вікна" для всіх процедур зовнішньоекономічної діяльності, спрощення процедур для авторизованих економічних операторів, розширення можливостей попереднього декларування товарів;

– розвиток транскордонної співпраці через створення спільних митних пунктів, взаємне визнання контрольних процедур, обмін інформацією в режимі реального часу між митними службами різних країн [3, с. 65].

Ефективність митної логістики значною мірою залежить від рівня організації транспортно-митних вузлів, які виступають точками концентрації товарних потоків. Оптимізація їх функціонування передбачає:

- просторову реорганізацію інфраструктури з метою мінімізації часу на виконання митних процедур, створення спеціалізованих зон для різних типів товарів, забезпечення безперешкодного руху транспортних засобів;

- процесну стандартизацію операцій митного оформлення, впровадження єдиних регламентів взаємодії між різними учасниками логістичного ланцюга, автоматизацію рутинних операцій;

- розробку інтегрованих KPI-систем для оцінки ефективності роботи митних пунктів, що включають не лише фінансові показники, але й метрики швидкості обслуговування, рівня задоволеності клієнтів та впливу на загальну конкурентоспроможність національної економіки;

- технологічну інтеграцію інформаційних систем всіх учасників процесу, створення єдиного інформаційного простору, забезпечення інтероперабельності різних програмних платформ [2, с. 7].

Підсумовуючи, варто зазначити, що митна логістика в сучасних умовах трансформується з традиційного контрольного механізму у стратегічний інструмент підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Ефективна реалізація її потенціалу вимагає системного підходу, який поєднує інституційні реформи, технологічні інновації та зміну філософії взаємодії держави з бізнесом у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Успішна модернізація митної системи України здатна забезпечити синергетичний ефект, що виражається у зниженні транзакційних витрат, прискоренні товарообігу та зміцненні позицій країни у глобальних ланцюгах створення вартості.

Список використаних джерел:

1. Денисенко С. І. Міжнародно-правові стандарти спрощення та гармонізації митних процедур у сфері міжнародної торгівлі / С. І. Денисенко : монографія. Суми : Сумський держ. ун-т., 2019. 101 с.

2. Майстро С. В. Сучасний стан розвитку транспортної галузі України та результативність механізмів формування й реалізації державної політики. Теорія та практика державного управління / С. В. Майстро, Ю. О. Крихіта: зб. наук. праць. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр", 2021. Вип. 2 (73). 15 с.

3. Пашко, П. В. Митна політика та митна безпека України / П. В. Пашко, І. Г. Бережнюк : монографія. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. 100 с.

Водолазський П. М.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. – к.т.н., Поліщук Д. В.

ОЦІНКА ВНЕСКУ ТРАНСПОРТНИХ ЗАТОРІВ У ФОРМУВАННЯ РІВНІВ ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ ДРІБНОДИСПЕРСНИМИ ЧАСТИНКАМИ

Проблема забруднення атмосферного повітря дрібнодисперсними частинками, особливо фракціями PM_{2.5} та PM₁₀, є однією з найбільш актуальних екологічних загроз для здоров'я мешканців великих міст. Хоча джерела цих частинок різноманітні, автотранспорт залишається ключовим локальним емітентом, особливо в густонаселених урбанізованих районах. При цьому існує пряма та тісна кореляція між інтенсивністю транспортного потоку, його рухливістю та обсягами викидів. Транспортні затори, що стали повсякденною реальністю мегаполісів, трансформують характер цих викидів, різко підвищуючи локальні концентрації забруднювачів і роблячи внесок автотранспорту в повітря особливо небезпечним. Оцінка цього внеску потребує комплексного аналізу, що враховує зміни у фізико-хімічній природі викидів при переході від вільного потоку до режиму зупинок та повільного руху.

Головний механізм впливу заторів полягає у кардинальній зміні режиму роботи двигунів та, як наслідок, структури викидів. У стані затору двигун працює переважно на малих навантаженнях та холостому ході, коли тепловий ККД є низьким, а каталітичні нейтралізатори, особливо в бензинових моторах, не досягають оптимальної робочої температури та ефективності. Це призводить до значного зростання викидів неповного згоряння, у тому числі сажі, яка є основним компонентом частинок PM_{2.5}. Більш того, часті цикли розгону-гальмування при повільному "повзанні" потоку супроводжуються різким збагаченням паливно-повітряної суміші, що генерує ще більшу кількість твердих частинок та попередників вторинних аерозолів. Особливу увагу заслуговує той факт, що в умовах затору різко зростає питома витрата палива на одиницю пройденого шляху, а отже, і загальна маса викинутих забруднювачів на тому ж відрізу дороги збільшується в рази порівняно з плавним рухом.

Крім прямого впливу через вихлопну трубу, затори суттєво збільшують внесок невихлопних джерел дрібнодисперсних частинок. До них належать знос гальмівних дисків і колодок, а також знос покриттів та дорожнього покриття. При інтенсивному гальмуванні та старті в щільному потоці виділення металомістких частинок (залізо, мідь, сурма з гальмівних пар) зростає експоненціально. Ці частинки, часто належать до найбільш шкідливої фракції PM_{2.5}, залишаються в повітрі тривалий час і можуть транспортуватися на значні відстані від самої дороги. Також у стані затору, коли транспортні засоби знаходяться на мінімальній дистанції один від одного, викиди від вихлопної труби переднього автомобіля безпосередньо потрапляють у повітрязбірник наступного, створюючи локальні "хмари" висококонцентрованого забруднення всередині потоку та у прилеглих зонах, таких як тротуари та громадський транспорт [1].

Оцінка внеску заторів проводиться за допомогою комбінації методів: натурних вимірювань та комп'ютерного моделювання. Натурні дослідження передбачають розміщення мобільних або стаціонарних моніторингових станцій безпосередньо вздовж завантажених магістралей з реєстрацією концентрацій PM_{2.5}/PM₁₀ у зв'язку з даними про інтенсивність та швидкість потоку в режимі реального часу. Більш комплексну картину дає моделювання за допомогою транспортних та розсіювальних моделей. Такі моделі дозволяють зв'язати динаміку трафіку (створену за допомогою моделей макро- або мікроскопічного рівня) з емісійними факторами, що залежать від швидкості, прискорення та режиму роботи двигуна. Подальше моделювання розсіювання дає змогу побудувати тривимірні карти поширення частинок, враховуючи

метеорологічні умови та забудову, і кількісно оцінити внесок заторів у порівнянні зі станом вільного потоку [2].

Таким чином, транспортні затори є не лише економічною та соціальною проблемою, але й потужним каталізатором локального пікового забруднення повітря дрібнодисперсними частинками. Їх внесок формується як за рахунок значного зростання вихлопних викидів через неоптимальні режими роботи двигунів, так і через інтенсифікацію механічного зносу гальмівних вузлів та шин. Комплексна оцінка цього внеску є критично важливою для розробки адресних заходів щодо покращення якості повітря. Це включає оптимізацію дорожнього руху за допомогою інтелектуальних транспортних систем, обмеження доступу найбільш забруднюючих транспортних засобів до центрів міст, розвиток громадського транспорту та інфраструктури для електромобілів, адже саме електромобілі усувають вихлопні викиди в місцях заторів. Боротьба з заторами, таким чином, є не лише завданням транспортної інфраструктури, а й прямим та ефективним інструментом охорони здоров'я міського населення.

Список використаних джерел:

1. Гусева К. Д. Стан та якість навколишнього середовища урбанізованих територій (на прикладі міста Одеса). Дисертація, спец. 106 «Географія» наук. кер. Т. А. Сафранов. Одеський державний екологічний університет. Одеса. 2017. 299 с. URL: http://eprints.library.odku.edu.ua/id/eprint/1970/1/Guseva_Stana%20ta%20navkolishnogo%20seredovisha_DIS_K_2017.pdf (дата звернення 23.10.2025).

2. Кузик А. Д., Думас І. З., Олійник О. Т. Забруднення атмосферного повітря автомобільним транспортом на в'їздах до м. Львова. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*, 2024, Вип. 29, С.12-23. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/20784643.29.2024.02>

Головіна О. В.

Філія Класичного приватного університету у м. Кременчук

АНАЛІЗ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПАРКУ ВАНТАЖНИХ АВТОМОБІЛІВ

Автомобільний транспорт лишається основою вантажних перевезень: він гнучкий, маневрений і здатен працювати майже в будь-яких умовах. Проте зростання інтенсивності руху та ускладнення маршрутів усе більше навантажують агрегати автомобілів і, відповідно, підвищують витрати на утримання всього парку. Тому, питання підвищення ефективності технічної експлуатації рухомого складу і далі залишається актуальними.

Працездатність вантажних автомобілів залежить від цілого набору факторів. Частина з них можна суттєво покращити, інколи навіть без значних фінансових впливів, просто удосконаливши систему технічної експлуатації. Вона є комплексом технічних, організаційних, інформаційних, матеріальних і кадрових елементів, які разом мають забезпечувати надійність і довговічність автомобільного транспорту.

На схемі (рис. 1) подані основні напрями, які дозволяють підвищити ефективність роботи автомобільного парку. Як видно зі схеми, стійка робота рухомого складу залежить від поєднання якісного технічного обслуговування, підготовленості персоналу та використання сучасних технологій. Регулярні обслуговування з використанням діагностичного обладнання допомагають заздалегідь помічати потенційні поломки та уникати зайвих простоїв. Окрема увага приділяється підготовці персоналу: і водії, і механіки мають володіти навичками економічного, безпечного керування та правильного обслуговування техніки, а мотиваційні програми інколи працюють навіть краще за контроль.

Впровадження GPS-моніторингу й телематики це ще один інструмент, який підвищує ефективність технічної експлуатації автомобілів. Завдяки цим системам з'являється можливість оцінювати пробіг, витрати пального, реальне навантаження машин та оперативно коригувати маршрути й графіки. І, звісно, оновлення рухомого складу, навіть поступове, дозволяє суттєво знизити експлуатаційні витрати.

Рис. 1. Шляхи підвищення ефективності технічної експлуатації парку вантажних автомобілів

Сучасні інформаційні системи допомагають прогнозувати несправності, планувати обслуговування й контролювати роботу і техніки, і персоналу. Усе це логічно доповнюється організаційними рішеннями, які роблять процеси більш узгодженими й зрозумілими для всіх учасників.

Проведене дослідження показує, що підвищення ефективності експлуатації вантажного автопарку вимагає комплексного підходу. Найважливішими залишаються оновлення техніки, впровадження сучасних інформаційних технологій і підвищення паливної ефективності. При цьому технічні заходи мають працювати разом з організаційними, а саме: удосконаленням управління, економічним плануванням і підвищенням кваліфікації персоналу.

Список використаних джерел:

1. Дембіцький В. М., Самостян В. Р. Підвищення ефективності управління автотранспортом на основі оцінки його надійності та якості. *Сучасні технології в машинобудуванні та транспорті*. 2025. № 1. С. 188-199.
2. Волков В. П., Грицук І. В., Кужель В. П., Волкова Т. В., Плехова Г. А. Стан і втілення інноваційних технологій в технічну експлуатацію транспортних засобів. *Вісник машинобудування та транспорту*. 2022. № 1(15). С. 23-33.

Гуля Р. М.

філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. – викладач Алтухов П. М.

ОСОБЛИВОСТІ РЕМОНТУ РУЛЬОВИХ МЕХАНІЗМІВ З ГІДРАВЛІЧНИМ ТА ЕЛЕКТРИЧНИМ ПІДСИЛЮВАЧЕМ

Ремонт сучасних рульових механізмів є технологічно складним процесом, який фундаментально розділяється залежно від типу встановленої системи підсилювача – гідравлічної або електричної. Кожен варіант має власну конструктивну філософію, специфічні типові несправності та суворі вимоги до методів діагностики, послідовності демонтажу, безпосереднього відновлення та подальшого введення в експлуатацію. По суті, робота завжди включає два взаємопов'язані етапи: відновлення механічної цілісності та функціональності власне рульового механізму (рейки, шестерні, тяги) та ремонт або заміну вузла, що забезпечує підсилення, причому саме другий етап визначає ключові відмінності в підході [1].

Проведення ремонту систем з гідравлічним підсилювачем (ГУР) концентрується на координації та обслуговуванні замкнутого гідравлічного контуру. Початковим і обов'язковим кроком є комплексна діагностика, яка виходить далеко за межі перевірки механічних люфтів. На цьому етапі за допомогою спеціального манометра обов'язково вимірюється тиск, створюваний насосом, що дозволяє виявити його недостатню продуктивність або внутрішні витoki в золотниковому розподільному клапані та силовому циліндрі рейки. Паралельно проводиться ретельний візуальний огляд усіх гідравлічних магістралей, насоса та бачка на наявність підтіків спеціальної рідини. Після постановки діагнозу слід етап демонтажу, на якому критично важливо після зливу рідини акуратно від'єднати всі гідролінії та негайно захистити відкриті штуцери та отвори від потрапляння навіть найдрібніших частинок пилу, використовуючи чисту ганчірку або технологічні заглушки. Ремонт механічної частини рейки може бути аналогічним для різних систем, однак відмінністю є обов'язкова одночасна заміна всього комплекту гумових та тефлонових ущільнень гідравлічного тракту – поршня, клапанів та з'єднувальних патрубків, навіть якщо старі ущільнення не мають видимих пошкоджень. Ключовим аспектом часто стає не ремонт, а повна заміна основних гідравлічних компонентів, таких як насос або клапан, на нові або відреставровані аналоги. Завершальною та однаково важливою фазою є заповнення системи свіжою рідиною, ретельне видалення повітряних пробок шляхом багаторазових поворотів керма з працюючим двигуном та остаточний контроль герметичності, рівня рідини та відсутності сторонніх шумів від насоса [2,3].

На противагу цьому, ремонт систем з електричним підсилювачем (ЕУР) перетворюється на завдання, що поєднує прецизійну механіку з високотехнологічною електронікою. Вхідним і визначальним етапом тут завжди є електронна діагностика за допомогою професійного сканера, оскільки блок управління ЕУР постійно моніторить стан всіх датчиків та виконувальних механізмів. Саме сканер допомагає точно визначити джерело проблеми – це може бути несправний датчик моменту на рульовій колонці, датчик кута повороту керма, обрив в обмотці електродвигуна або механічне пошкодження редуктора. Перед початком будь-яких фізичних втручань обов'язково відключається живлення автомобіля через зняття клем акумулятора. Процес демонтажу часто вимагає одночасної розбірки як механічної рейки, так і вузла електродвигуна з редуктором, що висуває високі вимоги до маркування деталей та дотримання моментів затягування. На відміну від гідравліки, ремонт власне електричних компонентів – блока управління, двигуна, датчиків – у переважній більшості випадків не проводиться, ці вузли замінюються на нові. Після фізичного складання та підключення настає найважливіша та найбільш специфічна фаза – програмне забезпечення роботи системи. Майже завжди після заміни будь-якого електронного компонента або розбирання механізму необхідно виконати процедури адаптації та калібрування за допомогою дилерського сканера. Без цього система може працювати некоректно: підсилення буде нерівномірним, відсутнім повернення керма в нульове положення, а на приладовій панелі активується індикатор несправності [4].

Таким чином, основна відмінність полягає в парадигмі: робота з ГУР – це майстерність управління тиском, рідиною та гідравлічними ущільненнями, де ключ до успіху – абсолютна чистота та герметичність. Робота з ЕУР – це, перш за все, логічна електронна діагностика, акуратна механічна збірка з дотриманням заводських регулювань та обов'язкове фінальне програмне налаштування. Незрозуміння цієї принципової різниці призводить до типових наслідків: після некваліфікованого ремонту ГУР система продовжує текти або видає стійкий гул, тоді як після ремонту ЕУР без калібрування водій стикається з непередбачуваною поведінкою керма та постійними помилками в електронних блоках. Отже, успішне відновлення рульового управління вимагає не лише універсальних навичок механіка, але й глибокого знання архітектури конкретної системи, наявності спеціалізованого обладнання та безумовного дотримання регламентів виробника, особливо в частині програмно-апаратних інтерфейсів.

Список використаних джерел:

1. Підсилювач керма - найпоширеніші проблеми та їх вирішення. Компанія STS.Parts. URL: <https://sts.parts/uk/articles/power-steering-the-most-common-problems-and-their-solutions> (дата звернення 30.10.2025).

2. Найчастіші несправності електропідсилювача керма. Авторемонтний портал www.automaster.net.ua. URL: <https://www.automaster.net.ua/artykuly/najchastishi-nespravnosti-elektropidsilyuvacha-kerma,56363> (дата звернення 30.10.2025).

3. Коляда Т. Ю. Вдосконалення експлуатації гідравлічних рульових підсилювачів автомобілів у сільському господарстві. Кваліфікаційна бакалаврська робота, спец. 208 «Агроінженерія» наук. кер. Є. І. Калінін. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Київ. 2025. 65 с. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c41b3b0a-9891-45f4-bc82-d0e48cdddd44/content> (дата звернення 30.10.2025).

4. Федак Н. І. Дослідження режимів роботи електричного підсилювача рульового управління. Кваліфікаційна магістерська робота, спец. 274 «Автомобільний транспорт» наук. кер. Р. Паславський. Львівський національний університет природокористування. Дубляни. 2024. 62 с. URL: https://repository.inup.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2261/1/Fedak_mag.pdf (дата звернення 30.10.2025).

Демченко О. Д.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. – к.т.н. Поліщук Д. В.

РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАРЯДНОГО ІНФРАСТРУКТУРИ ДЛЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ В УМОВАХ СЕРЕДЬНОГО МІСТА

Перехід до електромобільного транспорту в містах середньої величини, з населенням від 100 до 500 тисяч жителів, є складним викликом, де успіх значною мірою залежить не лише від доступності самих автомобілів, а й від наявності зручної, надійної та доступної мережі зарядних станцій. Розробка концепції розвитку такої інфраструктури потребує комплексного підходу, що поєднує аналіз поточних та майбутніх потреб користувачів, техніко-економічне обґрунтування, інтеграцію з міським плануванням та енергосистемою. Для середнього міста ця задача має свою специфіку, відмінну від мегаполісів, зокрема щодо щільності населення, структури житлового фонду, навантаження на електромережі та фінансових можливостей муніципалітету.

Фундаментом будь-якої концепції має стати ретельне дослідження та прогнозування попиту. Це включає оцінку поточного парку електромобілів, темпи його приросту, аналіз соціально-демографічних груп майбутніх користувачів (мешканці багатоповерхівок, приватного сектору, власники бізнесу, служби таксі, комунальні підприємства) та вивчення їхніх щоденних маршрутів. Критично важливо зрозуміти, де мешканці тримають автомобілі протягом нічного часу, де вони проводять 6-8 годин робочого дня та які є ключові транспортні коридори. На основі цього формується модель потрібних типів зарядки: повільна нічна зарядка (АС, 3.7-22 кВт) в житлових районах, середньошвидка зарядка (АС, 22-43 кВт) біля бізнес-центрів, торгових комплексів та адміністративних установ, швидка зарядка постійним струмом (DC, 50-150 кВт) на в'їздах/виїздах з міста, автостанціях або на головних магістралях для забезпечення довгих поїздок та комерційного транспорту. Ключовим принципом має бути орієнтація на потребу в регулярній, а не аварійній зарядці, роблячи процес заряджання максимально "невидимим" та інтегрованим у рутинні сценарії життя містян [1].

Технічна та просторова реалізація концепції в умовах середнього міста має вирішувати низку практичних проблем. У приватному секторі та нових багатоквартирних будинках перевага має надаватися індивідуальним зарядним пунктам. Однак головним викликом є облаштування зарядної інфраструктури для мешканців старих багатоповерхівок з відкритими або переповненими автостоянками. Тут можливі різні моделі: установка кластерів із кількох АС-зарядок на прибудинковій території з системою бронювання та оплати, створення зарядних хабів у сусідніх громадських зонах або на комунальних парковках. При цьому критично важливим є оцінка можливостей міської електромережі, особливо в районах старої забудови. Масштабне впровадження зарядок, особливо швидких, може вимагати значного підвищення потужності підстанцій, модернізації кабельних ліній та впровадження систем інтелектуального зарядного управління (Smart Charging). Такі системи дозволяють динамічно керувати потужністю зарядки в залежності від загального навантаження в мережі, переносючи піки на нічний час, що захищає інфраструктуру та знижує вартість електроенергії [2].

Економічна модель розвитку інфраструктури повинна бути гібридною, поєднуючи державну підтримку, приватні інвестиції та, можливо, комунальні ініціативи. Муніципалітет може відіграти ключову роль як координатор: розробити детальний план розміщення станцій, спростити отримання дозволів, виділити земельні ділянки або міські об'єкти, а також можливо надати стартове фінансування або гарантії для критично важливих, але комерційно менш прибуткових об'єктів у житлових районах. Основне будівництво та експлуатацію повинні забезпечити приватні оператори, енергетичні компанії та мережі АЗС, для яких потрібно створити прозорі та стабільні умови. Тарифи на зарядку мають бути прозорими та формуватися на конкурентній основі, при цьому можливе встановлення соціальних тарифів для нічної зарядки в житлових зонах. Важливою складовою є інтеграція зарядної мережі в єдину цифрову екосистему: застосунки для пошуку доступних станцій, резервування, безконтактної оплати та пільгового доступу для мешканців.

Таким чином, розробка концепції розвитку зарядної інфраструктури для середнього міста є стратегічним плануванням, яке має балансувати між технічною доцільністю, економічною життєздатністю та соціальною справедливістю. Успішна концепція повинна передбачати не просто будівництво окремих станцій, а створення цілісної, зрозумілої та надійної середовища довіри для власників електромобілів. Вона має бути орієнтована на довгострокову перспективу, закладаючи основи для майбутнього масштабування, інтеграції з розумними електромережами (V2G) та використання місцевої відновлюваної енергії. Тільки такий комплексний підхід дозволить середньому місту не лише відреагувати на тренд електрифікації транспорту, але й активно сформувати його, перетворивши виклик на можливість для сталого розвитку, поліпшення якості повітря та підвищення інвестиційної привабливості.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку ринку електрозарядних станцій. EU4Business – ініціатива Європейського Союзу. URL: <https://eu4business.org.ua/uploads/20/09/03/1f8a33af1948276de067937ae25a25a1.pdf>
2. Пайончківський Д. Т. Проектування швидкісної зарядної станції для електро- і гібридних транспортних засобів з живленням від сонячних панелей. Кваліфікаційна магістерська робота, спец. 274 «Автомобільний транспорт» наук. кер. Т. Б. Пиндус. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль. 2025. 63 с. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/49965/1/%D0%9F%D0-%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D1%87%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_1755848641.pdf (дата звернення 23.10.2025).

Живогляд Д. О.

Класичний приватний університет

Рудь Ю. Л.

Класичний приватний університет
к.е.н.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ ПОСТАЧАННЯМ

Ефективність логістичних операцій є одним із ключових чинників конкурентоспроможності підприємств у сучасних умовах цифровізації економіки. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій, автоматизація бізнес-процесів та зростання обсягів оброблюваних даних зумовлюють потребу у переосмисленні підходів до організації логістичних систем. Особливо це стосується процесів планування постачання, управління запасами, транспортування та складських операцій, які формують основу логістичної діяльності й визначають її результативність [1].

Цифрова трансформація логістики передбачає інтеграцію таких технологій, як системи управління складом (WMS), транспортом (TMS), ланцюгами постачання (SCM), а також використання хмарних рішень, телематики та аналітики великих даних. Їх застосування забезпечує підвищення прозорості операцій, оперативність доступу до інформації, точність планування та можливість дистанційного управління складними логістичними процесами. Впровадження автоматизованих систем дає змогу скорочувати витрати часу, мінімізувати помилки, пов'язані з людським фактором, та підвищувати ефективність використання ресурсів [2].

Окрему увагу в сучасних логістичних системах приділяють роботизації та інтелектуальним технологіям. Використання автономних мобільних роботів, автоматичних стелажних систем, конвеєрного обладнання та сенсорних пристроїв дозволяє суттєво оптимізувати складські процеси, зменшити трудомісткість операцій та підвищити пропускну здатність логістичних центрів. Разом з тим цифрові технології сприяють формуванню концепції «розумного складу», де всі операції інтегруються в єдину інформаційну платформу та здійснюються з високим рівнем автономності.

Важливою складовою цифрової трансформації логістики є використання прогностичної аналітики. На основі аналізу історичних даних, показників попиту, сезонності, ринкових тенденцій і зовнішніх чинників формуються моделі для оптимізації запасів, планування доставки та вибору оптимальних маршрутів. Прогностичні моделі дозволяють підприємствам не лише швидше реагувати на зміни в зовнішньому середовищі, а й робити управлінські рішення проактивними, що значно підвищує стійкість логістичних систем до ризиків та невизначеності.

Підсумовуючи, цифрова трансформація логістики є ключовим напрямом розвитку сучасних підприємств, що прагнуть підвищити свою ефективність, конкурентоспроможність і стійкість. Використання інноваційних технологій забезпечує інтеграцію всіх логістичних процесів, покращує якість управління та створює передумови для формування адаптивних і гнучких логістичних систем. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на вивчення впливу цифрових платформ на ефективність ланцюгів постачання, удосконалення методів прогностичного моделювання та розроблення інструментів оцінювання результативності цифрових трансформацій.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук М. В. Цифрова трансформація логістики: інноваційні підходи до управління ланцюгами постачання // Вісник економічної науки України. 2023. № 1. С. 45–52.
2. Christopher M. Logistics & Supply Chain Management. Pearson Education, 2020. 312 p.

Жовтобрюх В. О.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
к.т.н., доцент

ВПЛИВ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ПАСОВОЇ ПЕРЕДАЧІ НА ДОВГОВІЧНІСТЬ ПРИВІДНИХ ПАСІВ

Пасові передачі, завдяки своїй простоті, надійності та здатності гаснути вібрації, залишаються одним з найпоширеніших засобів передачі потужності в різноманітних галузях промисловості та техніці. Однак їхня експлуатаційна довговічність є критичним фактором, що впливає на безперебійність роботи устаткування та економічні витрати на обслуговування. Довговічність приводного паса знаходиться під комплексним впливом численних факторів, серед яких геометричні параметри самої передачі відіграють фундаментальну роль, оскільки безпосередньо визначають кінематичні та силові умови його роботи [1].

Центральним геометричним параметром є міжосьова відстань. Вона впливає на довжину паса, яка, у свою чергу, визначає частоту його згинів при проходженні через шків. Чим менша міжосьова відстань, тим коротший пас і тим більше разів за одиницю часу він буде згинатися та розгинатися, викликаючи циклічні

напруження в несучих тягових елементах, наприклад, у кордах. Це явище, відоме як втома від згину, є однією з основних причин руйнування пасів. Надто велика міжосьова відстань, хоча і зменшує втому від згину, може призвести до небажаних поперечних коливань паса, що погіршує стабільність передачі та знижує ефективність. Оптиміальна відстань забезпечує баланс між стійкістю передачі та мінімізацією втомних навантажень.

Не менш важливим параметром є діаметр ведучого шківів, особливо малого. Цей діаметр безпосередньо встановлює радіус згину паса. Принципово, що максимальні напруження згину, що виникають у перетині паса, обернено пропорційні діаметру шківів. Використання шківів замалого діаметра призводить до різкого зростання цих напружень, прискорюючи процес втомного руйнування кордних ниток та пружних елементів паса. Тому для забезпечення довговічності діаметр меншого шківів повинен відповідати мінімально допустимим значенням, регламентованим для конкретного типу та профілю паса. Дотримання цієї вимоги є обов'язковим умовою для передачі, що працюють у режимі високих навантажень та швидкостей.

Кут обхвату пасом малого шківів, який залежить від співвідношення діаметрів шківів та міжосьової відстані, також є визначальним фактором. Зменшення кута обхвату нижче критичного рівня веде до зниження сили тертя між пасом і шківом, що спричиняє буксування. Це явище не лише знижує ККД передачі, але й генерує інтенсивне виділення тепла в зоні контакту. Перегрів веде до руйнування матеріалу паса, втрати ним еластичності та прискореного старіння, значно скорочуючи його ресурс. Таким чином, геометрія передачі повинна забезпечувати достатній кут обхвату для гарантованого відсутності буксування в робочих режимах.

Крім того, на довговічність опосередковано впливають такі геометричні фактори, як кут розбіжності шківів при неправильному монтажі. Нерівномірне навантаження по ширині паса через перекид призводить до інтенсивного одностороннього зношування його бічних граней та зниження несучої здатності. Навіть за умови правильної геометрії, занадто велика довжина паса на великих міжосьових відстанях може стати причиною резонансних коливань, що сприяють додатковим динамічним навантаженням і втраті контакту зі шківів.

Отже, геометричні параметри пасової передачі – міжосьова відстань, діаметри шківів та кут обхвату – формують кінематичну та силову основу її функціонування і є першопричинними факторами, що керують процесами втоми, зношування та теплової деградації приводного паса. Розрахунок та проектування передачі з урахуванням цих параметрів не лише забезпечують виконання необхідних передавальних функцій, але й визначають її надійність і ресурс. Оптимізація геометрії, що враховує мінімізацію напружень згину та забезпечення стабільного зчеплення, є обов'язковим етапом створення довговічного та ефективного пасового приводу.

Список використаних джерел:

1. Гайдамака А. В. Деталі машин. Основи теорії та розрахунків. Навчальний посібник для студентів машинобудівних спеціальностей усіх форм навчання. Харків. НТУ «ХПІ». 2020. 275 с.

Жовтобрюх В. О.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
к.т.н., доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛЬМІВНОЇ СИСТЕМИ НА РОЛИКОВИХ СТЕНДАХ

Роликові стенди для перевірки гальмівних систем, будучи основним діагностичним обладнанням на станціях технічного огляду та в сервісних центрах, забезпечують швидкий та формалізований контроль безпеки транспортних засобів. Однак еволюція конструкцій автомобілів, поява складних електронних систем активної безпеки та підвищені вимоги до точності діагностики виявили суттєві обмеження традиційних методів випробувань. Удосконалення цих методів є критично важливим технічним завданням, спрямованим на трансформацію стенду з інструменту простого контролю нормативу в потужну систему прогностичної діагностики та комплексної оцінки стану всієї гальмівної системи в динамічних умовах, максимально наближених до реальної експлуатації.

Фундаментальним недоліком класичного підходу є його статичний та ізолюваний характер. Стенд традиційно імітує рух автомобіля з постійною низькою швидкістю, тоді як реальний процес гальмування є динамічним, нестационарним явищем зі змінними прискореннями, інтенсивним перерозподілом маси по осях, зміною кутів установки коліс та обов'язковою участю електронних систем стабілізації. Традиційний метод не здатний адекватно оцінити роботу антиблокувальної системи (ABS), системи електронного розподілу гальмівних сил (EBD) або системи динамічної стабілізації (ESP), чия ефективність визначає безпеку в критичних ситуаціях. Більш того, фізика взаємодії в парі "покришка – ролик" принципово відрізняється від контакту з реальним дорожнім покриттям, особливо при низькому коефіцієнті зчеплення (вода, лід), що часто призводить до системної похибки у вигляді завищених результатів гальмівної сили, які не відповідають реальним можливостям автомобіля на мокрій або обледенілій дорозі.

Перспективним та технологічно складним напрямом удосконалення є повний перехід до динамічних та програмованих методів випробувань. Це передбачає розробку складних алгоритмів керування приводом стенда, які б точно відтворювали не лише рівномірне обертання, але й режими екстреного гальмування з імітацією циклічного блокування та розблокування коліс, характерного для роботи ABS. Для реалізації такого підходу необхідно кардинально модернізувати апаратну частину: встановити високошвидкісні сервоприводи з точним управлінням моментом та швидкістю, а також розробити нове програмне забезпечення, здатне генерувати відтворювані тестові цикли різної складності. Система реєстрації даних при цьому має фіксувати не усереднені значення, а високочастотні сигнали, аналізуючи не лише пікове гальмівне зусилля, а й його градієнт наростання, час спрацьовування механізмів, синхронність дії гальм на одній осі та між осями, а також характеристику коливань при роботі ABS. Така діагностика дозволяє виявити латентні проблеми, наприклад, затримку спрацьовування одного з контурів або знос насоса ABS.

Іншим критичним аспектом, який ігнорується традиційними методами, є вплив кінематики підвіски та деформації силового елемента кузова під час гальмування. На звичайних стендах колесо жорстко зафіксовано в поздовжньому напрямку, що виключає можливість "кльовання" передньої частини автомобіля, яке супроводжується розвантаженням задньої осі. Ця умова суттєво спотворює розподіл навантаження між гальмівними механізмами і не дозволяє правильно оцінити ефективність задніх гальм, особливо на автомобілях із залежною підвіскою. Розробка стендів нового покоління з адаптивними кінематичними системами, що дозволяють задане поздовжнє переміщення вузла колеса з певним опором, або створення складних компенсаційних математичних моделей, що враховують геометрію конкретного автомобіля, є важливим кроком для підвищення фізичної адекватності випробувань та отримання об'єктивніших результатів, що корелюють з реальною поведінкою автомобіля на дорозі.

Ключовим елементом глибинного удосконалення методів є інтеграція в єдиний діагностичний комплекс додаткових каналів моніторингу фізичних параметрів. Сучасний стенд повинен виходити за рамки вимірювання лише зусилля гальмування. Оснащення його безконтактними інфрачервоними пірометрами дозволяє в реальному часі контролювати температурне поле гальмівного диска або барабана, виявляючи локальні перегріви, які свідчать про заклинання супорта або нерівномірний притиск колодок. Встановлення прецизійних акселерометрів на опорних плитах дає можливість оцінити бік уведення гальмівних дисків, що є прямою ознакою їх деформації або критичного зносу. Підключення через спеціальні адаптери до сервісних роз'ємів автомобіля для зчитування тиску в гальмівних контурах від штатних датчиків або для активації діагностичних режимів ABS/ESP відкриває шлях до перевірки роботи цих систем на новому, інтелектуальному рівні [1].

Таким чином, стратегічне удосконалення методів перевірки на роликових стендах полягає у комплексному переході від примітивної статичної оцінки одного параметра до багатовимірної динамічної діагностики всієї гальмівної системи як єдиного механіко-електронного комплексу. Це вимагає синергії розвитку високоточної апаратної платформи, складного програмного забезпечення з алгоритмами імітації та аналізу, а також інтеграції з бортовими електронними системами автомобіля. Реалізація таких концепцій не тільки підвищить точність техогляду та якість сервісного обслуговування, але й дозволить прогнозувати ресурс вузлів, виявляючи несправності на ранній стадії. Це стає особливо актуальним із масовим переходом на електромобілі та гібриди, де традиційна гальмівна система працює в синергії з рекуперативним гальмуванням, а її механічні частини використовуються рідше, що вимагає нових, більш чутливих методів оцінки їх стану та готовності до екстреного застосування.

Список використаних джерел:

1. Аулін В.В., Гупка А.Б., Ткаченко А.Б. Вдосконалення методів контролю гальмівних властивостей автомобілів. Матеріали V Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій. Тернопіль. 17-18 листопада 2016. С. 97-98. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/18692/2/ConfATMT_2016vI_Aulin_V-Perfection_methods_of_control_97-98.pdf (дата звернення: 10.10.2025).

Кабанова О. О.

Класичний приватний університет
к.е.н.

ФОРМУВАННЯ СТІЙКИХ ТА БЕЗПЕЧНИХ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ

Безпека транспортної логістики є одним із ключових чинників стабільного функціонування ланцюгів постачання, особливо в умовах динамічних змін зовнішнього середовища. Вона охоплює комплекс організаційних, технічних та нормативних заходів, спрямованих на запобігання ризикам, пов'язаним із переміщенням вантажів, збереженням матеріальних цінностей і забезпеченням безперервності логістичних операцій [1]. Значна частина ризиків виникає внаслідок порушення умов транспортування, незадовільного технічного стану транспортних засобів або недосконалості внутрішніх процедур підприємств.

Одним із ключових аспектів забезпечення безпеки логістичних процесів є підтримання належного технічного стану транспорту. Регулярні технічні огляди, контроль справності обладнання, своєчасне проведення профілактичних робіт і відповідність транспортних засобів встановленим стандартам зменшують імовірність аварійних ситуацій та забезпечують надійність доставки вантажів [2]. Важливу роль відіграє й стан інфраструктури: якість доріг, мостів, вантажних майданчиків і терміналів безпосередньо впливає на безпеку виконання логістичних операцій та тривалість транспортних маршрутів.

Не менш значущим напрямом є організаційно-правове забезпечення логістичної безпеки. Дотримання національних та міжнародних норм перевезення, стандартів маркування, вимог щодо умов зберігання вантажів і правил охорони праці гарантує передбачуваність операцій і правовий захист учасників логістичних процесів. Гармонізація українського законодавства із європейськими нормами створює підґрунтя для підвищення якості транспортних послуг та полегшує інтеграцію до міжнародних ланцюгів постачання [3].

Організація роботи персоналу є важливим чинником забезпечення логістичної безпеки. Професійна підготовка водіїв, експедиторів та складських працівників, проведення інструктажів, формування відповідальності та культури дотримання стандартів сприяють запобіганню помилок, що можуть призвести до ушкодження вантажів або порушення графіку поставок. Чіткий розподіл обов'язків і ефективна комунікація підрозділів забезпечують узгодженість дій у межах логістичної системи.

Управління ризиками є ще одним важливим елементом безпеки логістичних процесів. Зовнішні фактори – форс-мажори, погодні умови, транспортні обмеження, коливання ринку – можуть впливати на стабільність поставок. Розроблення альтернативних маршрутів, застосування страхових механізмів, підготовка резервних планів і створення внутрішніх процедур реагування значно підвищують стійкість логістичних систем до непередбачуваних подій [4].

Основні аспекти управління ризиками в логістичних процесах

№ з/п	Елемент	Зміст
1	Значення управління ризиками	Важливий елемент безпеки логістичних процесів
2	Зовнішні фактори ризику	Форс-мажори, погодні умови, транспортні обмеження, коливання ринку
3	Вплив факторів	Можуть порушувати стабільність поставок
4	Методи підвищення стійкості	Розроблення альтернативних маршрутів; використання страхових механізмів; підготовка резервних планів; створення внутрішніх процедур реагування
5	Результат	Підвищення стійкості логістичних систем до непередбачуваних подій

Окремої уваги потребує організація збереження вантажів у процесі транспортування. Правильне пакування, маркування, фіксація вантажів у транспортному засобі, дотримання вимог до небезпечних та швидкопсувних вантажів є обов'язковими умовами безпечного переміщення. Відповідність супровідної документації нормативним вимогам сприяє уникненню затримок і конфліктних ситуацій під час контролю на маршруті.

Отже, безпека транспортної логістики формується через комплексне поєднання технічних, організаційних, нормативних та управлінських заходів. Підтримання технічної справності транспорту, підготовка персоналу, раціональне управління ризиками та дотримання вимог законодавства забезпечують стабільність логістичних систем, мінімізують загрози й підвищують конкурентоспроможність транспортних підприємств у сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Крикавський Є. В. Логістика. Основи теорії. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2016. 412 с.
2. Гордон М. І., Смирнов І. Г. Транспортна логістика: організація і безпека перевезень. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 288 с.
3. Christopher M. Logistics & Supply Chain Management. 5th ed. London: Pearson, 2016. 312 p.
4. Балабанова Л. В., Сардак О. В. Логістичні ризики в системах постачання і збуту. Київ: КНЕУ, 2019. 254 с.

Казанок А. Р.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.е.н. Рудь Ю. Л.

ПРОЄКТУВАННЯ ЄДИНОЇ ЦИФРОВОЇ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ЛАНЦЮГА ПОСТАЧАННЯ

Формування єдиної цифрової платформи для забезпечення цілісної прозорості глобалізованих ланцюгів постачання являє собою комплексну науково-практичну проблему, що лежить на перетині теорії систем, логістики та цифрових технологій. Цей концепт виходить за рамки простого інтеграційного рішення, представляючи собою спробу створення інфраструктурного каркасу для трансформації фрагментованої, дискретної послідовності логістичних операцій у керовану, адаптивну та інтелектуальну мережу. Фундаментальною передумовою є гіпотеза про те, що комплексна прозорість і, як наслідок, стресостійкість системи можуть бути досягнуті лише шляхом формування єдиного синхронізованого цифрового подання, – цифрового близнюка фізичного ланцюга.

Цінність такої платформи має синергетичну природу, проявляючись одночасно в декількох вимірах. З точки зору операційного менеджменту, вона забезпечує перехід від реактивного управління запасами на основі апріорних прогнозів до предиктивної та адаптивної моделі, керованою реальним попитом та станом активів у режимі, наближеному до реального часу. У сфері управління ризиками платформа забезпечує іммерсивну трасованість, що є технологічною основою для верифікації відповідності посиленням вимогам ESG-стандартів, боротьби з інформаційними асиметріями та контрафактом. На макроекономічному рівні вона служить інструментом формування капіталу довіри, трансформуючи внутрішні дані у криптографічно підтверджену, публічно доступну інформацію про життєвий цикл продукту [1].

Технологічна реалізація концепту базується на конвергенції та інтеграції кількох ключових домінант. Архітектурним фундаментом, що забезпечує довіру в багатосторонній децентралізованій мережі, виступають розподілені реєстри, які гарантують незмінність, хронологічність та цілісність записів. Збір об'єктивних емпіричних даних забезпечується щільними сенсорними мережами інтернету речей, що трансформують фізичні логістичні одиниці в інтелектуальні об'єкти з власним цифровим представництвом. Потужності хмарних обчислень та промислових інтернет-платформ надають необхідну еластичність і масштабованість, тоді як методи штучного інтелекту та машинного навчання забезпечують перехід від описової аналітики до предиктивного моделювання та оптимізації.

Проте, ключові бар'єри для імплементації мають не технологічну, а інституційну та організаційну природу. Успіх залежить від формування консорціуму незалежних учасників з прийнятною спільною операційною моделлю, подолання глибокої інституційної недовіри та бажання утримувати дані в ізоляції. Критично важливим є досягнення консенсусу щодо галузевих протоколів інтероперабельності для усунення семантичних розбіжностей. Крім того, необхідно забезпечити правове визнання цифрових активів і смарт-контрактів, що циркулюють платформою, що є окремим політико-правовим завданням [2].

Таким чином, проєктування єдиної цифрової платформи для прозорості ланцюгів постачання являє собою комплексну міждисциплінарну проблему, яка поєднує технічну архітектуру з питаннями управління мережевими екосистемами, стандартизації та регуляторного забезпечення. Її реалізація означає перехід від парадигми управління лінійними ланцюгами до парадигми керування розподіленими, інтелектуальними та відкритими логістичними мережами.

Список використаних джерел:

1. Осокін Г. В. Цифровізація ланцюгів постачання як фактор трансформації бізнес-моделей. *Економіка та суспільство*. Вип. 64. Мукачєво. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-62>
2. Воронкова В. Г., Метеленко Н. Г. Цифрова трансформація промислового менеджменту у контексті викликів, можливостей та змін : монографія. Львів. Liha-Pres, 2024. 592 с.

Калашник Р. А.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. – Алтухов П. М.

МЕТОДИ ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЛИВОПОДАЧІ СИСТЕМИ COMMON RAIL

Сучасна дизельна система паливоподачі Common Rail, що перетворила уявлення про ефективність та екологічність дизельних двигунів, є високотехнологічним механічно-електронним комплексом, робота якого заснована на прецизійній взаємодії десятків компонентів під екстремальними навантаженнями. Її ефективна робота залежить від абсолютної синхронності та точності всіх ланок ланцюга – від підживлювального насоса низького тиску до соленоїдних або п'єзоелектричних форсунок, що роблять до декількох впорскувань за цикл. У зв'язку з цим діагностування будь-яких відхилень у роботі цієї системи перетворюється на складну інженерну задачу, що вимагає не просто послідовності дій, а цілісної діагностичної стратегії. Ця стратегія обов'язково поєднує глибоке програмне сканування, пряме фізичне вимірювання параметрів, порівняльний функціональний аналіз та перевірку електричної цілісності ланцюгів, дозволяючи послідовно відсікати цілі сфери можливих причин і локалізувати дефект від загального контуру до конкретного, часто мікроскопічного, компонента [1].

Першим і фундаментальним етапом будь-якого діагностування, що задає подальший вектор розслідування, є всебічний аналіз даних електронного блоку управління двигуном (ECU) за допомогою професійного діагностичного сканера, здатного інтерпретувати протоколи конкретного виробника. На цьому кроці майстер отримує не просто список кодів несправностей (DTC), а доступ до повноцінного масиву даних у реальному часі. Критично важливими для системи Common Rail є параметри, такі як заданий і фактичний тиск у рампі, положення регулюючого клапана тиску (DRV або PCV), керуючі поправки для кожної форсунки (тривалість та фаза впорскування), показники датчиків температури палива та повітря, сигнали датчиків положення розподільного та колінчастого валів. Аналіз цих даних дозволяє виявити парадокси та невідповідності: наприклад, постійна спроба ECU компенсувати низький фактичний тиск шляхом збільшення подачі може вказувати на втрату продуктивності насоса високого тиску. Важливо розуміти, що сканер виявляє лише симптом – електронну реакцію системи на фізичну аномалію, але він не може однозначно назвати механічну причину. Таким чином, цей етап формує гіпотези, що потребують подальшої фізичної перевірки.

Наступним кроком, що дозволяє перейти від цифрової моделі до фізичної реальності, є безпосереднє вимірювання тиску у всіх контурах паливної системи за допомогою механічних або цифрових манометрів високої точності. Ця процедура покликана підтвердити або спростувати дані сканера та відокремити справжню гідравлічну несправність від можливої похибки датчика чи електронного блоку. Перевірка починається з контуру низького тиску: вимірюється тиск на вході в насос високого тиску, який забезпечує підживлювальний насос, що знаходиться часто в паливному модулі бака. Недостатній тиск або його пульсації на цьому етапі можуть бути причиною кавітації та серйозних порушень роботи основного насоса. Далі підключається манометр високого тиску до спеціального контрольного порту на рампі. У різних режимах роботи двигуна (холостий хід, помірне навантаження, режим максимальної подачі) оцінюються ключові характеристики: швидкість наростання тиску при різкому відкритті дроселя, максимальний тиск, що досягається, стабільність його підтримки на заданому рівні та, що дуже важливо, швидкість падіння тиску після миттєвої зупинки двигуна. Швидкий спад тиску після зупинки прямо вказує на наявність витоків у контурі високого тиску – це можуть бути незакриваючі клапани однієї або декількох форсунок, внутрішня витічка регулюючого клапана або дефект самої рампи. Поєднання показників сканера та манометра дозволяє з високою ймовірністю локалізувати проблемну ділянку – насос, регулюючий клапан, рампу або форсунку.

Третім, високоспеціалізованим рівнем діагностики є перевірка балансу та індивідуальної продуктивності форсунок. Ця процедура може виконуватись двома основними шляхами. Перший – без демонтажу, через вбудовані функції блоку ECU, такі як тест відключення циліндрів або активний тест балансу. Блок управління тимчасово припиняє подачу сигналу на одну форсунку і реєструє падіння частоти обертання двигуна. Значний розкид у відгуку різних циліндрів однозначно вказує на нерівномірну продуктивність форсунок. Другий, більш точний шлях – демонтаж і стендове тестування форсунок на спеціальному гідравлічному стенді. Тут вимірюється абсолютно точна кількість палива, що впорскується за певну кількість імпульсів у різних режимах, перевіряється форма факела розпилення, герметичність запірного клапана та, для п'єзофорсунок, контрольованість дрібних попередніх і післявпорскувань. Цей метод дозволяє точно класифікувати характер несправності: механічний знос розпилювача, закоксування, збій у роботі соленоїда або деградація п'єзоелемента [2].

Окремим, але не менш важливим напрямком є повна перевірка електричної та електронної складової системи. Використовуючи мультиметр, перевіряють опір обмоток керуючих клапанів форсунок і регулюючого клапана насоса на відповідність специфікаціям та відсутність обривів або коротких замикань. Логічним продовженням є осцилографічний аналіз. Осцилограф дозволяє побачити реальну форму керуючого сигналу, що надходить від ECU на форсунку, оцінити амплітуду струму, час наростання та спаду. Аномалії на осцилограмі (наприклад, надмірне падіння амплітуди) можуть вказувати на проблеми в драйверах блоку управління, підвищений опір у контактних з'єднаннях або міжвиткове замикання в самій обмотці. Також перевіряються опорні сигнали з ключових датчиків (тиску в рампі, положення клапана) на предмет правдоподібності їх зміни при зміні режимів роботи двигуна [3].

Таким чином, повноцінне діагностування системи Common Rail являє собою логічно побудований багаторівневий пошук, що нагадує послідовне відкриття концентричних кіл. Почавши з глобального аналізу електронних даних, діагност послідовно звужує коло пошуку: підтверджує або відкидає гідралічні гіпотези прямими вимірами тиску, потім локалізує проблему на рівні окремих форсунок за допомогою баланс-тестів або стендів, і на завершення перевіряє цілісність електропровідних шляхів, що зв'язують це все в єдине ціле. Кожен метод є незамінним ланкою в цьому ланцюгу: сканер дає загальну картину та напрямок, манометри працюють з фізичними параметрами, тести форсунок визначають індивідуальну винність, а електричні вимірювання виключають паразитні фактори в проводці та блоках. Лише синергія всіх цих підходів дозволяє не просто замінити найдорожчий компонент, а з хірургічною точністю визначити справжню причину відмови – чи то знос прецизійних пар через низьку якість палива, відмова електронної плати через тепловий вплив, механічне пошкодження від вібрації або комбінацію цих факторів – і провести економічно оптимальний та технічно виважений ремонт, повністю відновлюючи роботу цієї високоточної серцевини сучасного дизеля.

Список використаних джерел:

1. Самбур Е. О. Актуальність удосконалення діагностування дизелів із системою Common-Rail. *Вісник Національного транспортного університету*. Вип. 34. 2016. Київ. С. 430-433. URL: http://publications.ntu.edu.ua/visnyk/34_2016/430-433.pdf (дата звернення 30.10.2025).
2. Кишун, В. А., Боровицький, І. В. Сучасні методи діагностування паливних насосів високого тиску системи живлення Common Rail. *Вісник ЖДТУ. Серія "Технічні науки"*, Вип. 2 (77), 2016. С. 94-101. DOI: [https://doi.org/10.26642/tn-2016-2\(77\)-94-101](https://doi.org/10.26642/tn-2016-2(77)-94-101) (дата звернення 30.10.2025).
3. Фаєр Д. Р., Кукурудзяк Ю. Ю. Діагностика системи впорскування дизельного палива Common Rail. *Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*. Вінниця. 13-15 березня 2019р. 2019. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/27309> (дата звернення 30.10.2025).

Костін М. О.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. – к.т.н. Поліщук Д. В.

ЕКОЛОГІЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНЕВИХ СИЛОВИХ УСТАНОВОК НА ВАНТАЖНОМУ ТРАНСПОРТІ

Перехід вантажного транспорту на альтернативні види палива є однією з найважливіших умов декарбонізації транспортного сектора, який традиційно залишається значним джерелом викидів парникових газів та забруднюючих речовин. Серед перспективних технологій воднева паливна комірка, або водневий електрогенератор, займає особливе місце, особливо для сегмента важких вантажних перевезень на великій відстані. Ця технологія пропонує потенційний шлях до нульових викидів у місці експлуатації, однак її широке впровадження супроводжується комплексом екологічних та економічних викликів, що потребують ретельного аналізу та системного підходу.

Головним екологічним імперативом використання водню є можливість кардинально знизити вплив вантажного транспорту на якість повітря, особливо в міських агломераціях та на головних транспортних магістралях. Автомобіль на паливних комірках в процесі роботи виділяє лише водяну пару та тепло, повністю усуваючи локальні викиди діоксиду азоту, твердих частинок, вуглеводнів та інших шкідливих речовин. Це безпосередньо сприяє покращенню здоров'я населення та відповідає дедалі жорсткішим екологічним стандартам. Проте загальний екологічний ефект повністю залежить від способу отримання самого водню. Якщо він виробляється шляхом парового реформінгу природного газу без захоплення вуглецю, загальний карбоновий слід такого палива за повним життєвим циклом може лише незначно поступатися дизельному паливу. Натомість зелений водень, отриманий за допомогою електролізу води з використанням електроенергії з відновлюваних джерел, забезпечує справді низьковуглецевий цикл. Таким чином, екологічна перевага технології реалізується лише за умови декарбонізації енергетики та розвитку потужностей з виробництва саме зеленого водню.

Економічні аспекти на сьогодні є основним бар'єром для масової комерціалізації водневих вантажівок. На сторінці капітальних витрат найсуттєвішою статтею є собівартість самих паливних комірок, що містять дорогі метали, такі як платина та іридій, а також складні системи управління. Це робить водневу вантажівку значно дорожчою за аналогічну дизельну або навіть електричну з акумуляторами. Інфраструктурні витрати також колосальні: створення мережі водневих заправних станцій, що забезпечують безпеку та високу швидкість заправлення, вимагає мільярдних інвестицій. Експлуатаційна економіка безпосередньо залежить від ціни на кінцевий водень для споживача. Поки що вартість зеленого водню значно перевищує вартість дизельного палива на одиницю енергії, хоча прогнози передбачають її зниження в міру масштабування виробництва та здешевлення відновлюваної енергії. Важливою економічною складовою є також ефективність ланцюга "електроенергія-колесо". У водневій технології вона нижча, ніж у прямої електрифікації через втрати на електроліз, транспортування, стиснення водню та зворотне перетворення в комірці в електрику. Це означає, що для подолання тієї самої відстані знадобиться більше первинної відновлюваної енергії, що впливає на кінцеву собівартість пробігу.

Для вантажного транспорту водень, однак, пропонує беззаперечні операційні переваги, які можуть виправдати витрати в певних нішах. Це, перш за все, велика дальність ходу (понад 800-1000 км) із заправкою, що займає лише 10-15 хвилин, що робить його технологією, набагато ближчою до звичного патерну використання дизельних тягачів, ніж повністю акумуляторні рішення для далекобію. Ця характеристика робить водень особливо привабливим для міжміських та міжнародних вантажних перевезень, де тривале заряджання акумуляторів великої ємності призвело б до втрати часу та зниження рентабельності. Крім того, водневі системи менш схильні до втрати ємності при низьких температурах і можуть зберігати більше енергії без пропорційного збільшення маси, що критично важливо для важких транспортних засобів.

Таким чином, майбутнє водневих силових установок у вантажному транспорті визначатиметься динамікою подолання ключових протиріч. З одного боку, існує потужний екологічний драйвер та операційна доцільність для далекобійних перевезень. З іншого – наявність серйозних економічних та інфраструктурних бар'єрів, а також конкуренція з боку дедалі вдосконалюваних акумуляторних технологій для середньотонажних перевезень. Успішна реалізація потенціалу водню вимагатиме не технологічного прориву в одній галузі, а синхронізованих зусиль у декількох напрямках: державної підтримки для стимулювання попиту та інфраструктури, інвестицій у відновлювану енергетику та потужності з електролізу, а також постійного технологічного здешевлення власне паливних елементів. Тільки в цьому випадку водень зможе стати не символічною, а реальною та економічно обґрунтованою складовою чистого майбутнього вантажних перевезень, виконуючи свою роль у важкодоступних для електрифікації сегментах транспортної системи.

Список використаних джерел:

1. Степень, З. Аналіз перспектив внутрішньої енергетики на водневому паливі двигунів внутрішнього згоряння. *Двигуни внутрішнього згоряння*, 2024. Вип. 197 (2), С. 32–41. DOI: <https://doi.org/10.19206/CE-174794>
2. Глобальний огляд водню MEA-2022. Міжнародне енергетичне агентство. Париж. 2022. URL: <https://www.iea.org/reports/global-hydrogen-review-2022> (дата звернення 30.10.2025).

Крижченко А. В.

Класичний приватний університет

Харченко М. В.

Класичний приватний університет
к.е.н.

ОПТИМІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ ЗА РАХУНОК ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ (ITS) ТА АВТОМАТИЗОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасна транспортна логістика переживає якісну трансформацію – від традиційних методів управління потоками до високотехнологічних систем, здатних самостійно приймати рішення. Під впливом стрімкого розвитку цифрових технологій, штучного інтелекту та автоматизації транспортна галузь перетворюється на інтелектуальну мережу, де інформаційні потоки є не менш важливими, ніж матеріальні.

Інтелектуальні транспортні системи (ITS) та автоматизовані рішення вже не сприймаються як елемент далекого майбутнього – вони стають ключовим чинником підвищення ефективності, безпеки та екологічності логістичних процесів. Застосування таких технологій дозволяє підприємствам швидко реагувати на зміни попиту, мінімізувати витрати часу й ресурсів, а також формувати конкурентні переваги у глобальному логістичному середовищі. Однією з провідних тенденцій розвитку транспортної логістики є інтеграція інтелектуальних систем управління рухом і автоматичних елементів у процеси транспортування, навантаження та зберігання.

Сьогоднішня ITS здатна аналізувати дорожню ситуацію в реальному часі, оптимізувати маршрути, знижувати експлуатаційні витрати та підвищувати прибутковість, прогнозувати затори й аварійні ризики, а також забезпечувати злагоджену взаємодію між транспортними засобами та інфраструктурою. Автоматизовані технології, у свою чергу, змінюють підхід до обробки вантажів. Наприклад, як створення автоматизованих складів, автономних вантажівок та системи сортування, здійснення доставки за допомогою невеликих автономних роботів, дозволяють досягати високого рівня точності та швидкості логістичних операцій.

Такі технологічні поштовхи відкривають широкі можливості для створення стійких і гнучких транспортно-логістичних систем, що відповідають викликам часу від зростання обсягів перевезень до необхідності зниження екологічного навантаження.

Головним завданням ITS є реалізація та підтримка можливості автоматизованого й автоматичного взаємозв'язку всіх транспортних суб'єктів в реальному часі на адаптивних принципах. Найважливішим в побудові ITS є сукупність транспортно-технологічної, транспортно-сервісної, шляхово-транспортної та інформаційної інфраструктури [1].

Для підприємств логістичної галузі запровадження інтелектуальних транспортних систем і автоматизованих технологій стає стратегічним інструментом підвищення ефективності. По-перше, це дозволяє значно скоротити операційні витрати завдяки автоматизації одноманітних операцій і точному прогнозуванню транспортних потоків. По-друге, зменшується вплив «людського фактору» – системи самостійно аналізують ситуації, приймають рішення та коригують маршрути, що підвищує точність і надійність перевезень. По-третє, використання автоматизованих складів і автономних транспортних засобів дозволяє оптимізувати застосування пального й енергії, знизити рівень забруднення повітря, а також покращити контроль за якістю виконання логістичних операцій.

Інтелектуальні транспортні системи є джерелом до майбутньої стійкості транспортного сектору. Перспектива ITS готова до швидких нововведень та розширення. Сучасні технології, такі як приєднання до мережі 5G, машинне навчання та квантові розрахунки, мають поширювати та розвивати потенціал ITS. Ці провадження зроблять транспортні мережі ще ефективнішими та пристосованими до будь-яких змін. Покращення доступності автономних транспортних засобів, керування дорожнім рухом на базі штучного інтелекту ще більше розповсюджує міжнародну торгівлю, зростання продуктивності та знижуючи людські помилки. Проведення аналізу та обмін інформацією в режимі реального часу забезпечує безперервні матеріальні потоки [3].

Логістика більше не будується до звичайної доставки товарів з пункту А до пункту Б. Зараз це багатогранна, високотехнологічна система, яка вимагає гнучкості та здатності швидко відгукуватися на зміни. Майбутнє логістики – за цифрову трансформацію, автоматизацією та екологічно відповідальними рішеннями.

Тому вкладення в нові технології дають можливість підприємствам збільшувати швидкість логістичних операцій, прозорість та безперервність постачання [2].

Отже, впровадження інтелектуальних транспортних систем та автоматизованих технологій є важливим напрямком вдосконалення сучасної транспортної логістики. Ці методи забезпечують сукупну оптимізацію логістичних процесів, зменшуючи витрати, підвищують швидкість і чіткість перевезень, а також підтримують утворення безпечного та екологічного транспортного середовища. Поєднання автоматизації, штучного інтелекту та цифрових засобів сприяє новому етапу розвитку логістики – заміняючи традиційні підходи управління на більш інноваційні, інтелектуальні орієнтовані системи, які здатні самостійно навчатися, передбачувати та ухвалювати рішення.

Список використаних джерел:

1. Застосування інтелектуальних систем на транспорті. URL: <https://openarchive.nure.ua/-server/api/core/bitstreams/9ff1186e-31f6-4a01-aa39-cbe4361535f5/content>
2. Світові тренди логістики, що важливо враховувати в бізнесі. URL: <https://synexlogistics.com/>
3. Як інтелектуальні транспортні системи (ITS) формують торгівлю та логістику. URL: <https://www.loginxtsolutions.com/blog/how-intelligent-transportation-systems-are-shaping-trade/>

Мазурова М. В.

Класичний приватний університет

Харченко М. В.

Класичний приватний університет
к.е.н.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Євроінтеграційні процеси в Україні зумовлюють необхідність модернізації логістичної інфраструктури відповідно до стандартів і вимог Європейського Союзу. Сфера логістики виступає ключовою ланкою забезпечення економічної взаємодії, транзитного потенціалу та інтеграції України у спільний транспортно-економічний простір Європи.

Розвиток логістичної системи України визначається потребою гармонізації транспортної політики, технічних регламентів і митних процедур із європейськими нормами. У цьому контексті особливе значення має реалізація Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також Національної транспортної стратегії України до 2030 року, яка передбачає створення ефективною, сталою та безпечною транспортно-логістичною мережі [1, с.18].

Сучасний етап розвитку логістичної інфраструктури України характеризується активним залученням державних і приватних інвестицій у реконструкцію автошляхів, модернізацію залізничних вузлів, морських портів і митно-логістичних терміналів. Значна увага приділяється розбудові транспортних коридорів, які забезпечують безперервність вантажопотоків і скорочення часу доставки між регіонами. Інтеграція України до європейської мережі TEN-T (Trans-European Transport Network) відкриває нові можливості для розвитку мультимодальних перевезень, розширення міжнародної співпраці у сфері транспорту та підвищення транзитного потенціалу держави. Реалізація відповідних проєктів сприяє формуванню України як ключового логістичного хабу між Сходом і Заходом, що відповідає стратегічним цілям євроінтеграції та економічної безпеки країни [2, с. 5].

Таблиця 1

Основні напрями розвитку логістичної інфраструктури України в контексті євроінтеграції

№	Напрямок розвитку	Очікуваний результат
1	Розбудова транспортних коридорів TEN-T	Підвищення пропускної спроможності та інтеграція з європейською транспортною мережею
2	Модернізація морських портів і залізничних вузлів	Оптимізація логістичних маршрутів, скорочення часу доставки вантажів
3	Розвиток мультимодальних логістичних хабів	Забезпечення взаємозв'язку між видами транспорту, зменшення витрат на перевезення
4	Впровадження цифрових логістичних платформ	Підвищення прозорості операцій, ефективності управління постачаннями
5	Екологізація транспортної інфраструктури	Зниження шкідливих викидів, відповідність «зеленим» стандартам ЄС

Подальший розвиток інфраструктури має ґрунтуватися на поєднанні технологічних інновацій, гармонізації нормативно-правової бази з вимогами ЄС і підвищенні ефективності управління логістичними процесами. Це створить передумови для інтеграції України у спільний транспортний простір Європи, сприятиме зростанню транзитного потенціалу та залученню інвестицій [4, с.73].

Важливим напрямом є цифровізація логістичних процесів – запровадження електронного документообігу, інтелектуальних транспортних систем (ITS) та єдиних цифрових платформ управління перевезеннями, що забезпечують прозорість, ефективність і взаємодію учасників ринку в режимі реального часу.

Разом з тим, розвиток логістичної інфраструктури потребує комплексного підходу, який поєднує інноваційні, технічні, екологічні та інституційні аспекти. Євроінтеграційний вектор розвитку передбачає не лише фізичну модернізацію транспортних шляхів, а й формування сучасної логістичної культури управління, орієнтованої на стандарти якості, безпеки та сталого розвитку.

Отже, інтеграція України в європейський транспортний простір виступає стратегічним напрямом зміцнення її економічного потенціалу та конкурентоспроможності. Реалізація проєктів з розвитку логістичної інфраструктури сприятиме створенню ефективною системи міжнародних перевезень, підвищенню інвестиційної привабливості держави та її ролі як важливого транзитного центру Європи.

Список використаних джерел:

1. Кабінет Міністрів України. Національна транспортна стратегія України до 2030 року. Київ, 2020.
2. Криківський Є. В. Логістика. Основи теорії. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2022.
3. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Інтеграція України до мережі TEN-T: аналітична доповідь. Київ, 2023.
4. Діденко Л. В. Цифрова трансформація транспортно-логістичної системи України. *Економіка і держава*. 2023. № 5. С. 71–76.

Мартинюк Р. І.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. — викладач Алтухов П. М.

ОЦІНКА СТАНУ ДВИГУНА ЛЕГКОВОГО АВТОМОБІЛЯ В ПРОЦЕСІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Оцінка технічного стану двигуна внутрішнього згоряння легкового автомобіля під час його активного життєвого циклу є стратегічною складовою культури експлуатації, спрямованої на максимізацію ресурсу, збереження економічності та гарантію безпеки. Цей процес відрізняється від діагностики, що проводиться в умовах сервісу при наявності конкретної несправності, своєю превентивною та систематичною природою. Його основна мета полягає в організації безперервного моніторингу сукупності показників, які відображають ефективність роботи силового агрегату та інтенсивність зношування його ключових компонентів. Завдяки цьому стає можливим виявлення найменших відхилень від норми на самій ранній стадії, коли процеси деградації ще не набули незворотного характеру та можуть бути скориговані своєчасним обслуговуванням або незначним ремонтом. Ефективна оцінка базується на трьох методах: на суб'єктивному сприйнятті водія, на об'єктивних інструментальних вимірах та на аналізі даних електронних систем управління, які разом формують повноцінну та динамічну діагностичну картину.

Початковим і фундаментальним рівнем, доступним кожному користувачеві, є суб'єктивний моніторинг, що ґрунтується на спостереженні за поведінкою автомобіля та безпосередніх органо-лептичних відчуттях. Центральне місце тут займає акустичний контроль. Виникнення нових, нехарактерних звуків, таких як сухий металевий стукіт під навантаженням (можлива детонація або знос шатунних підшипників), ритмічний клацючий звук на холодну (регулювання клапанів), свист ременів або вой турбіни, є прямими звуковими сигналами несправності. Тактильні відчуття, зокрема появи або посилення вібрацій на рульовому колесі, педалях або кузові при певних оборотах, часто свідчать про розбалансування силового агрегату, знос підшківки двигуна, проблеми зі зчепленням або пропуски запалювання в циліндрах. Критично важливо відстежувати динамічні характеристики: зменшення еластичності двигуна, "провали" при різкому натисканні педалі акселератора, необхідність частішого перемикання на нижчі передачі для подолання звичайних підйомів. Ці симптоми можуть мати десятки причин, але вони завжди вказують на втрату потужності та падіння загального ККД. Щоденний візуальний облік включає перевірку рівня моторної олії та його динаміки між замінами, звертаючи увагу на несвоєчасне потемніння (ознака інтенсивного окислення або попадання продуктів згоряння), а також контроль рівня охолоджуючої рідини та відсутність олійних або антифризних плям під стоянкою автомобіля [1].

Наступним етапом, що вимагає певних інструментів та кваліфікації, є проведення регулярних об'єктивних інструментальних вимірів ключових параметрів. Показником номер один механічного здоров'я двигуна є витрата моторної олії на угар. Систематична нестача значної кількості масла (більше 0,3-0,5 л на 1000 км для сучасних двигунів) є беззаперечним симптомом серйозних проблем, найчастіше зносу циліндропоршневої групи, закоксовування або поломки маслоснімальних кілець, а також можливих проблем зі зносом турбокомпресора або засміченням системи вентиляції картера. Не менш важливим інтегральним показником є контроль витрати палива. Її стале зростання при незмінних умовах експлуатації є комплексним сигналом, що може вказувати на зниження компресії, забруднення форсунок, падіння продуктивності паливного насоса, засмічення повітряного фільтра або відмову датчиків, що впливають на приготування суміші. Для прямої оцінки герметичності камери згоряння та стану циліндропоршневої групи проводять вимірювання компресії. Значне падіння компресії в одному або кількох циліндрах прямо вказує на прогар клапана, його неправильну регулювання, знос або залігання поршневих кілець. Більш інформативним сучасним методом є використання мотор-тестера для побудови діаграми тисків у циліндрі, що дозволяє диференціювати причини падіння компресії. Дуже показовим етапом є аналіз газів у картері, оскільки підвищений тиск і характер газів підтверджують інтенсивне продимання продуктів згоряння з циліндрів у картер, що є прямим наслідком зносу кілець або поршня [2].

Умови сучасного автомобіля, оснащеного розгалуженою мережею датчиків та електронними блоками управління, відкривають третій, високотехнологічний рівень оцінки — комп'ютерну діагностику та аналіз параметрів роботи в реальному часі. Підключення сканера до стандартного діагностичного роз'єму OBD-II дає доступ до десятків життєво важливих показників. Найважливішими з них для оцінки стану є паливні корекції (Short-Term Fuel Trim — STFT та Long-Term Fuel Trim — LTFT). Їх значення, особливо стійке відхилення LTFT за межі +/-5-10%, чітко показують, наскільки системі доводиться «боротися» для підтримки стехіометричного складу суміші, що може свідчити про підсос повітря, зниження продуктивності паливної системи або несправність датчиків. Аналіз кутів випередження запалювання та моменту детонації дозволяє оцінити ефективність роботи системи управління детонацією та якість палива. Критично важливими є дані з датчиків кисню (лямбда-зондів), зокрема швидкість перемикання напруги та форма сигналу, які характеризують їхню працездатність і впливають на точність контролю суміші. Показники датчика масової витрати повітря (ДМРВ) та датчика абсолютного тиску у колекторі (ДАД) порівнюються з еталонними значеннями для конкретного режиму, що дозволяє виявити їхнє старіння або засмічення. Систематичний аналіз цих параметрів дозволяє виявити «м'які» несправності, які ще не призвели до запалення лампочки Check Engine, але вже знижують ефективність і заздалегідь сигналізують про потенційні проблеми [3].

Підсумовуючи, комплексна оцінка стану двигуна в процесі його експлуатації є складним, багаторівневим та безперервним процесом, який поєднує в собі пильність користувача, планомірне застосування інструментальних методів контролю та поглиблений аналіз даних електронних систем. Такий підхід дозволяє перейти від реактивної моделі експлуатації «працює – не працює» до проактивного управління технічним ресурсом. Він дає змогу не просто констатувати факт поломки, а прогнозувати ймовірність її виникнення на основі аналізу тенденцій. Це забезпечує можливість планувати та виконувати сервісні втручання в оптимальний техніко-економічний момент, запобігаючи переростанню дрібних дефектів у капітальні поломки, що супроводжуються значними витратами. Таким чином, систематична оцінка стану двигуна перетворюється з обов'язкового обтяження на потужний інструмент економії коштів, підвищення безпеки та забезпечення довготривалої та безвідмовної роботи найважливішого агрегату автомобіля протягом усього строку його служби.

Список використаних джерел:

1. Антропов О. Діагностика та системи контролю технічного стану ДВЗ автомобілів категорії М1. Кваліфікаційна магістерська робота, спец. 274 «Автомобільний транспорт» наук. кер. О. Сакно. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури. Дніпро. 2021. 75 с. URL: <http://srd.pgasa.dp.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/8165/Antropov.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 05.11.2025).
2. Пеня М. Ю. Підвищення довговічності агрегатів машин конструктивно-технологічними методами. Кваліфікаційна магістерська робота, спец. 208 «Агроінженерія» наук. кер. В. І. Дирда. Дніпровський державний аграрно-економічний університет. Дніпро. 2021. 82 с. URL: https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/5827/1/%D0%9F%D0%B5%D0%BD%D1%8F_%D0%9C.%D0%AE..pdf (дата звернення 05.11.2025).
3. Ярецький Р. Р. Підвищення ефективності технологічного процесу технічного обслуговування та ремонту системи живлення автомобілів Opel Omega. Кваліфікаційна бакалаврська робота, спец. 274 «Автомобільний транспорт» наук. кер. Ю. І. Пиндус. Відокремлений структурний підрозділ «Тернопільський фаховий коледж Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя». Тернопіль. 2023. 92 с. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/42124/1/dyplom_Yaretskyi_R_2023.pdf (дата звернення 05.11.2025).

Мєняйлова В. О.

Класичний приватний університет

МАРКЕТИНГ-ЛОГІСТИЧНА СТРАТЕГІЯ

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ

У сучасних економічних умовах ефективне функціонування підприємств роздрібною торгівлі вимагає впровадження інноваційних підходів до побудови системи стратегічного управління. Для суб'єктів господарювання роздрібною торгівлі це зумовлює необхідність формування моделей управління, орієнтованих на споживача, інтеграції сучасних технологій цифрового маркетингу, а також розробки гнучких стратегічних рішень, які здатні оперативно адаптуватися до трансформацій споживчих уподобань і мінливості ринкового середовища. Важливість орієнтації на споживача і цифрових маркетингових технологій посилюється необхідністю підвищення ефективності внутрішніх процесів, особливо в сфері логістики та управління ланцюгами постачання.

З даних позицій, логістика повинна бути розглянута як стратегічний інструмент, який допомагає підприємствам ефективно взаємодіяти з ринком та відповідати на зміни в навколишньому середовищі. Спільна робота усіх учасників логістичного процесу дозволяє створити більш гнучкі та реактивні логістичні стратегії [3].

У сучасних умовах для суб'єктів роздрібною торгівлі ефективність логістичних процесів становить фундамент для формування інтегрованих маркетингово-логістичних стратегій, які забезпечують досягнення конкурентних переваг на динамічному ринку споживчих товарів. Логістика забезпечує доставку товарів до споживача у належний час та до необхідного місця, в той же час логістичні послуги є об'єктом маркетингової діяльності, для ефективної реалізації яких на ринку логістичні компанії повинні будувати свою діяльність на засадах маркетингу [2]. У маркетинговій логістиці тепер відбуваються суттєві зміни, пов'язані з пошуком сучасних рішень не тільки й не стільки в межах маркетингу та логістики, скільки у сферах їх перетинання [1].

Маркетингово-логістична інтеграція – це стратегічний підхід, який об'єднує функції маркетингу та логістики в єдиний, узгоджений процес для досягнення спільної мети: повного задоволення потреб клієнтів з мінімальними витратами. Хоча маркетинг і логістика є окремими напрямками бізнесу, їх тісна взаємодія створює синергетичний ефект, який підвищує ефективність і конкурентоспроможність торговельного підприємства. Ролі маркетингу та логістики в інтеграції представлено на рис. 1

Можемо стверджувати, що маркетинг і логістика мають спільну орієнтацію на кінцевого споживача, де маркетинг відповідає за формування ринкових пропозицій, а логістика – за своєчасну доставку товарів, що сприяє підвищенню задоволеності клієнтів.

Інформаційний обмін між маркетинговими дослідженнями щодо попиту, цін та промоакцій і плануванням логістичних операцій забезпечує своєчасне реагування логістичного ланцюга на майбутні зміни обсягів продажів. Інтеграція маркетингових і логістичних функцій дозволяє оптимізувати витрати на доставку та утримання запасів, при цьому забезпечуючи високий рівень клієнтського сервісу. Спільна адаптація до змін ринку сприяє мінімізації ризиків дефіциту або надлишку товарів, скороченню затримок і підвищенню гнучкості управління запасами.

У процесі інтеграції маркетингових і логістичних функцій роздрібною торгівлі надзвичайно важливо забезпечити узгодженість дій між аналітичними, стратегічними та операційними рівнями управління. Маркетинг виконує роль формування попиту, дослідження поведінки споживачів, аналізу ринку та розробки ефективних планів просування продукції. Водночас, логістика відповідає за організацію руху товарів, управління запасами, своєчасне і якісне виконання доставок, що забезпечує безперервність та надійність постачання (табл.1).

Рис. 1 Ролі маркетингу та логістики в інтеграції
Джерело: створено автором із використанням інструментів ШІ

Таблиця 1

Механізм інтеграції маркетингу та логістики

Етап інтеграції	Маркетинг	Логістика
Збір та аналіз інформації	Визначає потреби споживачів, аналізує попит, прогнозує обсяги продажів.	Планує потребу у запасах, визначає вимоги до постачання.
Формування стратегії	Розробляє продуктову, цінову та комунікаційну політику.	Формує логістичну стратегію постачання та збуту.
Реалізація стратегії	Просуває товар на ринку, управляє каналами збуту.	Організовує транспортування, складування, обробку замовлень, пакування.
Зворотний зв'язок	Аналізує задоволеність споживачів і коригує політику.	Оптимізує логістичні процеси на основі зворотного зв'язку.

Інтеграція цих функцій створює синергію, яка полягає у взаємодії планування маркетингових заходів із логістичними можливостями підприємства, що забезпечує ефективність як стратегічних, так і оперативних процесів. Такий комплексний підхід сприяє формуванню єдиної системи управління маркетингово-логістичними процесами, яка орієнтована на максимальне задоволення потреб кінцевого споживача при оптимізації витрат і ресурсів.

Забезпечення ефективного інформаційного обміну між підрозділами маркетингу і логістики є ключовим для оперативного реагування на зміни ринкового середовища, мінімізації ризиків дефіциту чи надлишку товарних запасів та підтримки високого рівня клієнтського сервісу. Врахування цих аспектів в управлінській діяльності роздрібних підприємств визначає їхню конкурентоспроможність та здатність адаптуватися до динамічних умов ринку.

Отже, інтеграція маркетингових і логістичних процесів виступає як стратегічний інструмент підвищення ефективності діяльності підприємств роздрібної торгівлі, що забезпечує сталий розвиток і економічний успіх на сучасному ринку.

Список використаних джерел:

1. Бозуленко О. Я., Чаплінський Ю. Б. Застосування маркетингової логістики у ритейлі *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2023. № I (89). С. 117-129. DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2023-1.89.09>.
2. Крикавський Є. В. Товар в логістичній системі // *Маркетинг: теорія і практика. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції* (18-20 вересня 2002 р., м. Київ). К.: КНЕУ, 2018. С- 64
3. Тяжкун, Є. (2024). Інтеграційна взаємодія маркетингу та логістики: сучасні тенденції. *Економіка та суспільство*, (59). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-72>

Мєняйлова Г. Є.

Класичний приватний університет
к.е.н., доцент

РОЗВИТОК ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Транспортно-логістична інфраструктура є важливим елементом функціонування будь-якої національної економіки, оскільки забезпечує ефективний рух товарів, ресурсів та пасажирів між ключовими господарськими центрами. Її стан визначає швидкість товарообігу, рівень витрат підприємств, доступність ринків та можливості інтеграції держави у міжнародні економічні процеси [1]. У структурі національної економіки інфраструктурні об'єкти – автошляхи, залізниці, порти, складські комплекси та транспортні вузли – виконують функцію матеріальної основи логістичних операцій та сприяють підвищенню конкурентоспроможності країни.

З огляду на географічне положення України, її транспортно-логістична система традиційно відігравала роль транзитного коридору між Європою та Азією. Розвинена мережа залізничного та автомобільного транспорту, наявність морських портів та авіасполучення створюють підґрунтя для формування багатовекторної логістичної інфраструктури, здатної забезпечувати внутрішні та зовнішні перевезення. Однак ефективність її функціонування значною мірою залежить від рівня розвитку інфраструктурних об'єктів, організації транспортних потоків та координації між усіма учасниками логістичного процесу [2].

Серед ключових проблем розвитку транспортно-логістичної інфраструктури України варто виділити нерівномірність розвитку окремих видів транспорту, високий рівень фізичного зносу основних фондів, недостатність фінансування та застарілі підходи до планування транспортних мереж. Значна частина автомобільних доріг потребує капітального ремонту, що знижує швидкість перевезень та збільшує витрати учасників логістичного процесу. Залізнична інфраструктура також характеризується високим ступенем амортизації, що негативно впливає на пропускну спроможність та надійність перевезень [3].

Важливим аспектом розвитку логістичних систем є вдосконалення складської інфраструктури, яка забезпечує накопичення, сортування та обробку товарів. Наявні складські потужності в Україні часто не відповідають вимогам сучасних обсягів товарообігу, характеризуються низьким рівнем організації внутрішньоскладських процесів і потребують модернізації. Недостатній розвиток логістичних хабів та вантажних терміналів ускладнює формування ефективних маршрутів та збільшує час доставки.

Окреме значення для транспортно-логістичної системи має розвиток портів та внутрішніх водних шляхів, оскільки саме вони забезпечують значну частку вантажообігу та формують стратегічні канали зовнішньоекономічної діяльності країни. Морські порти України володіють значним потенціалом, зумовленим вигідним географічним положенням та наявністю виходу до Чорного моря, однак їх ефективність обмежується інфраструктурними проблемами, недостатнім рівнем глибоководності, зношеністю причальних споруд та нестачею інвестицій у модернізацію перевантажувальних потужностей. Додатковим викликом є необхідність оновлення логістичних підходів та покращення організації портових операцій відповідно до сучасних ринкових вимог.

Внутрішній водний транспорт, який міг би стати економічно ефективною альтернативою автомобільним перевезенням, також використовується недостатньо. Це пов'язано з потребою модернізації гідротехнічних споруд, шлюзів, навігаційного обладнання та флоту, що у багатьох випадках є морально та фізично застарілим. Відсутність належної інфраструктури вздовж річкових шляхів та недостатній розвиток річкових терміналів додатково стримують використання цього виду транспорту. Розширення та модернізація внутрішніх водних шляхів могло б не лише знизити логістичні витрати, а й сприяти рівномірному розвитку регіонів, інтегруючи Україну у європейську систему водних коридорів [4].

Вирішення окреслених проблем передбачає розроблення комплексної державної політики розвитку транспортно-логістичної інфраструктури. Така політика має включати підвищення рівня фінансування інфраструктурних проєктів, оптимізацію транспортних потоків, модернізацію інфраструктурних об'єктів та стимулювання інвестицій у логістичну сферу. Важливою умовою успіху є також співпраця держави, бізнесу та міжнародних партнерів, що дозволить забезпечити сталість розвитку та інтеграцію України у міжнародні логістичні мережі.

Таблиця 1

**Основні напрями державної політики розвитку
транспортно-логістичної інфраструктури**

№ з/п	Напрямок	Заходи
1	Підвищення рівня фінансування інфраструктурних проєктів	Збільшення державних інвестицій, залучення міжнародних фінансових організацій, розширення можливостей державно-приватного партнерства.
2	Оптимізація транспортних потоків	Удосконалення маршрутної мережі, зменшення заторів та логістичних затримок, покращення координації між видами транспорту.
3	Модернізація інфраструктурних об'єктів	Реконструкція доріг, залізниць, портів, логістичних хабів і складських комплексів; оновлення матеріально-технічної бази.
4	Стимулювання інвестицій у логістичну сферу	Створення сприятливих умов для інвесторів, податкові стимули, підтримка приватних ініціатив у розвитку логістичних центрів.
5	Співпраця держави, бізнесу та міжнародних партнерів	Спільні проєкти, інтеграція у міжнародні транспортні коридори, узгодження стандартів і процедур, сприяння стабільності та сталому розвитку.

Розвиток транспортно-логістичної інфраструктури є стратегічним чинником підвищення ефективності національної економіки. Від стану транспортних мереж, складських комплексів та логістичних вузлів залежить швидкість товарообігу, доступність ринків та рівень конкурентоспроможності країни. Для України модернізація транспортної інфраструктури та оптимізація логістичних процесів є ключовими умовами забезпечення економічного зростання та зміцнення її ролі у міжнародних транспортних коридорах. Комплексний підхід до розвитку інфраструктури дозволить підвищити ефективність перевезень, зменшити витрати та створити сприятливе середовище для подальшої інтеграції у світовий ринок.

Список використаних джерел:

1. Васильєв О. І. Транспортна інфраструктура: теоретичні засади та практика розвитку. Київ: КНЕУ, 2020.
2. Дикань В. Л. Логістичні системи: управління та розвиток. Харків: УкрДУЗТ, 2019.
3. Квітка С. А. Транспортна система України: тенденції та перспективи модернізації. Львів: ЛНУ, 2021.
4. Мелех О. Г. Організація транспортних перевезень: проблеми та шляхи вдосконалення. Тернопіль: ТНЕУ, 2018.

Носач І. В.

Філія Класичного приватного університету у м. Кременчук
к.пед.н.

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЛОГІСТИЧНИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ

У сучасних умовах глобалізації світової економіки та зростаючої інтеграції України до європейського економічного простору логістичні компанії стикаються з необхідністю суттєвого підвищення власної ефективності та конкурентних переваг. Динамічний розвиток міжнародної торгівлі, зміни у споживчих вимогах та посилення конкуренції на ринку логістичних послуг створюють нові виклики для вітчизняних підприємств цієї сфери.

В умовах економічної нестабільності та воєнного стану українські логістичні оператори мають адаптуватися до змінних умов ведення бізнесу, одночасно забезпечуючи високий рівень обслуговування клієнтів. Особливого значення набуває впровадження ефективних механізмів контролю та забезпечення якості послуг як ключового інструменту зміцнення ринкових позицій.

Система управління якістю виступає стратегічним елементом організаційного розвитку, що дозволяє логістичним компаніям оптимізувати внутрішні процеси, мінімізувати операційні ризики та підвищувати задоволеність споживачів [3, с. 57].

Варто зазначити, що якість логістичних послуг формується через інтеграцію операційної досконалості, клієнтоорієнтованості та технологічної ефективності. Сучасне розуміння якості в логістиці виходить за межі традиційного підходу "вчасно та повно" і включає параметри гнучкості, прозорості та адаптивності до потреб замовника.

Комплексне управління якістю в логістичній сфері являє собою критично важливий елемент забезпечення конкурентних переваг вітчизняних операторів. Реалізація інтегрованих підходів до контролю якості дозволяє оптимізувати логістичні операції, удосконалити рівень клієнтського сервісу, підвищити ефективність транспортних маршрутів, мінімізувати операційні витрати та гарантувати пунктуальність доставки вантажів [1, с. 93].

Ефективна система управління якістю логістичних послуг базується на процесному підході, який охоплює всі етапи ланцюга створення вартості - від прийняття замовлення до післяпродажного сервісу. Ключовими елементами такої системи є стандартизація операцій, постійний моніторинг показників та культура безперервного вдосконалення.

Впровадження цифрових технологій у логістичні операції створює нові можливості для підвищення якості через автоматизацію рутинних процесів, покращення точності прогнозування попиту, оптимізацію маршрутів та забезпечення режиму реального часу відстеження вантажів.

Сертифікація за міжнародними стандартами (ISO 9001, ISO 28000) дозволяє українським логістичним компаніям демонструвати відповідність світовим вимогам, що особливо важливо для роботи з міжнародними клієнтами та участі в глобальних ланцюгах поставок [3, с. 61].

Побудова системи управління якістю навколо потреб клієнта передбачає регулярне дослідження очікувань замовників, персоналізацію послуг, створення зручних каналів комунікації та механізмів зворотного зв'язку для постійного вдосконалення сервісу.

Проактивне управління ризиками є невід'ємною частиною системи якості, що включає ідентифікацію потенційних загроз для логістичних операцій, розробку планів реагування та створення резервних сценаріїв для забезпечення безперервності бізнес-процесів [1, с. 87].

Система показників ефективності повинна включати як операційні метрики (час доставки, рівень сервісу, точність виконання замовлень), так і стратегічні індикатори (індекс задоволеності клієнтів, частка повторних замовлень, рентабельність клієнтських сегментів).

Зокрема, способи зміцнення конкурентних позицій за допомогою системи контролю якості передбачають:

- створення та застосування якісних стандартів у відповідності з глобальними вимогами;
- використання передових цифрових платформ для керування логістичними операціями (зокрема, систем типу WMS);
- удосконалення транспортних схем та доставки із скороченням фінансових і часових затрат;
- розвиток професійних навичок співробітників та формування сервісу, орієнтованого на потреби клієнтів;
- контроль над можливими загрозами та цифровізацією логістичних операцій [2, с. 5].

Сталий розвиток та екологічна відповідальність стають дедалі важливішими критеріями оцінки якості логістичних послуг. Впровадження "зелених" технологій та оптимізація вуглецевого сліду позитивно впливають на репутацію компанії та її конкурентні позиції.

Підсумовуючи, варто зазначити, що система управління якістю є стратегічним інструментом формування стійких конкурентних переваг для українських логістичних компаній. Успішна імплементація такої системи вимагає комплексного підходу, що поєднує технологічні інновації, розвиток персоналу, стандартизацію процесів та орієнтацію на потреби клієнтів.

Список використаних джерел:

1. Комеліна О. В. Проектування логістичних систем: навч. посібник / О. В. Комеліна, Л. М. Болдирєва, О. В. Гринько. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 121 с.
2. Логістичне управління підприємством – теоретико-методичний аспект / І. М. Пальчик. Ефективна економіка, 2014. № 10. 12 с.
3. Тараненко Ю. В. Аналіз ринку логістичних послуг. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 12. Ч. 3. 222 с.

Повар В. О.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. — к.т.н. Поліщук Д. В.

ВПЛИВ ПАЛИВ НА ОСНОВІ БІОДИЗЕЛЮ РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ НА ЕМІСІЙНІ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДВИГУНІВ

Біодизель, як альтернативне дизельне паливо з відновлюваної сировини, пройшов значущу еволюцію, що визначила формування трьох основних поколінь. Кожне з них відрізняється технологією виробництва, хімічним складом та, як наслідок, має різний вплив на екологічні показники та технічні параметри двигунів внутрішнього згорання. Від вихідних сумішей першого покоління до високотехнологічних палив третього, спрямованих на подолання вроджених недоліків, ця еволюція відображає пошук балансу між екологічною чистотою, економічною доцільністю та технологічною сумісністю з існуючою транспортною інфраструктурою.

Палива першого покоління, отримані методом переетерифікації тригліцеридів з їстівних олій (ріпакової, соєвої, пальмової), стали основою для становлення ринку біопалива. Їх емісійний профіль має суттєві переваги порівняно з мінеральним дизелем: значно знижуються викиди сажі, твердих частинок, сіркових сполук та вуглеводнів. Однак технологічні особливості цього покоління обумовили низку проблем. Високий вміст кисню у молекулах жирних кислот метилових естерів сприяє більш повному згорянню, але одночасно може призводити до зростання викидів оксидів азоту (NOx) у порівнянні з традиційним паливом. Експлуатаційні обмеження включають підвищену схильність до окиснення та бактеріального забруднення, що погіршує довговічність палива при зберіганні. Низькотемпературні властивості таких палив часто незадовільні, вони мають високу температуру застигання. Крім того, суміші з високим вмістом біодизелю (наприклад, B100) можуть мати агресивну дію на деякі гуми та герметики паливної системи, потребують частішої заміни фільтрів через розчинну дію та можуть сприяти вимивання відкладень з паливного бака.

Друге покоління біодизелю орієнтоване на використання неїстівної сировини, зокрема відпрацьованих харчових олій, тваринних жирів та нетрадиційних рослинних джерел. Це дозволяє вирішити конфлікт "продовольча сировина проти палива" та підвищити економічну і екологічну ефективність за рахунок утилізації відходів. Емісійні переваги залишаються схожими з паливами першого покоління, але загальний вуглецевий слід за життєвим циклом значно нижчий. Однак сировина для палив другого покоління часто має високий вміст вільних жирних кислот та домішок, що вимагає додаткових стадій попередньої обробки та очищення. Це може ускладнювати виробництво та впливати на стабільність хімічного складу. Експлуатаційні характеристики подібні до першого покоління, хоча палива з відпрацьованих олій можуть демонструвати дещо кращі показники щодо окиснення через наявність природних антиоксидантів.

Третє покоління представляє принципово новий підхід, що прагне подолати фундаментальні недоліки своїх попередників. До нього належать палива на основі мікроводоростей та синтетичні біодизелі, отримані за допомогою біотехнологічних та термохімічних процесів (наприклад, гідрообробки олій). Палива цього типу можуть мати налаштований молекулярний склад, близький до нафтового дизелю, але без сірки та ароматичних сполук. Це відкриває перспективи для створення палива з ідеальними характеристиками: високим цетановим числом, відмінними низькотемпературними властивостями та мінімальним впливом на емісію NOx. Завдяки можливості контролювати насиченість вуглецевих ланцюгів, таке паливо може не лише не підвищувати, а навіть знижувати викиди оксидів азоту. Експлуатаційно вони демонструють повну сумісність з існуючою технікою, не мають проблем зі стабільністю при зберіганні та характеризуються нейтральним впливом на матеріали паливної апаратури. Основним обмеженням залишається висока вартість виробництва, особливо для технологій, що використовують мікроводорості, що потребує подальшого масштабування та оптимізації процесів [1].

Таким чином, еволюція біодизелю від першого до третього покоління відображає шлях від простого альтернативного палива з обмеженнями до високотехнологічного продукту з прогнозованими та контрольованими властивостями. Якщо палива першого та другого поколінь забезпечують негаливний, але частковий екологічний ефект за рахунок локального зниження викидів окремими забруднювачів, то палива третього покоління прагнуть до комплексного вирішення проблеми, пропонуючи продукт, що не поступається, а інколи перевершує мінеральний дизель за ключовими експлуатаційними параметрами, зберігаючи при цьому всі переваги відновлюваності. Успішна інтеграція біодизелю, особливо третього покоління, в енергетичну систему транспорту залежатиме від подолання економічних бар'єрів та розвитку регуляторної бази, що стимулюватиме використання саме таких високоякісних та стійких палив.

Список використаних джерел:

1. Бганцев В. М. Наукові принципи підвищення ефективних показників дизелів при використанні біопалив. *Двигуни внутрішнього згорання*. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків. Вип. 1. 2021. С. 15-25. DOI: <https://doi.org/10.20998/0419-8719.2021.1.03>

Поліщук Д. В.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
к.т.н., доцент

АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ АКУМУЛЯТОРНИХ БАТАРЕЙ ДЛЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ

Перехід до електромобільного транспорту є ключовим компонентом стратегії декарбонізації та покращення якості повітря в містах. Однак екологічна чистота електромобіля під час експлуатації може суттєво компенсуватися значним впливом на довкілля на попередніх етапах його життєвого циклу, зокрема на стадії виробництва акумуляторних батарей. Глибокий аналіз екологічних ризиків, пов'язаних з цим процесом, необхідний для формування повноцінної стратегії сталого розвитку транспортного сектору.

Найбільш суттєві ризики сконцентровані на початковій стадії – видобутку та переробці критичних видобувних матеріалів. Літій, кобальт, нікель, марганець та графіт, необхідні для сучасних літій-іонних акумуляторів, мають значний ресурсний та екологічний слід. Видобуток літію з соляних розсолів у районах, таких як Південна Америка, пов'язаний з інтенсивним використанням прісних вод у посушливих регіонах, що призводить до висушування водних басейнів, деградації ґрунтів та порушення місцевих екосистем. Видобуток кобальту, значна частина якого здійснюється кустарним способом, породжує не лише серйозні проблеми забруднення ґрунту і води важкими металами, але й соціальні ризики, пов'язані з умовами праці. Переробка руд для отримання високочистих матеріалів є енергоємним процесом і часто супроводжується забрудненням атмосфери сірковими сполуками та іншими викидами [1].

Власне процес виробництва батарей на спеціалізованих гігафабриках також несе в собі значне екологічне навантаження. Основним джерелом ризику тут є колосальна енергоємність виробництва. Синтез катодних матеріалів, сушіння електродів, формування елементів та їх старіння вимагають великих обсягів електроенергії. Карбоновий слід від цього етапу безпосередньо залежить від структури енергогенерації в регіоні розташування заводу. Використання вугілля та інших високовуглецевих джерел енергії може значно знизити загальний екологічний вигад від експлуатації електромобіля. Крім того, технологічні процеси пов'язані з використанням токсичних органічних розчинників, таких як N-метілпіролідон, пари яких потребують ретельного уловлювання та рециклу, а також з утворенням промислових стічних вод, що містять шкідливі речовини [2-6].

Незважаючи на те, що виробництво є фазою найбільшої концентрації ризиків, важливо розглядати його в контексті повного життєвого циклу. Це дозволяє оцінити потенціал для їх мінімізації. Ключовим напрямом зменшення загального впливу є розвиток ефективної інфраструктури рециклінгу акумуляторів, що відпрацювали свій термін. Замкнений цикл використання кобальту, нікелю, літію та інших матеріалів дозволить різко скоротити потреби у первинному видобутку, а отже, і пов'язані з ним руйнівні наслідки для довкілля. Паралельно великі надії покладаються на технологічні інновації, спрямовані на зменшення або повну заміну найбільш проблемних матеріалів, наприклад, розробку батарей без кобальту або з використанням натрію замість літію. Такі технології знаходяться на різних стадіях дослідження та комерціалізації [7].

Таким чином, екологічні ризики виробництва акумуляторів для електромобілів є комплексними і системними. Вони охоплюють ланцюг від видобутку сировини з серйозними наслідками для місцевих екосистем до високоенергоємних виробничих процесів. Мінімізація цих ризиків є не доповненням, а обов'язковою умовою реалізації ідеї по-справжньому чистого транспорту. Це вимагає конвергентних зусиль: впровадження суворих екологічних стандартів у видобувній промисловості, декарбонізації енергопостачання виробничих підприємств, інвестицій у науку для розробки нових поколінь батарей та, що найголовніше, створення ефективної глобальної системи економіки для акумуляторних матеріалів. Тільки такий підхід дозволить максимізувати екологічні переваги електромобілізації.

Список використаних джерел:

1. "Batteries for Electric Vehicles." Alternative Fuels Data Center, U.S. Department of Energy, n.d., URL: https://afdc.energy.gov/vehicles/electric_batteries.html (дата звернення 05.10.2025).
2. Statista. Electric Mobility in Europe. Overview and Statistics. URL: <https://www.statista.com/topics/3213/electric-mobility-in-europe/> (дата звернення: 05.10.2025).
3. Statista. Electric Vehicles in Asia-Pacific. Overview and Statistics. URL: <https://www.statista.com/topics/5654/electric-vehicles-in-asia-pacific/> (дата звернення: 05.10.2025).
4. Statista. Electric Vehicle Market in China. Overview and Statistics. URL: <https://www.statista.com/topics/5623/electric-vehicle-market-in-china/> (дата звернення: 05.10.2025).
5. Statista. Global EV Outlook. Overview and Statistics. URL: <https://www.statista.com/outlook/mmo/electric-vehicles/worldwide> (дата звернення: 05.10.2025).
6. Statista. Tesla Overview. Overview and Statistics. URL: <https://www.statista.com/topics/2086/tesla/> (дата звернення: 05.10.2025).
7. UN Regulation No. 100. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). URL: <https://unece.org/transport/standards> (дата звернення: 05.10.2025).

Поліщук Д. В.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
к.т.н., доцент

ХІМІЧНІ МОДИФІКАЦІЇ БІОДИЗЕЛЬНОГО ПАЛИВА ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ ЙОГО НИЗЬКОТЕМПЕРАТУРНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ

Біодизель, що є метиловими або етиловими естерами жирних кислот, отриманий з відновлюваних джерел, зарекомендував себе як перспективна альтернатива традиційному дизельному паливу. Його основні переваги полягають у біорозкладності, низьких викидах сіркових сполук та замкнутому циклі кругообігу вуглецю. Однак широке комерційне використання біодизелю, особливо в регіонах з помірним та холодним кліматом, стримується його незадовільними низькотемпературними характеристиками. Ці властивості, такі як температура застигання, температура каламутності та температура фільтрованості, визначають здатність палива зберігати текучість і ефективно подаватися у паливну систему двигуна при низьких температурах навколишнього середовища.

Головною причиною поганих низькотемпературних якостей біодизелю є специфічний склад його вихідної сировини – рослинних олій або тваринних жирів. Біодизель на основі олій, багатих насиченими жирними кислотами (наприклад, пальмова олія або тваринний жир), має високу температуру застигання через здатність молекул до впорядкованої кристалізації. Навіть біодизель з олій, що містять ненасичені кислоти (ріпакова, соєва), через високу чистоту і однорідність складу естерів має гірші низькотемпературні показники порівняно з нафтовим дизелем, який є складнішою сумішшю вуглеводнів. Тому актуальним напрямом

наукових досліджень є розробка методів хімічної модифікації біодизелю для пригнічення процесу кристалізації та покращення його поведінки на морозі [1].

Одним із класичних підходів є проведення реакції переетерифікації з використанням спиртів з розгалуженим вуглеводневим ланцюгом, наприклад, ізопропілового або 2-етилгексилового, замість лінійного метанолу. Утворені естери з розгалуженою структурою мають значно гіршу здатність до упаковки в кристалічну решітку, що призводить до зниження температури застигання на 5-15 °С. Проте цей метод має технологічні недоліки, такі як вища вартість спиртів та необхідність адаптації технологічного процесу. Іншим перспективним методом є ізомеризація складників біодизелю, зокрема каталітичне гілкування вуглеводневих ланцюгів жирних кислот. Цей процес дозволяє без зміни хімічної природи палива – залишаючи його в класі естери – кардинально змінити фізичні властивості, роблячи його стійким до холодів. Незважаючи на високу ефективність, процеси каталітичної ізомеризації поки що залишаються дорогими та потребують подальшого вдосконалення каталізаторів.

Особливу увагу заслуговує метод присадкового модифікування, який є технологічно найпростішим. Спеціальні депресорні присадки, що додаються до біодизелю в кількості 0.05–1.0%, не змінюють його хімічний склад, а впливають на морфологію кристалів, що утворюються. Ці добавки викликають утворення дрібних, ізометричних кристалів замість великих пластинчастих, що перешкоджає їх агрегації та забиванню паливних фільтрів. Ефективність таких присадок сильно залежить від сировинного складу палива, тому їх підбір завжди має бути експериментальним. Окремим різновидом хімічної модифікації є часткова гідрогенізація біодизелю. Насичення частини подвійних зв'язків у вуглеводневому ланцюзі воднем підвищує окиснювальну стабільність палива, але, як правило, погіршує його низькотемпературні властивості. Тому цей процес потребує ретельного контролю ступеня перетворення для пошуку оптимального балансу між стійкістю до окиснення та холодними характеристиками [2].

Таким чином, проблему низькотемпературних властивостей біодизелю можна успішно вирішувати шляхом цілеспрямованої хімічної модифікації. Кожен з розглянутих методів – переетерифікація розгалуженими спиртами, каталітична ізомеризація, введення депресорних присадок або контрольована гідрогенізація – має свої переваги, технологічні обмеження та економічні наслідки. Найбільш перспективним виглядає комплексний підхід, що поєднує вибір оптимальної сировини з подальшою цільовою модифікацією. Подолання цього ключового технологічного бар'єру є необхідною умовою для повноцінної інтеграції біодизелю як екологічно чистого та конкурентоспроможного палива в глобальну енергетичну систему, що функціонує в різних кліматичних умовах.

Список використаних джерел:

1. Ma F., Hanna M. A. Biodiesel production: A review. *Biofuels, Bioproducts and Biorefinery*, Iss. 3(4), 2010. p. 462-470. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0960852499000255> (дата звернення 01.09.2025).

2. Іванов І. П., Петренко О. В., Сидоренко М. І. Екологічні та економічні аспекти використання альтернативних палив для транспортних засобів. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*, Вип. 3, 2021. С. 123-134. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/90c84b63-5daf-4ad2-aa7f184169682d49/content> (дата звернення 01.09.2025).

Пустовіт О. В.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. – к.т.н. Поліщук Д. В.

АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ НЕРЕГУЛЬОВАНИХ ВИКИДІВ ВІД АВТОТРАНСПОРТУ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ЗМЕНШЕННЯ

Впровадження суворих екологічних стандартів та досконалих систем очищення відпрацьованих газів значно знизило обсяги регульованих викидів від автомобілів. Однак паралельно з цим на перший план вийшла проблема нерегульованих викидів, на які традиційні норми та технології очищення спрямовані лише частково. До них належать викиди, що генеруються не в результаті роботи двигуна та його системи доочищення, а внаслідок зношування компонентів, випаровування палива та повторного підйому з поверхні дороги вже осілих частинок. Ці викиди є значним джерелом забруднення повітря дрібнодисперсними частинками (PM), важкими металами та іншими токсичними речовинами, особливо в міських умовах.

Основні джерела нерегульованих викидів можна умовно поділити на три категорії: механічний знос, випаровування палива та ресуспензія частинок. До першої та найбільш значної категорії належать частинки, що утворюються в результаті зносу гальмівних дисків і колодок, зносу шин та дорожнього покриття, а також корозії інших металевих компонентів. Гальмівний знос генерує велику кількість ультрадисперсних частинок, що містять важкі метали (залізо, мідь, сурма, цинк), які є особливо шкідливими для здоров'я. Знос шин призводить до виділення мікропластику та інших полімерних частинок, які осідають на дорозі або потрапляють у водні об'єкти. Знос дорожнього покриття додає в повітря мінеральних частинок. Ці процеси значно інтенсифікуються при агресивному стилі водіння, частому гальмуванні в умовах заторів та на перехрестях.

Другим важливим джерелом є випаровування вуглеводнів (летких органічних сполук). Це відбувається через систему вентиляції паливного бака, особливо в спекотну погоду, а також при заправці автомобіля. Хоча сучасні автомобілі оснащені системами уловлювання парів палива (наприклад, абсорбційним каністром), їх ефективність може знижуватися з часом. Ці випаровування є значущими джерелом передвісників вторинного забруднення, оскільки сприяють утворенню приземного озону та вторинних аерозолів.

Третім джерелом, яке часто залишається поза увагою, є ресуспензія – повторний підйом у повітря вже осілих частинок з поверхні дороги під дією турбулентності, створюваної рухомим транспортом. Таким чином, навіть якщо первинні викиди знижені, автомобілі продовжують "перемішувати" забруднення, зосереджене безпосередньо на проїзній частині, поширюючи його на прилеглі території.

Стратегії зменшення нерегульованих викидів потребують інтегрованого підходу, оскільки їхні джерела різноманітні. Для зменшення механічного зносу перспективними напрямками є: розвиток регенеративного гальмування в електромобілях та гібридах, що різко скорочує використання механічних гальм; розробка нових матеріалів для гальмівних колодок з меншим зносом та без токсичних металів; вдосконалення матеріалів шин для збільшення їх ресурсу та зменшення інтенсивності зносу; регулярне прибирання доріг (особливо за допомогою миття) для видалення осілих частинок до їх ресуспензії. Боротьба з випаровуваннями вимагає суворого контролю стану системи уловлювання парів палива під час техогляду та популяризації заправки автомобілів в прохолоднішу пору доби.

Найбільш ефективною стратегією довгостроково є структурна трансформація транспортної системи. Перехід на електромобілі повністю усуває вихлопні викиди та значно знижує викиди від гальмівного зносу завдяки рекуперації. Однак проблеми зносу шин та ресуспензії залишаються. Тому найбільш повне рішення лежить у площині зменшення загальної авто-залежності міст: розвиток доступного громадського транспорту, створення безпечної інфраструктури для пішоходів та велосипедистів, логістика містобудування для скорочення необхідності у поїздах. Таким чином, боротьба з нерегульованими викидами вимагає поєднання технологічних інновацій на рівні транспортних засобів, ефективного обслуговування дорожньої інфраструктури та радикальних змін у підходах до міської мобільності.

Список використаних джерел:

1. Кузик А. Д., Думас І. З., Олійник О. Т. Забруднення атмосферного повітря автомобільним транспортом на в'їздах до м. Львова. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, 2024, Вип. 29, С.12-23. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/20784643.29.2024.02>

2. Нетребчук Ірина, Силивонюк Катерина, Семенюк Олександр Аналіз впливу автотранспорту на якість атмосферного повітря вулиць міста Луцька. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Вип. 1 (405), 2020. С. 37-42. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19890/1/Avtotransport%20ta%20yakist%20povitry_2020.pdf (дата звернення 02.11.2025).

Ребров Д. О.

Філія Класичного приватного університету у м. Кременчук
наук. кер. – Холодний Ю. Ф.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІКРОПРОФІЛЮ ДОРОГИ НА ФОРМУВАННЯ ДИНАМІЧНИХ МОМЕНТІВ У ТРАНСМІСІЇ КОЛІСНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Мікронерівності дороги формують комплекс періодичних та випадкових збурень, які передаються через ходову частину на агрегати трансмісії. У результаті виникають змінні сили та крутильні коливання. Ці сили моменти призводять до підвищення зношування елементів трансмісії. Проблема є актуальною в умовах реальної експлуатації автомобілів.

Мікропрофіль дороги визначає форму вертикальних коливань підресорених та невідресорених мас, які в свою чергу передаються через систему коліс, підвіску та шарніри на агрегати трансмісії.

Передача коливань від дороги до трансмісії відбувається за наступною схемою: мікропрофіль дороги → вертикальні коливання коліс → зміна реакцій у точках контакту → змінний крутий момент на піввісях → крутильні коливання трансмісії.

Кожне колесо рухається по своєму мікропрофілю. Тому математична модель, яка дозволяє розрахувати миттєве значення моменту сил опору в трансмісії, враховує коливання кожного колеса ведучого моста автомобіля, [1-2]. У формуванні збурювального моменту беруть участь, крім трансмісії, ведучий міст і колеса.

Миттєвий збурювальний момент на i -му колесі :

$$M_{зб,i}(t) = I_w \ddot{\varphi}_i(t) + T_{rr,i}(t) - T_{прив,i}(t), \quad (1)$$

де $M_{зб,i}(t)$ - миттєвий збурювальний момент у трансмісії від i -го колеса;

I_w - приведений крутильний момент інерції колеса (i частини трансмісії), приведений до осі колеса;

$\varphi_i(t)$ - кутова координата (обертання) колеса;

$\ddot{\varphi}_i(t)$ - кутове прискорення колеса;

$T_{rr,i}(t)$ - момент опору кочення (включаючи ефект змінної нормальної сили);

$T_{прив,i}(t)$ – крутий момент, що передається колесом на дорогу.

Момент опору кочення:

$$T_{rr,i}(t) = f G_i(t) R_w, \quad (2)$$

де f - коефіцієнт опору кочення;

$G_i(t)$ - миттєве вертикальне навантаження на i -те колесо;

R_w - радіус колеса.

Вертикальне навантаження на колесо, яке враховує розмір мікропрофілю під колесом:

$$G_i(t) = G_{0i} + k_s (z_{s,i}(t) - z_b(t)) + c_s (\dot{z}_{s,i}(t) - \dot{z}_b(t)), \quad (3)$$

де G_{0i} - статичне навантаження колеса;

k_s, c_s - жорсткість і демпфування підвіски;

$z_{s,i}(t)$ - вертикальне зміщення шини (мікропрофіль під колесом);

$z_b(t)$ - вертикальне переміщення центру мас.

Мікропрофіль дорожнього полотна $z_{s,i}(t)$ моделюється як випадковий процес із заданою автокореляційною функцією. Ця функція дозволяє відтворити реалістичні нерівності на різних типах покриття. Вона є основним джерелом зовнішнього збурення, яке передається в систему «колесо - підвіска - кузов».

Можна зробити висновки, що моделювання мікропрофілю дороги як випадкового процесу з автокореляційною функцією дозволяє реалістично відтворити реальні умови руху. Він враховує дрібні та середні нерівності поверхні. Такий підхід забезпечує точність прогнозування поведінки автомобіля, дає змогу визначити критичні режими руху та оптимізувати конструкцію трансмісії.

Список використаних джерел:

1. Мігаль В. Д., Міщенко В. М., Волков В. П., Гаврилов С. А., Міщенко А. В. Вібрація та надійність транспортних машин. Харків, 2007, 382 с.
2. Кузьо І. В., Залуцький Ю. В., Житенко О. В. Моделювання мікропрофілю дороги у задачах динаміки колісних машин. *Вісник Львівської політехніки. Серія Динаміка, міцність та проектування машин і приладів*. 2016. № 838. С. 173-179.

Розлома М. І.

Філія Класичного приватного університету у м. Кременчук
наук. кер. – Головіна О. В.

ВОДНЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Сталий розвиток це ідея, за якою економіка, суспільство та екологія мають розвиватися разом. ООН виділяє кілька цілей, на які впливає транспорт. Це чиста енергія, інновації, розвиток міст, відповідальне споживання та боротьба зі зміною клімату. Згідно з Цілями сталого розвитку ООН (Sustainable Development Goals, SDGs), транспортна система безпосередньо впливає щонайменше на п'ять глобальних цілей, [1]:

Ціль 7: Доступна та чиста енергія;

Ціль 9: Індустріалізація, інновації та інфраструктура;

Ціль 11: Сталий розвиток міст і спільнот;

Ціль 12: Відповідальне споживання і виробництво;

Ціль 13: Боротьба зі зміною клімату.

Транспорт виділяє багато CO₂, тому потрібно шукати нові рішення. Перехід на водневі технології може допомогти зробити транспорт чистішим і створити безвуглецеву систему. Це також важливо для виконання цілей сталого розвитку.

Дослідження науковців [2] доводять, що водень є універсальним енергетичним носієм, який може використовуватися у транспорті, енергетиці та промисловості.

Згідно зі стратегією EU Hydrogen Strategy [3], водень є одним із ключових напрямів досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 року. У стратегії EU Hydrogen Strategy сказано, що водень важливий для досягнення вуглецевої нейтральності. Українські дослідники також вважають, що водневий транспорт може допомогти виконати міжнародні екологічні вимоги, а саме, Паріжської угоди, [4].

Сталий транспорт - це не лише менше викидів. Це розвиток нових технологій, економіки та покращення якості життя. Використання водню допомагає зменшити залежність України від пального, робить міста чистішими, відкриває нові робочі місця та підтримує науку.

Водень може замінити бензин, дизель та навіть акумуляторну електроенергію як джерело живлення для транспорту. Під час роботи паливного елемента виділяється лише вода, тому шкідливих викидів немає.

Його головна перевага - нульові викиди шкідливих речовин: у процесі роботи паливного елемента утворюється лише вода. Переваги водневого транспорту:

– висока екологічність - відсутність CO₂, NO_x і твердих частинок;

– велика дальність ходу - від 600 до 800 км;

– швидка заправка - до 5 хвилин;

– сумісність з важким транспортом.

Яскравим прикладом впровадження водневих технологій є проект компанії Daimler Buses, [5]. Компанія випробовує новий 14-метровий автобус Setra H₂ Coach, який працює на водні з використанням паливних елементів. Ця модель створена як зразок нових технологій і розглядається як варіант заміни автобусів, що їздять на акумуляторній електротязі. Частина енергії автобус здатний тимчасово накопичувати в акумуляторі. Для зберігання водню встановлено два баки загальною місткістю 46 кг. Така кількість забезпечує пробіг не менше ніж 800 км без дозаправки.

Цей проект демонструє практичну реалізацію принципів сталого розвитку - поєднання інновацій, екологічності та ефективності.

Поряд з водневими технологіями активно розвиваються і електричні двигуни, які вже широко застосовуються у сучасних авто. Обидві ці технології вважаються екологічно чистими, оскільки під час роботи не створюють шкідливих викидів. Проте між водневими та електричними силовими установками є помітні відмінності, що впливають на їхню ефективність та подальше використання. У таблиці 1 надано Порівняння водневих і електричних двигунів.

Таблиця 1

Порівняння водневих і електричних двигунів

Параметр	Водневий двигун (паливний елемент)	Електричний двигун (акумуляторний)
Джерело енергії	Водень (H ₂)	Електроенергія з батареї
Шкідливі викиди	Відсутні (побічний продукт – вода)	Відсутні
Запас ходу	600–800 км	250–500 км

Час заправки / зарядки	3–5 хвилин	4–8 годин
Маса енергосистеми	Легка (балон з воднем)	Важка (літій-іонні батареї)
Вартість виробництва	Висока, але знижується з розвитком технологій	Нижча, але залежить від рідкісних металів
Інфраструктура	Потребує створення	Активно розвивається
Придатність для важкого транспорту	Висока	Обмежена
Ефективність системи	45–60%	80–90%
Безпека	Вимагає суворого контролю зберігання водню	Відносно безпечна

Наша країна має сприятливі умови для виробництва «зеленого» водню. Є сонячна, вітрова й гідроенергія. Водневий транспорт допоможе зменшити викиди та розвинути сучасну транспортну систему.

Висновки

Водневі технології є інструментом досягнення сталого розвитку транспортної системи. Вони дозволяють знизити вплив транспорту на клімат, сприяють розвитку інновацій, підвищують енергоефективність. Приклад Setra H2 Coach доводить, що водень може ефективно замінити традиційні та навіть акумуляторні технології.

Список використаних джерел:

1. Цілі сталого розвитку ООН. Режим доступу: <https://ukraine.un.org/uk/sdgs> (дата звернення: 25.10.2025).
2. Carmo M., Fritz D. L., Mergel J., Stolten D. A comprehensive review on PEM water electrolysis. International Journal of Hydrogen Energy, 2013. Vol. 38, № 12. P. 4901–4934.
3. A hydrogen strategy for a climate-neutral Europe : комунікація Комісії ЄС (COM(2020) 301 final). European Commission. Брюссель: European Commission, 2020. 20 с. Режим доступу: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5602f358-c136-11ea-b3a4-01aa75ed71a1> (дата звернення: 25.10.2025).
4. Паризька угода. Угода ООН від 12.12.2015. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_l61 (дата звернення: 26.10.2025).
5. "H₂ Coach" technology carrier: first Setra touring coach powered by fuel cell. Daimler Buses Press-Center, 09.09.2025. Режим доступу: https://www.daimlertruck.com/en/newsroom/pressrelease/h2-coach-technology-carrier-first-setra-touring-coach-powered-by-fuel-cell-53186965?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 26.10.2025).

Рудасьов В. Б.

Відокремлений структурний підрозділ «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій» (ВСП ДВНЗ УДУНТ)

Москаленко Г. В.

Відокремлений структурний підрозділ «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій» (ВСП ДВНЗ УДУНТ)

ВПЛИВ ФОРМИ ІНСТРУМЕНТУ, РАДІУСУ МАТРИЦІ, НА ШТАМПУВАННЯ СТАЛЕЙ ПІДВИЩЕНОЇ МІЦНОСТІ ДЛЯ КУЗОВНИХ ДЕТАЛЕЙ АВТОМОБІЛІВ

Одним з основних завдань, що вирішуються нині вітчизняною промисловістю, є зниження металоємності автотракторної техніки. У листоштампувальному виробництві одним з напрямів рішення цієї задачі є використання сталей підвищеної міцності (СПМ) [1]. Широке впровадження СПМ обумовлюється застосуванням низки технологічних заходів, що підвищують штампування. Форма і розміри інструменту роблять істотний вплив на деформованості листового матеріалу.

З теоретичного аналізу [2, 3], витікає, що зміна радіусу скруглення матриці і радіус пуансона також впливають на величину граничної деформації. Для оцінки цих чинників досліджений якісний і кількісний характер впливу геометричних параметрів матриці і пуансона на розподіл і величину пластичних деформацій матеріалу заготівлі.

Використання критерію $K_{кд}$ [2] (коефіцієнт корисної дії) дозволило досліджувати вплив величини радіусу скруглення витяжної кромки матриці. З урахуванням залежності напруги тертя $\tau_{тр}$ від тиску на згині матриці, визначуваного за інших рівних умов величиною радіусу скруглення r_m , розраховані значення $K_{кд}$ для мало вуглецевої сталі марки 08Ю і низьколегованої сталі 08ГСЮТ.

Аналіз даних показав, що при збільшенні r_m створюються сприятливіші умови для перетікання металу через кромку матриці. Це сприяє росту пластичних деформацій фланця і стінки зразка. Встановлено, що помітні підвищення витяжної здатності металу, еквівалентне переходу на штампування металу більш високої категорії витягу, спостерігається при збільшенні радіусу скруглення матриці на 2–4 мм. Істотної відмінності у впливі радіусу скруглення витяжної кромки на штампування мало вуглецевих і низьколегованих сталей не спостерігалось.

Список використаних джерел:

1. Рудасьов В.Б., Якубовський О.М., Головіна О.В. Сучасні тенденції застосування сталей підвищеної міцності в автомобілебудуванні. ВЧЕНІ ЗАПИСКИ Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: технічні науки Том 33 (72) № 1 2022. С. 12–18.
2. Рудасьов В.Б., Якубовський О.М., Головіна О.В. Зусилля притиску при штампуванні тонколистового прокату із сталей підвищеної міцності. ВЧЕНІ ЗАПИСКИ Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: технічні науки Том 34 (73) № 1 2023. С. 9–17.
3. Рудасьов В.Б., Головіна О.В., Якубовський О.М., Москаленко Г.В. Аналіз умов і напруги тертя при штампуванні тонколистового прокату із сталей підвищеної міцності. ВЧЕНІ ЗАПИСКИ Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: технічні науки Том 35 (74) № 1 2024. С. 6–15.

Рудасьов В. Б.

Відокремлений структурний підрозділ «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій» (ВСП ДВНЗ УДУНТ)

Галаган А. М.

Відокремлений структурний підрозділ «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій» (ВСП ДВНЗ УДУНТ)

Овсієнко Д. О.

Відокремлений структурний підрозділ «Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки Українського державного університету науки і технологій» (ВСП ДВНЗ УДУНТ)

ВПЛИВ ФОРМИ ІНСТРУМЕНТУ, РАДІУСУ ЗАКРУГЛЕННЯ ПУАНСОНА, НА ШТАМПУВАННЯ СТАЛЕЙ ПІДВИЩЕНОЇ МІЦНОСТІ ДЛЯ КУЗОВНИХ ДЕТАЛЕЙ АВТОМОБІЛІВ

Одним з основних завдань, що вирішуються нині вітчизняною промисловістю, є зниження металоємності автотракторної техніки. У листоштампувальному виробництві одним з напрямів рішення цієї задачі є використання сталей підвищеної міцності (СПМ) [1]. Широке впровадження СПМ обумовлюється застосуванням низки технологічних заходів, що підвищують штампування. Форма і розміри інструменту роблять істотний вплив на деформованості листового матеріалу.

З теоретичного аналізу [2], витікає, що зміна радіусу скруглення матриці і радіус пуансона також впливають на величину граничної деформації. Для оцінки цих чинників досліджений якісний і кількісний характер впливу геометричних параметрів матриці і пуансона на розподіл і величину пластичних деформацій матеріалу заготівлі.

Дослідженнями встановлено, що величина радіусу закруглення пуансона робить при штампуванні істотний вплив на стоншування матеріалу і стінок у дна виробу.

Так, при використанні пуансона з півсферичним дном висота витягнутої стаканчика для сталі 08ГСЮТ тільки на 13,7% нижче, ніж для сталі 08Ю, тоді як при використанні пуансона з плоским дном ця різниця складає 35,3%.

Встановлено, що штампування тонколистових сталей пуансоном з півсферичним дном нижче, ніж при плоскому дні пуансона. Тому фланець зруйнованого стаканчика, витягнутого пуансоном з півсферичним дном, за іншими рівнями умов штампування більше, ніж у зразка відштампованого пуансоном з плоским дном.

Список використаних джерел:

1. Рудасьов В.Б., Якубовський О.М., Головіна О.В. Сучасні тенденції застосування сталей підвищеної міцності в автомобілебудуванні. ВЧЕНІ ЗАПИСКИ Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: технічні науки Том 33 (72) № 1 2022. – С. 12-18.
2. Рудасьов В.Б., Якубовський О.М., Головіна О.В. Зусилля притиску при штампуванні тонколистового прокату із сталей підвищеної міцності. ВЧЕНІ ЗАПИСКИ Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського Серія: технічні науки Том 34 (73) № 1 2023. – С. 9-17.

Рудченко В. Ю.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. – к.т.н. Поліщук Д. В.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНИХ СИСТЕМ ОЧИЩЕННЯ ДИЗЕЛЬНИХ ВІДПРАЦЬОВАНИХ ГАЗІВ

Сучасні дизельні двигуни, які є основою важкого та комерційного транспорту, оснащуються складними комплексними системами доочищення відпрацьованих газів, призначеними забезпечити дотримання жорстких норм екологічності (наприклад, стандартів Євро-5, Євро-6 та їхніх наступників). Їхня теоретична ефективність у лабораторних умовах є високою, проте реальна експлуатаційна ефективність цих систем визначається сукупністю факторів, що суттєво відрізняють умови їхньої повсякденної роботи від ідеальних стендових випробувань. Дослідження цієї ефективності має критичне значення не лише для оцінки реального впливу транспорту на довкілля, але й для прогнозування надійності, витрат на обслуговування та загальної економіки експлуатації транспортних засобів.

Основним об'єктом дослідження є інтегрована робота трьох ключових компонентів: сажевого фільтра, системи селективного каталітичного відновлення та каталітичного нейтралізатора окиснення. Експлуатаційна ефективність сажевого фільтра визначається не лише його початковою здатністю уловлювати частинки, а й тривалістю та успішністю циклів пасивної та активної регенерації. У реальних умовах, особливо при переважанні міських циклів з низькими навантаженнями та частою зупинкою двигуна, температура відпрацьованих газів може бути недостатньою для запуску автономного вигорання сажі. Це призводить до поступового засмічення фільтра, зростання протитиску в системі, падіння потужності двигуна та збільшення витрати палива. Дослідження показують, що ефективність роботи фільтра в значній мірі залежить від якості палива та мастила, оскільки несгораючі залишки (сульфатна та фосфатна зола) накопичуються у фільтрі і не видаляються при регенерації, знижуючи його ресурс та ефективність.

Система селективного каталітичного відновлення, призначена для зниження викидів оксидів азоту, демонструє високу ефективність лише у вузькому діапазоні температур. Її робота критично залежить від точності дозування реагента на основі карбаміду, який зазвичай подається у вигляді водного розчину під торговою назвою AdBlue. У реальних умовах при низьких температурах навколишнього середовища можливе замерзання розчину, а при недостатній температурі газів перед каталізатором – утворення твердих відкладень, які засмічують систему і можуть пошкодити насос. Ефективність також падає при змінах навантаження двигуна, коли система не встигає адаптуватися до нового теплового режиму. Тому

дослідження експлуатаційної ефективності SCR зосереджені на вивченні алгоритмів управління дозуванням, стабільності роботи датчиків NOx до та після каталізатора, а також на тривалості життя самого каталітичного нейтралізатора, активність якого може знижуватися через сірчисте отруєння або теплове старіння [1].

Не менш важливим є дослідження взаємодії цих систем між собою та з роботою двигуна в цілому. Для забезпечення ефективної регенерації сажевого фільтра та роботи SCR система управління двигуном змушена втручатися у його роботу: здійснювати пізніше впорскування палива, змінювати фази газорозподілу або активувати додаткові електронагрівачі. Ці дії нерідко призводять до зростання витрати палива та, парадоксально, до тимчасового підвищення викидів деяких компонентів. Тому справжня експлуатаційна ефективність оцінюється не за максимальними показниками очищення в стабільному режимі, а за середньозваженими значеннями за тривалий період роботи в змішаному циклі, що враховує всі переходи між режимами, холодні запуски та простої [2].

Таким чином, дослідження експлуатаційної ефективності сучасних систем очищення дизельних газів є багатоаспектною задачею, що виходить далеко за рамки перевірки ступеня конверсії на новому обладнанні. Воно включає моніторинг довгострокової стабільності під час роботи у реальних, часто неідеальних, умовах; аналіз впливу якості експлуатаційних матеріалів (паливо, мастило, реагент); оцінку наслідків стратегій управління двигуном для підтримки цих систем; та вивчення вартості володіння, що включає витрати на обслуговування, заміну компонентів і додаткове паливо. Тільки таке комплексне дослідження дозволяє отримати реальну картину екологічності та економічної доцільності сучасних дизельних силових агрегатів, що є основою для прийняття обґрунтованих технічних, екологічних та комерційних рішень в транспортному секторі.

Список використаних джерел:

1. Martinovic F., Castoldi L., Deorsola F. A. Aftertreatment Technologies for Diesel Engines: An Overview of the Combined Systems. *Catalysts*. 2021. Vol. 11 Iss. 6. 10.3390/catal11060653. DOI: <https://doi.org/10.3390/catal11060653>
2. Bao, L., Wang, J., Shi, L., Chen, H. Exhaust Gas After-Treatment Systems for Gasoline and Diesel Vehicles. *International Journal of Automotive Manufacturing and Materials*. 2022, Vol 1, Iss. 1, p. 9. DOI: <https://doi.org/10.53941/ijamm0101009>.

Рудь Ю. Л.

Класичний приватний університет
к.е.н.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ТРАНСПОРТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

У сучасних умовах розвитку ринку транспортних послуг логістичний менеджмент є критично важливим для забезпечення ефективності ланцюгів постачання. Він охоплює планування, організацію, координацію та контроль транспортних потоків, що дозволяє оптимізувати витрати, скоротити час доставки та підвищити надійність перевезень [1]. Високий рівень логістичного обслуговування сприяє формуванню конкурентоспроможності транспортних підприємств, підвищенню якості сервісу для клієнтів і інтеграції України у міжнародні транспортні коридори [2].

Основні проблеми логістичного менеджменту в Україні включають нерівномірний розвиток транспортної інфраструктури, зношеність рухомого складу та відсутність єдиних стандартів обслуговування [3]. Недостатній рівень цифровізації ускладнює планування маршрутів, координацію між учасниками перевезень та контроль виконання замовлень. Крім того, неузгоджена нормативно-правова база обмежує можливості ефективної організації логістичних процесів [4].

Для підвищення ефективності управління логістичними процесами необхідне комплексне планування транспортних потоків, оптимізація маршрутів, застосування систем управління запасами та координація між видами транспорту. Важливою складовою є управління ризиками, пов'язаними із затримками перевезень, сезонними коливаннями вантажообігу та аварійними ситуаціями на транспортних маршрутах. Особливу увагу слід приділяти організації складського обслуговування, яке забезпечує накопичення, сортування та обробку вантажів відповідно до термінів і стандартів якості [1; 3].

Удосконалення логістичного менеджменту можливе за рахунок модернізації транспортної інфраструктури, підвищення кваліфікації персоналу, стандартизації процесів та розвитку співпраці між усіма учасниками ланцюга постачання. Комплексний підхід забезпечує підвищення ефективності перевезень, зниження витрат та покращення рівня обслуговування клієнтів.

Таблиця 1

Основні напрями управління логістичними процесами в транспортному менеджменті

№ з/п	Напрямок	Заходи	Результат
1	Планування транспортних потоків	Оптимізація маршрутів, узгодження графіків перевезень, координація між видами транспорту	Скорочення часу доставки, підвищення надійності перевезень
2	Організація складського обслуговування	Накопичення, сортування та обробка вантажів; розвиток логістичних хабів	Зменшення простоїв, забезпечення своєчасної доставки, покращення сервісу
3	Управління ризиками	Виявлення та мінімізація затримок, аварій, сезонних коливань	Підвищення стабільності ланцюга постачання, зниження логістичних витрат
4	Стандартизація процесів та KPI	Встановлення норм обслуговування, ключових показників ефективності	Підвищення якості логістичного сервісу, прозорість роботи підприємств
5	Підвищення кваліфікації персоналу	Навчання співробітників, підвищення компетенцій	Ефективне управління процесами, зменшення помилок та затримок

Управління логістичними процесами в транспортному менеджменті є ключовим чинником ефективності ланцюгів постачання та конкурентоспроможності транспортних підприємств. Комплексний підхід, що включає планування транспортних потоків, організацію складського обслуговування, управління ризиками, стандартизацію процесів та підвищення кваліфікації персоналу, дозволяє забезпечити своєчасну та надійну доставку вантажів, оптимізувати витрати та підвищити якість обслуговування клієнтів. Співпраця між усіма учасниками логістичного ланцюга та інтеграція з міжнародними транспортними мережами сприяє підвищенню ефективності транспортної системи та зміцненню позицій України на глобальному ринку перевезень. Реалізація цих заходів є необхідною умовою розвитку стабільної та конкурентоспроможної транспортно-логістичної системи країни.

Список використаних джерел:

1. Васильєв О. І. Логістичний менеджмент: основи теорії та практики. Київ: КНЕУ, 2020. 284 с.
2. Дикань В. Л. Транспортна логістика та управління перевезеннями. Харків: УкрДУЗТ, 2019. 256 с.
3. Квітка С. А. Організація транспортних потоків в Україні: проблеми та перспективи. Львів: ЛНУ, 2021. 312 с.
4. Мелех О. Г. Логістичне обслуговування підприємств: теорія та практика. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 228 с.

Семенова В. С.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.е.н. Рудь Ю. Л.

ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМ ДОСТАВКИ ТОВАРІВ У СТРУКТУРУ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ

Фундаментальна інтеграція систем доставки товарів у загальну архітектуру транспортної логістики перестає бути опціональним технологічним вдосконаленням, трансформуючись у базову еволюційну необхідність для функціонування сучасних глобальних та регіональних постачальницьких мереж. Цей складний та багатовекторний процес охоплює органічне злиття не лише фізичних транспортних потоків, але й передових інформаційних технологій, керованських методологій та бізнес-моделей, спрямоване на генерацію безперервного, оптимізованого та резильєнтного логістичного контуру від первинного постачальника сировини до кінцевого споживача готового продукту. Сутність цього процесу лежить поза межами примітивної механічної кооперації окремих видів транспорту; вона уособлює стратегічний імператив для формування довгострокової конкурентної переваги в економічному середовищі, де абсолютний пріоритет надається інтегрованому клієнтському досвіду, тотальній операційній ефективності та здатності до швидкої адаптації в умовах високої волатильності ринків.

Концептуально, ця трансформація ґрунтується на радикальній зміні парадигми управління: відповідність ізольованим та часто внутрішньо конфліктуючим процесам планування та виконання окремих перевезень поступається місцем формуванню цілісного, когерентного бачення всього логістичного потоку як єдиної динамічної системи. У цій системі будь-яке рішення, прийняте на одному з її рівнів, будь то вибір маршруту магістрального транспорту, розклад складування чи алгоритм останньої милі, безпосередньо й миттєво впливає на ефективність, вартість і надійність усіх інших компонентів. Таким чином, головним завданням стає глибока синхронізація та координація всіх ланок цього потоку, від складських потужностей виробника та магістральних перевізників до локальних дистриб'юторських центрів, мереж пунктів видачі та кінцевих кур'єрських служб, з метою повної ліквідації порогових ефектів, нерациональних простоїв та неефективного використання капітальних та операційних ресурсів.

Технологічним фундаментом та критичним драйвером такої глибинної інтеграції виступає створення єдиного цифрового середовища, або ж екосистеми інтероперабельних платформ і рішень. До таких належать передові системи управління транспортом (TMS), складським господарством (WMS), планування ресурсів підприємства (ERP) та спеціалізовані рішення для управління останньою милею (LMD). Це цифрове середовище виконує роль центрального нервового вузла, що агрегує, аналізує та інтерпретує масиви даних від усіх без винятку учасників ланцюга поставок у режимі реального часу. В результаті досягається не лише тотальна прозорість енд-ту-енд, але й активуються потужні механізми автоматизованого планування мультимодальних та інтермодальних маршрутів на основі складних алгоритмів, що одночасно враховують вартісні, часові, потужнісні та екологічні параметри. Ключовою ланкою цього фундаменту є повна інформаційна інтеграція, що забезпечує безперебійний, структурований обмін даними між гетерогенними системами різних гравців через стандартизовані API або EDI-інтерфейси, тим самим повністю усуваючи інформаційні вакууми, зменшуючи людські помилки та забезпечуючи підґрунтя для миттєвого та обґрунтованого прийняття управлінських рішень [1].

На операційному та інфраструктурному рівні інтеграція набуває форми фізичного та мережевого об'єднання. Це проявляється у стратегічному розвитку мережі логістичних хабів, кросс-докінгових центрів, мультимодальних терміналів та точок консолідації, які виступають вузлами інтелектуального перерозподілу та оптимізації вантажопотоків між залізничним, автомобільним, повітряним та морським транспортом. Паралельно відбувається не менш важлива процесна інтеграція, яка полягає в ретельній уніфікації, стандартизації та автоматизації бізнес-процесів на всій протяжності ланцюга – від механізмів прийняття та обробки замовлень і управління запасами до процедур обробки повернень, клієнтської комунікації та фінансових розрахунків. Саме ця процесна єдність дозволяє остаточно ліквідувати операційні розриви, підвищити швидкість проходження замовлень і створити по-справжньому безшовний, передбачуваний та високоякісний досвід для кінцевого споживача.

Однак шлях до такої комплексної інтеграції супроводжується низкою значних викликів. До ключових перешкод належить висока фрагментованість ринку логістичних послуг, існування множини дрібних гравців із різними технічними стандартами, а також значна капіталомісткість модернізації власної інфраструктури та ІТ-ландшафту. Факторами успіху в подоланні цих бар'єрів виступають не технології самі по собі, а стратегічні

організаційні рішення: формування довгострокових партнерських альянсів із ключовими перевізниками та операторами інфраструктури замість спроб побудови ізольованих вертикально інтегрованих систем; розробка гнучкої та відкритої архітектури платформ, здатної до швидкої адаптації під зміни попиту та зовнішні дисрупції; та безумовна орієнтація на дані, де аналітика великих масивів інформації (Big Data) та предиктивні моделі на основі штучного інтелекту стають основним інструментом для динамічного ціноутворення, точного прогнозування навантаження, виявлення вузьких місць та оптимізації рівня сервісу [2].

Таким чином, глибинна та всеосяжна інтеграція систем доставки в транспортну логістику здійснює фундаментальну трансформацію її ролі: з традиційної операційної функції, що історично сприймалася виключно як центр витрат, вона перетворюється на потужний стратегічний актив і джерело формування нової вартості. Цей актив стає основою для побудови не просто ефективних, а стійких, адаптивних, клієнтоцентричних та екологічно збалансованих ланцюгів постачання, здатних забезпечувати оптимальне співвідношення між швидкістю, вартістю, надійністю та якістю. У макромасштабі така інтеграція є двигуном розвитку сучасної національної та транскордонної логістичної інфраструктури, підвищує загальну продуктивність економіки, сприяє раціональному використанню ресурсів та, що найважливіше, створює додаткову цінність для кінцевого споживача через гарантовану передбачуваність, повний контроль на кожному етапі та безкомпромісно високий рівень сервісу.

Список використаних джерел:

1. Смерічевська С. В., Іваненко Л. М. Концептуальна модель відновлення транспортно-логістичної інфраструктури України на основі смарт-технологій, принципів ощадливості та інклюзії. *Економіка та суспільство*. Вип. 71. Мукачеве. 2025. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-115>
2. Криворучко О. М., Кривенко Л. Ф. Концептуальні аспекти формування системи транспортно-логістичного обслуговування. *Економіка транспортного комплексу*. Вип. 45. 2025. DOI: <https://doi.org/10.30977/ЕТК.2225-2304.2025.45.344>

Сподін О. М.

Класичний приватний університет

Кабанова О. О.

Класичний приватний університет
к.е.н.

ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ

У сучасних умовах глобалізації та інтенсивного розвитку світових ринків транспорт і логістика відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності ланцюгів постачання. Транспортний сектор формує основу матеріальних потоків, забезпечуючи зв'язок між виробниками, дистриб'юторами та кінцевими споживачами. Поглиблення євроінтеграційних процесів, інтенсифікація міжнародної торгівлі та зростання вимог до швидкості й надійності доставки визначають необхідність цифрового оновлення логістичної інфраструктури України [1].

Одним із ключових трендів розвитку транспортної логістики є впровадження цифрових технологій – GPS-моніторингу, систем управління транспортом (TMS), електронних платформ диспетчеризації та аналітики великих даних (Big Data). Використання GPS-моніторингу забезпечує контроль місцеперебування транспортних засобів у реальному часі, що дозволяє оптимізувати маршрути, скорочувати холості пробіги та зменшувати ризики затримок у процесі доставки [2]. Аналітика даних, у свою чергу, створює можливості для прогнозування попиту, оцінювання ризиків та моделювання оптимальних логістичних сценаріїв з урахуванням інфраструктурних, економічних і регуляторних обмежень.

Значним фактором трансформації транспортної логістики залишається інтеграція цифрових рішень із корпоративними інформаційними системами підприємств – ERP, WMS і TMS. Такі системи забезпечують синхронізацію потоків інформації та ресурсів, сприяють зниженню операційних витрат, підвищують точність планування і прискорюють прийняття управлінських рішень. Крім того, інтегровані IT-рішення відіграють ключову роль у формуванні єдиного інформаційного простору між державними органами, логістичними операторами та бізнесом, що особливо важливо в умовах митної цифровізації та стандартизації транспортної документації відповідно до вимог ЄС [3].

Одним із викликів транспортної логістики України є орієнтація на розвиток мультимодальних перевезень. Взаємодія автомобільного, залізничного, водного та авіаційного транспорту створює можливості для скорочення термінів доставки, диверсифікації маршрутів і зниження логістичних витрат. Однак недостатній рівень інфраструктурної інтеграції, а також наслідки руйнування транспортних коридорів унаслідок бойових дій значно ускладнюють розвиток мультимодальних рішень [1]. Водночас модернізація транспортних хабів, будівництво інтермодальних терміналів і гармонізація стандартів із вимогами TEN-T створюють основу для посилення ролі України як транзитної держави.

Окремої уваги потребує впровадження інновацій у сфері безпеки логістичних процесів, оскільки саме цей компонент визначає стійкість і надійність ланцюгів постачання в умовах зростаючої складності ринкового середовища. Використання телематики, автоматизованих систем контролю технічного стану транспорту, електронної верифікації документів та сучасних засобів кіберзахисту забезпечує не лише мінімізацію ризиків, пов'язаних з обігом вантажів, але й створює передумови для оперативного реагування на потенційні загрози. Такі рішення дають можливість контролювати стан транспортних засобів у режимі реального часу, запобігати технічним несправностям, зменшувати вплив людського фактора та підвищувати прозорість документообігу. У поєднанні з концепціями pro-active logistics та predictive analytics ці інструменти забезпечують перехід до моделі випереджувального управління, що дозволяє підвищити готовність транспортних систем до зовнішніх викликів – від форс-мажорних ситуацій і коливань ринку до змін регуляторного середовища [4].

Таблиця 1

Інновації у сфері безпеки логістичних процесів та їх вплив на стійкість транспортних систем

№ з/п	Напрямок інновацій	Сутність технології	Ефект
1	Телематика	Системи відстеження стану транспорту і вантажу в режимі реального часу	Зменшення ризиків, оперативне реагування на відхилення
2	Автоматизовані системи технічного контролю	Діагностика технічного стану ТЗ без участі людини	Підвищення безпеки, запобігання поломкам
3	Електронна верифікація документів	Оцифрована перевірка маршрутних, митних, транспортних документів	Прискорення процесів, зниження ймовірності помилок
4	Засоби кіберзахисту	Захист інформаційних систем і логістичних платформ від кібератак	Забезпечення стабільної роботи цифрових сервісів
5	Pro-active logistics	Попереджувальне управління логістичними ризиками	Зменшення впливу форс-мажорів, підвищення готовності систем
6	Predictive analytics	Прогнозування відхилень, ризиків і навантажень на основі даних	Своєчасне ухвалення рішень, оптимізація ресурсів

Перспективи розвитку транспортної логістики України пов'язані з подальшим впровадженням цифрових платформ, поглибленням співпраці з Європейським Союзом, модернізацією інфраструктури та розвитком "зелених" логістичних практик. Підвищення стійкості логістичних систем можливе завдяки інтеграції цифрових технологій, зміцненню партнерства між державою і бізнесом та формуванню адаптивних моделей управління матеріальними потоками. У подальшому цифрова логістика стане ключовим фактором конкурентоспроможності та ефективності національної транспортної системи.

Інноваційні технології у сфері транспортної логістики відіграють ключову роль у підвищенні ефективності та безпеки логістичних процесів. Використання телематики, автоматизованих систем контролю технічного стану транспорту, електронної верифікації документів і сучасних кіберзахисних рішень забезпечує формування більш стійких і надійних ланцюгів постачання. Інтеграція цих інструментів із концепціями pro-active logistics та predictive analytics сприяє переходу підприємств до випереджувального управління, що дозволяє оперативно реагувати на зовнішні виклики та мінімізувати ризики, пов'язані з переміщенням вантажів. У результаті транспортні системи набувають вищого рівня адаптивності, прогнозованості та готовності до функціонування в умовах динамічного ринкового та регуляторного середовища.

Список використаних джерел:

1. Барановська Т. М. Логістика транспорту : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2021. 284 с.
2. Григораш О. М. Транспортна логістика: теорія і практика : монографія. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 312 с.
3. Європейська комісія. TEN-T Policy. European Commission, 2023.
4. Christopher M. Logistics and Supply Chain Management. 6th ed. Pearson Education, 2020..

Темірханов Д. В.

Класичний приватний університет

Мєняйлова Г. Є.

Класичний приватний університет
к.е.н., доцент

ЕВОЛЮЦІЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ

Транспортна логістика в Україні посідає ключове місце в системі забезпечення руху матеріальних потоків, оскільки транспорт як галузь матеріального виробництва забезпечує переміщення вантажів і пасажирів, створюючи економічні вигоди шляхом зміни їхнього географічного положення [1]. Транспортні операції охоплюють експедирування, пакування, вантажопереробку, страхування, митні процедури та передачу прав власності, що зумовлює їх інтегральну роль у логістичних ланцюгах. Логістика у цьому контексті виступає системою управління матеріальними та супутніми потоками, а генеральна функція транспортної логістики полягає в ефективній координації руху вантажів по всій довжині логістичних каналів – від джерела до кінцевого споживача.

Транспорт виконує центральну та інтегруючу функцію в усіх логістичних підсистемах – закупівельній, виробничій і дистрибуційній, оскільки саме організоване переміщення забезпечує формування, підтримання та безперервність матеріальних потоків. Без ефективно налагодженого транспорту неможливе функціонування жодної логістичної операції – від планування постачання сировини до доставки готової продукції кінцевому споживачеві. Висока частка транспортних витрат у структурі загальних логістичних витрат, яка в окремих галузях може досягати 50%, підкреслює ключову роль оптимізації транспортних процесів для забезпечення економічної результативності логістичної діяльності [2].

Особливою характеристикою транспортної послуги є її невідчутний і водночас небережливий характер: вона не може бути накопичена чи відкладена «про запас», а створюється та споживається одночасно в процесі перевезення. Це накладає додаткові вимоги до високого рівня планування, синхронізації та координації операцій, що передбачає точне дотримання графіків руху, узгодженість дій між усіма учасниками логістичного ланцюга та швидке реагування на зміни зовнішніх умов. Таким чином, транспорт стає не лише засобом переміщення, а й критичним елементом забезпечення стабільності, передбачуваності та гнучкості логістичних систем. Розвиток ринку транспортної логістики України відбувався поетапно. У 1991–2000 рр. логістика обмежувалася переважно міжнародними та дистрибуторськими потоками. На початку 2000-х сформувався ринок експрес-доставки, на якому домінували «Нова Пошта», «Автолюкс» і «Поштово-вантажний кур'єр». У 2010-х роках ринок наситився, почалася стандартизація бізнес-моделей та процеси консолідації.

Після 2014 року розвиток логістики зазнав суттєвих втрат через воєнно-політичні події та економічні коливання, а частка «Нової Пошти» перевищила 50% ринку. Починаючи з 2018 року по теперішній час спостерігається подальша концентрація ринку між основними операторами: «Нова Пошта», «Укрпошта», «Міст Експрес» та «JustIn».

Сучасний стан транспортної логістики визначається низкою викликів, серед яких руйнування інфраструктури внаслідок бойових дій, обмеження доступу до морських портів, перевантаження автомобільного та залізничного транспорту, висока зношеність рухомого складу, низький рівень цифровізації та невідповідність вимогам мережі TEN-T [3]. Економічні ризики посилюються зростанням вартості пального, технічного обслуговування та страхування, а ринок відчуває кадровий дефіцит у сферах цифрової логістики, аналітики та управління ланцюгами постачання.

Перспективи розвитку транспортної логістики України пов'язані з інтеграцією до ЄС, гармонізацією національного законодавства з транспортними нормами Європейського Союзу та розвитком інфраструктури відповідно до вимог TEN-T. Підвищення ефективності логістичних процесів очікується завдяки впровадженню систем GPS-моніторингу, Big Data, блокчейн-технологій, а також штучного інтелекту. Важливими напрямками модернізації залишаються розвиток мультимодальних перевезень та використання екологічно орієнтованих логістичних рішень. Удосконалення партнерства між державою та бізнесом, зокрема у сфері створення транспортно-логістичних хабів, а також формування системи логістичної безпеки сприятиме підвищенню стійкості та надійності транспортної логістики.

Отже, транспортна логістика є ключовим елементом сучасних логістичних систем, оскільки забезпечує формування й безперервність матеріальних потоків у закупівельній, виробничій та дистрибуційній підсистемах. Значна частка транспортних витрат у структурі логістичних витрат підкреслює необхідність їх оптимізації та впровадження ефективних управлінських рішень. Особливість транспортних послуг, що полягає у неможливості їх накопичення, зумовлює потребу в точному плануванні, синхронізації та координації операцій. Модернізація транспортних процесів, цифровізація та інтеграція до європейського транспортного простору створюють підґрунтя для підвищення конкурентоспроможності національної логістичної системи та забезпечення її стабільності в умовах мінливої ринкової та геополітичної ситуації.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук М. В. Логістика та управління транспортними потоками : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 284 с.
2. Christopher M. Logistics and Supply Chain Management. 6th ed. London : Pearson, 2016. 320 p.
3. Міністерство інфраструктури України. Огляд стану транспортної логістики та інтеграції до TEN-T. Київ, 2023. 48 с.

Філоненко Б. В.

Філія Класичного приватного університету у м. Кременчук

АНАЛІЗ РОБОТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГАЛЬМІВНОЇ СИСТЕМИ В КОМПЛЕКСІ АКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО АВТОМОБІЛЯ

Сучасне автомобілебудування швидко розвивається. Основна увага зараз приділяється підвищенню безпеки на дорозі. Для цього в автомобілі все частіше додають «розумні» технології, особливо в системи керування.

Оскільки гальмівна система є однією з головних частин активної безпеки, тому її активно модернізують, а саме: роблять більш автоматизованою, електронною та здатною працювати разом з іншими системами автомобіля.

Інтелектуальні системи гальмування зараз можуть не лише стабілізувати рух. Вони також взаємодіють з ABS, ESP, EBD та іншими системами безпеки. Крім того, вони можуть працювати разом із системами утримання смуги чи адаптивним круїз-контролем.

У наукових роботах за останні десять років багато уваги приділяють саме «розумним» системам керування автомобілем, [1-3]. Джерела наголошують, що головне завдання сучасного автомобіля це злагоджена робота всіх систем безпеки. Воно не лише допомагає уникнути аварій, але й дозволяє передбачати небезпечні ситуації ще до того, як вони виникнуть.

Інтелектуальна гальмівна система (ІГС) є комплексом електронних модулів, сенсорів і виконавчих пристроїв, що функціонують на основі алгоритмів штучного інтелекту.

Основні компоненти ІГС: датчики швидкості коліс, тиску, прискорення, положення кузова; електронний блок керування (ECU) із нейромережею чи адаптивною логікою; електромеханічні актуатори замість традиційних гідравлічних приводів; модуль комунікації з іншими системами (ESP, EBD, TCS).

Ця система отримує інформацію в режимі реального часу та приймає рішення про розподіл гальмівного зусилля між колесами для досягнення максимальної стійкості автомобіля.

ABS відповідає за те, щоб колеса не блокувалися під час різкого гальмування. ІГС отримує від ABS дані в реальному часі й на їх основі регулює тиск у гальмівних контурах.

EBD розподіляє гальмівні зусилля між передньою та задньою осями. ІГС робить цей процес точнішим - вона може налаштовувати гальмівне зусилля для кожного колеса окремо.

ESP допомагає стабілізувати автомобіль, коли він починає втрачати керованість або входить у занос. ІГС взаємодіє з ESP, щоб регулювати крутний момент та пригальмовувати окремі колеса для стабілізації авто.

ACC, або адаптивний круїз-контроль, слідкує за дистанцією до автомобіля попереду. ІГС забезпечує плавне уповільнення чи зупинку, коли це потрібно для безпечної дистанції.

LDW контролює, щоб авто не виїжджало зі своєї смуги руху. ІГС у цьому випадку заздалегідь «підготує» гальмівну систему, щоб машина могла швидко й м'яко скоригувати траєкторію.

Усі системи об'єднуються в єдину мережу CAN (Controller Area Network), що забезпечує обмін даними з частотою до 500 Гц, дозволяючи системам реагувати на зміну умов дорожнього руху майже миттєво.

У ході моделювання взаємодії ІГС з ESP і ABS використовуються методи математичного моделювання динаміки автомобіля у середовищі MATLAB/Simulink.

Результати досліджень показують, що при інтегрованому керуванні:

- гальмівний шлях скорочується на 10–15%;
- покращується стійкість автомобіля при поворотах на 8–12%;
- зменшується ризик блокування коліс навіть на слизьких покриттях.

Модель також підтвердила ефективність нейронних контролерів, які адаптуються до стану дороги й типу маневру, забезпечуючи плавне, але ефективне гальмування.

Інтелектуальні гальмівні системи вже впроваджуються у серійних автомобілях BMW i7, Mercedes-Benz EQS, Tesla Model Y, де вони працюють у зв'язці з адаптивними системами безпеки.

Перспективним напрямом є розроблення єдиного модуля інтегрованої безпеки, що забезпечить узгоджену роботу ІГС, ESP, ACC і систем автономного керування.

Взаємодія інтелектуальної гальмівної системи з комплексом активної безпеки є критичним чинником підвищення ефективності керування та стабільності автомобіля. Інтеграція цих систем на основі штучного інтелекту дозволяє створити адаптивні транспортні засоби, здатні самостійно прогнозувати небезпечні ситуації та мінімізувати ризик ДТП.

Список використаних джерел:

1. Мигаль В. Д. Інтелектуальні системи в технічній експлуатації автомобілів. Харків, 2018. 262 с.
2. H. Winner, S. Hakuli, G. Wolf. The Release of Autonomous Vehicles. Handbook of Driver Assistance Systems, 2016. PP. 451- 471.
3. Rajesh Rajamani. Vehicle Dynamics and Control. Springer, 2012. 496 с.

Харченко М. В.

Класичний приватний університет
к.е.н.

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ

У сучасних ринкових умовах логістичне обслуговування набуває статусу одного з ключових чинників успішного функціонування транспортних підприємств та учасників ланцюгів постачання [1]. Високий рівень сервісу визначає здатність компанії своєчасно реагувати на зміни попиту, забезпечувати стабільність постачання, оптимізувати витрати та підтримувати конкурентні позиції на внутрішньому й міжнародному ринках. Для України, яка активно інтегрується у європейський транспортний простір, питання підвищення ефективності логістичного обслуговування стає особливо важливим, оскільки воно прямо впливає на швидкість товарообігу та привабливість транспортної системи для міжнародних партнерів [2].

Незважаючи на значний потенціал, система логістичного сервісу в Україні стикається з низкою системних проблем. Серед ключових – недостатній рівень технічного забезпечення транспортних підприємств, зношеність значної частини рухомого складу, нерівномірний розвиток складської та транспортної інфраструктури, що створює регіональні дисбаланси [1]. Значний вплив має і низький рівень цифровізації: багато підприємств досі використовують незв'язані або застарілі системи управління перевезеннями, що ускладнює планування маршрутів і контроль виконання замовлень [3]. Додатковим викликом є фрагментарність нормативно-правової бази, яка потребує гармонізації з європейськими стандартами задля підвищення прозорості та якості логістичних послуг [4].

Підвищення ефективності логістичного обслуговування можливе за умови запровадження комплексних організаційних та технологічних підходів. Значний потенціал демонструють інтелектуальні транспортні системи, що автоматизують управління рухом, планування ресурсів та відстеження вантажів [3]. Використання сучасних транспортно-логістичних платформ сприяє оптимізації маршрутів, скороченню простоїв, підвищенню точності виконання замовлень та посиленню взаємодії між учасниками ланцюга постачання. Важливим напрямом є розвиток мультимодальних логістичних центрів, здатних забезпечувати ефективну інтеграцію різних видів транспорту та скорочення часу обробки вантажів [2].

Особливої уваги потребує впровадження клієнтоорієнтованої моделі логістичного сервісу. Це включає стандартизацію рівня обслуговування, впровадження KPI, підвищення прозорості взаємодії з клієнтами та забезпечення можливості відстеження замовлень у реальному часі [4].

Таблиця 1

Елементи клієнтоорієнтованої моделі логістичного сервісу

№ з/п	Ключовий елемент	Характеристика
1	Стандартизація рівня обслуговування	Встановлення чітких норм і регламентів сервісу; уніфікація процедур для стабільної якості послуг.
2	Впровадження KPI	Використання показників ефективності для оцінки швидкості доставки, точності виконання замовлень, рівня задоволеності клієнтів.
3	Прозорість взаємодії з клієнтами	Відкрита комунікація, оперативне інформування про стан замовлень, строки та можливі затримки.
4	Відстеження замовлень у реальному часі	Надання клієнтам доступу до інформації про місцезнаходження вантажу та етапи виконання перевезення.

Застосування таких підходів сприятиме підвищенню довіри до транспортних операторів та формуванню позитивного іміджу української логістики у міжнародному просторі.

Загалом, удосконалення логістичного обслуговування в транспортних системах України є необхідною умовою розвитку конкурентоспроможних ланцюгів постачання та зміцнення позицій держави на світовому

ринку. Комплексний підхід, що поєднує модернізацію інфраструктури, цифровізацію, підвищення сервісних стандартів і гармонізацію з європейськими практиками, здатен забезпечити якісні зміни та підвищити інтеграційний потенціал України.

Список використаних джерел:

1. Бабанін, О. С. Логістичний менеджмент: теорія та практика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 312 с.
2. Європейська інтеграція транспортної системи України : монографія / за ред. М. Бортника. Київ : НАУ, 2021. 284 с.
3. Крикавський, Є. В., Чернописька, Н. В. Логістичний сервіс у забезпеченні конкурентоспроможності підприємств. Львів : Видавництво ЛНУ, 2019. 228 с.
4. Транспортна політика України: сучасний стан і перспективи розвитку : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2022. 64 с.

Холодний Ю. Ф.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
к.т.н., доцент

**ВПЛИВ РАДІАЛЬНОГО ЗАЗОРУ НА ДОВГОВІЧНІСТЬ
РОЛИКОВИХ ПІДШИПНИКІВ КОЧЕННЯ**

Радіальний зазор у роликових підшипниках кочення, який технічно визначається як сумарна відстань між тілами кочення та робочими поверхнями доріжок кочення у радіальному напрямку, є одним з фундаментальних конструктивних та експлуатаційних параметрів, що детермінують функціональність, динамічну стабільність та, насамперед, довговічність опорного вузла. Цей зазор не є технологічним недоліком або виробничою похибкою, а раціонально та розраховано обираною характеристикою, обумовленою необхідністю компенсації теплових деформацій, гарантії вільного обертання та забезпечення оптимальних умов змащення в реальних умовах монтажу та роботи в складі конкретного механізму. Однак будь-яке систематичне відхилення величини цього зазору від оптимального розрахункового діапазону, передбаченого інженерною специфікацією, призводить до нелінійного прискорення деструктивних процесів втомного руйнування, абразивного зношування та термічного старіння, що скорочує реальний ресурс підшипника на порядок або ж провокує його раптову катастрофічну відмову з наслідками для всього вузла.

Надмірно збільшений радіальний зазор має комплексний руйнівний вплив на внутрішню кінематику підшипника, характер розподілу навантаження між тілами кочення та динаміку всього роторного вузла. У такій ситуації під дією зовнішнього радіального навантаження лише невелика, локальна група тіл кочення, що знаходиться безпосередньо в зоні дії сили, бере активну участь у його сприйнятті. Це призводить до різкого локального зростання контактних напружень Герца на окремих елементах, що стає прямим шляхом до прискореної втоми матеріалу – раннього утворення викришень, втомних тріщин підповерхневого шару та відшарування робочих поверхонь. Крім того, надмірний зазор серйозно дестабілізує вузол, спричиняючи значні паразитні вібрації та ударні навантаження при зміні напрямку або величини сили, що особливо небезпечно в реверсивних або пульсуючих режимах роботи. Нестабільне, "биттєве" положення валу збільшує радіальну гнучкість системи, що посилює динамічні навантаження, погіршує умови змащення через збільшення зазорів у ущільненнях та може призвести до резонансних явищ, руйнівних для суміжних деталей механізму.

На противагу цьому, недостатній, нульовий або, що найнебезпечніше, негативний радіальний зазор (передзавантаження), який часто є наслідком критичних помилок монтажу, неврахування коефіцієнтів лінійного розширення матеріалів або надмірних посадочних натягів, призводить до ще більш швидкої деградації підшипника. У стані передзавантаження контактні напруження між усіма тілами кочення та доріжками різко зростають одночасно, а можливість формування стабільної розділової масляної плівки в зоні контакту катастрофічно погіршується через відсутність необхідного простору для її входу. Це викликає інтенсивне сухе або напіввідірване тертя, що супроводжується екстремальним виділенням тепла. Термічне розширення внутрішнього кільця та тіл кочення ще більше зменшує і без того недостатній зазор, запускаючи лавиноподібний, незворотний процес термічного заклинювання, який завершується миттєвим руйнуванням доріжок качень та зварюванням елементів. Ця ситуація особливо критична для високошвидкісних та прецизійних вузлів, де теплові деформації є домінуючим фактором, що впливає на геометрію підшипникового вузла під час роботи.

Оптимальний радіальний зазор, що забезпечує максимально можливий розрахунковий ресурс, є результатом складного інженерного компромісу та ретельного багатофакторного розрахунку. До ключових змінних, що враховуються при його визначенні, належать характер, величина та спрямованість зовнішніх навантажень, номінальні та граничні швидкості обертання, очікуваний діапазон робочих температур навколишнього середовища та самого вузла, матеріали валу, корпусу та самого підшипника, а також специфічні умови монтажу (посадкові натяги або зазори). При цьому номінальний заводський зазор завжди підбирається таким чином, щоб після здійснення монтажу з передбаченим натягом або зазором та прогресу вузла до стабільної робочої температури в системі автоматично встановлювався точний робочий зазор. Цей кінцевий робочий зазор і повинен забезпечувати ідеальне рівномірне розподілення навантаження між тілами кочення, мінімальні внутрішні напруження, ефективне змащення та відсутність заклинювання. Таким чином, довговічність підшипника в експлуатації є прямою функцією від того, наскільки реальний робочий зазор у складі конкретного механізму відповідає тому розрахунковому ідеалу, який був закладений інженерами-конструкторами.

Таким чином, радіальний зазор є критичним регулюючим параметром, що опосередковано керує основним механізмом відмови роликових підшипників – втомою поверхонь кочення, а також впливає на вторинні процеси тертя, зносу та нагріву. Дотримання рекомендованих виробником значень зазору для даних

умов навантаження, безумовно правильний монтаж з урахуванням всіх температурних та силових деформацій, а також регулярний профілактичний контроль стану вузла є абсолютно необхідними та достатніми умовами для досягнення повного розрахункового календарного та напрацьованого ресурсу. Будь-які відхилення – як у бік збільшення, так і зменшення зазору – кардинально порушують нормальну роботу підшипника, призводячи до значного, часто прогресуючого скорочення його довговічності через інтенсифікацію динамічних навантажень, концентрацію локальних перенапружень, деградацію умов змащення або катастрофічне термічне руйнування. Тому науково обґрунтований підбір, технологічно точне встановлення та експлуатація підшипників з жорстким контролем радіального зазору залишаються фундаментальною інженерною практикою в галузі машинобудування, проектування прецизійних механізмів та експлуатації критично важливого обладнання.

Список використаних джерел:

1. Адеєв С. Л. Аналіз шляхів підвищення строків експлуатації підшипників у конвеєрів металургійних цехів. Кваліфікаційна магістерська робота, спец. 133 «Галузеве машинобудування» наук. кер. А. О. Власов. Запорізький національний університет. 2023. 103 с. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/-18881/1/%D0%90%D0%B4%D0%B0%D1%94%D0%B2-0.pdf> (дата звернення 29.10.2025).

Холодний Ю. Ф.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
к.т.н., доцент

ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРНИХ КОЛИВАНЬ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ПАРАМЕТРІВ АВТОМОБІЛЬНИХ МІКРОКОНТРОЛЕРІВ

Автомобільні мікроконтролери, що виконують роль центральних обчислювальних процесорів у сучасних електронних блоках керування (ECU), знаходяться під постійним впливом одного з найбільш екстремальних середовищ експлуатації серед цивільної електроніки – простору автомобільного моторного відсіку та салону. Це середовище характеризується не просто широким, а екстремально ширшим діапазоном температур, що варіюється від арктичних -40°C до високих $+125^{\circ}\text{C}$ на поверхнях, близьких до випускного колектора, причому переходи між цими станами можуть бути швидкими та циклічними. Такі інтенсивні та непередбачувані температурні коливання не є пасивним тлом, а виступають активним дестабілізуючим фактором, який фундаментально впливає на фізичні та електричні характеристики напівпровідникових пристроїв на мікроскопічному та макроскопічному рівнях. Це безпосередньо спричинює зсув, дрейф та нелінійні зміни критичних електричних параметрів мікроконтролера, створюючи під загрозу детермінованість його роботи. Стабільність цих параметрів є абсолютно критичною для гарантовано безвідмовної, точної та своєчасної роботи систем активної та пасивної безпеки, прецизійного управління двигуном з відповідністю екологічним нормам, керування трансмісією, гальмівними системами та допоміжними комплексами, де навіть мінімальна похибка в обчисленнях, найменша затримка в реакції або випадковий збій можуть мати непоправні наслідки.

На фундаментальному рівні механізми впливу температури базуються на її дії на властивості кристалічної ґратки кремнію та домішкових атомів, які формують напівпровідникові структури. Підвищення температури активізує теплові коливання атомів, що веде до експоненціального зростання власної концентрації носіїв заряду – вільних електронів та дірок. Це, у свою чергу, значно знижує питомий опір напівпровідникового матеріалу. У конструкції транзисторів, які є основою мікроконтролера, це проявляється в кількох ключових аспектах: стрімкому зростанні струмів витоку через р-п переходи та затвори, прогресивному зниженню порогової напруги MOSFET-транзисторів, а також у збільшенні часу затримки поширення сигналу через ланцюги інверторів і логічних елементів. У мікроконтролері як цілісному пристрої ці фізичні процеси виливаються у низку практичних проблем: суттєва зміна статичного та динамічного споживання потужності, потенційне зниження максимальної стабільної тактової частоти, при якій гарантується коректне виконання команд, та неконтрольований дрейф опорних напруг у вбудованих аналогових модулях. Наприклад, аналого-цифровий перетворювач, відповідальний за перетворення сигналу від датчика тиску у колекторі або положення педалі акселератора, може генерувати систематичну зсувну похибку через температурну нестабільність його внутрішнього прецизійного опорного джерела, що призводить до неправильних розрахунків блоком керування та, як наслідок, до порушення складу паливно-повітряної суміші, зниження потужності або надмірних викидів.

Особливо критичним і чутливим до температури компонентом є система тактування, зокрема внутрішні та зовнішні генератори тактових імпульсів. Кварцові та керамічні резонатори, принцип дії яких базується на п'єзоелектричному резонансі, мають чітко виражену частотно-температурну характеристику, що часто має нелінійний параболічний вигляд. Хоча для автомобільної електроніки застосовуються резонатори з поліпшеною термокомпенсацією або термостатизовані генератори (TCXO), раптові та різкі зміни температури навколишнього середовища можуть спричинити короточасні, але небезпечні відхилення частоти. Це може порушити синхронізацію в критичних мережевих інтерфейсах, таких як CAN, LIN або FlexRay, викликавши втрату кадрів даних або помилки в протоколах обміну. Більш того, нестабільність тактової частоти безпосередньо впливає на точність всіх часозалежних функцій мікроконтролера: формування широтно-імпульсної модуляції для керування клапанами або світлодіодами, вимірювання частоти обертання колінчастого вала, таймінгів запалювання або тривалості відкриття форсунок. Неточність у цих мікросекундних інтервалах може негайно відобразитися на роботі двигуна та безпеці автомобіля [2].

Динамічні термоцикли, що постійно виникають при запуску та зупинці двигуна, руслі в міському циклі з постійними зупинками, а також під час роботи систем активного охолодження, створюють не тільки електричні, а й серйозні механічні навантаження на всю структуру мікроконтролера. Різниця в коефіцієнтах теплового розширення між матеріалом кристала кремнію, керамічною або пластиковою основою корпусу, припоєм кріплення корпусу до плати та самими доріжками друкованої плати призводить до виникнення циклічних термомеханічних напружень. З часом це може спричинити втомне руйнування мікроз'єднань (wire

bonds), появу тріщин у шарах припою під корпусом (BGA-монтаж), відшарування контактних майданчиків або деградацію власне кристала. Такі дефекти часто носять інтермітентний характер, проявляючись як випадкові, важковідтворювані збої, що значно ускладнює діагностику. Для протидії цим явищам виробники застосовують автомобільні градації мікроконтролерів (AEC-Q100), що проходять жорсткі випробування на термоциклічність та тривалу роботу в розширеному температурному діапазоні. Також активно використовуються апаратні та програмні механізми теплового моніторингу та захисту: внутрішні датчики температури на кристалі, динамічне масштабування частоти та напруги живлення (DVFS), а в критичних випадках – примусове зниження продуктивності або переведення в безпечний режим для запобігання теплового пробою та збереження функціональності систем [2].

Таким чином, вплив температурних коливань на стабільність параметрів автомобільних мікроконтролерів є складним багаторівневим викликом, що охоплює всі аспекти – від квантово-механічних процесів у напівпровіднику до макроскопічної механіки корпусу та системи охолодження. Ефективна протидія цьому впливу потребує комплексного підходу, реалізованого на всіх стадіях: на рівні технології напівпровідникового виробництва через спеціалізовані процеси та матеріали з поліпшеними температурними характеристиками; на рівні схемотехнічного проектування кристала за рахунок впровадження схем температурної компенсації опорних джерел, стабілізаторів та генераторів; на архітектурному рівні мікроконтролера через вбудовані системи теплового менеджменту та самодіагностики; та, нарешті, на рівні проектування блоку управління в цілому через розраховане розташування компонентів, застосування радіаторів, термопрокладок, теплових екранів та, в окремих випадках, активного охолодження. Забезпечення функціональної безпеки (ISO 26262), довговічності та надійності електронних систем сучасних та майбутніх автомобілів, що працюють в умовах все більш жорстких температурних навантажень, неможливе без глибокого, проактивного та всебічного обліку, компенсації та управління цими потужними дестабілізуючими факторами.

Список використаних джерел:

1. Артюх О. М., Дударенко О. В., Кузьмін В. В. та ін. Основи мехатроніки. Навч. посіб. НУ «Запорізька політехніка», Запоріжжя. 2021. 372 с. https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2025/Artjukh_2021_372.pdf (дата звернення 29.10.2025).

2. Яворський К. А. Комп'ютеризована система для підвищення безпеки експлуатації транспортних засобів. Кваліфікаційна бакалаврська робота, спец. 123 «Комп'ютерна інженерія» наук. кер. А. М. Паламар. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль. 2025. 84 с. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/49812/1/Kostiantyn_Yavorskyi.pdf (дата звернення 29.10.2025).

Холодний Ю. Ф.

Філія Класичного приватного університету у м. Кременчук

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ФАКТОРІВ НА ДІАГНОСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЕЛЕКТРООБЛАДНАННЯ АВТОМОБІЛІВ

Електрообладнання сучасного автомобіля є складною сукупністю електричних, електромеханічних та електронних компонентів. З кожним роком частка електронних систем зростає, що підвищує вимоги до точності діагностування та прогнозування їх відмов. Робота таких компонентів залежить від великої кількості зовнішніх та внутрішніх факторів. Значна частина цих факторів належить до експлуатаційних, які здатні суттєво змінювати діагностичні параметри. Такі зміни можуть призводити до хибних висновків під час діагностування, передчасної заміни справних вузлів, появи прихованих або переривчастих відмов, а також до зниження надійності та безпеки транспортного засобу. У зв'язку з цим актуальним є дослідження впливу умов експлуатації на інформативність діагностичних параметрів електрообладнання автомобілів.

До основних експлуатаційних факторів, що впливають на електрообладнання автомобіля відносяться температурні режими, вібрації і механічні навантаження, вологість, агресивне середовище, корозія, нестабільність бортової напруги, дорожні та експлуатаційні умови. Причини і наслідки впливу експлуатаційних факторів на електрообладнання автомобілів представлено в таблиці 1.

Експлуатаційні умови впливають на електричні параметри транспортного засобу, зокрема на величину бортової напруги, напругу на виході датчиків, пускові струми стартера та струм заряджання генератора. Зниження температури, старіння акумуляторної батареї чи нестабільність регулятора напруги викликають суттєві відхилення цих значень. Наприклад, при температурі - 20 °С розряд акумулятора всього на 30% здатен зменшити пусковий струм до 50-60% номінального значення. Такий вплив ускладнює запуск двигуна та спотворює діагностичні дані під час тестування систем живлення.

Таблиця 1

Причини і наслідки впливу експлуатаційних факторів на електрообладнання автомобілів

Експлуатаційний фактор	Причини	Наслідки
Температурні режими	Висока температура двигуна та підкапотного простору Низькі температури навколишнього середовища Нерівномірний нагрів вузлів Перегрів електронних модулів	Збільшення опору провідників Дрейф характеристик датчиків (NTC/PTC, тиску, кисню, положення) Перегрів і вихід з ладу електронних компонентів Зміна напруги заряджання АКБ Відхилення діагностичних кривих, складність калібрування
Вібрації і механічні навантаження	Робота двигуна та трансмісії Нерівності дороги Удари та динамічні навантаження Старіння кріплень та роз'ємів	Розхитування контактів Поява перехідного опору Мікротріщини на друкованих платах Спотворення сигналів (ABS, датчиків колінвала, швидкості) Виникнення «плаваючих» відмов, складних для діагностики

Вологість, агресивне середовище, корозія	Погодні умови Контакт з реагентами (сіль, хімія) Проникнення води в роз'єми та блоки Конденсат	Корозія доріжок і контактів Зниження ізоляції кабельних мереж Паразитні струми витoku Нестабільність сигналів Шуми в CAN-шині, помилкові коди у ЕБУ
Нестабільність бортової напруги	Зношений генератор Несправність регулятора напруги Старіння або сульфатація АКБ Підключення потужних споживачів	Хибна робота ЕБУ Спотворення аналогових сигналів датчиків Перезапуск або зависання контролерів Некоректна самодіагностика систем
Дорожні та експлуатаційні умови	Пил, бруд, вода Часті запуск/зупинка двигуна Руйнування захисних кожухів Робота в міських/позашляхових режимах Перевантаження електросистеми	Прискорена деградація проводки та роз'ємів Засмічення або блокування датчиків Нестабільність параметрів сигналів Зниження інформативності діагностичних ознак

Під дією температури, вібрацій, вологості чи забруднень спостерігаються зміни амплітуди сигналу, зростання рівня шумів, поява випадкових «стрибків». Інколи трапляється періодичне зникнення імпульсів. Подібні відхилення найчастіше виникають у датчиків ABS, датчиків положення колінчастого валу і у сенсорів тиску та температури. В результаті електронний блок керування отримує некоректні дані, що в свою чергу, викликає помилкові коди несправностей або зміну режимів роботи двигуна. Такі фактори як волога, корозія, нестабільність живлення та електромагнітні завади можуть спричиняти затримки передачі даних, появу CRC-помилки, дублювання повідомлень або повну втрату зв'язку з окремими електронними блоками керування. Такі збої часто створюють багато помилок у пам'яті системи. Ці помилки не пов'язані з реальними несправностями агрегатів.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що експлуатаційні фактори суттєво впливають на діагностичні параметри електрообладнання автомобіля, тому їх необхідно враховувати під час оцінки технічного стану. Більш всього чутливі до зовнішніх впливів контактні з'єднання, аналогові датчики, акумуляторна батарея та елементи CAN-шини. Температурні зміни і вібрації визначають появу нестабільних та переривчастих відмов, які ускладнюють діагностування. Встановлені залежності між зміною температури, рівнем вібрацій, станом контактних з'єднань, нестабільністю живлення та параметрами сигналів датчиків і CAN-шини. Ці закономірності дозволяють точніше оцінювати стан електрообладнання та прогнозувати відмови.

Список використаних джерел:

1. Головіна О. В., Холодний Ю. Ф., Строков О. П., Жовтобрюх В. О. Дослідження впливу якості діагностики і ремонту електронних систем на подальшу технічну експлуатацію автомобіля. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2025. 1 (92). С. 57-62. journals.kntu.kherson.ua
2. Сакно О. П., Сакно О. Р., Медведєв Є. П., Цимбал С. В. Дослідження впливу зовнішніх факторів на експлуатаційні властивості електромобіля. *Вісник машинобудування та транспорту*. 2024. 19 (1). С. 131–138.

Холодний Ю. Ф.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
к.т.н., доцент

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛЬМІВНОЇ СИСТЕМИ НА РОЛИКОВИХ СТЕНДАХ

Роликові стенди для перевірки гальмівних систем, будучи основним діагностичним обладнанням на станціях технічного огляду та в сервісних центрах, забезпечують швидкий та формалізований контроль безпеки транспортних засобів. Однак еволюція конструкцій автомобілів, поява складних електронних систем активної безпеки та підвищені вимоги до точності діагностики виявили суттєві обмеження традиційних методів випробувань. Удосконалення цих методів є критично важливим технічним завданням, спрямованим на трансформацію стенду з інструменту простого контролю нормативу в потужну систему прогностичної діагностики та комплексної оцінки стану всієї гальмівної системи в динамічних умовах, максимально наближених до реальної експлуатації.

Фундаментальним недоліком класичного підходу є його статичний та ізолюваний характер. Стенд традиційно імітує рух автомобіля з постійною низькою швидкістю, тоді як реальний процес гальмування є динамічним, нестаціонарним явищем зі змінними прискореннями, інтенсивним перерозподілом маси по осях, зміною кутів установки коліс та обов'язковою участю електронних систем стабілізації. Традиційний метод не здатний адекватно оцінити роботу антиблокувальної системи (ABS), системи електронного розподілу гальмівних сил (EBD) або системи динамічної стабілізації (ESP), чия ефективність визначає безпеку в критичних ситуаціях. Більш того, фізика взаємодії в парі "покришка – ролик" принципово відрізняється від контакту з реальним дорожнім покриттям, особливо при низькому коефіцієнті зчеплення (вода, лід), що часто призводить до системної похибки у вигляді завищених результатів гальмівної сили, які не відповідають реальним можливостям автомобіля на мокрій або обледенілій дорозі.

Перспективним та технологічно складним напрямом удосконалення є повний перехід до динамічних та програмованих методів випробувань. Це передбачає розробку складних алгоритмів керування приводом стенда, які б точно відтворювали не лише рівномірне обертання, але й режими екстреного гальмування з імітацією циклічного блокування та розблокування коліс, характерного для роботи ABS. Для реалізації такого підходу необхідно кардинально модернізувати апаратну частину: встановити високошвидкісні сервоприводи з точним управлінням моментом та швидкістю, а також розробити нове програмне забезпечення, здатне

генерувати відтворювані тестові цикли різної складності. Система реєстрації даних при цьому має фіксувати не усереднені значення, а високочастотні сигнали, аналізуючи не лише пікове гальмівне зусилля, а й його градієнт наростання, час спрацьовування механізмів, синхронність дії гальм на одній осі та між осями, а також характеристику коливань при роботі ABS. Така діагностика дозволяє виявити латентні проблеми, наприклад, затримку спрацьовування одного з контурів або знос насоса ABS.

Іншим критичним аспектом, який ігнорується традиційними методами, є вплив кінематики підвіски та деформації силового елемента кузова під час гальмування. На звичайних стендах колесо жорстко зафіксовано в поздовжньому напрямку, що виключає можливість "кльовання" передньої частини автомобіля, яке супроводжується розвантаженням задньої осі. Ця умова суттєво спотворює розподіл навантаження між гальмівними механізмами і не дозволяє правильно оцінити ефективність задніх гальм, особливо на автомобілях із залежною підвіскою. Розробка стендів нового покоління з адаптивними кінематичними системами, що дозволяють задане поздовжнє переміщення вузла колеса з певним опором, або створення складних компенсаційних математичних моделей, що враховують геометрію конкретного автомобіля, є важливим кроком для підвищення фізичної адекватності випробувань та отримання об'єктивніших результатів, що корелюють з реальною поведінкою автомобіля на дорозі.

Ключовим елементом глибинного удосконалення методів є інтеграція в єдиний діагностичний комплекс додаткових каналів моніторингу фізичних параметрів. Сучасний стенд повинен виходити за рамки вимірювання лише зусилля гальмування. Оснащення його безконтактними інфрачервоними пірометрами дозволяє в реальному часі контролювати температурне поле гальмівного диска або барабана, виявляючи локальні перегріви, які свідчать про заклинання супорта або нерівномірний притиск колодок. Встановлення прецизійних акселерометрів на опорних плитах дає можливість оцінити бік уведення гальмівних дисків, що є прямою ознакою їх деформації або критичного зносу. Підключення через спеціальні адаптери до сервісних роз'ємів автомобіля для зчитування тиску в гальмівних контурах від штатних датчиків або для активації діагностичних режимів ABS/ESP відкриває шлях до перевірки роботи цих систем на новому, інтелектуальному рівні [1].

Таким чином, стратегічне удосконалення методів перевірки на роликівих стендах полягає у комплексному переході від примітивної статичної оцінки одного параметра до багатовимірної динамічної діагностики всієї гальмівної системи як єдиного механіко-електронного комплексу. Це вимагає синергії розвитку високоточної апаратної платформи, складного програмного забезпечення з алгоритмами імітації та аналізу, а також інтеграції з бортовими електронними системами автомобіля. Реалізація таких концепцій не тільки підвищить точність техогляду та якість сервісного обслуговування, але й дозволить прогнозувати ресурс вузлів, виявляючи несправності на ранній стадії. Це стає особливо актуальним із масовим переходом на електромобілі та гібриди, де традиційна гальмівна система працює в синергії з рекуперативним гальмуванням, а її механічні частини використовуються рідше, що вимагає нових, більш чутливих методів оцінки їх стану та готовності до екстреного застосування.

Список використаних джерел:

1. В.В.Аулін, Гупка А.Б., Ткаченко А.Б. Вдосконалення методів контролю гальмівних властивостей автомобілів. Матеріали V Міжнародної науково-технічної конференції молодих учених та студентів. Актуальні задачі сучасних технологій. Тернопіль. 17-18 листопада 2016. С. 97-98. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/18692/2/ConfATMT_2016vI_Aulin_V-Perfection_methods_of_control_97-98.pdf (дата звернення: 10.10.2025).

Хоменко М. С.

Класичний приватний університет
наук. кер. – к.е.н., Рудь Ю. Л.

РЕВЕРСИВНА ЛОГІСТИКА ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ СТАЛОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Зростаючий тиск глобальних економічних та екологічних трансформацій сьогодні кардинально перевизначає сутність логістики, перетворюючи її з суто операційної функції в складний стратегічний механізм управління ресурсами протягом усього їхнього життєвого циклу. Цей глибинний перехід відбувається під впливом двох потужних світових трендів, – неблаганного руху до економіки замкненого циклу, яка відкидає застарілу лінійну модель «виробив-викинув», та посилення законодавчих та суспільних вимог щодо розширеної відповідальності виробника, що змушує компанії відповідати за продукцію навіть після її продажу. У цьому новому контексті реверсивна логістика виходить на перший план не як допоміжна опція, а як центральний стратегічний бізнес-процес, що забезпечує контрольований, ефективний рух матеріалів, напівфабрикатів і готових виробів назад по ланцюгу поставок – від кінцевого користувача до початкової точки. Її головна мета полягає у максимально повному відтворенні спожитої вартості через цілий спектр дій, – від ремонту та модернізації до глибокої переробки або, як крайній захід, екологічно чистої утилізації. Критично важлива роль цієї системи полягає в тому, що саме вона є тим механізмом, який замикає петлю використання ресурсів, перетворюючи відходи на сировину і роблячи циклічну економіку функціональною на практиці.

Для України, яка стоїть перед історичними викликами повоєнного відновлення та європейської інтеграції, розвиток реверсивної логістики набуває екзистенційного характеру. Вона перестає бути лише економічною категорією, а стає основою для будівництва стійкої, сучасної та ресурсно незалежної економіки, яка відповідає найвищим європейським стандартам. Імператив цього розвитку прямо підкреслюється необхідністю імплементації суворих євродіректив, таких як WEEE, які прямо покладають на виробників фінансову та організаційну відповідальність за збір і переробку відпрацьованої техніки. На активізацію цієї галузі впливає конвергенція кількох ключових світових факторів: глобальна цивілізаційна зміна парадигми від лінійного споживання до циркулярного, стрімке зростання e-commerce, де рівень повернень товарів іноді

досягає критичних 30-40%, перетворюючи зворотні потоки з проблеми на об'єкт стратегічного управління, а також інтеграція принципів замкнутого циклу в корпоративну соціальну відповідальність, де ефективна робота з поверненнями стає потужним інструментом формування екологічного іміджу та лояльності споживачів [1].

Технологічна основа ефективної системи реверсивної логістики – це чіткий, алгоритмізований ланцюжок послідовних операцій, спрямованих на вилучення максимальної залишкової вартості. Процес починається з найскладнішого логістичного етапу – організації «першої милі» зворотного потоку, коли необхідно ефективно зібрати та консолидувати розрізнені партії товарів від мільйонів споживачів. Потім слідує критично важливий етап технічної оцінки та сортування, де кваліфіковані фахівці або автоматика визначають долю кожного виробу, обираючи між прямим перепродажем, ремонтом різної складності, розборкою на запчастини або відправкою на переробку. Далі запускаються спеціалізовані процеси відновлення вартості, такі як ремануфактуринг або переробка, і лише невідновлювані залишки направляються на безпечну утилізацію. Усе це має функціонувати в єдиній цифровій інформаційній системі, що забезпечує повну прозорість, відстеження активів і попередження зловживань.

Впровадження подібної комплексної системи в Україні наразі наштовхується на низку системних та ситуативних перешкод. Основною перешкодою залишається недостатньо розвинена нормативно-правова база, яка не створює чітких правил гри та економічних стимулів, подібних до європейських схем розширеної відповідальності виробника. Значним викликом є практична відсутність необхідної інфраструктури, – мережі сучасних сортувальних центрів, потужностей для глибокої переробки складних відходів, таких як електроніка чи пластики. Ситуацію істотно ускладнюють логістичні виклики воєнного часу, які роблять транспортування дешевої вторинної сировини ризикованим і нерентабельним. Додається також інертність бізнесу, що працює за лінійною моделлю, і відсутність навичок роботи зі зворотними потоками, а також недостатньо сформована культура відповідального споживання у суспільстві [2].

Незважаючи на ці значні труднощі, потенціал розвитку реверсивної логістики в Україні є просто колосальним, особливо в контексті майбутньої відбудови. Необхідність інтеграції до ЄС гарантує сталий довгостроковий попит на послуги цього сектору. Більше того, принципи циркулярності можуть стати ключовим елементом національної стратегії «зеленої» відбудови, дозволяючи трансформувати мільйони тонн будівельного сміття в ресурс для нового будівництва, зменшуючи витрати та залежність від імпорту. Це відкриває унікальне вікно можливостей для бізнесу щодо заміни дорогої сировини на відновлену, а для країни – шанс залучити мільярдні інвестиції в створення нових переробних потужностей і ринку висококваліфікованих «зелених» робочих місць.

У підсумку, створення ефективної національної системи реверсивної логістики дозволить українським компаніям переосмислити управління вартістю всього життєвого циклу продукту, що стане джерелом довгострокової конкурентоспроможності, особливо в епоху домінування e-commerce, де зручність повернення товару безпосередньо впливає на фінансовий результат. Реверсивна логістика остаточно трансформувалася з маргінального центру витрат у ключовий стратегічний центр створення та відновлення вартості. Для України вона є не просто трендом, а фундаментальною умовою для економічного виживання, технологічної модернізації та гідного входження в європейське цивілізаційне коло як партнера, що вміє розумно та відповідально використовувати власні та світові ресурси.

Список використаних джерел:

1. Григорак М.Ю., Савченко Л.В. Концептуальні основи розвитку реверсивної логістики в циркулярній економіці. *Приазовський економічний вісник*. Класичний приватний університет. Запоріжжя. Вип. 5 (10). 2018. С. 78–84. URL: http://www.pev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/15.pdf (дата звернення 30.10.2025).
2. Залознова, Ю. С., Квілінський, О. С., Трушкіна, Н. В. Реверсивна логістика в системі циркулярної економіки: теоретичний аспект. *Економічний вісник Донбасу*. Донецьк. Вип. 4 (54), 2018. С. 29–37. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2018-4\(54\)-29-37](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2018-4(54)-29-37)

Хоружий О. Г.

Філія Класичного приватного університету в м. Кременчук
наук. кер. – к.т.н., Поліщук Д. В.

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ РОЗСІЮВАННЯ ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН ВІД АВТОМОБІЛЬНИХ МАГІСТРАЛЕЙ У ЖИТЛОВІЙ ЗАБУДОВІ

Проблема забруднення повітряного басейну міст продуктами роботи автотранспорту є особливо гострою в районах, де житлова забудова безпосередньо примикає до потужних транспортних магістралей. Концентрації таких забруднювачів, як діоксид азоту (NO₂), дрібнодисперсні частинки (PM_{2.5}, PM₁₀), оксид вуглецю (CO) та леткі органічні сполуки, часто значно перевищують гранично допустимі норми саме в цих зонах, створюючи серйозні ризики для здоров'я мешканців. Для аналізу, прогнозування та розробки заходів зі зниження цих ризиків наука та практика все частіше вдаються до математичного моделювання процесів розсіювання. Це дозволяє перейти від точкових вимірювань до комплексного розуміння просторово-часового розподілу шкідливих речовин у конкретній міській середовищі.

Фундамент будь-якої моделі становить визначення вихідних даних, які поділяються на дві основні категорії: параметри джерела викидів та характеристики навколишнього середовища. До першої категорії належать інтенсивність транспортного потоку, його структура за типами автомобілів (легкові, вантажні, автобуси), середня швидкість руху, а також специфічні коефіцієнти викидів для кожної категорії, що залежать від стандартів екологічності (Євро-1 - Євро-6), стану техніки та режиму руху. Не менш важливими є параметри середовища: роза вітрів (переважні напрямки та швидкість), температурний стратифікація атмосфери (наявність температурних інверсій, що блокує розсіювання), рельєф місцевості, а також архітектурно-планувальні особливості забудови. Останній фактор є вирішальним: висота та щільність будівель формують так звані "урбані каньйони" – простори між будинками, де циркуляція повітря сильно

ускладнена. У таких каньйонах може виникати ефект "вітротіні", коли забруднювачі не розвіюються, а накопичуються в приземному шарі, створюючи стійкі зони високої концентрації.

Сам процес моделювання зазвичай ґрунтується на рішенні рівнянь турбулентної дифузії, що описують перенос і розсіювання домішки в потоці повітря. Для складних умов міста з його неоднорідною забудовою найбільш адекватними є тривимірні моделі, що враховують реальну геометрію будівель. Такі моделі, реалізовані в програмних комплексах (наприклад, на основі методів обчислювальної гідродинаміки – CFD), дозволяють детально відтворити аеродинамічні потоки навколо будівель, вихороутворення, зони завихрення та підйому забрудненого повітря над дахами. Вони здатні показати, як забруднювачі, викинуті на рівні проїзної частини, піднімаються вздовж фасадів, проникають у внутрішні двори через арки або, навпаки, "застрягають" у замкнених просторах. Моделювання дозволяє оцінити ефективність різних захисних заходів, таких як будівництво акустично-екологічних екранів. Правильно спроектований екран не лише знижує рівень шуму, але й може перенаправляти потік забрудненого повітря над житловою забудовою. Однак некваліфіковане втручання може призвести до протилежного ефекту – створення застойних зон з ще вищими концентраціями [1].

Результати моделювання є потужним інструментом для прийняття управлінських та планувальних рішень. Вони дозволяють скласти детальні карти забруднення території, ідентифікувати найбільш уразливі точки (дитячі майданчики, школи, лікарні) та прогнозувати вплив майбутніх проектів, таких як розширення магістралі, будівництво нового житлового кварталу або зміна руху транспорту. На основі моделей можна оптимізувати висоту та розташування забудови, планувати системи провітрювання мікрорайонів, створювати зелений захисний бар'єр – правильно підібрані види дерев та кущів з густою листочною можуть фільтрувати частинки пилу. Більш того, моделювання може слугувати науковим обґрунтуванням для запровадження локальних екологічних зон, обмеження руху вантажного транспорту або зміни режиму світлофорного регулювання для зменшення заторів – основних джерел найтоксичніших викидів [2].

Таким чином, моделювання розсіювання забруднюючих речовин від автомобільних магістралей у житловій забудові є не абстрактним науковим експериментом, а насущною практикою екологічного планування та захисту здоров'я містян. Воно перетворює складне взаємодію фізичних, хімічних та архітектурних факторів у наочні карти та прогнози, даючи міським владам, девелоперам та проектувальникам інструмент для проактивних дій. Тільки завдяки такому комплексному науково обґрунтованому підходу можна перейти від ліквідації наслідків до профілактики забруднення повітря, формуваючи безпечне та здорове міське середовище навіть у безпосередній близькості від потужних транспортних артерій.

Список використаних джерел:

1. Татарченко Г. Теоретичні аспекти моделювання розсіювання забруднюючих речовин в атмосфері. *Містобудування та територіальне планування*, 2022. Вип. (79), С. 381-395. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2022.79.381-395>
2. В. Б. Мокін, І. В. Варчук Моделювання поширення забруднювальних речовин у повітрі міста з використанням геоінформаційних технологій. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2013. № 5. С. 13-18. URL: <file:///C:/Users/PC4/Downloads/1025-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1024-1-10-20151108.pdf> (дата звернення 23.10.2025).

Царенко О. О.

Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ

АСПЕКТИ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ МАЛОЇ АВІАЦІЇ В ЛОГІСТИЦІ УКРАЇНИ

Авіаційний транспорт завжди займає особливе місце в логістиці, забезпечуючи максимально швидке переміщення вантажів та людей на великі відстані в усьому світі. Україна є мостом між Європою та Азією, тому повітряні перевезення відіграють важливу роль у логістичних системах країни.

Але зараз розглянемо повітряні судна малої авіації. Мала авіація, яка включає легкі літаки та вертольоти, здатна виконувати оперативні функції, що недоступні для великих повітряних суден [1, с. 42-47; 9, с. 45-49]. В умовах обмежень транспортної інфраструктури та складної геополітичної ситуації вона забезпечує мобільність, точкові перевезення та доступ до важкодоступних регіонів.

Основною перевагою малої авіації є можливість швидко доставляти невеликі партії вантажів на короткі та середні відстані. Легкі літаки та вертольоти можуть використовувати малі аеродроми, посадкові майданчики або навіть невідготовлені смуги, що є особливо корисним у регіонах із зруйнованою дорожньою мережею [8, с. 84-87].

Мала авіація є актуальною для доставки медичних препаратів, крові та органів; виконання аварійно-рятувальних операцій; постачання обладнання та комплектуючих, що потребують термінової доставки; обслуговування віддалених населених пунктів; аграрних потреб. Ефективність медичної авіації підтверджена світовими дослідженнями HEMS [6, с. 3-5; 7, с. 102-110].

Перевагами малої авіації є:

- високу швидкість реагування, що критично важливо у надзвичайних ситуаціях [6, с. 4-6], тобто час підготовки до вильоту є меншим, ніж у великих повітряних суден;
- мобільність та мінімальні вимоги до інфраструктури [1, с. 43-45], так як мала авіація може виконувати рейси використовуючи невеликі аеродроми, майданчики для злету та посадки;
- підвищену безпеку вантажу через мінімальну кількість перевантажень;
- можливість роботи в умовах обмеженої інфраструктури [9, с. 46-48].

Але є і недоліки у малої авіації, а саме:

- обмежена вантажопідйомність (зазвичай до 2000 кг) [5];
- висока вартість перевезень, що враховує витрати на паливо, обслуговування та екіпаж. Відповідно до цього недоліку автомобільний транспорт залишається актуальнішим на даний момент;

- залежність від метеорологічних умов а саме низької хмарності, вітру та опадів;
- сертифікаційні та регуляторні труднощі [2; 3].

Автомобільний транспорт перекриває частину цих недоліків, забезпечуючи більшу вантажопідйомність та нижчу вартість, але програв у швидкості, залежить від стану доріг і не може оперативно діяти в умовах надзвичайних ситуацій [4, с. 14-18].

Тому можна зазначити, що для кращої логістики необхідне функціонування автомобільного та авіаційного транспорту, як доповнення один одного. Мала авіація виконує найважливіші термінові та точкові перевезення, тоді як автомобільний транспорт забезпечує масштабні вантажні потоки.

З урахуванням військового стану в Україні мала авіація набуває ще більшого значення: вона може стати інструментом відновлення регіонів, підтримкою системи екстреної медичної допомоги та логістичним рішенням для віддалених громад [10, с. 72–74].

Отже, мала авіація не є альтернативою, а лише доповнення до існуючої транспортної системи України. Вона забезпечує доступ до важкодоступних районів, високу швидкість доставки критично важливих вантажів та мобільність, недоступну іншим видам транспорту. Автомобільний транспорт залишається основою логістики, але мала авіація формує цей оперативний, високотехнологічний шар логістики, який особливо цінний в умовах сучасних викликів, криз і потреби в швидкому реагуванні.

Список використаних джерел:

1. World Bank. Ukraine's Transport and Logistics System. Washington, DC: World Bank, 2025. 126 p.
2. European Union Aviation Safety Agency. General Aviation Roadmap. Cologne: EASA, 2023.
3. International Civil Aviation Organization. Policies and Guidance for General Aviation. Montreal: ICAO, 2022.
4. ITF/OECD. Transport Policy Responses to the War in Ukraine. No. 3: Aviation Impacts. Paris: OECD, 2023. 32 p.
5. FAA. Small Airplanes – Regulations, Policy and Guidance. Washington, DC: FAA, 2024.
6. Peng C., Zheng Y., Li W. Frontiers in Public Health. 2022. Vol. 10. P. 1–10.
7. Hu X., Fang Y., Zhou Z. Journal of Critical Care. 2025. Vol. 75. P. 101–115.
8. Kozlovskiy S. Economic Annals-XXI. 2020. Vol. 183 (9–10). P. 83–88.
9. Pererva P. Scientific Works of KPI. 2024. No. 12. P. 45–53.
10. Yakymets V. Journal of NASU. 2022. No. 4. P. 67–74.

Шведова К. С.

Класичний приватний університет

Харченко М. В.

Класичний приватний університет

к.е.н.

РОЛЬ ЛОГІСТИКИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Логістика виступає невід'ємним структуроутворювальним компонентом сучасної економічної системи, який забезпечує цілісність та безперервність руху матеріальних, інформаційних і фінансових потоків між суб'єктами господарювання. Вона є ключовим чинником підвищення ефективності функціонування підприємств, оскільки сприяє раціоналізації витрат, прискоренню обороту ресурсів і зростанню рівня задоволення споживчого попиту. Ефективна логістична діяльність охоплює не лише процес транспортування продукції, а й увесь комплекс управлінських і технологічних процедур – від планування поставок, координації запасів і розподілу ресурсів до контролю умов зберігання, забезпечення безпеки вантажів і дотримання технологічних нормативів у межах логістичного ланцюга.

З огляду на активний розвиток електронної комерції, зростання глобальної конкуренції та посилення інтеграційних процесів, логістика набуває стратегічного значення для економіки України. Сучасні українські логістичні оператори дедалі частіше впроваджують мультимодальні рішення, цифрові платформи та інноваційні методи управління ланцюгами поставок, що дозволяє забезпечувати стабільність логістичних процесів навіть за умов воєнних викликів та нестабільного правового поля [1].

До основних напрямів діяльності логістичних компаній належать транспортні перевезення (автомобільні, залізничні, авіаційні, морські), складське зберігання, митно-брокерське обслуговування, крос-докінг, фулфілмент, експресдоставка та палетизація. Важливим аспектом є індивідуалізація логістичних послуг відповідно до особливостей вантажу, маршруту й вимог клієнта, що дозволяє мінімізувати ризики затримок і втрат, підвищуючи надійність поставок.

Цифровізація логістичних процесів, впровадження систем відстеження вантажів у реальному часі, використання аналітики великих даних (Big Data) та автоматизація управління складами створюють умови для підвищення прозорості, скорочення витрат і зміцнення довіри між учасниками ринку. Саме поєднання технологічних інновацій і гнучких організаційних рішень стає запорукою конкурентоспроможності логістичних операторів [1].

Україна має значний потенціал розвитку логістики завдяки вигідному географічному положенню на перетині міжнародних торгових шляхів між Європою, Азією та Близьким Сходом. Розбудова транспортно-логістичної інфраструктури, модернізація портів, доріг, залізничних сполучень і прикордонних переходів є необхідною умовою для розширення експортних можливостей держави. Перспективними напрямками залишаються автоматизація процесів, впровадження електронного документообігу, використання штучного інтелекту для прогнозування попиту й оптимізації маршрутів, а також створення регіональних логістичних хабів [2].

В умовах глобальної нестабільності та воєнних ризиків логістичний сектор України демонструє високу адаптивність і здатність до інноваційного розвитку. Надалі ключовими чинниками успішності галузі залишатимуться стійкість логістичних мереж, цифровізація процесів, інтеграція у міжнародні транспортні коридори та ефективна державна підтримка інфраструктурних проектів.

Список використаних джерел:

1. Діденко Л. В. Цифровізація логістичних процесів: проблеми та перспективи // Економіка і держава. – 2023. – № 2. – С. 45–50.
2. Нагорна І. М. Сучасні тенденції розвитку логістики в Україні // Вісник економічних досліджень. – 2023. – № 4. – С. 112–118.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Chorny P. V.

Oles Honchar Dnipro National University

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A DRIVER OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGY DEVELOPMENT: TRENDS AND PROSPECTS

In the current context of digital transformation, artificial intelligence (AI) is becoming one of the leading factors in innovative development. Its rapid implementation into all spheres of public life is leading to the emergence of new approaches to building information systems, organizing management processes, and human-technology interaction. Unlike previous stages of IT development, where computing resources or network capabilities played a key role, today intelligent algorithms are becoming the central element of digital platforms, decision support systems, and data analysis technologies [1, 2].

The aim of this study is to analyze the current state of artificial intelligence technology development, determine its impact on information technology, and outline the main trends and prospects for the further evolution of the field.

Modern approaches to implementing AI technologies. Artificial intelligence today is a multi-layered system that combines machine learning, deep learning, natural language processing, computer vision, and robotics methods. The key feature of such technologies is the ability of algorithms to self-adapt, meaning they improve their own accuracy based on accumulated experience. Modern neural networks used in deep learning models are capable of performing complex analytical operations on large volumes of unstructured data – images, sounds, texts, video streams [3].

Integrating these technologies into applied information systems enables them to perform intelligent functions: speech recognition, object classification, result prediction, and decision-making under uncertainty. The development of hardware, particularly graphics processing units (GPUs) and tensor processing units (TPUs), has significantly increased computational efficiency, enabling the implementation of AI even in mobile and edge devices (Edge AI).

The impact of AI on the development of information technology. Artificial intelligence has become a catalyst for qualitative changes in the structure of modern information technologies. Thanks to the implementation of intelligent algorithms, there is deep automation of routine business processes, optimization of management decisions, and a reduction in the number of errors caused by the human factor. New generation information systems use AI to analyze large datasets in real-time, which allows them to identify patterns, predict user behavior, and adapt services to individual needs.

In addition, the importance of AI in the field of cybersecurity has significantly increased. Machine learning algorithms are capable of identifying potential threats by analyzing user behavior, detecting anomalies in network traffic, or simulating attack scenarios. Such technologies are already being actively used in security monitoring systems for enterprises, financial institutions, and government bodies [4].

In the field of software development, AI contributes to the creation of tools for automatic code generation, software testing, and predicting potential failures. The use of systems like GitHub Copilot, ChatGPT, and Gemini significantly reduces development time and increases its efficiency, while also lowering the barrier to entry into the IT profession.

Another direction for development is the intellectualization of user interfaces. Modern platforms are actively utilizing natural language processing (NLP) and computer vision technologies to create systems that can understand user queries, engage in dialog, or even interpret emotional states. This contributes to the emergence of a new "human-machine" paradigm, where interaction occurs not through traditional interfaces, but in the form of natural communication.

The trend of integrating AI with cloud and edge computing deserves special attention. This enables the formation of decentralized intelligent systems that can function with minimal delays, increasing the security and scalability of services. The concept of "AIoT" (Artificial Intelligence of Things) combines artificial intelligence with the Internet of Things, creating an infrastructure for smart cities, transportation, and energy [5].

Trends and prospects for the development of AI technologies. The prospects for AI development are closely linked to the further improvement of model training methods, increased accessibility of computational resources, and the standardization of approaches to the ethical use of technology. One of the key trends is the development of hybrid AI systems that combine the algorithmic precision of classical methods with the adaptability of deep neural networks.

At the same time, the role of generative artificial intelligence (Generative AI) is growing, capable of creating new content – texts, images, videos, software code. This opens up great possibilities for automating creative processes, but at the same time raises dilemmas related to information protection and copyright [6].

At the international policy level, regulatory frameworks are being actively developed to ensure the safe and transparent use of AI. The European Union, in particular, initiated the AI Act, which defines legal standards for the developers and users of intelligent systems [4]. The implementation of such initiatives is expected to contribute to the formation of unified criteria for ethics and responsibility in the field of artificial intelligence.

Over the next 5–10 years, the development of quantum-intelligent systems is predicted, which will combine machine learning algorithms with quantum computing, enabling the solution of problems that are unattainable for classical computers [7].

In the Ukrainian context, the development of AI also takes on particular significance. Ukraine has the potential to create favorable conditions for the implementation of intelligent technologies in industry, education, medicine, and other fields. This is what specialists will be working on in the coming years. The application of AI technologies in Ukraine's defense sector also deserves attention, where they are used for intelligence analysis, satellite image processing, unmanned systems management, and logistics optimization. AI integration increases information processing speed and the accuracy of forecasts. At the same time, industries such as cybersecurity, robotics, data analysis systems, and civilian applications of unmanned aerial vehicles and satellite analysis are being stimulated.

Conclusions. Thus, AI is a fundamental driver of the evolution of modern information technology. Its application allows for the automation of intelligent processes, increased data management efficiency, and the creation of innovative digital products. At the same time, the development of AI requires the formation of new approaches to security, legal regulation, and education, as the level of autonomy of intelligent systems is constantly increasing. The industry's prospects are linked to the integration of artificial intelligence into all spheres of life, which, with a responsible approach, will contribute to the sustainable technological development of society.

References:

1. Russell, S., Norvig, P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. 4th ed. Pearson, 2021. – 1133 p.
2. Goodfellow, I., Bengio, Y., Courville, A. Deep Learning. MIT Press, 2016. 1136 p.
3. Chollet, F. Deep Learning with Python. 2nd ed. Manning Publications, 2021. 504 p.
4. European Commission. Artificial Intelligence Act: Proposal for a Regulation. 2024. 191 p.
5. Gartner. Top Strategic Technology Trends 2024. Gartner Research, 2024.
6. Lee, K.-F. AI 2041: Ten Visions for Our Future. Currency, 2021. 480 p.
7. Devadas, R.M., Sowmya, T. Quantum machine learning: a comprehensive review of integrating AI with quantum computing for computational advancements. MethodsX, 2025. 71 p.

Dobrolezha S.

Dnipro State Technical University

Scientific Supervisor – PhD in Economics, Associate Professor Levchuk K. O.

USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS: THE POTENTIAL OF PERSONALIZED LEARNING

The current stage of societal development is characterized by the rapid digitalization of all spheres of activity, among which education is one of the most sensitive to innovation. The use of artificial intelligence (AI) in the educational process is gradually shifting from an experimental stage to systematic practice. According to UNESCO (2023), more than 60% of universities worldwide are integrating AI technologies into their educational programs, indicating a global trend toward the personalization of education [1].

In Ukraine, the process of digital transformation in education gains particular importance within the context of the country's European integration course and the ongoing reform of the higher education system. The implementation of AI technologies in domestic universities contributes not only to the optimization of the educational process but also to the creation of conditions for an individualized approach to each student.

Artificial intelligence in the educational sphere is understood as a set of digital technologies capable of analyzing large volumes of educational information, predicting individual learning needs, and adapting content to the learner's level of knowledge [2].

The main directions of AI use in education include: adaptive learning systems (which automatically adjust the complexity of material according to student progress); intelligent tutoring systems that provide instant feedback; automated assessment tools; learning analytics; and language models for the generation of educational materials. According to Holmes et al. (2022), the use of adaptive educational platforms increases learning efficiency by 23–30% compared to traditional teaching methods [3].

The concept of personalized learning involves building an individual trajectory of development for each learner. AI can analyze a student's behavior in the digital environment, identify knowledge gaps, and propose optimal methods of presenting information.

For example, the Coursera platform uses recommendation algorithms that curate courses based on a student's past performance. The Ukrainian educational platform *Prometheus* in 2024 began testing the *Prometheus AI Advisor* system, which offers students adaptive modules tailored to their success in previous courses [4].

Research by Hwang & Chen (2021) found that the use of intelligent learning systems increases student motivation by 18%, while the level of satisfaction with the learning process nearly doubles [5].

Ukraine is actively introducing digital innovations in higher education. For instance, at Taras Shevchenko National University of Kyiv, since 2023 the *AI in Education* project has been implemented, within which students of the Faculty of Economics participate in workshops on the use of ChatGPT for case analysis and presentation development.

At Lviv Polytechnic National University, the *AI in Education Lab* was launched in 2024 to study the effectiveness of neural networks in supporting distance learning. According to an internal audit, 78% of students reported improved comprehension of materials due to interactive learning systems [6].

The key advantages of AI use in education include:

- Individualization of learning – systems adapt to the student's level, pace, and learning style;
- Automation of routine tasks – teachers can focus on creative and research activities instead of grading;
- Learning efficiency analytics – big data analysis enables real-time reporting on student progress;
- Improved accessibility of education – AI technologies overcome linguistic and cognitive barriers, which is particularly relevant for learners with special educational needs [7].

Despite its significant potential, the use of artificial intelligence poses several risks and challenges. These include ethical issues – particularly academic integrity, where students may use AI to generate assignments without real understanding; excessive automation – the risk of diminishing the teacher's role as mentor and facilitator; data

privacy – the processing of personal student information requires enhanced protection; and inequality of access – not all educational institutions possess the necessary technical resources for implementing intelligent systems.

According to the European Commission (2024), only 42% of universities in Central and Eastern Europe have adequate infrastructure for the full-scale implementation of AI in the educational process [8].

In the era of AI, the teacher ceases to be the sole source of knowledge and instead becomes a facilitator who helps students critically interpret information obtained from intelligent systems. Therefore, digital and ethical competence of educators becomes increasingly important.

The use of artificial intelligence in education represents a powerful tool for personalization and improvement of learning quality. AI technologies enable more efficient use of instructional time, enhance communication between teacher and student, and foster the development of analytical thinking.

However, the implementation of such systems must be accompanied by ethical standards, data protection measures, and continuous improvement of educators' digital competence. Striking a balance between technological progress and the humanistic values of education will form the foundation for the sustainable development of future educational systems.

References:

1. ЮНЕСКО. Штучний інтелект у сфері освіти: виклики та можливості. Аналітичний звіт. Париж: UNESCO, 2023. 72 с. URL: <https://unesdoc.unesco.org/> (дата звернення: 15.10.2025).
2. Baker, R. S. *Learning Analytics and AI in Education*. Springer, 2021.
3. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Boston: Center for Curriculum Redesign, 2022. 120 p.
4. Prometheus. ChatGPT та інтелектуальні освітні технології у вищій освіті. 2024. URL: <https://prometheus.org.ua> (дата звернення: 15.10.2025).
5. Prometheus. *AI Advisor: Нові можливості адаптивного навчання*. Київ: Prometheus, 2024. URL: <https://prometheus.org.ua> (дата звернення: 15.10.2025).
6. Hwang, G.-J., & Chen, C.-Y. Influence of AI-based Learning Systems on Student Motivation. *Computers & Education*. 2021. Vol. 165. DOI: 10.1016/j.compedu.2021.104149.
7. Львівська політехніка. *AI in Education Lab: результати досліджень 2024 року*. Львів, 2024 (дата звернення: 15.10.2025).
8. OECD. *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Paris: OECD Publishing, 2022. 95 p. (дата звернення: 15.01.2025).
9. European Commission. *Digital Education Action Plan 2024–2027*. Brussels: Publications Office of the European Union, 2024. 62 p.
10. Деркач, Д. В. Використання штучного інтелекту в освітньому процесі закладів вищої освіти. *Освітні інновації: теорія і практика*. 2024. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/79256623-bd2b-4238-be7c-0e432dfdbd26> (дата звернення: 15.10.2025).
11. PwC. *AI in Education: From Personalized Learning to Academic Integrity*. 2023. URL: <https://www.pwc.com/ai-education> (дата звернення: 15.10.2025).
12. EdEra. Використання штучного інтелекту у створенні адаптивних курсів. 2024. URL: <https://www.ed-era.com> (дата звернення: 15.10.2025).

Білогуб А. А.

Кременчуцький льотний коледж Харківського національного університету внутрішніх справ
наук. кер. – Сич С. В.

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Сучасний розвиток світової економіки визначається стрімкою цифровою трансформацією, у центрі якої перебувають технології штучного інтелекту. ШІ стає фундаментом нового технологічного укладу, формує інноваційні моделі виробництва, підвищує ефективність державного управління та створює умови для сталого економічного зростання. Для України, що одночасно проходить шлях відбудови, модернізації та євроінтеграції, штучний інтелект є ключовим інструментом зміцнення конкурентоспроможності та формування сучасної європейської економіки.

Потенціал ШІ в Україні проявляється у швидкому розвитку ІТ-галузі та активному впровадженні цифрових рішень у державному і приватному секторах. Українські технологічні компанії створюють системи аналізу великих даних, автоматизовані рішення для бізнесу, моделі прогнозування та роботизовані комплекси. Це свідчить про значні кадрові ресурси й високий рівень технологічної готовності до масштабної цифровізації. Інтеграція штучного інтелекту у такі сфери, як оборона, медицина, транспорт, аграрний комплекс та енергетика, підвищує стійкість країни та сприяє її економічному розвитку навіть в умовах воєнних викликів.

В аграрному секторі ШІ дозволяє оптимізувати використання ресурсів, прогнозувати врожайність, здійснювати моніторинг стану ґрунтів і рослин, що забезпечує зростання продуктивності та зменшення витрат. Такі технології відповідають європейським принципам сталого землеробства та екологічної відповідальності. У промисловості ШІ забезпечує автоматизацію виробничих процесів, контроль якості, створення «цифрових двійників» підприємств, що підвищує ефективність та наближає українське виробництво до стандартів ЄС. В енергетичній сфері інтелектуальні системи допомагають оптимізувати споживання, інтегрувати відновлювані джерела енергії та забезпечувати стабільність енергетичних мереж.

Особливої уваги потребує застосування ШІ у сфері державного управління. Інтелектуальні аналітичні системи дають можливість швидше опрацьовувати дані, прогнозувати економічні ризики, автоматизувати бюрократичні процедури, підвищувати прозорість і зменшувати корупційні ризики. Це повністю узгоджується з європейською моделлю good governance і сприяє адаптації України до управлінських практик ЄС. Цифрові

сервіси, які вже активно використовуються в Україні, створюють сприятливі умови для подальшого впровадження технологій ШІ у публічний сектор.

Не менш важливою є роль штучного інтелекту у фінансовій системі. Інтелектуальні алгоритми скорингу, системи захисту від шахрайства, автоматизована аналітика та персоналізовані банківські сервіси підвищують стабільність економіки та роблять фінансові операції більш безпечними та ефективними. У свою чергу, активний розвиток фінтех-сектору забезпечує інтеграцію України у європейський цифровий банкінг та створює сприятливе середовище для інвесторів.

Для переходу до економіки, орієнтованої на штучний інтелект, Україна має приділити увагу розвитку людського капіталу. Сучасні освітні програми з машинного навчання, кібербезпеки, аналізу даних та інженерії є необхідними для підготовки фахівців, здатних створювати інноваційні рішення. Важливо забезпечити підтримку наукових досліджень, створення технологічних хабів і стимулювання партнерства між університетами та бізнесом. Це дозволить Україні закріпитися у європейському інноваційному просторі.

Поряд із цим особливе значення має гармонізація нормативно-правової бази з європейськими стандартами – зокрема з вимогами щодо етичного використання ШІ, захисту персональних даних та прозорості алгоритмів. Формування національної стратегії розвитку штучного інтелекту має поєднувати інноваційність, безпеку та відповідальність, забезпечуючи умови для сталого розвитку технологій.

Узагальнюючи, варто підкреслити, що штучний інтелект відіграє стратегічну роль у формуванні нової моделі економічного розвитку України. Він відкриває можливості для модернізації промисловості, підвищення ефективності державного управління, цифровізації бізнесу, розвитку агросектору та енергетики. За умови системної державної політики, інвестицій у людський капітал і гармонізації законодавства з європейськими нормами Україна здатна використати ШІ як інструмент інтеграції до європейського економічного простору та побудови сучасної інноваційної економіки.

Список використаних джерел:

1. Artificial Intelligence Act: Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council. European Commission, 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>
2. Швед О.І. Розвиток інноваційної екосистеми України в умовах цифровізації. Науковий вісник НТУУ «КПІ». 2022. URL: <https://ela.kpi.ua>
3. World Economic Forum. Global Technology Governance Report 2021. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Technology_Governance_2020.pdf

Ковтун В. А.

Класичний приватний університет

ЕВОЛЮЦІЯ АВТОМАТИЗОВАНОГО ТЕСТУВАННЯ: ВІД СКРИПТІВ ДО ГЕНЕРАТИВНИХ МЕТОДІВ

Автоматизоване тестування програмного забезпечення пододало довгий шлях від звичайних перевірок до складних систем, здатних до автоматизованого генерування тестових даних та сценаріїв. Зі зростанням складності програмних систем, традиційні підходи, засновані на заздалегідь написаних тестових скриптах, виявили свої фундаментальні обмеження. Ці методи, хоч і забезпечують високу надійність для відомих функціональних вимог, виявляються неефективними у пошуку нових, непередбачених помилок та критичних вразливостей.

Сучасний виклик у сфері управління якістю програмного забезпечення полягає у переході від детермінованого тестування до генеративного тестування, яке здатне автономно досліджувати простір вхідних даних та розуміти внутрішню логіку програми. Ця еволюція стала можливою завдяки розвитку двох ключових парадигм: Fuzzing, що фокусується на покритті коду, та Symbolic Execution, що фокусується на точному дослідженні шляхів.

Еволюція автоматизованого тестування може бути розділена на чотири основні етапи:

- детерміноване скриптове тестування;
- поява генеративних методів (Fuzzing);
- генерація на основі аналізу (Symbolic Execution);
- гібридне тестування та інтеграція.

На етапі детермінованого скриптового тестування домінували методи, орієнтовані на валідацію вимог. Тестові сценарії створювалися вручну на основі специфікацій. Автоматизація зводилася до запису та відтворення дій. Слабке покриття коду є головним недоліком такого виду тестування. Відповідний сценарій перевіряє лише ті шляхи, які явно були передбачені розробником чи тестувальником залишаючи без перевірки помилки у механізмах обробки невірних або аномальних вхідних даних. Ключовими інструментами є: JUnit, Selenium, QTP.

З появою генеративного методу Fuzzing з'явилася можливість автоматизовано досліджувати простір вхідних даних. На початковому етапі Fuzzing полягав у генерації випадкових даних та їх подачі на вхід програмі (Dumb Fuzzing). Це було ефективно для знаходження простих помилок у парсерах та обробниках протоколів. З розвитком технології з'явилася можливість використання інструментарію коду для моніторингу покриття коду у реальному часі (Coverage-Guided Fuzzing). Виконується пріоритизація лише тих тестових випадків, які призводять до виконання нових гілок коду, забезпечуючи більш глибоке тестування. З ключових переваг Fuzzing слід відзначити високу швидкість, ефективність у знаходженні помилок. Але існує обмеження яке полягає у тому що Fuzzing залишається "сліпим" до складних логічних перевірок, які вимагають введення дуже специфічних даних[1].

Генерація на основі аналізу Symbolic Execution пропонує більш точний та аналітичний підхід. Замість фактичних вхідних даних, програма виконується із символічними значеннями. На кожному умовному переході Symbolic Execution формує обмеження, необхідні для проходження гілки. Потім використовується вирішувач обмежень для знаходження конкретних вхідних даних, які задовольняють ці умови. Таким чином

ключовими перевагами Symbolic Execution є повне покриття шляхів, здатність знаходити помилки, що вимагають точних і специфічних вхідних даних. Symbolic Execution є ідеальним методом для верифікації критичних функцій. Головною проблемою є Path Explosion, що робить його ресурсоемним та повільним для великих програм[2].

Сучасні дослідження та практичні інструменти зосереджені на об'єднанні переваг Fuzzing та Symbolic Execution. Гібридний підхід Concolic Execution, де програма виконується як у конкретному випадку з реальними даними, так і у символічному режимі. Concolic Execution починається з реальних вхідних даних, а потім використовує Symbolic Execution для інвертування умов на шляху, що призводить до дослідження нових гілок. Синергія полягає у тому що Fuzzer швидко знаходить більшість вразливостей і забезпечує загальне покриття, тоді як Symbolic Execution використовується для складних перевірок та глибокого аналізу критичних ділянок коду, що вимагають точного обчислення вхідних даних[1, 3].

Еволюція автоматизованого тестування відображає фундаментальний зсув парадигми: від перевірки того, що програма робить згідно зі специфікацією, до активного дослідження того, що програма може зробити під впливом непередбачених вхідних даних.

Генеративні методами Fuzzing та Symbolic Execution стали ключовим інструментом у боротьбі з вразливостями, значно підвищуючи глибину та повноту автоматизованого пошуку помилок, особливо в їхній гібридній формі. Вони дозволяють інтегрувати автоматичний аудит безпеки безпосередньо у процес розробки, забезпечуючи, що навіть найскладніші помилки можуть бути виявлені без втручання людини.

Майбутній напрямок дослідження зосереджується на подальшій оптимізації гібридних підходів, зокрема на розробці інтелектуальних евристик для Symbolic Execution, які зможуть ефективно керувати вибором шляхів, а також на інтеграції аналізу потоку даних у Fuzzing для створення семантично релевантних тестових випадків. Це забезпечить подальше підвищення якості та надійності програмного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Forrest Stonedahl, Rich Johnson, Aaron E. Miller, Ari T. Rubinshtein, Fuzzing: The Art of Attacking Software, 2021 - 2023.
2. ACM Computing Surveys чи IEEE Transactions on Software Engineering, A Survey on Symbolic Execution Techniques and Tools, 2020 - 2024.
3. USENIX Security чи IEEE S&P, Hybrid Fuzzing: A Unified Approach to Path Exploration and Vulnerability Discovery, 2020 - 2024.

Онішкевич Ю. В.

Класичний приватний університет
к.е.н.

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА РОЛЬ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ У РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ

В умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та їхнього глибокого проникнення в усі сфери суспільного життя інформатизація набуває все більшого значення як системоутворюючий фактор в розвитку вищої освіти. Інформатизація впливає як на сам навчальний процес, змінюючи методи та інструменти навчання, так і на конкурентоспроможність окремих закладів, яким необхідно оперативно реагувати на ринкові потреби та забезпечувати якість освітніх послуг.

Еволюція поглядів на роль інформатизації у розвитку вищої школи України пройшла шлях від сприйняття її як допоміжного технічного засобу до усвідомлення як стратегічного чинника модернізації й інтеграції у європейський освітній простір. Несвоєчасна зміна наукових поглядів щодо ролі інформаційних технологій у розвитку вищої освіти може створити ризик освітнього відставання певного закладу.

Безумовно, багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців присвячено питанням інформатизації вищої освіти, яка розглядалась в різних аспектах – в контексті філософії інформаційного суспільства, інформаційних педагогічних технологій та дидактичних підходів, управління освітою, підтримки та розвитку наукової діяльності. Проте в українському науковому просторі недостатньо розробленим є комплексний концептуальний аналіз еволюції поглядів саме на роль інформатизації у розвитку вищої школи України.

У другій половині XX століття під інформатизацією здебільшого розуміли рівень технічного забезпечення навчального процесу, створення комп'ютерних класів та локальних мереж у межах одного класу. В той час інформатизація сприймалась як додаткова опція, яка формувала престижність закладу освіти, свідчила про високий рівень матеріально-технічної бази закладу, але ж зовсім не розглядалась як обов'язкова педагогічна технологія, необхідна для процесу навчання [1].

Наприкінці 1990-х – початку 2000-х років відбувалось активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання, створювались перші глобальні мережі. Крім того, почали зароджуватись концепції дистанційної освіти та електронного навчання, проте про їх повноцінне функціонування говорити було зарано. В цей період з'явилися перші сайти закладів вищої освіти, які виступали переважно як статична візитівка закладу і не відображали їх освітню та наукову діяльність, не демонстрували конкурентні переваги своїм споживачам, тому не слугували інструментом залучення абітурієнтів. Такі сайти надавали лише загальну інформацію про існування закладу, а не слугували інструментом комунікації чи навчання. Отже, на цьому етапі інформатизація мала переважно суто технічний та декларативний характер, без глибокого впливу на якість освіти та просування освітніх послуг [2].

З середини 2000-х до 2012 р. спостерігався етап активного поширення інтернету, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес з акцентом на створення електронних ресурсів, зокрема для підтримки дистанційного навчання. Цей етап можна вважати перехідним періодом, коли інформатизація почала сприйматись не лише як технічне забезпечення, а і як інструмент модернізації освіти, переходу до цифрового суспільства [3]. Велика увага почала приділятися формуванню цифрових компетенцій як викладачів, так і здобувачів освіти.

Державна підтримка інформатизації посилилася через прийняття Закону України "Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки", який визначив стратегічні цілі, включаючи прискорення впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освіту, розвиток електронної економіки та забезпечення комп'ютерної грамотності громадян. Політика акцентувала на інтеграції національної інформаційної інфраструктури зі світовою, створенні системи неперервного навчання з використанням новітніх технологій та підтримці інституціональних зусиль для нарощення цифрового потенціалу закладів вищої освіти. Реалізація цих заходів відбувалася в рамках етапів 2007-2015 років, з фокусом на освіту як ключовий напрямок формування інформаційного суспільства. Проте, на цьому етапі спостерігалась відсутність єдиного підходу до інформатизації, що в свою чергу привело до нерівномірного розвитку закладів освіти. Викликом став розрив між технічними можливостями та цифровими компетенціями викладачів, труднощі з інтеграцією інформаційно-комунікаційних технологій у традиційні освітні програми та навчальні плани. Окреслені виклики заклали основу для подальшої цифрової трансформації вищої школи, підвищення рівня інформаційної культури та розвитку інноваційних методик викладання. Загалом, період 2005-2012 років перетворив інформатизацію з допоміжного елемента на стратегічний фактор модернізації вищої школи.

З 2013 по 2019 роки спостерігається прискорена цифровізація освітнього простору України, завдяки впровадженню Болонського процесу та інтеграції до європейського освітнього середовища. Інформаційні технології стають інструментом управління навчанням та забезпечення якості освіти. В цей час відбувається масове впровадження платформ типу Moodle в освітній процес, завдяки чому набуває розповсюдження змішане навчання, коли аудиторні заняття поєднуються з розміщенням матеріалів на сайтах підтримки навчальних дисциплін та онлайн-тестуванням. Отже, інформатизація стала органічною частиною навчального процесу, що сприяла формуванню нового типу освітнього середовища, заснованого на постійному обміні знаннями та співпраці [3]. Втім, невирішеними залишаються виклики стосовно невідповідності між технічною базою різних університетів, необхідністю постійного підвищення кваліфікації викладачів та питання цифрової безпеки й інформаційної грамотності всіх учасників освітнього процесу.

Сучасний етап характеризується повним переходом до цифровізації освітнього процесу, широким використанням інтернет-технологій, цифрових платформ, інтеграцією інформаційно-комунікаційних технологій у структуру навчальних планів, активною підтримкою держави через закони і освітні концепції. Цей етап цифрової трансформації обумовлений двома потужними викликами – пандемією Covid-19 та воєнним станом в Україні. Завдяки зазначеним викликам повна цифровізація освітнього процесу стала єдиною можливим форматом неперервного функціонування системи освіти, що сприяло прискоренню переходу до системної цифрової трансформації.

На даний момент формується новий погляд на інформатизацію, пов'язаний зі штучним інтелектом, коли на перший план виходять критичне мислення та захист ідей, переосмислення методів оцінювання, застосування адаптивних алгоритмів для створення індивідуальних траєкторій навчання для кожного здобувача та формування нової культури академічної доброчесності [4].

Отже, еволюція поглядів на роль інформатизації у розвитку вищої школи України пройшла шлях від допоміжного технічного засобу до усвідомлення цифрового середовища як ключового фактору виживання національної освітньої системи, стратегічного чинника модернізації.

Список використаних джерел:

1. Теоретико-методологічні засади інформатизації освіти та практична реалізація інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері України: монографія / В.Ю. Биков, О.Ю. Буров, А.М. Гуржій, М.І. Жалдак, М.П. Лещенко, С.Г. Литвинова, В.І. Луговий, В.В. Олійник, О.М. Спірін, М.П. Шишкіна / наук. ред. В.Ю. Биков, С.Г. Литвинова, В.І. Луговий. Київ: Компрінт, 2019. 214 с.
2. Розвиток інформатики та інформаційних технологій у вищих навчальних закладах України у другій половині XX - на початку XXI століття: монографія / Р. Я. Ріжняк ; [за заг. ред. В.М.Орлика]. Кіровоград: «КОД», 2014. 436 с.
3. Гужва В.М. Цифрова трансформація університетів. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2019. 4(21). С. 597 – 604.
4. Освіта для цифрової трансформації суспільства / Edukacja dla cyfrowej transformacji społeczeństwa / Education for digital transformation of society: монографія. У 2 т. Т. 1 ; за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2024. 526 с.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Арутюнян В. Е.
ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ 3

Зінухова В. М.
ЩОДО ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ІТ-СФЕРИ В УКРАЇНІ 4

Стасик А. М.
НЕСВОЄЧАСНЕ ВИКОНАННЯ КРЕДИТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЯК ЧИННИК ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ
БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 6

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПОДАТКОВОЇ ТА ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Кацюба С. О.
РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ..... 8

Ходус А. І.
КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД УПРАВЛІННЯ ПОДАТКОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА..... 8

УПРАВЛІННЯ ТА МОДЕЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Свістунов С. В.
МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ
В МАТЛАВ ДЛЯ ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВА 10

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МАРКЕТИНГУ, РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Арутюнян О. Е.
НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РЕКЛАМНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ УМОВАХ 11

Бичков К. В.
МІСЦЕ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ АКТИВІВ
В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ..... 12

Єфременко А. Г., Малашенко Ю. А.
ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД..... 14

Сигидова С. В.
МАРКЕТИНГ ЯК КЛЮЧОВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ В КОНКУРЕНТНІЙ ЕКОНОМІЦІ..... 15

Школенко О. Б., Камінська Л. В.
ВИКЛИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИХОДУ УКРАЇНСЬКИХ КОМПАНІЙ НА ЗАРУБІЖНІ РИНКИ 16

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОНАВЧИХ ПРОБЛЕМ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Зернов В. В.
РЕФОРМУВАННЯ СІМЕЙНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В ЧАСТИНІ ФАКТИЧНИХ ШЛЮБІВ 18

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА, ПРОЦЕСУ ТА КРИМІНАЛІСТИКИ

Абакумов М. Є.
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ
ВІДПОВІДНО ДО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ 20

Безверха Д. К.
СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 253 КК УКРАЇНИ..... 21

Білий В. Д.
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ ДЕРЖАВНА ЗРАДА..... 22

Важенкова В. В.
ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА
НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ 23

Васильченко О. Є.
ВІДМЕЖУВАННЯ МАРОДЕРСТВА ВІД КРАДІЖКИ 24

<i>Вдовенко О. В.</i> ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИН «ДИВЕРСІЯ» ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	25
<i>Гура В. В., Абакумова Ю. В.</i> ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКЕ ДОНОРСТВО ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	26
<i>Денисенко О. Ю.</i> ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИТЯГНЕННЯ СУДДІ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	28
<i>Калюга К. В.</i> ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ ВІЙСЬКОВОЇ КРИМІНАЛІСТИКИ	29
<i>Квітко О. О.</i> ТЕОРІЯ ПОМИЛОК ПРИ НЕОБХІДНІЙ ОБОРОНІ	30
<i>Кліндухова Л. В.</i> ПРАВИЛА ОГЛЯДУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ЇЇ СЛІДІВ НА МІСЦІ ПОДІЇ	32
<i>Ковалевський М. А., Абакумова Ю. В.</i> ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ «ПРОПАГАНДА ВІЙНИ» ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	33
<i>Коваленко А. В.</i> ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ	34
<i>Коваленко І. А.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ВИРОБНИЦТВА, ВИГОТОВЛЕННЯ, ПРИДБАННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ПЕРЕСИЛАННЯ ЧИ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН АБО ЇХ АНАЛОГІВ	35
<i>Колодко І. В.</i> ДО ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 365 КК УКРАЇНИ	36
<i>Комар Д. Б.</i> ІСТОРИЧНІ ТА ГЕНДЕРНІ ВИТОКИ ПРОБЛЕМИ НАСИЛЬСТВА В СІМ'Ї	38
<i>Кононенко С. О.</i> СТАТТЯ 364-1 КК УКРАЇНИ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ІСТОТНА ШКОДА»	39
<i>Кравець В. М.</i> РОЛЬ І ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОБШУКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	40
<i>Кураченко Д. І.</i> КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ «ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ»: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК	41
<i>Кучер М. О.</i> КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ «ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ»: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ	42
<i>Мануйленко А. А.</i> КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ КОЛАБОРАЦІОНІСТА	44
<i>Марченко В. Ю.</i> ПРИЧИНИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ УХИЛЕННЯ ВІД ПРИЗОВУ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ, НА ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД, НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ ЗА ПРИЗОВОМ ОСІБ ІЗ ЧИСЛА РЕЗЕРВІСТІВ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД	45
<i>Матченко Б. О.</i> СТАТТЯ 391 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗЛІСНА НЕПОКОРА»	46
<i>Махова А. М.</i> ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ	47
<i>Мороз Т. П.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСАДИ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	48
<i>Откидач Р. Р.</i> OSINT У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ПРАВОВА ПРИРОДА, ДОПУСТИМІСТЬ ТА ОЦІНКА ДОКАЗІВ	49
<i>Проценко М. А.</i> ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМ	50
<i>Рогозна А. С.</i> ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ	51
<i>Сердюк А. М.</i> ПРАВОВА ПРИРОДА АМНІСТІЇ І ПОМИЛУВАННЯ	53

<i>Сливка В. В.</i> СУЧАСНІ ВИКЛИКИ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	53
<i>Стоматова С. Е.</i> ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ» В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	54
<i>Сюсюкало В. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	55
<i>Халіп Є. В.</i> ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	56
<i>Хальчевський В. В.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ДЕРЖАВІ	57
<i>Хіхлухо А. С.</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ.....	58
<i>Цапін А. Б.</i> МІСЦЕ СИСТЕМИ ПРАВА У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА.....	58
<i>Швець Р. Ю.</i> ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 258-2 КК УКРАЇНИ.....	59
<i>Шитлюк О. І.</i> МІЖНАРОДНИЙ СУД ООН: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ	60
<i>Шпаковський Б. Д.</i> ФОРМА СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА	61

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ПРИ ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

<i>Бершадська Ю. В., Варваринець В. М.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ РАДІОЧАСТОТНОГО РЕСУРСУ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ВИКЛИКИ УПРАВЛІННЯ ТА НАГЛЯДУ	63
<i>Давидова Л. К., Пуліна Т. В.</i> ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ ДЛЯ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	64
<i>Лазорчик В. Ю.</i> ПУБЛІЧНИЙ ІНТЕРЕС У КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	65
<i>Неумивака О. О.</i> ПРОБЛЕМИ ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ПУБЛІЧНИХ ДОГОВОРІВ.....	66
<i>Пащенко Я. В.</i> АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	68
<i>Прокопенко М. В.</i> ІННОВАЦІЙНА ТА УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ УДОСКОНАЛЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ.....	69
<i>Турчин В. Д.</i> МЕХАНІЗМИ ЩОДО НАДАННЯ ТИМЧАСОВОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ У КРАЇНАХ ЄС.....	70

МЕХАНІЗМИ І ТЕХНОЛОГІЇ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

НОВІ ВИКЛИКИ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЯХ, ПІДПРИЄМСТВАХ ТА УСТАНОВАХ

<i>Базильчук В. В.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙ В СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ.....	72
<i>Бондаренко К. О.</i> НАПРЯМИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПЕРСОНАЛУ ТОРГОВЕЛЬНОЇ СФЕРИ	72
<i>Бредіхін І. В.</i> РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА.....	73
<i>Вересюк К. В.</i> ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСНОВА ПОБУДОВИ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	74
<i>Гладкова Н. П.</i> УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	75
<i>Гудіменко Є. Д.</i> ЦИФРОВІ КОМУНІКАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА	76

<i>Краснопортко Ю. О.</i> УПРАВЛІННЯ ГЕНДЕРНОЮ РІВНІСТЮ В ЗАКЛАДІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	78
<i>Литвинова Р. П.</i> АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	79
<i>Литвинова С. М.</i> МОЛОДЬ НА СУЧАСНОМУ РИНКУ ПРАЦІ: ПРОБЛЕМА ПЕРШОГО РОБОЧОГО МІСЦЯ ТА ПАСТКА ВТОРИННОГО СЕГМЕНТА.....	80
<i>Нічик С. А.</i> АДМІНІСТРАТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	82
<i>Постернак О. С., Постернак І. М.</i> СТАЛІЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ : ГАРМОНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ «МЕНЕДЖМЕНТ БУДІВЕЛЬНИХ ПРОЄКТІВ» ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЗІ СТАЛОГО БУДІВНИЦТВА	83
<i>Рябок О. І.</i> МЕХАНІЗМ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	85

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

<i>Александрова Н. Б., Аксьонов О. В.</i> ГІС-ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОСТОРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА БУДІВНИЦТВІ.....	86
<i>Вовк В. С.</i> РОЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОГРАМ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	87
<i>Діаментович Д. Г.</i> ПРОСВІТНИЦЬКО-ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ОСВІТИ	88
<i>Кавилін О. А.</i> ПРИНЦИП ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ГАРАНТІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	89
<i>Коломієць О. В.</i> ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ	90
<i>Малашенко Ю. А., Єфременко А. Г.</i> БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ	91
<i>Пенчук В. О.</i> МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ, ЯК СПОСІБ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ МІГРАНТІВ	92
<i>Покатаєв П. С.</i> ПРАВОВЕ ТА УПРАВЛІНСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: МЕХАНІЗМИ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	93

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ГУМАНІТАРНОМУ, ДУХОВНОМУ ТА ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРАХ

ГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛЬ ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ У ЇХ ВИРІШЕННІ

<i>Арешкін Є. О.</i> ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ЛІДЕРІВ ПОМІСНИМИ ЦЕРКВАМИ	95
<i>Бабенко Є. І.</i> РОЛЬ ЦЕРКВИ В СУСПІЛЬСТВІ: БАЧЕННЯ, ФУНКЦІЯ ТА МІСІЯ.....	96
<i>Демиденко М. В.</i> БІБЛІЙНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЯК ЗАПОРУКА МІЦНОЇ ЦЕРКВИ МАЙБУТНЬОГО	97
<i>Джаман В. Я.</i> ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ДОБУ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	98
<i>Зелінський Р. М.</i> ВИКЛИКИ ЕТНОФІЛЕТИЗМУ В СУЧАСНОМУ ПРАВОСЛАВ'І.....	98
<i>Ковальова О. А.</i> КОНФЛІКТ ЗАКОНУ І БЛАГОДАТІ В НОВОЗАВІТНІЙ ТЕОЛОГІЇ.....	100
<i>Костенко В. С.</i> ІСТОРИКО-БОГОСЛОВСЬКИЙ АНАЛІЗ ХРИСТІЯНСЬКОГО ПАЦИФІЗМУ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ З 2022 РОКУ	101
<i>Кулініч А. В.</i> ХРИСТІЯНСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ БІОМЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЕТИЧНИХ ВИКЛИКІВ	102
<i>Мельниченко В. Ю.</i> ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У СЛУЖІБНІЙ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ: СУТНІСТЬ, НАПРЯМКИ, ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ	103

<i>Місяць П. А.</i> ПАСТОРСЬКЕ СЛУЖІННЯ ТА ДУХОВНИЙ СУПРОВІД У ЦИФРОВУ ЕПОХУ	104
<i>Сімон В. М.</i> ГУМАНІТАРНІ ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА ВЗАЄМОДІЯ ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ У ПРОЦЕСІ ДУХОВНОГО ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	104
<i>Савчук М. В.</i> БОГОСЛОВСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ РОСТУ ПЕРШОАПОСТОЛЬСЬКОЇ ЦЕРКВИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ.....	105
<i>Семенко С. О.</i> РОЗВИТОК НАПРЯМКІВ КАПЕЛАНСЬКОГО РУХУ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	106
<i>Семіголовський Д. С.</i> ВОЛОНТЕРСТВО ЯК НОВА ПАРАДИГМА СЛУЖІННЯ ЦЕРКВИ	107
<i>Степурко С. О.</i> ПРОФЕСІЙНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ ЯК ДИНАМІЧНИЙ, ЦІНІСНО-СМИСЛОВИЙ ПРОЦЕС	108
<i>Фарін В. В.</i> РОЛЬ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОЇ СТІЙКОСТІ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ.....	109
<i>Фомін В. О.</i> ЄДНІСТЬ СТАРОГО І НОВОГО ЗАПОВІТІВ У СВІТЛІ ХРИСТОЛОГІЧНОЇ ТИПОЛОГІЇ	110
ПЕРСПЕКТИВНІ КОНЦЕПТИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ТА УПРАВЛІНСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ АВТОНОМІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ	
<i>Губанов В. В.</i> ОЦІНЮВАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	112
<i>Губар С. А.</i> ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА	113
<i>Кузьменко Ю. А.</i> ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ІНІЦІАТИВ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ.....	113
<i>Матвеев К. М.</i> ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	114
<i>Міцик С. І.</i> ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ: ІСТОРИЧНІ УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	115
<i>Скірко Р. Л.</i> ГЕЙМІФІКАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ	116
<i>Сущенко Т. І.</i> ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В ДУХОВНО-МОРАЛЬНОМУ ВИМІРІ	117
СУЧАСНИЙ ДИЗАЙН У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНОЇ КУЛЬТУРИ	
<i>Хрипко О. С.</i> ДИЗАЙН ЯК СИНТЕЗ ТЕХНОЛОГІЙ, КУЛЬТУРИ ТА ВІЗУАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	119
ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ У ХХІ СТ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ	
<i>Бортун К. О.</i> МОВА ВОРОЖНЕЧІ ОНЛАЙН: МЕЖІ СПІЛКУВАННЯ В ІНТЕРНЕТІ.....	120
<i>Кирилова А. С.</i> ТЕМАТИЧНА ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ УСОГО МОВЛЕННЯ У НЕМОВНОМУ ВНЗ	121
<i>Климченко І. Ю.</i> ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ	123
ЛІТЕРАТУРНІ СТУДІЇ ХХІ СТ. ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	
<i>Катаєв Д. С.</i> ПРОБЛЕМА СТІЙКОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ	124
СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ СУСПІЛЬСТВА	
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СОЦІО-КОМУНІКАТИВНИХ ПРОЦЕСАХ	
<i>Белькова С. В.</i> МАСОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ	125

<i>Пономарьова В. В.</i> КРИТИЧНА РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЯК КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	126
<i>Тригаченко А. О.</i> ЦИФРОВІ СТРАТЕГІЇ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЧИТАННЯ НА ПРИКЛАДІ МЕДІА «ЧИТОМО»	126
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	
<i>Ганушкевич І. Б.</i> ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ У КРИЗОВИХ СОЦІАЛЬНИХ УМОВАХ	129
<i>Михальченко В. В., Тюганова М. С.</i> ПРИЧИНИ СОЦІАЛЬНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ ПІДЛІТКА В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ	130
<i>Моря Л. С.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	131
<i>Сорока А. О.</i> ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ	132
<i>Щербина В. В.</i> ВІЙНА ЯК ЧИННИК, ЩО КАРДИНАЛЬНО ЗМІНЮЄ СУСПІЛЬСТВО ТА СОЦІАЛЬНІ ПОТРЕБИ	133
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Khaliman M.</i> EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A PREDICTOR OF LEADERSHIP EFFECTIVENESS IN CONDITIONS OF WAR AND SOCIAL TRANSFORMATION	135
<i>Бессараб А. О.</i> КРИЗОВЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ДО ІТАЛІЇ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ (2022–2025)	136
<i>Бражененко Ю. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ПСИХОЛОГІЧНУ СФЕРУ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	137
<i>Віндюк П. А.</i> ПРОБЛЕМА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ	139
<i>Ганушкевич Р. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ ПТСР СЕРЕД ВЕТЕРАНІВ У ПРОЦЕСІ АДАПТАЦІЇ	140
<i>Городилова О. В.</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ ВІЙНИ	141
<i>Гришина Т. А.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЯЦІЇ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	142
<i>Кіріллова А. О., Шаповалова А. М.</i> МІЖПІВКУЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ВИЩИХ ПСИХІЧНИХ ФУНКЦІЙ	144
<i>Лепікаш К. В., Петяк О. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЯК РЕСУРС ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ	145
<i>Лісневич Н. О.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ДІТЯМ-БІЖЕНЦЯМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ	146
<i>Орловський Є. Ф.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	147
<i>Попова В. М.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ	149
<i>Сторожук Н. Р.</i> ПСИХОДІАГНОСТИКА ТА ОЦІНКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО БОЙОВИХ ДІЙ	151
<i>Стрелко С. І.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ НА ПРОЦЕС СПРИЙНЯТТЯ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ	152
<i>Тивін З. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ	153
<i>Янчук А. І.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	155
<i>Ярошина О. Д.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ ДО ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧОГО КОЛЕКТИВУ	156

**ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ
В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ**

<i>Гонтаренко С. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТОСТІ У ПОДОЛАННІ СТРЕСОВИХ СТАНІВ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ	158
<i>Горячова А. О., Тюганова М. С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПЕРЕЖИВАННІ ПЕРИНАТАЛЬНОЇ ВТРАТИ	158
<i>Ковальова О. В.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ ФРУСТРАЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У БЕЗРОБІТНИХ ЖІНОК СЕРЕДНЬОГО ВІКУ	160
<i>Ласіченко М. Е.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНФЛІКТІВ У МОЛОДИХ ПАР ПІСЛЯ ОДРУЖЕННЯ	161
<i>Лукашик Р. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВЕТЕРАНІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	162
<i>Михальчевська І. В.</i> РОЛЬ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДИК У ПОКРАЩЕННІ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПРОХОДЯТЬ ОНКОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ	162
<i>Осініна-Белікова Н. С.</i> ВПЛИВ СТРЕСУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я: СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ, КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ	163
<i>Остапчук В. М.</i> РОЗВИТОК АДАПТАЦІЙНИХ НАВИЧОК ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ У ПРОЦЕСІ ЇХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	165
<i>Палатов І. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДУШЕОПІКИ КАПЕЛАНСЬКОГО СЛУЖИННЯ ЯК ЗАСОБУ ВІДНОВЛЕННЯ ОСІБ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	167
<i>Руденок А. І., Войчишин О. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПОДРУЖНЬОЇ ВЗАЄМОПІДТРИМКИ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ	167
<i>Соловей Я. І.</i> СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВПО В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	169
<i>Софронюк А. Г.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ У ПРОЦЕСІ ПОВЕРНЕННЯ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ	169
<i>Уракова О. М.</i> ВИКОРИСТАННЯ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ ДЛЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: АНАЛІЗ ХАБ-СПІЛЬНОТ	170
<i>Цибулевська С. О.</i> РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ ТА ДІАГНОСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВИХ ПСИХОЛОГІВ	172
<i>Чученко Є. О.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ВТРАТИ БЛИЗЬКОЇ ЛЮДИНИ	173
<i>Широких Ю. Ю.</i> РОЛЬ СІМЕЙНОЇ ПІДТРИМКИ В ПРОЦЕСІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ	174

**ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ,
РЕАБІЛІТАЦІЇ, ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ, СПОРТУ ТА ТУРИЗМУ**

**СУЧАСНИЙ СТАН ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
І СПОРТУ РІЗНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ**

<i>Антоняк С. Б., Шукатка О. В.</i> РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ВИХОВАННІ ЦІННОСТЕЙ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ	176
<i>Анчішкін С. О.</i> ФОРМУВАННЯ РУХОВИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ОЗДОРОВЧОГО ФІТНЕСУ	177
<i>Артемова К. О.</i> РОЗВИТОК ХУДОЖНЬОЇ ГІМНАСТИКИ ЯК ОЛІМПІЙСЬКОГО ВИДУ СПОРТУ: СУЧАСНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ	177
<i>Безребрий К. С.</i> ВДОСКОНАЛЕННЯ СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ БОДІБІЛДЕРІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ БАЗОВОЇ ПІДГОТОВКИ	178
<i>Вельможко Д. Є.</i> ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ КРОСФІТУ	179

<i>Воскобойник Т. А.</i> РОЗВИТОК ВОЛЕВИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	180
<i>Дейнеко А. Х., Гладка Є. В.</i> МІОФАСЦІАЛЬНИЙ РЕЛІЗ У ТРЕНУВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ПОВІТРЯНИХ ГІМНАСТОК: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ	181
<i>Єфременко А. М., Пятисоцька С. С.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ В ЕЛЕКТРОННОМУ НАВЧАННІ З ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ	182
<i>Захарова О. М., Сметанін С. В., Корнілова Н. Ю.</i> ЗНАЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ГІМНАСТИКА З МЕТОДИКОЮ ВИКЛАДАННЯ» В ЦИКЛІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ	183
<i>Захарова О. М., Сметанін С. В.</i> ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ	184
<i>Зюбан В. С.</i> ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПРОГРАМА ЙОГА-СОМАТИКИ ТА КІНЕЗІОГІМНАСТИКИ ДЛЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	185
<i>Кисельова А. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ЗАНЯТЬ ПАУЕРЛІФТИНГОМ	187
<i>Конохов Д. О.</i> ІСТОРІЯ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ	188
<i>Кордак Т. Д.</i> ІНТЕГРАЦІЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ У ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ ДО РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ	189
<i>Криворучко І. В.</i> ТАРАС ФРАНКО ПРО ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДАВНЬОГО РИМУ	190
<i>Макаренко Д. О.</i> ВИКОРИСТАННЯ КОМПЛЕКСІВ СПЕЦІАЛЬНО-ПІДГОТОВЧИХ ВПРАВ У ПІДГОТОВЦІ СПРИНТЕРІВ НА ЕТАПІ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ	190
<i>Небесний І. В.</i> ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТАНЦЮ WEST COAST SWING	191
<i>Панасенко А. Ю.</i> ВПЛИВ МАЛОРУХЛИВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НА РІВЕНЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНOSTІ МОЛОДІ	193
<i>Петренко Б. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ У СПОРТИВНОМУ ЄДИНОБОРСТВІ	194
<i>Подельщиков Д. В.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ ЗАНЯТЬ ФУНКЦІОНАЛЬНИМ ТРЕНІНГОМ ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ ПЕРШОГО ПЕРІОДУ ЗРІЛОГО ВІКУ	195
<i>Полупіх Б. І.</i> ВІДМІННОСТІ ФОРМ ШАХОВОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ: УРОК, ШКІЛЬНИЙ ГУРТOK, СПОРТИВНА СЕКЦІЯ	196
<i>Просвєтов П. П.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ З МЕТОЮ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЮНИХ ФУТБОЛІСТІВ	197
<i>Пугач О. Д.</i> ЗАСТОСУВАННЯ КРУГОВОГО ТРЕНУВАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ГАНДБОЛІСТІВ	198
<i>Роздобутько В. П.</i> НАРОДЖЕННЯ ОЛІМПІЙСЬКОГО РУХУ	198
<i>Свиридова І. Д.</i> РОЗВИТОК КООРДИНАЦІЙНИХ ЗДІБНОСТЕЙ БАСКЕТБОЛІСТІВ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	199
<i>Терентьева А. О.</i> ТРИАТЛОН У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ ЦИКЛІЧНИХ ВИДІВ СПОРТУ	200
<i>Тяжкун В. В.</i> МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ТРЕНУВАЛЬНИХ НОЖІВ ІЗ ЕЛЕКТРОШОКОВОЮ ФУНКЦІЄЮ (SHOCK-KNIFE) ТА ПОТЕНЦІАЛ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ У ТАКТИЧНУ ПІДГОТОВКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	202
<i>Христова Н. С.</i> ЗНАЧЕННЯ КООРДИНАЦІЙНИХ ЯКОСТЕЙ У ПІДГОТОВЦІ ДО РУКОПАШНОГО БОЮ	203
<i>Цимбаліста Ю. О.</i> ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ У ДОБУ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	204
<i>Цисар С. М.</i> ТЕХНІКО-ТАКТИЧНІ ДІЇ ДЖИУ-ДЖИТСУ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ	206

<i>Шейко Л. В.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНИХ ПРОГРАМ ОЗДОРОВЧОГО ПЛАВАННЯ ДЛЯ МОЛОДИХ ЖІНОК	207
<i>Шукатка О. В., Калитовська Т. В.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	208

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ, ЕРГОТЕРАПІЇ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

<i>Вайткус Я. В.</i> КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ З ПТСР: АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАКТИКИ ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ	210
<i>Віндюк П. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ РАННЬОЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ПАЦІЄНТАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	211
<i>Доценко К. Є.</i> КОМПЛЕКСНІ ПІДХОДИ ДО ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ: ОГЛЯД СУЧАСНИХ МЕТОДІВ.....	212
<i>Лютенко Д. Д.</i> ПОЛІМОДАЛЬНИЙ ПІДХІД У ЛІКУВАННІ НЕВРОЗІВ: ВІД ПСИХОТЕРАПІЇ ДО ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ.....	213
<i>Романчук І. В.</i> НЕВИРІШЕНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ТА ЕРГОТЕРАПІЇ, ЩО ЗАВАЖАЮТЬ РОЗВИВАТИСЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ	214
<i>Саєнко С. Г.</i> ВИКОРИСТАННЯ МАНУАЛЬНОЇ ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ПАЦІЄНТІВ ІЗ ДИСКОПАТІЄЮ ЗА КОНЦЕПЦІЄЮ МЕЙТЛАНДА	215
<i>Тацій Е. С.</i> ЗАХОДИ СТЯГНЕННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ РЕЖИМУ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАНЬ В ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ	216

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТУРИЗМУ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ

<i>Зубов В. О., Белькова С. В.</i> ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	217
<i>Зубов В. О., Ющук Г. В.</i> ЦИФРОВИЙ ТУРИЗМ НОВОГО ПОКОЛІННЯ: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ, VR / AR ТА МЕТАВСЕСВІТ ЯК ДРАЙВЕРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	218
<i>Кононова С. І.</i> АНАЛІЗ ГОТЕЛЬНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ	219
<i>Олійник Г. М.</i> СУТНІСТЬ BEAUTY-ТУРИЗМУ ТА ЙОГО МІСЦЕ В ТУРИСТИЧНІЙ ІНДУСТРІЇ.....	219
<i>Сидоренко В. В.</i> УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ	220
<i>Трофімук К. В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ.....	222
<i>Швець Р. С.</i> ПОТЕНЦІАЛ ЕКОТУРИЗМУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ОЗДОРОВЛЕННЯ	223

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТУ І ЛОГІСТИКИ

<i>Алтухов П. М.</i> ОЦІНКА ВПЛИВУ ВІДБОРУ ТЕПЛА НА ТЕПЛОВИЙ СТАН СИЛОВОГО АГРЕГАТУ В ЗИМОВИЙ ПЕРІОД.....	225
<i>Беспарточний Д. Є.</i> АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ БОРТОВОГО ЕЛЕКТРОЖИВЛЕННЯ ВЕРТОЛЬОТІВ ТИПУ МІ-8МТВ	225
<i>Водолазська Н. В.</i> МИТНА ЛОГІСТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	227
<i>Водолазський П. М.</i> ОЦІНКА ВНЕСКУ ТРАНСПОРТНИХ ЗАТОРІВ У ФОРМУВАННЯ РІВНІВ ЗАБРУДНЕННЯ ПОВІТРЯ ДРІБНОДИСПЕРСНИМИ ЧАСТИНКАМИ	228
<i>Головіна О. В.</i> АНАЛІЗ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПАРКУ ВАНТАЖНИХ АВТОМОБІЛІВ	229

Гуля Р. М. ОСОБЛИВОСТІ РЕМОНТУ РУЛЬОВИХ МЕХАНІЗМІВ З ГІДРАВЛІЧНИМ ТА ЕЛЕКТРИЧНИМ ПІДСИЛЮВАЧЕМ.....	230
Демченко О. Д. РОЗРОБКА КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАРЯДНОГО ІНФРАСТРУКТУРИ ДЛЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ В УМОВАХ СЕРЕДЬНОГО МІСТА.....	231
Живогляд Д. О., Рудь Ю. Л. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У СИСТЕМІ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ ПОСТАЧАННЯМ.....	232
Жовтобрюх В. О. ВПЛИВ ГЕОМЕТРИЧНИХ ПАРАМЕТРІВ ПАСОВОЇ ПЕРЕДАЧІ НА ДОВГОВІЧНІСТЬ ПРИВІДНИХ ПАСІВ	232
Жовтобрюх В. О. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛЬМІВНОЇ СИСТЕМИ НА РОЛИКОВИХ СТЕНДАХ.....	233
Кабанова О. О. ФОРМУВАННЯ СТІЙКИХ ТА БЕЗПЕЧНИХ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ	234
Казанок А. Р. ПРОЄКТУВАННЯ ЄДИНОЇ ЦИФРОВОЇ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ЛАНЦЮГА ПОСТАЧАННЯ.....	235
Калашник Р. А. МЕТОДИ ДІАГНОСТУВАННЯ ПАЛИВОПОДАЧИ СИСТЕМИ COMMON RAIL.....	236
Костін М. О. ЕКОЛОГІЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНЕВИХ СИЛОВИХ УСТАНОВОК НА ВАНТАЖНОМУ ТРАНСПОРТІ.....	237
Крижченко А. В., Харченко М. В. ОПТИМІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ ЗА РАХУНОК ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ (ITS) ТА АВТОМАТИЗОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	238
Мазурова М. В., Харченко М. В. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ	239
Мартинюк Р. І. ОЦІНКА СТАНУ ДВИГУНА ЛЕГКОВОГО АВТОМОБІЛЯ В ПРОЦЕСІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ.....	240
Меняйлова В. О. МАРКЕТИНГ-ЛОГІСТИЧНА СТРАТЕГІЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ	241
Меняйлова Г. Є. РОЗВИТОК ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	242
Носач І. В. СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЛОГІСТИЧНИХ КОМПАНІЙ УКРАЇНИ	244
Повар В. О. ВПЛИВ ПАЛИВ НА ОСНОВІ БІОДИЗЕЛЮ РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ НА ЕМІСІЙНІ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДВИГУНІВ	245
Поліщук Д. В. АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ АКУМУЛЯТОРНИХ БАТАРЕЙ ДЛЯ ЕЛЕКТРОМОБІЛІВ	245
Поліщук Д. В. ХІМІЧНІ МОДИФІКАЦІЇ БІОДИЗЕЛЬНОГО ПАЛИВА ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ ЙОГО НИЗЬКОТЕМПЕРАТУРНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ	246
Пустовіт О. В. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ НЕРЕГУЛЬОВАНИХ ВИКИДІВ ВІД АВТОТРАНСПОРТУ ТА СТРАТЕГІЇ ЇХ ЗМЕНШЕННЯ	247
Ребров Д. О. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ МІКРОПРОФІЛЮ ДОРОГИ НА ФОРМУВАННЯ ДИНАМІЧНИХ МОМЕНТІВ У ТРАНСМІСІЇ КОЛІСНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ	248
Розлома М. І. ВОДНЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	249
Рудасьов В. Б., Москаленко Г. В. ВПЛИВ ФОРМИ ІНСТРУМЕНТУ, РАДІУСУ МАТРИЦІ, НА ШТАМПУВАННЯ СТАЛЕЙ ПІДВИЩЕНОЇ МІЦНОСТІ ДЛЯ КУЗОВНИХ ДЕТАЛЕЙ АВТОМОБІЛІВ.....	250
Рудасьов В. Б., Галаган А. М., Овсієнко Д. О. ВПЛИВ ФОРМИ ІНСТРУМЕНТУ, РАДІУСУ ЗАКРУГЛЕННЯ ПУАНСОНА, НА ШТАМПУВАННЯ СТАЛЕЙ ПІДВИЩЕНОЇ МІЦНОСТІ ДЛЯ КУЗОВНИХ ДЕТАЛЕЙ АВТОМОБІЛІВ.....	251
Рудченко В. Ю. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСПЛУАТАЦІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СУЧАСНИХ СИСТЕМ ОЧИЩЕННЯ ДИЗЕЛЬНИХ ВІДПРАЦЬОВАНИХ ГАЗІВ	251

<i>Рудь Ю. Л.</i> ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ТРАНСПОРТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ	252
<i>Семенова В. С.</i> ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМ ДОСТАВКИ ТОВАРІВ У СТРУКТУРУ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ	253
<i>Сподін О. М., Кабанова О. О.</i> ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМ	254
<i>Темірханов Д. В., Меньяйлова Г. Є.</i> ЕВОЛЮЦІЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ ЛОГІСТИКИ В УКРАЇНІ	255
<i>Філоненко Б. В.</i> АНАЛІЗ РОБОТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГАЛЬМІВНОЇ СИСТЕМИ В КОМПЛЕКСІ АКТИВНОЇ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОГО АВТОМОБІЛЯ	256
<i>Харченко М. В.</i> ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В ТРАНСПОРТНИХ СИСТЕМАХ УКРАЇНИ	257
<i>Холодний Ю. Ф.</i> ВПЛИВ РАДІАЛЬНОГО ЗАЗОРУ НА ДОВГОВІЧНІСТЬ РОЛИКОВИХ ПІДШИПНИКІВ КОЧЕННЯ	258
<i>Холодний Ю. Ф.</i> ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРНИХ КОЛИВАНЬ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ПАРАМЕТРІВ АВТОМОБІЛЬНИХ МІКРОКОНТРОЛЕРІВ	259
<i>Холодний Ю. Ф.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ФАКТОРІВ НА ДІАГНОСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ ЕЛЕКТРООБЛАДНАННЯ АВТОМОБІЛІВ	260
<i>Холодний Ю. Ф.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛЬМІВНОЇ СИСТЕМИ НА РОЛИКОВИХ СТЕНДАХ	261
<i>Хоменко М. С.</i> РЕВЕРСИВНА ЛОГІСТИКА ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ СТАЛОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	262
<i>Хоружий О. Г.</i> МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ РОЗСІЮВАННЯ ЗАБРУДНЮЮЧИХ РЕЧОВИН ВІД АВТОМОБІЛЬНИХ МАГІСТРАЛЕЙ У ЖИТЛОВІЙ ЗАБУДОВІ	263
<i>Царенко О. О.</i> АСПЕКТИ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ МАЛОЇ АВІАЦІЇ В ЛОГІСТИЦІ УКРАЇНИ	264
<i>Шведова К. С., Харченко М. В.</i> РОЛЬ ЛОГІСТИКИ В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ	265

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

<i>Chorny P. V.</i> ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A DRIVER OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGY DEVELOPMENT: TRENDS AND PROSPECTS	267
<i>Dobrolezha S.</i> USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATIONAL PROCESS: THE POTENTIAL OF PERSONALIZED LEARNING	268
<i>Білогуб А. А.</i> РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	269
<i>Ковтун В. А.</i> ЕВОЛЮЦІЯ АВТОМАТИЗОВАНОГО ТЕСТУВАННЯ: ВІД СКРИПТІВ ДО ГЕНЕРАТИВНИХ МЕТОДІВ	270
<i>Онішкевич Ю. В.</i> ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА РОЛЬ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ У РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ	271

Наукове видання

НАУКА І ВИЩА ОСВІТА

Тези доповідей
XXXIV Міжнародної наукової конференції
студентів і молодих учених

Матеріали подано в авторській редакції

Технічний редактор Ю. В. Бабич

Підписано до друку 04.11.2025.

Формат 60×84/8. Папір офсетний. Друк різнографний. Гарнітура Arial.
Умовн.-друк. арк. 33,02. Обл.-вид. арк. 37,64. Тираж 300 пр. Зам. № 1-11-2025К.

Видавництво

Класичного приватного університету

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення
та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3321 від 25.11.2008 р.

Виготовлено на поліграфічній базі Класичного приватного університету
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70 б